PREFACE.

THIS is the second but one of the largest poetical works in the Gujarati language edited on critical principles. Upto last year when the small edition of Premanand's Mahamerun was published, it was the practice with editors of Gujarati Classics to transcribe any Manuscript which might fall into their hands and to correct it according to the dictates of their fancy. The result was a got-up edition, differing considerably both in matter and language from the original.

THE former editor of the present work, while it was being published in monthly numbers, was also drudging along in the same rough track. It was only when the Publisher applied to the Director of Public Instruction for patronage that on the recommendation of Dr., Buhler the Educational Inspector in Gujarat he was officially instructed to engage a Gujarati Scholar to edit the work on critical principles.

THE publisher rejected the parts that had been ssued already and searched for fresh MSS. Fortunately he obtained amongst others an old copy, rom Nandarbar, the place where Premanand had his Yajaman vritti and on that account resided for ong periods when he was out of his native place Baroda. In the meantime Mr. Narmadashanker's

services for the work were secured and he, as desired, showed his plan of collating the copies to Dr. Buhler for his approval before he set to work.

Before any mention is made of the plan and its execution it will not be out of place to give the following brief description of the work itself as follows.-

There are three Gujarati versions of Das-ama-Skandha or the tenth book of the Sanskrit Shree-mad-Bhagavata of Vyasa or as some well-informed Pandits say of one Bopadeva who lived in the twelth century. The version which is first in point of time is still in MSS. and is by Bhalan of Patan, the second published lately at Bombay, is by Ratneshwar of Dabhoi and this Premanand's is the third. It is remarkable that these authors all lived in the Gaekwad's territory and were contemporaries or followed one another at short intervals.

Notwithstanding, the subject being the same in the original Sanskrit and its version, the contrast is striking when we see that, while the Sanskrit Pothi is worshipped ceremoniously with reverence and wrapped in rich cloth, "the Prakrit Chopdo" is looked upon merely as an interesting book giving the Krishna Charitra (the life of the hero Krishna) and is kept with care doubly bound in thick cloth and country leather on account of its costliness The Sanskrit Dasama-Skandha is the Bible of the Gujarat Vaishnavas and the Prakrit-

would turn up, still Baroda and Nandarbar were pointed out to the publisher as the places where he was most likely to obtain the object of his wishes. He did not obtain any thing at Baroda. But an acquaintance of his at Nandarbar sent him one copy while other MSS. were secured from the Surat District. All these were handed over to the editor who had already noted down the following Rules to be observed in editing the work.

I. Of all the copies at hand, the one from the birth-town of the author or from the place he had visited or resided in should be made the basis of the edition as being the most trustworthy.

II. If the oldest should turn out to be unintelligible in most passages or corrpt, then it should be set aside. Help then should be looked for them from the next oldest & next best copies.

III. A close and attentive study of the style and language of the poet should be used to correct passages, which might remain unintelligible in spite of a collation of all the MSS. copies.

IV. The principle of the "Lectio Doctior" was to be adhered to very strictly. It was settled that apparently difficult readings of the old MSS. were to be prefferred in every case to the more easy corrections of the younger copies. Hence verses metrically too long or too short which might be found in all the copies should be kept, in case, they could not be reduced to the proper length by slight alterations.

V. Words used as expletives in recitation to be omitted.

On comparing and examining the eight copies summarily it was found that the oldest copy bearing, the date Samvat 1851 was mutilated throughout and it was therefore rejected. The copies written in the years 1885, 1894, 1907, 1910 & the one without date were also partly incorrect and partly defective. Still they supported in certain places either the copy of 1853 or that of 1872, The Nandarbar Balaboth copy of 1853, and the Gujarati copy of 1872, mostly agreed with each other and in the passages where they differed, it was not difficult to determine which of the two gave the proper reading. These two copies were defective in a few passages but what was left out by the one was supplied by the other. The copy of 1872 had a better orthography than all the others with the exception of that of 1853, which though written in the Deva Nagari characters was not so free from faults as might have been expected. It horribly mis-spells Sanskrit words, a few provincialisms occur and there is little uniformity in the spelling of the pure Gujarati words. Upon the whole, it was settled that the Nandarbar copy of 1853 conjointly with that of 1872 should be the principle guide and authority for the restitution of the Text.

The foregone rules and the remarks on the copies were approved by Dr. Buhler, and, the editor then commenced in the following manner :-

I. The matter of the standard copy was copied out for printing.

(a) The running stanzas were separated into lines keeping the illegible or unintellible parts as they were in the copy.

(b) The spelling of the innumerable Sanskrit and Prakrit words corrupted by the copyist and altered by his provincialisms as corrected. For examples ,ક્રૈત્યંમ યે ક્રૈત્યંમ was changed to ' કૃતૃમકૃતૃ ' or 'કૃત્રિમ અકૃત્રિમ" as might be suggested by the context 'સ્યાતુસેઅ સીરસા' to ,સ્થાણું ' સહસ્ર શીર્ષા ' 'માયા કંપ'to માયા પંક' , સંકરક્ષેણુ' to' સંકર્ષણ', ' અસ્વસ્થા' ' to અશ્વત્થ ' ,' આરદ્ર' to આર્દ્ર, 'સંગ્રહ ' to 'સંધાર to સંહારં ' ' નિતનિત–નેત નેત,' to નેતિ નેતિ ' ઉત્પકત, to ઉત્પત્તિ, ' મુખકઆમી ' ' to ' મૂખકગામી, ' ' મરકપ ' to ' મરકત (મણિ) or મર્કટ ': ઠેવણી, to ચમણી, ' ' બાહુવાં to બાહુવાં, ' ' સુક ' to ' સુખ, : ' સકે to'સુખે, or સકે, 'ધરણા' to ધરનાં, કલ્યાણુ, to કલ્યાણ'યે કુંવરી ! to એ કુંવરી, ' ' વો વાજે છે , to : ઓ વાજે છે ' &c. &c. &c.

(*c*) In cases where Prakrit words were spelt in various ways by the copyist, a uniform system was followed સર્વ which some times appears as સ્રવ is uniformly written સર્વ; સોવ્રણ-સોવણુ. ૩ધય, ૩દય, સઢળ are written સુવર્ણ, ઉદય, શિથિળ &c.

(*d*) The indiscriminate use of the nasal dots and of શ, ષ, સ as well as one of the letters લ for ળ and ળ as particularly attended to.

II. Secondly each verse from the new made copy was read before the two persons who read the same from the other copies and thus the readings were compared, discussed and the text settled.

(a) When the reading of the standard copy was corrobotated by that of *every other* MSS. the former was only touched for metrical punctuation and *correction of words* if *essential*.

(b) When the reading of the standard copy differed from that of some other or of all, the context was at first thoroughly ascertained, the sense with its sentiment of each reading was duly considered & the rythm & rhyme were also taken into account to determine the text. *This* was the difficult stage of the work of editing and *rendered* more so by the observance of the rules previously settled. A few examples illustrating the manner of working may be subjoined.

1. The standard copy reads ' હળવે લીધા ઉંચલીરે જેમ, રજપી રાંસે સાંપ ' while all the others have હળવે લીધા ઉંચલીરે ' જેમ મેડપ એહેસ્યાપ ' રજ્વી રાંસે સાપ ' was not understood at *first* and the the editor tried his best to reconcile the clause *with the general* sense of the other verse but failed. He then read રજ વીરાસે સાપ and as he knew the word વરાસે or વીરાસે he ,corrected રજ to રજ્જુ. He thus got the *meaning* of the clause but the context being not clear, he hesitated to put it in the text at sacrifice of the other reading. Futher more, he referred *to* the original Sanskrit and finding the words રજ્જુબુધ્ધ્યા he was satisfied about the correctness of his emendation. મેડપ એહેસ્યાપ was of course rejected as a false reading. (See page 43 line 11th)

2. The standard copy reads 'જેમ શુપ્ત રવઃ કોઘમંરે,' while all the others have 'શુભ વઃ કોશ મંરે, The words રવઃ and વઃ were puzzles. Howlover, the context enabled the editor to conjecture in favour of ખડું or ખડગ. (See page 1 line 1)

3 The standard copy has અળગદસંપ ગોઉનમેઉેસો while the Gujarati one of 1872 reads ળળરતમાથ ગોપીને મેહેસો and the other copies are illegible or unintelligible. In this case, the context and the lettsrs of the first reading atwance suggested the correct reading to be અસહ્ય દુઃસાંધ ગોપીને સેહેસો. (See page 192 line 2nd.)

4. The standard copy has તેને અમો જનેતા કહીશું. એકાદશ વર્ષે પુત્ર થઇ રેહેશું while the Gujarati copies give the second clause as એકાદશ વર્ષે ગોકુળમાં રેહેશું. In this case the latter was preferred to the former in which પુત્ર થઇ રેહેશું is a repetition of જનેતા કહેશું (See page 17 line 17th.)

5. The standard copy has ગોપીજનને આનન્દ દીધું the Gujarati has પરમ દહાડાનું લગ્ન લીધું. This latter was preferred to the other on account on the context (See page 339 line 21st.)

6 The Gujarati has 'જેથી ભાગવત ગંગા પ્રગટ થયા જેહેમાં' the Gujarati one has જેથી શ્રી ભાગવત ગંગા પ્રગટ્યાં જેમાં. Both the reading are too long for the scansion of the Deshis, the શ્રી is essential in the line and it can be read short also while પ્રગટ થયા is longer than પ્રગટ્યા. Hence the Gujarati reading has been preferred. (See page 2nd line 1st).

7. At page 12 line 17th, the latter part લાગે વારેતા હણું પરિવાર was curtailed from લાગે પુત્ર લાવતાં વાર તો હણું પરિવાર which was in all the copies. This was done not at the cost the of sense or the language.

(c) The most important of the various readings of the younger MSS. especially in those passages where the corrections of the standard copy seemed doubtful the insertion of verses left out by the standard copy, he re-arrangement of the disorganised stanzas, all these points have been given in the foot-notes

(d) As regards the part written by Sunder the MSS. copies do not differ much in their readings.

III. Whilst the proof-sheets were being corrected the MSS. were consulted again and a few more doubtful passages were set right.

IV. During the compilation of the list of errata the standard copy was compared for the fourth time and a few additional corrections were made.

From these repeated & careful collections of MSS the editor has acquired the conviction that on the whole the text of this edition is intelligible and trustworthy There are, however a certain passages which have baffled all his efforts at emendation; for which fresh and better MSS. materials are required

The editor is unwilling to conclude whithout mentioning with gratitude the active interest, Dr. Buhler has taken in the preparation of this, as well as other amended Gujarati texts both in the way of valuable suggestions and also by constant stimulation to further investigation of the resources within his reach.

પ્રસ્તાવના.

ગુજરાતના હિંદુઓમાં ત્રણ ધર્મ માર્ગ વિશેષે પ્રચરત છે—શૈવ, વૈષ્ણવ, ને જૈન. બ્રાહ્મણો વેદિયા, શાસ્ત્રને પુરાણી છે, સંહાર પ્રભુ-મહાદેવ-શંકરને લિંગરૂપ પૂજે છે, વણિયા કણબી વગેરે સ્થિતિકર્ત્તા પ્રભુ--વિષ્ણુના કૃષ્ણાવતારને ને વિશેષે બાળમુકુન્દને પ્રેમ ભક્તિથી સેવે છે અને શ્રાવકો મોક્ષપ્રભુત્વના અંશાચાર્યોનાં સ્તવન પૂજન કરે છે. બ્રાહ્મણોમાં શિવપુરાણની, વૈષ્ણવમાં શ્રીમદ્ભાગવતની અને શ્રાવકોમાં કલ્પસૂત્રમાંની કથાઓ સાંભળવાનું મહાત્મ મનાય છે.

સંવત શૈકા તેરચૌદમાં વૈષ્ણવ ધર્મ ગુજરાતમાં દાખલ થયો. પંદરમાના અંતમાં નરસિંહમેહેતે તે સ્વીકાર્યો ને સોળમાના આરંભમાં મંડળિકરાજાની મેળવેલી સભામાં સંન્યાસીઓની સામાં પોતાનો આગ્રહ પ્રસિદ્ધ કીધો. સંવત ૧૫૩૫માં વલ્લભાચાર્ય જન્મ્યા ને તેના પુત્ર વિઠ્ઠલનાથે સંવત ૧૬૦૦થી તે ૧૬૨૫ લગીમાં ઘણીકવાર ગુજરાતમાં આવી ઘણાક લોકોને કંઠી બંધાવી. કેટલાક જૈન પણ વૈષ્ણવ થયા. એ સમા ઉપર બ્રાહ્મણોએ વૈષ્ણવોને શ્રીમદ્ભાગવતની કથા વિશેષે સંભળાવવા માંડી.

પછી કેટલાક બ્રાહ્મણોએ યજમાન વૈષ્ણવોની ઇચ્છા ઉપરથી અને કેટલાકે યજમાન તથા લોકને પ્રસન્ન કરી પોતાને પ્રાપ્તિ થવા માટે ભાગવતમાં કથા પ્રસંગોને પ્રાકૃત કવિતાવાણીમાં આણ્યા ને ગાયા. ભાગવતના બાર સ્કંધ છે તેમાં દશમસ્કંધમાં કૃષ્ણચરિત્ર છે, ને એ ધર્મ મને સર્વ વૈષ્ણવોને અને શૃંગારાદિ રસને લીધે સર્વ લોકને પ્રિય હોવાથી કેટલાક જણે દશમસ્કંધનાજ પ્રાકૃત ભાષાંતર કર્યાં. સંવત શૈકા સત્તરમાં સિદ્ધપુરપાટણના બ્રાહ્મણ એણે ને અઢારમા શૈકામાં ડભોઈના રત્નેશ્વરે તથા વડોદરાના પ્રેમાનંદે—(૫૩ અધ્યાય સુધી) ને

બાકીનું સુંદર મેવાડાએ) એઓએ દશમસ્કંધના ભાષાંતર ગુજરાતીમાં રચ્યાં.*

ગુજરાતિ દશમસ્કંધના પુસ્તકોના ગુણદોષનું વિવેચન કરી દેખાડવી આ ગ્રંથને સર્વોપરી ઠેરવવો એ કામ આ પ્રસ્તાવનાનું નથી, અને જેમ કેટલાક ગ્રંથ પ્રસિદ્ધ કરનારા પોતાના ગ્રંથ ખપાવવાના હેતુથી તેજ જાતના બીજા ગ્રંથોની ખોટી પણ નિંદા કરે છે તેમ આ ગ્રંથને છાપી પ્રગટ કરનારની ઈચ્છા નથી માટે વિશેષ કથન ન કરતા આ શો ગ્રંથ છે, કોણે કર્યો છે, કેવો છે ને કોણે કેવે પ્રકારે તૈયાર કરાવી પ્રસિદ્ધ કર્યો છે તે સબંધી જેટલું પ્રથમ કેહેવું અગત્યનું છે તેટલુંજ આ પ્રસ્તાવનામા હું લખી જણાવું છઉં.

આ ગ્રંથ શ્રીમદ્ભાગવતનો દશમસ્કંધ ગુજરાતી કવિતા ભાષામાં છે ને તેના નેવું અધ્યાયમાના ૫૩ પ્રેમાનંદે ને સાડત્રીસ સુંદરે લખ્યા છે એ તો ઉપર કહ્યું છે. વિશેષ કહેવાનું આ છે કે પ્રેમાનંદના ગ્રંથમાં સંસ્કૃત શ્લોકે શ્લોકનું ભાષાંતર નથી પણ અધ્યાય અધ્યાયના કથા પ્રસંગોને વર્ણન વિસ્તારે પ્રફુલ્લ કર્યા છે.--ભક્તિબોધને માટે કથા પ્રસંગ અને ભક્તિબોધ આનંદ સાથે હૃદયમાં ઠરે તેને માટે લોકપ્રિય વર્ણન વિસ્તાર છે. સુંદરનાં કરેલામા માત્ર કથા સાર છે.

આ ગ્રંથનો કર્તા વડોદરાનો પ્રેમાનંદ ભટ છે કે જેના રચેલા ગ્રંથો—હુંડી, મામેરૂ, સુદામાચરિત્ર, ઓખાહરણ, નળાખ્યાન વગેરે આપણાં સ્ત્રીપુરૂષોમાં પ્રસિદ્ધ છે, પંદર વર્ષ થયાં પ્રેમાનંદ, ભટ એ ઉપનામે નહીં પણ કવિ ઉપનામે મનાવા લાગ્યો છે ને ગુજરાતી કવિઓમાં તે મોટા છે એમ સહુજણ કહે છે. એના બીજા અકકેકા ગ્રંથ કરતાં આ ગ્રંથમાંના ૫૩ અધ્યાય-૧૬૫ કડવાં-૧૩૩ પૃષ્ટ જેટલો

*રત્નેશ્વરે ૧૭૩૯માં પુરો કીધો; પ્રેમાનંદે ૫૩ ક્યારે પૂરા કીધા તે હજી જણાતું નથી, પણ સુંદરે ૯૦મો અધ્યાય ૧૭૯૬માં પુરો કીધો છે. એજ રત્નેશ્વર, વિપ્ર વલ્લભ તથા કોઈ લખમીદાસ એઓએ બારે સ્કંધ ભાગવતના કર્યા છે એમ કહેવાય છે. વલ્લભના બે સ્કંધ ૧૧--૧૨મો મે જોયા છે. ભરૂચના મનમોહનદાસે મરેઠી ઉપરથી ગુજરાતી ગદ્યભાષામાં ભાગવતની ચૂર્ણિકા કરી મધ્યાં વર્ષ ઉપર છપાવી પ્રસિદ્ધ કરી હતી.

પ્રથમભાગ સૌથી મોટો છે તેનુ અધ્યાય પૂરા કરવા તેને સર્જિત, નહી તોપણ પુર્વાર્ધદશમ ઉપર ચાર ચાર અધ્યાય વધારે એટલુ પ્રેમાનંદે જે લખ્યુ છે તેટલુજ તેને માટે આખા દશમ કરયાનું માન આપવાને બસ છે ને તેમ લોકે આપ્યુ પણ છે

દશમસ્કંધનો વિષય 'નવ રસમય વ્રિજરાજ' ના ચરિત્રનો તથા તેની ભકિતનો બોધ કરવાનો છે તોતે પ્રૌઢ રસિક કવિની કલમથીજ લખાયો હોયતોજ સુંદર હોય પ્રેમાનંદ, ભકિત બોધના ને કવિત ચાતુરીના નહાના નહાના ગ્રંથો લખી એ અભ્યાસથી ઉત્તરવયમા દશમસ્કંધ લખવાને બહુ પ્રકારે યોગ્ય થયો હતો ને તેણે આ ગ્રંથ ઉત્સાહથી જેવો જોઈએ તેવો સરળ ને રસ ભર્યો કીધો છે જોકે વર્ણનરસની તેઓમા ભકિતબોધ ઝાંખો સરખો દેખાશે, તોપણ ઉદ્દેશ તથા ભાવાર્થ એ ઉપર લક્ષ રાખતા ને બ્રહ્માદિકે જે જે સ્તુતિયો કરેલી છે તે તેનો યથાસ્થિત અર્થ સમજતાં ભક્તિબોધ ગંદો દર્શાવેલો છે એમ સ્પષ્ટ જણાશે વિદ્વાને સારા કવિયે રચ્યો છે માટેજ ગ્રંથ સારો છે ને લોકો વાચે છે એમ નથી પણ ગ્રંથજ એવો રૂડો છે કે લોકો ગ્રંથકર્તા વિષે નિસ્પૃહ રહી આ દશમને ઉલ્લાસથી વાચે છે તથા મંડળોમા મળી સાભળે છે અને કથાભટો તે વાચવાને માટે દહેરાંને મોહોલ્લી ફુઢતા રહે છે.

આ ગ્રંથ વિષે પ્રેમાનંદે પોતેજ આ ગ્રંથમા પ્રસંગે પ્રસંગ આ પ્રમાણે લખ્યુ છે --

"સકળ શાસ્ત્ર નિગમનુ તત્વ, સર્વ શિરોમણિ શ્રી ભાગવત
તે મધ્યે સાર છે દશમસ્કંધ જોડુ હુ પ્રાકૃત પદબંધ
કથાપ્રસંગ એકે નવ પડે ચાલ્યો જાઉં સુધે સેરડે,
આપાસા વ્યાસ વાચે સંસ્કૃત, આપાસા માહારૂ પ્રાકૃત
આપાસા અધ્યા શ્લોક સંબંધ, આપામા કવા ચાપાઈબંધ
બાંધુ ગ્રંથ જોડ સમાન, કેહશે લોક મધુ અભિમાન
નથી વાદ કીધો પરકાશ, આણવા શ્રોતાને વિશ્વાસ
વ્યાસ વાણી જાણી જથા તેહેવી પ્રાકૃત જોડી કથા
રામચરણકમળમકરંદ, લેવા ઈચ્છે પ્રેમાનંદ "

પ્રેમાનંદે મૂળ સંસ્કૃતમાનો એકે પ્રસંગ મૂકી દીધો નથી ને જ્યા તેણે નવા પ્રસંગ દાખલ કીધા છે ત્યા તેણે સ્પષ્ટ જણાવ્યુ છે –જુઓ ૪૫મા અધ્યાયમાની આ લીટિયો —

ગદ્યકથા મર્યાદાભંગ મહાત, એ શ્રોતાને મન પડની બ્રાંત.
કોઇએક પુસ્તકે છે નહીં એહ, બાઇ તે માટે ઉપજે સંદેહ,
કોઈએક પુસ્તકે છે એ કથા, તે માટે પરથમ ભાખી કથા "

* * * * * * *

"જેણી દાન આપ્યાની કથા, પ્રથમ કોડાણીનો તેહેવો સર્વથા.
કો ગ્રંથ અધિક કહ્યું છે એહ, એ શ્રોતા મન આણો સંદેહ "

આ ગ્રંથ ઉપર ભાવ હોવાથી લોકોએ એક ઉપરથી બીજી, બીજી ઉપરથી ત્રીજી એમ અનેક પ્રતો કરી છે ને તે વળી જાતજાતના તથા ઠામઠામના લોકે પોત પોતાની બોલીઠર પ્રમાણે અને વધારા ઘટારા સાથે કરી છે. એ રીતે પ્રતો થયેથી મુળ ગ્રંથ ઘણો અશુદ્ધ, કહીં કહીં તરક તથા ઊપરતળે ને ભ્રષ્ટ વાણી યક્ત થઈ રહેલો જોવામાં આવે છે.

આ ગ્રંથને શુદ્ધ કરી છપાવવાનો કેટલાક જણે વિચાર કર્યો હતો પણ મોટો ગ્રંથ મોટા આશ્રય વિના છપાવવો કઠિણ તેથી તે આટલો કાળ છપાયો નહોતો. છએક મહિના ઉપર સુરત સોદાગર પ્રેસવાળા ભાઇ નગીનદાસ ડાહ્યાભાઈએ તે મહિને મહિને અંકોમાં છપાવા માંડેલો ને એમ ત્રણ ચાર કહાડેલા પણ તે અશુદ્ધ હોવાથી સરકારે તે કામને આસરો આપ્યો નહી, તોપણ ડા૦ બ્યુલર સાહેબે કેળવણી ખાતાના વડા મી૦ પીલ સાહેબને ભલામણ કીધી ને તે સાહેબે ડા૦ બ્યુલર સાહેબના વિચારને મળતા આવી ઈનામ જણાવી કે બહુ પ્રતો મેળવી શુદ્ધ કરી ગ્રંથ છપાવે તો દર પ્રતના રૂપિયા (છ પ્રમાણે ૩૦૦) ત્રણસે પ્રત સરકાર ખુશીથી ખરીદ કરશે પછી ભાઇ નગીનદાસે પ્રતો મેળવીને ગ્રંથ શુદ્ધ કરવાનું કામ મને સોપ્યુ. કેળવણી ખાતાના ડાક્તર બ્યુલર સાહેબે ભાઈ નગીનદાસને લખી જણાવેલું કે શુદ્ધ કરનારે જે ધોરણનિયમ રાખ્યા હોય તે પ્રથમ જણાવવા એ ઉપરથી મે નક્કી કરેલા ધોરણ નિયમ તથા પ્રતો સબંધી હકીકત નીચે લખ્યા પ્રમાણે બ્યુલર સાહેબને બતાવ્યા –

" ૧—જુદાં જુદા ઠેકાણાની પ્રતોમા ગ્રંથકારના સ્વદેશમાંની અથવા જ્યાં તે રહ્યો હોય ત્યાની પ્રત ભરોસો રાખવા જોગ તેમ જે સૌથી જુની પ્રત હોય તે વધારે ભરોસા જોગ જાણવી.

સૌથી જુની પ્રત છેક ન સમજાય તેવી અથવા ગ્રંથકારની લખવાની શૈલીથી છેક જુદી પડતી હોય તો તેને અળગીજ રાખવી.

૨—સઘળી પ્રતોમાં જે ઘણી જુની ને શબ્દાર્થે જેમ તેમ કરતા પણ સમજાય તેવી હોયતો તેને મળ ગ્રંથના સરખી માનવી ને તેમા પછી બીજી પ્રતો જોઇ તોલના કરી જે ઘટતો ફેરફાર કરવો હોય તે કરવો પણ જે ફેરફાર કરવો તે બહુ વિચાર કરીને અને ગ્રંથકારની શૈલીને મળતો આવે એવો હોય તેજ કરવો. એક જુની પ્રતનું મુખ્ય ધોરણ રાખ્યાથી તે કાળની--ગ્રંથ કરનારની પાસેના કાળની ભાષા સાચવી રખાશે. બીજી પ્રતોને સહાયકારી ને સાક્ષીરૂપ જાણવી.

ગ્રંથકારે આમજ લખ્યું હશે અથવા એક પાઠ ન સમજાયાથી તે ખોટો છે ને બીજો સમજાય તેવો હોય તે ખરો છે એમ નક્કી માનીને જુદી જુદી પ્રતોમાંથી જે જે પોતાને શુદ્ધને સારૂં જણાય તે તે લેઇને શુદ્ધ કરનારાએ પાઠ રચવો નહી; તેમ અકકેકમાંથી કકડા લેઇ નવી રચના કરવી નહીં એમ કરેથી મળ પાઠથી કેવળ જુદો ને અર્થવાણીમાં શંકર-ભાઇ એવો પાઠ ઘડાય.

એકથી વધારે પ્રતમાં તેની તેજ લીટી કવિતાના બંધારણ પ્રમાણે ન હોય પણ અતિટુંકી અથવા અતિલાંબી હોય ને તે થોડોક ફેરફાર કરવાથી પણ સમરે તેવી ન હોય તો તે તેમની તેમજ રાખવી.- કેમકે ફેરફાર કરતાં મળ ભાષા બગડે ને વખતે કોઈ બીજી પ્રતમાંથી શુદ્ધ લીટી મળી આવે.

૩-દેશીગોમાં લખાયલી કવિતાની ભાષા ઘણું કરીને વ્યવહારમાં બોલાતી સરળ ગદ્યભાષાના જેવી હોય છે. માત્ર પ્રાસ, પદન્યાસને રાગ એથીજ થોડીક બદલાય છે તો તે ઉપર, કવિની નિત્યભાષા ઉપર અને તે કાળની ભાષા ઉપર લક્ષ રાખીને વાક્યોની તોલના કરવી.

માત્ર કવિતાના માપની નપાસની પેઠે સર્વત્ર ગુરૂલઘુ અક્ષર ઉપર ને તાલ ઉપર વિશેષ દ્રષ્ટિ ન રાખવી. પણ અર્થાન્વય ભાષા રૂઢિ ને જુદી જુદી દેશીઓ ગાવાનો ચઢકો એ ઉપર અવશ્યે દ્રષ્ટી રાખવી

૪-શબ્દશુદ્ધિને માટે જુનીજ રીત રખાય તેમ કરવું તોપણ જ્યાં થોડોક ફેરફાર કીધાથી શબ્દનું રૂપ ઘણું બદલાઇ ન જતું હોય ત્યાં તે કરવો.

પ—બોલવામાં અને ગાવામા કેટલુક ન્યાયણું રૂપ વધારે હોય છે તેનુ જો પ્રતોમા હોય તો તે કહાડી નાખવું./

બાઇ નગીદાસે મને ૭ પ્રત મોકલી હતી તેમાં એક ઓરપાડની સંવત ૧૮૫૧મા લખાયલી, એક નદરબારની પાસે રણ્ણુઆળ નામનું ગામ છે ત્યાનો ૧૮૫૩મા બાળબોધમા લખાયલી, એક સુરતના ચોર્યાસી પ્રગણાના એક ગામની ૧૮૮૯મા લખાયલી, એક ઉમ્બર મીઠ બદરની ૧૯૦૭મા લખાયલી, એક ૧૯૧૦મા લખાયલી ને એક દામ નથા વર્ષ ન લખ્યા એવી હતી એ ૭ પ્રત અને મારા ઘરમાં ૧૮૭૨મા લખાયલો પ્રત છે ને તથા સુરત એંડ્રુસ લાઇબ્રેરીમા ૧૮૯૪મા લખાયલી છે તે એ આઠ પ્રતોને પરસ્પર મેળવી જોતા ૧૮૫૩ની ને ૧૮૭૨ની પ્રતો વિશેષ શુદ્ધ જણાઇ ને બીજી પ્રતોમા બે પ્રત થોડી ઘણી ૧૮૫૩ને મળતી ને બાકીની બધી ૧૮૭૨ને મળતી જણાઇ. ૧૮૫૩—૭૨ની પ્રતો જાણે મુળ એક પ્રત ઉપરથી બે થઈ હોયની તે પ્રમાણે ઘણીખરી મળતી જણાઇ ને જુદા પડતા કેટલાક થોડા પાઠમાં ૧૮૭૨ વાળી વિશેષ શુદ્ધ તથા રસભરી વાણીવાળી ને ઘણાક પાઠમા ૧૮૫૩ વાળી વિશેષ શુદ્ધ જણાઈ, બનેમા કહીં કહીં પાઠ ગળત છે પણ જ્યા એકમા નહીં ત્યા તેની ખોટ બીજીથી પુરાતી માલમ પડી ૧૮૭૨ની ગુજરાતી પ્રતમા શબ્દ શુદ્ધિ નથી ને બાળબોધ અક્ષરવાળી પ્રતમા પણ ઘણી સારી નથી તોપણ ગુજરાતી પ્રતમા છે, તે કરતાં ઘણી સારી છે પણ વળી તેમા કહીં કહીં ખાનદેશી શબ્દ સ્વરૂપ છે એ સઘી પ્રતો ઉપર વિચાર બાધતા ૧૮૫૩—૭૨ ની પ્રતો ભરોસો રાખવા જોગ હુ સમજુ છઉ સને ૧૮૫૧ની સું૦ પ્ર૦ જુની છતે ત્રુટક ને અશુદ્ધ જણાયાથી તેને ખસેડી ૧૮૫૩ની જુનીને હુ મુખ્ય ગણુ છઉ ને પાઠફેર વિષયમા એમાનો અથવા ૧૮૭૨ માનો પાઠ જે મને યોગ્ય જણાય તે રાખવો તેમ જ્યા બનેમા ગળત હોય અથવા સમજાય તેવુ ન હોય ત્યા બીજી પ્રતોમાથી લેવુ ને ટીપમા તે શઘુ જણાવવુ, એ રીતે હુ ગ્રથનુ સશોધન કરવાનું રાખ્યુ છઉ એમ કરેથી પ્રેમાનદના મુળ ગ્રથની ભાષા ઓછામા ઓછી સોમા સિતેર વસા તો જાળવી રખાશેજ.

/ઉપર લખેલું બ્યુલર સાહેબે પસદ કીધુ ને મે કામ આરભ્યુ પ્રથમ તો મે ૧૮૫૩ ની પ્રતનો શુદ્ધ ઉતારો કીધો ગોપાળના

ચરણો જુદાં પાડયાં, નસમજાતા તથા અજાણ્યા શબ્દો જેમના તેમ રાખી બીજા શબ્દો જુદા પાડ્યા, પ્રતમાં સર્વત્ર શ-ષ ને ઠામ સ તથા સુમાર વિનાનાં અનુસ્વાર હતાં તે દુર કર્યાં, ખાનદેશી શબ્દસ્વરૂપ બદલ્યાં ('બાહુવાં' નું 'બાહુવાં,' 'સુક' 'સુખાં' 'ઘરણ્યાં' નું 'ઘરનાં,' 'કલ્યાન' નું 'કલ્યાણ,' 'દેવણી' નું 'થમણી' ઇ૦ કીધું) અને સંસ્કૃત શબ્દનાં હાલ નસમજાય તેવાં જુના પ્રાકૃતરૂપ અને અતિભ્રષ્ટ રૂપ એને મૂળરૂપમાં આણ્યાં-'સવ' નું 'સર્વ' 'સિષ્ટી' નું 'સૃષ્ટી,' 'આશ્રજ' 'આશ્ચર્ય' 'ક્રતંમયેક્રતમ નું કર્તુંમકર્તું,' ક્રતેમ' નું કૃત્રિમ' ઈ૦ /

/ એ ઉતારો મેં મારી પાસે રાખ્યો ને જુના ગ્રંથ વાંચી સમજી જાણતા એવા બે જણના હાથમાં બીજી પ્રતો આપી શબ્દાંતર ને પઠાંતર એની તોલના કરી શુદ્ધ પાઠ નક્કી કર્યાં અને ચોપાઇનાં ચરણો રાગના ચડકા પ્રમાણે જોયાં. જ્યાં સંધી પ્રતોનો પાઠ સરખો હતો ત્યાં તે જેમનો તેમ રાખ્યો અથવા સેજસાજ વધઘટ કરી સુંદરના ૩૭ અધ્યાયમાં ૧૮૫૩-૭૨ની પ્રતોમાં જુંજ ઠેકાણાં શિવાય સર્વત્ર એક સરખોજ પાઠ છે પણ પ્રેમાનંદના ૫૩ અધ્યાયમાં ઘણેક ઠેકાણે શબ્દાંતર ને પાઠાંતર છે. એમાંથી ખરૂં ખોટું નક્કી કરવાનું અથવા પસંદ કરવાનું કામ કપરૂં હતું ને નિયમના બંધનમાં રહેતાં વધારે કપરૂં થઈ પડયું હતું. ૧૮૫૩ની પ્રતનો લેખ શુદ્ધતો નહીંજ પણ ઘણેક પ્રસંગે શુદ્ધ પાઠનો સુચક જણાયો છે; વળી જો કે તેમાં ૩૦ સેક લીટી અહીં તહીં મળીને ગલત છે ને ચાર પાંચ ઠેકાણે કથન ભાગ ઉલટસુલટ છે તોપણ કડવાંના અનુક્રમમાં ને પુર્ણપણામાં યથાસ્થિત દેખાયો છે; ને એમ હોવાનું કારણ તે પ્રત બાળબોધ છે. તે નથી પણ સૌથી જુની છે તે છે. શબ્દના અશુદ્ધ સ્વરૂપ ઉપરથી શુદ્ધ સ્વરૂપની અટકળો કરી પ્રાકત ભાષાના નિયમ સાથે મેળવી તે નકકી કર્યાં છે ને જ્યાં શબ્દનો ખુલાસો અર્થ જાણ્યામાં ન આવ્યો ત્યાં બીજી પ્રતોમાંનો પાઠ અથવા ૧૮૫૩ની પ્રતનો તેમનો તેમજ પાઠ રાખ્યો છે, એવાને બીજા સંસયયુકત પાઠ શબ્દ નીચે ટીપ્પણમાં નોંધી રાખ્યા છે. મેં કેવી રીતે કામ કર્યું છે તે દાખલાઓ આપી સ્પષ્ટ કરવું નિર્થક નથી. પણ તે વિસ્તાર આ પ્રસ્તાવનામાં શોભે નહીં. /

પછી વળી પ્રુફ તપાસતાં પાછી બધી પ્રતો સાથે ગણી કેટલાક સંશય દૂર કર્યા છે એ પ્રમાણે ૧૫ મહિના ગાળ દહાડો એક નામમાં મચ્યા રહી ગ્રંથ તૈયાર કર્યો છે હજી મને ત્થાંક શબ્દને માટે શક છેજ પણ તે હાલ માટે તેમ ધ્યાન આપવાને કારણ નથી ૧૮૫૩ની જુની સતવી પાનાની પ્રત મળે તો આ ગ્રંથ હજી વધારે શુદ્ધ થાય પણ તેની તપાસ કરતાં મળી નથી, ને તેવી કંઈ નથી માટી ભા નરસી અ નાઈ ...તા ગ્રંથ નાનંદના હાથ થી લખાયલા ગ્રંથની બીજી પ્રત ... એમ માનવું એ ...નાયકનથી

આગળથી છાપીયા છાપેલા એવા ઘણાકોના તરફની પ્રતોને માટે ઘણી ઉતાવળો માગ તો થવાથી ભા... નગોન ગન ...તિના ઝપટથી છાપવાનું કામ ચલાવવાનું પડ્યું ને પ્રુફ મારે ઝડપથી તપાસી આપવાં પડ્યાં એ કારણથી અને ટાઈપ-છાપા સંબંધી કેટલાક કારણને લીધે શબ્દ શુદ્ધિ વિષયમાં કેટલીક ચુક રહી ગઈ જણાઈ છે એમાંની કેટલીકને માટે પછવાડે શુદ્ધિપત્ર ટાંક્યું છે બીજીને માટે સજ્જન વાંચનાર તેને તવ ... મહેરબાની કરશે એમ ઇચ્છું છઉં

૧૮૫૩-૭૭ની પ્રતોના ઉપર મુખ્ય આધાર ગણી ગ્રંથનું શોધન કર્યું છે માટે એ પ્રતો કેવી હતી ને મળવા થોડાક જડતું થવા સારૂ તેમાંનું થોડુંક લખાણ નમુના દાખલ આ પ્રસ્તાવનાની સાથે ટાંક્યું છે. ગ્રંથમાં જ્યાં જ્યાં ટીપ આપેલી છે ત્યાં ત્યાં 'બા૦ પ્ર૦'ને 'ગુ૦ પ્ર૦' એમ લખેલું છે તો તેને બાળબોધ ને ગુજરાતી પ્રત સમજવી

ડા૦ બ્યુલરે ઈનસ્પેક્ટર જેણે આ ગ્રંથની ભલામણ કરી ને મને જે આશ્રય આપવાનું ઠરાવ્યું તેમાં તો તેટલો નહીં પણ બ્યુલર સાહેબે વિદ્વર્જનરૂપે ગ્રંથનું રૂડું સંશોધન થવા સંબંધી જે ખાળજી બતાવી છે તેને સારૂ તે સાહેબનો ઉપકાર માનવો ઘટિત છે

છેલ્લું કહેવાનું કે આ ગ્રંથનો વિષય વૈષ્ણવધર્મ સંબંધી છે તથાપિ કથાપ્રસંગમાં સંસારચિત્રવર્ણન એવાં બધાંને એટલાં સારાં છે કે તે સઘળી જાતના હિંદુઓને ને બીજી જાતના લોકને પણ એક સરખી રીતે લાગુ પડે તેવાં ને પ્રિય લાગે તેવી રીતનાં છે જુના શબ્દના શોધકને જુના ગ્રંથ વાંચવા ઉપર પ્રીતિ રાખનારા એઓને પણ આ ગ્રંથ ઉપયોગી છે ગુજરાતી હિંદુઓને તો વિશેષે કરીને મારી ભલામણ છે કે જેઓથી બની શકે તેઓએ પોતાના કુટુંબના ને મિત્રમંડળના આનંદને માટે આ રસજ્ઞ-પ્રખ્યાત કવિ પ્રેમાનંદનો કહેલો ને મોટો ગ્રંથ પોતાના પુસ્તકસંગ્રહમાં જગત માટી રાખવો

સુરત—આમલીરાન }
તા૦ ૨સી આગષ્ટ ૧૮૬૭ }

નર્મદાશંકર લાલશંકર.

સંવત ૧૮૫૩ની બાળબોધ પ્રત.

॥ શ્રીસૂકોંવાચ ॥ ॥ રાંગમારૂની ચોંપે : ॥

કરેસ્તવંનચતૂરાંનંન : કિજેકરૂંણુંકમંલલોચંન ॥ હુંછૌંમાય મગન-
અપરાધીં ॥ રાજસગુંણેકવીદયાવાંધી ॥ ૧ ॥ તુંછેસત્યઅસત્યંસં-
સ.ર : દીઠીપદારદથસર્વવીકાર : ॥ સત્વરજતમોગૂણત્રણ્ય : યેથી-
અલગોઅસંણુંસર્ણ ॥ ૨ ॥ તેંત્રીગૂંણેંજગ્તસાંકલીયું ॥ વીસ્વમા-
યાકંપમાંકલિયૂં॥તુંઅક્ષેરભેદઅવીનાંસઃ તેજકલાકોટીપ્રકાસઃ॥૩॥
ઉતપત્યસ્થિતીલેંનહીતાહારે : બ્રંહ્માંડકોટીતાહારેઆધારે ॥ તુંતે
વીસ્વપીતામહસ્વામીઃ સર્વજીવનોઅંતરજાંમીઃ ॥૪॥ સ્થાંવરજં-
ગમમાં રહયોવ્યાપીંઃ પંચમાંભૂતનેંસતાઆપી ॥ તૂતેસરજેપાલે
સંધારેંઃ યેકલોઅંનેકરૂંપવિસ્તારે ॥ ૫॥ તૂંસૂક્ષ્મમધ્યં રૂસ્થૂલઃ
તૂંતેસકલશ્રીષ્ટનૂંમૂલ ॥ તૂંઘટમડદેહેનોધારી ॥ સ્વરૂપઅરૂપસૂ-
ન્યાકારી ॥૬॥ ઘટઘટમધેંઅગોચ્ય રહે છેઃ તૂંસમગ્રવપુનેવેહેછો॥
દેવદાંનવમાંનવપસુંઃ સઘલેબ્રહ્મસ્વરૂપંણુવસ્યું ॥ ૭॥ કીડીકુંજર-
પરવતરાઇઃ સમોનરાંમતુંરહયોસમાઇ॥ વીરાટવાંમંનબાલસુકુંદઃ
તુંસર્વામયેશ્રીગોવીંદ ॥ ૮ ॥ સર્વશ્રીષ્ટસંગ્રહકરીઃ પ્રયાંગવંટપત્રે-
સૂંવોછોંહરી ॥ તાંરાંમૂપમાંજકતસમાયે : ભૂલેમારકંડયજેહેવા-
રૂંપીરાચે ॥૯॥ ચ્યારેવેદતેતારોસ્વાસ : તુંનેનિતનીંતકેહેઅવીનાસ॥
નાભીકમલથીબ્રંહ્માથાય : તેનીરચેશ્રેષ્ટીંતાહારીસતાયે ॥ ૧૦ ॥
તાહારીસતાંયેલખુંહુંલેપ : તાહારીસતાયેધરાધરેસેષ : ॥ તાહારી
સતાયેશ્રેષ્ટીધરેસોંમ : તાહારીસતાયેસૂર્જતપેબ્યોંમ ॥ ૧૧ ॥
તાહારીસતાયેપવંનગતીવાંન : તાહારીસતાયેઈંદ્રરાજધ્યાંન ॥
તાહારીસતાયેમેઘજલવરસેં : તાહારાંદરસંણુનેજીવતરસેં ॥ ૧૨ ॥
સર્વદેવનુંદૈવતતુંયે : પાંમરપ્રાંણીસમજેસૂંયે ॥ તુંનેમૂકિઅંનને-

ઉપાસેં : તેહુનાંબેઉપદારથજાસે :॥ ૧૩ ॥મૂકીસાલનેકુસકાંપાંડે :
આચરેઅન્યમાંરગતુંજનેછાંડે॥ મૂકીગંગજલકુંપતું આણે : મૂકી-
ગજનેમહીષપતાંણે ॥ ૧૪ ॥ મૂકીદેવદઈતનેધાયે : પાલેઅજાપર-
હરીગાયે ॥ લંપટસોભજેઅંન્યેંસ્વાંગી : તાંહારીભકતીપીનાંલાગે
પાંમીં :॥ ૧૫ ॥ જેવેદમારગનેંમૂકીછાંડેં : અન્યમારગપાખડમાંડેં॥
તુજનેંમૂકીપૂજાવેઆપ : તેંનેકોટિહત્યાસીરપાપ : ॥ ૧૬ ॥ અન્ય
દેવપૂજવાવારનૂંજાંણી : સઘલેવ્યાપકસારંગપાણી ॥ સમદરસી
જેજંનથાસેં : તે મનસાવાચાવઈકુંઠજાસે ॥ ૧૭ ॥ થાસેઅન્ય
મારગનીમમતાં : તેજંનમરસેભવમાંભ્રમતા ॥ જોરહુયોમંનમાંરાગ
દીવેસ : તોકિંવાંરયોતાપસવેસ ॥ ૧૮ ॥ અહુંકારકામક્રોધમંછરઃ
ચેતસ્કરલૂટોદેવનુંઘર : ॥ પ્રાંણીથયોમાયાબંધયુક્તિ ' નથીકીધી
જયાંલગીતાહારીભકતી ॥ ૧૯ ॥ ત્યાંહાંલગીજીવનેંજંમદરસંનઃ
જયાંલગીંનથીતાહારૂંભજંન ॥ ત્યાંહાલગીઆવાગમંનજંન્મમર્ણ :
જ્યાંહાંલગેંનસેવ્યાંતહ્મારાંચર્ણ ॥ ૨૦ ॥ જેકોઅન્યદેવનેધાયેં :
તેવીમાંનેબેસીસ્વર્ગેજાયે ॥ ક્ષીણપુંન્યપડેંમૃંત્યુંલોક : ફરીભોગવે
તેંહરકાસોક ॥ ૨૧ ॥ તાહારેચરણેજેમસ્તકનાંમે : તેદ્રુનીપેરે
પદવિપાંમેં ॥ અચલપદવીપાંમેપ્રાંણી : ચેહેવુંનિશ્ચેંદેહેંવેદવાંણી
॥ ૨૨ ॥ પ્રભુતેંવછગોપઉપજાવ્યાં : તહ્મોવછથઈસુરભીનેધાવ્યાં॥
કોહોનોપુત્રથયોંકોનોંભાઇ : ગોપરૂપથયાંજદુરાઈ ॥ ૨૩ ॥ લીજે
મૂલગાંવછનેગોપ : મુજઉપરથીઉતારોકોપ ॥ ચેહેવુંકહીપાગ્ય
પડયાબ્રંહ્માયે : હરીજનઆગલકુલાટાવાયેં ॥ ૨૪ ॥ સીરનાકેસન
પાગ્રહલૂછે : અશ્રનેત્રભરીઅજરૂયે : ॥ બ્રંહ્માકરગ્રહીબેઠાકીધો :
હરિયેરૂપયાંસાથેલીધો ॥ ૨૫ ॥ મસ્તકઉપરધરીયોહાથ : હંસીને
બોલ્યાંગોકુલનાંથ ॥ શ્રીકૃસ્નોંવાચ ॥ મેઘગંભીર્યસુધાસંમાન :
માધૂર્યવચંનવદેભગવાંન ॥ ૨૬ ॥ દુસ્તરપ્રબળછેમાહારીમાયાં :
મોહાજોગેસ્વરલેવાયાં ॥ માયાસીવસંનકાદીકનેંદમે : માયામાંલક્ષ
મીંભુંલીભમે ॥ ૨૭ ॥ માહારીમાયાતરેમાહારોદાસ : જેતજેવીપયેં-
વીલાસ ॥ બ્રંહ્મનૂંહંનેલાગંરાજસકર્મઃ તહ્મોનજાગોંબાકલ...

॥ ૨૮ ॥ હું ઉપરે ક્રોધેનથીભરાયો : મેમાયાસુકીહુંનેવાયોં ॥ માહાં
ભકતસાથેજોઅડસો : તોબ્રંહ્મલોકથીહેટાંપડસોં ॥ ૨૯ ॥ યેહેઉકહી
વિધીનેકીધોવીદાય : પ્રજાંપતીનમ્યોપ્રભુનેપાયે ॥ બ્રંહ્મલોકગયાં
અષ્ટપાંણી : મૂકયાંવછગોપવૃંદાવંનમાંઆણીં ॥ ૩૦ ॥ ચરંમઉપર
ગોપબેસાડયાં : હરીયેપેહેલાંનાલંથપમાડયાં ॥ નવાંવછકિધાં
અંતરધ્યાંન : જુનાંપેંવાલવાગયાભગવાંન ॥ ૩૧ ॥ હરિફરીઆવ્યો
ગોપઇછે : પાસેથાંબલીભદ્રકાંઇયેનપ્રીછે ॥ હરણકરીગયાંપ્રજાં
પતી : તેવછગોપજાંણુતાનથી ॥ ૩૨ ॥ હુવાદસમાસનિમેંસસમાન:
સુલગીવત્યંનૂંરહયૂંછેગન્યાંન ॥ જૂયેવાટઆવેઅવીનાસ : કરતલ
માંહેઅંન્નનાંગ્રાસ ॥ ૩૩ ॥ અથાંણુંનીચીરીઅંગૂલમાંભરાવી
અદભુતંમાયાક્રષ્ણેઉપજાવી ॥ તેનથીથયાંકોહયાંતાંડાઅંન : વચે
વહીગયોવરસદીન ॥ ૩૪। કીધુંકૌતકશ્રીવંનવાલી ॥ વાચદોપાળ્યો
આવ્યાંવછવાલી ॥ હસીગોપકહેછેવચંન ॥પધારોનાંથકિજેભોજંન
॥ ૩૫ ॥ બલીભદ્રગોપસહુસાહે ॥ તેઅંનલિધુંવૈકુંઠનાંથે ॥ છે
અંનવાસીતાંડુકોહયું ॥ જોયોપ્રેમઅંનનંવજોયું ॥ ૩૬ ॥ બ્રંહ્માંજાણે
હુંજમવાંજાઉં ॥ ગોવાલાસરખોપાવંનથાંઉ ॥ અંનપડસેભોંમ
મુઝાર ॥ તેહેનેવિણીકરીસું આહાર ॥ ૩૭ ॥ કંમલાનાંથેકૌતકકીધૂં॥
રજમાંત્રપડવાનવદીધૂં ॥ બ્રંહ્માઆંકુલવ્યાંકુંલથાયે ॥ મંનસાહરિ
પ્રસાદનેમાંહેજાયે ॥ ૩૮ ॥ વીરંચીયેવીચારયુંમંનસાથ ॥ નદીમાં
મછનસેશેજદુનાંથ॥ સુધઆછમંનકરતાંપડસેઅંન્ય ॥તેહેંનુંહુંજઇ
કરૂંભોજંન ॥ ૩૯ ॥ મછરૂપબ્રહ્માયેજાંણીલીધૂં ॥ જાંણ્યુંમાહારૂંકારજ
સર્વંસીધ્યું ॥ બ્રંહ્માનેઆવ્યોજાંણીજદૂનાથ ॥ કાંમલેલોહયાઅજૂઠા
હાથ ॥ ૪૦ ॥ પણપ્રસાદબ્રંહ્માપાંમ્યોનહીં ॥ યેટીપંણુકથાવિસ્તારી
કંહી ॥ હરીપ્રસાદમંહીમાંજાંણેસંત ॥ સુંજાંણેવીષઇપાંમરજંન
॥ ૪૧ ॥ સધ્યાંસમેગોપજદુરાયે ॥ તેપધારયાંગોકુળગાહાંયે ॥
ઘેરઘેરચોલાંવ્યાંગોવાલ ॥ સાંભલેંકથાપરીક્ષેતભૂપાંલ : ॥ ૪૨ ॥
ગોપકહેસુંણુનંદમાહારાજ ॥ શ્રીકંરણેંઅજગરમારયોંઆજ ॥
મોહુંઆકંમપ્રભૂયેકરયૂ ॥ રમવાતેનૂંચર્મંપાથરયૂ ॥ ૪૩ ॥ ઘેરઘેર

મહિમાંકેસવતણોં ॥ કંસેન્તણુંઆજઅઘાસૂરહણ્યો ॥ ચેહેવિમાયાં મોહુંનનીથય ॥ પણઅસૂરકોંપ્રીછયાંનહી ॥ ૪૪ ॥ પોગંડઅવસ્તાનું પ્રાક્રમરાયે ॥ જાંણ્યુંકીસોરઅવસ્તામાંયે ॥ બ્રહ્માનીમેષવરસથઈ ગયું ॥ સંધેનીવારંણકારંણકહયું ॥ ૪૫ ॥ યેબ્રંહ્મસ્તુતીજેકોસાંભલે ॥ ચોરકર્મનુંપાતીકટલે ॥ ગંગાસ્નાંનયેકસોલકવલે ॥ બ્રંહ્મહત્યા દીકપાતીકજલે ॥ ૪૬ ॥ યેસાંભ્રથીજોડીછેકથાં ॥ મેસુકવાંણીનાંણી જથાં ॥ સાંભલજોશ્રોતાંપુંન્યંપવિત્ર ॥ થયુંપૂરણેસત્યમુંચરીત્ર ॥ ૪૭ ॥ ભજોસીતાપતીરઘૂવીર ॥ જેમપાંમોભવજલતીર ॥ કેહે પરીમાનંદશ્રીરાંમ ॥ જિહ્વ્યાયેરંમજોતાહારૂંનામ ॥ ૪૮ ॥ વલણ ॥ રામરૂપેરેહેજોસદા ॥ સુકકેહેસાંભલરાયેરે ॥ ભટપરીમાંનંદકેહે કથા ॥ થયોચતુર્દસમોંઅધ્યાંયરે ॥ ૪૯ ॥

સંવત ૧૮૭૨ની ગુજરાતી પ્રત.

॥ રાગરામગ્રીગીતમાંન ॥ ચરિત્ર ॥

ગોવરધંનહરીએધરો ॥ દુખણીજનુંવાંસુ ॥ પ્રાક્રમદેખીક્રસણનુ ॥ શહુઆશ્રજપાંમું ॥ ૧ ॥ શાતવરશનેબાલકેનીવારાવરશાત ॥ કર અંગુલીયેગીરીધરીરાખોદીનશાત ॥ ૨ ॥ ગોવર ॥ દુખ ॥ એબલ કાંહાંથીબાલનેઅનુભવહોએતેજાંણે ॥ ૩ ॥ ગોવર ॥ દુખ ॥ ગોપ શહુમલીઆવીઆ ॥ નંદજીનેપાશે ॥ મોટુભાએગછેઓજપ્રતીપુત્ર શ્રીઅવીનાશ ॥ ગોવર ॥ દુખ ॥ ૪ ॥ મનુશ્યકરીકેમમાંનીએ છેઅંતરજાંમી ॥ આપણેકરમેકરીદેહમાંનુશીપાંમી ॥ ગોવા ॥ દુખ ॥ ૫ ॥ પરીબ્રંહ્મનીકર્મેછેજન્મનહોએકર્મપાંખે ॥ ઇશ્વરનેકર્મેનીજ ભગતનાં ॥ વેદભારથીભાંખે ॥ ગોવ ॥ બ્રંહ્મનીશાયેબાલનીઅસોએ જાંણીઅપીલોકી ॥ ખટદીવશનેબાલરેપુતનાંશદયશોખી ॥ ગોવ ॥ ૭ ॥ માશદીવશનાથજી ॥ આણોશકટનોઅંત ॥ વરશદીવશનાંશ્રી હરી ॥ હંણોતરૂણાવંત ॥ ગોવ ॥ ૮ ॥ દધીનુભાંડંણુભાંજીઉતક્રચો હોંદશરેડી ॥ શવાવરશનેશાંગલેનાખ્યાંમક્ષઉખેડી ॥ ગોવ ॥ ૯ ॥ વછાશુરપછાડીએ કોટીનાથસાથે ॥ બગાશુરમરડીમારીઓ ॥

ચચચીરીહાચે ॥ ગોવ ॥ ૧૦ ॥ અઘદેહઉતરડીઓકીધુંગાહા-
બલ ॥ ગરધભાશ્રુરપછાડીઓપાડયાંતાડનાંફલ ॥ ૧૧ ॥ કાલીનાગ
મરદનકરી ॥ કાઢોશકુટુંબ ॥ બલભદ્રપાશેમરાવીઓ ॥ પાપીપ્રલંબ
॥ ૧૨ ॥ ગોવ ॥ પંણુઆપ્રાક્રંમથીઅવધીવલીઆખોપરેવતતોલો ॥
નંદપુત્રનીજોડનોબીજોનમલેખોળો ॥ ગોવ ॥ ૧૩ ॥ માહુંતભાગ્ય
રાઅતંમતણુ ॥ પુત્રશાંમલજેહેવા ॥ કે ણુશ્રુકીતપરવેઆચરયાં ॥
શ્રુતનાંશ્રુખલેવા ॥ ૧૪ ॥ ગોવર ॥ ગ ૧જનમનીવાર્તા ॥ જાણો
છોનંદરાએ ॥ કોણપુનેપુત્રપાંમીઆ ॥ અમનેશંપેહુથાએ ॥ ગોવ ॥
નંદકેહેશહુગોપનેહુકાઇનથીલેહેતો ॥ શ્રુક્રીતપોતાનુજાંણાવીનાં
લાજુમીથ્યાકેહેતો ॥ ગોવ ॥ ૧૬ ॥ બ્રીજલોકનેપુનેકરીપાંમોછો
પુત્ર ॥ આશીરવાદદયોશરવનેમલી મ'હાફ્રીપેઘરશ્રુત્ર ॥ગોવ॥૧૭॥
ગર્ગાચાર્જેકહીગઆં ॥ પુત્રમાહાબલીથાશે ॥ પ્રાક્રમીથાશેઅતી
ઘણોતેહેવાંનાંમધરશે ॥ ૧૮ ॥ ગોવ એહેનોગરગેપારલહોનંહી
શ્રલહીએપાંમરપ્રાંણી ॥ હુકાંઇએલેહેતોનથીબોલાનંદજીવાણી ॥
ગોવ ॥ ૧૯ ॥ શહુગોપેપુજ્તનંદજીવરતોજયજયકાર ॥ શ્રીક્રશ્ણને
પગેશહુકોપડે ॥ તુછેવીસ્વાધાર ॥ ૨૦ ॥ ગોવર ॥ વલણ ॥ આધાર
બ્રીજપરીવારનોનમેગોપગોપીશહુપાએરે ॥ભટપ્રેમાનદકેહેકથા॥
થયોછવીશમોઅધ્યાયેરે ॥

અધ્યાય પૃષ્ઠ.

श्रीमद्भागवत दशमस्कंध.

પ્રેમાનંદ કૃત.

(રાગ કેદારો.)

શ્રીરઘુપતિને શીષ નામી, વંદું સકળગુણ સ્વામી;
મૃખકગામી ગુણ આપે, અવગુણ હરેરે.

ઢાળ.

હરે વિઘ્ન કલ્યાણકર્તા, શૈલસુતાસુત સ્વામી;
શ્રીભાગવત દશમની લીલા, આરંભું શિર નામી.
અષ્ટાદશ પુરાણ વિખે છે, શિરોમણી ભાગવત;
તે મધ્યે દશમની લીલા, કેવળ તત્વનું તત્વ.
અભંગ નૌકા શ્રીકૃષ્ણ નામની, ભવસાગરને તરવા;
કથાશ્રવણ કિધું નહીં તે આવ્યો, જનુનીજોબન હરવા.
આસક્ત થયો જે શ્રવણભક્તિ, મન રમ્યું રાધાવરમાં;
ભાગવત સાંભળે સ્નેહ સાથે તેને, અડસઠ તીરથ ઘરમાં.
છત્રપતિ શત સહસ હવા જેને, શબ્દે ઇંદ્રાસન ડોલે;
વિષ્ણુ[1] વૈભવ બળ ન આવે, હરીભક્તને તોલે.
રાજકુલીમાં બે હવા રાય[2], પરિક્ષત ને ભગીરથ;

[1] "વિદ્યા" (બા૦ પ્ર૦). [2] "રાજકુલી માહે બે રાના" (બા૦ પ્ર૦).

જેથી શ્રીભાગવતગંગા પ્રગટ્યાં જેમાં [3], કામ મોક્ષ ને અર્થ.
શ્લોક એક શ્રીભાગવતનો, સ્નેહસું નવ સાંભળીયો;
શત આયુષ ભોગવ્યું તો કિંવા, જાણું ગર્ભજ ગળીયો.
માનુષદેહ દેવને દુર્લભ, કો પુણ્યે પ્રાપ્તિ થાય;
જેથી પરમપદને પામે પ્રાણી તે, ભજન વિના એળે જાય.
સંવાદ શુક પરિક્ષિત રાજાનો, કહું પ્રાકૃત પદબંધ;
નેવું અધ્યાય નારાયણલીલા, પાવન દશમસ્કંધ.
શૌનકને કહે સૂત સુશાણિક, પરિક્ષિતને શુક જોગી;
કોઈએક રસિયો રસ ચાખશે, શ્રીભાગવતનો ભોગી.
વ્યાસાત્મજને પરિક્ષત પૂછે, કથા દશમની કેવી;
ગોપવેશ ગોવિંદે લીધો, કોણ વિધ સુરભી સેવી.
કારાગૃહમાં જન્મ થયો, ગોકુળમાં ગવાયાં ગીત;
જગતપિતા જસોદાએ બાંધ્યો, દેખીતું વિપરીત.
ખટમુખવાહનપીછ ધરયાં ને, ગળે ગુંજાની માળ;
કદ્રુસુતના શિરપર નાચ્યા, પાઈ પેણુ રસાળ.
કોમળમુખ પાવક કેમ પીધો, લીધો ગિરિ અંગુળિયે;
શરદ નિશાએ ગોપવધૂને, કરૂણા કીધી સામળીયે.
બકી બક વછ અઘ વિડારયા, વૃષભ વ્યોમને કેશી;
કઠિણ કંસનો કંઠજ મરડ્યો, કર પેર હદયા બેશી.
ગુરૂસુત ગુરૂદક્ષણામાં આપ્યો, કાળજવન પરજાળ્યો;
ભીમકસુતા ભગવાને આણી, મદ રૂખમૈયાનો ટાળ્યો.
સોળ સહસ્રસું લીલા કીધી, નારદ નાથ ન કળીયો;
પાંડવ પાસે કુટુંબ સાથે, દુષ્ટ દુર્યોધન દળીયો [4].
પરમલીલા પુરૂષોત્તમકેરી, સાંભળવા મુજ મંન;
કૃપા કરીને કહો શુક જોગી, દશમનું વરણંન.
ધન ધન કહી શ્રી શુકજી બોલ્યા, નરકાંતીત નરેંદ્ર;

[3] "જેથી ભાગવત ગંગા પ્રગટ થયાં જેમાં "બા૦ પ્ર૦.
[4] દ્યાઓ

જ્ઞાનચંદ્ર પ્રગટ્યો અંતરમાં, ચંદ્રવંશના ચંદ્ર.
ધન વલ્લભ જેમ લોભી જનને, ચોરને અંધારી નિશા;
તેમ હરિજનને હરિકથા વહાલી, જેને આવી મહાદશા.
પિતાજીને પ્રણામ કરીને, પ્રથમ અધ્યાય વિસ્તારૂં;
શ્રોતા વક્તા ઉભય તણાં, આવાગમન નિવારૂં.
સૂરજવંશી સોમવંશી, નવમામાં વખણાણા;
જદુરાજાના વંશવિષે તે, જાદવજોધ કહેવાણા.
જેણે ઉત્તરાનાં ઉદર વિષેથી, તુને બળતો રાખ્યો;
તે મહિમા સંભળાવું તુજને, જે વ્યાસજીયે ભાખ્યો.

વલણ

ભાખ્યો માહમા વ્યાસજીએ, લીલા શ્રીદશમતણીરે;
વિપ્ર પ્રેમાનંદ કહે કથા, લીલા દશમની ભણીરે.

(કડવું રંજુ—રાગ સારંગ)

શુકજી કહે સાંભળીયે રાય, દશમસ્કંધ પ્રથમો અધ્યાય;
શ્રોતા વક્તા પૂછક જંન, એ કથા ત્રણને કરે પાવંન.
પ્રાણીયે પામી મનુષાદેહ, હરિકથાસું કરવો નેહ;
સ્વલ્પ કરવું ઘરનું કામ, પળ ન મુકવું હરિનું નામ.
વેહેવાર માત્ર કરવો વેપાર, રહેવું હરિકથામાં તત્પર સાર;
મુકી નિદ્રા સેજ્યા[૧] ખાવું, હરિકથામાં તત્પર થાવું.
ભાગવત અમૃત શ્રવણે ચાખીયે, સંસાર કામ અમથાં નાખીયે;
અધર્મી દૈત્ય વાધ્યા એકવાર, ડોલ્યો શેષ ભૂમિ બહુ ભાર.
અધર્મે ધરા કંપિત થઇ, વસુધા સુરભી રૂપે ગઇ;
ઇંદ્ર સભા મધ્યે આવી ગાય, પૃથ્વીને પૂછે સુરરાય.
કાં અવની તું આંસુ ભરે, વળતી વસુધા એમ ઓચરે;
અસુરદોષે હું થરથરૂં, પ્રજાભાર કઇ પેરે ધરૂં.
ઇંદ્રરાય પામ્યો મન શોક, પૃથ્વીને તેડી ગયો બ્રહ્મલોક;

૧—સેજ અથવા સ્વપ્ન

બ્રહ્મા આગળ રોઇ ધરા, કૃપા કરીને એજ ઓચરયા.
તહારૂં દુઃખ મેં જાણ્યું રહી, વારૂં કીધું અહાં આવી મહી;
હિરણ્યગર્ભે કીધી માયા, ક્ષીરસમુ તેડી ગયા.દે
શિવ બ્રહ્મા ઇંદ્રાદિક દેવ, બેસી નારાયણની માંડી સેવ;
કો ઊર્ધ્વબાહુ થઇ માંડ્યુ ધ્યાન, અધોમૂખે કરે ધૂમ્રપાન.
કો એકપગ અંગુષ્ઠે રહ્યા, કો દૃઢ આસન ઊર્ધ્વ રહેતા થયા;
કો સહસ્રનામ ઉપનિષદ ભણે, હરી પામવા દોહેલે ઘણે.
એક વરસ દેવે દેહ[૧] દમી, આકાશવાણી બ્રહ્માની હવી;
જેમ દવે દાધાને છાંટે ઘંન, તેમ દેવને વિષ્ણુ વચંનઃ—
" સમગ્ર દેવ દેહ શાને દમો, કરો ઉદ્યમ આળસ નિર્ગમો;
મૃત્યુલોકમાં તમો પરવરો, જાદવ થઇ મથુરા અવતરો.
વસુદેવ શૂરસેન કુમાર, તહાં અમો લેશું અવતાર;
દેવકીસુત ધરાવીશ નામ, ઉછરશું અમો ગોકુળગામ.
સોળકળા પૂરણ અવતાર, શ્રીકૃષ્ણ નામ હરશે ભૂભાર;
બીજા અવતાર બોલ્યા બાવીશ, તે લીલા અંશ મુકયા જુગદીશ.
રામચંદ્ર મર્યાદા પુરૂષોત્તમ, શ્રીકૃષ્ણ અવતાર પૂરણ બ્રહ્મ;
વૈકુંઠ રચના ગોકુળ આણી, રાસ રમશે સારંગપાણી.
અમર માત્ર જાદવ અવતરો, શિવ બ્રહ્મા આદે દેહ ધરો;
રામ રૂપ ધરશે તહાં શેષ, જોગમાયા લેશે કન્યાવેશ.
અમો રામકૃષ્ણ સહોદર ભ્રાત, અસુરવર્ગ કરશું નિપાંત;"
પછે મૌન કીધું એવું કહી, પણ દેવ દર્શન પામ્યા નહીં.
અમરમાત્ર આનંદી ફરયા, માનવ થઇ અવની અવતરયા;
તે ટિપ્પણ અર્થે કહ્યા કોણ કોણ, બૃહસ્પતિ અવતરયા ગુરૂદ્રોણ.
અશ્વત્થામા શ્રી મહાદેવ, જે ચિરંજીવી જોગી અસ્વમેવ;
વીશ્વાવસુ ધૃતરાષ્ટ્રરાય, જે ગાંધર્વનો સ્વામી કહેવાય.
પાંડુરાય કુબેરનું રૂપ, જમરાજા જુધિષ્ઠિર ભૂપ;
વાયુ વૃકોદર ઇંદ્ર અર્જુન, અશ્વિનિકુમાર તે માદ્રીતંન.

૧ 'દેહડી દમી.' "બ્રહ્માની થઇ "બા० પ્ર० · [illegible]

કર્ણ ભાસ્કર ચંદ્ર અભિમંન, વિધિ અક્રુર કામ પ્રદ્યુમંન;
ધૃષ્ટદ્યુમ્ન અગ્નિ અવતાર, સનક વિદુર ઓધવ ઓંકાર.
ગોપી ઋચા રાધા ભક્તી, હળધર શેષ કન્યા શક્તી;
શ્રીકૃષ્ણ વિષ્ણુ અશરણશર્ણ, એ કહ્યાં અંશઅવતર્ણ.
કહ્યા અવતાર ટિપ્પણમાં યથા, હવે આરંભુ મૂળથી કથા.
જમુનાતટ મથુરાપુર ગામ, રાજા તહાં ઉગ્રસેન નામ' ;
તે ઉગ્રસેનનો દેવક ભ્રાત, તે લઘુવયમાં પામ્યો નિપાત.
દેવકને દેવકી દીકરી, તે ઉગ્રસેનને ઉછંગે ઉછરી;
ઉગ્રસેનની નારી સ્વરૂપે પર્મ, તે એકવાર પામી ઋતુધર્મ.
નાહી ઊભી અંબા પુટડી, તે કાળનેમીની દૃષ્ટે પડી:
તેથી ઉપન્યો પાપી કંસ, તેણે પુણ્ય ધર્મમાં કીધો ધ્વંસ.

વલણ.

ધ્વંશ કરે કંસ દુરમતિ તે, અસુર મારગ અનુસરેરે;
ચાલે નહી-, ઉગ્રસેનનું તે, કંસ છત્ર મસ્તક ધરેરે.

(કડવું ૩જું—રાગ રામગ્રી)

શ્રી શુકજી બોલ્યા સાંભળ ભૂપજી, કંસાસુર ઉદયો અધર્મ રૂપજી;
પ્રભવ પ્રજા ન શકે સુખે વસીજી, કંસકાળે શકે સુખે ધરા ગ્રામજી.

ઢાળ.

ગ્રાસી ધરા અધર્મે કંસ વરતે, નાના વિધ વિપરીત;
ચાક ચરાવી સૃષ્ટિ સર્વે, બ્રહ્માંડ ત્રણ ભયભીત.
ચતુરવેદ ને ચારે આશ્રમ, પીડીયાં ચોવર્ણ:
પ્રજા સઘળી એમ વાંચ્છે, કહીએ ભૂપ પામે મર્ણ.
સ્વર્ગ મૃત્યુ પાતાળ જીત્યું, વશ વરતે દશ દિગપાળ;

—૧-" રાજા ઉગ્રસેનની બહુ હામ " બા૦ પ્ર૦

પ્રજાલક્ષણ મૃગલીનો શું, કંસ પ્રગટ્યો કાળ.
જરાસંઘે જુગમ પુત્રી, કંસને પરણાવી;
અસ્તી પ્રાપ્તિ નામ તેહેનાં, પટરાણી જે કહાવી.
નરક પુંડરીક કાળજવન, શિશુપાળ જરાસંઘ;
કંસઆદે મળી દેવ દમીયા, દૈત્યે બાંધ્યો બંધ.
અહંકાર લોભ ને દંભ દુર્લક્ષ્ય, ક્રોધ વિરોધ વ્યભિચાર;
કંસરાયના રાજમાં એહેવો, ઉપદ્રવ અપાર.
ઉગ્રસેન કહે પુત્રને, આ કન્યાની શી પેર;
બેહેન તાહરી દેવકી, પરણાવ રૂડે ઘેર.
માત તાત વહોણી વગોવાય, એ સુતા અંતર ચોથે;
સ્વયંપ્રભુને પરણાવો, અભિલાખ એહેનો પહોંચે ૧.
કંસ વળતું બોલીયો, તમને ગમે ત્યાં કીજીયે;
પૂજનીક કરીને હું નમું, નથી ઠામ એહેવો દીજીયે.
જેને કન્યા આપીયે તેહેને, કીધો જોઇએ નમસ્કાર;
કો જદુકુળમાં ખોળી કહાડો, છે નમ્યાનો અધિકાર.
બીજાં કુળને નવ નમું, વા કન્યા રહે કુંવારી;
પિતા કહે જદુકુળ વિખે, મેં મુકયો છે વર વિચારી.
શૂરસેનસુત શિરોમણી, વસુદેવ એવું નામ;
જદુકુળ મધ્યે એ ઉંચો છે, સગપણ કીધાનો ઠામ.
કંસ કહે એ જુક્ત છે, વાત કરો અવશ્યમેવ;
મંત્રિ પોતાનો મોકલી, પધરાવીયા વસુદેવ.

(વલણ)

વસુદેવને અતિ માન દીધાં, કંસાસુર બેઠો થયો રે;
ગર્ગાચાર્યજ તેડાવીયા, સમાચાર ઉગ્રસેને કહ્યો રે.

(કડવું ૪થું—રાગ સામેરી)

કંસ કહે હો ઋષિજન, સાંભળ્યું રાયજીનું વચન;
ઉગ્રસેનનું કહ્યું આચરીયે, અમો સગા વસુદેવને કરીયે.

૮।૭

સગપણ કીજે સર્વથા, જો મન આવે વસુદેવને;
ઉગ્રસેનની ઇચ્છા છે, પૂજનીક ચરણસેવને.
ગર્ગ કહે અમો મોટા કીધા, કન્યા લઈ છઉં માગી;
શુર કહે વસુદેવને તવ, ભાગ્ય દશા રાય જાગી.
પિત્રાણ ભગિની ભૂપની, તુને દેછે કન્યાદાન;
વસુદેવ કહે તવકૃપાથી, હું થયો ઇંદ્ર સમાન.
લગ્ન દિવસ તવ નિશ્ચે કીધો, મૂહુર્ત ગર્ગે આપ્યું;
વિવાહ સામગ્રી કંસે કીધી, હેત હૃદયે વ્યાપ્યું.
જાન લઈ વસુદેવ આવ્યા, પ્રીતે પાણિગ્રહણ કીધું;
આદર સાથે ઉગ્રસેને, વિધિયે કન્યાદાન દીધું.
વિખ્યાત વિવાહ કંસે કીધો, ખ્યાત ક્ષિતિમાંહે થઈ;
ભાટ ચારણ બંદી માગણ, નિર્મુખ વાળ્યું ન કોઈ.
મનવાંચ્છિત દક્ષણા વિપ્ર પામ્યા, ભુરસી આપી ઘણી;
પ્રેમ પૂર્વક કંસરાયે, કીધી બહુ પેહેરામણી.
અઢારસેં રથ ચારસેં ગજ, પંદરસે તોખાર;
બસેં દાસી વસ્ત્ર ધન આપી, કીધો નમસ્કાર.
જસ થયો જદુકુળ વિખે, રાય કંસ છે દાતાર;
લોક કહે ચંદ્રવંશમાંહિ, એ કંસ પ્રગટયો સાર.
નરદેહથી સહદે થયો, આંક વાળ્યો મનુહારથી;
વરકન્યા એક રથે બેસાડી, કંસાસુર થયો સારથી.
લોક સરવે વિસ્મે થયા, ગર્વીષ્ટ મથુરારાણો;
તે સારથી થઈ રથ હાંકે, ગ્રહી રાસ પરાણો.
સગા ભાઈ શા કામના, પિત્રાઈ પ્રત્યે લેહેણું;

મીહેર વહોણી દેવકીનું, ટાળ્યું કંસે મેહેણું.
દેવકી અતિ મુદિત મનમાં, માત પિતા ગયાં વીસરી;
હું દુખણીને આ સુખ કયાંથી, હરખે આંસુ પડયાં નીસરી.
નિજ કીર્તિ શ્રવણે સાંભળી, કંસની દુર્બુદ્ધિ ગઈ;
એહેવે સમે ભાવી પદારથ, વ્યોમવાણી વિકટ થઈઃ—
“શું મોહ પામ્યો ભૂપતિ, બેહેન જાણી આપણી;
ભૂપાળ તહારો કાળ આવ્યો, દંશશે દેવકી સાપણી.
મોહપાશ બાંધ્યો બાપડો તે, કોણ આવી છોડશે;
કનિષ્ઠ પુત્ર બેહેનનો તે, કંઠ તહારો મોડશે.
થશે આઠ બાળક દેવકીને, કનિષ્ઠ તહારો કાળરે;”
નિજ અંત્રિક્ષ વાણી સાંભળીને, ઉધડકયો ભૂપાળરે.
ચમક પેઠી ચિત્તમાં, વળી સર્પને છંછેડીયો;
દયા ગઇ નિરદે થયો, જેમ પાવક પવને પ્રેરીયો.
એ ભગિનીને હું શું કરૂં, જેથકી પામું મર્ણ;
કન્યા જોઈ ક્રુર દ્રષ્ટે થયો, નયણ તે શોણિતવર્ણ.
જેહેનાં ફળથી મૃત્યુ પામીયે, તે છેદીયે વૃક્ષ પ્રથંમ;
ભાણેજ ફળ ઉપજે નહીં, દેવકીને હણું પ્રથંમ.
અહંકાર કરી બેઠો થયો, પ્રલયનો જેમ વારિધી;
દેવકી ઝાલી ચોટલે જેમ, પોપટી ગ્રહે પારધી.
તેમ ઉછળી હેઠો પડયો, ગ્રહી દેવકી સકુમાર;
જાણે જીભ કાળીનાગની, એહેવો ખડગ કહાડયો બહાર.

વલણ.

બહાર ખડગ જવ કહાડીયો, વદનતેજ ગયું ઉડી;
ત્રાહે ત્રાહે દેવકી કરે, વિલપે જેમ ટીટોડી.

(કડવું ૫ મું—રાગ મેવાડો)

વિનવે દેવકી હો, વીરાને વલ્લવલી;
માનને માગે હો, મુખે દશ આંગળી

હૃદયા ફાટે હો, નયણે જળ ભરે;
સુકુમાર કુંવરી હો, 'કાલું કાલું ઓચરે.
માનુષી દેહ ધરી હો, વિપત્ત શી આવડી;
કોણ મુકાવે હો,' નહીં પિતા માવડી.
ભાઇ તેં ઊછેરી હો, નમાઇ હું રાંકડી;
કેમ સહું રાતી હો, વીરાજીની આંખડી.
મહીએર મહારૂં હો, તું મથુરાપતિ;
ઉગ્રસેન કાકા હો, આજ પાસે નથી.
કહાં ભોગવશો હો, પાપનો પોટલો;
શિર મહારૂં દુખે હો, તાણો મા ચોટલો.
માળા મહારી તૂટી હો, પડે કરમુદ્રડી;
દુખે અંગ લોકડા હો, ખસી મહારી ચુંદડી.
વેણી વિખરાણી હો, કાકીએ સેસ ભરી;
ભલું થાઓ દેવનું હો, વાણી એવી ઓચરી.
જે પરણાવે હો, તે વધ કેમ કરે,
મીંઢળ નથી છૂટયાં હો, ના ગઇ સાસરે.
તંબોળ પરણ્યાનો હો, મુકયો નથી સાવલીયે;
મા મારો છઉં કોડ ભરી હો, લાગું તહારે પાવલીયે.
જેહને ઊછેરીયે હો, તેને નવ મારીયે;
ઘણું વોળાવી હો, ઘેર પધારીયે.
ગગનવાણી હો, કો વેરણ મુજતણીઃ
સાચું રખે માનો હો, જુઓ હું દુર્બળભણી.
એમ વલવલતી હો, રોતી ગજગામની;
દેવકી રોતાં હો, રોઇ પ્રજા ગામની.
રોયાં વૃદ્ધ જોબન હો, રૂએ બાળક બાકુવાં;
રોયા હય હસ્તી હો, રોયાં નગર આકુવાં.
રોયા ગગને દેવતા હો, રોયા વસુદેવપતિ;
[illegible] નથી આવતી

વલણ

દયા ન આવે કંસને, ક્રોધી મથુરાનાથરે;
જેવે ધાઇ ઘાવ મુકે, વસુદેવે ઝાલ્યા હાથરે.

(કડવું ૯૬—રાગ ધનાસરી)

શ્રી વસુદેવજી વિનતિ કરે, દીનત્વ વાણી હળવે ઓચરે;
ભગિની તમારી નયણે નીર ભરે, એહેનો વધ કીધે કહો
અર્થ શો સરે.

ઢાળ

અર્થ શો સરે બાળા હણે, અબળાનો અવતાર;
એથી બિવા તમોને શું છે, શત્રુ એહેનો કુમાર.
છે આકાશવાનો દોષ અટોગ્રો, વિચારી વધ કીજીયે;
ત્રેહેરી મરણાથી મારતાં. લોક ઇશ્વરથી બીહીજીયે.
જો પ્રતીત આવે માહરી તો, સત્ય વચન ચિતમાં ધરો;
પુત્ર હશે તે હું તમને આપીશ, તુમે વધ સુતનો કરો.
આઠ બાળક જે એહના, તેથી ઘાત તમને થશે;
એટલું વિચારો તમારો શત્રુ, અમને વહાલો કયમ હશે.
અન્ન ઉદક સંબંધ જન્મ મૃત્યુ, એ જીવને હાથે નથી;
ઇશ્વર આધીન સર્વ છે, ભુલે જીવ ગહનગતિ.
એ કાળ વને કાયા વિષે સત્ય, રૂપે તણો વેરાળો;
રેત રૂધિરથી પંડ બંધાયો, કાળ વને છે માંહે મળ્યો.
દેહ આગનું નિમાર્યું છે ને, સંબંધ વિધિ પહેલો લખે;
સો આવી લેખ્યા આગુના, કંઇ કરતાં થાઉં અજર અખે.
હું હણું છઉં મુને હણાશે સો. સંકલ્પ વિકલ્પ આગુના.
વૃથા અપર કેમ હણો ને. લખ્યા પુરૂષ પુરાણના.
પર્વત કોરી પેઠીયે, નાસીયે ધરા અંબર જઇ.

લક્ષ રક્ષક સંગે કવચ અંગે, તોય મૃત્યુ મૂકે નહીં.
તમો ઇંદ્રાદિક દિગપાળ જીત્યા, નિરભેનાં દુંદુભી ગડગડે;
તે મુને આશ્ચર્ય મ્હોટું થયું જે, કંસ બીહે દેવકી વડે.
વિચાર કંસભુપાળનો, દિસે ઉંડો સસપાતાળથી;
જે મૃત્યુ ભય ભુપત ધરે છે, કાળ છેલ્લા બાળથી.
સ્ત્રી થશે કન્યા ટળી, સીમંત હશે કો એક સમો;
કહીએ પ્રસવશે કનિષ્ટ બાળક, જે આજ ભય પામો તમો.
સત્ય વચન મહારૂં માનજો, તમ થકી ચોરીશ કેમ;
અષ્ટ બાળ તમને આણી આપીશ, પ્રસવશે જેમ જેમ.
વિવેક આવ્યો કંસને, વસુદેવની વાચા લીધી;
કેશ મુકી પાએ લાગ્યો, બેહેનની સ્તુતી કીધી.
આકાશવાણી સાચી જાણી, ભય પામ્યો મહારો પ્રાણી;
દયા જાણી બાળ આણી આપજે, ભાઇ પોતાનો જાણી.
દેવકી કહે વીર મહારા, ઊધરી હું તુજ વડે;
તે પુત્રને હું શું કરૂં, પીહેર જેથી ઊજડે.
કંસ મન આનંદ પામ્યો, ઘેર વળાવ્યા દમ્પતિ;
ઘણા દિવસ સુખ ભોગવ્યું, વસુદેવને બહુ સંપતી.
શત સેવક ફરે કંસના, કરે દૃષ્ટિરક્ષણ અત્યંત;
દેવકીએ એક પુત્ર પ્રસવ્યો, નામ ધરયું કીર્તિમંત.
ગીત ગાથા તોરણ હાથા, પુત્ર પહોરાડયો પારણે;
શશિવદન [1] શું શશિ ઉદયો, દેવકી જાએ વારણે.
કનક આભરણ કર ચરણ, કરણ કટિ કંઠ ભૂષણ ધરયાં;
બાળનો કાળ ભૂપાળ છે તે, દેવકીજી વીસરયાં.
વસુદેવે જાણી વધામણી તવ, આવીયા અબળા કને;
શું મોહ પામ્યાં સુંદરી એ, પુત્રને આપો મુજ કને.
તે દિવસ વિસરી ગયાં જે, મરણથી તું ઉગરી;
દેવકીને મુર્છા થઇ, સંકેત વારતા સાંભરી.

---

૧ "સીસવદન" બા૦ પ્ર૦.

વલણ.

ાંભરી વારતા સતીને, જે સત્ય વચન આપ્યું પતિરે;
ાળના કરમાં બાળક આપે, ફરી ઘેર આવવો નથીરે.

(કડવું ૭મું—રાગ વેરાડી–ચોપાઈ)

ુદેવ માગે આતુર થઇ, દેવકી પુત્રને આપે નહીં;
ારો હઠ જો રાય જાણશે, પુત્ર સાથે આપણો અંત આણશે.
ચન ગયું તેહેનું સરવસ્વ ગયું, અસાધુ નામ જગતમાં થયું;
શ્વરથી ન બીહીજે સુંદરી, પણ કંસની બીક આપણને ખરી.
ે નિરમ્યું હશે તે થાશે સહી, લાવ કુંવરને આપું જઇ;
વકી કહે સાંભળીયે નાથ, કેમ ચાલે પુત્રને આપતાં હાથ.
થમ રૂપ કુંવરનું જુવો, મરવા માટે પ્રુટરો હવો;
ઘેલીએ સુત કીધો સાંતુરો, ન રહ્યો ઘેર દિવસ આંતરો.
ુદેવ કહે સાંભળીયે સતી, સહી જ્ઞાન તુજ માંહે નથી;
ાણ સંબંધી દુખ દેઇ જાય, પારકી વસ્તુ કેમ આપણી થાય.
ટલીવાર રોશો થઇ સુતમાત, એ વિના પુત્ર આપવા છે સાત;
મે મૂહુર્ત મંડાયું રોવાતણું, આગળ દુખ વેઠવું છે ઘણું.
ેઈ ચુંબન કીધું આલિંગન, પ્રાણ આપે તેમ આપ્યો તંન;
યાર પહેલાં કંસને થયું જાણ, આકાશ વાણીનું સાંભર્યું બાણ.
ંસના મનમાં એહેવો વિચાર, લાગે વાર તો હણું પરિવાર૧
ંધવાઇ બેઠો ભૂપાળ, આવ્યા વસુદેવ લાવ્યા બાળ.
ંસાસુરનો સંદેહ ટળ્યો, સાધુ બનેવી બોલે પળ્યો;
મામે ઓછંગે લીધો ભાણેજ, દેખી રૂપ ભૂપને આવ્યું હેત.
સુદેવે પોતાનો પાળ્યો ધર્મ, તો હું કાં આચરૂં દારૂણ કર્મ;
કનિષ્ટ પુત્ર શત્રુ સર્વથા, રંક સસ હણવા તે વૃથા.

૧ " લાગે પત્ર આવતાં ... [illegible]

ફોકટ ભગિનીનું ઘર ભાંગે, વજ્રલેપ બાળહત્યા લાગે,
એહેવો વિવેક અંતરમાં ધરી, વસુદેવને બાળક આપ્યો ફર
ધનધન રાજા લોકે કહ્યો, જયજયકાર નગરમાં થયો,
વસુદેવજી વળીયા ઘરભણી, દેવકીને પહોંતી વધામણી.
જો કંસે ન કીધો બાળક નાશ, પણ વસુદેવને નથી વિશ્વાસ
એ રખે કહોને કહે લાગતો, નહીં લાજે પુત્ર ફરી માગતે
ધર્મરૂપ થઇ બેઠો કંસ, ઉગ્રસેને જાણ્યું દીપ્યો વંશ;
એ નિરદે કંસને આવી દયા, થઇ મૃગ ઉપર પારધીને મય
જેમ સર્પમુખેથી સુખે[૨] નીસરે, તેમ બાળક ઉગરીયો અરે
નગર લોક થયા સહુ સુખી, એહેવે પધારયા નારદ ઋષિ
પ્રગટ્યું તેજ જેમ ઉદયો ભાણ, આસનથી ઊઠયો રાજન;
આસન આપી પૂજા કરી, વિનયયુક્ત વાણી ઓચરી.
સ્વામી હું આજ કીધો કૃતાર્થ, કેમ આવ્યા કહો યથાર્થ
નારદ કહે મુને ઇચ્છા થઈ, જે રાજ કંસનું નિરખું જઇ.
બ્રહ્મલોક સુધી તંહારી વારતા, નથી દેવ તુંને વિસારતા;
સગુદ્ધિ શૂર ધીર દયાવાન, ઘણું દીઠું તહારૂ રાજદ્યાન.
તુજ સાથે મુને વાધ્યો નેહ, જાણુ એક પ્રાણ ને જુજવા દેહ
હું ચૌદ લોક ફરૂ છઉ કહે જતિ, પણ આ સભા વિના મન
ઠરતું નથી.
કપટયુક્ત ઋષિની વાણી, બોલ્યા કંસ સાચી જાણી;
અથ ઇતિ કહ્યું ઋષિને વૃત્તાંત, વસુદેવનો પુત્ર ન કીધો શાંત[૩]
છેહ્લા પુત્રથી મહારૂ મર્ણ, દયા આવી મુને અંતસકર્ણ;
આપ્યો બાળક નિરમ્યું તે થાય, મેં કેવો ધર્મ કર્યો ઋષિરાય.
સાંભળી નારદે ધૂણ્યું શિષ, ઉપન્યો સદેહ પૂછે છે અધીશ;
કહો સ્વામી તમો કાં થયા વિધ્ર, હું શું ચુકયો બોલો પ્રભુ શીઘ્ર.
મર્મ વચન ઋષિ નારદ કહે, તું કરે રાજ પણ ભેદ ન લહે;

૨ " સર્પ મુખેથી અમૃત નીસરે " ગુ૦ પ્ર૦.
૩ " પાત " ગુ૦ પ્ર૦

ઘટે તીવ્ર બુદ્ધિ મહારાજા તણી, પણ તુને શુદ્ધ નથી આપણી.
ગગનવાણીના છે ગુપ્ત ભેદ, સમજે તે નવ પામે ખેદ;
મર્મ કહેતાં હું કરૂં છું પ્રમાદ, છે હત્યા દોષ લોક અપવાદ.
પણ પાતિકથી હું બીહીતો નથી, વા તીર્થ કરીશ હું તારીવતી;
ચક્રાકારે આઠ પુત્ર મેહેલો, જે લીજે તે છેલ્લો પેહેલો.
જે ગણીયે તે અષ્ટમો સહી, કનિષ્ટ કારણ જોવું નહી;
ન જાણીયે તુને મારશે કીયો, આઠ ભાણેજથી સરખું બીહો.
આ જાદવ મથુરામાં તરવરયા, તે માનવ થઈને અમર
અવતરયા;

તું રખે પ્રજા મહારી જાણતો, વિશ્વાસ રખે કહોનો આણતો.
તું પહેલાં દેવ અવતરિયા છે કંસ, ઊગ્રસેન આદે છે દેવ અંશ;
એવો વૈશ્વાનર મુકી ભગવાન, શ્રી નારદ પામ્યા અંતરધ્યાન.
કંસને ચટપટી થઇ ચિત્તવિખે, હું સુતો જગાડયો નારદમુખે;
સેવકને આજ્ઞા રાયની થઈ, ન રાકે વસુદેવ મંદિર જઈ.
ઉન્મત્ત સુભટ ધાયા તતખેવ, અધવચથી વાળ્યા વસુદેવ;
તેડે છે રાય લઇ આવો બાળ, વસુદેવને પડી અંતર ફાળ.
મુકયો બાળક કેમ ફેરીયો, કંસનો કાન કોણે ભંભેરીયો;
કાળ રૂપ કંસ બેઠો થયો, બાળક ઝડપી પાગે ગહ્યો.
શિલા ઉપર પછાડયો બાળ, વસુદેવ બંધન કીધે તતકાળ;
દેવકીને સેવક લાવ્યા તેડી, ભાઇયે પેહેરાવી લોહની બેડી.
દ્રષ્ટિરક્ષા ઉગ્રસેનને થઈ, મથુરામાં શોણિત સરિતા વહી;
કારાગ્રહમાં નાખ્યાં નરનાર, રખેવાળ સહસ્ત્ર બેસાડયા બાર.
શુકજીને પૂછે પરિક્ષત ભૂપ, નારદજી કહાવે ધર્મ સ્વરૂપ;
બહુજન તારયાં આપી ઉપદેશ, કેમ થયો નારદમાં પાપ પ્રવેશ.
દયા ન આવી અંતર માંહે, વસુદેવના પુત્ર હણાવ્યા કાંએ;
હરિજન વૈષ્ણવ કહાવે ધર્મ, કેમ કીધું નારદે એહેવું કર્મ.
વસુદેવ પુત્ર પામ્યા જમલોક, નારદ વા કંસ એ કહોને દોષ.

શીઘ્ર કંસ નિપાતજ થાય, નારદે કાઢયો તેહ ઉપાય;
દુષ્ટ કર્મ એ જો કંસ કરે, તો પરમેશ્વર વેહેલા અવતરે.
શાપ દોષે અવતરીયાં બાળ, આગળ કથા આવશે ભૂપાળ;
નારદ છે ઈશ્વરનું મંન, નિરમ્યું તેજ કરે મુનિજન.
પરિક્ષત કહે નિવરત્યો સંદેહ, પછી શું થયું પડયાં કારાગ્રેહ;
શુકજી કહે સાંભળ ભૂપાળ, હણ્યા દેવકીના ખટ બાળ.

વલણ

ખટ બાળક દેવકીના હણ્યા, શુક કહે સાંભળ રાયરે;
ભટ પ્રેમાનંદ કહે કથા, થયો પ્રથમો અધ્યાયરે.

અધ્યાય ૨ જો.

(કડવું ૮મું—રાગ આસાવરી.)

શ્રી શુકદેવજી કહે કથા, સાંભળ પરિક્ષત રાયરે;
એ પ્રથમો અધ્યાય પૂર્ણ હવો, કહું દ્વિતીયો અધ્યારે.
ક્રૂર દૃષ્ટિ થઈ કંસાસુરની, દંશ જાદવ પર રાખ્યોરે;
સર્વ ઉપરથી સ્નેહ ઉતારયો, ભેદ નારદે ભાખ્યોરે.
નરકાસુર પુંડરીક જરાસંધ, શિશુપાળ ને દંતવક્રરે;
થયો સમાચાર કંસે કહાવ્યો, તમો દમજો જગતરે.
નિર્જર જાદવ થઈ અવતરિયા તે, વચન વિષ્ણુનું માનીરે;
પ્રજા માત્ર પીડાવા લાગી છે, કંસની કુર રાજધાનીરે.
વૃષભ વચ્છ વ્યોમાસુર તેડયા, શકટ અગાસુર કેશીરે;
એ વહાલાં મિત્રને કંસ કહે, એકાંત સભામાં બેશીરે.
ભૂપ કહે ભાઈઓ શું કરવું, સત્ય જાદવ શત્રુ જાણોરે;
વિપ્ર વૈષ્ણવના ધર્મ મુકાવો, અંત સાધુનો આણોરે.
દેવનું બળ સતધર્મ વડે માટે, મૂળ ધર્મના કાપોરે;
પુન્ય માર્ગમાં વિધ્વંસ કરો, ને હરિજનને સંતાપોરે.

વચન સાંભળી પ્રસંન થયા, એ ઉત્તમ આજ્ઞા આપીરે;
પ્રજા સર્વને પીડવા લાગા, આસુરી માયા વ્યાપીરે.
વર્ણાશ્રમ ધર્મનો ધ્વંસ કરે, વળી પતિવ્રતાને પીડેરે;
ગુપ્ત ધર્મ સાધુજન પાળે, અસાધુ રૂપે હીંડેરે.
દ્વાર દેવાયાં દેવસ્થળનાં, નહીં નૈવેદ્ય ધૂપ દીપરે;
ઘંટા શંખની ખંડના કીધી, ભાંજી મુકેઠને સીપરે.
અગ્નિહોત્ર આવસૂથતણા, અસુરે પૂરયા કુંડરે;
તિલક ભૂસી માળા તોડી, ન થાય ભસ્મ ત્રિપુંડરે.
હરિકથા વેદાધ્યયન વારયાં, રહી સમરણી ફરતિરે;
કો રામ શિવનું નામ ન લેશો, આણ રાયની વરતીરે.
રવિવારે કો સૂર્ય ન પૂજે, દ્વિતિયાયે નહીં સોમરે;
મંત્ર ઇષ્ટ નહીં આરાધન, રહ્યા જગ્ન ને હોમરે.
પ્રાતઃસ્નાન નહીં પાર્થિવ પૂજા, ન થાય તપ જપ વ્રતરે;
ગુપ્ત ધર્મ કો કરતો જાણે, ખાંધી મંગાવે તર્તરે.
નહીં કથા નહીં શ્રવણભક્તિ, રહ્યાં બાંધ્યાં પુસ્તકરે;
જટા ધરી ન શકે સંન્યાસી, ધરાવે મુગટ મસ્તકરે.
ન પૂજાય અશ્વત્થ તુળસી સુરસી, નહીં ગુરૂચરણ પ્રણામરે
કંસ કહે વિષ્ણુને તજીને, મહારૂં લો સહુ નામરે.
સકળ ધર્મ કર્મ લોપાયાં, વરત્યો હાહાકારરે;
કંસ પૂજાવે ધનુષ પોતાનું, વશવરતી વર્ણ ચારરે.
વસુદેવ દેવકી કારાગૃહમાં, તે દોહેલે દહાડા નાંખેરે;
ગર્ભ રહ્યો જાણી કંસાસુર, કઠિણ સ્થાનક રાખેરે.
ખટ બાળકની હત્યા લીધી, પૂરણ પાપે ભરાયોરે;
ધર્મ ખડે ધરા કંપી, શેષે ન ભાર ધરાયોરે.
શેષ નાગને કહે પરમેશ્વર, મથુરામાં મણિધર જાઓરે;
જઇ વસો દેવકી ઉદરે જ્યેષ્ઠ, બંધુ અમારા થાઓરે.
શેષ કહે સ્વામી સાંભળીયે, કેમ જાઉં જન્મ લેવારે:

વિષ્ણુ કહે રામા અવતારે તમો, સેવા કીધી સબળરે;
આણીવાર કનીષ્ઠ થઇ સેવું, થાઉં તમને ઓશિંકળરે.
આજ્ઞા મ્હારી શેષ ન લોપો, વિદાય વિખધર કીધોરે:
કારાગૃહમાં દેવકી કૂખે, અવતાર એહિયે લીધોરે.
દીપ્તિમાન દેહ થયો દેવકીનો, કંસ યત્ન બહુ કરતો રે;
સપ્ત માસ જવ થયા ગરભને, ભૂપ મન ભય ધરતો રે.

વલણ.

ધરે ભય ભાણેજનો, સાચવે બહુ ખપ કરીરે;
જગતપિતાએ તેડી જોગમાયા, એ પ્રત્યે બોલ્યા શ્રીહરીરે.

(કડવું ત્રીજું—રાગ મારૂની દેશી)

જોગમાયાને કહે મોરારી, આજ ત્રાચા પાળો તમો મારી;
વસુદેવની રોહિણીનારી, તે છે અપર માત અમારી.
વસે નાસરણે[૧] નંદ ઘેર, નંદ પ્રતિપાળે બહુ પેર;
વસુદેવ નંદને છે બહુ સ્નેહ, માટે રોહિણી મુકયાં ગોપગ્રેહ.
રંક રોહિણી સાસુ નિરખો, દેવકીનો ગર્ભ આકરષો;
તે ગર્ભ રોહિણી કૂખે મૂકો, એટલે કંસતણો ભય ચૂકો.
તે અવતરશે બળભાઈ, બીજું કાર્ય કરો એક બાઈ;
છે પવિત્ર નંદજીની નારી, પૂર્વે ભકિત કીધી છે અમારી.
તેને અમો જનેતા કહેશું, એકાદશ વર્ષ ગોકુળમાં રહેશું[૧];
તમો જન્મ લો જસોદા કૂખે, એવી આજ્ઞા આપી શ્રીમૂખે.
મથુરામાં આવ્યાં જોગમાયા, કીધી નિપટ સૂક્ષ્મ કાયા;
નિદ્રાધારણ સાથે લાવી, પ્રાણીમાત્રને નિંદ્રા આવી.
સંકેત હરિયે કહ્યો તે કીધો, દેવકીનો ગર્ભ આકરષી લીધો;

---

૧ [બા૦ પ્ર૦ માં] "નાસરે" છે તે નાસરડું પણ હોય. નાસરણું, નાસણવું, નાસરડું, નમાણુ એ સહુ એક અર્થના ચક શબ્દ રૂપાંતર છે. ૧ "પુત્ર થઇ રહેશું" બા૦ પ્ર૦

ન જાણે દેવકી જે સુત હરીયો, રોહિણીની કૂખે ગર્ભ ધર્યો.
જશોદા ઉદરે પ્રવેશ કીધો, માયાએ જન્મ કન્યાનો લીધો;
જસોદાજીને રોહિણી સતી, બેહુ અબળા થઈ ગર્ભવતી.
કારાગૃહમાં દેવકી જાગી, ફરી ફરી ઉદર જોવા લાગી;
ગળ્યો ગર્ભ ટળ્યો સંતાપ, ન દીઠો બાળક મૃત્યુ અદાપ.
કંસે જાણ્યું જે ગર્ભ ગળીયો, આસન ઉપરથી ઉછળીયો;
દીઠો પ્રતાપ મારો વિખ્યાત, મહારે નામે થયો ગર્ભપાત.
આવ્યો કારાગૃહે નૃપ ક્રોધી, જોયું મંદિર સઘળું શોધી;
અધમાસનું બાળ કહાં પળીયું, ઉડયું આકાશે કે ભોમે ગળીયું.
શકે પવને બાળક શોકયું, કંસે હૃદય જ્ઞાને અવલોકયું;
મારાં બળ પ્રાક્રમ ન સહેવાયાં, પંચ મહાભૂતમાં ભૂત સમાયાં.
એ જંજાળ બાળકનો ભાગો, હત્યાદોષ મુને ના લાગો;
ઘેર આવ્યો તે આનંદ પામી, પછી શું કરે શ્રીપત સ્વામી.
દેવ પ્રજાની પીડા જાણી, ચિંતવ્યું ચિત્તમાં ચક્રપાણિ;
ભક્તાધીન નામ પ્રભુ કહાવ્યા, બાપજી મથુરામાં આવ્યા.
રંક વસુદેવ સામું જોયું, દુખ દેવકી માતનું ખોયું;
જસોદાજીને ઓછંગે રમવા, ગોપસંગે ફરમો જમવા.
ભોળોનાથ દયાનો ભંડાર, લીધો દેવકી ઉદર અવતાર;
આશ્વિન વદી અષ્ટમી અધરાતે, ગર્ભ રૂપ ધરયું જદુનાથે.
દિન દિન ગર્ભ વધતો જાય, તેમ દેવકીને સુખ થાય.
વસુદેવ દેવકીને પૂછે, આવાં દુખમાં આનંદ શું છે.
પદમાં કહિછુ કારાગૃહમાંહે, સસ પુત્રતણા સસ ઘાએ;
પરવશ પામોછો અંન પાણી, તો પુષ્ટ કેમ થયું વપુ રાણી
તન સુખ ધરેછે રવિકાંતી, કહો અગટ નિવર્તે ભ્રાંતી;
લજાયુક્ત કહે હસી નારી, ચતુર નાથ છો જુઓ વિચારી.

અષ્ટમો પુત્ર ઉદરે આવ્યો, જાણે ત્રિભુવનનું સુખ લાવ્યો,
કંસ તૃણવત સરખો ભાસે, ના જાણું આગળ શું થાશે
ક્ષુધા તૃષા મુજને નવ પીડે, મ્હારૂં મન કંસ મારવા હીંડે;
રહ્યા વસુદેવ મન વિચારી, ભાગી ભ્રાંતિ મુન્ય કર નારી.
દેવકી તનની તેજ જવાળા, દેખી ભય પામ્યા રખેવાળા;
કંસે વાત સેવકથી જાણી, ત્યારે સાંભરી આકાશવાણી.
મ્હારો શત્રુ તે ગર્ભ એહ, આવ્યો કંસ જોવા કારાગેહ;
પેઠો ઘરમાં ઉઘાડી તાળું, દીઠું ભાણેજ ભાસ્કર અજવાળું.
દીઠી દેવકી તેજ સ્વરૂપ, ભય પામ્યો કંસાસુર ભૂપ;
તેજ આગળ કાંઈ નવ સૂજે, પગે દેવકીને ધરણ ધ્રૂજે.

વલણ.

ધરણ ધ્રૂજે ચરણ પ્રહારે, ઉદરમાં સુત મહાબળીરે;
ભય પામી કંસ બાહેર આવ્યો, કપાટ દેવાડ્યાં વળીરે.

(કડવું ૧૦મું—રાગ સામેરી)

દેખી દેવકીજીનું રૂપ, ભય પામ્યો કંસાસુર ભુપ,
એ ઉદયો આઠમો બાળ, હોય સર્વથા મ્હારો કાળ.

ઢાળ.

કાળ મારો સર્વથા એ, હવે ઊગરવું નથી;
ભલી ભાતે જતન માંડયું, નિદ્રા ન આવે રતી.
આજ્ઞા આપી અચુત સેવકને, રૂડીપેર રક્ષણ કરો;
સાવધાન થાએ પ્રમાદ મૂકી, નિશાએ નિદ્રા પરહરો;
પ્રસવ સમે સદ્ય જાણ કરજો, છે ઉદરમાં મ્હારો અરિ,
તાળાં સાંકળ ભોગળ ભારે, ઠામ ઠામ શીલા ધરી
સહસ્ર સેવક મંદિર ઊપર, નવ સહસ્ર પૂઠે ફરે;
નિશા આખી ઢોલ વજાડે, તે ગર્ભની રક્ષા કરે.

નિદ્રા ન આવે કંસને, સેન્ત્યાએ સુળીવત સૂએ;
અર્ધનિશાએ ઊઠી આવે, તપાસી કારાગૃહ જુએ.
સ્વાદ રહિત ભોજન કરે, કંસ દેહે દુર્બળ થયો;
શત્રુ જાણી કરે ચિંતા, બ્રહ્મરૂપ ભાણેજ નવ લહ્યો.
ગર્ભને માસ પૂરણ હુવા, દેવકીજી આંસુ ભરે;
લાજ પામી શિષ નામી, નાથ પ્રત્યે ઓચરે.
તમો સ્વામી મારા સાંભળો, નિરલજ થઈ વારતા કરૂં;
નહીં બેહેન જનુની નણંદ સાસુ, તમ આગળ લજ્જા પરહરૂં.
છે ધિક અવતાર નારી તણો, સર્વથા જાણો તમો;
મહારાજ લાજ મુકી કહું આજ, આવ્યો છે પ્રસવ સમો.
ગર્ભ પ્રસવનું ચિન્હ જણાએ, એ બાળક તે છેરસું:
છે વિઘ્ન એહેને કંસનું, આરોગ્યની આશા મેહેલું.
છે સ્વભાવ બાળકમાત્રનો, પ્રસવતાં તતક્ષણ રૂએ;
સાદ સાંભળી જાણ થાશે, પળમાત્ર સેવક ન સૂએ.
સ્વર્ગ મૃત્યુ પાતાળમાં, વૈશ્ય શૂદ્ર રાજા રૂખી;
ચારવરણમાં કો હશે સ્વામી, આપણ સરખું દુખી.
બોલે કાલું લાગે વહાલું, ક્ષણએ રૂએ ક્ષણએ હસે;
ઓછંગ ઉપર કરે ક્રીડા, જાણું સુતનાં સુખ કેવાં હશે.
એવું કહી આસું ભરે, સમાધાન વસુદેવજી કરે;
ભાવી પદારથ સર્વથા એ, અર્થ રોએ શો સરે.
સમજાવ્યાં સતી દેવકી, જ્ઞાન ગદ પ્રભુએ કહ્યાં;
યોગનિદ્રા પ્રબળ પામી, દંપતિ નિદ્રાવશ થયાં.
નિશા ગઇ જ્યારે ચૌદ ઘટિકા, યોગનિદ્રા વ્યાપી ઘણું;
બ્રહ્મા આદે દેવ આવ્યા, સ્તવન કરવા ગર્ભતણું.

વલણ.

ભાવન કરે સર્વ ગર્ભનું ...

(કડવું ૧૧મું—રાગ ગોડી)

નમો નારાયણ તમો નમો, પ્રભુ આદિ સ્વરૂપ અનંત;
નમો બ્રહ્માનંદ નમો નમો, ત્રિગુણાતીત ભગવંત.
માયાતીત નમો નમો, ચિદાનંદ ચૈતન્ય ચિદ્રુપ;
પ્રાંજળ પ્રભુ નમો નમો, અવિગત અખંડ અનૂપ.
પ્રભુ પરાત્પર નમો નમો, નમો સહસ્રશીર્ષા ભગવાન;
પ્રભુ અખિલેશ્વર નમો નમો, સર્વેશ્વર સર્વ પ્રતિપાલ.
નમો અનાથ નાથ અકળ હરિ, ભક્તાધીન બ્રહ્મ દયાળ;
ગર્ભ સ્વરૂપ નમો હરિ, નથી તું વૃદ્ધ જોબન બાળ.
નમો વાસુદેવ જાદવપતિ, નમો નંદન સુરભીપાળ;
પ્રથમ વચન પ્રતિ પાળીએ પ્રભુ, આણીયે કંસનો કાળ.
હર હિરણ્ય ગર્ભ હરિને સ્તવે, સપ્તઋષિ દશે દિગપાળ;
દયા આવી દીનદયાળને, બોલ્યા ઉદરથી દેવકી બાળ.
છે વિલંબ એક ઘટિકાતણો, હું પ્રગટ કરૂં છૌં દેહ;
તમો શતશૃંગ પર્વત પરવરો, રાજા પાંડુ કેરે એહ.
કુંતાના ગર્ભની સ્તુતી કરો, છે અર્જુન નરનો અવતાર,
અમો થાશું તેહેના સારથી, ટાળશે અર્જુન ભૂમિનો ભાર
અમર આનંદી વળ્યા મનવાંચ્છિત, સીધ્યું સર્વ કાજ;
પછી કોણ રીતે ઊદે થયા, કારાગૃહમાં કૃષ્ણ મહારાજ.

વલણ.

મહારાજ ત્રિભુવનનો તે, પ્રગટ કેમ કરી થાયરે;
પારક્ષતને શ્રી શુક કહે થયો, દ્વિતીયો અધ્યાયરે

અધ્યાય ૩ જો.

(કડવું ૧૨મું–રાગ રામગ્રી–જિતમાન)

શ્રી શુકજી કહે સુણ ભૂપતિ, ઉદયા શ્રી અવિનાશ;
તૃતીય અધ્યા વરણવું હું, જથા બુદ્ધિ પ્રકાશ.
વિદાય કરી સર્વ દેવને, વિચાર્યું વિશ્વનાથે;
શ્રાવણ માસ વદી અષ્ટમીયે પ્રગટયા અર્ધ રાતે.
યોગનિંદ્રાને આજ્ઞા થઈ, હવી વ્યાપમાન;
અચ્યુત સેવક અવની ઢળ્યા, સુતા મૃત્યુ સમાન.
અચેતન કંસ થઇ પડયો, શિલાવત પરધાન;
નગરમાં કોઈ જાગે નહીં, સુતા ચંચળ શ્વાન.
નંદ ઓછંગે ક્રીડા કરવા, જસોદા પયપાન;
ગોપ વધુને રમાડવા, થાવા ગોકુળ કહાન.
બક બકી સંઘારવા, ગિરિ ગોવર્ધન ધરવા;
બ્રહ્મા ભોયંગને જીતવા, રાસક્રીડા કરવા.
આપ બંધાવા ઊખળે, કરવા કંસ સંઘાર;
પાર્થનો રથ હાંકવા, ઉતરવા ભૂભાર.
ભક્તવત્સલ ભોળો હરી, સેવક જન સુખકારી;
જન્મ જન્મ થઈ અવતરે, લીલાએ વપુ ધારી.
નિષ્કર્મ ને કર્મ છે ભકતનું, ભોગવે ધરી ગાત્ર;
ઉત્પત્તિલય હરિને નથી, જન્મતો કહેવા માત્ર.
દેવકી ગર્ભ કહેવા માત્ર છે, નથી નિજરૂપ આણ્યું;
અધોમુખ હરિ કેમ રહે, કોઇએક વીરલે જાણ્યું.

દેવનાં દુંદુભિ ગડગડયાં, વરસ્યા[1] પય વરસાદ;
વાજીંત્ર શબ્દ કોટિક થયા, નાચ્યા ઉમયાનાથ.
નિગમ નારદ સરસ્વતી, નૃત્ય કરે ગુણ ગાય;
ઈંદ્રાદિક જય જય વદે, કુસુમ વૃષ્ટિ થાય.
આકુળીયે અવની ઉચી થઈ, ફણા શેષની હળવી;
દુઃસ્વપ્ન આવે દુષ્ટને છે, સેન્યા કંસની દળવી.
ધ્વજા છત્ર દંડ ભાગી પડયાં, અસુરને માનમુદંન;
વરતે આનંદ હરિદાસને, દેખે ઉત્તમ સ્વપ્ન.
શ્રાવણ વદની અષ્ટમી, રોહિણીને બુધવાર;
મધ્ય રાતે પ્રગટ થયા, શ્રી કૃષ્ણ વિશ્વાધાર.
નીલ પીત અંબર ધરયાં, વપૂ છે ઘનશ્યામ;
શંખ ચક્ર સારંગ ગદા, ચતુર્ભૂજ નામ.
થયું તેજ ઉદે ભુવન વિષે, તિમિર ખંડાયું;
સ્વપ્ન પામ્યાં માત દેવકી, આનંદ પર્વ[2] મંડાયું.
"પ્રસવ પુત્ર મહારે હવો, રમાડું છંઉ[3] તેડી[4];
પુત્રે કંસાસુર મારીયો, મ્હારી ભાંજી બેડી.
સોળ સહસ્ર વધુ સામટી, મહારે પગે લાગી;"
સ્વપ્ન અંતે માત દેવકી, સદ્ય ઉઠયાં જાગી.
તેજ સ્વરૂપ દીઠા હરી, માતા લજ્જા પામી;
ઊઠો એ ઘરમાં કોણ છે, જગાડયા જઈ સ્વામી;
વસુદેવે વાસુદેવ નિરખ્યા, શ્રીરંગ શોભાળા;
પગે લાગ્યા પ્રાણનાથને, રાજે વૈજયંતી માળા.
મકરાકૃત કુંડળ ઝળકતાં, મુગટ માણેક જડીયાં;
નખશિખ નિરખ્યા નાથને, સાંસે વસુદેવ પડીયા.
કર જોડી દમ્પાલ સ્તવે, મયા રંકને કીધી.
ઉદર તપાસે દેવકી, મનમાંહે બહુ બીધી.

1 "ઉડયા" બા૦ પ્ર૦ ૨ "સેન્યા દળવી". બા૦ પ્ર૦
૨ "આનંદ મંડાયુ" બા૦ પ્ર૦ [illegible]
"આનંદ પર્વે" ગુ૦ પ્ર૦ ૩ "ઓછંગે" ગુ૦ પ્ર૦ ૪ લઈને

અરે ગર્ભ માહારો કહાં ગયો, એહેબાકળી હોતી;
પુત્રને શોધે લાજતી, વળી હરીભણી જોતી.

વલણ.

જુએ દેવકી પુત્રને, આશ્ચર્ય અંતરમાં ધરેરે;
પછે કર જોડી વસુદેવજી, સ્તવન કેશવનું કરેરે.

(કડવું ૧૩મું—રાગ મારૂની ચોપાઈ)

બોલ્યા વસુદેવ આશ્ચર્ય પામી, મેં તુને ઓળખ્યો અંતરજામી;
કોટિ દિનકર તેજ છે તનનું, છેદ્યુ તિમિર કારા ભોવનનું.
ચતુર્ભુજ અદ્ભુત રૂપ, અખિલેશ્વર આદિ અનૂપ;
તહારી ગતિ તું લહે સ્વામી, શિવ બ્રહ્માએ વાત ન પામી.
કર્તુંભ કર્તું સામર્થ્ય તહારે, પ્રભુ કેમ આવ્યા ઘેર મહારે;
કારા ભોવન કઠિણ કુસ્થાન, કેમ મન માન્યું ભગવાન.
નથી ઉઘડીયાંજી કપાટ, મંદીરમાં આવ્યા કોણ વાટ;
વિશ્વવ્યાપક પૂરણ રામ, નથી તુજ વિણ ઠાલો ઠામ.
પંચમહાભૂત તહારે આધારે, નથી તુજ વિના જોતાં વિચારે;
દુખના દાધાં છૌં નરનારી, શા વડે કરૂં પૂજા તમારી.
ન મળે પુષ્પ ચંદન કેસર, દરિદ્ર શે પૂજે પરમેશ્વર;
એહેવું કહીને ભરયાં લોચન, ઘણું રીજ્યા તે મધુસુદન.
વસુદેવ નમ્યા કર જોડ, પછે બોલ્યા શ્રી રણછોડ;
મેઘગંભીર માધુરી વાણી, વિનયયુક્ત કહે સારંગપાણિઃ—
હું પૂર્ણ બ્રહ્મ ભગવંત, હું સરખો ન આદિ મધ્ય અંત;
પૂર્વે લીધા મેં અવતાર, અસુર હણી ઉતારયો ભૂભાર.
વૃદ્ધિ પામ્યો કંસાસુર પાપી, સૃષ્ટિમાં રહ્યો અધર્મ વ્યાપી;
હણવા કંસ થયો જન્મ માહારો, વસુદેવ હું પુત્ર તમારો.
હવડાં પ્રસવ થશે ધરો શાતા, શું ગર્ભને શોધોછો માતા;
સુત પામવા ઋષિપત્નિ નારી, પૂર્વે ભક્તિ કીધી તમો માહરી.

બહુ કાળ કીધું તપ ધ્યાન, ત્રુઠો હું માગ્યું વરદાન;
તમ સરખા પુત્ર એ વર દીજે, માત પિતા થઈ સુતસુખ લીજે.
તે દહાડાનો મેં સંકલ્પ કીધો, માટે જન્મ તમો ઘેર લીધો;
એક શિક્ષા કહું તમો માનો, હવંડાં થઇશ હું બાળક નહાનો.
મળવત રક્ષક થઇને પડશે, દ્વાર આકૂળીયે ઊઘડશે;
મેઘ ઘણું વરસતો રેહેશે, જમનાજી પણ મારગ દેશે.

સાવધાન પિતાજી થાજો, મુને શ્રી ગોકુળમાં લઇ જાજો;
નંદઘરણી જસોદા નારી, તેણે પ્રસવી છે હવડાં કુમારી.
લેજો પુત્રી ધીટ મન કરજો, જસોદાનાં પાસાંમાં મુને ધરજો.
ગોકુળમાં રહેશું વરસ અગિયાર, બારમે વરસે મામાનો સંઘાર.
પુત્રી લાવજો દેવકી પાસ, દ્વાર હતાં તેમ દેવાશે;
આછડતાં[1] વ્યોમ ઉછળશે, કન્યા વીજળી મેઘમાં મળશે.
શિક્ષા એમ દીધી ગોવિંદ, પછે પ્રભુ થયા બાળમુકુન્દ;
ક્રીડક કેહેતાં પાર ન આવે, અંગુઠો પગનો મુખમાં ધાવે,
મીચ્યાં લોચન વૈકુંઠનાથ, વાળી મૂઠી ન છૂટે હાથ;
વસુદેવજી વિસ્મય થાય, લીધું ઉદક અંજળી માંય.

ફરી પુત્રનો મેળાપ થાય, વિપ્રને આપું અયુત એક ગાય;
એહેવો સંકલ્પ વસુદેવે કીધો, દેવકીએ પુત્ર ઓછંગે લીધો.
તન વદન જોઈ મન ફૂલી, જ્ઞાન શીખામણ ગઈ ભૂલી;
ચુંબન આલિંગન માત કરતી, સ્તનઅગ્ર વદનમાં ધરતી.
મહારો નાથ વિશ્વંભર કહાવે, ભુખ્યો થઇને પયોધર ધાવે;
પયપાન શીખવેછે માડી, મુખમાંથી સ્તન નાખે કહાડી.
દેવકી કહે સાંભળીએ સ્વામી, કોણ પુન્યે હું બાળક પામી;
હસે નયણાં ઉઘાડીને જોતો, દીસે ડાહ્યો શે નથી રોતો.
વસુદેવ કહે છાંના રહીયે, આપ પુત્રને ગોકુળ[1] જઇયે;
એણે કહ્યું તેમ આચરીયે, અગીઆર વરસ તે મૌનજ ધરીયે.

---

[1] "આછડતાં" બા॰ પ્ર॰.

દેવકી કહે ન આપું કુંવરને, કેમ અપર્ણ થાયે એ પરને;
હું પ્રસવું ને પરઘેર હાથા, હું ફોકટ જસોદા મા.

વલણ.

માતા થાય જસોમતી હું, તે પ્રસુતા પરને સમાનરે;
વસુદેવે શ્રીયે પ્રીછવી, લીધા શ્રી ભગવાનરે.

(કડવું ૧૪મું—રાગ નટ-નારાયણ)

દેવકી વચનઃ—

ધન્ય જસોદા ધન્ય જસોદા, વણ પ્રસવે થઈ માતા;
કોનું સાચ્યું કોણ ભોગવે, લખ્યો લેખ વિધાતા.
કીડી સાંચે ને તીતર ખાએ, તેમ થયું આજ મ્હારે;
એક રાતની હું નહીં માતા, પરઘેર પુત્ર પધારે—ધન્ય૦
નંદનંદિની નાથ લાવશે, તેથી શું સુખ થાશે;
દીઠીરે ભાઈ દેવની લીલા, જસોદા ઘેર ગીત ગવાશે—ધન્ય૦
ઘમક ઘુઘરી ઠમક ઠેકડે, સુત ગોપી ઘેર રમશે;
હું અપરાધેણ હરખે હણાઈ, વિજોગ પુત્રનો દમશે—ધન્ય૦
કાલાં કાલાં વચન વહાલાનાં, જશોદાજી સાંભળશે;
બારે માસ ચોમાસું મ્હારે, વિજોગે નયણાં ગળશે—ધન્ય૦
મ્હારે બારણે બેઠા રખેવાળા, રાખસ જેવા મદમાતા;
ગોપીને ઘેર ગુણીજન ગાશે, બારણે તોરણ હાથા—ધન્ય૦
મળવા આવશે ભાઈ ભોજાઈ, જસોદાનો ધન સુખદહાડો;
મહારે કંશભાઇ ધાઇને આવશે, કરમાં ખડક ઉઘાડો—ધન્ય૦
સગી મા તે નંદીની નારી, હું આસરે મ્હોબોલી;
સાંભળ્યું કહીં પોપટી પ્રસવે, સુતને હુલાવે હોલી—ધન્ય૦
પધારો ભ્રાતા મહીયારી માતા, જીવજો ગૌચારી;
આ મનોહર સુખડે કહીંયે કહેશો, મુજ ને માતા મહારી—ધન્ય૦

(કડવું ૧૫મું રાગ નટની દેશી ફેર)

ગોકુળ પધારો હો, બાળક બાહુવાં.
વન રડવડજો હો, પગે નહીં ખાસડી;
આતા [1] ઉછરજો હો, પી પી છાછડી—ગો૦
મીઠાઇના મીઠડાં હો, કરી જાઉં મરી;
શ્યામ સલુણા હો, કહીએ મળશું ફરી—ગો૦
કઠિણુ દીસે હો, પુરૂષતણાં હઇયાં;
પરઘેર જાએ હો, મુકવાને છઇયાં—ગો૦
વસુદેવ બોલ્યા હો, ઘરૂણી ઘેલી થઇ;
આપ અર્ભકને હો, વેલા વહી ગઇ—ગો૦
હૃદયા ચાંપી હો, પુત્ર આગળ ધરયો;
ધન્ય દેહ માનુષી હો, પ્રાણ ન નીસર્યો—ગો૦
યમણી લીધી હો, દેવકી રાંકની;
જેમ કો કહાડી લે હો, કીકી આંખની—ગો૦
નાથજી મહારા હો, ન આવશો નાખીજી;
લોક બે રાખજો હો, સોંપતાં શાખીજી—ગો૦
ગોપ વરાઠા [2] હો, પુત્ર આપશે નહીં;
વસુદેવ બોલ્યા હો, શીખ વીસરી ગઈ—ગો૦
અકળ પુરૂષને હો, ઉંચકીયા ધરી;
વસુદેવ ચાલ્યા હો, રોતી રહી સુંદરી—ગો૦

(કડવું ૧૬મું—રાગ સામેરી—ચોપાઈ)

કે વ્રજ વૈકુંઠ થયુરે, કરે ગમન ગોકુળનાથ—કે વ્ર૦
પુત્રને કરમાં ગ્રહી, વસુદેવ ગોકુળ ચાલીયા;
શ્વાન સેનક શિલા સરખા, ન બોલ્યા નવ હાલીયા—કે વ્ર૦
સાંકળ તાળાં ગયાં તૂટી, ભોગળ બે કટકા થઇ;
મંદમંદ વરસે મેવલો જેમ, દીનાનાથ ભીંજે નહીં—કે વ્ર૦

[1] "ગોકુળ" (ગુ૦પ્ર૦) [2] "વટાખ્યા" ગ્ર૦ પ્ર૦

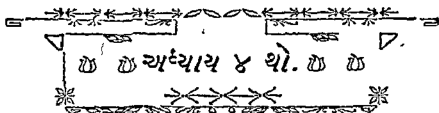
પાવસ ગાજે મંદ ઘોરે, વીજળી ચમકા કરે;
જાદવપતિ કાદવ વિષે, વિચારી પગલાં ભરે—કે વૃ૦
રખે બિંદુ અડકે બાળને, હૃદયાસુ રાખ્યા હરી;
વસુદેવજી જાણતા નથી જે, ધરાધરે ફેણા ધરી—કે વૃ૦
વસુદેવ આગળ શેષ પાછળ, આવ્યા જમુના તીર;
ભાનુસુતા વહે ઘોર શબ્દે, ઉભય તટ અટકયાં નીર—કે વૃ૦
ભમર વમળ તરંગ લહેરી, ફેણ બુદબુદ અતિઘણાં;
વસુદેવ વિચારે ઉભા રહી, ઉપાય કોણ ઉતરયાતણા—કે વૃ૦
કોણ વલે મ્હારી નિશા અંધારી, ચોરીનું છે કાજરે;
કહ્યું વચન પ્રતિપાળીયે, સમરયા શ્રી મહારાજરે—કે૦
ન ચાલે નાવ આ જળ વિષે, કેમ ઊપડે મારા પાગરે;
દુઃખ જાણી હરીયે હુકાર કીધો તવ, જમના થઇ બે ભાગ—કે૦
પાછળનું જળ રહ્યું થંભી, આગલું સર્વ વહી ગયું;
વસુદેવજી વિસ્મે થયા, સુતનું કહ્યું સાચું થયું—કે૦
શીઘ્રે જમુના ઉતરયા, વૃષ્ટિ કુસુમની થાયરે;
ગોપ કો જાણે નહીં આવ્યા, ગોવિંદ ગોકુળ મહાંયરે—કે૦
આવ્યા શ્રી વૈકુંઠનાથ કે, વ્રજ વૈકુંઠ થયુરે;
છે દ્વાર ઊઘાડાં નંદજીના, નિદ્રાવશ ગોપી ગોવાળરે;
જસોદા જાણતા નથી મેં, પ્રસવ કીધું બાળરે—કે૦
વસુદેવ આવ્યા અંતઃપુરમાં, કઠિણ મન વજ્રવત કરી;
બાળકી લીધી જસોદાની, સેજે મુકયા શ્રી હરી—કે૦
દીપક શાખી રાખ્યો તું, છે પાવકનો અંશરે;
કુંવર સાટે લેઉં કન્યા, શત્રુ માથે કંસરે—કે૦
શ્રીવત્સ શોભા ભૃગુલાંછન, રાખીયું એંધાણરે;
શત સહસ્રમાંથી શોધી કહાડું, પુત્ર જીવનપ્રાણરે—કે૦
ઘનશ્યામ ઘર સંભાળજો, ટાળજો તનના તાપરે;
પરાધીન વસ્તુ કારાગૃહમાં, અમો દોહેલે માબાપરે—કે૦

૧ "ગા" બા૦ પ્ર૦

એહેવું કહી વસુદેવ વળીયા, ચાલી ન શકે ચર્ણરે;
પુત્ર પરઘેર સોંપવો, તેપેં રૂડું મર્ણરે—કે૦
ખલે નાખી બાળકી, આવ્યા મથુરા મહાંયરે;
વાટ જુએ છે દેવકી, વિજોગે વ્યાકુળ થાયરે—કે૦
મંદિરમાં આવ્યા રાયજી, કહ્યો સર્વ સમાચારરે;
ફરી જમુના વહેતી થઇ, હુતાં તેમ દેવાયાં દ્વારરે—કે૦

વલણ.

દ્વાર ભીડાયાં હુતાં તેમજ, કન્યા આપી કરમાંયરે—કે૦
પ્રેમાનંદ પ્રભુ રામ લીલા, થયો તૃતીયો અધ્યાયરે.

અધ્યાય ૪ થો.

(કડવું ૧૭—રાગ વેરાડીની ચોપાઈ)

રાય વસુદેવે આપી દીકરી, દેવકીના [1] ઓછંગ ઉપર ધરી;
દેવકી કહે ધન્ય મહારા નાથ, પુત્ર મુકતાં કેમ ચાલ્યા હાથ.
કુશાગ્ર બુદ્ધિ શું કરૂ વખાણ, આપી રત્ન સાટે લાવ્યા પાષાણ;
વસુદેવ કહે એ બાળકી ધન્ય, પુત્ર ઉગરયો તે એહેનું પુન્ય.
કંસ પતન કરશે એતણું, તહારે જાણું છું તમો રોશો ઘણું;
હસ્યાં દેવકીજી સુણી વચન, કન્યા રોઇ જેમ ગાજે ઘંન.
તવ જાગી ઉઠયા રખેવાળ, ભાઇઓ આઇયે કંઇ પ્રસવ્યું બાળ;
કંસ કને આવ્યા તત્કાળ, જાણી વાત જાગ્યો ભૂપાળ.
અષ્ટમો ગર્ભ થયો સત ઉદે, ઘસે હાથ ક્રોધે વાણી વદે;
આરક્ત નેત્ર વપુ ધૂમ્ર વર્ણ, કંપાયમાન મુજે કર ચર્ણ.
કરે હોકાર જેમ ઘન ગડગડે, ડશે અધર દંત કડકડે;

1 "દેવકીએ" આ૦ પ્ર૦

નગ્ન ખડગ શેષ જીવ્હા જસો, જાણે ચંદ્ર ગ્રહેવા રાહુ ધસ્યો.
હું રિપુને ઝીકું આ ઘડી, ઘાતાં કંસ પડયો આખડી;
પ્રજા સર્વ જોવાને મળી, ચાર વર્ણ કારાગૃહે પળી.
આકાશવાણીનો સમો આજ, એ બાળકને શું કરે મહારાજ;
કંસ આવ્યો બંધન બારણે, ઊઘાડયાં દ્વાર હણવા કારણે.
લાવ વસુદેવ શત્રુ મુજતણો, એહેને જોવા હું આતુર ઘણો;
વસુદેવ ચાલી સામા ગયા, આજ રાયજી કીધી જોઇયે દયા.
નથી પુત્ર કન્યા અવતરી, તમને શું કરશે દીકરી;
પુરૂષનો ભય તમને ભૂપાળ, પુત્રી થઈ નિવરત્યો જંજાળ.
કંસ કહે સાંભળ વસુદેવ, ગગન વચન માનું અશ્વમેવ;
કાંઈ પુત્રી પુત્રનું કારણ નથી, આઠમો ગર્ભ શત્રુ સરવથી.
ભગિનીનું કહ્યું નવ કીધું, કંસે બાળક ઉલાળી લીધું [1];
વલવલે દેવકી અતિઘણું, રાખ ઘર વસતું મુજતણું.
તમો ઘણા દિવસ વિરાજી જીવો, રેહેવા દો કુળ દીકરી દીવો;
એવડે ઘર વસતું થાશે, એ પુન્યે તહારી હત્યા જાશે.
સસ પુત્રનો શોક હું વીસારૂં, મુને મા કેહે તે ભાઇ પુણ્ય તહારૂં;
છે છેલ્લે આશ્રમે એ સંતાન, એ મ્હારે સત પુત્ર સમાન.
તું વિના દયા કોણ આણેજી, મામો તુને કેહેશે ભાણેજી;
તમને ભ્રાંતિ બાળકની પડે, કેમ ઘાત હશે આ કન્યા વડે.
મચ્છ કેમ શોષશે સમુદ્ર, કેમ મનુષ્ય જુદ્ધ હારે મહારૂદ્ર;
શું આગીઆથી જંખાશે ભાણ, શાર્દુલને કેમ હણશે શ્વાન.
મૃગનો ઠેલ્યો મેરૂ કેમ પડે, તમને મૃત્યુ કેમ હોય કન્યાવડે;
તમે સ્વર્ગ મૃત્યુ જીત્યું પાતાળ, વશ વરતે દશે દિગપાળ.
તે પ્રતાપ મહિમા તહારો ગયો, જો મરણ ભય કન્યાથી થયો;
જેમ તુને વહાલાં તહારાં છોકરાં, તેમ મુજને તો મહારાં ખરાં.
એ મુક કન્યા પાગે લાગું, હું બેહેન થઇને ભિક્ષા માગું;

[1] "ભગિનીનું વચન નવ લહ્યું, કંસે બાળક કરમાં ગ્રહ્યું" શુ॰ પ્ર॰

વિનય વચન દેવકી કેહ, પણ કંસ કાળજનો નિરદેય.
જેમ ટોહ્યો ફેરવે ભીંડીમાળ, તેમ કંસે ફેરવીયું ભાળ;
વસુદેવ ત્રાહે કરી કર ઘસે, મુખે રૂએ પણ મનમાં હસે.
કુશમ ક્ષેમ જોઇએ છોકરો, ગોપસુતા આઘેલી મરો;
રાય શિલા ઉપર ઝીકે જેટલે, કરમાંથી કન્યા છુટી તેટલે.
ઝબક તેજની જવાળા થઈ, ભાણેજી અભ્રઘટામાં ગઈ;
ભયભિત કંસાસુર થયો, આશ્ચર્ય પામી ઉભો રહ્યો.
વછુટી મેં ૯૯ નવ ગ્રહી, પંખ વિના કેમ ગગને ગઇ;
મેં મરવું સત્ય ઉગરવું નહીં, આકાશવાણી આજ સાચી થઈ.
એ કન્યા ટળી કેમ થઈ વીજળી, મેઘ ઘટામાં ઝબકે મળી;
વારૂ, થયું જે ગઇ વેગળી, પાસે રેહેતતો મરત બળી.
શોચના કંશતણી જાણી, વિદ્યુત કન્યા બોલી વાણી;
"અહો મૂખ માતુલ મથુરાપતિ, આવ્યું મરણ ઉગરવું નથી.
રખે નિર્ભય શાતા આણતો, હણ્યા સપ્ત પુત્ર રખે જાણતો;
તું વરસ બારમે નિશ્ચે મરે, કહીં પાસે[1] ભાણેજ ઉછરે.
કાંઇ સાધન કર પામે હરિ ચર્ણ, સર્વથા નહીં મૂકે મર્ણ;"
એવું કહી જોગમાયા ગઈ, કંસને મન ચીંતા બહુ થઈ.
બેહેન બનેવીની સેવા કરૂં, તો કદાપિ મરણ થકી ઉગરૂં;
છોડયા વસુદેવ દેવકી છોડી, ઉભો કંસરાય કર જોડી.
પાડી વિપત દમ્પતિ પીડયાં સાધ, તે ક્ષમા કરો મહારો અપરાધ;
મુને ખટ હત્યા બાળકની થઈ, એક ગર્ભ ગળ્યો એક કન્યા ગઈ.

ન રહી પુત્રી ન રહ્યો પુત્ર, તમારૂં મેં ભાંજ્યું ઘરસૂત્ર;
જો બાળક શત્રુ થઈને નડે, પણ માતપિતાને ક્રોધ ન ચડે.

---

૧ "કહીં પાખુ ગામ ભાણેજ ઉછરે" બા૦ પ૦
૨ "છોડયાં દેવકી વસુદેવ છોડીયા, ઉભો કંસ ગમને કર જોડીયા" બા૦ પ્ર૦

કાંટો મનનો કહાડી નાખજો, તમો તમારી ભલાઈ રાખજો;
રીજ્યા વસુદેવ વદે વચન, તહારો વાંક નથી રાજન.
દારૂણ કર્મ ગતજન્મે કરયાં, તો કયાંથી જીવે છોકરાં;
ગયું જોબન ને આવી જરા, શું સુખ દે અમને દીકરા.
રાય તમો કરશો પ્રતિપાળણા, અમો દંમ્પતિ છૌં આસ્યાં કાળનાં;
બેઠા રમત માંડી આદિ પુર્ષ, શત્રુ મિત્ર જાણે જે હોય મૂંખ.
કોણ મારે કોણ પામે મર્ણ, અજ્ઞાને ઉકળે અંતસકર્ણ;
એ સંતાન ઋણુસંબંધે થયાં, પહોતો ભાગને ઊઠી ગયાં.
નથી બાળક કો નથી માબાપ, તો રાય તમને શાનું પાપ;
વસુદેવે વિવેક કહ્યો નિર્મળો, કંસરાય તવ થયો ગળગળો.
ભક્તિ કરે રાય વસુદેવ તણી, ઉગ્રસેન શાતા પામ્યા ઘણી;
જાદવ પ્રજાને નવ પીડે, કંસ ઘણું બીહીતો હીંડે.

વલણ.

હીંડે કંસ થઈ ધર્માત્મા તે, કૌતુક મથુરામાંયરે;
ભટ પ્રેમાનંદ કહે કથા હવે, શું કરે કંસરાયરે.

(કડવું ૧૮ મું—રાગ ધનાસરી.)

મંદિર વળાવ્યાં વસુદેવ દેવકી, વાહન ધન આપ્યાં સેવક સેવકી;
કંસે ન જાય જવાળા સહી શકી, ખટક રહી મનમાં વિજળી શું બકી.

ઢાળ.

શું બકી ગઈ બાળકી, ચટપટી મનમાં[1] રહી;
બાળક સરવે સંહારીયાં, તોએ હું છૂટો નહીં.

---

૧ "ચિત્તમાં થઇ" બા૦ પ્ર૦.

ગુપ્ત સભામાં કંસ બેઠો, સુભટ મિત્ર તેડાવીયા;
વ્યોમ વત્સાસુર વૃષભ કેશી, પ્રલંબ આદે આવીયા.
શકટ ગર્ધવ બકબકી, જ્વાલક તૃણ અઘાસૂર;
શલ્ય દુશલ્ય મહામલ મુષ્ટિક, કૂટને ચાણુર.
અંતઃપર બીજા ઘણા, કંસે દુષ્ટ સભા કરી;
હવે શું કરવું ભાઈઓ આપણે, ઘણું કલ્પાંત કન્યા ઊચરી.
સ્વલ્પ ભક્ષણ બંધ રક્ષણ, અધક્ષણ બેહેન ધીરી નહીં;
નિર્દયપણે બાળક પછાડયાં, પણ ચિંતા અમથી નવ રહી.
છો સર્વ સ્નેહી મહારા કંસ ખેદ વચન કહે;
ઉપાય કરી શત્રુ હણો તો, રાજ્ય આપણું રહે.
છે પ્રપંચ સઘળા દેવના માટે, દેવનું દૈવત ટાળીયે;
વેદોક્ત ધર્મ ઉચ્છેદ કરી, ઉન્માર્ગ ધર્મ પ્રતિપાળીયે.
લઘુ બાળક પાસે ગામનાં, જ્યાં દેખો ત્યાંથી હણો;
બાળક સઘળાં નાશ કરતાં, મરશે શત્રુ આપણો.
કરજોડી કેશી કહે કરૂં, વિનતી મથુરાપતી;
બાળક સર્વ પયપાન કરાવે, સમર્થ છે પૂતના સતી.
આપણા કુળમાં રત્ન બાઈ, વિવિધ વેશ વપુ ધરે;
રિપુ ઓઘની ઓઘ ટાળે, વિશ્વને વાંઝીયાં કરે.
નિજ કીર્તિ શ્રવણે સાંભળી, તવ પૂતના પરસન થઈ;
હાથ જોડી ગર્વ સાથે, કંસને નમી જઇ.
દીર્ઘ અધર ઉષ્ટ્રતણો, શ્યામ જીવ્હા ચાટતી;
સકુમાર[1] મનુષનું શું ગજું, દેખી અસુર સભા ફાટતી.
ભ્રાત. મહારા. વિપ્ર. તહારાં., બ્રહ્મ. વેદને. હું મરૂં;
તહારે પુણ્યે એક દિવસમાં, જગતને વાંઝીયાં કરૂં.
ગદગદ કંઠે કંસ બોલ્યો, સગાઈ બાઈ તહારી ખરી;
પ્રાણદાન મુજને તું આપે છે, હું મૃત્યુથકી જીવ્યો ફરી.
આજ્ઞા આપી સર્વને, ઉચ્છેદ ધર્મતણો કરો;
છે દેવને આસરો વિષ્ણુનો, આપણે શિવનો આસરો.

 ૧ "સુકોમલ" બા૦ ૯૦

મહાદેવનું મુને વચન છે જે, દેવથી હારશો નહીં;
ગૌ બ્રાહ્મણ સંતને સંતાપો એમ, કંસની આજ્ઞા થઈ.

વલણ.

આજ્ઞા થઈ અસુરને હવો, ચતુર્થમો અધ્યાયરે;
ભટ પ્રેમાનંદ કહે કથા શું, થયું ગોકુળ માંહ્યરે.

અધ્યાય ૫ મો.

(કડવું ૧૯મું—રાગ પંચમ રામગ્રી)

ગર્ભ જોગી એમ ઓચરે, નરપતિ સાંભળો રે;
શ્રી ગોકુળને માંહી, ઉદે થયો સામળો રે.
નથી જાણતી નંદની નાર, પુત્ર પ્રસવ થયો રે;
જે મથુરાનો મહારાજ, કન્યા લઇ ગયો રે.
ફરી ભીડયાં કપાટ, કો જાગે નહીં રે;
શ્રી ગોકુળની માંહીં, કુસુમ વૃષ્ટિ થઈ રે.
પાછલી પોહોર એક રાત્ર, નક્ષત્ર રોહિણી રે;
પુત્ર જસોદાની સેજ, ત્રિલોવન ધણી રે.
[1]મંદમંદ વરસે મેહ, નારદ નૃત્ય કરે રે;
સરસ્વતી ચારે વેદ, સ્તવન ઊચરે રે.
વાજે બહુ વાજિત્ર, અંત્રિક્ષ દેવતણાં રે;
પંકજ વેલી પુષ્પ, વરસે અતિઘણાં રે.
ભાગ્યતણો ભંડાર, પનોતી જસોમતી રે;
ઝબકી ઊઠી માત, દીઠા જગતપતિ રે.
જઇ જગાડયા નંદ, ઊઠો પીયુડા રે;

1 "ઝીમણ" બા० ૫૦.

પુત્રતણું તન તેજ, ઝાંખા દીવડા રે.
ઉધડકી ઉઠયા નંદ, દીઠા નરહરિ રે,
દમ્પતિ દે આલિંગન, ચુંબન ફરી ફરી રે.
કો દેવ સ્વરૂપી પુત્ર, મળ મુત્ર નથી રે.
પરમેશ્વરને પયપાન, કરાવે જસોમતી રે.
ઘરઘર પ્રત્યે વાત, પહોંતી વધામણી રે;
અખ્યાંણું લાવે નાર, ગોપી સોહામણી રે.
માગણ ચારણ ભાટ, બંદીજન જસ ભણે રે;
પય દધીનો કર્દમ, નંદને આંગણે રે.
માલણ લાવે પુષ્પ, પાન તંબોલણી રે;
કુંકુમ હાથા બાર, દેતી ગોવાળણી રે.
અશોક આંબા પત્ર, તોરણ ટ્રોઇતણાં રે.
સોવર્ણ મઢયાં શ્રીફળ, મધ્ય સોહામણાં રે.
ગોપવધુ કરે શણગાર, લાખેણી લોબરી રે;
પુત્ર જોવાને નંદ ઘેર, ચાલી મોહભરી રે.
ભુષણ અંબર ભેટ, ભાવે લાવતી રે;
મુક્તાફળ કનક પુષ્પ, હરિને વધાવતી રે.
સ્નાન કરી નંદરાય, વૃદ્ધશ્રાધ કરે રે;
સંતોખ્યા જાચક જંન, નિર્ગુણ નવ ફરે રે.
સવત્સી સુરભી દાન, કનક આપીયાં રે;
રંક થયા ધનાઢય, દારિદ્ર કાપીયાં રે.
માણેક મુકતા રત્ન, પટકુળ પામરી રે;
જેણે જાચ્યા નંદ, ભિક્ષુકને નહીં ફરી રે.
દ્રપે વરસ્યા મેહ, પૂર પ્રવાહ વહ્યા રે;
રોગ શોક ઉચ્ચાટ, ગોકુળના ગયા રે.
અંધને આવ્યાં નેત્ર, બધીર સાંભળે રે;
અપંગને આવ્યા પાગ, પ્રભુને જોવા પળે રે.
પૂજ્યાં વિપ્રના વૃંદ, ચંદન કેસરે રે.

ગોકુળ વાસ્તુ માર્યું, શ્રી પરમેશ્વરે રે.
ધર્મશયે વાસ્યા જંમ, ગોકુળ જાઓ રખે રે;
જો ખીજશે ગોકુળ નાથ, નહીં રહીયે સુખે રે.
થાએ મોરલી નાદ, વાજીંત્ર વાજતાં રે;
કાઇ ગોવાળાના ગાન, ગાંધર્વ નાચતા રે.
શકે જમનાજી થઈ ગંગ, પય પ્રવાહ મળ્યો રે;
શ્રી ગોકુળલીલા ભેદ, ન જાય કારણ કળ્યો રે.

વલણ.

અકળ લીલા ગોકુળતણી, બ્રહ્માદિક ભૂલા ભમે રે;
ભટ પ્રેમાનંદ કહે કથા, ન જડે પાર પ્રભુનો કેમેરે.

(કડવું ૨૦મું—પદ રાગ અસાવરી)

કોણ પુણ્યે પુત્ર પામી જસોદા, કોણ પુણ્યે પુત્ર પામી.
શારદ નારદ અગમ નિગમને, ઘટઘટ અંતર જામી—જ૦
પ્રાણેશ્વર પરમેશ્વર પરબ્રહ્મ, નામ વિશ્વભંર કહાવેરે;
જક્ત અન્નદાતા જીવનો જીવન, જસોદા પયોધર ધાવેરે—જ૦
આ ત્રૈલોકય ત્રિગુણ દોરીરે બાંધ્યું, ઉત્પત્તિ લય હરિને હાથેરે;
ઃ અંબધ અવિગત જસોદાજીયે, બાંધ્યો ઊખળ સાથેરે—જ૦
ઃ ચૌદલોક એહેનાં મુખમાંહે, પ્રભુ મૃત્તિકા ખાએરે;
હે પ્રેમાનદ જસોમતીનું, સુકૃત કહ્યું નવ જાએરે—જ૦

(કથા ચાલતી—રાગ અસાવરી)

ુક કહે સાંભળ ભૂપતિ, થયો ગોકુળમાં આનંદ;
સનીમેરી પૂતના કરે, બાળક બહુ નિકંદ.
તનાએ સાંભળ્યું જે, નંદને થયો બાળ;
ણ ગોકુળમાં જઇ નવ શકે, રક્ષા કરે ગોવાળ.
બડી આવી કંસ પાસે, સાંભળ વાત ભૂપાળ;

૧ "જસોમતિનું વેદે" બા૦ પ્ર૦

ભ્રાત તમારા પુણ્યથી મેં, સાતશે મારયાં બાળ.
અપુત્રવાન પ્રજા થઈ મેં, શીઘ્ર સાધ્યું કામ;
ચારે પાસા ફરી વળી એક, રહ્યું ગોકુળ ગામ.
નંદને ઘેર કુંવર આવ્યો, દ્રૂધે ઊઠયા મેહ;
શકે શત્રુ આપણો હશે, પડે મન સંદેહ.
ઊત્તરવય અર્ભક હવું તે, સાચવે બહુ પેર;
તમો આંહાં તેડાવો ગોપને, હું જાવું નંદને ઘેર.
ન ભેદ પરપંચ માહારો, પુરૂષ પ્રજ્ઞાવાન[1];
સ્ત્રીજન માયામાં પડે જઈ, કરાવું પયપાન.
વચન સાંભળી બેહેનનાં, આવ્યો વીરને વિશ્વાશ;
જાઓ તેડી આવો ગોપને, તહાં મોકલ્યા બહુ દાસ.
સમજાવી કહેજો નંદને, તેડે છે રાજાજીય;
કર લાવો શ્રાવણતણો, ગોરસ ગવરીનાં ઘીય.
શીઘ્રે સેવક આવીયા, નંદજીને દ્વાર;
ગવરીનાં ઘૃત ભૂપ માગે, નીસરો સર્વ બહાર.
નંદજીએ સર્વ ગોપ તેડયાં, તત્પર કીધા કર;
શીખ દીધી જસોદાને, સાચવજો કુંવર.
અમો જાશું મથુરામાં, થાશે સાયંકાળ;
પલમાત્ર રખે અળગો કરો, છે પ્રાણજીવન બાળ.
જસોદા કહે નંદજીને, શીઘ્રે આવજો સ્વામ;
રખે થાકા થઈને નાથ મહારા, રહો મથુરા ગામ.
ગોપ સરવે તસર થયા, શીકાં ભરાવ્યાં સ્કંધ;
જુગમ શાંઢ શકટે જોડયા, બેશી ચાલ્યા નંદ.
શીઘ્રે ઘૃતગાડાં ભરયાં, દધી દુધ માખણ પાત્ર;
કર લઇ મથુરામાં આવ્યા, ગોપ પ્રાણી માત્ર.
પૂતના ગઈ ગોકુળે, વસુદેવે જાણી વાત;
દમ્પતિ દુખીયાં થયાં તે, કરે આંસુપાત.
રાજસભામાં નંદ આવ્યા, કંસે દીધું માન;

1 " પરિજ્ઞાવાન " બા૦ પ્ર૦

ભેટ મુકી પાએ લાગ્યા પછી, બોલીયા રાજન.
ન ઘટે તમને નંદજી, મુને રીસ અંતર આવી;
અમેં સાંભળ્યું જે પુત્ર આવ્યો, મુને વધામણી નવ કહાવી.
વારૂ કીધું વિધાતાએ, ઘણું અમો પામ્યા પ્રેમ;
મનસા વાચા નંદજી ત્હારો, પુત્ર રેહેજો ક્ષેમ.
પુત્ર આવે પિતા હરખે, આશ્ચર્ય એમાં શાનું;
પણ અમો પરમ પ્રસંન હવા, પ્રાણ કરીને માનું.
જશોદા સુખાણી થઈ, સંસારનો ભય ભાગો;
ઘરેણું આંગલાં ટોપી લઇ, જાઓ સુતને વાગો.
અંન અપાવ્યું ગોપને છે, કૃપા રાયની મ્હોટી;
કંસ વિચારે જમાડીને, કરૂં જેમ તેમ ખોટી.
નંદ વળતું બોલ્યા, સદા તમો આપો અંન;
હું રંકને બાળક હુવો તે, રાયજીનું પુણ્ય.
તમો રાજા તમો સ્વામી, તમો અમારા દેવ;
ઉધરશે જો બાળકો તો, કરશે તમારી સેવ;

વલણ.

સેવક તમારા છોં અમો, નંદજી લાગા પાયરે;
જાણ્યું પૂતનાએ કામ કીધું હશે, કંસે આપી વીદાયરે

(કડવું ૨૧મું—રાગ મારૂ)

કંસે આપી વિદાય, કારજ સીધું છે;
મનમાં ફૂલે મૂઢ, કપટ કીધું છે.
નંદનો નંદન બ્રહ્મ, પરાક્રમ જૂવાં છે;
એમ ન જાણે કંસ, ભગિની મૂઆં છે.
પધારયા નંદરાય, મનમાં હરખે છે;
મળવાને વસુદેવ, મારગ નિરખે છે;

૧ "પરીક્ષાવાન" બા૦ પ્ર૦

તપી રહ્યું છે તંન, ચિત્તમાં ચિંતા છે;
મળવાને આવ્યા નંદ, ઘણાં ભાગ્યવંતા છે.
ધાઇ ભેટયા બેહુ વૃદ્ધ, હૃદે ઊધરકે છે.
વાંસે વહી જળ ધાર, આંસુ વરસે છે.
મળી બેઠા બેહુ મિત્ર, નંદજી ભાંખે છે;
પાપીયે છોડયાં નરનાર, શી દ્રષ્ટિ રાખે છે,
તમો દુખ વેઠયું અપાર, શ્યાલક પાપી છે;
છ બાળક કીધાં નાશ, વેદના વ્યાપી છે.
કર્મ તણાં જે ભોગ, પ્રાણી વેઠે છે;
ફિ કરે કોટી ઉપાય, ભાગ્યથી હેઠે છે.
પણ રોહિણીનો જે બાળ; વપુએ વારૂ છે;
શાતા કરો વસુદેવ, અંશ તમારો છે.
રોહિણીનું ન ધરશો દુઃખ, મહારી ભગિની છે;
કંસને શું કરીએ રંક, અંતર અગનિ છે,
એને પુછશે પરિગ્રહ, જે તમને પીડે છે;
કેમ સાંખશે જુગદીશ, જે મારું હીંડે છે.
પછી હસી બોલ્યા વસુદેવ, મોદ ઉપજાવ્યો છે;
છેલ્લે આશ્રમે નંદ, પુત્ર ભલે આવ્યો છે.
થયો ખટ દિવસનો તંન, વાત અમો જાણી છે;
ધન્ય જસોદા નાર, ભાગ્ય ધણીયાણી છે.
નંદ તમને આવ્યો તંન, અમને શાતા છે;
જાણ્યું અમો પામ્યાં પુત્ર, શાખી વિધાતા છે.
પણ શીઘ્ર પધારો ઘેર, કાંઇએક કુડું છે;
તમો છો ભાગ્યવાન, સદાએ રૂડું છે.
કંઈ સાંભળી કપટની વાત, હૃદયા ચોંકે છે;
થયું ગોકુળમાં ઉત્પાત, મુજને ભાસે છે.
જઇ પુત્રનો લીયો તપાસ, ભોળી નારી છે;
તહાં જઇને ખાજો શ્વાસ, ઇચ્છા મહારી છે.
દીસે સૂરજ શોણિતવર્ણ, વાયુ તો દારૂણ છે;

ભયાનક જમુના નીર, કાંઇએક કારણ છે.
નંદ થયા ભયભીત, મસ્તક ડોલે છે;
પરમારથ સરખી વાત, દેવકી બોલે છે.
પુત્રથી વહાલી વસ્ત, બીજી કાંઇ છે;
જસોદાને કહેજો પ્રણામ, મહારૂં સૂંઇ છે.
મહારી વતી દેજો શીખ, જસોદાજી ભોળાં છે;
કંસના મોકલ્યા દૈત્ય, ટોળે ટોળાં છે.
રખે ધીરતાં માત, લોકડાં પાપી છે;
સાચવજો પુત્ર થાપણ, પ્રભુએ આપી છે.
સંદેશો કહેજો નંદ, નાર જસોમતી;
રમાડવા જેવો છે તંન, બોલાવે મારી વતી.
જમશો મા ખાટી વસ્ત, પુત્રને ભારે છે;
વસુદેવ કહે સાધવી નાર, પરમારથ વારે છે.

વલણ.

વારે વિવિધ પેરે દેવકી, જેમ પુત્રને સુખ થાય રે;
નંદજી ગોકુળ પરવરયા થયો પંચમો અધ્યાયરે,

અધ્યાય ૬ ઠો.

(કડવું ૨૨મું—રાગ રામગ્રી)

સાંભળ રાજા શુકજી ભાખેજી, ચરિત્ર પ્રભુનાં હૃદયા રાખેજી;
હવે પૂતનાતણું કહુ વૃતાંતજી, તે ગોકુળ ચાલી પામવા અંતજી[1].

[1] એ લીટી, વર્ણ ન લખેલુ એવી એક પ્રતમાં છે ને ૧૯૧૫ની પ્રતમાં "પૂતના કરે મન વિચારજી, હું તો ત્યાં જાઉં નિરધારજી" એવું છે, બા૦ પ્ર૦ માં કે બીજી કોઇ પ્રતોમાં છેજ નહીં પણ રાગનાં બંધારણ પ્રમાણે બીજી લીટી જોઇયેજ.

ઢાળ.

કેમ જાતી હવી પૂતના, ધરી માયા રૂપ;
બાળક જાણી પરવરી, નવ લહ્યા ત્રિભુવન ભૂપ.
અભિલાખ અંતર અતિઘણો, આણું અર્ભક અંત;
કારજ સીઝે ભ્રાત રીઝે. લીજે જસ અત્યંત.
કેમ જીવે બાળ ગોવાળનો હું, કાળ આણું આજ;
પોણું કરી હું નીસરી હરી, રાખે મારી લાજ.
સણુગાર સાજે રૂપ રાજે, ગાજે ઘૂઘર પાય;
ઠમક અણવટ ઝમક ઝાંઝર, ચમક પહાની થાય.
નખ જ્યોતિ શું ખદ્યોતની, વાજે વિછુવાનો છંદ;
પગલાં ભરે કુમકુમ ઝરે, કરે કોટીક ફંદ.
કામની ગજગામની, ભામની કરતી ભાવ;
રૂપ નિધિમાં વિધિ બૂડે, નહીં નિસરવા નાવ.
કટિ પાતળી કટિ મેખળા છે, ઝીણી ઘુઘરમાળ;
ચીર ચરણાં ચમક વરણાં, ચોળી લખીયા મરાળ.
કંકણુ ખળકે ચૂડી ચળકે, થાય ગોફણાનું ગાન;
કદળીપત્ર વાંસો વિરાજે છે, પેટ પોયણું પાન.
ભરયો પરિમળ નાભી નિર્મળ, રોમાવળી પંકજ તંન;
મુક્તમાળ હીંચે દુગદુગી, ઉઠે છબી શોભાવંત.
શું કૂચકળશ બે કનકના, છે સુધાએ સંપૂર્ણ;
કેસર ઓળી ઝીણી ચોળી, દીસે ગોરૂ વર્ણ.
કરઆંગળી મગની ફળી, નિર્મળ મુદ્રિકા નંગ;
બાજુબંધ લટકે ઓઢણી ફટકે, જોબન રંગ તરંગ.
કંબુ જેવી કપોળ શોભા, કંઠ કોકિલા નાદ;

વેસરવાળી અધર પરવાળી, બોલતી મધુરે સાદ.
છે ગૌર ગાલે બાળ મધુકર, જેમ પોતે રચ્યો વિધિરાય;
જુગ્મ ત્રોટી ભૂલે મોટી, શ્રવણની શોભાય.
નયણાં ચંચળ સારયું કાજળ, ખંજન અથવા મીન;
અરચા ચરચી કેસર તણી, ચાંદલે ચોખા લીન.
ગલુબંધ વેસર ઝૂમણું, સેંથે ટીલી શીશફૂલ;
બોરફૂલ ને વીટલા જડિત, સાંકળાં અમૂલ.
શિશુ દમતી કપટે નમતી, નિરખે નારી ધીટ;
ઊન્મત્ત ઉર ત્રેહેકાવતી ભરયાં, વિખે સ્તનના દીટ.
વિસ્મે થઇ વૃજ સુંદરી, માંહોમાંહે કરતી વાત;
શકે લક્ષ્મી આવ્યાં શોધતાં, નંદગૃહે વૈકુંઠનાથ.
જોઇ રહ્યાં માત જસોમતી, પૂતનાએ કીધું હાસ્ય;
ઝટક પેઠી ઘર વિષે ગઈ, પારણાની પાસ.
માસી જાણ્યાં આવ્યાં અવિનાશે,ત્યારે નેત્ર મીચ્યાં નાથે;
નિદ્રાવશનું રૂપ લીધું, પહોડયા પહોળે હાથે;
જેમ ગુપ્ત ખડગ[1] કોશ મધ્યે, ભસ્મે ઢાંકયો હુતાશ;
જેમ અભ્રમાં આદિત્ત ઘેરાયો, ગુપ્ત રૂપ કીધું અવિનાશ.

વલણ.

અવિનાશ સૂતા ગુપ્ત રૂપે, રંક નંદનો બાળરે;
પૂતના પરસન થઇ, નવ લહ્યા કેશવ કાળરે.

(કડવું ૨૩મું—રાગ કાફી હુસેની દેશી)

(પૂતના વચન)—

જસોદા જીવન તહારોરે, સ્વરૂપે સબળ સારોરે;
ઘણા વરસ જીવોરે, તમારા કુળનો દીવોરે.

---

૧ 'વજ્ર' બા૦ પ્ર૦ ને 'વદ' ગ્રં૦ પ્રતો.

ઢાળ.

એ દીપક ગોકુળ ગામનોરે, ગોવાળાનો રાય;
વદનઇંદુ નિરખતાંરે તૃપ્ત નેત્ર ન થાય—જસોદા૦
મેં જોયાં કોટીક બાળકા રે, આ સમો નહીં કોએ;
ગોકુળ ચંદ્ર ઊદે થયો એ, દીઠે મનડું મોહે—જસોદા૦
છે અમૃત મ્હારા સ્તનમાંરે, તે કરાવું પયપાન;
થાય અમર બાળકાનું, વપુ વજ્ર સમાન—જસોદા૦
વ્યાધિ એક વ્યાપે નહીં રે, સદા રહે જોબન;
નંદજીએ હું મોકલી, ધવરાવો મ્હારો તન—જસોદા૦
આવો બાળક બાહુવારે, કરો અમૃત આહાર;
જીવન જસોદા બ્હેનના, હું માસીનો આધાર—જસોદા૦
હળવે લીધા ઉંચલીરે જેમ, રજ્જુ વિરાંસે સાપ[૨];
ભાણેજો તરણ્યો પ્રાણનોરે, માસીનું મળીયું પાપ—જસોદા૦
જોઇ રહ્યા જસોમતીરે, કરે પૂતના પાખંડ;
આંખ નચાવે મીઠું બોલે, ભેરવે ભુજદંડ—જસોદા૦
આળસ મોડે બાળકોરે, અધપડીયાળી આંખ;
સાડીનો પાલવ કર ધરી, માસી ઊશડે માંખ—જસોદા૦
છે કઠિણ માસી પૂતના તેમ, ભાણેજો છે ધીટ;
મુખ વિકાશી મૂકીયાં, વિખ ભરયાં કુચનાં દીટ—જસોદા૦
હૃદે ઊપર કર ધરયોરે એક, વાંમા ઊપર હાથ;
માસી લીધાં બાથમાં વિધ્યે, ધાવે ગોકુળ નાથ—જસોદા૦
ત્રીન અગ્ર નખનાં કરીરે, વીંધ્યું માસી શરીર;
વિખ દુધ પીધું એક ઘુંટડે, બીજે શોખ્યું રૂધીર—જસોદા૦
પેટમાં મારે પાટુઆંરે, હૈયામાં મારે શીષ;
આકરણ્યો પ્રાણ પરમેશ્વરે તવ, માસીયે પાડી ચીસ—જસોદા૦

'૨. રજ્જુવિરાંસે સાપ' બા૦ પ્ર૦ ને "મેડક ગ્રહે સાપ. ગુ૦ પ્ર૦

મુકો ભાણેજ ભુધરારે, ઓળખ્યો સુંદરશ્યામ;
જાવાદે મુને જીવતી, નહીં આવું ગોકુળ ગામ—જસોદા૦

(ચોપાઈ)

જસોદા પુત્રને વારો, પીએછે પ્રાણ મહારો;
હું છોં કંસની દૂતી, આવડું ન જાણતી હૂતી.
ગોપી કોઇ ધાઇને આવો, મુને મૃત્યુથી મુકાવો;
મજા મેં વાંઝણી કીધી, સાતશેં હત્યા લીધી.
હુંતો આવી હુતી અજાણી, આવડી વાત ન જાણી;
કે મહારૂં પાપ જાગ્યું, મુકાવો પાએ લાગું.

ઢાળ.

વિસ્મે થઈ વૃજ સુંદરીરે, એ મિથ્યા રંડા રોય;
તાળી દઇ ગોપી હસે આતો, જોવા સરખું હોય—જસો
પીળક આવી અંગનેરે, ઓલાય ઓબડું વેણ;
કીકીની કાળક ગઈ, ધોળાં ફેટારયાં નેણ—જસોદા૦
છ દહાડાનો છોકરો, મહારે કરમે વાળ્યો દાટ;
કૈયું સૂણ્યું હીકા આવે, પડયાં માસી ચતા પાટ—જસોદા
માસીને હીકા આવે, ઉપર ભાણેજો ધાવે;
મૂળ રૂપ ધરીયું માયા તજી, વાધી જોજન દહોડ;
જેમ પર્વત ઉપર પોપટો તેમ, વીશજે રણછોડ—માસી૦
બહુ વૃક્ષ ગોપના છાપરારે, પડતાં ચૂરણ થાય;
કૃપા શ્રીભગવાનની રહ્યાં, કુશળ ગોપીને ગાય—માસી૦
છે અકી બહુ બીહામણીરે, ભુંડું રંડાનું રૂપ;
સુકી વાવ જેવી બે આંખડીરે, નાસિકા મોટા કૂપ—માસ
જિન્હા જાણે સર્પણીરે, મુખ ગુફાનું દ્વાર;
કૂચ શિખર ગિરિતણાં, રમે ઉપર નંદકુમાર—માસી૦
સેવાળ સમુદ્રશિલાતણા તેમ, છૂટા મસ્તકકેશ;

વલણ.

પ્રાણ ગયા પૂતના તણા, વિલપે જસોદા માતરે;
ભટ પ્રેમાનંદ કહે કથા, એ લીલા વૈકુંઠનાથરે.

(કડવું ૨૪મું—રાગ ખગ વેરાડી)

કલપે વિલપે નંદની નારી, ફરી ફરી તેહેને જોય;
ગોકુળ સર્વ સ્ત્રી જન દીસે, પુરૂષ નથી ઘેર કોય.
સ્વામીને શો ઉત્તર દેવાશે, સોંપી ગયા મુને બાળ;
કંઠપાસ કરી પિંડ પાડું, આણું મ્હારો કાળ.
ઉન્મત જોબનની મદમાતી, પ્રેમ ભરી ગોવાળી;
તત્પર થઇ પૂતના પર ચહડવા, કટિ કછી કાછડો વાળી.
નીસરણી માંડી ચહડી બાળા, પગ ધરતાં પડે પડછંદ;
કુચઅગ્ર વદનમાં ક્રીડા કરે, ધાવે છે બાળમુકુંદ.
બળાત્કારે બાળક લીધો, કુશળ કુશળ એમ કહેતી;
ઊતારી અંબાને અરપ્યો, માતા વારણા લેતી.
અંગન્યાસ કરે સર્વ ગોપી, રખે બાળક બીહીતો;
જસોદા ભાગ્યેગની ધણીયાણી. ફરી જનમ થઇ વીતો.
રખો ઓરડામાં ઉષ્મા થાશે, આંગણે વાયૂ ટહાડો;
જસોદાને શીખવે કો ડાહી, રખે સ્હોડમાંથી કહાડો.
વિવિધ પ્રકારે રક્ષા કીધી, બાળ બીહીનો જાણી;
મસ્તક ઢાંકી માત જસોદા, નાંખે ઉતારી પાણી.
ગ્રામની દેવ્યા વનની દેવ્યા, કુળદેવ્યા જે અમારી;
બાળકની તમો રક્ષા કરજો, જાચે નંદની નારી.
પડી પૂતના પર્વત પ્રાયે, જોવા મળ્યાં ઓના વૃંદ;
એહેવે સમે મથુરાપુરથકી, પધારયા શ્રી નંદ.
અચાનક ભયાનક દીઠું, આ શું વર્ત્યું ઉત્પાત;
ગોપ પ્રત્યે નંદ કહે ભાઇ, મળી વસુદેવની વાત.
એ કંસાસરનં કપટ ખડું. જઈનંદે પતના જોઇ.

ગોપરાયનું દર્શણ દેખી, ગોપવધુ સર્વ રોઇ.
પુરૂપ વિના પલ રખે જાએ, માણુસમાં નહી નારી;
અબળા લક્ષ મળી તો કિંવા, ન શકીયે વિઘ્ન નિવારી.
નંદ ઓછંગ મુકયા મધુસુદન, ચુંબન કરી પુછે પીતા;
ત્રણ પહોરમાં કુંવર મહારા, કોણ કોણ ઓરિયા વીતા.
હૃદયા ચાંપી મસ્તક સૂંઘ્યું, તેડયા બહુ અવિગ્રાય;
આશીર્વાદ અભિષેક કરાવી, આપી સવચ્છી ગાય.
બીજા દાના કીધાં નાનાવિધનાં, હોય કુંવરને કલ્યાણ;
ગોપ કહે શી વલે શબની, ગંધે જાશે પ્રાણ.
નંદ કહે ઉંચલાય નહીં છે, અતુળ અંગનો ભાર;
સંધે સંધથી કરો કટકા, લો કરવતને કુહુવાડ.
મદોન્મત આહીર બળીયા, કાપી કટકા કીધી;
અડદી કાષ્ટ હુતાશન મૂકયો, ચોદશ પુંઠી દીધી.
પૂતનાનો પિંડ પરજળે, છૂટયો દોર કસ્તુરી;
અગર તગર ચંદન મળીયાગર, પરિમલ વાસ મધુરી.
વાસ્યું વન ફરતું દશ જોજન, આવ્યું એક વિમાન;
પૂતના થઇ દેવકન્યા તે, કૃપા શ્રી ભગવાન.
સંદેહ પામી પરિક્ષત પૂછે, કૃપા કરો શુક સ્વામી;
દુષ્ટ નારી બાળ હત્યારી, પરમગતિ કેમ પામી.
માનુભાવ કહે મહીપતિને, એ વિષ્ણુ ચરણ મહીમાય;
જે અંતકાળે કૃષ્ણ કહે તે, જમપુરી નવ જાય.
સાક્ષાત બ્રહ્મ હૃદે પર રમીયા, એ ભાએગ શું નહાવું;
વૈકુંઠનાથથી વૈકુંઠ પામે, તેહેમાં આશ્ચર્ય શાનું.
ભાવે કભાવે સ્તુતિ નિંદાએ, જે પરમેશ્વરને ધાશે;
વેદ નાયક કહે શુક જોગી તે, શ્રે જાશે.

વલણ.

જાશે વૈકુંઠ સર્વથા, સાંભળ પરિક્ષત રાયરે;

અધ્યાય ૭ મો.

(કડવું ૨૫મું—રાગ દેશાખની ચોપાઈ)

શુક કહે સુણ પરિક્ષિત રાય, એ પાવન પૂતના મોક્ષ અધ્યાય.
બાળહત્યાદિક પાતિક ટળે, જો સ્નેહ ધરી કથા સાંભળે;
તો પરમપદની પ્રાપ્તિ થાય, જો પ્રીતે રહે કથારસ મહાંય;
નામ સ્મરણથી જાય વ્યથા, હવે સપ્તમા અધ્યાયની કથા.
કેમ રાયને પહોતી વાત, જે ગોકુળમાં વરત્યું ઉત્પાત;
સમાચારે ભેદ્યું તીવ્ર બાણ, જે પૂતનાના શોષ્યા પ્રાણ.
બહેન મોઇ બાળક ઊગરયો, શકે એ મહારો શત્રુ ખરો;
ગાંઠ હૃદયમાં બંધન થઇ, પણ કંસે ચરચા કીધી નહી.
શકટ વચ્છ ને તૃણાવંત, બગઅઘ તેડી કહ્યું એકાંત;
તમો છાના ગોકુળ પુઠે ફરો, જીતવો નંદ તણો દીકરો.
ગોપ રહીને કરજો કામ, ન થાય પ્રગટ જેમ મહારૂં નામ;
જાણે નંદ તો ઉજડે દેશ, એ છાનો આપું ઉપદેશ.
ભેદ સાંભળી ચાલ્યા ભૂર, પ્રથમ આવ્યો શકટાસૂર;
એ કંસરાયનું હારદ કહ્યું, હવે શ્રીગોકુળમાં શું થયું.
પ્રજાળી પૂતનાનો દેહ, પછે નંદ ગોપ પધારયા એહ;
માંહોમાંહે વાત કરે ગોવાળ, દેવરૂપ કો નંદનો બાળ.
રંડા મોઇ પોતે ઊગરયો, કારણરૂપ નંદનો દીકરો.
ગોપીને ઘણું વહાલા હરી, નંદ ગૃહે આવે ફરી ફરી.
શુકજી કહે સાંભળ રાજન, આવ્યો જન્મનક્ષત્રનો દિન;
નક્ષત્ર ફરી આવ્યું રોહિણી, ઉત્કંઠા જસોદાને ઘણી.
સ્વામીની કીધી વિનતી, પ્રાસિક કર્મ કરો કહે સતી;
નંદે પધરાવ્યા ઋષિ રાય, અભિષેક કરી કીધી રક્ષાય.

અહુચંદ્રની પૂજા કરી, અપાવ્યું દાન હાથે શ્રીહરી;
જસોદાજીને સોંપ્યો બાળ, ગાય ગોપી ગીત રસાળ.
શ્રી જસોદાજી વધાં વચંન, આજ ઝોળીયે પહોરાડું તંન;
માસ દિવસે કીધો સંસ્કાર, સૌભાગ્યવંતી ઊભી રહી ચાર.
પચરંગ પટની ઝોળી કરી, ઉભી અબળા છેડા ધરી;
ચંદન કેસર કુંકુમ ઘણા, પીળ્યાં કપાળ ગોપિકાતણાં.
મળ્યાં બહુ નહાનાં છોકરાં, જસોદાજી વેહેંચે કોપરાં;
મીઠાં સુખ મહીયારી કરે, ઘણું જીવો કહાન અબળા ઉચરે.
જસોદાજીએ ઉંચલી કરી, ઝોળીમાં પહોરાડયા હરી;
જયજયકાર કરે સુંદરી, સુખચંદ્ર બિંબ જુએ ફરી ફરી.
છે ચૌદ લોક જેહેનાં સુખમહાંય, તે ઝોળીમાં સૂતા હરિરાય;
સુખ જોઈ જસોદા વારણે જાય, હીંડોળે ગોપી હાલરૂ ગાય.

(ઝૂલણા)

ઝોળીએ ઝૂલો કહાન ગોવાળા, વ્રજની બાળા ગાય—હાલો હાલરૂ [1].
તમે ઠમકે ચાલો નંદજીને બારણે, વારણે જાય માતા જસોમતી—હાલો૦
બાપે દીઠાં મોહન મુખડાં, કે દુખડાં ગયાં સુખ પામીયાં—હાલો૦
ગયાં કર્મ અંધારાં પ્રગટ્યો દીવો, ઘણું જીવો જીવન હમારારે—હાલો૦
ઉત્તરવય બંધાણું પારણું ઘરમાં, કાંઇ બારણાં ઉઘાડાં નંદરાયનારિ—હાલો૦
૭ દહાડાને છોકરે તે પૂતનારે શોષી, તહારા દોષી દુરિજન જાજો મરીરે—હાલો૦

1 બા૦ પ્ર૦ને એક ગુ૦ પ્ર૦એ સિવાયે બીજી બધી ગુ૦ પ્રતોમાં "ગાએ વ્રીજની બાળા, હાલરૂ હાલોની" છે

મ્હોટા થઇને ચારો વન ગાવડીરે, જસોદાજી જાશે ભામ.
ણેરે—હાલો૦
આણે મૂખે વજાડો વાંસળીરે વહાલા, કાંઈ વેહેલા શે ચારી
ઘેર આવજોરે—હાલો૦
અમો ગોપી તમારી દાસીરે દેવા, કાંઈ લેવા ઇચ્છું રજ
ચરણનીરે—હાલો૦
અંત્રીક્ષ રહી સર્વ દેવતા બોલે, નહીં તોલે કો ગોપી
સમુંરે—હાલો૦
સંસાર હીંડોળો બાંધ્યોરે બ્રહ્મ, કાંઇ કર્મે હીંચે કોટી જીવ-
ડારે—હાલો૦
શંકર બ્રહ્મા જોગીરે ઝૂલ્યા, ભૂલ્યા બમે મ્હોટા મૂનીરે
—હાલો૦
આવાગમન હીંડોળેરે હીંચે, ન પ્રીછે પ્રાણી માયા મ-
જ્યારે—હાલો૦
જગત ઝુલાવ્યું સોંપી કર્મને, તે બ્રહ્મને ઝુલાવે વ્રજ-
સુંદરીરે—હાલો૦
કુસુમવૃષ્ટિ કરે છે દેવતારે પ્રીતે, આમ રીતે હીંચોળી હરિ
ઊતારીયારે—હાલો૦
એ સુણશે પ્રીતે વા ઝૂલણાંરે ગાશે, તે મૂકાશે ગ્રાહ[1] સંસા-
રથીરે—હાલો૦
કહે પ્રેમાનંદ વિપ્ર હું કાંઈ ન જાણું, વિખાણું ગુણ ગો-
વિંદનારે—હાલો૦

વલણ.

ગોવિંદના ગુણ જેમ તેમ કહું, નવ લહું ડહાપણ જ્ઞાનરે.
હરિનામ દે અક્ષર વડે વળે, કોટિ ગંગા સ્નાનરે.

૧ સઘળી ગુ૦ પ્રતોમા "ઘર" છે.

(કડવું ૨૯મું—રાગ દેશાખની ચોપાઈની ચાલ)

એણી રીતે ગાયાં હાલરૂ, ઝોળીએ સૂતા સચરાચરૂં;
વિવિધ લીલા કેસવ કરે, પવિત્ર કથા શુકજી ઓચરે.
અભિમન્યુતન સાંભળજે કથા, શ્રવણભકિત ટાળે જન્મ વ્યથા;
અસુર આવ્યો શકટાસુર નામ, માયા કરીને વૃજપુર ગામ.
કપટી શકટ રૂપે થયો, શકટ મળતો આવી રહ્યો;
છુટાં બહુ ગાડાં નંદદ્વાર, શકટ સ્થિર થયો શકટમુઝાર.
નવ જાણે ગોપી ગોવાળ, નંદ પુત્રે જાણ્યું તતકાળ;
એ આવ્યો મુને જીતવા કારણે, શકટ રૂપ બેઠો બારણે.
ઘેર આવ્યાને આદર દીજીયે, પરમપદ એહેને દીજીયે;
સુરભી દુહે શ્રી જસોમતી, મંદિરમાંથી રોયા શ્રીપતી.
મુક્યું કારજ સાદ સાંભળી, કાં રોયા માતા કહી ઘરમાં પળી;
નાંખ્યું પાત્ર દુધ ગયું ઢળી, કો ન શકે પ્રેમ માતાનો કળી.
પારણેથી લીધા ભગવાન, માતા કરાવેછે પયપાન;
સ્તન અગ્ર મુખમાં નવ ગ્રહે, બાળક કેમે ન રોતો રહે.
ખખડાવે કડાં દ્વાર સાંકળી, વજાડે ઘુઘરો મા થઈ આકળી;
ધાડે પુષ્પ દેખાડે ગાય, તેમ તેમ બાળક બમણો થાય.
સોદાને મન સંદેહ પડયો, શે આવડું બાળક આળે ચડયો;
ચો જંતુએ આકળો કીધો, ન રહે હીંચોળ્યો ખોળે લીધો.
પુછે જસોદા મુખસુ મુખ ધરી, તહારાં દુખડાં લઈ જાઊંમરી;
ન રહે બાળક દોહવી ગાય, વન મુકવાની વેળા જાય.
બાળક ટોળે મળ્યાં દસવીસ, તેવારે રોતા રહ્યા જુગદીશ;
માતા કહે બાળકને બાળકમાં ગમે, નહાનાં છોકરાં પાસે રમે.
ઝોળી એક બાંધી આંગણે, ગાયને ચરવા જાવું ઘણે;
સાડી એક લાવી કિંકરી, શકટની ઊધે બંધન કરી.
ઝોળીમાં સુવાડયા શ્રી ગોપાળ, પ્રભુજી રોતા રહ્યા તતકાળ;
બીજાં બાળકને કહે તાળી પાડો, હુલરાવો હુલ્યાને રમાડો.
બાળક ઝોળી વીટી રહ્યાં, અંબા ગૌશાળામાં ગયાં;

શકટાસુર થયો અતિ પ્રસંન, હું કાળને માએ મોંપ્યો તંન.
અલ્પ આયુષ્ય દીસે છે બાળ, છે દીર્ઘ આયુષ્ય કંસ ભૂપાળ;
સ્થૂળ રૂપ કરી ગડગડું, બાળક ઉપર ભાગી પડું.
શકટ હણવા તત્પર હુઓ, છે હરિનાં મનમાં વિચારજ જુઓ;
કાલાં કાલાં વચન બાળક ભાખે, મરકલાય પ્રભુ પાટું નાંખે.
ધાવે અંગુઠો ખડખડ હશે, શકટ જોઈ અધર હરિ હસે;
ક્રોધ રૂપ થયા અશરણશર્ણ, વૃદ્ધિ પમાડયો ડાબો ચર્ણ.
બળ સાથે પગ ઊપાડયો તદા, શું મુદગળ પરિઘ ભોગળ શું ગદા;
કિંવા વજ્રકુંજરના દંત, સુકોમળ પદમાં બળ અત્યંત.
ન આવે બળ પ્રાક્રમનો માપ, જેમ ગજ ઉપર નાખે
કેસરી થાપ;
ન જાય ચરિત્ર પ્રભૂનાં કળ્યાં, દેખી સ્વરૂપ છોકરાં છળ્યાં.
અતુળ બળસુ નાખ્યો પાગ, કડકડયું શકટ થયા શત ભાગ;
પ્રહાર પૂરણ ચૂરણ ગાત્ર, ભય પામ્યા ગાય ગોવાળા માત્ર.
મહોટો સાદ કરી પડીયો ઘર્ણુ, એક પાટુએ પામ્યો મર્ણુ;
વિસ્મે થઈ વૃજની સુંદરી, માતાએ હૃદયા ચાંપ્યા હરી.
બીજાં બાળકને જસોદા કહે, એ અન્યાય સર્વ તમારો છે;
તમો શંકટ ભાંજ્યું સરવે મળી, ખીજી જસોદા થઈ આકળી.
બાળક કહે અન્યા નથી અમતણો, તહારે પુત્રે પાગ વ
ધારયો ઘણો;
ગાડું ભાગું તાહારા તન વડે, શો વાંક અમારો બાળક
સહુ રડે.

કાષ્ટાકાર ગાડાનો ગયો, શકટ દાનવ રૂપે થયો;
ત્યારે સરવનો ટળ્યો સંદેહ, અસુર કપટી દીસે એહ.
નંદે દૈત્ય નંખાવ્યો બહાર, હૃદયાસુ લીધા દેવ મોરાર;
આપણે બાળા પમાડયાં શર્મ, જુવો દુષ્ટ દાનવનું કર્મ.

(વલણ)

મુરારિને પંચગવ્ય કરાવ્યાં, આપ્યાં વિપ્રને બહુ દાનરે;
એ દ્વિતીય ચારત્ર પૂરણ હવું, આવ્યું શકટને વિમાનરે.

(કડવું ૨૭મું—રાગ કાલ્હેરો)

શટકાસુર જીત્યો જદુનાથે, પૂર્ણ થયુ દ્વિતીય ચરિત્ર;
તૃતીય ચરિત્ર કહે ગર્ગ જોગી, સાંભળ પરિક્ષિત પુણ્ય પવિત્ર.
શકટાસુર જીત્યો જદુનાથે૦
અદ્ભુત આશ્ચર્ય નંદજી પામ્યા, ને ગોપ કરે વરણુંન.
આ વિધિથી બાળક વાંચ્યો, માતપિતાનાં મ્હોટાં પુણ્ય—શ૦
એ કંસાસુરે વારતા જાણી, બાળકે શકટનો આણ્યો અંત;
નંદાત્મજને જીતવાને, કંસે મોકલ્યો તૃણાવંત—શકટા૦
ઘર આંગણે માત જસોદા, ઉછંગે લીધા હરિદેવ;
મુજ અરથે તૃણાવંત આવ્યો, સામળીયે જાણ્યું તતખેવ—શ૦
ઉછંગ અંબાનો બહુ દુખે, ભૂધરે બહુ મુકયો ભાર;
જસોદાજી વિસ્મય પામ્યાં, આવો ભારે કેમ થયો કુમાર—શ૦
સુત કરે ક્રીડા માને પીડા, ફાટે પગ આપદા અપાર;
ન કહેવાય કહોને પુત્ર છે ભારે, ઘણું દોહેલો લોકાચાર—શ૦
ચરણ ચંપાય ન થવાય બેઠાં, હરિયે માતા હરબડાવી;
ઉછંગ ઉપરથી અફૂપફૂ જોઇ, ગોવિંદ મુકયા ગબડાવી—શ૦
કાંપતી માતા ગઇ મંદિરમાં, આંગણે પઢોડયા અનંત;
ગડગડી ગોકુળમાં આવ્યો, વાયુ રૂપે તૃણાવંત—શકટાસુર૦
ઉડે છાપરાં ખીહે છોકરાં, ભાં શબ્દ કરે વાછરૂ;
નંદદ્વાર અધર્મી આવ્યો, જ્હાં સુતા છે સચરાચરૂ—શકટાસુર૦
ત્રાહે ત્રાહે થયું વ્રજપુરમાં, આંધી ધુળકટ ચારે પાસ;
ગોદડી સહિત ગોવિંદજી લીધા, અસુર ઉતપતિયો આકાશ—શ૦
ઉડે રેણુ કાંકર કોરણુ, ગોકુળમાં થયો અંધકાર;
વિપરીત જમુનાનું જળ વહેતું, હરી હરયા હવો હાહાકાર—શ૦

નેત્ર ન સૂજે શરીર ધ્રૂજે, ધાયાં જોવા જસોમતી;
ત્રાહે ત્રાહે કરી પડી અંબા, સુવાડ્યો તહાં બાળક નથી—શ૦
ગોપીના વૃંદા કરે આક્રંદ, ઉપનંદ નંદજી શોધતા ફરે;
રખે માત પિતા મૃત્યુ પામે, સામળીયો મન ચિંતા કરે—શ૦
આકાશ પ્રમાણે અસુર વાધ્યો, કંઠે વળગ્યા શ્રી ભગવંત..
ત્રૈલોકયભાર મુકીને ભાંજ્યો, મરડી નાંખ્યો તૃણાવંત—શ૦
કડકડાટ શબ્દ હવો દારૂણ, જાણે ઉપડીયું બ્રહ્માંડ;
સામળીયે શલ્યાપર નાંખ્યો, શત્રુ શરીર થયું શતખંડ—શ૦
તળે અસુર ઉપર અવિનાશી, ઉદયાચળ ઉપર જેમ શશી;
નિર્ભયથકી ગોપી મદમાતી, લક્ષ્મીવરને લેવા ધસી—શ૦
જસોદાજીને બાળક અરપ્યો, થઇ વાત વિસ્મે નંદને ઘણી;
વિકટ અસુર સહજે મૃત્યુ પામ્યો, પુત્ર રહ્યો કેમ આંખે આણી—શકટા૦
ગોપ વધુ સહુ મંગળ ગાય, માના ઉતારી નાંખે નીર;
કરવત કુહાડે કટકા કીધું, દહન કીધું દૈત્ય શરીર—શકટા૦
બદ્રીની ગત પામ્યો દાનવ, હૃદય ઉપર રમ્યા ભગવાન;
દિવ્ય દેહ પામ્યો તૃણાવંત, ગયો સ્વર્ગ બેસી વિમાન—શ૦
ભક્તિ ભાવે વા દ્વેશ ભાવે, હૃદયમાં રઘુપતિ રાખો;
કહે પ્રેમાનંદ હરિ ભજન વિના, રખે દિવસ આળે નાંખો—શ૦

વલણ.

મા નાંખો જન્મ ભજન વિના, કરો સીતાપતિ મિત્રરે;
શુકજી કહે સુણ ભૂપતી થયું, પૂરણ તૃતીય ચરિત્રરે.

(કડવું ૨૮મું—રાગ વસંત.)

જેજેકાર થયો ગોકુળમાં, જન્મ્યો તૃણાવંત;
કુસુમવૃષ્ટિ કરે અમર ગણ એહેવાં, કાર્જ કરયાં ભગવંત—જે૦
નંદને મન આનંદ ઘણેરે, દીધાં નાનાવિધ દાન;
આજે આજ પુત્રનો જન્મ થયો છે, ઝંકાર સંગીત ગાન—જે૦

એ તૃતીય ચરિત્ર પૂરણ થયું, સાંભળ પરિક્ષતરાય;
એકવાર જસોદાજી બેઠાં છે, મોહન ઓછંગ મહાંય-જે૦
ફરી ફરી જુએ વદન વિઠ્ઠલનું, વિઘ્ન ત્રણ સંભારીયા;
કેમ ઉગરશે કુંવર મ્હારો, અંબાએ આંસુ ભરીયાં-જે૦
પૂતના શકટ તૃણાવંત પાપી, તેથી સુત ઊગરીયો;
થોડા દિવસમાં બહુ વિઘ્ન પડિયા, માએ તે ભય મન ધરીયો
જેજેકાર૦

સકળ વર્ણમાં રંક આહીરડાં, જીવવું ગૌચારી;
દોહેલા સહીયે વનમાં રહીયે, કાં પૂઠ લે અમારી-જેજે૦
જયેષ્ઠિકા મુજ અંધતણીરે, ભૂલાનો વિશ્રામ;
ન જાણિયે આગળ શું થાશે, જો વિઘ્ન પડીયાં આમ-જે૦
કહાં જઇયે ને શું કરીયે, નહીં કો બીજો ભાઈ;
જસોદા માતનું દુઃખ જાણી, હરિયે ખાધી બકાઈ-જેજે૦
વિશ્વરૂપ દેખાડયું મુખમાં, અંબાને આવે વિશ્વાસ;
નિમેષ રહી જસોદાજી નિરખી, પામી અંતર ત્રાસ-વિ૦
નવકુળ નાગ અષ્ટકુળ પર્વત, અષ્ટવસુ અષ્ટસિદ્ધિ;
નવખંડ ને નવ જોગેશ્વર, નવ ગ્રહ ને નવ નિધિ-વિ૦
સપ્તદ્વીપ ને સપ્ત સાગર, સપ્ત સ્વર્ગ સપ્ત પાતાળ;
સપ્ત ધાતુ ને સપ્ત ઋષિરે, સપ્તસ્વર રસાળ-વિ૦
ચતુર્વેદને ચાર દિશારે, ચતુર્વર્ણ ચાર આશ્રમ;
ત્રણ ગુણ ને ત્રણ કાળરે, ત્રૈલોક પ્રગટયા ત્રિકંમ-વિ૦
દ્વે કર્મ દ્વે વિશ્વેદેવા, દ્વે દીઠા અશ્વિનીકુમાર;
દશ દિગપાળ ને દશ દિશારે, દશ ઉભા ભદ્ર ધરી ભાર-વિ૦
એકાદશ રૂદ્ર એકાદશ ઇંદ્રી, શિવગણ કોટી અગિયાર;
દ્વાદશ મેઘ ને દ્વાદશ દિનકર, ઉડગણ કોટિ અપાર-વિ૦
ઓગણપંચાસ વાયુ અડતાળીસ અગ્નિ, ઋષિ સહસ્રઅડયાસી;
ઇંદ્ર ચંદ્ર ને જોગ નક્ષત્ર બહુ, તેજ કળા પ્રકાશી-વિ૦
કિંનર અપ્સરા યક્ષ વિદ્યાધર, ગાંધર્વને યમરાય;

શક્તિ નવદુર્ગા ને સરસ્વતી, બ્રહ્મા જગતપિતાય-વિ૦
પર્વત તુંબર નારદ ઋખિરે, નદી નવસેં નવાણું;
વનસ્પતી ભાર અષ્ટાદશ મુખમાં, લીલા શી શી વખાણું-વિ૦
વિરાટ રૂપ વદનમાં દેખી, જસોદાજીને આવ્યું જ્ઞાન;
કહોનો પુત્ર હું કહોની માતા, એ સ્વયં શ્રી ભગવાન-વિ૦
હું શોચના વ્યર્થ કરૂં છૌં, એ દીસે અંતર્જામી;
પૂતનાનો વાંક કશો જે, ધવરાવતાં મૃત્યું પામી-વિશ્વરૂપ૦
એહેનો ભાર કેમ સહે સકટાસુર, મેં બાંધી અન્તણે ખોઈ;
વારૂ કીધું મેં દીધો ગળદાવી, નાઠી તો નવ મોઈ—વિશ્વરૂપ૦
આજથી હું નહીં એની માતા, સમાચાર નંદને કહીએ;
આખું જગત મુખમાં દેખાડયું, દહાડ માસને છએ-વિ૦
એ પરમેશ્વર હું છૌં દાસી, કરૂં આજથી સેવ;
જ્ઞાન અંબાને એહેવું આવ્યું જાણી, માયા કીધી તતખેવ—
વિશ્વરૂપ૦

આંખ મીચી હરિ રોવા લાગ્યા, પયપાનને ઇચ્છે;
જસોદાજીનું કહો કોણ ગજું જો, બ્રહ્મા પાર ન પ્રીછે-વિ૦
પ્રગટી માયા જ્ઞાન ગયુંરે, બાળક લઈ ધવરાવ્યું;
જસોદા કહે શકે નિદ્રા પામી, વિશ્વરૂપ સ્વપનામાં આવ્યુ-વિ૦
બ્રહ્મભાવ ગયો પુત્ર ભાવ થયો, ધવરાવ્યા સુંદર શ્યામ;
વિપ્ર પ્રેમાનંદનો સ્વામી, જન, સમરો સીતારામ-વિ૦

વલણ.

સીતારામ સમરો સુખ ભાઈ, જેમ થાય પિંડ પવિત્રરે;
એ સમાપ્ત અધ્યાય સપ્તમો, કહ્યું ચતુર્થમું ચરિત્રરે,

અધ્યાય ૮ મો.

(કડવું ૨૯મું—રાગ કેદારો.)

ચરિત્ર ચોથું પૂર્ણ થયું, કહું અષ્ટમો અધ્યાય;
ગુરૂદેવ વસુદેવે તેડ્યા, દમ્પતિ નમીયાં પાય.
આસન આપી પૂજન કીધું, લીધું ચરણામૃત પ્રીતે;
ભાવયુકત ભર્તાર ભામની, ઉભા સેવકની રીતે.
પ્રાર્થના એક છે ગુરૂ સ્વામી, અમને આપદકાળ;
તમો સંઘાથે ચોરી શાની મ્હારે, બે ઊગરયા છે બાળ.
એક પુત્ર રોહિણીને આપ્યો, એક દેવકીને ઊગરીયો;
નંદગૃહે મૂકયો તે બાળક, વસુદેવ સત્ય ઊચરીયો.
કંસ ન જાણે ગોપ ન જાણે, મેં અદભુત ચોરી કીધી;
મ્હારો પુત્ર સુવાડયો સેજે, જસોદાની કન્યા લીધી.
વાત સાંભળી ઋષિવર રીઝ્યા, કહે ગર્ગ ભગવાન;
મ્હારાં ભાગ્યનો પાર નહીં રે, વાધ્યો વંશ જજમાન.
વસુદેવ કહે સર્વ પુણ્ય તમારૂં, હું રંક થયો પુત્રવાન;
નામકરણ કરો બાળકનાં, જેમ ન જાણે કંસરાજાન.
લગ્ન જોગ જોઇ જ્યોતીષમાં, જન્મપત્રિકા કરજો;
આયુષ જોજો રૂડી પેરે, નામ રસાળાં ધરજો.
દરિદ્રી હું પરવશ વરતું, વસુદેવે ભરયાં લોચંન;
શી દક્ષણા આપું નામ ધરયાની, નથી ભોજન કરવા ×
દહાડો વળશે દરિદ્ર ટળશે, ઉદ્યમી થાશે કુમાર;
દક્ષણા અપાવીશ પુત્ર પાસે, નહીં રાખું તમારો ભાર.
મસ્તક ધુણી ગર્ગ કહે, એ ઓછું વચન નવ કહીયે:

કનિષ્ટ પુત્ર તે છે પરમેશ્વર, દર્શનને અમો જઇયે.
શ્રીગોકુળમાં ગર્ગ પધારયા, કંસરાય નવ જાણે;
નંદ જસોદા પગે પડીયાં, પ્રીત અંતરગત આણે.
ષોડશ પ્રકારે પૂજા કીધી, હું મરખું કાર્જ કહો સ્વામી;
ત્રીજ લોક કેમ પાવન કીધા, પુછે નંદ શીષ નામી.
ગર્ગ કહે વસુદેવની નારી, રોહીણિયે પ્રમવ્યો તંન;
તે બાળકનુ નામ ધરવા, મોકલ્યો છઊં રાજંન.
તમારે આશરે રહ્યાં રોહિણી, કંસ તણો ભય જાણી;
અંનવસ્ત્ર આપ્યાં આપતકાળમાં, બીજું કોય ન પાએ પાણી.
આનંદ પામી આવ્યા રોહિણી, પ્રણામ ગુરૂને કરીયે;
કુશળ ભાગ્યે કહી પુત્ર પોતાનો, ગુરૂને પાગે ધરયો.
લોચન લોલ કપાળ મનોહર, ધરાધરે ધરયો દેહ;
શેષ સ્વરૂપ અનુપમ દેખી, ઋષિનો ભાગ્યો સંદેહ.
મણિધર માનવ થઈ અવતરિયા, માયાએ ગર્ભ આકરષ્યો;
સર્પેશ્વર પરમેશ્વર ઊદયા, ભેદ બ્રહ્મે નીરખ્યો.
અરે રોહિણી બાળક તહારો, વિકટ સુભટ ભાગ્યવંત;
પંડિત ચિરાયુ ચતુર ઘણો, દાતા દયાળુ સંત.
એહેનું રૂપ નેત્રમાં રમી રહ્યુ છે, મોહ્યુ ગોકુળગામ;
દર્શનથી આરામ ઊપજે, માટે નામ એહેનુ રામ.
ભદ્ર શબ્દ કલ્યાણને કહીયે, જીતશે બહુ સંગ્રામ;
બળ પ્રાક્રમનો પાર ન આવે, માટે બળભદ્ર નામ.
તહારે ભાએગે આકર્ષણ કીધો, માટે સંકર્ષણ કહેવાય;
ચોથું નામ શ્રીહળધર કહીયે, હળ ધરશે કરમ્હાંય;
બળદેવ નામ પાચમું કહીયે, છઠું રોહિણીતંન;
બીજા નામ પરાક્રમે કહેવાશે, છે, ભાગ્યવાન ભડ જન.
જન્મપત્રિકા ઋષિયે કીધી, તવ નંદરાય ઉચરતા;
એક પુત્ર મ્હારો સેવક તમારો, નામ જાઓ તેહેનુ ધરતાં.

વલણ

ધરો નામ મમ પુત્રનું, નંદે નામ્યું શીષરે;
જસોદા લાવી પુત્રને ગર્ગે, ઓળખ્યા શ્રી જુગદીશરે.

(કડવું ૩૦મું—રાગ મારૂ)

દેખી જસોમતીનો તંનરે, આશનથી ઊઠયા મુનીજનરે;
આપયે પ્રદક્ષણા કીધી ચારરે, કરજોડી કીધો નમસ્કારરે.
હરિને નીરખે ઋષિ રહી ઊભારે, ભૃગુલાંછન શ્રીવચ્છ શોભારે;
વિરાજે રમારમણનું રૂપરે, રૂપમાં ગર્ગ થયા તદરૂપરે.
છે લોચન લોલ વિશાળરે, બાળમુકુંદ નંદનો બાળરે;
કોટિ ઈંદુ ગોવિંદ વદંનરે, રૂપ અનુપ મહસ્ત્ર મદંનરે.
લોચન દ્વારે રૂપરસ પીધોરે, ત્રિભુવનને હૃદયેમાં લીધોરે;
મનમાં સ્તવ્યા શ્રીગોવિંદરે, તહારે કર જોડીને કહે નંદરે.
ઋષિજી શું મોહ્યા જોઈ બાળરે, અમો રંક લોક ગોવાળરે;
રાય વસુદેવજીનું પુણ્યરે, અમો રંકને મળ્યા મુની જંનરે.
એહેનું નામ કરણ પ્રભુ કરીયેરે, મહાનુભાવ મયા મન ધરીયેરે;
કેહેવું પુત્ર અત્યે છે લેહેણુંરે, એથી ટળશે લોકનું મેહેણુંરે.
જસોદા કહે મસ્તક નામીરે; એહેનું આયુષ કેટલું છે સ્વામીરે;
એ ઘેર આવશે ગૌચારીરે, રૂડી પેર કહો વિચારીરે.
પછે બોલ્યા ગર્ગ મહારાજરે, એતો એકાંતનું છે કાજરે;
એકાંત ભુવનને મહાંયરે, બેઠા ગર્ગને નંદરાયરે.
જસોદાજીને બાળગાં રાખ્યાંરે, કઠિણ વાયક ન સ્હેવાય ભાખ્યાંરે:
સાંભળ નંદ ગોપ મહારાજરે, સુધું કહેતાં શાની લાજરે.
ધરો ધીરજ કહું પ્રકાશીરે, એ બાળક બ્રહ્મ અવિનાશીરે;
એ વસુદેવ તણો પુત્ર માનોરે, તાહારે ઘેર ઉછરે છે છાનોરે
એ દેવકીસુત અવશ્યમેવરે, વસુદેવ પુત્ર વાસુદેવરે;
થયા નંદજી કંપાયમાનરે, વચન ગર્ગનું વજ્ર સમાનરે.

જાણે કાળજ કહાડી નાંખ્યુરે, મહારા સ્વામીજીએ શું ભાખ્યુરે;
એ તમો પુત્ર પારકો કહ્યો રે, તો મહારી સ્રીનો ગર્ભ કહાં ગયોરે.
ગર્ગાચાર્ય કહે સૂણ રાયરે, જસોદાએ પ્રસવી કન્યાયરે;
વસુદેવજીયે ચોરી કીધીરે, પુત્ર મુકીને પુત્રી લીધીરે.
મહારી વાત નહોએ જુઠીરે, નંદજી રાખો બાંધી મુઠીરે;
ગોપરાય ધીરજ મન ધારોરે, પંચરાત્રિ છે પુત્ર તમારોરે.
કહ્યું જસોદાને અહીં આવોરે, ધરૂં નામ પુત્રને લાવો રે;
જેવારે દીઠા શ્રીગોવિંદરે, ઋષિનું કહ્યું વીસરયા નંદરે.
કોણ દેવકી કોણ વસુદેવરે, એ સુત મહારો અવશ્યમેવરે;
નામ ધરવા વરત્યું લગ્નરે, નંદજી માયામાં થયા મગ્નરે.
ગર્ગ કહે નથી આસરો મહારોરે, એહેનો કેમ વરતું વર-
તારોરે;
અહીં અક્ષર એક ન આવેરે, એ શૂન્ય બ્રહ્મ પ્રભુ કહાવેરે.
ન પહોંચે બુદ્ધિ મન વાણીરે, જન્મ પત્રિકા લખું શું જાણીરે;
આદ્ય મધ્ય અંત નવ લહીયેરે, અપરંપારને કહેવો કહીયેરે.
સૂર્ય ચંદ્ર આજ્ઞામાં હીંડેરે, નવ ગ્રહ એહેને નવ પીડેરે;
કાંઇ શરીર છે ઘનશ્યામરે, માટે શ્રી કૃષ્ણ એહેનું નામરે.
નંદનંદન બાળમુકુંદરે, ગોકુળનાથને શ્રીગોવિંદરે;
જસોદા જીવન નાથ ગોપાળરે, શકટ તૃણાવંત પૂતના કાળરે.
આગળ કરશે મોહોટાં કામરે, જેવાં કાક્રમ તેહેવાં નામરે;
અનંત રૂપ હરિ કહાવેરે, સહસ્ર નામે પાર ન આવેરે.
લખી આપી પત્રિકા લેખરે, કીધા આશિર્વાદ અભિષકરે;
રીઝયા જસોદાજી નંદરાયરે, આપી દક્ષણા દુજણી ગાયરે.
નંદે જમાડયું ગોકુળ ગામરે, ગોપ ગોખે હરીનાં નામરે;
જેણે કૃષ્ણ નામ મુખે ભણીયારે, મત જન્મના પાતિક
હણીયારે.
ગર્ગાચાર્ય કીધા વીદાયરે, કહાવ્યું વસુદેવને નમવું પાયરે;
મુનિ આવ્યા મથુરા મહાંયરે, કહ્યો સમાચાર સુખદાયરે.

વલણ.

સુખ સમાચાર જઈ કહ્યો, ગર્ગે ધર્યાં શુભ નામરે;
વિપ્ર પ્રેમાનંદ કહે કથા, મહુ જપો સીતારામરે.

(કડવું ૩૧મું—રાગ મારૂની દેશીફેર)

શુકજી કહે સુણ રાય, ચરિત્ર શ્રીકૃષ્ણતણાં;
જે હોય હરિના દાસ, તેહેને પ્રિય ઘણાં.
રામ કૃષ્ણ કહી નામ, જનુની બોલાવે;
ઘુંટણીયે ઘનશ્યામ, માતા કને આવે.
બોલવું શીખ્યો બાળ, મીઠી વાણીયે;
ન જાણું શાં કીધાં પુણ્ય, નંદની રાણીયે.
નાનો ગોપના બાળ, માંહે દયાળ રમે;
ઢળી પડે બેઠા થાય, તે જનુનીને ગમે.
પાલવ ગ્રહી પરિબ્રહ્મ, માતા કને અંન માગે;
પેટ દેખાડીને રોય, નીચા થઈ પાયે લાગે.
શાં સુકીત કીધાં સંસાર, નંદ જસોદાજીયે;
ચૌદ લોકનો નાથ, વખાણી છાસ પીયે.
પ્રગટ કરે અજ્ઞાન, હાથમાં દીપ ગ્રહે;
એ કરડવા આવ્યા હાઉ, રોતો ટપ રહે.
નિદ્રા કરે દીનાનાથ, પયોધર ધાવતાં;
અધવચ ન્હાસી જાય, પ્રભુ નવરાવતાં.
એક નેત્રે ભરયું કાજળ, એક અમશુંજ રહે;
પેટમાંહીં કરે પદપ્રહાર, જસોદા માત સહે.
રમે પિતા ઊછંગ, તાણે મુછ દહાડી;
નંદ મુખનો તંબોળ, અધવચ લે કહાડી.
રીસાવે રણછોડ, ઓરડામાં ચાલે;
વલોવતી રહે માત, જઈ રવૈ ઝાલે.

ગોળી ઘાલી હાથ, માખણ તરત કહાડે;
મુકાવે જો માત, તો આંસુ પાડે.
ચોરી કરે ઘરમહાંય, નવ બોલે સાચું;'
રાંધતાં લાગે વાંર, કહડાવે અંન કાચું.
અવળું ચાલે અવિનાશ, નથી સાંભળ્યું દીઠું;
છાસમાં માગે ખાંડ, દૂધમાં માગે મીઠું.
વચ્છતણાં પુચ્છ મહાય, તણાતો હરિ ચાલે;
લપસી પડે બેઠો થાય, કાદવમાં કૃષ્ણ મહાલે.
છાંટે ગૌનાં છાણ, ગોરસડાં ઢોળે;
આડી અવળી થાય માત, દૂધે અંઘોળે.
ભડકાવે દુજાણી ગાય, જેષ્ટિકા ગ્રહી દોડે;
એકને દોહેછે માત, બીજીનાં વચ્છ છોડે.
ગોકુળની બીજનાર, જોવા નીસરે;
પડે જોવાને ફંદ, ધંધો વીસરે.
દેખી લીલા નાર, પ્રેમ દ્રઢે ધરે;
મૂકી ઘરનાં કામ, હરી પુંઠે ફરે.
ઘર આગણે ઘુંટણીયે, હીંડે મોડેમોડે;
બીજે ફળીયે જાય, તહાં દડબડ દોડે.
મર્કટ સો પંચાસ, બાળક અયુત મળે;
તેહેમાં સામળીયો સરદાર, રમવાને પળે.
શ્રીકૃષ્ણ શરીરે શ્યામ, હળધર ગોરડા;
કહાડી ન્હાનપણાંમાં લાજ, બેહુયે ચોરટા.
ગોપી જળ ભરવા જાય, બારણાં ઊઘાડે;
સંતાડયું હોય દહીં, મઘ શોધી કહાડે.
ટોળે મળી દશવીશ, વાંકી વાળે કોટી;
વચે મુકે મહીનું માટ. મળી મારે મોટી.
દ્વાર ઉઘાડાં મુકી જાય, ન આણે ચિંતા કશી;
ધણીયાણી મળે મારગ મહાંય, તાળીદે હસી હસી.

કેટલીએક સ્ત્રી સાવધાન, પરઘેર ગોરસ ધરે;
તેને ઉંબર બેસી બાળ, સર્વ લઘુ નીત કરે.
શીકે ચડાવ્યાં માટ, લાકડીયે છિદ્ર કરે;
વહે ગોરસની ધાર, તળે રહી મૂખ ધરે.

વલણ.

મુખ ધરે ગોરસ પીએ તે, અમર અંતિક્ષ જોય રે;
પ્રેમાનંદ પ્રભુ રામની લીલા, એવી નથી નવ હોય રે.

(કડવું ૩૨મું—રાગ ગોડીની દેશી)

ગોપી આવી જસોદા પાસે, કરવા હરીની સાવજી;
વચન બોલે વડવા સરખાં, હદે હરિ સાથે ભાવ—ગોકુળ
કેમ રહીયે;
ભાંગો ગોરસનો વેપાર, કહોજી કહાં જાઈયે. ધ્રુવપદ.
ઊત્તરવય પ્રભુએ પુત્ર આપ્યો, એકજ એક લાડવાયોજી;
આખું ગોકુળ ચાક ચડાવ્યું, પોતાને ઘેર ઘણું ડાહ્યો—ગો૦ભા૦
વય ન્હાની ને પ્રાક્રમ મ્હોટા, અમો કહેતાં બીહુ જીભીજી;
અતિસે થયું માટે કહેવા આવી, ખાધું સરવે લૂટી—ગો૦ભાં૦
એકલો હોય તો આદર કીજે, અમને હરિ વહાલો છે હાડજી;
સહુ પરિવારે આવે સામળીયો, લાવે ગોપ મર્કટની ધા૦
ગોકુળ૦ભાંગો૦કહોજી૦
અપરાધ સાંભળી શામળીયાનો, અંબા થઇ ઓશીયાળીજી;
ગોરસ જતન કરો રૂડીપેરે; સાવધાન રહો ગોવાળી—વઢ-
વું શાસારૂં.
શાને ક્રોધ કરોછો ગોપી, લો જતન થયું તમારૂંજી[1];
તમો કેહેતાંહો જે ચીજનારી, તો એ સોટી મારૂં—વઢવું૦
શીકે ચડાવી ગોરસ રાખો, અથવા મુકો અંધારેજી;

[1] "દેવપડા ચોરી તણીરે, એ બાળકને શું કહીએજી" બા૦ પ્ર૦

મોહોટી કોઠીમાં લઈ મુકો, રાખો, સાંકળ તાળાં ભારે—વઢલું૦
ભાગ્યવાન છો તમો વ્રીજનારી, ઘણાં એક ગોરસ મળશેજી;
આંખ ચહડાવી હાંકલશો મા, છૈયો માહારો છળશે—વઢલું શા૦
ગોપી કેહે તહારા પુત્રને હાથે, ઉઘડે તાળું સટકજી;
અંધારાં ઘરમાં કેશવ જાયે, થાય અજવાળું ફટક—ગો૦ભાં૦
ન પહોંચે તો ઉખળ માંડે, કોઠી સઘળી શોધેજી;
શીકે ચહડાવ્યાં દહોણાં ભાંજે, લાકડીને ગોદે—ગો૦ભાં૦
ઊખરે બેશી કરે લઘુશંકા, બાલક ઠોકર મારેજી;
ઘરમાં ઘાલી સાંકળ દીજે, રમતો દીસે બહારે—ગો૦ભાં૦
વચ્છની પેરે ગૌને ધાયે, વળગે મહીને માટેજી;
સહાવા જાઊંતો આંખ મહારીમાં, કોગળો દુધનો છાંટે—ગો૦
એક કહે હું જળ ભરીને ઉતાવળી હીંડીજી;
મેં કહ્યું ગોરસ કેમ ઉતાર્યું, એ કહે કહાડું છૌં કીડી—ગો૦
એક કહે મેં જમનાતટ દીઠો, ધૂળે લપસણું કરતોજી;
નથી થાકતો નહાનો બાળક, દીસે ઘેર ઘેર ફરતો—ગો૦
જસોમતી કહે હું કેમ કરી માનું, ઘડી અળગો નથી થાતોજી;
તો હું બાંધું ચોર કરીને, દેખાડો ગોરસ ખાતો—વઢલું શા૦
એક દિવસ ગોપીનાં ઘરમાં, પેઠા નંદકુમારજી;
તાકી રહી સરવે સુંદરીરે, તતક્ષણ દીધાં બાર—ગોકુળ કેમ૦
ગોપી સરવે કહે માંહોમાંહે, સહવાયો છે ચોરજી;
મળ્યું જોવા ગામજ આખું, મંડાયો શ્હોરાશ્હોર—ગો૦
ઘણાં દીવસે હાથ ચડયો છે, જસોદાજીને કહીયેજી;
એક કહે ચાલો મથુરામાં, કંસ કને લઈ જઇયે—ગોકુળ૦

(કડવું ૩૩મું—રાગ પરજીયો)

વલવલે વૈકુંઠનાથ ગોપી, મુને મારશે મહારી માત ગોપી—ધ્રૂવ૦
ઘરમાંથી ઘનશ્યામજીરે, વિનય કરે બહુ પેર;
આજ જાવા દો વૃજસુંદરીરે, ફરી નહીં આવું આ ઘેર ગોપી—વ૦

ટેવ પડી ચોરી તણીરે, મહી પરઘેરનું ભાવે;
કહો તો વચન આપું બાપનું, ચોરી નહીં કરૂં હવે ગોપી—વ૦
નયન ભરે વિનતી કરેરે, જો બંન્ને હસ્ત;
કંસ દંડશે નંદનેરે, લુટી લેશે સરવે વસ્ત ગોપી—વલ૦સુ૦
તાળી વજાડે છોકરાંરે, બારણે ઉભી જોય;
અધર ડગી બોલે ગોપીકા રે, તેમ તેમ માધવરોય ગોપી—વ૦
વસ્ત્રવડે મુખ કર લુહેરે, થરથર ધ્રુજે ગાત્ર;
સમાં કરી ઊખળ ચહુડીરે, શીકે ચહુડાવે પાત્ર ગોપી—વ૦
ગોપી આવી જસોદા કનેરે, બાઈ જુઓ પુત્રની પેર;
ચોર ઝાલ્યો અમો ગોરસ સાથે, ચાલો દેખાડું ઘેર ગોપી-વ૦
રોસે ભરયાં જસોમતીરે, સોટી લીધી હાથ;
ગોકુળ આખું જોવા મળ્યુંરે, રૂએ ત્રિભુવનનાથ ગોપી-વ૦
બહાર કહાડો બાર ઉઘાડી, કેમ કરે પારકું જાન;
મંદિર જોયું બાર ઉઘાડી, હરિ થયા અંતરધાન ગોપી-વ૦
કહાં છે મારો બાળ ગોપી, ફોગટ ચહુડાવો આળ ગોપી.
ઝાંખી થઈ સર્વ સુંદરીરે, ન્હાસી ગયો કેહી વાટ;
શીકે પાત્ર ઠાલાં ચહુડાવ્યાં, વાળી ગયો દહીંનો દાટ ગોપી-ક૦
મનાવતાં ભારે પડયાંરે, જસોદા ક્રોધાયમાન;
ઘેર મુકી એક દાસી આવી, બાઈ સુતા જાગ્યા કહા ગોપી૦
કહાં છે મારો બાળ ગોપી

વલણ.

ઘેર પધારયાં જસોમતી, ધવરાવ્યા સુંદર શ્યામરે.
જુઠી પડી સરવે સુંદરી, સાચો પ્રેમાનંદ પ્રભુ રામરે.

(કડવું ૩૪મું—રાગ ધનાસરી)

શુકજી ભાખે સુણ હસ્તિના પુર ધણી, બાળચરિત્રની કથા છે ઘણી.

........................., બુદ્ધિમાને લીલા મેં ભણી.*

ઢાળ.

ભણી ન જાય અગાધ લીલા, જે તરંગ ગોકુળમાં હુવા;
નિત નિત પ્રત્યે નાથજી, પ્રગટે રંગ નવા નવા.
એકવાર કૌતિક કીધું નાથે, મૃત્તિકા ભક્ષણ કરી;
સ્વાદ લાગો સામળીયાને, મુખમાં મુકે મુઠડી ભરી.
જસોદાને રામે કહ્યું, તહારો પુત્ર માટી ખાયે;
જોવા આવ્યાં જસોમતી, ગ્રહી લાકડી કરમ્હાંયે.
વદનકળા ઉડી ગઈ, અંબા આવી ઉભી રહી;
કહેરે મુખમાં શું ભરયું છે, શ્રીનાથ દેખાડે નહી.
ગોવીંદ બોલે ગુંગણું, મન કરે ન્હાસવાતણું;
માતાએ બેહુ હાથ સ્હાયા, દેખાડ કે ચોંટી ખણું,
મુખ વિકાશ્યુ સામળે, માટીનાં ઢેફાં કહાડીયાં;
ફરી જોવા લાગાં જસોમતી, બ્રહ્માંડ ત્રણ દેખાડીયાં.

(પદ—રાગ મારૂ)

ખાધી માટીરે, સામળીયે ખાધી માટીરે;
ચૌદ લોક વદનમાં દીઠા, જનુની ફાટીરે—સામળીયે૦ ધ્રુવ૦
સ્વર્ગ મૃત્યુ પાતાળ વદનમાં, સંસાર આણ્યોરે;
ભુલી જસોદા સુતનું સગપણ, બ્રહ્મને જાણ્યોરે—સામળીયે૦
આખી પૃથ્વી એહેનાં મુખમાં, કિંવા, બે કટકા ખાધારે;
પાંડુ રોગ એહેને શુ થાય, કશી નહીં બાધારે—સામ૦

* બા૦ પ્ર૦માં બે તૂક ૧લી, ૪થી છે ને ગુ૦ પ્ર૦તોમા ત્રણ ૧લી, ૨જી, ૪થી છે; પણ રાગના બંધારણ પ્રમાણે ચાર જોઇએ

એ કહોનો પુત્ર હું કહોની માતા, જસોદા બીધીરે;
પ્રેમાનંદ પ્રભુએ જ્ઞાન ઓર્યું, ફરી માયા કીધીરે—સામ૦

(દેશી ચાલતી)

માતા મન વિસ્મે થઈ એ, બ્રહ્મ રૂપ સાચો હરી;
હું માતા થઈ હાંકવા આવી, જેણિકા મેં શું ગ્રહી.
બાળક થઈ ઓછંગ રમે હું, પુત્ર હેત મિથ્યા ધરૂં;
હવે મોહ મુકી આજથી હું, વિષ્ણુ જાણી સેવા કરૂં.
જ્ઞાન ઉદેથી મોહ ગયો, શ્રીકૃષ્ણે માયા વિસ્તરી;
વળી હદે લીધા પુત્ર જાણી, જ્ઞાન ગયું સર્વ વીસરી.
ભૂપ કહે શુક સાંભળો, મન મ્હારૂં વિસ્મે થયું;
કોણ પુણ્ય જસોમતીનાં, દયા કરી જોઇયે કહ્યું.
માતપિતા મથુરામાં રહ્યાં, દેવકીયે સુખ દીઠું નહીં;
કોણ પુણ્ય જસોદા તણાં જે, વિષ્ણુની માતા થઈ.
અકળ ક્રીડા પ્રબળ સુખ, બાળલીલા બ્રહ્મની;
મૂળ કથા સુને કહો સ્વામી, નંદજસોદા કર્મની.
શુક કહે શુંજ પ્રશ્ન પૂછ્યું, કહું ગોવિંદના ગુણગ્રામ;
વસુદ્રોણ નામે બ્રાહ્મણ હતો, ધરા સ્ત્રીનું નામ,
તીવ્ર તપ દમ્પતિએ કીધું, અયુત વર્ષ-પર્યંત;
ભક્તિ દીઠી નરનારીની તવ, પધારયા ભગવંત.
વિષ્ણુ કહે વરદાન માગો, કૃપા અમો કીજીયે;
દંપતીયે એમ માગીયું, તમ સરખા પુત્રનું સુખ લીજીયે.
માગ્યું તે પામશો સહી, અદૃષ્ટ થયા ત્રિભુવનપતી;
તે વસુદ્રોણ ધરા અવતરયા, થઈ નંદજસોમતી.

વલણ.

જસોમતીની કહી કથા થયો, આઠમો અધ્યાયરે;
કહે પ્રેમાનંદ અગાધ લીલા, રમે શ્રીજદરાયરે

અધ્યાય ૯ મો.

(કડવું ૩૫મું રાગ મારૂની દેશી ફેર)

શુકજી કહે સુણ ભૂપરે, કહું લીલા અગાધ અનૂપરે;
ઊગ્ર સુકૃત ગોપીયે કીધાંરે, નેત્ર દ્વારે સુધાસુખ લીધારે[1].
શ્રીકૃષ્ણ લીલા છે અનેકરે, શું વરણવું જિવ્હા એકરે;
સહસ્ત્ર મુખ વિખાણે શેષરે, લીલા ગુણનો ન આવે છેકરે..
અધ્યો નવમો નારાયણ રૂપરે, આપ બંધાણ્યું ત્રિભુવન ભૂપરે;
અબંધ બંધે બંધાણોરે, ભક્તકારણ ગીતે ગવાણોરે.
દામોદર[2] નામ કહેવાણોરે, એ ચૌદ લોકનો રાણોરે;
કરે ક્રીડા ગોવાળા સાથ રે, થયાં વર્ષ દિવસના નાથરે.
અણતેડયો ગોપી ઘેર જાયરે, બોલે બોબડું વૈકુંઠરાયરે;
ભિક્ષુક થઈ ગોરસ જાચેરે, માખણ માટે થેઇ થેઇ નાચેરે.
કાંઈ આપી પાછું લીએ ઝોંટીરે, ગોપી બણે ગાલમાં ચોંટીરે;
વહાલો સહુનાં ઘરમાં પેશેરે, જે તેડે ત્યાં જમવા બેશેરે,
ખારૂં ખાટું અંન અજીઠુંરે, જહરિને અમૃતપેં અતિ મીઠુંરે;
વૃજવધુને વહાલો થાયરે, અંતે કાંઇએક ચોરી જાયરે.
ગોપી લેવાને પૂઠે ધાયરે, સંતાડી સામળીયો સમ ખાયરે;
પારણે પહોડયા છે એકવારરે, નિદ્રાવશ નંદકુમારરે.
જસોદાજીયે દોહી છે ગાયરે, રેડયું ગોરસ ગોરી મહાંયરે;
સાથે કામ કરે નવ ભૂલેરે, ઉકળવાં દુધ મેહેલ્યું છે ચુહુલેરે.
શ્રીકૃષ્ણના ચરિત્ર વખાણેરે, જસોદાજી વલોણું તાણેરે;

---

૧ "પીધાં" બા૦ પ્ર૦ ૨ એ લીટી ને તેની ટેકની એ બે
બા૦ પ્રતમાં નથી. ત્રણ પ્રતમાં છે.

રખે રોતા શ્યામળવાનરે, વલોણું લાખી દે ઘરમાં કામરે.
ચાલે પ્રસ્વેદની શ્રેણીરે, છુટા કેશની લટકે વેણીરે;
નથ મોતી અધરપર ઢળકેરે, વલોવતાં ચૂડી કંકણુ ખળકેરે.
ઝીણી ધાબળી મુલવટ્ટ વાળીરે, એહેવે જાગ્યા શ્રીવનમાળીરે;
અધવચ મુકયુ દધીમથનરે, પુત્રને કરાવ્યુ પયપાનરે.
એહેવે ચુહુલે દુધ ઉકળીયુરે, પાત્રમાંથી પય ઉછળીયુંરે;
માતાએ જાણ્યુ દુધ વહી જાશેરે, આખા ગોરસનું જાન થાશેરે,
ધાવતાં વછોડયા જદુરાઈરે, અંબા પય સાચવવા ધાઈરે;
શ્રીકૃષ્ણ ભરાયા રીસેરે, પય પુત્રપે વહાલું દીસેરે.
એ ધિક્ક પડો પાપણી માયારે, અધિક દુધ ને ઓછાં જાયરે;
એક ગોરસનું પય રાખુરે, હું વણસાડું વલોણું આખુરે.
કાંઇ કઠિણ વચન ઓચરતોરે, નયણે આંસુ ડસકાં ભરતોરે;
અધર ડસે ને ઘુઘરાતોરે [1], ઘુંટણીયે ગોળી પાસે જાતોરે.
અપરાધ સારૂ ક્રોધ કીધોરે, એક પાષાણુ કરમાં લીધોરે;
લક્ષ્મીવર ઘણું લડાકરે, મ્હાણકે ગોળી ભાંગી ભડાકરે.
વહ્યું ગોરસ પરમ રસાળરે, આખી ભરાઈ ગઇ પરસાળરે;
ગોરસમાં ગોવિંદજી ભીનારે, રખે મા દેખે મન ખીના રે.
નવનીત ઉપરથી લીધુંરે, ખોબા ભરી ભરી ગોરસ પીધુંરે,
તેડયાં મર્કટ નહાનાં બાળરે, પીઓ તક્ર ભરી પરસાળરે.
આનંદ્યા મર્કટ રોઢા [2] કહાડેરે, કક્ષાપટ બાળક વજાડેરે;
સર્વને લઇ ઘરમાં પેઠારે, ઉખળ ઉપર પરમેશ્વર બેઠારે.
એક એકને તક્ર પવરાવેરે, માખણુ મરકટને ખવરાવેરે;
પ્રભુ કહે ગોવાળા પ્રત્યેરે, ગોળી ભાંજીશું આવજો નિત્યેરે.

વલણ.

નિત્ય એક ગોળી ભાંજશુ, તમે આવજો આપણે ઘેરરે;
જસોદા આવી પરશાળમાં આ, કોણે કીધો કહેરરે.

---

૧ "ઘુંઘવાતો" ગ. પ્ર. ૨ "ચોળો" ...

(કડવું ૩૯મું—રાગ મારૂ)

કોણે ફોડી હો, આ ગોળી કોણે ફોડી હો;
સાદ સાંભળી , નાઠા નરહરિ, અંબા દોડી હો—આ ગોળી૦
ઊઠયું વદનને હાથ ઘસતી, પુઠે હીંડે હો;
ખાઈ ગોરસનું મુને દુખ નથી, ભાંજી ગોળી રીઢી હો—આ૦
પરસાળ છાસે છબછબે જેમ, તળાવની લેહેરી હો;
આખા ગોરસનું ઉજડ વાળ્યું, દીકરો કે વેરી હો—આ ગો૦
માખણ ખવડાવ્યું માકડાંને, ઉછંકળ છૈયો હો;
પાત્ર કુટ્યું ને નેતરૂં તુટ્યું, ભાંગો રવૈયો હો—આ ગો૦
આખો દિવસ આજ બાંધી મુકું, જોઉં કોણ મુકાવે હો;
પ્રેમાનંદ પ્રભુ સીતાપતિ, કેમ હાથ આવે હો—આ૦ ગોળી

(રાગ—પંચમી રામગ્રી)

સોટી લીધી હાથમાં, ધાયાં જસોમતીરે;
ઘુંટણીયે ઘનશ્યામ, ન્હાસે જદુપતીરે.
જોવા મળી વૃજનાર, અંત્રીક્ષ સુરવધુરે;
આગળ પૂત્ર ને પૂઠે માત, જુંધું ગામ બધું રે.
બીજા બાળક ન્હાસી જાય, મર્કટ વૃક્ષે ચડયાં રે;
થાકાં જસોદા માત, ધાતાં ઢળી પડયાં રે.
પુનરપિ બેઠાં થાય, અંબા શ્વાસે ભરીરે;
છેડો ખસી ખસી જાય, સેણી વીખરીરે.
નહાનાં બાળક મ્હાંય, શક્તિ કહાંથી આવડીરે;
તાળી દઇ હસે ગોવાળ, દાઝે માવડીરે.
જુએ ઈંદ્રાદિક દેવ, કૌતુક કૃષ્ણતણાં રે;
છે આંસુ ભરયાં લોચન, દીસે સોહામણાં રે.
છે ક્રોધ ભરયું કપાળ, રીસે તરડીયું રે;
ગોભે મોહનજીનું મૂખ, માખણ ખરડીયું રે.
છે ખીટળીયાળા કેશ, માંહે રેણું ભરીરે;

આખી ગૌશાળાનાં દોરડાં લાવી, અંબા બાંધે કુમારરે;
સાંધી સાંધી થાકી જસોમતી, રહે ટુંકડું આંગળ ચારરે—બા૦
પામી ખેદ પ્રસ્વેદ છુટો, થાકી જાણી માતારે;
પ્રેમાનંદ પ્રભુ સીતાપતી, બાંધ્યા ઊખળ સાથરે—બા૦

(છંદ ભુજંગીની ચાલ)

વાસીસ્વર્ગ સુરવર્ગ આશ્ચર્ય પામે,
આ શું કર્મ પરબ્રહ્મને નંદધામે;
અખંડ અવિનાશ વપુવેષધારી,
બાંધે ઊખળે બ્રહ્મને નંદનારી.
પ્રભુ અચ્યુતાનંદ અવ્યક્ત કહિયે,
નવ ભારતી વેદથી ભેદ લહિયે;
નિરાકાર સાકાર આનંદકારી,
બાંધે ઊખળે બ્રહ્મને નંદનારી.
ગુણાતીત ગોવિંદ ગરૂડગામી,
વ્યાપ્તમાન સર્વત્ર અંતરજામી;
પરાત્પર પ્રાણેશ સ્વ ઇચ્છાચારી,
બાંધે ઊખળે બ્રહ્મને નંદનારી.
સહસ્રશીર્ષ બ્રહ્મ શ્રીશેષશાઈ[1],
સર્વ સામર્થ્ય મહાશૂર સૂખદાઈ;
અસુરાંતર અઘનાશ અવિગત મુરારી,
બાંધે ઊખળે બ્રહ્મને નંદનારી.
ચતુર્ભુજ ચિદરૂપ અક્ષય[2] વાણી.
ગદાશંખશારંગધર ચક્રપાણી;
મુકતાનંદ મહારાજ સંસારતારી,
બાંધે ઊખળે બ્રહ્મને નંદનારી.
સર્વેદ્ર સુખચંદ્ર શ્વેતત્વ પામ્યું,

૧ ગુ૦ પ્ર૦ "સર્વસુખદાઈ" બા૦ પ્ર૦. ૨ ગુ૦ પ્ર૦. "અખંડ" બા૦ પ્ર૦. ૩ "થઈ દીન" ગુ૦ પ્ર૦, દીન થઈ બા૦ પ્ર૦.

સંપુટ સાથ નિજ માતને શીષ નામ્યું;
ભકતાધીન થઇ દીન[3] ભરે નેત્ર વારી,
બાંધે ઊખળે બ્રહ્મને નંદનારી.
દક્ષિણ પાણિ નવનીત દ૯ મુષ્ટિ વાળી,
તતસમે કરે ભક્ષ રૂચે વનમાળી;
કરે વૃજવધુ માતને મનુહારી,
બાંધે ઊખળે બ્રહ્મને નંદનારી.
સુકૃત જસોમતીનું કોણ જાણે,
નાવે પાર શતવર્ષ નિગમવિખાણે;
કહે પ્રેમાનંદ કોણ બુદ્ધિ મ્હારી,
બાંધે ઊખળે બ્રહ્મને નંદનારી.

(રાગ મારૂ)

ખુટાં દામણાં ગોધેનતણાં, જસોદાજી તવ થાકાં ઘણાં;
શ્રમિત વપુ પરસેવો વળે, શ્રીકૃષ્ણને માત બાંધે ઊખળે.
જાણ્યું જનુની પામી સંતાપ, એ દોરડે બંધાવું આપ;
મહીયારી સર્વ જોવા મળે, પ્રભુ બાંધ્યા તાણી ઊખળે.
આવડું જાન કેમ સુજને કરાં, હત્યા આ જો ગોળીના ઠીકરાં;
ગોરસ દેખી કાળજ બળે, પ્રભુ બાંધ્યા તાણી ઊખળે.
જે ઊખળે બેસી ખાધું નવનીત, તેડયાં મર્કટ કીધું વિપરીત;
તે દાજ મારી કેમ ટળે, પ્રભુ બાંધ્યા તાણી ઊખળે.
ગોપાંગના સહુ માગે માન, અમ કને હયો જે થયું હોય જાન;
એટલું મહી તે સૌને મળે, શું બાંધ્યો બાળક ઊખળે,
નથી ગોરસ પુત્રપે ઘણે, કોએક પુણ્યે મા દીકરો જણે;
અમૃત ઘડો બાળકથી ઢળે, શું બાળક બાંધ્યો ઊખળે.
ન વળી સાન જો મસ્તક પડ્યું, શું એટલે જાને ખાવા ટળ્યું;
ગોપવધુ ચડે[1] ઊછળે, શું બાંધ્યો બાળક ઊખળે.
ખુચે દોરડાં પડીયા પાશ, મોહોટી મીરાંત ઢોળાઇ છાસ;

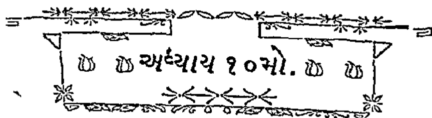
1 "વદે" મુ૦ પ્ર૦.

બાઈ છોડો અમારૂં મન ઉકળે, શું બાંધ્યો બાળક ઊખળે.
અમો ભલા જે ન કરૂં રીસ, અન્યાય કોટી કરે જુગદીશ;
માની સગાઈ પડી વેગળે, શું બાંધ્યો બાળક ઊખળે.
એહેના પગલાંનો મહીમાય, ઘેર સાંપડી નવ લખ ગાય;
ધોળું મુખને નયણાં ગળે, શું બાળક બાંધ્યો ઊખળે.
છોરો પુત્ર એ અમને પાડ, એકજ એકનાં પહોતાં લાડ;
ઘણાં હેતથી બાળક છળે, શું બાંધ્યો બાળક ઊખળે.
ઘરઘરનું દુધ અમારૂં લીયો, ન થઇયે નિરદે મુકી દીયો;
સાંભળી જસોદાજી કલકળે,, તમને શું બાંધ્યા ઊખળે.
તમો રાવ દાહાડી લાવતી, નથી લાજતી આજ મુકાવતી;
મોહુડે રૂડાં ભુંડાં પુઠળે, તમને શું બાંધ્યા ઊખળે.
આગળ બાળકની શી વલે, તમો સોડય ભલાઈ લેતાં ભલે;
એ ઢહાપણ શીખ્યો તમ મળે, તમને શું બાંધ્યા ઊખળે.
લઘુવયમાં ઉછંકળ થાય, પ્રકૃતી ચોરીની નવ જાય;
ઘણું ક્રૂર કંસાસુર રાય, તે કેમ મુકે જાણી અન્યાય.
રંક જાતી આહીરાંતણી, વિભૂતિ દશ ગાય દૂજણી;
અભિમાન કીજે શ્યાં ભણી, હુંપે સગાઈ તમારી ઘણી.
એહેવો ઉત્તર અબળાને કહી, જસોમતી મંદિરમાં ગઈ;
ગોપાંગના સર્વ ઝાંખી થઈ, પણ છબીલાજી છોડયા નહીં.
વૃજવનિતા સર્વ પાછી ફરી, ત્રાણે ત્રાહે વાણી ઓચરી;
પૂરણ ક્રોધ અંતરમાં ધરી, રીસાવી ચાલ્યા નરહરી;
રૂદન કરે હીંડે સામળો, તણાય પૂઠેથી ઊખળો;
વૃજનાથ જોવા મહુ ગળ્યો, જમના ઝંપાવા બાળક પળ્યો;
ઘસરકો ઊખળનો થાય, સરોડાં બહુ તણાયાં જાય;
નવનીત ગ્રહ્યું કરમહાંય, ચાલે રૂએ ને માખણ ખાય.
નિરખે ઇંદ્રાદિક અંત્રીક્ષ, નરે યજ્ઞ દીધા કાંઈ લક્ષ;
ઊખળ બાંધ્યો પંકજચક્ષ, બ્રહ્મ કરે માખણનું ભક્ષ.
ગોપવધુ જોવા સંચરે, અહીપત બાળકની કરે;

ઉભાં રહી અબળા ઓચરે, ત્રૈલોકયનાથ ન્હાસી નીસરે.
ગયા ગોંદરે શ્યામશરીર, જહાં છે જમલાર્જુન બે વીર;
જક્ષનંદન જમનાને તીર, શ્રાપે જન્મ થયા છે સ્થીર.
વૃક્ષભણી જોયું જદુરાય, પૂર્ણ થયો નવમો અધ્યાય;
સકળ શાસ્ત્ર નિગમનુ તત્વ, સર્વ શિરોમણિ શ્રીભાગવત.
તે મધ્યે સાર છે દશમસ્કંધ, જોડું હું પ્રાકૃત પદબંધ;
કથા પ્રસંગ એકુ નવ પડે, ચાલ્યો જાઉં સૂધે સેરડે.
આપાસા વ્યાસ વાંચે સંસ્કૃત, આપામા માહારૂં પ્રાકૃત;
આપાસા અધ્યા શ્લોક સંબંધ, આપાસા કડવા ચોપાઈબંધ
બાંધુ ગ્રંથ જોડ સમાન, કહેશે લોક કીધું અભિમાન;
નથી વાદ કીધો પ્રકાસ, આણુવા શ્રોતાને વિશ્વાસ.
વ્યાસવાણી મેં જાણી જથા, તેહેવી પ્રાકૃત જોડી કથા;
રામચરણકમળમકરંદ, લેવા ઇચ્છે પ્રેમાનંદ.
મૂળ અર્થ છે પ્રાકૃત નામ, શ્રોતાને વલ્લભગુણ ગ્રામ;
મુકો હરિજન ઘરનાં કામ, જેમ તેમ સમરો સીતારામ.

વલણ.

રામ ભજો ભાવે કરી, શુકે તારયો પરિક્ષત રાયરે.
ભટ પ્રેમાનંદ કહે કથા થયો, નવમો અધ્યાયરે.

અધ્યાય ૧૦મો.

(કડવું ૩૮મું—રાગ સોરઠી)

વૃક્ષ રૂપે જક્ષ નંદન, રહ્યા જમુના તીરરે;
યમલાર્જુન કહી બોલાવે, ગોકુળના આહીરરે.

ઊર્ધ્વ વિસ્તીર્ણ ડાળ થડ, સર્વાંગે સમાનરે;
વપુ સંકોચી મનુષ્ય પેશે, અંતર મધ્યનું માંનરે.
વૃક્ષજન્મ જક્ષરાજ પામ્યાં, થયો નારદજીનો શ્રાપરે.
કુબેરાત્મજને મુકાવા, હરિયે બંધાવ્યું આપરે.
પૂછે મહીપતિ મહાનુભાવને, સ્વામી નિવારો સંદેહરે;
કુબેર નંદન શિવના સેવક, કેમ પામ્યા દ્રુમદેહરે.
એહેવું કર્મ શું આચર્યું જે, નારદને ચડ્યો ક્રોધરે;
ઊખળે બંધાયા શ્રીહરી, કરિ માતાનું વિરોધરે.

(ચોપાઇ)

શુક કહે કહું તેહેની કથા, નિવારૂં સંદેહ સર્વથા;
કુબેર વસે અલકાપુર ગામ, નળકુબેર એક સુતનું નામ.
મણિગ્રીવ નામે બીજો કુમાર, ઊભય ઉછંકળ રેહે અપાર;
તે રંભાસાથે ક્રીડા કરે, સહસ્ર બીજી સંગે સંચરે.
તે સદાશિવને વલ્લભ ઘણા, પાર્ષદ કહાવે શિવજીતણા;
દિગપાળ પિતા જક્ષ રાજાન, બીજું શંકરનું બહુ માન.
ત્રીજું જોબનનું અભિમાન, તેહેવામાં કીધું મદ્યનું પાન;
સંગે રંભા પરમનિધાન, ફરે આકાશે બેશી વીમાન.
કરે અપ્સરા સંગીત ગાન, ભુલ્યા મદમાં શિવનું ધ્યાન;
સુધાવત સ્રીનું અધરપાન, ઉભયને આવ્યું અજ્ઞાન.
કામાંધને નહી વપુસાન, કૈલાસમાં શિવનું ઉદ્યાન;
તહાં આવ્યા કરવા ક્રીડા સ્નાન, સંગે અપ્સરા પરમનિધાન.
મંદાકિની ગંગા ગંભીર, વસ્ત્ર મુકયા સરીતા તીર;
નિર્લજ મદાંધ બેહુ વીર, નહાવા પેઠા નગ્નશરીર.
અપ્સરાના મુકાવ્યાં ચીર, માંડી ક્રીડા બહુ છાંટે નીર;
દેખી દંપતી નગ્ન અજ્ઞાન, ગગને જોતા લાજ્યા ભાણુ.
ભયભીત જોગેશ્વર થયા, પશુપક્ષિ લજ્જત પામી રહ્યાં;
કોનો ભય મનમાં નવ ધરે, નગ્ન ક્રીડા રંભાસું કરે.
વિસરી કુળપિતામર્યાદ, ઉદય થયો અનંગ ઉન્માદ;

વિસરયાં ધરમ કરમ ને નેમ, પત્નીપૂર્વકક્રીડાપ્રેમ.
વિસરી વિદ્યા જોગ મહાદશા, નથી જાણુતા દિવસ કે નિશા;
તે નથી જાણુતા લોકાચાર, તે ક્રીડામાં થયા તદાકાર.
તે મદભરી દ્રષ્ટે ભાળતા, તરંગ જળના ઉછાળતા;
રંભાને કરતા બહુ હાસ્ય, તાણે સ્રીના ગ્રહી કેશપાશ.
જોઇ દેવ થયા સર્વ દુખી, એહેવે પધારયા નારદ ઋખી;
નગ્ન ભ્રાત બેહુ દ્રષ્ટે પડયા, નારદજી ક્રોધે ધડધડયા.
લજ્જા પામી સરવ સુંદરી, પેહેરયાં વસ્ત્ર બાહેર નીસરી;
જક્ષ બેહુ તહાંથી નવ ખસ્યા, નારદને દેખી ખડખડહસ્યા.
ક્રોધે ભરાયા નારદ જતી, એ લજ્જા મહારી કરતા નથી;
ધન્ય સ્રી પુરૂપ ધિક્કાર, કાંઇએક શિક્ષા દઊં નિરધાર,
દંડવિના મદ નવ ઊતરે, પુનરપિ એહેવું કર્મ ન કરે;
અદ્યપિ સેવક શંકરતણા, પણ આજ અધર્મી દીસે ઘણા.
નહીં કરે હું પર શિવજી કોપ, એણે કીધો છે ધર્મનો લોપ;
ઉતારવા બેહુનું અભિમાન, નિકટ આવ્યા ઋષિભગવાન.

(નારદ વચન)–

અરે મૂર્ખો આવ્યું અજ્ઞાન, શીઘ્ર કરો જઈ પટ પરિધાન;
વિષ્ણુનેત્ર સૂરજ મહારાજ, તેહેની તમો નવ કીધી લાજ.
શું દિવ્યદેહ આળે નિર્ગમો, અહરનિશ રંભા સંગે રમો;
જે હસ્તે પૂજ્યા પંચવદન, તે હસ્તે ગ્રહો નારીના સ્તંન.
જપો ગાયત્રી ભવજળ તારૂણી, તે મુખે કેમ પીધી વારૂણી;
તમો મ્રત્યુલોક પામો નિરધાર, પામો વૃક્ષતણા અવતાર.
ગ્રીષ્મ શીત વર્ષા સેહેજો, સદૈવ નગ્ન ઉભા રેહેજો;
જડ રૂપ નહીં વાણી બળ, નારદે બંને શાપ્યા ખળ.

(જક્ષ વચન)–

કૃપા કરો કમળભ્રતંન, હવે સાન વળી સ્વામીન;
કુર્મ લોગ ભોગવવો ખરો, કાંઇક શાપ અનુગ્રહ કરો.

અમો જન્મ લેઉં ઊત્તમ સ્થળ, કો સીંચે મહાનદીનું જળ;
ઉત્તમ દ્રુમ અમારાં નામ, મહાપુરૂપ આવી કરે વિશ્રામ.
શાપ મુકાએ ' થોડે કાળ, તવ નારદ બોલ્યા થઈ કૃપાળ;
ગોકુળ ગામ ગૌશાળા સૌમ્ય, જમના તીરે વૃજની લોભ્ય.
નિવાસી ગોપતણો પરિવાર, તહાં તમે ધરજો અવતાર;
નંદપુત્ર હશે વૈકુંઠ નાથ, આપ બંધાવશે ઊખળસાથ.
મુકાવશે તમને શ્રીહરી, કૈલાસે આવશો પાછા ફરી;
શ્રીશુકજી વાણી ઓચરયા, તે જક્ષ વૃક્ષ થઈ અવતરયા.
સાંભળી રીજ્યા પરીક્ષત રાય, શ્રી શુકજીને નમીયા પાય;
ઇતિહાસ પૂરવનું કહ્યું, પછે ગોકુળમાં શું થયું.

(શુક વચન)–

ઊખળ સાથે ગોકુળ નાથ, ચાલે ઘુંટણીયે ટેકો દઈ હાથ
બાળગેષ્ટા પુરણ કરી, વૃક્ષ મધ્યે પેઠા શ્રીહરી.
કર્મદોષ તેહેનો પરજળ્યો, પરબ્રહ્મ સહજે આવી મળ્યો;
આડો ઊખળ અટકયા હરિ, કહાડે પાછો તાણી કરી.
વૃક્ષને કહે તું અળગો થા, હવડાં આવશે માહારી મા;
ગોવાળા તાળી દઈ હસે, હવે સામળીયાજી કેમ જશે.
કેટલી ગોપી તહાં જોવા રહી, કેટલી જસોદાને કહેવા ગઈ;
કુલાહલ ગોકુળમાં થાય, બાળક ભરાયો એ દ્રુમ મ્હાંય.
વારતા સાંભળી ધાયા નંદ, ધાઈ જસોદા કરતી આક્રંદ;
જાણ્યું જે માતા આવી ખરી, બાળચેષ્ટા ગોવિંદે કરી.
મહાબળ કીધું પંકજાચક્ષ, ઊખળ ભરાવી બેહુ વૃક્ષ:
શકે શું મેઘ ગગન ગડગડયા, કે સપ્ત સાગર ઊધાણે[1] ચડયા.
કે મેરૂ વિંધ્યાચળ આથડયા, શું દિગ્ગજ ઐરાવત વઢડયા;
ગોકુળમાં શબ્દ રહ્યો ગડગડી, મૂળથી વૃક્ષ પડયાં કડકડી
દ્રુમલતા તળે આવ્યા હરી, નવ પામે દર્શન વૃજસુંદરી;

૧ " ઉછાળે " પ્રુ૦ ૫૦

હાહાકાર કુલાહલ ઘણો, ન દીસે બાળક નંદજી તણો.
દિવ્ય દેહ પામ્યા જક્ષરાય, શ્રવણે કુંડળ ઝગમગ થાય.
વપુ વિરાજે પટ પરિધાન, જાણે ઉદીયા શશિયર ભાણ.
એહુ ભ્રાત ઉભા જોડી હાથ, કરે સ્તવન જે જે વૈકુંઠનાથ;
તું પરમેશ્વર તું પરબ્રહ્મ, તું આશ્રમ તું ધરમાધર્મ.
જગતપિતામહ જુગદાધાર, તુજ સત્તાએ રહ્યો સંસાર;
અમો અપરાધી અન્યાયે ભરયા, તહારી ભક્તિ અમો વિ-
સરયા.
વિષયલંપટ નિર્લજ થયા, વિસરયા ધ્યાન દાનને મયા;
રંભારમણ ચુંબન હાસ્ય, નિંદિત કર્મ બંધાયા પાશ.
મદ્યપાન વિષયમાં મગ્ન, ગંગામાં દિવસે ન્હાયા નગ્ન;
એ અધર્મથી દ્રુમ અવતરયા, તેં આપ બંધાવી અમો
ઓધરયા.
અચુત વર્ષ ભોગવ્યો આ દેહ, બ્રહ્મદર્શનથી આવ્યો છેહ;
અમો અલ્પ જીવ અપરાધી જક્ષ, અમો કરયા અન્યા કંઇ
લક્ષ.
તેં ન જોયું કુડાં કર્મ ભણી, સહુવારી કરૂણા કીધી ઘણી;
સ્તવનવિધિ અમો જાણું નહીં, એહેવી સ્તુતિ કીધી ઉભાં રહી.
પ્રસંન થઇ બોલ્યા ભગવાન, જક્ષરાય માગો વરદાન;
કુબેરાત્મજ પડીયા પાય, વરદાતા તું વૈકુંઠરાય.
માગુ વર મનમાંહે સુદા, તમારી ભક્તિ આપો સર્વદા;
ભક્તિ વિના પામ્યા આપદા, તમારા ચરણ ન મુકું કદા.
માગ્યો વર દીન થઇ જદા, કૃપા કરી હરિ વાણી વદા;
તમને નહી હોય જન્મ મર્ણ, સ્પર્ષ થયા છે મહારાં ચર્ણ.
સદાશિવની કરજો સેવ, મહારૂં રૂપ તે શ્રીમહાદેવ;
હું શિવ માંહે અંતર નથી, જાઓ કૈલાસ વસો જક્ષપતિ.
સંવાદ જક્ષ હરીનો હોય, તે વ્રજવાસી નવ દેખે કોય;
પૂરણ કૃપા કીધી ભગવાન, આવ્યું સ્વર્ગથી દિવ્ય વિમાન

નમી બાળમુકુંદને પાય, જઇ વિમાને બેઠા બેહુ ભાય;
નાના અગરધૂપ પરજળે, ચમર ચારે પાસા ઢળે.
હોએ રણુકાર ઘંટા ઘુઘરી, કરે ગાન નૃત્ય સુંદરી;
ધ્વજ છત્ર કળશ આસંન, ગર્જે, વિમાન ગયું ગગંન.
શ્રીકૃષ્ણ પ્રતાપે દિવ્ય દેહ ધરી, મળ્યા નીજ કુટુંબને ફરી;
જક્ષજ મોક્ષ કથા સાંભળે, મદ્યપાનાદિક પાતિક ટળે.
નગ્ન જળક્રીડા અધર્મ, હિંવા મૈથુનાદિક કુકર્મ;
અધ્યન કરે વા સાંભળે-કથા, ઘોર કર્મ પરજળે સરવથા.
સકળ શાસ્ત્ર નિગમનું તત્વ, સર્વ શિરોમણી શ્રીભાગવત;
તે મધ્યે ઉત્તમ દશમસ્કંધ, જોડ્યું મેં પ્રાકૃત પદબંધ.
કથા પ્રસંગ એકુ નવ પડે, ચાલ્યો જાઉં સૂધે સેરડે;
આપાસા વ્યાસ વાંચે સંસ્કૃત, આપાસા માહારૂં પાકૃત.
આપાસા અધ્યા શ્લોક સંબંધ, આપાસા કડવાં ચોપઇબંધ;
બાંધ્યો ગ્રંથ જોડ સમાન, કહેશે લોક કીધું અભિમાન.
નથી વાદ વચન કીધું પ્રકાશ, જેમ શ્રોતાને આવે વિશ્વાશ;
વ્યાસ વાણી જાણી મેં જથા, તેવી પ્રાકુત જોડી કથા.
રામચરણકમળમકરંદ, લેવા ઇચ્છે પ્રેમાનંદ;
વેહેવાર માત્ર કરો ઘરનાં કામ, શ્રોતાજન સમરો સીતારામ.

વલણ.

રામ નામ ભાવે ભજો, શુકે તાર્યો પરિક્ષિતરાયરે;
ભટ પ્રેમાનંદ કહે કથા થયો, પૂરણ દશમો અધ્યાયરે.

અધ્યાય ૧૧ મો.

(કડવું ૩૯મું—રાગ વેરાડી)

શ્રી શુકજી કહે સાંભળ રાજન, વૃક્ષ બે ભાંગી પડીયાં:
દ્રુમલતામાં ગુપ્ત થયા, ગોવિંદ શોધ્યા નવ જડીયાં:
શ્વાસ ભરાયા નંદજી આવ્યા, પુઠે જસોદા રાણી;
શીથળ[1] શરિર વદન અતિ વિન્હળ, નેત્રે વહે બહુ પાણી.
કહાં ગયો ભાઈ કુંવર મહારો, બાળકને પૂછે નંદ;
લોક કહે વિપરીત થયું છે, દ્રુમતળે બાળમુકુંદ.
અરિષ્ઠ સાંભળી ધરણે ઢળ્યા જેમ, કદળી કુહાડે કાપી;
અંગ પછાડે આંસુ પાડે, જસોદાને વેદના વ્યાપી.
આનંદ નીર સુકું નંદમુખનું, દુઃખતણું નહીં લેખું;
એક વાર કુંવર આણી, દ્રષ્ટે પ્રાણવલ્લભને દેખું,
વૃક્ષલતાપત્રની ઘટમાં, ઘુંટણીયે હીંડે ઘનશ્યામ;
સામળીયાજી શોધી કહાડયા, મળ્યું જોવા ગોકુળ ગામ.
આનંદ ધરી હરિનંદે લીધા, ઉખળ ઉંચલાયો સાથે;
આ અરિષ્ટ કોણે કીધું છે, ઘસ્યા હાથ ગોકુળ નાથે.
સુકુમાર કટિયે કઠિણ દામણાં, કોણે બાંધ્યો તાણી;
ઓપી સર્વ કહે નંદજીને, કર્મ કીધું જસોદા રાણી.
ક્રૂર દ્રષ્ટે જોયું સ્ત્રી સામું, કૃષ્ણને કહે છોડું બાપ;
ખુંતા દોર કુંવરને અંગે, પડયા કઠિણ બંધન કાપ.
ઘણું દોહેલે છોડયા છબીલા, હ્રદયે લીધા સુંદરશ્યામ;
બંધન કીધા દોરડે માટે, દામોદર ધર્યું નામ.

1 " શીતળ "પા૦ પ્ર૦

બીજાં બાળકને નંદે હાંકયાં, સર્વ મળી પાડયાં ઝાડ;
આ વિઘ્નથી ઉગરયો બાળક તેને, પરમેશ્વરનો પાડ.
ખરા થઈ સર્વ બાળક બોલ્યા, અમો જીવતા હરિયે રાખ્યા;
ઉખળે ભરવી તહારે પુત્રે, વૃક્ષ બે મરડી નાખ્યાં.
બે પુરૂષ પ્રગટયા દ્રુમમાંથી, તે શું વાત કીધી છાની;
સ્ત્રીએ બાંધ્યો પુત્રે વૃક્ષ પાડયાં, અમ ઉપર રીસ શાની.
વાત સાંભળી મૌન્ય કીધું, નવ દીધો ઉત્તરવાળી;
પુત્ર લઈ નંદ ઘેર પધારયા, પુઠે જસોદા ઓશિયાળી.
આ ગોળી માટે બાળક બાંધ્યો, કેમ ચાલ્યુ તહારૂ મંન;
નંદ કહે એવું ભાસે છે શકે, તેં નથી પ્રસવ્યો તંન.
જો કુંવર કોટી અન્યા કરે તોય, માતા હાડ ન જાય;
પુત્રપેં તુંને ગોરસ વહાલુ, નેત્ર ભરયાં નંદરાય.
ઉત્તરવયે હું પુત્ર પામ્યો, અનાથ થયો સનાથ;
શકટની [1] પેરે બાળક બાંધ્યો, કેમ ચાલ્યા તહારા હાથ.
કાષ્ટપેં પાષાણુ કઠિણુ એમ, લોક વારતા વદે;
લોહવજ્રપેં કઠિણુ દીસે, જસોદા તાહારૂં હદે.
આજથી નારીનો વીશ્વાસ ન કીજે, મન માને તેમ ચાલે;
પ્રીત શાની સ્વામી ઉપર, કોઇએક દહાડો ઘર ઘાલે.
મૃત્યુ તુલ્ય થયાં જસોદાજી, જાણ્યું જમનામાં ઝંપાવું;
શ્રીકૃષ્ણે જાણ્યું માતા મરશે, આનંદ ફરી ઊપજાવું.
કાલું બોલી કહે પરમેશ્વર, માતાને જસ દીધો.
દોરડે મુને રક્ષા બાંધી, અભંગ અંબાએ કીધો.
મ્હોટાં વૃક્ષ પડયાં મુજ ઉપર, પિતાજી વિચારો મંન;
એ રક્ષાએ હું રહ્યો જીવતો, જસોમતીને પુણ્ય.
એવું કહીને રૂદન માંડયું, કૌતક દેવાધિદેવ;
નંદે જસોદાને પુત્ર આપ્યો, રોતો રહ્યો તતખેવ.

૧ "સટે" બા૦ પ્ર૦ "સાડ" "શત્રુ" "શઠ" એમ ગુજરાતી પ્રતોમાં છે.

બીવડાવ્યો માર્યો બંધન કીધો, તોય માત વિના નહીં સાતા;
એકુ સગપણ તુલ્ય ન આવે, જેવું પુત્રને માતા.

વલણ.

માતાનું સગપણ સર્વ શિરોમણિ, તુલના કો આવે નહીંરે;
હૃદયે ચાંપી પુત્રને, જસોદા ઘરમાં ગઈરે.

(કડવું ૪૦મું—રાગ સારંગની ચોપાઈ.)

શુક વચન—

અદભુત લીલા શ્રીભગવાન, જસોદા કરાવે પયપાન;
કુશળ કુશળ ગોપી ભાખતી, જસોદા જળ ઓવારી નાખતી.
પંચગવ્ય રક્ષા બહુ કરે, છાંટે પાણી છાંની મંત્ર ઊચરે;
નંદે તેડાવ્યા ઋષી ભગવાન, સુપ્રાત્રને આપ્યાં ગૌદાન.
શકે પુત્ર પ્રસવ થયો આજ, વિનય કરે વૃ. નો મહારાજ;
વિઘ્ન નિવર્તિક મહોટું પર્વ, ગોપગન્યાતી ભેળી સર્વ [1].
નંદ ઊપનંદ રાય વૃખભાન, કીધો વિચાર બેસી એકસ્થાન;
પૂતના શકટ ને તૃણાવંત, બાળકને વિઘ્ન ગયાં અનંત.
આ અરિષ્ઠ કહ્યું નવ જાય, પડયાં વૃક્ષ દીઠે ભય થાય;
વૃક્ષજુગ્મ અંતર સાંકડું, ચુહૂલે ચહડયો મગ રહ્યો કાંગડુ.
ચક્કીથી કણ નિસરે અંભગ, તેમ બાળકનું વાંચ્યું અંગ;
એ નંદ પુત્ર સર્વનો આધાર, એહેને આસરે વ્રજ પરિવાર.
કદાપિ વિઘ્ન શ્રીકૃષ્ણને થાય, વિના મારયા ગોપ મરી સહુ જાય;
પ્રાણી માત્રનો કૃષ્ણ છે પ્રાણ, એહેને કલ્યાણે સહુને કલ્યાણ.
કંસની ક્રૂર દીસે છે દષ્ટ, અહાં વસતાં કાંઇ પામીયે કષ્ટ;
કીજે વાસ વનમાં મોકળો, હવે ગોપ માત્ર અહાંથી ઉચળો.
ગોવર્ધન વૃંદાવન નિકટ, જઇ વસીયે જમનાને તટ

---

૧ "ભેળી સર્વ" બા૦ પ્ર૦ "ગોપે કીર્તી માંડી સર્વ" ગુ૦પ્ર૦

જહાં ગૌ ત્હાં ગોકુળગામ, ભાઇ આ સ્થાનકનુ શુ છે કામ.
ઘણુ તૃણુ વૃંદાવનમ્હાંય, વાધે દુધ ચરશે તહાં ગાય;
ગોપની વિભૂતિ છે ગૌધન, સુરભી સુખી સુખી વૃજ્જન.
સિહાને[૧] અહીંથી ઊચળતા; કહા છાજ કાઇ નથી મળતાં;
કહાં પડે છે મુકવા અવાસ, જહાં જઇએ તહાં છાપરે વાસ.
નંદરાયની આજ્ઞા હોય, સાવધાન થયુ સર્વ કોય;
ઉદ્યમ સહુ ચાલ્યાનો કરે, કુશળ કહાન વાણી ઉચરે.
વૃશભ વચ્છ મહીષી બહુ ગાય, ભાં શબ્દ મારગમાં થાય;
હીંશારવ કરે ગૌ પાછી ફરે, પોતાના વચ્છને આવી મળે.
સ્કંધે કાવડ ગોરસ ભરી, ઘૃતનાં ગાડવા મસ્તક ધરી;
કોણે લીધાંમાટ મહીયે ભરયાં, ગોળી રવૈયા સીકા નેતરાં.
રાસ દોર મંચક પારણાં, કાઢયાં ચણિયારાં લીધાં બારણાં;
સાંકળ ભોગળ કુંચી તાળાં, ઘર શોધી લે સર્વ ગોવાળા.
લીધી વસ્તુ જે જે કાર્જની, ઉખળ મુશળ મમ્માર્જની;
કાઢયા ગૌના ખીલા ખાંચીખાંચી, લીધા સુપ ટોપ ચક્કી માચી.
શકટ ધન્ય ધાન્યનાં ભરયાં, જુઓ ઘરમાં કાંઈ વીસરયાં;
ધાતુ પાત્ર વસ્ત્ર ગાંસડી, લેઇ ગોપીકા શકટે ચહડી.
થાઓ ચાલતાં વહુ સાસુજી ભણે, ઘરમાં જઇ દાટી થાપણુ ખણે;

ઠાલું ગોકુળ ઉદ્વસ્ત થયું, માંજાર શ્વાન સહુ સાથે ગયુ.
શ્રીકૃષ્ણુ કહે કેમ રહેશે રાંકડાં, સહુ સાન કરી તેડયાં માંકડાં;
રમકડાં લીધાં જસોમતી, નવે ઘેર એહેવાં મળવાં નથી.
શકટ ઘીસલાં જોડયા બહુ રથ, તાણે ભાર સાંઢ સમરથ;
ઉત્તમ રથ બેઠા નંદ રાય, શ્રીકૃષ્ણુ બેસાડયા ખોળામ્હાય.
જસોદા આવે વૃજ સુંદરી, કો વાહન કો પાળી પરવરી,
એટલે આવી ટીમ ગોવર્ધન તણી, ભોમ્ય વૃંદાવનની સોહામણી.

૧ પ્રતો બા૰ પ્ર૰ "જે નથી", 'શાને " ગુ૰ પ્રતો

ચંદ્રમાનું ઘર સાધી ઊતરયા, વીવીધવાડા સુરભીના કરયા;
મધ્યે ઘર કીધું નંદજી તણું, ફરતું ગામ વસ્યું અતીઘણું.
બહૂલ વાસ શ્રી ગોકુળ ગામ, ઘણી ગાય માટે ગોકુળ નામ;
ઉજ્વળ મૃત્તિકા ગોમય ગાર, મંદીર લીપે વૃજની નાર.
રંગ મંડપ ગૌશાળા ભણી, વૃજમાં શોભા વૈકુંઠતણી;
ચરે ધેનુ બહુ મીઠી ચાર, પીએ નિર્મળ જમુનાનું વાર,
ન રહે ભુખી તરસી ઘડી, ઘણું ગાય દુઝાણે ચડી;
નંદ મંનને આનંદ પમાડે, રમારમણને ખોળે રમાડે.
કરે બાળચેષ્ટા ગોપાળ, તેડે નંદ આવે તતકાળ;
જસોમતીને ઓછંગે ચડે, કરે હાસ્ય ક્ષણમાં રડે.
કાંઇ વસ્તુ માગે નંદની રાણી, તે આપે કૃષ્ણ આણી આણી;
લાવે વળી અધવચ લાખી દેઅ, નાસી જાય નહીં આવું કેહ.
કોટી ચોહેન નવરાવતાં કરે, અર્ધ અંધોળ્યો નાસી નીસરે; *
જો કૃષ્ણ ગુંથાવે ચોટલી, તો ઘણું માખણ આપું રોટલી.
એક નેત્રમાં કાજળ ભરે, નહીં અંજાવતું રોતો નીસરે;
દૂધ લેઇ મર્કટને પાય, જસોદાને વારે નંદ રાય.
રખે તું કૃષ્ણને હાકટે, હું રંકને પુત્ર પડયો છે પેટે;
એ ચોરે નાખે કરે ઊન્માદ, એ આપણને મોટો છે સ્વાદ.
તુંથી ભય મહારૂં મન ધરે, વળી રખે ઊખળે બંધન કરે;
શુકજી કહે હું શું શું ભણું, જે ભાગ્ય નંદજસોદાતણું.
સાક્ષાત વિશ્વંભર જક્ત જાણે, તે ભૂખ્યો છૌં કહી પાલવ તાણે,
ખટદર્શનમાં જોગેશ્વર જુએ, તે બ્રહ્મ માખણ માટે રૂએ.
બ્રહ્માને સ્વપને નવ આવે, તે ગોવિંદને ગોપી નચાવે;
ચાર વરસના હરજી થયા, એક દહાડો જમુના તીરે ગયા.
જળ ભરતી દીઠી સુંદરી, કંદર્પરૂપ દેખાડયું હરી;
ગોપી સઘળી ઘેલી કરી, કો ન શકે કુંભમાં અંબુ ભરી.
તહાંથકી ભેદ્યાં મોહનાં બાણ, હરિ માગીલે મહીનાં દાણ;
કેમ દીઠે ગોપી પાગ ન ઠરે, ચડવાને ઠાળે લપસણું કરે.

પ્રભુ પૂઠે આગળ બળીભદ્ર, મારે કાંકરી કરે[1] ઘટને છિદ્ર;
હરિ ગોપીને દેખાડે રામ, ઘટ ફૂટો તે આભીયાનું કામ.
રોહિણી કને ગોપી વઢતી જાય, બળીભદ્ર બાપડો સમજ્યાય.
કો ગોપી જૂએ બીજી સ્ત્રી ભણી, તસ્કર કરે હરિ તેની ઊંઢણી;
લાકડીએ બેડું ઠેસી દીએ, થયું જાન ત્રાહે ત્રાહે હરિ કહે.
જોબન નારીનાં મન રીઝવે, વૃદ્ધ ડોસીને ઘણું ખીજવે;
જાઓ પેલે આરે જળનો ઠામ, વહુવારૂમાં શું વૃદ્ધનું કામ;
આવે જળ ભરવા નહાની છોકરી, તેને વાનરા વળગાડે હરી.
તે આરે આવે કો જોબન પુર્ણ, તેને કહે દીસે છે મૂર્ણ;
તેને કેહે આંહાં શું છે કાજ, જાઓ અળગા સ્ત્રી પામે છે લાજ.
તે સાચું માની ગોવાળા ખસે, ગોપ વધુ તાળી દઇ હસે;
છે નહાનો પણ લક્ષણ મોટાં, બાઇ એહેનાં નયણાં છે ખોટાં.
ચાર વરસનાએ રોકયો ઘાટ, આગળ શું કરશે મોટા ઉત્પાત[2];
ચાલો જસોદાને કહીયે હાવે, જે સવારે પુત્રને પરણાવે.
જળ ભરી ગોપી ઘેર જાય, શ્રી કૃષ્ણ રૂપ રમે મન મહાંય;
એક દહાડો નંદને કહે નરહરી, અભિલાષ અંતરમાં ધરી.
પિતાજી હું કુળ કર્મ કરૂ, મોકલો મુને ચારવા વાછરૂ;
હાસ્ય કરી બોલ્યા નંદરાય, લઘુ બાળક કેમ વનમાં જાય.
તીવ્ર તાવડ[3] સહ્યો નવ જાય, કુશાગ્ર ખુંચે કોમળ પાય;
ઊનાળે તાવડ ચોમાસે મેહ, શીયાળે ટહાઢ સહે કેમ દેહ
ઊલે સર્પ બોલે વાઘ વરૂ, તમો બીહો તેવારે શું કરૂ;
સેવક આપણા ચારે ગાય, તું બાળક શે વનમાં જાય.
ગદ ગદ કંઠે ગોવિંદ થયા, રોતા જસોદાજી કને ગયા;
દદ ઉધરકે ડસકાં ભરે, આસવાસના અંબાજી કરે.
વચ્છ ચારવા મોકલો માત, કહ્યું ન માને મારો તાત;
બળભદ્ર કેમ ચારે વાછરૂ, તે જોઈ જોઇ હું ઇચ્છા કરૂં.

૧ "કરે" શબ્દ બા૦ પ્ર૦મા નથી ૨ 'ઉચાટ' બા૦ પ્ર૦
૩ બા૦ તથા શુ૦ પ્રતોમાં છે બે શુ૦ પ્ર૦માં. "તાપ" છે

સાંભળ વાત શ્રીગોવિંદ તણી, જસોદા આવ્યાં નંદજીભણી;
કટિ અંગે લીધા ભગવાન, શીખવે માને માગ તું માન.
વિનયયુક્ત બોલ્યાં સુંદરી, કાં બાળક આવ્યો આંસુ ભરી;
એહેને રઢ વન જાવા તણી, મોકલી દ્યો મનષા છે ઘણી.
વનનું સુખ જોઇ આવશે અપાર, નહીં કહે મોકલો બીજીવાર;
નંદ કહે કાં નહીં સુંદરી, કાલે મોકલશું મુહૂરત કરી.
બીજે દિવસે તેડયા મુનિજન, પ્રભુને કીધું અભિષેચન;
વિપ્રને આપ્યાં નાનાવિધ દાન, પૂજ્યાં વચ્છ કીધાં સાવધાન.
કાછ કછયો પીતાંબર પટે, જડિત કંદોરો બાંધ્યો કટે;
મસ્તક મોળીયું બાંધે તાત, આંજે લોચન જસોદા માત.
કુંડળ હાર ભુજે બાજુબંધ, દર્પણમાં મુખ નિરખે ગોવિંદ;
કેસર અર્ચિત સુભગ કપોળ[1], ઓરાડી ધાબળી રાતી ચોળ.
કટિયે ઘુઘરી ઘમઘમતી, પાયે મોજડી ચમચમતી;
એક સીકું સાથે બંધન કરી, રકત જેષ્ટિકા સ્કંધે ધરી.
લ્યો શાક પાક અથાણાં નાથ, સીકાં માંહે મૂકયો ભાત;
નંદરાય હરખે આંસુ ભરે; માત જસોદા મીઠડાં કરે.
બાળક મળ્યાં સહસ્ર બેચાર, તેમાં બિરાજે નંદકુમાર;
પુષ્પ દંડો કનક ગેડી, હરિને જસોદાએ આપ્યાં તેડી.
એક પચરંગ રંગ્યો વિણો[2], કોકીલા નાદપે સ્વર ઝીણો;
શીઘ્ર આવજો સાંજે પુત્ર, કીધી રક્ષા છાંટયું ગોમુત્ર.
એક શ્યામ બિંદુ કીધું ગાલ, ઠમક ચમકતી ચાલે ચાલ;
માતપિતાને નમીયા પાય, આશિસ લઇ પ્રભુ વનમાં જાય.
નંદજીયે કેડે ચડાવ્યા હરી, પૂંઠે ગીત ગાય વ્રજસુંદરી;
નહાનાં વચ્છ કીધાં આગળે, સરવ જઇ ઉભું રહ્યું ભાગળે.
પ્રાર્થના નંદરાયે કરી, સર્વ ગોપને સોંપી આપ્યા હરી;

૧ સઘળી પ્રતમાં છે ને પ્રાસરૂપે વિશેષ અનુકુળ છે પણ જોઇએ કપાળ કપોલનો અર્થ ગાલ થાય છે. ૨ એ ગુ૦ પ્ર૦માં "વીણો" ને બા૦ તથા બે ગુ૦ પ્ર૦માં "વેણો" છે.

ગામ ઢુંકડાં વચ્છ ચારજો, સવારા ઘેર પધારજો.
હીંડતાં અખાડે તો ભુજ સહાજો, ક્ષણ ક્ષણએ એકું જળ પાજો;
રૂદન કરે તો લાવજો ઘેર, નંદે બાળક સોંપ્યો બહુપેર.
ગોપજુક્ત ચાલ્યા શ્રીહરી, નંદજસોદા આવ્યાં ઘેર ફરી.

વલણ

ફરયા નંદ આનંદભેર, વન ગયા સુંદરશ્યામરે;
ભટ પ્રેમાનંદ કહે કથા, શ્રોતાજન જપો શ્રીરામરે.

(કડવું ૪૧મું—રાગ મેવાડો)

શુકવચન:—

નાથ પધારયા વચ્છ ચારવા, ધન ધન વ્રજની ધર્ણજી;
ટુંકડે પાગે આગળ ચાલે, વનમાં અશરણશર્ણજી.
વારા પરઠી વચ્છને વાળે, મધ્યાને જમે ભાતજી;
ફરી ગોકુળ સંજ્યાએ આવે, રામકૃષ્ણ બે ભ્રાતજી.
માતા જસોદા સામે આવે, લે હરિને હૃદયાસાથજી;
નિત્ય પ્રત્યે વચ્છ ચારી આવે, વનમાં વૈકુંઠનાથજી.
સમાચાર રાય કંસે જાણ્યો જે, જઇ વસ્યા આધા ગોવાળજી;
વચ્છ ચારવા જમુના તીરે, જાએ નંદનો બાળજી.
આજ્ઞા આપી વચ્છાસુરને, જા તું વૃંદાવનજી;
નંદનો નંદન ગોપવૃંદમાંહે, તેને કરતું વિઘનજી.
ગર્વ કરી વચ્છાસુર આવ્યો, સાંભળ પરિક્ષત ભૂપજી!
વચ્છ જૂથમાં ચરવા લાગો, લેઇ વચ્છનું રૂપજી.
ફળજુક્ત વૃક્ષ છે કોઠીનું, તે તળે રમે ગોવાળજી;
પકવ ફળની આવે વાસના, કોઠાં પરમ રસાળજી.
બાળકને અભિલાખ ઘણો છે, કીજે ફળનો આહારજી.
તે પાર્થના કરે પવનની, તું પાડ કોઠાં બેચારજી.
કેટલા ગોપ ફરે વૃક્ષ પૂઠે, ચડવા થયા સાવધાનજી;

આવ રે ફળ પડ ખોળામાં, કરે હાથની સાનજી.
કો નાખે પાષાણ પવેડા, પહોંચે નહીં દ્રુમડાળજી;
ભક્ષણ અર્થે કરે ઉદ્યમ, તે જાણ્યું શ્રીગોપાળજી.
ફળ આસક્તને ફળ ખવરાવું, તર્પિત મિત્ર થાયજી;
વચ્છાસુર દૃષ્ટિમાં રાખ્યો, મોકલ્યો કંસરાયજી.
સકળ વચ્છ તે પૂઠે ધાએ, વચ્છાસુર આગળ થાયજી;
આપઆપણે વારે ગોવાળા, વચ્છ વાળવા જાયજી. *
શ્રીકૃષ્ણની વારી આવી, ઉઠ્યા સુંદર શ્યામજી;
હસ્ત લાકડી લેઈ પધાર્યા, ત્હારે બોલ્યા રામજી.
ગૌતમ વચ્છ કો આજે આવ્યો, વપુનો ધુમ્ર વર્ણજી;
ચંચળ ચાલે ચો દિશ જોતો, ચમકતો માંડે ચર્ણજી.
સકળ વચ્છને લેઈ લેઈ જાયે, કરજો જેષ્ટિકા પ્રહારજી;
ઉન્મત એહેવી શિક્ષા દેજો, ન્હાસે નહીં બીજી વારજી.
અહીં લાકડી મૂકી હરી, હરિયે કીધો હોકારજી;
વચ્છાસુર આનંદ્યો અંતર, નિરખ્યા નંદકુમારજી.
જે અર્થે મેં રૂપ ધર્યું છે, કરવા કંસનું કામજી;
તે બાળક આવ્યો મુજ પાસે, મળીયો એકાંતઠામજી.
વક્ર વદન છે નેત્ર કરડાં, ભાં શબ્દ મુખે ભણતોજી;
વામ દક્ષણ અવલોકન કરતો, પગે પૃથવી ખણતોજી.
વચ્છાસુર વિચારે મનમાં, કરૂં પાટુનો પ્રહારજી;
કપટજુક્ત વાછેરો ચાલે, આસુરી માયા અપારજી;
અમરગણ અંત્રિક્ષે આવ્યા, જોવા પ્રભુનું પ્રાક્રમજી;
વચ્છાસુરનો વધ કરવા, હરીયે કીધો ઉદ્યમજી.
કપટીદૃષ્ટિ ઊભયની વરતે, કોણ કહોને કરે ઘાતજી;
તું નીકળ ટોળામાંથી પાપી, હાંક્યો કરી ઊંચો હાથજી.
ઘોર શબ્દ કીધો વચ્છાસુરે, ઊચલ્યાં વચ્છ સર્વ કોયજી;

* એ લીટી પ૦ન્ની, માત્ર બા૦ પ્ર૦માં "સકળ વચ્છ૦" એ લીટી કરીથી ને "ધાઈધાઈને થાક્યા ગોવાળા હરી પાસે ફરી જાયજી" લીટી એમ બે લીટીઓ વધારે છે.

રામ આદિ બાળક સર્વ બ્હીના, અતુલ અરિષ્ટ હોયજી.
ચંદ્રને ઢાંકે રાહુનું મંડળ, પોપટને ઝડપે વ્યાળજી;
શું ગિરિશૃંગ પડયો મૃગ ઉપર, નાખી પાછે પગે ફાળજી,
જોઇને જોડ પાટુ નાખી, પ્રહારે પર્વત કટકા થાયજી;
જેમ સર્પને ગરૂડ ગ્રહે તેમ, હરિયે ગ્રહ્યા પોહુ પાયજી.
ખાખી ફેરવ્યો મસ્તક ઉપર, જેમ ફેરવે ભીંડી માળજી;
વપુ વાધ્યું એક કોશ પ્રમાણે, મુકે નહીં ગોપાળજી.
લટપટી લીધો લટકામાંહિ, લલિત લક્ષ્મીનાથેજી;
અધર ડંસી ડંસી પછાડયો, કોઠીનાં ઘરસાથેજી,
ફળતણો વરસાદજ વરસ્યો, જેમ ધંધોળીયું વૃક્ષજી;
પ્રસંન થયા ગોવાળા સરવે, ભાઈ કરો કોઠાંનું ભક્ષજી.
મૃત્યુ પામી પડીયો પાપી, આવ્યું દિવ્ય વિમાનજી;
વેર ભાવે વા સ્નેહ ભાવે, જેમ તેમ ભજે શ્રી ભગવાનજી.
અર્ભક સર્વે આશ્ચર્ય પામ્યા, અસુર થયો નિપાતજી;
ફળના ખોળા ભરી ઘેર આવ્યા, કીધી માતા આગળ વાતજી.
જાસક કોઠાં કૃષ્ણે ખવરાવ્યાં, પ્રાક્રમ કહ્યું ન જાયેજી;
નંદ જસોદાએ વાત સાંભળી, આનંદ્યા મનમાંહિજી.

વલણ.

આનંદ ગોકુળમાં ઘણો, વછવધ પ્રાક્રમ કહ્યું રે;
શુકજી કહે શ્રીકૃષ્ણનું ચરિત્ર, પંચમું પૂરણ થયું રે.

(કડવું ૪૨મું—રાગ મારૂની ચોપાઈ)

શુકયોગી કહે સુણ રાય, વ્રજનાથતણો મહીમાય;
અઘઓઘ દહન હરિનામે, પરમપદ શ્રોતાજન પામે.
કૃષ્ણ ચરિત્ર સુણે એક ધ્યાન, એક એક અક્ષરે ગંગાસ્નાન.
બહુ લીલા ચરિત્ર અનેક, શું કહે કવીઓ જીવ્હા એક.
જાણી કંસે પરાક્રમ વાત, વચ્છાસુર કૃષ્ણે કીધો નિપાત;

ચિંતા મગ્ન કંસનું મન, કારણરૂપ નંદજીનો તન;
સમશ્યા બકાસુરને કીધી, જીત કૃષ્ણને આગન્યા દીધી.
પૂતના બાઈનું વેર સંભારી, ગયો વૃંદાવન અહંકારી.
શ્રીશુક કહે સાંભળભૂપ, બકે કીધું બગલાનું રૂપ;
આવી બેઠો જમુનાતટ મ્હાંય, તે વિચાર કરે ઘણો ઘટમ્હાંય.
તે સમે ત્યાં જંત્ર મધ્યાન, આવ્યા ગોપ સહિત ભગવાન;
વચ્છને કરાવ્યું જળનું પાન, ગોવાળે કીધું જમુનામાં સ્નાન.
કોરાં વસ્ત્ર કરે પરિધાન, કો કરે મધુરૂ મોરલી ગાન;
ન્હાયા બળભદ્ર ન્હાયા કહાન, બકાસુર લઈ બેઠો બકધ્યાન.
ચેષ્ટા પંખીની તે કરતો, હળુવે હળુવે પગલાં ભરતો;
ચબક ચંચ મચ્છપર નાખે, શ્રીકૃષ્ણને દૃષ્ટમાં રાખે.
ગોપ સાથ વાત એમ કરતો, પક્ષી મનુષ્યનો ભય નથી ધરતો;
કો કહે ધીટ દીસે છે બગ, એટલે નિકટ આવ્યો લગભગ.
શ્રીકૃષ્ણે ગેડી કરમાં લીધી, બગ ઉડાડવા દોડ દીધી;
બકે વધાર્યું વપુ પ્રૌઢ, ગોપ થયા દિગમૂઢ.
ઝડપી લીધા શ્રીજદુરાય, મોહન બગલાનાં મુખ મ્હાંય;
ન્હાનાં બાળક ન્હાસી પળીયાં, બળીભદ્રજી ધરણે ઢળીયા.
કો બગ પ્રત્યે ટળવળીયા, મૂક માધવને બગ બળીયા;
કો કહે કૃષ્ણ પાતળીયા, ઘેર કેમ જઈએ સાંભળીયા.
જાણ્યું ગોપ ઘણા કલવલીયા, છબીલાજી મુખમાંથી ઉછળીયા;
માહારો નાથજી કળવકળીયા [1], સૂક્ષ્મ થઈ બાહેર નીકળીયા.
જઈ ગોપ માત્રને મળીયા, પરિતાપ મિત્રના ટળીયા;
બકાસુર ધાયો બીજીવાર, ઝડપી લીધા નંદકુમાર.
રમારમણે રીસ બહુ કીધી, મલ્લની પેરે જેષ્ટિકા લીધી;
જુએ ગોપ અમર સમગ્ર, તાલુમાં મારયું જયેષ્ટિકાઅગ્ર.
બ્રહ્માંડ ફાટતે લડથડીયો, વાધી પીડા ઘણું તરફડીયો;
ચંચ વિભાગ ગ્રહ્યા બેહુ હાથ, મહાબળ કીધું ગોકુળનાથ.

૧ "કળવળીયા" પ્રતે.

ફાડી ચંચને મરડી કોટ, બકાસુર મરડી કીધો લોટ;
આપ્યો ઊદ્ધાર શ્રીભગવાન, ગયો સ્વર્ગ બેસી વિમાન.
તેના પીંછ સર્વ કહાડી લીધાં; ગોપે તે મસ્તક પર દીધાં;
કહે ગર્ગ જોગી સુણ રાય, પ્રાક્રમ પ્રભુનું કહ્યું નવ જાય.
ભગવતલીલા પરમ પવિત્ર, થયું સંપૂરણ છઠું ચરિત્ર;
બકાસુર પુતનાનો ભ્રાત, પળમાં નાથે કીધો નિપાત,
ગોકુળમાં આવ્યા ગોવિંદ, આગળ વાછરડાનું વૃંદ;
ગોવાળા ઘેર ઘેર કરતા વાત, બકાસુર કૃષ્ણે કીધો નિપાત.
પૂછે નંદજી કહો કુંવર, ગોવાળા લાવ્યા બકનાં પર;
અમો સાંભળી કુતોહલ વાત, તમો વનમાં કરયો ઉત્પાત,
કદાપી જાણશે શત્ર કંસ, આપણા સુખમાં થાશે ધ્વંશ;
વિભૂતિ આપણે માહિષી ક્ષીર, સરવપેં રંક જાતી આહીર.
લોક નામ ધરશે થયા ખાળ, ન થઇયે દીકરા ઊછંકળ;
આપણા કુળની ચાલો ચાલ, સાંભળ્યું વચ્છ મારયો તમો કાલ.
સાંભળ્યું બગલો મારયો આજ, આપણા વંશને લાગે લાજ;
આપણે વચ્છ ચારવાનું કામ, વનમાં કોનું ન લીજે નામ.
કૃષ્ણ કહે સહુપે હું નહાનો, રખે તમે કોનું કહ્યું માનો.

વલણ.

કોનું કહ્યું નવ માનીયે, સંતોખ્યા નંદરાયરે;
ભટ પ્રેમાનંદ કહે કથા થયો, એકાદશમો અધ્યાયરે.

અધ્યાય ૧૨મો.

(કડવું ૪૩મું—રાગ મારૂની દેશી)

કહે કૃષ્ણ કથા ગર્ગજોગીરે, સુણ ભૂપતિ હરિરસ ભોગીરે;
નવ નવાં ચરિત્ર વિખાણુંરે, હદે ઠરીયું તે અધરે આણુંરે.

કો વૈષ્ણવ રીઝે સુણતારે, વક્તાને રસ ઘણો ભણતાં રે;
કો સ્ત્રીના ભોગી કો ધનના ને, કો શૃંગાર ભોગી ભોજનનારે.
કો ભવન ભોગી વાહનનારે; કો તપ ભોગી નર વનનારે;
કો વિદ્યા ભોગી ઘણું વાદીરે, કો મધુ ભોગી હરિના અ-
પરાધીરે.

વિષય ભોગે સંસાર વિરોધ્યોરે, હરિરસ ભોગી મળે શોધ્યોરે;
સકળ ભોગ તે રોગનું ધામરે, હરિરસ શીતળ વિશ્રામરે.
સાંભળ પરિક્ષિત પુણ્ય પવિત્રરે, વૈષ્ણવ વકતાનો તું મિત્રરે;
યથા વાણીનું બળ મહારૂંરે, અધ્યો દ્વાદસમો વિસ્તારૂંરે.
જાણ્યુ મૃત્યુ પામ્યો વચ્છ બગલોરે, એહો કંસ શીથળ થઈ
ઢગલોરે;

નંદ નંદન અસુર નિકંદનરે, એણે વાળ્યું અસુરનું ચંદનરે,
બીડાં લેઈ લેઈ જે જન પળીયારે, તે કુશળ કો નવ વળીયારે;
· અઘાસુરને સમસ્યા કીધીરે, જીત કૃષ્ણને આજ્ઞા દીધીરે.
સ્વામી સકળ ગોપને પીડુંરે, ચાલ્યો અઘાસુર લઇ બીડુંરે
કંસે વિચાર મનમાં કીધોરે, નિશ્ચે અરથ આપણે સીધોરે.
ગયો વૃંદાવનમાં પાપીરે, એક મારગ લીધો વ્યાપીરે;
સંકીર્ણ નળીમાં સુતોરે, જાણે સહાય મારગ હુતોરે.
પડયો અજગર વદન વિકાશીરે, ઊપલો અધર ગયો આકાશીરે;
હેઠો અધર રેણુંમાં રાખ્યોરે, પર્વત પ્રાય દીર્ઘ દેહ નાખ્યોરે.
અસુરે વેષ અહીનો આણ્યોરે, સમાચાર સાંભળીએ જાણ્યોરે;
અઘાસુર મોકલ્યો મામેરે, મર્ણ સમાચાર વહેલો પામેરે.
કરવો છે બ્રહ્માસું સંવાદરે, બળભદ્રને ઉપજાવ્યો પ્રમાદરે;
રામને આળસ આવ્યું તનમાંરે, તે દાહડે રામ ન ગયા વનમાંરે.
ચાલ્યા ગોપજુત્ત જદુરાયરે, આગળ વચ્છતણો સમુદાયરે;
લાકડીયે સીકાં ભાતનાં બાંધેરે, જેષ્ટિકા ગોપ સર્વ ધરે ખાંધેરે.
ચાલે મારગમાં કીડા કરતારે, સણગાર નાનાવિધ ધારતારે;
ઊજવળ મૃત્તિકા લીપે અંગેરે, શરીર ચીતરે નાના રંગેરે.

કેસર ગોરૂચંદન પવિત્રરે, વજાડે વિવિધ નાદ વાજીંત્રરે;
વેણું મોરલી કાંસી તાળરે, ઢમકે ઢોળ રસાળરે.
સપ્તસ્વર વીણા બહુ વાજેરે, ચંગઉપંગ મૃદંગ ગાજેરે
કો એક નાચે વજાડે તાળીરે, રસ ભીંજે રીજે વનમાળીરે.
ગાએ ગીત સ્વર લેઇ લેઇરે, મારગમાં થેઈ રહ્યું થેઈ થઇરે;
મોજડી ચમચમ ઘુઘરી ઘમઘમરે, નાચે બાળક થાએ ઝમઝમરે.
કોએક ચાલ મચંદની લેતારે, મૃગની પેરે ઠેકડા દેતા;
બગ હંસની પેરે ડગ ભરતારે, કળા મોરની પેરે કરતારે.
વ્યાઘ્ર શાર્દુલની પેરે ધાતારે, કોકીલા સ્વરે કીર્તન ગાતારે;
વૃષભ રૂપ થઇ સંચરતારે, ભાં શબ્દ કરી ઓચરતારે.
કો સર્પની ગત ભોમ્યે ચાલેરે, ઓર્ગીતા એક એકના પગ ઝાલેરે;
આંબા કુંપળી શિરપર ધારતારે, કો ગૌ થઇને તૃણ ચરતારે.
કો ચોર થઇને નાસેરે, લાવે બંધન કરી કૃષ્ણ પાસેરે;
કોએક ગુંથે પુષ્પની માળારે, કંઠે પેહેરી હીંડે ગોવાળારે.
કો દે વાનરની ગત ફાળરે, ધસી ધસી ગ્રહે દ્રુમ ડાળરે;
કો ભ્રમરની પેરે ભમતારે, નાખે દડો ગેડીયે રમતારે.
કરે ક્રીડા બહુ ઉલટમાંરે, જઇ રહ્યા જમના તટમાંરે;
સર્વ ગોપને કહે મહારાજરે, આધા વનમાં જઇએ આજરે,
અવિનાશી વિચારે ઘટમાંરે, આવ્યાં વાછરૂ અંધીબટમાંરે;
સુતો અજગર મુખ કરી પહોળુંરે, માંહિ પેઠું વચ્છનું ટોળુંરે
સકળ ગોપે કર્યું ગવંનરે, દૈત્ય મુખ જાણ્યું વૃંદાવનરે;
માંહોમાંહે ગોપ કરે છે વાતરે, દીસે [illegible] વન [illegible]
પ્રૌઢ અજગર મુખની દહાડરે, ગોપે જાણ્યા વનના [illegible]
કોશપર્યંત ગયા કુમારરે, આગળ આવ્યું ઘોર અંધારરે
વચ્છ ભરાયાં નસા જાળરે, [illegible]

ભાં શબ્દ કરી ધાયરે, અન્યોઅન્ય માંહે અફળાયરે.
આવે લેહેર ઘણી વીખ જવાળરે, મૃત્યુ તુલ્ય થયા સર્વ બાળરે.

વલણ.

બાળ કુલાહલ કરે, ભરે નયણે નીરરે,
કોણ મૂકાવે સંકટથી, સમરયા શ્યામ શરીરરે.

(કડવું ૪૪મું—રાગ પરજીયો)

રૂએ વચ્છ ગોવાળ વ્હાલા, શીઘ્રે લો સંભાળ વહાલા—ધ્રુવ૦
સહાય કરે કૃષ્ણ સામળારે, સમાવો પરિતાપ;
અમો કોણ સ્થાનક આવી પડયા, ગોપ કરે છે વિલાપ
વ્હાલા—રૂએ૦
થયાં વિખે વ્યાકુળ વાછરૂરે, નથી નીસરવાની વાટ;
ગોવર્ધન ગોકુલ નવ દીસે, કહાં ગયો જમુના ઘાટ
વ્હાલા—રૂએ૦
આ નોહે વૃંદાવન વીઠલારે, સ્થાનક કઠિણ કઠોર;
દુર્વાસના પરિતાપ ઘણોરે, અકળાઇયે અંધારૂં ઘોર
વ્હાલા—રૂએ૦
તૃણ શકટને ખડખડી રે, મોડયા જમલાર્જુન;
તે બળ તહારૂં કહાં ગયુંરે, મુકાવ જસોદા તન વ્હાલા—રૂએ૦
કંઠ રૂંધાએ ગોપનારે, મુખે આવે ફેણ;
લેહેર ખાઇ પડે વાછરૂ રે, નહીં જીવે દુઝણી ધેન વ્હાલા—રૂ૦
પીડા જાણી વચ્છ પીંડારની, દયાનિધિ ગોકુળરાય;
અજ્ઞાન જણાવ્યું કૃષ્ણજી પેઠા, અજગરના મુખ મ્હાંય
વ્હાલા—રૂએ૦
અસુર આનંધો અતિઘણું રે, ન હલાવે જીવ્હા હોઠ[૧];
જહારે કંઠે આવ્યા કૃષ્ણજી તહારે, એકઠા કીધા બે હોઠ
વ્હાલા—રૂએ૦

૧ સર્વે ગૂ૦ પ્રતોમાં "હોઠ" ને બા૦ પ્ર૦માં "..." છે

હાહાકાર થયો સ્વર્ગમાંરે, અટકયો ગગને ભાણ;
ત્રાહિત્રાહિ કરે દેવતા, અજગરે ગ્રાસ્યા ભગવાન વ્હાલા—૨૦
અભ્રઘટમાં ઉડગણ સાથે જેમ, ઇંદુ કરે પ્રયાણ;
અજગરે મુખમાં ગોપ સંગાથે, પેઠાપુરૂષ પુરાણ વ્હાલા—૨૦
અમરવૃંદ આક્રંદ કરેરે, સાવધાન નંદ કુમાર;
એ અઘાસુરનું શું ગજું છે, ઉતારવો ભૂભાર વ્હાલા—૨૦
વાછરડા કહાડે રાડીયોરે, પુચ્છ ચડાવ્યાં શીષ;
ભાં શબ્દ કરે પેટમાં ફરે, દેખી કોપ્યા શ્રીજુગદીશ
વ્હાલા—૨એ૦

અસુરે મુખ ભેળીયુંરે, હરીયે વધાર્યું તંન;
રૂંધાયો કંઠ પાપીતણોરે, બાંધ્યો શ્વાસોશ્વાસ પવંન
વ્હાલા—૨એ૦

અજગર અકળાયો ઘણુંરે, તલખે ત્રફોડાં ખાય;
જીભ્હા અમી શકે નહીંરે[૨], વદનમાં વાધ્યા વૈકુંઠરાય
વ્હાલા—૨એ૦

તીવ્ર અગ્ર જેષ્ટિકાતણુરે, વીડાર્યુ દશમું દ્વાર;
મોટાં ઘરમાં મુકયું જાળીયુ, થયું અજવાળું ઝાતકાર
વ્હાલા—૨એ૦

તેહને તેજે સરવ ટોળે મળ્યારે, દીઠા દેવમોરાર;
તાળુવાંને મારગે કરીરે, નીશરયા ગોવાળા બહાર
વ્હાલા—૨એ૦

કૃષ્ણે બેહુ હાથે કરીરે, અધર ગ્રહ્યા પછે બેઅ;
મધ્યેથી ઉતરડી નાખીયો, અઘાસુરનો દેહ વ્હાલા—૨એ૦

૨ બા૦ પ્ર૦, ગૂ૦ પ્રતોમા "જીભ્હા એ અમી શકે નહીંરે" "જીભ્હાએ અમી આવી-ચાટી શકે નહીંરે"

વલણ.

ઊતરડયો દેહ અસુરનો, બહુ લીલા શ્રી ભગવાનરે;
અઘાસુર સ્વર્ગે ગયો, બેશી દિવ્ય વિમાનરે.

(કડવું ૪૫મું—રાગ વેરાડીની ચોપાઈ)

અઘાસુર ઉતરડયો હરી, તે ત્વચા વનવિખે પાથરી;
વિખજ્વાળાએ વચ્છ લડથડયાં, જીવ્હા કહાડી પૃથ્વી પડયાં.
ગોવાળા ધર્ણ ઉપર ઢળે, સુધા દૃષ્ટિ કીધી સામળે;
ઊતરયું વીખ આવ્યા ઘટ પ્રાણી, પ્રભૂએ પાયું અમૃત આપણા જાણી.
જમુનાતટ આવ્યા જદુવીર, તૃષિત વચ્છને પાયું નીર;
જળમાં પધારયા અશરણશરણ, વચ્છના વપુ કીધાં પક્ષાળણ.
ગોપ માત્રે કીધાં મજ્જન, પવિત્ર કરી પેહેરયાં વસન;
શ્રીકૃષ્ણને નમ્યા સરવે પાય, જીવતદાન દીધું હરિરાય.
વચ્છ જૂથને આગળ કરી, અઘચર્મ પાસે આવ્યા હરી;
અસ્થિ રૂધિર માંસ અળગું ધરયું, પવિત્ર ચર્મ રમવાને કરયું.
વાછરૂ વનમાં ચરતાં ફરે, ચર્મ ઉપર બ્રહ્મ ક્રીડા કરે;
પૌગંડ અવસ્થાનું પ્રાક્રમ, અઘાસુર પામ્યો પદ પરંમ,
વર્ષ દિવસ વચ્ચે વહી ગયો, ગોપે સમાચાર ગોકુળમાં કહ્યો.
બાર માસ વચ્ચે ગયા વહી, કીશોર અવસ્થા હરિની થઈ.

વલણ.

કીશોર અવસ્થા કૃષ્ણને થઇ, શુક કહે સાંભળ રાયરે;
ભટ પ્રેમાનંદ કહે કથા થયો, દ્વાદશમો અધ્યાયરે.

અધ્યાય ૧૩ મો.

(કડવું ૪૬મું—રાગ રામગ્રી)

પરિક્ષિત વચનઃ—

બેહુ કર જોડી પૂછે પ્રશ્નજી, પ્રાક્રમ મોટું કીધું કૃષ્ણજી;
સામળીયે વિડાર્યો અઘનો દેહજી, મૂને ઉપનો એક સંદેહજી.

ઢાળ.

સંદેહ એક ઉદે થયો તે, નિવારો સ્વામીન;
વચ્છ બાળની વારતા, ગોકુળમાં થઈ તે દિન.
અઘાસુરનો વરસ એકે, જાણ્યો સમાચાર;
મોહોટું પ્રાક્રમ રહ્યું છાનું, ન બોલ્યા મહિના બાર.
પાંચમું વરસ ઊતરતે, કીધું એ પ્રાક્રમ;
સાતમું વરસ બેસતે, ગોકુળમાં જાણ્યું કેમ.
ક્ષણું એક છાના નવ રહે, ચંચળ સઘળા બાળ;
બાર માસ કેમ બોલ્યા નહીં એ, સંદેહ ટાળો કૃપાળ.
સાધુ સાધુ શુકજી કહે, ધન્ય ભૂપતિ ધીમાન;
એ ભેદ ગુપ્ત પ્રગટ કરૂં, તે લીલા શ્રીભગવાન.
જેમ વ્યભિચારિણીને નવનવા, પુરૂષ વલ્લભપ્રાણ;
ગોવિંદના ગુણ નવનવા વલ્લભ, ભકતને નિર્વાણ.
પ્રાક્રમ પંચમાં વરસનું, સપ્તમે જાણ્યું તેહ;
બાર માસ ગોપે ગુપ્ત રાખ્યું, તે નિવારૂં સંદેહ.
અઘાસુરના ચર્મનું, પ્રભુએ કીધું પરિસ્તરણ;

આર્દ્ર ઉપર ગોપ સાથે, બેઠા અશરણાશરણ.
શ્રી કૃષ્ણે કીધી ગોપ મંડળી, એકત્ર કીધું અંન;
પરમેશ્વર પ્રીસવા રહ્યા, કરી કટિ બંધન.
ભાતદાળ ને રોટલી, પકવાન નાના પેર;
શ્રીખંડ કરમો રાયતું, પાપડ કેરી કેર.
સારાં ઘૃત નવનીત ગોરસ, જીરાં લવણ જુગતે તક;
કૌતક જોઈ શ્રીકૃષ્ણના થયા, વિસ્મે ભાનુ શક્ર.
સસ ઋષી દિગપાળ દશ તે, દેખી થયા દિગમૂઢ;
આ ગોપમાં બેસી જમે, થયો ઘેલો ગરૂડારૂઢ.
પુત્ર કહાવે જસોદાનો, અવતરયો દેવકી પેટ;
બ્રહ્મ ચર્મ ઊપર જમે, ન જુએ ઉચ્છિષ્ઠ આભડછેટ.
ન્હાનાં બાળક ગોપનાં, જમતાં રિસાવી જાય;
આસને બેસાડે મનાવી, શ્રીકૃષ્ણ લાગે પાય.
ગોવાળ બાળનાં લાડ પાળે, જાણી પોતાના દાસ;
જમી ન જાણે પંચ વરસના, ગોવિંદ ભરાવે ગ્રાસ.
એક વાડકે ગોરસ પીએ, આરોગે એક થાળ;
કોના મુખનું અંન ઝુંટી જમે, ત્રૈલોકયનો પ્રતિપાળ.
એક અંન જમી રહે ને, બીજું પીરસે નાથ;
જળને સાટે કામળે હરિ, લુહુએ અજૂઠા હાથ.
અર્ધ કરડી ચીરી અથાણાંની, ઝુંટી લીયે ભગવાન;
જોઈ આશ્ચર્ય પામ્યા દેવતા, ને આવીયું અજ્ઞાન.
તે જગ્તપિતાએ જાણ્યું, અજ આવ્યો જોવા કાંમ;
દેખી વિધાતા વિસ્મય થયો એ, ન હોય કેવળરામ.

(કડવું ૪૭મું—પદ રામગ્રી)

ચર્મ ઊપર બ્રહ્મ તે કેમ જમે, જોઈ બ્રહ્માજી ભૂલો ભમે-ધ્રુવ૦
જેનાં નાભિકમળથી હું થયો, જે ઘટ ઘટ રામ રમી રહ્યો;
જેણે રાવણદિક રોળીયા, તે કેમ જમે ગોપના જુઠા કોળીયા.
વૈકુંઠનુ આસન પરહર્યું, લીલું અજગરનું ચર્મ પાથર્યું;

વળગ્યું રૂધિર પાગની પાંનીયે, એહને વિષ્ણુ કરી કેમ માનીયે—ચર્મ૦
જે જગત વિષે આવે નહી, જેને આધારે પ્રજા રહી;
નથી ખટદરશનમાં દીસતો, તે કેમ હીંડે ગોવાળાને પ્રીસતો—ચ૦
પોતે સૃષ્ટિમાંહિ નથી ઘડયો, તોયે બ્રહ્મા નેટ ભૂલો પડયો;
પ્રેમાનંદ પ્રભુ સીતાપતી, તેને જાણે શિવ જેવા જતી—ચ૦

(રાગ દેશી ચાલની)

શુકજી કહે સુણ ભૂપતી, ભુલ્યો પ્રજાપતિ ગહનગતી;
જોઈ બાળલીલા અતિ થઇ, ભ્રષ્ટબ્રહ્માની મતિ ગઈ,
સર્વ દેવનાં ગયાં દૈવતધર્મ, જે આને માનેછે બ્રહ્મ;
ચર્મઆસન ઊચ્છિષ્ટ ભોજન, એ પામર જીવનું કર્મ.
વળી વિધિ મનમાં વિચારે, જે મેં તો નિરમ્યો નથી;
કાંઈ નિશ્ચે કરી પાછો ફરૂં, જોઊં જીવકે કમળાપતી.
પ્રપંચ કીધો પદ્માસને, શ્રીકૃષ્ણ છે સચરાચરૂ;
વેગળે ગયા તૃણ ચરતાં, હરણ કીધાં વાછરૂ.
વચ્છ મૂકયાં બ્રહ્મલોકમાં, વળી બ્રહ્માજી આવ્યા ફરી;
ચોર કર્મ ચતુરાનનનું, તતકાળ જાણ્યુ શ્રીહરી.
જગતપિતાએ હું જીવ જાણ્યો, જમતો જોઇ ગોપયુકત;
ઈશ્વર તત્વ દેખાડું માહારૂં, અર્ભકપણું નહી ઉકત.
વિશ્વાત્માએ વિચારયું, પાડું વિધિને વિપત્ત;
એને બ્રહ્મ લીલા દેખાડું, આદર કરી અગત્ય,
ગોવાળાને શ્રીહરી કહે, ભોજન કરો થઇ સ્વસ્થ;
આણીવાર વારો મહારો, હું વાળી લાવું વચ્છ.
સર્વ ગોપ કહે ગોવિંદને, શીઘ્રે આવજો સ્વામીન;
કંઠે અંન ન ઊતરે, તમ વિના પ્રાણજીવન;
કર આંગળીના અંત્રમાં કીધાં, અથાણાં ગ્રહણ;
હાથમાં લઇ કોળીયા કહે, જાઓ અશરણશરણ.
તમો આવ્યા પછી ગ્રાસ ભરશું, પ્રીતે કહે પોંડાર;

શ્રીકૃષ્ણ ગયા વચ્છ વાળવા તે, દૂર નંદકુમાર.
બ્રહ્માજીએ ભોજન કરતા, હરયા સર્વ ગોવાળ;
વિધિ કહે જોઉં ઇશ્વરપાણું, શું કરે નદનો બાળ.

વલણ.

બાળક એ નંદ ગોપનો, એ મંદિર કેમ જાશે ફરીરે;
જણાશે જીવ કે ઇશ્વરપાણું, વચ્છગોપને વિધિ ગયો હરીરે.

(કડવું ૪૮મું—રાગ. સારંગની ગોપાઈ)

શ્રીકૃષ્ણે જોયું વન ઊભાં રહી, તહાં વચ્છ એકુ દીઠું નહીં;
વિશ્વાત્માએ કીધો વિચાર, કાંઇએક કારણ થયું નિરધાર.
નહીં દાનવ રાક્ષસ આંહાં કોય, કાંઇએક છળ દેવતાનો હોય;
કયો દેવ એહેવી માયા કરે, કે વચ્છ જૂથ હેલામાં હરે.
જેણે હું સાથે છળ કીધું આમ, સર્વથા એ બ્રહ્માનું કામ;
શ્રીકૃષ્ણ પધારયા પાછા વળી, સ્થાનકથી ગઈ ગોપ મંડળી.
સચ્ચિદાનંદે કીધો વિચાર, હિરણ્યગર્ભે હરયા સર્વ કુમાર;
મમ પરિક્ષાને હરયા વચ્છ ગોપ, ન ઘટે મુજને કરવો કોપ.
માહારી માયા બળવંત ઘણી, કેમ તરે બુદ્ધિ બ્રહ્માતણી;
શિવ જાણે કિંવા જાણે નહીં, તો કોણ આસરો અજનો અહીં.
ગોપ વિના કેમ ઘેર ગરવરૂં, મરે દુઝણી ગાય વિના વાછરૂં;
કેમ બ્રહ્માની હું પ્રાર્થના કરૂં, જે આપ વિધિ પાછાં વાછરૂં.
મમ નાભિકમળનું જંતુ એહ, કિંવા ગોપ હરી ગયો ગેહ;
પુત્રવિના ગોપી સહુ આવટે, મુને એખલાં ઘેર જાવું નવ ઘટે.
એપૂર્ણ પરિક્ષા માહારી કરે, રાજસ ગુણનો ગર્વ ઊતરે;
દેખે ભાગ્ય વ્રજવાસીતણું, શે અભિમાન બ્રહ્માનું હણું.
સર્વ પિતામહ શ્રીવાસુદેવ, નવાં વચ્છ કીધાં તતખેવ;
પ્રગટયા ગોપ નવા તતકાળ, પૂર્વે જેવાં હુતાં બાળ.
પુચ્છ નેત્ર નાસા ને કર્ણ, સકળ વચ્છનાં તેહેવા વર્ણ;
પુષ્ટ ત્યાં પુષ્ટ દુર્બળે દુર્બળ, કો શીત સ્વભાવ કોઇએક ચંચળ

શ્યામ શ્વેત ને ગોરાંહરણાં, ભાં શબ્દ કરે મુખમાં તરણાં;
નાહાનાં મોહોટાં મીઠાં શિંગાળ, ભડકતાં ફટકે દેતાં ફાળ,
જેહેવાં હુતાં તેહેવાં કીધા જદુરાય, વેણું સાંભળી નમે પ્રભુને પાય;
તેમના તેમ કીધા ગોવાળ, તેહેવી વાણી પરમરસાળ,
તેહેવાં સ્વભાવ તેહેવાં આચર્ણ, ગૌર શ્યામ કો ઘઉંલે વર્ણ;
તેહેવા વસ્ત્ર તેહેવા સણગાર, મુગટ ધાબળી ગુંજાહાર.
તેહેનાં નામ લીધે બોલે તતકાળ, આપ આપણા વચ્છ વાળે ગોવાળ;
ગોપનાં નામ પાઠે આવડે, રૂજનારો કેમ ભૂલો પડે.
કર્તુમ કર્તું સમરથ હરી, હેલામાં ગોપમંડળી કરી;
લેખે બ્રહ્માએ કીધું પ્રાક્રમ, પણ પરિબ્રહ્મ જીતાએ કેમ.
જે નવા ગોપ કીધા શ્રીપતી, અઘાસુરનું મૃત્યુ તે જાણતા નથી
દૈત્યપતન તે પૂંઠે થયા, સંધ્યા સમે શ્રીગોકુળ ગયા.
શુકજી કહે શી રીતે ભાખું, કૌતક શ્રીકરૂણામયતણું;
વાગે મહુઅર વેણુ રસાળ, આગળ વચ્છ પુંઠે ગોવાળ.
કુસુમહાર નાનાવિધ ધરે, પડે પ્રહાર દંડા ઊપરે;
મધ્યે શ્રીકૃષ્ણ ફરતા સહુ, શિશુ વાળી પુલવટ હાંકે પશુ.
વચ્છ ખરીની રેણુ ઊડે અતિઘણી, રેણુયુકત દેહ ત્રીકમતણી;
ગોપવધુ દરશણ કારણે, રહી ઊભી બારણે બારણે.
પ્રબળ ગતિ પરમેશ્વરતણી, પૃથક ગોપ ગયા ઘરભણી;
આપ આપણે ઘેર વાછરૂ ગયાં, જઈ બંધન ખીલે ઊભાં રહ્યાં.
હીસારવ શબ્દ સુરભી ભણે, ઢીંગણ હેત વછ ઉપર ઘણે:
અવે દુધ વણ દોહે ગાય, વહે પ્રવાહ ગૌમાતા ત્યાંય.
તે નવાં વચ્છ ગૌ જાણે નહીં, "અદભુત માયા શ્રીહરીની"
ગોપ સરવ મંદીરમાં ગયા, ઢીંગણ વત્સલ માતાને ઠર
આપ આપણે સ્થાનક બેઠા જઈ, કે કૃત્રિમ પહે [illegible]

કુટુંબ માત્રના જાણે નામ, જેણિકા વસ્ત્ર મુકે [illegible]

તે સ્થાનક બેસી કરે ભોજંન, જનુની પ્રીતે પીરસે અંન;
રસોઇ કરાવી ગયા વન જેહ, ગોપે માગ્યું અંન તેનું તેહ.
ન પડે ભ્રાંતિ પ્રીતિ થઇ ઘણી, અદભુત લીલા કેશવતણી;
વળી સાંજ પડે વળી વાહાણું વાય, કૃત્રિમ ગોપ નિત્યે વન
જાય.

પણ સંકર્ષણ તે પ્રીછે નહીં, જે નવી સૃષ્ટિ અનોપમ થઇ;
ભૂલ્યો ભોયંગમાં માયા ઘણી, યદ્યપિ નવકુળનો છે ધણી.
યદ્યપિ પ્રતિદી[1] પૂજે શ્રીપતી, પણ બળીભદ્ર પાર પામતો નથી;
અઘનું ચર્મ દીઠું હળધરે, તે ઉપરે નિત્યે ક્રીડા કરે.
જાણ્યું મદેવએ દીસે ચર્મ, પણ ન પ્રીછ્યું હરિનું પ્રાક્રંમ.
નવા ગોપ વનમાં કરે વિલાસ, વહી ગયા એમ દ્વાદશ માસ.
બ્રહ્માએ મનમાં કર્યો વિચાર, જોઉં શું કરે નંદકુમાર;
પ્રગટ થાસે ઇશ્વરપણું, જે પ્રાક્રમ લોકમાં છે ઘણું.
આવ્યો અજ જોવા ઉદ્યમ, દીઠાં ગોપવચ્છ તેમનાં તેમ;
ગોપમંડળ તહાં દર્શ દીસે સર્વ બાળકને પ્રભૂજી પ્રીસે.
વાછરડાં તેહેવાં તેટલાં ચરે, બ્રહ્માજી મન સંદેહ ધરે;
આ કીયાં ને કીયાં મેં હરયાં, કે બ્રહ્મ લોકથી હેઠાં ઉતરયાં.
એણે નવાં તો નથી કીધાં, હું લઇ ગયો તે તાણી લીધાં;
એહેવો સંદેહ મનમાં ધરી, બ્રહ્મલોક ગયા બ્રહ્મા ફરી.
જુએ તો વચ્છ મૂક્યાં છે તહાંય, વળી વિધિ આવ્યો વૃંદા-
વન મહાંય;
વળી તેહેવાં દીઠાં વચ્છબાળ, પ્રભુએ બ્રહ્મા નાખ્યો માયાજાળ.
અજને આશ્ચર્ય અંતર વસ્યું, શ્રીકૃષ્ણે પ્રગટયાં બાળક પશુ;
ગાય ચરવા જતી વન વેગળી, તે દહાડે વચ્છને આવી મળી.
સામળીયે મેળ્યો સંકેત, દેખાડવા કો વચ્છનું હેત;

[1] 'યેદપીપ્રતિદી પૂજે શ્રીપતી,બા૦ પ્ર૦-પ્રતિદિત. ? બીજી પ્રતોમાં 'જદીપતિદજઇશ્રીપતી' 'જદપીત્રેતાજુગેશ્રીપતી,' એ પ્રતમાં, 'તદ-રૂપપણેં થીહરી" છે.

દેખી વચ્છને સુરભી ધસી, શકે પ્રેમબાણ મૂક્યું કસી.
એહેવું હેત પ્રસુતા નવ કરે, ચાટે હીસે વચ્છ પૂઠે ફરે;
એહેવે આવ્યા વૃદ્ધ ગોવાળ, ધાઇ હૃદયા લીધાં નહાનાં બાળ.
થઈ દીનાનાથની મોહોટી દયા, સર્વ ચતુર્ભુજ ગોવાળા થયા;
તેણે પીતાંબર કીધાં પરિધાન, સકળ બાળ થયા શ્રીભગવાન.
સંકર્ષણને સંદેહ થયો, સદ્ય ભેદ ભૂધરનો લહ્યો;
શ્રીકૃષ્ણ ભણી જૂએ ફરી ફરી, ભૂલાવ્યો ભ્રાત હરિયે
માયા વિસ્તરી.

બ્રહ્માએ કૌતક દીઠું અપાર, ચતુર્ભુજ થયા ગોપકુમાર;
એકેકું બ્રહ્માંડ ગોપ પૂઠળે, એકેકો બ્રહ્મા તે પૂઠળે.
ગ્રહ્યાં શંખ ચક્ર ગદા સારંગ, દીસે ગોવાળા સર્વ શ્રીરંગ;
વિરંચી જોઇ વ્યાકુળ થયો, જસોદા પુત્રનો મહિમા લહ્યો.
એ પૂરણ બ્રહ્મ છે પરાત્પર, હું અજ્ઞાની પ્રાણી છૌં પામર;
એ સર્વેશ્વર પરમેશ્વર રામ, નહીં એ સાથે અટકયાનું કામ.
એ સચ્ચિદાનંદ કલ્યાણ શીવ, હું અપરાધી છૌં માયાજીવ;
પરીક્ષા કરતાં થયો અપરાધ, વિવાદ કર્મે થયો હું બાધ.
ક્રૂર દૃષ્ટિ માધવની થઈ, હવે નિશ્ચે માહારી પદવી ગઇ;
પ્રભુ કોણ પ્રકારે કરૂણા કરે, જે ચડયો ક્રોધ બ્રહ્મનો ઉતરે.
મુને પરિક્ષાનો લાગ્યો સ્વાદ, થયો પરમેશ્વર સાથે વાદ;
સમાધાન શી પેરે થાય, હું પડું જઇ પ્રભુજીને પાય,
બ્રહ્માનું હારદ પ્રભુએ લહ્યું, તહારે ગોપરૂપ પોતાનું ગ્રહ્યું;
બ્રહ્માંડ બ્રહ્મા ચતુર્ભુજ બાળ, તે હરિયે રૂપ હરયું તતકાળ.
તવ ગોપવેષ ગોવંદજી થયા, પીરસવા પલવટ વાળી રહ્યા;
પછે હંસ થકી હેઠાં ઊતરયા, શ્રીકૃષ્ણ શર્ણ બ્રહ્મા સંચરયા.
સાંભળ પરિક્ષત ચતુર સુજાણ, બ્રહ્મા નિમેષતણું નિર્માણ;
ત્રીસમો ભાગ નિમેષનો રાય, તે વરસ એક આપણનું થાય.
પછે અષ્ટભુજે સંપુષ્ટ કરી, વિનયયુક્ત વાણી ઓચરી;
પ્રજાપતિ હરિને લાગો પાય, પૂર્ણ થયો ત્રયોદશમો અધ્યાય.

સકળ શાસ્ત્ર નિગમનું તત્વ, સર્વ શિરોમણિ શ્રીભાગવત;
તે મધ્યે ઉત્તમ દશમસ્કંદ, મેં કીધું પ્રાકૃત પદબંધ.
કથા પ્રસંગ એકુનવ પડે, ચાલ્યો જાઉં સુધે સેરડે;
આપામ ભટ વાંચે સંસ્કૃત, આપામા માહારૂં પ્રાકૃત.
આપામા અધ્યા શ્લોક સંબંધ, આપામા કડવા ચોપાઇ બંધ;
નથી કીધો વાદ વચન પ્રકાશ, જેમ શ્રોતાને આવે વિશ્વાસ.
રખે જાણો કીધું અભિમાન, વક્તા કવિતા શ્રીભગવાન;
રામચરણકમળમકરંદ, લેવા ઇચ્છે પ્રેમાનંદ.

વલણ.

પ્રેમાનંદ ભજે સીતાપતિ, જેમ માયાથી મૂકાય રે;
સૂતપુરાણિક કહે કથા થયો, ત્રયોદશમો અધ્યાયરે.

અધ્યાય ૧૪ મો.

(કડવું ૪૯મું—રાગ પરજીયો)

બ્રહ્મા સ્તવે પરબ્રહ્મ સ્વામી, મૂને લાગું માયા કર્મ સ્વામી
—બ્રહ્મ૦
ગોપ દેખે નવ સાંભળે, નવ દેખે સંકર્ષણ;
હિરણ્યગર્ભ આવી સ્તવે, નમો નારાયણને ચર્ણ સ્વામી—બ્ર૦
તું સ્થાણુ તું સહસ્રશીર્ષા, તું અવિગત અપરંપાર;
તાહારી સત્તાએ પરમેશ્વર, રહ્યો છે સર્વ સંસાર સ્વામી—બ્ર૦
તાહારાં નાભિકમળથી ઊપનોછું, પામર પ્રાણી હુંય;
અવતાર ઊદભીજ જીવનો હું, તુંજને જાણું શુંય સ્વામી—બ્ર૦
મુને કર્મ સોંપ્યું તેં સામળા, હું કર્તા કહેવા માત્ર;
હું પ્રજાને ભાંજું ઘડું રે જેમ, કુંભારનાં ઘટપાત્ર સ્વામી
—બ્ર૦

સત્વ રજ તમો ગુણે કરી રે, તેં બાંધ્યું જગ્ત જુગદીશ;
તમો માયા મુકી હું ભુલાવ્યો તો, હું ઉપર શી રીસ
સ્વામી—બ્ર૦
શ્રીકૃષ્ણ દેવને પરહરીરે, જે કો પૂજે બીજો દેવ;
અંતર આણી પૂજશે તેની, અફળ જાશે સેવ સ્વામી–બ્ર૦
જેમ કો ખાંડે કુસકા રે, પણ તાંદુલની પ્રાપ્તિ ન થાય;
અન્યભક્તિ તેહેવી જાણવી, તુંજ વિના ગોકુળરાય સ્વામી–બ્ર૦
દેવ બ્રાહ્મણ ગોપૂજવાંરે, જાણી અંતરજામી રામ;
હરિ વિના અન્ય ભાસે નહીં, તે તો પામે પરમધામ
સ્વામી–બ્ર૦
આદિ મધ્ય અંત તું હરીરે, સંસાર બાંધ્યો એક સૂત્ર;
મેં સત્ય ચિદાનંદ ઓળખ્યો, થયો ગોપ નંદનો પુત્ર
સ્વામી–બ્ર૦
ભ્રાંતિ પડી મન મહારેરે, આર્દ્ર ચર્મ આસંન;
ઊચ્છિષ્ટ અંન ગોવાળાનું, કેમ બ્રહ્મ કરે ભોજંન સ્વામી
—બ્ર૦
હું અજ્ઞાની અલ્પ જીવ છૌં રે, જેહેવાં જળચર મચ્છને કચ્છ;
તે અપરાધ ક્ષમા કરો સ્વામી, મેં હરયાં ગોપના વચ્છ
સ્વામી–બ્ર૦
પ્રભુ તો હું જાઉં થાનકેરે, કૃપા દૃષ્ટે જુઓ એકવાર;
તે અપરાધ ક્ષમા કરો સ્વામી, જે કીધો મેં અહંકાર
સ્વામી–બ્ર૦
આપણા સેવકતણીરે, તમો સદાય સજોછો લાજ;
તે અપરાધ ક્ષમા કરો સ્વામી, મેં મનુષ્ય જાણ્યા મહારાજ
સ્વામી–બ્ર૦
તું નિમેષમાં જગ્ત ભાંજે ઘડેરે, સર્વ શક્તિમાન સમર્થ;
મેં વ્યાપકરૂપ ન ઓળખ્યો, પ્રભુ થઇ આવ્યો અનર્થ[1]
સ્વામી–બ્ર૦

૧ 'પ્રભુ થઇ બુદ્ધિ વિરત' ગુ૦ પ્ર૦.

વૃંદાવન વૈકુંઠ જાણવુંરે, ગોકુળ તે પરમ ધામ;
કોટિ જન્મ તીરથ વાસો વસે, જ્હાં હીંડે કેશવરાગ સ્વામી-બ્ર૦

(વલણ)

રામ કૃષ્ણ જ્હાં દેહ ધરે, તહાંજ વૈકુંઠ ઠામરે;
ભટ પ્રેમાનંદ કહે કથા, ભાઈ ભજો સીતારામરે.

(કડવું ૫૦મું---રાગ મારૂની ચોપાઈ)

કરે સ્તવન ચતુરાનંન, કીજે કરૂણા કમળલોચંન;
હું છૌ માયામગ્ન અપરાધી, રાજસ ગુણે અવિદ્યા વાધી
તંછે સત્ય અસત્ય સંસાર, દૃષ્ટિ પદાર્થ સર્વ વિકાર;
સત્વ રજ તમો ગુણ ત્રણ, તેથી અળગો અશર્ણાશર્ણ.
તેં ત્રિગુણે જગત સાંકળીયું, વિશ્વ માયાપંકમાં કળીયું;
તું અક્ષર અભેદ અવિનાશ, તેજ કળા કોટી પ્રકાશ.
ઉત્પત્તિ સ્થિતિ લય નહીં તહારે, બ્રહ્માંડ કોટિ તહારે આધારે;
તું તે વિશ્વપિતામહ સ્વામી, સર્વ જીવનો અંતરજામી.
સ્થાવર જંગમમાં રહ્યો વ્યાપી, પંચમહાભૂતને સત્તા આપી;
તું તે સરજે પાળે સંધારે, એકલો અનેક રૂપ વિસ્તારે.
તું તે સૂક્ષ્મ મધ્ય સ્થૂળ, તું તે સકળ સૃષ્ટિનું મૂળ;
તું ઘટમઠ દેહનો ધારી, સ્વરૂપ અરૂપ શૂન્યાકારી.
ઘટઘટ મધ્યે અગોપ્ય રહેછે, તું સમગ્ર વપુને વહેછે;
દેવ દાનવ માનવ પશુ, સઘળે બ્રહ્મ સ્વરૂપ વસ્યું.
કીડી કુંજર પર્વત રાઈ, સમાન રામ તું રહ્યો સમાઈ;
વિરાટ વામન બાળમુકુંદ, તું સર્વમય શ્રીગોવિંદ.
સર્વ સૃષ્ટિ સંધાર કરી, પ્રયાગવટપત્રે સૂઓછો હરી;
તહારા મુખમાં જગત સમાય, મહીં માંર્કંડેય જેવા ઋષિરાય.
ચારે વેદ તે તહારે શ્વાસ, તુંને નેતિ નેતિ કહે અવિનાશ;
નાભિકમલથી બ્રહ્મા થાય, તે નિરમે સૃષ્ટિ તહારી સત્તાય.

તહારી સત્તાએ હું લખું લેખ, તહારી સત્તાએ ધરા ધરે શેખ;
તહારી સત્તાએ સૃષ્ટિ ધરે ભોમ, તહારી સત્તાએ સૂર્ય તપે વ્યોમ.
તહારી સત્તાએ પવન ગતિમાન, તહારી સત્તાએ ઈંદ્રિરાજ ધાન;
તહારી સત્તાએ મેઘજળ વરસે, તહારાં દર્શણને શિવ તરસે.
સર્વ દેવનું દૈવત તુંય, પામર પ્રાણી સમજે શૂંય;
તુંને મુકી અન્યને ઊપાસે, તેહેમા બેહુ પદારથ જાશે.
મૂકી સાળને કુસકા ખાંડે, આચરે અન્યમાર્ગ તુજને છાંડે;
મૂકી ગંગજળ કૂપનું આણે, મૂકી ગજને મહીષ પલાણે.
મૂકી દેવ દૈતને ધાય; પાળે અજા પરહરી ગાય;
લંપટ સ્ત્રી ભજે અન્ય સ્વામી, તહારી ભકિતવિના લાગે ખામી;
જે વેદ મારગ મૂકીછાંડે, અન્ય મારગ પાખંડ માંડે;
તુજને મૂકી પૂજાવે આપ, તેને કોટ હત્યા શિર પાપ.
અન્યદેવ પૂજવા વિષ્ણું જાણી, સઘળે વ્યાપક સારંગપાણી;
સમદર્શી જે જન થાશે, તે મનસા વાચા વૈકુંઠ જાશે.
થાશે અન્ય મારગની મમતા, તે જન મરશે ભવમાં ભમતા;
જો રહ્યા મનમાં રાગ દ્રેશ, તો કિંવા ધર્યો તાપસવેષ.
અહંકાર કામ ક્રોધ મત્સર, તે તસ્કર લૂટે જીવનું ઘર;
પ્રાણી થયો માયાબંધ યુકિત, નથી કીધી જહાંલગી તહારી ભકિત.
તહાં લગી જીવને જમદરશંન, જહાંલગી નથી તાહારૂં ભજન;
તહાંલગે આવાગમન જન્મ મર્ણ, જહાંલગે ન શેવ્યાં તમારાં ચર્ણ.
જે કો અન્યદેવને ધાય, તે વિમાને બેસી સ્વર્ગે જાય;
ક્ષીણપુણ્ય પડે મૃત્યુ લોક, ફરી ભોગવે તે હર્ષ શોક.
તહારે ચર્ણે જે મસ્તક નામે, તે ધ્રુવની પેરે પદવી પામે;
અચળ પદવી પામે પ્રાણી, એહેવું નિશ્ચે કહે વેદવાણી.

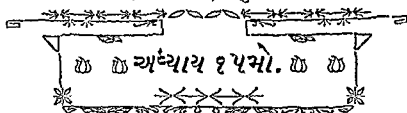
પ્રભુ તેં વચ્છ ગોપ ઉપજાવ્યાં, તમો વચ્છ થઇ સુરભીને ધાવ્યા;
કહોનો પુત્ર થયો કહોનો ભાઈ, ગોપ રૂપ થયા જદુરાઇ.
લીજે મૂળગાં વચ્છ ને ગોપ, મુજ ઉપરથી ઉતારો કોપ;
એહેવું કહી પગે પડયા બ્રહ્માય. હરી આગળ ગોલાંટા ખાય.
શિરના કેશ નખાગ્ર લુહુએ, અષ્ટ નેત્ર ભરી અજ રૂએ;
બ્રહ્મા કર ગ્રહી બેઠો કીધો, હરીયે હૃદયા સાથે લીધો.
મસ્તક ઉપર ધરીયો હાથ, હસીને બોલ્યા ગોકુળનાથ;
મેઘગંભીર સુધા સમાન, મધુર વચન વદે ભગવાન.
દુસ્તર પ્રબળ છે મહારી માયા, મોહોટા જોગેશ્વર લેવાયા;
માયા શિવસનાદિકને દમે, માયામાં લક્ષ્મી ભૂલાં ભમે.
મહારી માયા તરે માહારો દાસ, જે તજે વીષય વીલાસ;
બ્રહ્મા તુને લાગ્યું રાજસ કર્મ, તમો ન જાણો ભકતનો ધર્મ.
તું ઉપર નથી ક્રોધે ભરાયો, મેં માયા મૂકી તુને વાહ્યો;
મહારા ભકત સાથે જો અડશો, તો બ્રહ્મ લોકથી હેઠાં પડશો.
એહેવું કહી વિધિને કીધો વિદાય, પ્રજાપતિ નમ્યો પ્રભુને પાય;
બ્રહ્મ લોક ગયા અષ્ટપાણી, મુકયાં વચ્છ ગોપ વૃંદાવન આણી.
ચર્મ ઉપર ગોપ બેસાડયા, હરીયે પહેલાના લય પમાડયાં.
નવાં વચ્છ કીધાં અંતર્ધાન, જુનાપેં વાળવા ગયા ભગવાન.
હરિ ફરી આવે ગોપ ઇચ્છે. પાસેથી બળીભદ્ર કાંઇ ન પ્રીછે;
હરણ કરી ગયા પ્રજાપતી, તે વચ્છ ગોપ જાણતા નથી.
દ્વાદશ માસ નિમેષ સમાન, મુળગી વાતનું રહ્યું છે જ્ઞાન;
જુએ વાટ આવે અવિનાશ, કરતલમાંહે અંનના ગ્રાસ.
અથાણાની ચીરી અંગુળીમાં ભરાવી, અદ્ભુત માયા કૃષ્ણે ઉપજાવી;
તે નથી થયાં કોના ટહાડાં અંન, વચ્ચે વહી ગયો વરસ દીન.
દીધું કૌતક શ્રીવનમાળી, વાયદો પાળ્યો આવ્યા વચ્છ વાળી:

હસી ગોપ કહેછે વચન, પધારો નાથ કીજે ભોજન.
બળી ભદ્ર ગોપ સહુ સાથે, તે અંન લીધું વૈકુંઠનાથે;
છે અંન.વાસી ટહાડું કોહ્યું, જોયો પ્રેમ અંન નવ જોયું.
બ્રહ્મા જાણે હું જમવા જાઊં, ગોવાળા સરખો પાવન થાઉં;
અંન પડશે ભોમ મોજાર, તેને વીણી કરીશ હું આહાર.
કમળાનાથે કૌતક કીધું, રજ માત્ર પડના નવ દીધું;
બ્રહ્મા આકુળ વ્યાકુળ થાય, મનવા હરીપ્રસાદમાં જાય.
વિરંચીયે વિચાર્યું મન સાથ, નદીમાં મછળુ લેશે જદુનાથ;
શુદ્ધાચમન કરતાં પડશે અંન, તેહેનું હું જઇ કરૂં ભોજન.
મચ્છ રૂપ બ્રહ્માએ લીધું, જાણ્યું માહારૂં કારજ સીધું;
બ્રહ્મા આવ્યો જાણી જદુનાથ, કામળે લોહ્યા અજાૃઠા હાથ.
પણ પ્રસાદ બ્રહ્મા પામ્યો નહીં, એ ટિપ્પણ કથા વિસ્તારી કહી;
હરિપ્રસાદ મહિમા જાણે સંત, શું જાણે વિષયી પામરજંન.
સંજ્યા સમે ગોપ જદુરાય, તે પધારયા ગોકુળમાંહાંય;
ઘેર ઘેર વોળાવ્યા ગોવાળ, સાંભળ કથા પારક્ષત ભૂપાળ.
ગોપ કહે સુણો નંદ મહારાજ, શ્રી કૃષ્ણે અજગર મારયો આજ;
મોહોટું પ્રાક્રમ પ્રભુએ કરયું, રમવા તેહેનું ચર્મ આધરયું.
ઘેર ઘેર મહિમા કેશવતણો, કંસે જાણ્યું આજ અઘાસુર હણ્યો;
એહેવી માયા મોહનની થઈ, પણ અસુર કો પ્રીછ્યા નહીં.
પાગંડ અવસ્થાનું પ્રાક્રમ રાય, જાણ્યું કીશોર અવસ્થા-મહાંય.
બ્રહ્મા નિમેષ વર્ષ વહી ગયું, સંદેહ નિવારણ કારણ કહ્યું.
એ બ્રહ્મસ્તુતિ જે કો સાંભળે. ચોરકર્મનું પાતિક ટળે;
ગંગાસ્નાન એક શ્લોકે વળે, બ્રહ્મહત્યાદિક પાતિક જળે.
એ શાસ્ત્રથી લેટી છે કથા. મેં શુકવાણી જાણી જથા:

સાંભળો શ્રોતા પુણ્ય પવિત્ર, થયું પૂરણ સરસ ચરિત્ર.
ભજો સીતાપતિ રઘુવીર, જેમ પામે ભવજળ તીર;
કહે પ્રેમાનંદ શ્રીરામ, જીવ્હાએ રમજો તહારૂં નામ.

વલણ.

રામ હૃદય રહેજો સદા, શુક કહે સાંભળ રાયરે;
ભટ પ્રેમાનદ કહે કથા થયો, ચતુર્દશમો અધ્યાયરે.

અધ્યાય ૧૫મો.

(કડવું ૫૧મું—રાગ કેદારો *)
શુકજી કહે સુણ રાયરે, શ્રીકૃષ્ણતણો મહિમાયરે;
કાંઈ ગાય ચારવાની મનષા થઈરે, પૌગંડ અવસ્થા ગઈરે.
કિશોર અવસ્થા થઈરે, કરૂણામયની લીલા કેમ જાય કહીરે;

ઢાળ.

કહી ન જાય અદભુત લીલા, થાકાં મન બુદ્ધિ વાણી;
નેતિ નેતિ નિગમ પોકારે, શું કહે પામર પ્રાણી.
જથાબુદ્ધિ તથા કહું કથા, વૃથા ધરૂં વકતા નામ;
કવિ વ્યાસ વકતા શુર સ્વામી, પરિક્ષિત ને પરમ ધામ.
માયામગ્ન મનુષ્ય અપરાધી, વિપ્ર પ્રેમાનંદ નામ;
શું પ્રાકૃતબંધ બાંધે ભાગવતનું; કરતા હરતા શ્રીરામ.
પરિક્ષિત કહે ગર્ભજોગી, શૌનિકને સૂતપુરાણી;
છે પાવન અધ્યો પંચદશમો, ચારે શ્રી ચક્રપાણી.
વાછરૂ લઘુ ગોપને સોંપ્યાં, ગોવિંદ ચરાવે ગાય;
આપ સમાણા બાળક સંગે, નિત્યપ્રત્યે વૃંદાવન જાય.
નિત્ય નિત્ય રંગ તરંગ ઘણેરા; રમત રમે રણછોડ;

* બા૦ પ્ર૦ ગુ૦ પ્ર૦માં "વૈશાખ"

પ્રબળ ભાગ્ય ગોપનાં દેખી, દેવને થાએ કોડ.
દ્રુમ વેલી ફૂલી વૃંદાવન, ફળી અષ્ટાદશ ભાર;
નાનાવિધ કુસુમ બહુ રંગી, ખટપદ કરે ગુંજાર.
રૂચિત શબ્દ વિહંગમ બોલે, ડોલે લતા વાયુવેળ;
પઢિત પુંખી હરિજસ ભણતા, પોપટ બેઠા કેળ.
શ્રીફળી ફોફળી સરઘુ સીમળ, સાહડીયા સીસમ સાગ;
અગર તગર મળીયાગર ખીલી, ચંદને ચડીયા નાગ.
આંબા આંબલી કોઠી કાચકી, કદમ વૃક્ષ શોભાળ;
પીપળા પીપળીં આસોપાલવ, વટલટે હીંચે ગોવાળ.
મોગરા માલતીવેલ વાળો, કુશ વર ભાણના ભોથા;
ચારોળી ચંપક ચંપેલી માંહે, મધુકર ખાએ ગોથાં,
જાઈ જૂઈ કેતકી દાડેમી, નારંગી લવેંગી દ્રાક્ષ;
ખજુરી ખારેક ફણુસી ફાળસી, પડે પીળી આંબા શાખ.
લીબુંડી કેરણી કંથારી, કમરખી જાંબુ બોર;
તાલ તમાલ સાલને સમડી, રાયણ રાતાં અંકોર.
ખંડોકળી પરવેલ વળી; પંકજ પોયણુ અનંત;
નવાં નવાં અંકુર પાડલ ને કેસુ, વાસ વસે વસંત,
વૃંદાવનમાં તુળસીનાં વૃંદે. વિલસે વ્રજના બાળ;
ગુંજા માંજર ને વૈજયંતી, હીંચે પાગ પ્રમાણે માળ.
કપોત કોકીલા સુડા સારસ, ચકુવાકને મોર;
મરાળ મધુકરને ટીટોડી બોલે; ચાતક ચાશ ચકોર.
શશક જંબુક વરૂ વણિઅેર, વ્યાઘ્ર કેસરી વ્યાળ;
મુખમાં તરણાં હીંડે હરણાં, કુદક દેતા ફાળ.
ભાવન પાવન છે જમુનાતટ, બંસીવટ બીરાજે;
રાગ રસાળા ગાય ગોવાળા, વાજે વેણુ મોરલી ગાજે.
અંગે ઊગટ મોર મુગટ, કાને કુંડળ લટકે;
ધાબળીની પલવટ વાળી, ધાતાં પાલવ ફટકે.
ગાય ચરે ગોવાળા નાચે, મધ્યે રામકૃષ્ણ બે ઊભા;

ભાઇ શું વિખાણે વેદ વિચારા. વૃંદાવનની શોભા.
શુક વાણી ચોરી કીધી, આસરો મહારે શાંનો;
ભટ પ્રેમાનંદ કહે હરીદાસો, થોડું ઘણું કરી માનો.
શ્રીકૃષ્ણ કહે અગ્રજને તમારો, મોહોટો મહિમા રામ;
આ વૃક્ષ તમને નીચાં થઈ થઇ, કરે, છે દંડ પ્રણામ.
પક્ષી સ્તુતિ કરે છે તમારી, છો જાદવ રાજકુમાર;
અમને કો નમતું નથી અમો, જાતિતણા પીંડાર.
વડા વીરને શોભા આપે; હસતાં હાંકે ગાય;
તાલ વનમાં ગયા ગોવાળા, સાંભળ પરિક્ષિત રાય.

વલણ.

રાય પરિક્ષત તમો સાંભળો, ગોવિંદના ગુણગ્રામરે;
ભટ પ્રેમાનંદ કહે કથા, શ્રોતાજન સમરો સીતારામરે.

(કડવું પરમું—રાગ કેદારાની ચોપાઇ દેશી ફેર)

કહે ભૂપતિને શુક જોગી, સુણરાય હરીરસ ભોગી;
વૃંદાવનમાં તાડનું વંન, ગયા ગોપ હાંકી ગોધંન.
તૃણ ચરે સુરભી રૂચી આણી, પીએ નિર્મળ જમુના પાણી;
બેઠા શ્રીકૃષ્ણ દ્રુમની છાંય, ગોપ તળાંસે પ્રભૂના પાય.
ભક્તવત્સલ અશરણાશર્ણ, બળીભદ્રનાં ચાંપે હરિ ચર્ણ;
તે અંતરિક્ષથી દેવતા ભાળે, રામાવતારનું સાટું વાળે.
છે પરિપક્વ તાડના ફળ, આવે રૂચિત ફળનો પરિમળ,
ઊત્કંઠા ગોવાળાને હવી, સરવે કહ્યું પ્રભુને વીનવી.
ઘણાં ઉંચા ફળ કેમ લીજે, કોણ પ્રકારે પ્રાશન કીજે;
ઘણો બળવંત વાયુ વાયે, તો ફળની પ્રાપ્તિ થાયે.
શ્રીકૃષ્ણ કહે સુણો ભાઇ, આપણે જાવું એ ફળ ખાઈ;
ધરો વાયુ દેવતાનું ધ્યાન, માગો મારૂત કને ફળનું દાન.
કરે કૌતક દીનદયાળ, સાંભળ પરિક્ષત ભૂપાળ;

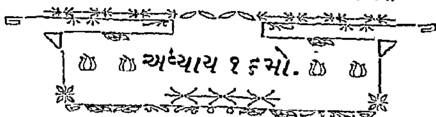
એક કો કંસનો પ્રેરયો પાપી, દૈત્યને કંસે આજ્ઞા આપી.
ગર્ધવાસુર તેહેનું નામ, આવ્યો જીતવા ગોવિંદરામ;
તાડવનમાં આવી વશીયો, ગોપમંડળી ઉપર ધશીયો.
ધુજે ધર્ણ બળે ચર્ણ મૂકે, ઉંચુ મુખ કરી ગર્ધવ ભૂંકે;
ગોવિંદને ભૂર બીહાવે, હાંકી કહાડે ફરી ફરી આવે.
ઊંચું પુચ્છ કરી કરી ધાય, તાડવનની કરે રક્ષાય;
તેહેનાં વનમાં ન જાતું કોય, સહુને ગર્ધવનું ભય હોય.
નિરખે ગોવાળા હરી માટે, નાખે પાટુ પગ ઊફરાટે;
ભયયુક્ત થયા સહુ બાળ, ઊઠયા બળીભદ્ર શ્રી ગોપાળ,
બીજા ગોપ ગોવિંદને વારે, રખે પાટુ પ્રભુને મારે;
પછે રામકૃષ્ણ બેહુ બળીયા, લઈ લાકડી પૂઠે પળીયા.
અસુરે ઓળખ્યા નંદકુમાર, કંસનો શત્રુ એ નિરધાર;
એહેને કરૂં પાટુનો પ્રહાર, મથુરામાં થાય જેજેકાર.
મુદિત થાશે કંસનું ચિત્ત, મૂને આપશે ઘણુંએક વિત્ત;
છે અભિલાખે ભર્યો અધર્મી, મરવું હરિ હાથે મૂકયું નિર્મી.
કીધો શબ્દ વદન વિકાશી, નાઠા ગોપ રહ્યા અવિનાશી;
વપુ ધૂમ્રસું ભસ્મે ભરીયું[1], કપટ આવે આંખમાં તરિયું.
દેહની વાસના દુર્ગંધ ઊઠે, અરડાયે ફરે હરિ પૂઠે;
જુએ કપટ દ્રષ્ટિ કર્મ બળે, પૂઠે ફરતા પ્રદક્ષણા ફળે.
સૂક્ષ્મ મારગને સંત પ્રીછે, દર્શન નારાયણનું ઇચ્છે;
અસુર દ્વેશબુદ્ધિ ધરી આવ્યો, ક્રોધ અંતરમાં ઊપજાવ્યો.
દ્રષ્ટિમાં રૂપ કૃષ્ણનું રાખી, જોડપાટુ પ્રભુપર નાખી;
મુખે ભુંકયો કરી ભુંકાર, ગોપવૃંદ કરે હાહાકાર.
કીધી લીલા અશરણશર્ણ, ગ્રહ્યાં હાથમાં ગર્ધવનાં ચર્ણ;
લટકામાં નાથે ઊંચલી લીધો; ગર્ધવ ગોળો ગોફણ કીધો.
મસ્તકપર ફેરવે જદુરાય, તેમ તેમ દૈત્ય વાધતો જાય;
કીધો લક્ષ્મી નાથે લટકો, તાડના થડ સાથે પટકયો.

[1] "વપુ ધુમ્રભસ્મેભરિયું" બાં૦ પ્ર૦

આખું વન ગરજ્યું ગડગડાટ, પડયાં તાડફળ દડદડાટ;
થયું મસ્તક પતીતનું ભૂકો, માતાઊદરશયનથી ચૂકો.
ગયો સ્વર્ગ ચડીને વિમાન, આપ્યો અમરલોક ભગવાન;
ગોવાળે ફળ વીણીને લીધાં, પહોંતો સ્વાદને પ્રાશન કીધાં.
શ્રીકૃષ્ણનું કરે વરણુંન, ફળ પામ્યા તમારે પુણ્ય;
સવ ગોપ વાસુદેવ મોરારી, ગયા ગોકુળ સુરભી ચારી.
વિરહે વ્યાકુળ વ્રજની નારી, સંન્યા એ આવ્યા આનંદકારી;
નિવરત્યો દિવસતણો વિજોગ, થયો સંન્યાએ દ્દષ્ટિસંજોગ.
હરિ વિણ ચાર પ્રહર જુગચાર, વ્રજવધુ પ્રેમ ભરી છે અપાર;
ઘેર ઘેર ગોપે કહ્યો સમાચાર, શ્રીકૃષ્ણે આપ્યો ફળનો આહાર.
મહાબળ કીધું ગોકુળનાથે, છુંડયો ગર્ધવ દ્રુમથડસાથે;
શુક દેવ કહે સુણ રાય, થયો પૂર્ણ પંદરમો અધ્યાય.

વલણ.

અધ્યાય પંદરમો પ્રગટ થયો, ચરિત્ર અદ્ભુત લીલા ધામરે;
ભટ પ્રેમાનંદ કહે કથા, શ્રોતાજન સમરો સીતારામરે.

(કડવું પડમું—રાગ સામેરી)

કહે શુકજી સાંભળ રાયરે, કહું નાગદમણ મહિમાયરે;
કહે શૌનકને સૂતપુરાણીરે, કાળીનાગ નાથ્યો ચક્રપાણીરે*
કીધું કૌતુક ગોપી નાથરે, ગયા વનમાં ગોવાળા સાથરે;

* આ પ્રતમાં દરેક ળીછ, ગોથી, ખી વગેરે વીડીના તૂકોમાં 'રે' નથી

તે દહાડે ઘેર રહ્યા છે રામરે, કરવું છે સંબંધી કામરે.
પૂઠે ગોપ આગળ ગાયરે, વાદ્દે મહુવર વેણું વાયરે;
ગોપ પ્રત્યે પ્રભુ કહેવા લાગારે, આપણ આજ વનમાં જઇયે આઘા રે
એમ કહી દૂર ગયા ભગવાનરે, થયા વનમાં જંત્ર મધ્યાન્હરે;
થયા તૃષિત ગોવાળા ગાયરે, વિખજળ ભણી સુરભી ધાયરે.
ગોપ ગૌને જાતી વાળરે, જાવાદો કહ્યું શ્રીગોપાળેરે;
પીવાદો સુખે ગૌને પાણીરે, તવ ગોવાળા વદે છે વાણીરે.
કહે છે ગોવિંદને ગોવાળારે, એ જળમાં છે વિખની જ્વાળારે;
તમો નથી જાણતા વનમાળીરે, ઈહાં વાસ વસે સર્પ કાળીરે.
કાલિંદીનો દ્રહ [1] વિખે ધરિયોરે, પીતાં પાણી કોન ઉગરીયોરે;
પડે છે પક્ષી ગગને જાતાં રે, મન કેમ માને ગૌ પાતાંરે.
સુણી ગોપ સખાની વાણીરે, ભરાયા ક્રોધે સારંગ પાણીરે;
કાળીને કાઢવાની દૃષ્ટિ કીધીરે, પીયો જળ સહુને આજ્ઞા દીધીરે
સર્વે કહ્યું કૃષ્ણનું કીધુંરે, પ્રાણી માત્રે તે જળ પીધુંરે;
ગાય ગોપને ચડ્યું ઝેરરે, સહુ ધર્ણે ઢળ્યું આવી લેહેરરે.
નાથે અમૃત દૃષ્ટિએ જોયું રે, જોતાંમાં હળાહળ વિખ ખોયુંરે;
ઉઠી ગાય ગોપ થયા બેઠારે, સહુકો જળમાં નહાવા પેઠારે.
છાંટે છોળ જળમાં ઝીલેરે, સર્પ ગરલ સ્પર્શ થાય ઢીલેરે;
સર્વને મૃત્યુ તણા ભય ભાગારે, જમુનાની રેતીમાં રમવા લાગારે.
જેહેને સામળીયો છે સહાયરે, તેહેને સર્પ થકી શું થાયરે;
જે કાળીની ફૂંકે ફાટે પહાડરે, કોશલગે ન મળે એકું ઝાડરે.
કાળું જળ નીલી સેવાળરે, કાળીનાગ મૂકે વિખ જ્વાળરે;
મનપા સર્પ કહાડવાની કીધીરે, ગોવિંદે ગેડી કરમાં લીધીરે.
કટિ પીતાંબર પલવટ વાળીરે, ગેડી દડો રમે વનમાળીરે;
કહે સહુ ગોપને ગોકુળ રાયરે, રખે ભાઈ દડો જમુનામાં જાયરે.
જેહેનીવતી દડો એહેમાં જાશેરે, નાખનારો લેવા ધાશેરે;

[1] સંસ્કૃત "હ્રદ" દહરો, ધરો, ડોહ, ડેહ્રાહ, ઢ.

એહેવો પરઠ કીધો માહારાજે, કાળી નાગને નાથવા કાજેરે.
મારે હાક સખાની તેદીરે, પડે પ્રહાર દડાપર ગેડીરે;
ધાય ગોવાળા મદમાતારે, ભરયા શ્વાસ ગુલાંટા ખાતારે.
હાથના કડાં ઊંચા ચહડાવેરે, મારે દોટ પાધરી ફાવેરે;
એક હારે એક લઇ જાયરે, વાળવા ભીરુ[1] પૂંઠે ધાયરે.
લાગ સામળીયાનો આવ્યોરે, દડો ગેડીમાંહે ભરાવ્યોરે;
મારી દોડ આંકડે ચડીયોરે, દડો જળમધ્યે જઇ પડીયોરે.
હસ્યા ગોપ દેઇ દેઇ તાળીરે, થયા ઓશીયાળા વનમાળીરે;
વચન પોતાનું પ્રતિપારે, ચડયા નાથ કદમની ડાળેરે.
બાંધી કેડ કાછડો વાળીરે, ધ્રુજે કદમવૃક્ષની ડાળીરે.
વાળ્યો અંબોડો દીનાનાથેરે, માગી વીદાય ગોવાળા સાથેરે.
ભાઈ હું જમનામાં ઝંપાવુંરે, દડો સર્વથા શોધી લાવુંરે;
રખે કો રોતા ગોકુળ જાતારે, સદ્ય મરશે માહારી માતારે,
ધરજો ધીરજ ઘટીકા ચારરે, હવડાં આવું છૌં નીરધારરે;
ફરી મેળવશે વિશ્વાધારરે, ન મળ્યા તો છેલો નમસ્કારરે.
ગોવાળા સહુ પાગે લાગેરે, પટ પાથરીને માન માગેરે;
દડા માટે કાણુ ઝંપાવેરે, કહ્યું ગોપનું મનમાં ના આવેરે.

વલણ.

ના આવે મનમાં નાથને, પડવાને તત્પર થયારે;
કદમદ્રુમની ડાળીએ, પરમાત્મા ઊભા રહ્યારે.

—

(કડવું ૫૪મું—દેશી છંદની*)

ગુરૂ ચર્ણ પંકજનું ધ્યાન રાખું,
કાળીનાગ શ્રીકૃષ્ણનું જુદ્ધ ભાખું;
ગુરૂ ગણુપતિ સરસ્વતી શીષ નામું,
શુકવદનવાણીનો પ્રસાદ પામું.

---

1 "ભીરૂ" બા॰ પ્ર॰

હદે ઊપની માહરે અભિલાષા,
બાંધું નાગદમણ ગુજરાતી ભાષા;
કાલીદમન તે નાગદમણ કહાવ્યુ,
દડા કારણે દેવે જળમાં ઝંપાવ્યું.

શું છે કાર્જ મહારાજ દડાનું તહારે,
મુકો છોકરવાદી ગોવાળા વારે;
તું વિના નંદરાય કેમ દેહ ધરશે,
સુણી વાત જસોમતી સદ્ય મરશે.

કહ્યું ગોપનું સામળો કેમ માને,
ગ્રહી મૂખમાં ગેડલી નાથ કહાને;
કછી કાછ અંબોડલો શીષ વાળી,
ઉંચા હાથ કરી દેછે નાથ તાળી.

જોડી પાગ રાખ્યા છે વૈકુંઠ નાથે,
બાંધી મહુઅરવાંસળી કટિ સાથે;
કીધો નાદ ઉન્માદ મહા ક્રોધ આણી,
કુદ્યો કહાન કોડામણો ચક્રપાણી.

બળ ચર્ણના ભારથી શેષ ચાંપ્યો,
ચળ્યો ચંદ્ર નક્ષત્ર ને ભાનુ કાંપ્યો;
ડોલ્યો મેરૂ કૈલાસ મહાદેવ બળીચો,
મરજાદા મૂકી નિધિ ખળભળીચો.

ત્રઇલોકનો ભાર બળ બાહાર આવ્યું[1],
જળ જમના મધ્ય વહાલે ઝંપાવ્યું;
નવ નાગનું કૂળ કૃષ્ણે બીહાવ્યું,
તળ સાતનું જળ બાહેર આવ્યું.

---

૧ મુનત ૧૮૮૯ની શુ૦ પ્ર૦માં છે " ત્રૈલોકના ભાર બળે જળ બહાર આવ્યું " બા૦ પ્ર૦

નાગે પડયો વાત્તા કેમ કરિયે ભાઈ,
ઢળ્યા ગોપ ધરણે સહુ લેહેર ખાઈ;
રૂંએ બાળકાં લોચને નીર રેડે,
ઉભી કાંઠડે કૃષ્ણને બાહાર તેડે.

સખા સર્વને સામળે દુઃખ દીધું,
જસોદાસુતે જળવિષે શું રે કીધું;
ખેહા બારણે સર્પને વનમાળી,
મુખે બોલતા ક્હાં ગયો સર્પકાળી.

મુકે મૂખપર હાથ ને નેત્ર ચોળે,
દેખી નાગણી નાર મળી સર્વ ટોળે;
ઝમક ઝાઝરી ઘઘરી પાયે કાંબી,
છુટા કેશ કો નારની વેણી લાંબી.

મુખચંદ્ર ગજેંદ્રની ચાલચાલે,
નાર ઉદરપર હેમનો હાર હાલે;
ઝળકાવતી ચુડલો ચપળ જોતી,
નથ ઢળકતી નિર્મળ નાકે મોતી.

પ્હેરયાં ચીર ચરણાં મણી માથે ઝળકે,
દેતી હાથે મ્હોડે હીંડે હુલકેહુલકે;
પૂછે નાથને નાગણી શીષ નામી,
ત્હારૂં રૂપ જોઈ અમો પ્રીત પામી.

ધન્ય માવડી તાહરી પુત્ર જતયો,
સુખી તાતનો બાળ છે લાડવાયો;
કોણ ગામ કોણ નામ છે ન્યાત ત્હારી,
કર ગેડલી મહુવર વેણુ ધારી.

રાતી આંખની રેખ છે સુભટ શૂરા,
બોલો બાળુવા લાડ લક્ષણ પૂરા;
ત્હારાં નાકનું મોતી અધર લાગે,
ત્હારૂં મૂખ જોતાં ભુખ તર્ષ ભાગે.

આપું આસન બેસો બાળક ન્હાના.¹
જાગે નાગ કાળી બોલો છાના છાના;
અહીં આવતાં કહાન કહો કાં ન બ્હીના,
મોટું આશ્ચર્ય પામી જે શે ન ભીના.

કો કહે રાણીએ એહને આંહાંજ વાસે,
કો કહે માત એની બાઇ મરી જાશે;
કો કહે બ્રહ્માએ બાળક નથી ઘડિયો,
ધન્ય માત પીતા જેને પેટ પડિયો.

ભૃગુલાંછન શ્રીવત્સ રૂડું લાગે,
જાએ નાર તળુવાં દિસે પદ્મ પાગે;
કહી ગાંઠળી ઘુઘરી પાય વાજે,
છબી અંગની જોઇ અનંગ લાજે.

ઝીણી ધાબળી કેડમું બાંધી તાણી,
ગ્રહી ગેડલી હાથમાં ક્રોધ આણી,
બાપ બ્હેસો પડયો કે અજ્ઞાન આવ્યું,
કાળી નાગના દ્રહ વિષે કાં ગંપાવ્યું.

સુણી નારની વાણી શ્રીકૃષ્ણ ભાખે,
પડે જળ વિષે કોણ પ્રાક્રમ પાખે;
શું ન, ઓળખો સુંદરી નંદ નામ,
વસું જમુના તીરે ગોકુળ ગામ.

જશોદા માત મ્હારી છે નંદ તાત,
મ્હારી બેલ બળીભદ્ર છે જ્યેષ્ઠ ભ્રાત;
શ્રીકૃષ્ણ ગોપેશ છે નામ મ્હારૂં,
આહીરની જાતિ અમો પેનું ન્હારૂં.

¹"એક આસન આપે" બા. પ્ર. ૨ "ન" બા. પ્રમાં

બીજે ભાવતાં દૂધ નવનીત છાસ,
કરૂં દાણકીડા રમૂં રંગરાસ;
અમૂલક દડો પડયો નીર માંહાય;
કહાં છે ચોર કાળી કહે કૃષ્ણરાય,

કોણે ઠામ આપ્યો વસ્યો સર્પકાળી,
વૃંદાવનની વેલ જ્વાળે પ્રજાળી;
નદી જળ નિર્મળ વિખવંત કીધું,
ખગ મૃગ માનૂષને દુઃખ દીધું.

જશોદાપયપાનનું બળ દેખાડું,
કાળીનાગને કુંડથકી બહાર કહાડું;
સુણી વચન હસી દીયે નાર તાળી,
કહે છે કેટનો લાંક જીતે તું કાળી.

કહીયે સાંભળ્યો છે કાળીનાગ કાને,
ભોળા સામળા આંહાં તું આવ્યો છે શાને;
નહીં ભ્રાત સંગાત સુભટ સાથે,
નથી લોહ રક્ષા ગ્રહી ગેડી હાથે.

અમો માન માગું તમારાં કુશળ માટે,
કાળી નાગની ફૂંકથી ગગન ફાટે;
એવું જાણી ફરો તમો નાથ ભોળા.
અમો માન માગું પાથરીને ખોળા.

વલણ.

ખોળા પાથરે સર્વ નાગણી, ફરી ફરી લાગે પાગરે;
મરડી મરડી સામળો, સર્પ ભોવનમાં જાયરે.

(કડવું ૫૫મું—રાગ મારૂ]

(નાગણી વચન):—

મ્હોટેમા બોલો રે, સર્પ સાંભળશે રે;
બાઇ અડકાવો બાર, બાળક છળશે રે.
લાડકા છો લાડકવાયા, ઉન્મત્ત મલ્લ ગોવાળ;
હૃધમલ કોનું કહ્યું ન માને, કાં સુતો જગાડે કાળ—મ્હો૦
કાળીનાગથી કંસ કાંપે, કાંપે જમકિંકર;
તું શતફેણાને કેમ કરીને જીતે, ઘેલા નંદકુંવર—મ્હો૦
મૂળ પોતાનું વિચારીયે રે, તું ઉદે થયો આજકાલ;
કંસને ઘેર ગોરસ લઈ જાતાં, નંદને પડી છે ટાલ—મ્હો૦.
એ વચન સંભારે સર્પણી[1] મૂકાવું આ ઠામ;
એહેવું કહી મંદિરમાં પેઠા, પ્રેમાનંદ પ્રભુરામ—મ્હો૦

(રાગ મારૂની દેશીફેર—૫૬)

હો બાઈ બાળક ઘેલો દીસે છે, કહ્યું ના માને;
આફણીએ ન્હાસશે દેખીને, વારોછો શાને—હો બાઇ૦
લટપટી લેશે ફેણામાં, કુશળે કેમ ફરશે;
માઠા સમાચાર જાણી એહનાં, માત પિતા મરશે—હો બાઇ૦
સંગ કીધો જડ ગોવાળાનો, ટહાડી ગબ શીશવે;
પીંડારો વન પશુવાં ચારે, બુદ્ધિ કહાની લાવે—હો બાઇ૦
બીહાવ્યો ન બીહે બાળકડો, વહડવાનો રસીયો;
પ્રેમાનંદ પ્રભુ સીતાપતિ, મંદિરમાં ધસીયો—હો બાઇ૦

(રાગ વેરાડી)

(શુક વચન):—

નાગ સનમુખ સામળીયા તત્પર થયા, એવે ગોવાળા શ્રી
ગોકુળ ત્યન

1 બા૦ પ્ર૦. બે શુ૦ પ્રતોમા "સાંભળી સર્પણીનાં" અને
એમાં "ભળાભો સર્પણી જો" એવું છે.

ત્યાહે ત્યાહે કરી જીભ્હા ડસે, તે મસ્તક ધુણે ને કર ઘસે.
શોક સંયુકત શ્વાસે ભરયા, શુ બેઠા નંદ બાળક ઉચરયા;
વરત્યું વિપરિત વિસ્મય વાત, કૃષ્ણે કીધો જમુનામાં ઝંપા
પાત.
વારતાં ચડયો વૃક્ષની ડાળ, પુત્ર તમારો ગયો પાતાળ;
દારૂણ વાત શ્રવણે સાંભળી, પડયા નંદજી મુરછા વળી.
જેમ કુહવાડે કાપી કદળી, તેમ જસોમતી ધરણે ઢળી;
ટોળે મળ્યાં ગોપીનાં વૃદ, પછાડે અંગ કરે આક્રંદ.
રૂએ દંપતી વેદના ઘણી, ધાયા નંદજી જમુનાભણી;
શકે સર્વસ્વ લુટી લીધું નથી, એહેવે રૂપે ધાયાં જસોમતી.
જેમ વચ્છ વિના વીહીલી ગાવડી, શ્રીકૃષ્ણ વિના તેહેવી માવડી,
ત્યાહે પુત્ર ત્યાહે પુત્ર કહેતી જાય, પડે ઘણું વળી બેઠી થાય
દ્રહ ઉપકંઠ આવ્યું સહુ કોય, ઝંપાવાનું સ્થળ ફરી ફરી જોય,
દેખાડે ગોપ અંગુળીયે કરી, આ ડાળ ચડી ઝંપાવ્યું શ્રીહરી;
ઝંપાપાત કરવા જસોદા ધાઈ, અંબા બળીભદ્રે રાખી સાહી
ઉપનંદે નંદ ઝાલ્યા બળ કરી, રૂએ જસોદા ગુણ ઓચરી.

(કડવું ૫૬મું—રાગ વેરાડી)

(જસોદા વચન)—

માહારૂં માણકડું રેમાવ્યુ રે સામળીયા,
તાહારાં મનમાં એ શું આવ્યું રે સામળીયા;
હું અપરાધણ માતા [illegible], આ માટે ઝંપાવ્યું રે સામળીયા
—મા૦
કાલિંદીનં કાંઠું [illegible], [illegible] કાળો કાળી;
હવે આશા છે શ્રી [illegible] આવે વનમાળીરે સામ
ળીયા—મા૦
સંતાન રૂપીયું [illegible];
મેં નવ જાણ્યું જતન [illegible] ડી રે
—મા૦

પુત્ર પામી હું છેલે આશ્રમે, ઉછેરીયો પ્રતિપાળી;
નીપનો રસ ઢળી ગયો હું, વીજોગ આગે બાળી રે
સામળીયા—મા૦
નાકે મોતી પાએ ઘૂઘરી, મોર મુગટ શિર ધારી;
ફરી રૂપ હું કહાંથી દેખું, હરિ આવે ગૌ ચારી રે
સામળીયા—મા૦
કાને કુંડળ મૂખમાં મોરલી, સાંજે ગોકુળ આવો;
ભૂખ્યો છોં કહી પેટ દેખાડો, મા કહી મૂને બોલાવો રે
સામળીયા—મા૦
પીત પીછોડી કાછ કછે, મુજ કને નેતરૂં માગે;
હું ઘરડી માને થાકી જતી, કોણ વલોવવા લાગેરે સામળીયા—મા૦
તું પ્રાણેશ્વર તું ગોપેશ્વર, ગોપી દેહ કેમ ધરશે;
બાળ સખાની કોણ વલે આ, ગાયો હીસી હીસી મરશે રે
સામળીયા—મા૦
ઉંડા જળમાં વાસો કીધો, પાણીમાં કેમ ગમશે;
મોર પોપટ પૂતળી ત્હારે, રમકડે કોણ રમશેરે સામળીયા
—મા૦
કાંઇ તું ગયો ને હું જીવું છોં, ઓછાં મગપણ માટે;
સાચું વહાલા તો નાંહાં જણાએ, સાંભળતાં હૈડું ફાટે રે
સામળીયા.—મા૦
કાણપેં પાષાણ કઠીણ છે, તેપેં કઠીણ છે લોહડું;
વજ્ર તુલ્ય છે કાળજ મહારૂં, લોકને શું દેખાડું મોહડું રે
સામળીયા.—મા૦
તેં મેક્ષાંતર દહાનું કીધું, મનમાં દુખ કાંઇ આવ્યું;
ઊખળનું બંધન આજ સાંભર્યું, તે માટે જંપાવ્યું રે સામળીયા.—મા૦
નંદ જસોદા ગાય ગોવાળા, વ્યાકુળ વ્રજની નારી;
ચાર ઘડી પૂઠે સર્વે પડજો, હળધર રાખે વારી રે સામળીયા.
—મા૦

(કડવું ૫૭ મું–રાગ સામેરી)

શુકજી કહે સુણ ભૂપતિ, જાણી વ્રજવાસીનું દુખ;
ગોપ ગોપીને ધીરજ આપવા, હરિયે લીધી મોરલી મૂખ.
નિજ ભકતને આનંદ પમાડવા, જગાડવા સર્પકાળી;
ઘોર નાદે મહુવર વાઇ, પીંડાર પીડા ટાળી.
દ્યોહલોક તે શબ્દ પહોંતો, ધાઇ વ્રજની નારી;
બાઇ વધામણી વધામણી, કુશળ છે દેવ મોરારી;
પાતાળ માંહે વેણું વાજે, છે કહાનને કલ્યાણ;
નંદ જસોદા થયાં બેઠાં, ઠામ આવ્યા પ્રાણ.
ગીત ગાય વૃજ સુંદરી, સુણી નાંદ મુરલી હીસે;
જળમાં જુએ ગોવાળીયા, કાંઇ કરતાં કૃષ્ણજી દીસે.
વાંસળીયે વૃજ લોકને, અમૃત પાયું વનમાળી;
તે ઘોર શબ્દને સાંભળી, ભડકી ઉઠયો નાગકાળી.
રૂએ નાગેણ નેહ ભરી, બાળકનૂં શું થાશે;
કેમ જીવશે એની માવડી, સુણી વાત જીવડો જાશે.
કહે ભોયંગને ભામની કરો, કૃપા ભોળા ભરતાર;
દયા આણો દીન જાણી, છે રંક નંદકુમાર.
ક્રૂર રૂપે કૃષ્ણ જોયા, શત ફણા ફુંફુંવાવી;
ગોવિંદજી બ્હીતા નથી, વિશેષ વેણુ ઘુઘુવાવી.
ગેડી લીધી એક હાથમાં, ઝુઝકારયો કદ્રુ કુમાર;
પાછા ખશી આછા ધસી, કીધો ફણા ઉપર પ્રહાર,
જેષ્ટિકા વાગી ઘણી, ખંડાણ પામ્યો મણી;
ધસ્યો કાળી કાળ સરખો, છે રીસ અંતર ઘણી.
ચંદ્રને જેમ રાહુ લેપે, સૂરજને જેમ મેહ;
તેમ કાળી નાગની ફણા મધ્યે, સામળીયાનો દેહ.
જેમ મહાજળમાં રત્ન પડયું, બાવળમાં ચંદન છોડ;
તેમ કાળીનાગના ગુંછળામાં, વીરાજે રણછોડ.
લક્ષ્મીનાથ લીધા લટપટી, કરી ફણાનો ફતકાર;

વિષજ્વાળથી જળ ઉકળ્યુ, વરશે હળાહળ અંગાર.
ઝટકી' છબીલોજી નીસરયા, થયા ચતુરભુજ શ્રીનાથ;
હરી છટે મોરલી વજાડે, ફેરવે ગેડી હાથ.
કાળીનાગ કૃષ્ણ કૂડે ચડયા, ફરે ફેણાધર રાય;
હુંકાર ભાખે ઝડપ નાખે, હરિ નહાના મહોટ થાય.
મુખે ગરલધારા ફૂતકારા, કરે ઝગારા મણિ શીષ;
ઝગે નયણ તારા ઉભય સારા[1], કરે હોકારા જગદીશ.
જીભ કહાડે ચંચ[2] ફાડે, દેખાડે વિખદંત;
અધર ફરકે આંખ તરકે, મરડે અંગ અનંત;
હાંકે છછેડી નિકટ તેડી, કરે ગેડી પ્રહાર;
પછે રીસ કીધી દોટ દીધી, લિધિ બાથ નંદકુમાર.
વનમાળી નાગકાળી, લે સંભાળી ઘાય;
પાતાળ ગાજે ઢીક વાજે[3], વિરાજે વૈકુંઠરાય.
અડવડે હેઠા પડે ને, ગડગડે[4] જેમ મેહ;
પાછી પહાંની નવ કરે, સમાન જોદ્ધા બેય.
ચાર ઘટિકા જુદ્ધ હવું, પછે કોપીયા જદુરાઇ;
પદ પ્રહાર કીધો પૃષ્ટમાં, પડયો નાગ મૂર્છના ખાઇ;
ગેડીવડે શત નાક ફાડયાં, પ્રાક્રમ કીધું પ્રૌઢ;
નાગ નાથ્યો દોરડે, ઉપર પ્રભુ થયા અરૂઢ.
અમર કમળ પાતાળના, લીધાં લક્ષ્મીનાથ;
દંડો લેઇ નાગ હાંકયો, પૂઠે નાગણીનો સાથ.
સર્પણી સહુ વલવલે. મુકો અમારો સ્વામીન;
અમો ભિક્ષુકી દાતાર તું, પ્રભુ આપ હેવાતન.
કહ્યું ન માને કૃષ્ણજી, પૂઠે સ્તવે નાગણ નાર;
જેજેકાર ગોપી કરે, પ્રભુ નીસરયા જળથી બહાર.

---

૧ "ધારા" સારા-ખારા બા૦ પ્ર૦ "ઝગે નયણાં ઉભય તારા" મુ૦ પ્ર૦. ૨ "ચદ્ર," બા૦ પ્ર૦. ૩ "પતાળવાજે ઢીગ ગાજે" બા૦ પ્ર૦, ૪ 'બડબડે" બા૦, પ્ર૦

નીજ કંઠના હાર ત્રોડી, મુકતાફળે વધાવે;
વેગળા રહી સહુકો સ્તવે, પણ પાસે કો નવ આવે.
મૂકો અમારા નાથને, નાગણી સહુકો જાચે;
કાળીનાગની ફણા ઊપર, કૃષ્ણ થેઇ થેઈ નાચે.
ગોવાળા સહુ વેણું વગાડે, ગીત ગાય ગોવાળી;
દેવતા જે જે કરે ને, નાચે વજાડે તાળી.
અંતરિક્ષે નાચે અપ્સરા, ગાય ગાંધર્વ ગીત;
સપ્ત ઋષીશ્વર સ્તુતિ કરે, નાથ્યો નાગ કીધું નૃત્ય.
શિખધર ઘણું ક્રોધે ચડીયો, વીટાયો કૃષ્ણને દેહ;
સર્પમાં શોભે સામળો જેમ, ચંદ્ર ઢાંકયો મેહ.
ચૂડ ભરી નખશિખ લગે, કરે ગોપ હાહાકાર;
શ્રીકૃષ્ણે પુચ્છ કરમાં ગ્રહી, ચાંપી ફણા પદભાર.
શરીર પુષ્ટ કીધું ઘણું, તડતડયું નાગનું તંન,
જીભ કહાડી પડયો કાળી, સર્પણી કરે સ્તવંન.
નાગણીયે નિજ બાળક મૂકયાં, કૃષ્ણજીને શર્ણ;
રંક સામૂં જુઓ સ્વામી, નાગણી લાગે ચર્ણ.
ઘણું ઉત્તમ તમો કીધું, ઉતારયો અરિનો દર્પ;
જદપી સ્વામી અમારો પણ, સાધ નોહોતો સર્પ.
અહંકાર એહેનો ઉતરયો, પૂરણ પામ્યો પ્રહાર;
દયા કરો અમ દીનને, કૃપાળ નંદકુમાર.
ગોપ ગોપી સ્તુતી કરે, સ્તવે જસોદાનંદ;
સર્વની સ્તુતિ સાંભળી, ઊતરયા શ્રીગોવિંદ.
નયણ ઢાળી પડયો કાળી, શત મુખે વેહ જળધાર;
શ્રીકૃષ્ણ કંઠે આરોપ્યો, નાગણીયે કમળનો હાર.
કૃષ્ણ કૃપાએ સર્પ ઉઠયો, કરે સ્તવન દંડપ્રણામ;
પ્રભુ કહે એ સ્થાનક મૂકી, કર તું બીજે ઠામ.
સર્પ કહે સ્વામી કહાં વસું. ગરૂડ મુજને ખાય;
શ્રીકૃષ્ણ કહે તું અમર થયો, [illegible]

આ દ્રહનું જળ નિરવિખ કરી, જા રમણદ્વીપને મહાંય;
ગરૂડ તુજને નહીં દમે, કીધી કૃપા કેશવરાય.
પરિવાર સાથે પરવર્યો, મણીદ્વીપ ગયો ફણાધાર;
થયું નિરવિખ જળ જમુના તણું, મળ્યો વેદ નંદકુંવર.
રાય પરિક્ષત પૂછતો, એક સંદેહ છે સ્વામીન;
કાળીનાગની જ્વાળથી, બહુ વૃક્ષ થયા દહન.
કદમનો વૃક્ષ કેમ રહ્યા, તે વદો વ્યાસ કુમાર;

(શુક વચનઃ)—

અમૃત પાન કરી ગરૂડ, અવની આવીયો એકવાર.
સ્વભાવ છે પંખીતણો, દ્રુહુએ ચંચ કરી કાંઈ ભક્ષ;
અમૃત ભરી ચંચ કદમે ઘસી, માટે અમર થયો એ વૃક્ષ.
પરિક્ષત રાય પ્રસન થયા, સંદેહ પામ્યો શાંત;
સુધાસ્પર્શે દ્રુમ રહ્યા, એ પ્રીછયું મેં વૃત્તાંત.
નાગદમણ જે સાંભળે, કો વૃદ્ધ જોબન બાળ;
તેહેને સર્પ ભય ઉપજે નહીં, કૃપા કરે શ્રીગોપાળ.
એ નવમું ચરિત્ર પૂરણ હતું, ઉત્તમ નાગદમણ;
પરિક્ષત આનંદ પામીયા, મુદિત અંતઃકર્ણ.

વલણ.

મોદ પામ્યો મહિપતિ સુણી, નાગદમણ મહિમાયરે;
ભટ પ્રેમાનંદ કહે કથા, થયો ષોડશમો અધ્યાયરે.

અધ્યાય ૧૭ મો.

(કડવું ૫૮મું—રાગ દેશાખની ચોપાઇ.)

શુકજીને પૂછે ભૂપતી, સંદેહ એક નિવારો જતી;

ગરૂડ સર્પને વેર કેમ થયું, એ દ્રહમાં કુટુંબ કેમ આવી રહ્યું.
શુકજીયે વાંણી ઓચરી, એ પૂર્વકથા કહું વિસ્તરી;
મૂળકથા સાંભળીયે નૃપ, વિનતાનો ગરૂડ કદ્રુનો સર્પ.
દાસત્વનું દુઃખ પંખી મન ધરે, ગરૂડ નાગનું ભક્ષણ કરે;
રમણ દ્વીપમાં નવકુળ વસે, અચીંતો ગરૂડ આવી વસે,
શત સહસ્રને ઝડપી જાય, નાગ લોકનો ક્ષય બહુ થાય;
પછે સર્પ માત્રે કીધો વિચાર, નવ કુળનો થાસે સંઘાર.
ગરૂડ જાચ્યો કરી વિવેક, તુંને નિત્યે સર્પ આપવો એક;
વારા કીધા નવકુળ મહાંય, તે ગરૂડભણી આફણીએ જાય,
કાળીનો વારો આવ્યો એકવાર, સર્પે મનમાં કરયો વિચાર;
શત ફણાનો ગર્વ મન ધરયો, કુટુંબ લઇ કાળી પરવરયો,
માહારૂં કોઈ મરે તો મહિમા કશો, તવ ગરૂડ પક્ષી પૂઠે ધસ્યો;
કુટુંબ સાથ સર્વ આગળ કરયો, કાળી વહડવા પાછો ફરયો.
ઘોર જુદ્ધ મારગમાં થાય, વહડતો કુટુંબ લેતો જાય;
ગરૂડ ઊપર ફેરા ફરે, પણ કાળી સહુની રક્ષા કરે,
ચંચ પ્રહાર કરે પંખી ઘણાં, નાખે દોહ ફટકારે ફણા;
ક્રોધ રૂપ થયો ખગ જંન, એહવે આવ્યું વૃંદાવંન.
જઇ દ્રહમાં બેઠો કાળી નાગ, મરે ગરૂડ જો મૂકે પાગ;
શ્રાપભય અંતરમાં ધરયો, પછે ગરૂડ હારી પાછો ફરયો.
શુકજી પૂછે પરિક્ષિત રાય, પક્ષીને શાપ કેનો દ્રહ મહાંય;
છે ત્રૈલોકમાં ગરૂડની ગતી, એ દ્રહમાં કાં પેશાતું નથી.
શુક કહે સાંભળીએ રાય, બ્રહ્મશાપનો કહું મહિમાય;
એ દ્રહમાં ઉપકંઠ તપનો ઠામ, રહેતો ઋષિ શૌભરી નામ.
જળમાં મચ્છ હુતા અનેક, તેમાં શ્રેષ્ઠ હુતો એક મચ્છ.
મીન નિર્મળ જળમાં રમે, તે ઋષીશ્વરનાં મનમાં ગમે.
થઈ મચ્છ સંઘાતે માયા ઘણી, ગરૂડ આવ્યો તે દ્રહ ભણી;
ચંચપ્રહાર તે જળમાં કીધો, મોહોટો મચ્છ મૂળમાં લીધો.
શૌભરીયે દીઠું પ્રત્યક્ષ, કીધો મચ્છ ગરૂડે ભક્ષ;
મરણ થયું વૃદ્ધ મચ્છતણું, પરિવાર તેહેનો રોગો ...

વળી તે મચ્છનું માંડયું ભોજન, ક્રોધ રૂપ થયા ઋષિજન;
શૌભરી કહે પક્ષી દુર્મતી, મ્હારી તુને મર્યાદા નથી.
જળચરની તું હિંસા કરે, પરમાંસથી દુર્ભર ભરે;
ફરી આ દ્રહમાં સુકીશ જો ચર્ણ, તો ગરૂડ નિશ્ચે પામીશ મર્ણ.
પરિક્ષતને કહે શુક જતી; માટે ગરૂડે તહાં અવાતું નથી;
તે શાપ જોગનો જાણી લાગ, માટે આવી પેઠો કાળીનાગ.
એ કથા પ્રસંગ શાપનો કહ્યો, પ્રસંન પરિક્ષત રાજા થયો;

(પરિક્ષત વચન):—

સ્વામી કુટુંબ કાળીનું નીસર્યું, પછે શ્રીકૃષ્ણે તહાં શું કર્યું.
શુક કહે સાંભળ રાજાન, પ્રૌઢ કર્મ કીધું ભગવાન;
સર્પ વળાવી ગોકુળરાય, માતપિતાને નમીયા પાય.
ભેટયાં જસોદા આરત ઘણી, મળ્યા રામ ભેટયાં રોહિણી;
દીધાં ગોપ માત્રને આલિંગન, ગોપીને કીધું આસ્વાસંન,
ફેરવ્યો ગૌને વાંસે હાથ, નંદે ઉછંગ લીધા શ્રીનાથ;
કેટલાએક સંકલ્પ કીધાં દાન, બ્રાહ્મણે ઓળખ્યા ભગવાન.
શરિર જૂએ માતા જસોમતી, સર્પનો ડંશ તો દીસતો નથી;
રખે વિખ ચડયું હોય સામળવાન, જૂએ તળુઆં તપાસી ચાંપે કાન.

અદભુત માયા પ્રભુજીતણી, શુકજી કહે કેમ શકું ભણી;
તહાં મળી બેઠા ગોપીગોવાળ, તે સ્થાનક થયો સાયંકાળ.
ગોપને કહે નંદ મહારાજ, આંહાં વિશ્રામ કરો સહુ આજ;
તવ નંદરાયનું માન્યું કહ્યું, સહુ કો જમુનાતટમાં રહ્યું.
નિશાએ સુખ પામ્યા આહીર, છે શીતળ વેળું શીતળ નીર;
રાયને શીતળ વાય સમીર, બેઠા ગોપવૃંદમાં શ્યામશરીર.
કૃષ્ણગોષ્ટ વલ્લભ સહુને ગમે, કોઈએક સુતા કોઈ જાગે તે સમે;

શુકજી કહે સાંભળ ભૂનાથ, તહાં અગ્નિ આવ્યો અકસ્માત.
છે દારૂણ દાવાનળની જ્વાળ, નાઠી ધેન નાઠા ગોવાળ;
ન્હાસે ગોપી કટિ લીધાં બાળ, ભડકતાં વચ્છ દેતાં ફાળ.
તાપે જમના જળ ઉકળે, મચ્છ કચ્છ દાઘાં ઉછળે;
વનવેલ ગાજે ગડગડાટ, તાપે દ્રુમ ફાટે ચડચડાટ.
અગ્નિ જ્વાળા ગોપને કુપી, વૈશ્વાનર સરખી વેણું તપી;
વૃંદાવન પાવક પરજળ્યો, ગોવાળા પૂંઠે વીંટી વળ્યો.
ગોપજ્ઞાતી સર્વે વ્યાકુળ થઇ, પ્રજા હરિશરણાગત ગઇ;
કરે વિનતી સરવે કરજોડ; રાખ્ય રાખ્ય સ્વામી રણછોડ.
ગોવિંદને ઘેરી ગોપી રહી. શીતળતા હરિચરણે થઇ;
બાળક પ્રભુને સ્કંધે ચહડે, સુરભી પ્રભુને પાયે પડે;
બહુ શાદ કરે વાછરૂ ફરે, નંદજી નયણે આંસુ ભરે;
ત્રાહે ત્રાહે જસોદાજી કરે, હળધર હરિની સ્તુતિ ઉચરે.
દેવલોક સહુ વ્યાકુળ થયો, તીવ્ર મરૂ આકાશે ગયો;
પછે નિજ ભકતનું દુખ જાણી, શ્રીકૃષ્ણ કહે કરૂણા આણી.
તમો ગોપ માત્ર મીચો લોચન, આફણીએ સમશે હુતાશન;
નયણે કર દીધા સર્વ કોય. અંગુળી ચાળે હેરી જોય.
સહુ ગોપ ગોપી મન સંદેહ ધરે, કેમ સમાધાન સામળીયો કરે;

પછે પ્રભુએ આકર્ષણ કીધો, દાવાનળ મૂખમાંહે લીધો.
તે આકર્ષિ આણ્યો હુંકરો, પીધો અગ્નિ જેમ પય ઘુંટડો;
પળ માત્ર વીલંબ ન થયો, ન જાણીયે પાવક કહાં ગયો.
ગોપ થયા સર્વ કંપાયમાન, દાવાનળ કેમ કીધો પાન;
ફરી માયા પ્રભુએ વિસ્તરી, આશ્ચર્ય ગોપ ગયા વીસરી.
ક્ષણમાં બ્રહ્માંડ ભાંજે ઘડે, તેહેને શું શીખવવું પડે;
કર્તુમકર્તુ સમરથ હરી. અદભુત લીલા સહુને કરી.
ગોવાળા સહુ સુખીયા થયા, પ્રાતઃકાળે શ્રીગોકુળ ગયા;
પાવકભક્ષણ પ્રાક્રમ કહ્યું, દશમું ચરિત્ર પૂરણ થયું.

વલણ.

દશમું ચરિત્ર પૂરણ થયું, સાંભળ પરિક્ષિત રાયરે;
ભટ પ્રેમાનંદ કહે કથા થયો, સપ્તદશમો અધ્યાયરે.

અધ્યાય ૧૮ મો.

(કડવું પહેલું—રાગ સારંગ)

શુકજી કહે સાંભળીયે રાજા. ભગવંત ગુણ મહિમાયજી;
બીજે દીવસે ગોપ પધારયા. શ્રીગોકુળને મહાંયજી.
ઘણુંએક દાન શ્રીનંદે કીધું. વિઘ્ન નિવરત્યું જાણીજી;
જગદીશના શીષ ઉપર જસોદા, નાખે ઊતારી પાણીજી.
મોહોટાં વિઘ્ન નિવરત્યાં હરિને. સર્પ પાવકજ્વાળજી;
મહીયારી સહુ મંગળ ગાય, કુશળ કહાન ગોવાળજી.
એકવાર શ્રીવૃંદાવનમાં, ગોવિંદ ચારે ગાયજી;
દાધું વનનવ પલ્લવ કીધું, ત્રિવિધિ વાયે વાયજી.
સદા સંવત વસે વૃંદાવન, આરક્ત કુસુમ પલાશજી;
વજાડે વેણુ ગોપસંગ લીધા, ગૌ ચારે અવિનાશજી.
ભાંડીરવંન ગયા ગોપીવર, છે વડનાં મોહોટાં વૃક્ષજી;
નીચી ડાળે બાળક હીંચે, ઝુલે પંકજ ચક્ષજી.
કંસનો મોકલ્યો અસુર આવ્યો, છે પ્રલંબ એહેવું નામજી;
અંતરજામીયે તત્ક્ષણ જાણ્યું, ફેડું એહેનો ઠામજી,
નવી રમત આરંભી કૃષ્ણે. અસુર આવ્યો જાણીજી;
ઉડણપીપળી રમે પુરૂષોત્તમ, દેશ અસુરપર આણીજી.
બે બે ગોપના ભીલુ કીધા; હારે તે વાહન થાયજી;
પચ્ચીસ ધનુષનાં પઇયાં કીધાં, તહાંલગી ઉંચલી જાયજી.

ગોપ રૂપ થઇ પ્રલંબ આવ્યો, પ્રભુએ દૃષ્ટિમાં લીધોજી;
મહિમા વધારવા બળિભદ્રજીનો, પ્રલંબ ભીલુ કીધોજી.
રામ આદે ગોપ ન જાણે, જાણે જગદાધારજી;
રમત રમતાં પ્રલંબ હાર્યો, ઊપર બેઠા રોહિણીકુમારજી.
અગ્રજને લઇ અસુર ચાલ્યો, અવધિથકી આઘેરોજી;
ગોપ કહે ભલો મળ્યો અજ્ઞાની, અધિકો ફરે છે ફેરોજી.
સંકર્ષણ અંતરગત રીઝયા, કરે ગોપ સનમુખ હાસ્યજી;
એહવે અકસ્માત પ્રલંબ વાધ્યો, રામને લઈ આકાશજી.
હાહાકાર કરે ગોવાળા, આવરિયું અંધકારજી;
માથે પુચ્છને મુરલી મ્હાંમે, શ્રીકૃષ્ણ કીધો હુંકારજી.
પ્રલંબ વૃદ્ધિ પામ્યો ત્રણ જોજન, હળધરનું કીધું હર્ણજી;
પીળા કેશ ને લીલાં લોચન. વપુનું છે ઘોર વર્ણજી.
લોહતણા તે દંત કડકડાવે, લાંબા હસ્ત બેહુ નાખેજી;
એક લીધો લઉંછઉં બીજાને, હરિ સાહામું જોઈ ભાખેજી.
અંત્રિક્ષ અમરનાં વૃંદ જુએ છે, દીસે રામ શોભાયમાનજી;
જેમ ઇંદ્ર વિરાજે મેઘ અભ્રમાં, ઉદયાચળ પર ભાણજી.
મોહોટાં વૃક્ષ પર હંસ જથારથ, વટપત્રે બાળમુકુંદજી;
તેમ વિરાજે પ્રલંબ ઉપર. જયેષ્ટ વસુદેવનંદજી.
મહુઅર વાઇ ગર્જના માથે. સમર્થ શ્રીભગવાનજી;
ધરાધર કાં ધૈર્ય મૂકો છો, નામબળીએ કીધી સાનજી.
નિજ સ્વરૂપ સમર્યું હળધરે, ક્રોધે મુષ્ટિ વાળીજી;
ઊંચો કર કીધો બળિભદ્રે, કુર દૃષ્ટે ભાળીજી.
પ્રહાર કીધો પ્રલંબ સ્કંધે, મહાબળે બળદેવજી;
પડયો પ્રલંબ એક ગડદે, પ્રાણ ગયા તતખેવજી.
જેજેકાર થયો વૃંદાવન. ભેટયા બન્ને ભાયજી;
ધન્ય ધન્ય કહે ગોવાળા, જાણ્યો રામ મહિમાયજી.
પ્રલંબ દેહ લગાડી કીધો, કીધું શુદ્ધ વૃંદાવનજી;
ભૂમિભાર ઊતાર્યો અચ્યુત. દીપાવ્યો રોહિણી તંનજી.

પુષ્પવૃષ્ટિ કીધી સહુ દેવે, વિખાણ્યા કેશવ રામજી;
અસુર મારી સુરલી ચારી, ગયા ગોકુળ ગામજી.
ઘેર ઘેર વાત કરે ગોવાળા, વીખાણી વીખાણજી.
બળિભદ્રે આજ પ્રલંબ માર્યો, મુષ્ટિયે લીધો પ્રાણજી.

વલણ.

પ્રાણ લીધો એક મુષ્ટિયે, હળધરનો મહિમાપરે;
ભટ પ્રેમાનંદ કહે કથા થયો, અષ્ટાદશમો અધ્યાયરે.

અધ્યાય ૧૯મો.

(કડવું ૬૦મું—રાગ સારંગની ચોપાઇ.)

શુક કહે સુણ પરિક્ષિત રાય, શ્રીકૃષ્ણ ચરાવે વનમાં ગાય;
નિત પ્રત્યે લીલા નવનવી કરે, દ્વાદશ વનમાં પ્રભુજી ફરે.
મધ્યાન્હ વેળા વનમાં થઈ, ગાયો ચરતી વેગળે ગઇ;
ક્ષેત્ર હતું એક સરોડાં તણું, બરૂ જાળ તે વનમાં ઘણું.
તે વનમાં ગયાં ગૌ ધન, લાગો દાવાનળ હુતાશન;
ગોપ સાથ સહુ છે વેગળો, ગૌ પૂઠે પાવક વીટી વળ્યો,
અનળ પ્રબળ વાયૂ છે ઘણો, થયો તીવ્ર તાપ દાવાનળતણો;
તપિત તન સુરભીનાં થયાં, પ્રસ્વેદનાં જળ બિંદુ વહ્યાં.
ત્રાસે ગાય નાસે અરીપરી, ન શકે અગ્નિ આગળ નીસરી;
ભાં શબ્દ સુરભી ભાખે, એકક પર જઇ કોટ નાખે.
ધાઈધાઇ સહુ ટોળે થાય, કહાડી જીભ પડે ભૂમિમહાંય;
શ્રીકૃષ્ણ ધ્યાન સુરભી સહુ ધરે, ઉકળી અકળાઈ આંસુ ભરે.
આકાશ સર્વ ધૂમ્રે આવર્યૂં, આચ્છાદ્યો ભાનુ અંધારૂં

ફાટે વાંશ વૃક્ષ ચટચટે, બળે પાંખ પંખી તરફડે.
મશક શશક મૃગ પામે ત્રાસ, ફાટે ફણા સર્પ મૂકે શ્વાસ;
કીટ પતંગ દહ્યા કંઇ કોટ, ઊઠે ધૂમ્રના ગોટે ગોટ.
તે જ્વાળા જઈ પહોંતી આકાશ, બળભદ્રે વિનવ્યા અવિનાશ;
સ્વામી કાંઇએક અરિષ્ટ થયું, મહા દુર્વનમાં ગૌધન ગયું,
ધૂમ્રાવરણ વ્યાપ્યુ વન વિખે, ભાઈ સુરભી પીડા પામે રખે;
એહેવું સાંભળી ઊઠયા દયાળ, ધાયા રામકૃષ્ણ સહિત ગોવાળ.
સહુ સરોડાના વનમાં ગયા, દેખી દાવાનળ વિસ્મે થયા;
વન્હીએ ઘેરી દીઠી ગાય, તહાં રૂએ ગોપ પછાડે કાય,
શ્રીકૃષ્ણસ્તુત કરે ગોવાળ, પ્રભુ પશુની લીજે સંભાળ;
આપણું જીવિત્વ તે ગોધન, તેહેને દહે છે હુતાશંન.
ગાય વિના ઘેર કેમ જઇયે, માતપિતાને જઈ શું કહિયે;
વલવલીને વાછરૂ મરે, માત વિના દેહ કઈ પેર ધરે.
જો દગ્ધ વૃંદ સુરભીનું થયું, તો ગોપવર્ગનું જીવન ગયું;
એહેવું કહી રોયા ગોવાળ, તવ દયા કીધી દીન દયાળ.
પછે વેણુ વજાડી વૈકુંઠરાય, સાન કરી સહુ તેડી ગાય;
હરિ જોવા હેત સહુને આવ્યું, અગ્નિ જ્વાળ માંહે ઝંપાવ્યું,
દહનભય સુરભો વીસરી, હરિ મળવા પાવકમાં નીસરી;
એક રોમ તેહેનું નવ દહ્યું, ગૌવૃંદ ગોવિંદ પાસે ગયું.
તે વ્યાકુળ થઈ હીંસારવ કરે, પ્રસ્વેદ જળની ધારા ઝરે;
તે પાએ પડવા હરખે હીંડી, ભાં શબ્દ કરે પાવકે પીડી.
ફેરવે હાથ હરિ પાસે તેડી, પરિતાપતણી વેદના ફેડી;
અહી કંઠ ગૌ હૃદયે લીંડી, હરણી ડોલી ખાંડી મીંડી,
કાબરી કાળી ને ટ્હોડી, વાંસળી નાદે સહુકો દોડી;
હરિચરણે ગૌ આવી સકળ, ગૌ પૂઠે ધાયો દાવાનળ.
વૃક્ષતણી લતા પરજળે, આગળ ગૌ પાવક પૂઠળે;
હાહાકાર કરે ગોવાળ, નહાસો રામકૃષ્ણ આ આવી જ્વાળ.
ગાય ગોપની પીડા ઘણી જાણી, પછે પરમેશ્વર બોલ્યા વાણી;

વલણ.

ટળે તાપ શ્રોતા તણા એ, કથાનો મહિમાયરે;
ભટ પ્રેમાનંદ કહે કથા થયો, ઓગણીસમો અધ્યાયરે.

અધ્યાય ૨૦ મો

(કડવું ૬૧મું—રાગ મલ્હાર)

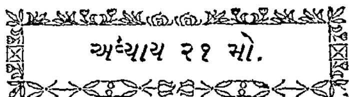
ગોવિંદ ચરિત્ર કહે ગર્ગ જોગી, સાંભળીયે ભૂપાળજી;
અદભુત લીલા વૃંદાવનની, વરણવું વર્ષાકાળજી.
શ્રીગોકુળમાં ગાજી ગાજી, વરસે છે વરસાદજી;
તેહેવામાં ગૌધેન ચરાવે, રામ કૃષ્ણ બે ભ્રાતજી.
ગાજે ઘન વીજળી બહુ ચમકે, થાય અંધારૂં ઘોરજી;
હંસ ચાતક બોલે બપૈયા, નાચે કળા કરી મોરજી.
અમૃત સ્વરે કોકિલા બોલે, ભ્રમર કરે ગુંજારજી;
અભ્રઘટાને દેખી ન્હાસે, વચ્છ કરે હીસારજી.
આદિત ઊડગણ ઈંદુ આચ્છાદ્યા, વાદળી ગઇ સર્વ વ્યાપીજી;
અનંત જંતુ ઉદયા અવનીમાં,સૃષ્ટિ વિધિયે થાપીજી.
કીટ પતંગ પ્રાણી પંચવરણાં, મંડુક કરે સુખ શોહોરજી;
નીલાં તૃણ થયાં અવનીમાં, ઉદયાં દ્રુમ અંકૂરજી.
નવિન પત્ર કુસુમ નાનાવિધિ, નદીયે આવ્યાં પૂરજી;
નદી તટ આવ્યા ગોવાળા તે, વાય વેણુ મધૂરજી.
કાદવે મારગ પૂરાણા, વેપારીયે મૂકયા વેપારજી;
આશ્રમ કીધા સન્યાસીયે, એક સ્થળ રહેવું માસ ચારજી;
નાનાં વ્રત કરે સહુ નારી, તાપસ બેઠાં માળેજી;
શ્રવણ કીર્તન પુજન પ્રતિમા, વર્ણાશ્રમ ધર્મ પાળેજી.

દ્રગણું દૂધ કરેછે સુરભી, ચરે નીલાં તૃણજી;
કર જેષ્ટિકા વાળે લંગોટી, વન જાય અશરણશર્ણજી.
ઝડી કરી વરસે મેહુલીયો, નયણે સૂરજ ન સુજેજી;
વૃક્ષતળે ઊભા અવિનાશી, ટહાડે થરથર ધ્રુજેજી.
ઊપર જળ તળે જળ વહેછે, નથી એસવાનો ઠામજી;
પલાશપત્રના ટોપ કરી ધરે, મસ્તક કેશવ શામજી.
સાંજ સમે આવે શ્રીગોકુળ, પૂર ભરયાં હવે નાળાંજી;
કો તરે તુમડાં કટિયે બાંધી, ગો પુચ્છ વળગે ગોવાળાજી.
સૌમળીયાંને સામાં આવે, તારા લેઇ નંદરાયજી;
સંસારતારણ બ્હીએ નદીમાં, જોઇને મૂકે પાયજી;
કોટી કૌતક કરે કમળાવર, સુણ પરિક્ષત રાજનજી;
એતો વર્ષાકાળની કહી લીલા, કહું શીતકાળ વરણનજી;
હાં હું વર્ણવું શોભા શરદકાળની, આવ્યો આશ્વિન માસજી;
તિમિર નિવરત્યું અભ્રઘટાનું, થયું નિર્મળ આકાશજી;
પ્રગટ ઉડગણ ઈંદ્ર ભાસે, મહાજ્યોતિ કરે માર્તંડજી;
રવીકીરણે પંક સૂકવ્યા, નિર્મળ કીધા નવખંડજી.
નિર્મળ જળ થયાં સર્વ સરિતાનાં, પોયણ પંકજ ઊઘડીયાંજી;
ઉત્પત્તિ થઇ મુકતાફળની, સ્વાતિબિંદ્ર બહુ પડિયાંજી;
પશુ પંખીણી થઇ સગર્ભા. નવિન જીવ અવતરિયાજી;
નીજ નાથથી પતિવ્રતાએ, ગર્ભ ઉદરે ધરીયાજી;
પર્ણકુટી તજી ઉઠીને ચાલ્યા, તીર્થ કરવા સન્યાસીજી;
આગીયા ઊઘડયા કાદવ સૂકયો, ઘર લીપે પુરવાસીજી.
નાકા મૂકી સમુદ્રમાંહે, વેપાર કરે વેપારીજી;
વિવાહ કર્મ કરે વર્ણ ચ્યારે, ગીત ગાય શુભ નારીજી.
જગ્ન હોમ થાયે વેદાધ્યન, દાન આપે દાતારજી;
ભક્ત સુકાએ માયાથી જેમ, અભ્રથી મુકાયો સૂરજી,
વૈષ્ણવે મહોત્છવ કીધા, શણગારયાં દેવસ્થળજી;
નવાં અંન આવ્યાં નાનાવિધ, નવાં કુસુમ ને ફળજી. ;

વેપારીયે ગ્રામાંતર કીધાં, પરવરીયા પરદેશજી;
એ શીતકાળનું છે વરણન, લીલા શ્રી હૃષીકેશજી.
શરદ સમે વૃંદાવન માંહિ, વિઠ્ઠલ વેણુ વજાડેજી;
નેહ ઉપજાવે વ્રજ વનિતાને, કામાગ્નીયે દઝાડેજી;

વલણ.

જગાડે કામ શ્યામ સુંદર. શુક કહે સાંભળ રાયરે;
ભટ પ્રેમાનંદ કેહે કથા થયો, વીસમો અધ્યાયરે.

અધ્યાય ૨૧ મો.

(કડવું ૬૨મું—રાગ ગોડીની દેશી-સજનીની ચાલ)

શુક કહે સાંભળીયે રાજા, વાય વેણુ સુંદરશ્યામજી;
વ્યાકુળ થઇ છે વ્રજની નારી, પીડે પાપી કામ–વેણુ વાજે છે
મળવાને તરશે મંન, દેહડી દાજે છે;
વહુવારૂને મરજાદા, મનડુ લાજે છે.
નંદનંદનની વાંસળડીરે, વિરહ તણો ભંડારજી;
મન હીસે છે હરિ મળવાને, પણુ પીડ લોકાચાર—વે૰મ૰
આશ્વિન માસ કુસુમ બહુ ફૂલ્યાં, ગોવિંદ ચારે ગાયજી;
મોહન ચરણે મન જઈ બેઠું, દેહ રહ્યો ઘર મહાંય–વે૰મ૰
અમૃતપેં અદકેરો મીઠો, વાંસળડીનો નાદજી;
દેવકન્યા કાંઇએ ન બીછે, ગોપી જાણે સ્વાદ—વે૰મ૰
કો જળ ભરવા મસે ગઈ જમુનાજી, પાણી દીધુ રેડીજી[1];

[1] "ઘરનું પણી દીધું રેડીજી" એક શું૰ પ્રતમાં.

વૃંદાવન ઉલી જઈર[2] અબળા, તૂટી ઘરની બેડી—વે૦મ૦
કો એક નીસરી વાછરૂ પાવા, કો ગઇ પટકૂળ ધોવાજી;
કોઇએ મસ કીધું નહાવાનું, ઇચ્છે હરિપદ જોવા—વે૦મ૦
સકળ સ્ત્રી ટોળે મળી કહે, કેમ કરી જઇયે આઇજી;
છે ગોવાળા સામળીયા સાથે, કહોના પુત્ર કહોના ભાઈ—વે૦
ધિક્ પુત્રને ધિક્ સહોદર, ધિક્ પડો સગાં પિત્રાઇજી:
એ સગાં સરવે શઠ જાણવાં, હરિ દરશનનાં અંતરાઇ—વે૦
પ્રેમ જોજો વ્રજ વનિતાનો, શુક કહે સાંભળ ભૂપજી;
પ્રેમાનંદ પ્રભુ શમને મળવા, લે ગોપી પુરૂષનાં રૂપ—વે૦મ૦

(કડવું ૬૩મું—રાગ ગોડી દેશીફેર.)

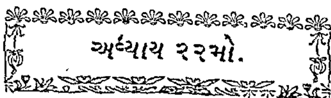
કાલિંદીને કાંઠડેરે, ઉભી રહી વ્રજનાર;
વિજોગ દમે દીનાનાથનોરે, નેત્રે ભરતી વાર.
બાઇ નિકટ વાજે વાંસળીરે, હરિ સાથે ભ્રાત કુમાર:
કેમ મળીયે જીવન કૃષ્ણનેરે, ધિક્ અબળાનો અવતાર.
ધન વૃંદાવનની વેલડીરે, ધન વૃંદાવનનાં હર્ણ;
અમો તૃણ થઇ નવ અવતરીરે, ઉપર ચાલત હરિનાં ચર્ણ;
શાને કહેત બ્રહ્મા તુંનેરે, જો જનમ વાંસનો દેત;
અમો થાત વિઠ્ઠલની વાંસળીરે, તો અધરતણો રસ લેત.
ગોપી ગુંજા શે ન અવતરીરે, હરિ કંઠે થાતી હાર;
વિધિ અમને આપ્યો નહીંરે, પશુ પંખીનો અવતાર.
ધન મૃગ વૃંદાવનતણારે, જે સાંભળે મોરલી નાદ;
કસ્તુરી થઈ વેણુરસતણીરે, કો રસીયો જાણે સ્વાદ.
અમો કાં નવ સરજી પંખીણીરે, કરતી છબીલાને છાંય;
અમો કાં નવ નિરમી જોપિકારે, રહેતી હરિતણાં કર મહાંય
સ્વર્ગતણું સુખ ભોગવેરે, ધન્ય વૃંદાવનનાં ઝાડ;
જો થાત અમો વનવેલડીરે, તો માનત બ્રહ્માનો પાડ.

૨ વધે વનાની પ્ર૦, 'ઉતન્ડ' બા૦ પ્ર૦ કોઈમાં "ચાલી" કોઈમાં "હું જાઉં."

અજ અમને શે નવ આપીઓરે, દડાતણો અવતાર;
અમો મહાસુખ કરીને માનતીરે, પ્રભુ કરત ગેડીનો પ્રહાર.
નંદ ગૃહે દાસી નવ અવતરીરે, તું ભૂલ્યો બ્રહ્માદેવ;
કૃતારથ થાતી અમોરે, તો કરતી હરિની સેવ.
છે આતુર અભિલાષ ભરીરે, વિરહે પૂરણ વ્રજનાર;
ભક્તિ જાણી તહાં આવીયારે, ભક્તવત્સલ દેવમોરાર.
કંદર્પ રૂપ દેખાડીયુંરે, સહુ ગોપી લાગી પાય;
કોણ ઇચ્છા રાખો મન વિષેરે, પૂછે વૈકુંઠરાય.
લજ્જા સંજુકત બોલી સુંદરીરે, અમો પ્રગટ કેમ કહેવાય:
સુખ વાંચ્છું છીં કમળાતણુંરે, તે કૃપા કરો કૃષ્ણરાય.
હરિ કહે સુણો સુંદરીરે, આચરો કાત્યાયની વ્રત;
છે મહિમા મહોટો વ્રતનોરે, મનવાંછિત પામશો તર્ત.
અંતર્ધાન થયા એહેવું કહીરે, સહુ ગોપી આવી ઘેર:
કાત્યાયની વ્રત આરંભિયુંરે, સાધે પ્રભુ પામ્યાની પેર.
હરિચરણે ચિત્તશુદ્ધિ રહીરે, વ્રત કરે વ્રજનાર;
શુકજી કહે રાય સાંભળોરે, ગઇ ગોપી કર્મને પાર.

વલણ.

અકર્મ બળ્યાં સકર્મથી, વશ કીધા વૈકુંઠરાયરે;
ભટ પ્રેમાનંદ કહે કથા થયો, એકવીસમો અધ્યાયરે.

(કડવું ૬૪મું—રાગ મારૂની ચોપાઇ)

સામળીયે શિક્ષાપણું લીધું, વ્રજસુંદરીએ વ્રત કીધું;

જઈ જમના કરે પ્રાતસ્નાન, આપે વિપ્રને ઉત્તમ દાન.
કરે ભોમે શયન દેહ દમતી, અલવણ ભોજન નિત્યે જમતી;
ઘૃત દીપક અહરનિશ રાખે, કૃષ્ણ કૃષ્ણ ફરી ફરી ભાખે.
કરે અખોટ પટ પરિધાન, પળમાત્ર મુકે નહીં ધ્યાન;
ક્રોધ પ્રમાદ મૂકયા વરજ, ગોપવધુ પાળે બ્રહ્મચરજ.
પૂજે અશ્વત્થ તુળસી ગાય, પૂજે વૃદ્ધ વિપ્ર ઋષિરાય;
સર્વત્ર રાખે કૃષ્ણનો ભાવ, હરિચરણે બુદ્ધિ દ્રઢાવ.
પૂરણ વ્રત થયું એક માસે, ભકિત જાણી શ્રીઅવિનાશે;
ગોપી ટોળે મળીને વિમાસે, મનવાંચ્છિત ફળ કેમ થાશે.
ચાલો વૃંદાવનમાં જઇયે, અભિલાખ પ્રભુને કહીયે;
એકત્ર થઇ વ્રજનારી, ગઇ નહાવા સર્વ સહુવારી.
ઇચ્છે મેળાપ પ્રભુનો થાવા, હરિ આવશે સુરભી પાવા;
કાલિંદીનો દ્રહ કાળીવાળો, છે કદંબ વૃક્ષ શોભાળો.
તહાં ગોપવધુ કરે સ્નાન, નહાતાં થયા જંત્રમધ્યાન્હ;
મન માધવ ચરણે મગ્ન, નારી નાહે જળમાં નગ્ન.
થઈ નિર્લજ નાથને નેહ, નથી સૂત્રતંતુ એક દેહ;
બોલે વિવિધ વ્યંગ રસવાણી, ગ્રહી તરંગ ઊછાળે પાણી.
એકેકને વળગે તરતી, મચ્છની પેરે જળમાં ફરતી;
જુએ વાટ વિઠ્ઠલની નારી, એહેવે આવ્યા દેવમોરારી.
ઊભા રહી જોઇ સહુ શ્યામા, પરબ્રહ્મ અતિ સુખ પામ્યા;
નિર્લજ નગ્ન નયને નથી નીરખી, તહાં લગી નહીં થાય,
સુજ સરખી.

એહેનું હું તું અંતર ટાળું, પછી કમળાભાવે ભાળું;
નથી દેખતી કોઈ ગોવાળી, વસ્ત્ર હરિયાં શ્રીવનમાળી.
બાંધ્યો ગાંઠડો શ્રીગોપાળે, ચહડીબેઠા કદમની ડાળે;
સ્ત્રીનાં ચેહેન જૂએ મહારાજ. વિચાર્યું જે મુકાવું લાજ.
પછે ખંખારયા આનંદકારી, તવ ઝબકી ઉઠી વ્રજનારી;
કોઇ એક પુરૂષતણો ખંખારો, માંહોમાં નાર કરે સણસારો.

વલણ.

સમશ્યા માંહોમાં કરે, અંગુળી મુખમાંહે ધરીરે;
બાઇપુરૂષ કો આવ્યો સહી, વસ્ત્ર પેહેરો સર્વ સુંદરીરે.

(કડવું ૬૫મું—રાગ મારૂની દેશી ફેર)

લાજી વ્રજની નાર, ચિંત્તા મન ધરે;
પુરૂષ દેખશે દેહ, બાહેર કેમ નીસરે.
વિસ્મે થઇ કરે વાત, નિર્લજ છેક થયાં;
કેમ નગ્ન જાશું ઘેર, પટકુળ તે સર્વે ગયાં.
નથી આવી વાયુની વેળ, વસ્ત્ર ઉડયાં જાણીયે;
એ નોહે મનુષનું કામ, કર્મ દેવનું ગણીયે.
ઘસે હાથ ધુણે શીષ, વ્રજજન બાપડાં;
છે મહોટો લોભી ચોર, ન મૂકયાં બે કાપડાં.
આવ્યા હશે સો પંચાસ, બાંધી ગયા ગાંસડી;
કેમ ઉગરે ચરણાં ચીર, ન મૂકી નાડાછડી;
કેમ જઇયે બાઇ ઘેર, હુરયાં વસ્ત્ર ચેરીયે;
કો આણી આપે વનફળ, પાનડાં પહેરીયે.
હવડાં થયા મધ્યાન, નિશા છે વેગળી;
પ્રગટશે શઠ ચંદ્ર, નિશા થશે નિર્મળી.
કોણ દુષ્ટે[1] કીધું કર્મ, ન જાએ કપટ કળ્યું;
વસ્ત્ર જતે ગઈ લાજ, કાત્યાયની વ્રત ફળ્યું.
મૃગનયની ચોદીશ જોય, કરૂણા કીજીયે;
જેણે લીધા હોય પટકુળ, દરશણ દીજીએ.
અમો અબળાનો અવતાર, લાજે જાઉં મરી;
પુરૂષને નહીં ખોડ, હીંડે કોપીન ધરી.
અબળાના અવેવ, રાખ્યા ગુપ્ત ભલા;
નારી નરકનાં કુંડ, પુરૂષ હોય નિર્મળા.

---

૧ "દુને" બા૦ પ્ર૦

અમો લાગું તાહારે પાય, અબળા આતુર હવી;
કેમ નિસરીયે અમો બહાર, દેખે ગગને રવી.
એક કહે જાણ્યો ચોર, વિચારી સત્ય ભણું;
નવનીત ચીત્તનો ચોર, એ કર્મ તેહતણું.
દીનાનાથ દીયો દરશણ, વીનવે સુંદરી;
કદમ વૃક્ષની ડાળ, પ્રગટ થયા છે હરી.
દેખી મદનગોપાળ, સંતાતી નાર ખસે;
તાળી દેઈ વ્રજનાર, મૂખે કર લેઇ હસે.
એકેક પુઠે સંતાય, વદન ગુપ્ત કરે;
કો ઢાંકતી કુચફળ, ચોટલો ઉપર ધરે.
કો અંગુળી ધરે મુખમાંય, પટ પ્રણમી માંગે;
કો વેગળેથી વ્રજનાર, હરિને પાએ લાગે.
કો વાંકી દ્રષ્ટે જોય, સાંમાં અધર ડસે;
કો કરડે પોતાની છભ, સાંમૂ જોઇ હસે.
કો પડી ગઇ જળમાંહે, ઢાંકે તન વેણુવડે;
કો ન્હાડવા તત્પર થાય, ઉંચી ભ્રમર ચડે.
મુખ મરડી કરે વાત, જોબનદર્પભરી;
મૂને ગમે નહીં એહ, વિરૂદ્ધ વાત ખરી.
બાળા મુગ્ધા શ્યામ, ગોરી સ્તવન કરે;
પટ આપો પ્રાણનાથ, હરિ તવ ઓચરે.
તમો દુભ્યા દેવ, તે માટે વસ્ત્ર ગયાં;
મૂને જડયાં દશ પાંચ, દેવને લેતાં રહ્યાં.
ઓળખી લો પટકૂળ, નીસરો બહાર સખે;
મહારી શી પ્રાતબાધ, હુંથકી લાજો રખે.

વલણ.

રખે સખી લજ્જા કરો, હું બાળકની લજ્જા કશીરે;
વાયક સાંભળી શ્યામના, શ્યામા તાળી દેઇ હસીરે.

(કડવું ૬૬ મું—રાગ પરજીયો)

કર અંગુળી મુખમાં ધરીરે, વસ્ત્ર માગે વ્રજનાર;

અમો પુરૂષની દૃષ્ટિ આગળે. કેમ નગ્ન નીસરૂં બહાર વાહાલા.
છૉ અબળાનો અવતાર વાહાલા;
છે કઠિણ લોકાચાર વાહાલા.
*નહી નગ્ન ન્હાઉ બીજીવાર વાહાલા.

સ્વભાવ છે સ્ત્રી સર્વતણોરે, નગ્ન સર્વથા ન્હાય;
એહેવું જાણી અમો પેઠી જળમાં, એ થઇ આવ્યો અન્યાય
વાહાલા—છૉ૦

અમો બાળક કરી કેમ માનીયેરે, કીસો કોટિક કામ;
અમો તમને ઓળખુંછૉ, મિથ્યા બાળક નામ વાહાલા—છૉ૦
વસ્ત્ર હરે કોણ દેવતારે, ન પડે કેનો હાથ;
લોચન કહે છે ચોરના, છો લક્ષણવંતા નાથ વહાલા—છૉ૦
પુરૂષ બીજા કો આવશેરે, જન્મની જાશે લાજ;
મોહોમાંહે હાડ ન ત્નતું. એ મોટમ નોહે મહારાજ વાહાલા
—છૉ૦

કૃમલાળે દયાળજીરે, વસ્ત્ર લીધાં કર મહાંય;
પહોંચી ન શકે ગોપીકારે, એક વેહેંતનું છેટું થાય વાહાલા
—છૉ૦

ચીર ચોળીને ચરણીયારે, ઘાબળી ઓઢ ઘાટ;
નીલાંબર પટોળી પીતાંબર, શોભે પાંચ પટાના પાટ વાહાલા
—છૉ૦

દેખાડે પણ નાંખે નહીંરે, અકળાઈ વ્રજનાર;
કૃષ્ણ કહે લજ્જા પરહરો, અબળા નીસરો બહાર વાહાલા
—છૉ૦

જળથકી થડે આવીયારે, વિપ્ર પ્રભુ વૈકુંઠનાથ;
ગોપિકા બાહેર નીસરી, ગ્રસાંગે દેઇ હાથ વાહાલા—છૉ૦

(કડવું ૬૭મું—રાગ રામગ્રી)

કૃમથરે આવ્યા દેવ મોરારીજી, વસ્ત્ર લો ઓળખી નીસરે
નારીજી

* એ લીટી બા૦ પ્ર૦માં નથી

ગોપી વિચારે વિપત બહુ પાડીજી, કેમ નીસરીયે દેહ
ઉઘાડીજી.

ઢાળ.

ઉઘાડો દેહ આપણો બાઇ, દેખે નંદકુમાર;
કાં ન આવો કૃષ્ણ કહે, શે લાગે આવડી વાર.
માહારી લજ્જા તમો કાં ધરો છો, કીધી કુળ મરજાદા લોપ;
હવડાં વજાડીશ વાંસળી, ધાઈ આવશે સઘળા ગોપ.
આવો કે જાઉં છૌં ગોકુળે, કહીશ ઘેર ઘેર સમાચાર;
તેડી લાવું પરિવારને આંહાં, માતપિતા તમ ભરતાર.
તમને સૂરજની લજ્જા નહીં તો, હું બાળકની શી લાજ;
તમો મતી છો તે જાણું છૌં, લજ્જાએ ન થાએ કાજ.
ભય પામી બહુ ભામની, રખે તેડી આવે કુટુંબ;
એ જે કેહે તે માનીયે, તેડતા ન કરે વિલંબ.
બાઇ નિર્લજ થઈને નીસરો, મુકો પતિવ્રતાનાં પોણ;
પ્રાણનાથની બાધા નહી, એ વાત જાણે કોણ.
ધીરજધારી ગોપનારી, નીસરી નગ્ન સમસ્ત;
નીચી થઈ પ્રભુ પાસે આવી, લજ્જા થાનક દીધા હસ્ત.
સર્વાંગ દેહ દીઠો નહી, વિચાર્યું વિશ્વાધાર;
રૂઠ્યા દેવ કૃપા કરે કરો, સૂરજને નમસ્કાર.
કાત્યાયની વ્રત આચર્યું પણ, અંતે ચુકી નાર;
નગ્ન દેહ દીઠા વરૂણે, જે વસે નીર મોઝાર.
વિચારે સર્વ વ્રજવધ, એ કરાવે પ્રણામ;
અભિલાષ નગ્ન જોયાતણો, લે ફોગટ સૂરજનુ નામ.
આ શરીર છે શ્રીકૃષ્ણનાં, રહે અંતરમાં અવિનાશ;
વ્રત કીધું એહને પામવા, એમ આવ્યો મન વિશ્વાસ.
અમો વરૂણને ઓળખું નહી, છે દેવ નંદકુ…

સ્ત્રિયે સૂરજને ગયે કરી દીધા, કૃષ્ણને નમસ્કાર.
એ ભેદ જાણે ભકત હરિના, સાંભળ પરિક્ષિત ભૂપ;
પરિબ્રહ્મ નારી નગ્ન જોઈ, કીધી બ્રહ્મસ્વરૂપ.
મુખ સામું જોઈ હસી હસી, વસ્ત્ર આપ્યાં શ્રીભગવાન:
ગોવિંદ વીટયા ગોપીયે, કીધાં જઠપરિધાન.
શ્રીકૃષ્ણને કહે સુંદરી, તમો નગ્ન નિરખ્યાં અંગ:
હવાં વાર શી છે સામળા, પ્રભુ આપ તાહારો સંગ.
વ્રત તમારૂં પુર્ણ થયું હું, રીઝયો અપરમપાર;
કર્મરહિત અબળા થઈ, ફરી નહીં પામો અવતાર.
લક્ષ્મીનું સુખ પામશો, શરદ સમે બહુ પેર;
તેદીશ વનમાં વેણુ વાઈ તમો, આજ જાઓ ઘેર.
ગોપીકાએ વિચારયું જે, અહીંયે હરિના હાથ:
શ્રીકૃષ્ણને નગ્ન કીજીયે તો, રહે છાની આપણી વાત.
વસ્ત્ર કહાડવા ગોપી ધસી, અદર્શ હવા મોરાર:
વિસ્મે થઇ ગોકુળ ગઇ, સુખ પામી સહુકો નાર.
ગોપવૃંદમાં ગોવિંદ ગયા, છે શોભિત વૃંદાવન;
રામ પ્રત્યે કૃષ્ણ કહેછે, વૃક્ષનું વરણુંન.
વિરંચીની સૃષ્ટિમાં ધન, વૃક્ષનો અવતાર;
વૃક્ષની પેરે મનુષ્યે કાંઈ, કરવો પર ઉપકાર.
ટહાડ તાવડ વર્ષા વેઠે, પ્રજાને ફળ કરે અરપણ;
જીવતાં છાયા પત્ર આપે, મુએ આપે સરપણ.
જે પુરૂષમાં એહેવાં લક્ષણ, તેહેને વૈકુંઠ ઠામ:
ગોષ્ટ કરતા ગોકુળે ગયા, સાંજે કેશવરામ.

વલણ.

રામ કૃષ્ણ ગોકુળ આવીયા, કહ્યો વસ્ત્રહરણ મહિમાય રે:
ભટ પ્રેમાનંદ કહે કથા થયો. બાવીશમો અધ્યાય રે.

અધ્યાય ૨૩મો.

(કડવું ૬૮મું—રાગ દેશાખની ચોપાઈ)

શુકજી કહે સાંભળીયે રાય, રૂષિપત્નીનો કહું મહિમાય;
એ વસ્ત્રહરણનું કારણ કહ્યું, ચરિત્ર તેરમું પૂરણ થયું.
છે અદ્‌ભુત લીલા વિશ્વાધાર, વૃંદાવન ગયા એકવાર;
દ્વાદશવનને અંતે ગયા, બીજી વાર સહુ ભૂખ્યા થયા.
શ્રમિત થયા હીંડીને ઘણું. પ્રબળ થયું જઠરાગ્નિતણું;
દ્રુમછાયાતળે બેઠા બાળ, શ્રીકૃષ્ણ પ્રત્યે બોલ્યા ગોવાળ.
પાસેનાં અંન સહુ જમી રહ્યા, બીજીવાર ક્ષુધાતુર થયા;
શ્રીકૃષ્ણ કહે ભાઈ કહોછો સત, મુજને ક્ષુધા પીડે છે અત્યંત
બળભદ્રજી પણ ભૂખ્યા ભાસે, ન મળે ગ્રાસ કહોને પાસે;
આ ધૂમ્ર જાતે દીસે છે ગગંન, ઋષીશ્વર કરતા દીસે છે જગંન
સંભળાય છે વેદવાણીના સ્વર, એ સ્થાનક વસેછે ઋષીશ્વર;
આશ્રમ દીસેછે અતિ ઘણા, દશ પાંચ સખા જાઓ આપણા
પર્ણકુટીદ્વારે ઉભા રેહેજો, રામ કૃષ્ણ ભૂખ્યા છે જઈ કહેજો;
માગ્યું અંન આપશે તતકાળ, દશ કહેતાં સહસ્ર ગયા ગોવાળ.
ક્ષુધાતુર અભિલાષે ભર્યા, શીઘ્ર થઈ સર્વ કો પરવર્યાં;
કો કહે-અંન વસ્ત્રમાં લીજીયે, હરિને સમરપી ભોજન કીજીયે.
કોણે વસ્ત્રતણી ઝોળી વાળી, કોણે લીધી મહોટી પત્રાવળી;
અંન આસક્ત ગોવાળા થયા, તે જગ્નદ્વારે જઈ ઉભા રહ્યા.
મંડપ બેઠા છે મુની, ઘોર શબ્દ થાય વેદની ધુની;
વિદ્યાબળે વાધ્યો છે ગર્વ, અભિમાન અશ્વે ચઢ્યા છે સર્વ.
કરે હોમ સ્વાહા ભણી ભણી. ન જાણે વાત હરિ પામ્યા તણી;

અમો પંડિત અમો વેદીયા, પણ જ્ઞાને કો નથી ભેદીયા.
ક્રોધાગ્નિયે રહ્યા પરજળી, માનરૂપ બેઠી મંડળી;
તે કરે સોમવલ્લીનાં પાન, તેજસ્વી ઋષિ જાજુલમાન.
ભણે વેદ સૂત્ર ક્રમ જટા, લાગ્યો છે વાદ શબ્દની ઘટા;
તે સમુદ્ર પુરની પેરે ચહડે, સરખે સરખા ભણતા વહડે.
જંગોટા કછોટા કુશઆસન, કો સાધે જોગ બાંધી પવન;
કો ઉર્ધ્વબાહુ કરે ધૂમ્રપાન, કો વકતા થઇ ચરચે બહુ જ્ઞાન.
કો ભેદ ખટચક્રના કથે, મગ્ન છે આપ આપણે મતે;
કથે.ધર્મ ન્યાય ને પાતાંજળી, વ્યાકરણ વેદાંત કથે છે મળી.
મીમાંસા બ્રહ્મવિદ્યાના પ્રયોગ, આત્મધર્મ કથેઅષ્ટાંગજોગ;
તત્વમસિ ભણે ઉપનિષદ, પણ અધ્યયનનાં વાધ્યા છે મદ.
મદાંધ કાંઇ દેખતા નથી, ન પામ્યા પાર થાકયા જળમાંથી[1];
જ્હાંલગી ન આવે આત્મજ્ઞાન, ન મળે તહાંલગી શ્રી ભગવાન.
લક્ષપતિ કોટિપતિ ધનવાન, તેપેં બ્રાહ્મણને ઘણું અભિમાન:
છત્રપતિપેં અધિકું ગણે, જે બ્રાહ્મણ બે અક્ષર ભણે.
તે વાદે મહિષની પેરે વઢે, તેહેને હરિમારગ શોધ્યો નવ પડે;
આસ્થિક આચાર પાળે અનેક, પણ વેગળો વૈષ્ણવનો વિવેક.
છે અધ્યયન ગર્વ ઉન્મત્ત મતી, ગોવાળાભણી જોતા નથી;
કો કહે આહીરની પડી છાયા, કેમ હીજે હોમ ફરી નહાય.
રહો વેગળા છો પશુપાળ, તવ માનભ્રષ્ટ થયા ગોવાળ;
ઉભા રહ્યા એક મુહૂર્ત માત્ર, અર્ભક ઓશિયાળા ધરે, અંનપાત્ર.
અવતરયા કૃષ્ણ આહીરને પેટ, તો અમારી શીછે આભડછેટ;
આપણ સામું ન કરે અવલોકન, તો કેમ માગ્યું આપે અંન.
એક કહે આજ્ઞા આપી હરી, તો માગ્યા વિના કેમ જઇયે ફરી;

1 "ન પામ્યા સાર કાંઈ દેખતા નથી" બા૦ પ્ર૦

જદ્યપી હરિયે કહ્યું એખરૂ, પણ માગ્યાપે ભાઈ મરવું ભલુ.
ઘણું ધીટ થયા ધીરજ આણી. ઋષિપ્રત્યે ગોપ વદ્યા વાણી:
ઇચ્છા છે પરમેશ્વરતણી, અમો મોકલ્યા હરિયે તમભણી.
મમત્વ છે મુરલીધરતણું. જાણી પવિત્ર અંન તમારૂં ઘણું:
ભુખ્યા છે એહુ બાંધવ જંન, કાંઈ આપો તો લેઈ જઈયે
અંનં.
સુખ મરડયાં એહેવું સાંભળી, મહુ હસી બ્રાહ્મણની મંડળી;
આચાર્ય બોલ્યો કર્મરૂચી, ગોપને જન્નઅંનની રૂચી.
તમો પશુપાળ રેહો વન મહાંય, તમારે સ્પર્શે અંન અભડાય;
જે ગાય ચારે જેઠિકા ગ્રહી, તે અમો કૃષ્ણને માનુ નહીં.
પરમેશ્વર શું ચારે પશુ. અમો ભુલુ તો અધ્યયન કશુ;
બોલ્યા બ્રાહ્મણ વચન કઠોર, ન ઓળખ્યા બ્રહ્મ નંદકિશોર.
હાકટયા બાળક પાછા વળ્યા. રામકૃષ્ણ પાસે જઈ નીકળ્યા;
સજળ નેત્ર છે કંપાયમાન, દેખી માનભંગ પુછે ભગવાન.
સાખા શે ઓશીયાળા થયા, કહોની પાસે અંન માગવા ગયા;
ગોપ કહે જાચ્યા ઋષિજંન, અમો જીવ્યા તે તમારૂં પુણ્ય.
તમારૂં નામ લીધું ફરીફરી, તે બોલ્યા તે કેમ કહીયે હરી;
અમારો ધર્મ નહીં કૃષ્ણરાય, પ્રભુ ગોષ્ટ કરતાં નિંદા થાય.
જો સ્વામી કીજે શત અપવાસ, તો અંન ન માગીયે બ્રાહ્મણ
પાસ;
શ્રીકૃષ્ણ કહે કાં જાચ્યા ઋષી. મિત્ર મહારા થયા મહાદુખી.
ભાઇ ક્ષુધા તો ભાંજે આપણી, જો તમો જાઓ ઋષિપત્નિ
ભણી;
સ્ત્રીજનનાં હોય કોમળ હદે, કરૂણાભક્તિ મહારી નારીને
હદે.
નિત્યે વેણુ નાદ સુણે આપણો, અભિલાખ છે મળવાનો ઘણો;
તમો જઇ જાચો ઋષિની સુંદરી, આપશે પાત્ર અનનાં ભરી.
ગોપ કહે કેમ ઉત્તર દીજીયે, તહાં જાતાં અમો ઘણું ખીજીયે;
ઋષિની સ્ત્રી કેમ રૂડી હશે, બીજીવાર વળી ફેરો પડશે.

કેમ કીજે આજ્ઞાનો લોપ, ઋષિપત્ની પાસે ચાલ્યા ગોપ;
જગ્ન મંડપભણી નવ ગયા, આશ્રમદ્વાર જઇ ઊભા રહ્યા.
જવ દીઠી ગોપતણી મંડળી, પૂછવા બ્રાહ્મણી ટોળે મળી;
આશ્રમ આશ્રમથી નીસરી, ગ્વાળ પ્રત્યે અબળા ઊચરી.
તમો કીએ ઠામ વસો ગોવાળ, અને દીઠા છે કયહું દીનદયાળ;
જસોદાનંદન શ્યામળવાન, કાળીનાથન ગોકુળ કહાન.
અમો નિત્ય સાંભળું મોરલીગાન, શ્રીકૃષ્ણનું હૃદયા રાખું ધ્યાન;
તમારી ટોળીમાં શું નથી હરી, કહે પ્રેમદા ભક્તિ રસ ભરી.
ગોપ કહે સાંભળીયે વાત, છે નિકટ ઊભા બંન્યો ભ્રાત;
છે ગોકુળમાં અમારો વાસ, અમો છૌં શ્રીકૃષ્ણના દાસ.
એકવાર અમો આવી ફરી ગયા, ભરતાર તમારે ઉત્તર કહ્યા;
ભૂખ્યા છે બેહુ બાંધવ જંન, તમ પાસે લેવા મોકલ્યા અંન.

વલણ.

અંન માગે છે શ્રીહરી, એહેવી વારતા ગોપે કહીરે;
ભૂખ્યા જાણી ભગવંતને, મૃત્યુતુલ્ય અબળા થઇરે.

(કડવું ૬૯મું—રાગ મેવાડો.)

વારતા સાંભળી હો, જે ભૂખ્યા છે હરી;
હૃદયા દાઝી હો, ઋષીની સુંદરી.
ન્યાત કુટુંબની હો, લજ્જા પરહરી;
ઘરકૃત્ય મુકી હો, સહુ કો નીસરી.
અવળાં વસ્ત્ર પેહેરયાં હો, ભૂષણ વીસરી;
ખટરસ અંન હો, લીધા ભોજન કરી.
દૃષ્ટિ હરિ ચરણે હો, ન જુએ પાછું ભરી;
નિધિભણી સરિતા હો, તેમ તે સાંચરી.
કુટુંબ મરજાદા હો, લજ્જા પરહરી;

પતિ પરિવાર હો, તેણીયે તુચ્છ કરી.
ચાલે જેમ પંખીણી હો, અથવા ખેચરી;
ભકિત અબળાની હો, થઈ સર્વ ઉફરી.
હરિને નામે હો, ભવસાગર તરી;
પતિ પુત્ર પિતા હો, લાગે જેહવાં અરી.
જે હરિને મળતાં હો, થાય છે અંતરી;
બ્રાહ્મણ ધાયા હો, દંડ કરમાં ધરી.
જગ્ન રહ્યો અમઘો હો, રહ્યા વેદ ભાખવા;
ઋષી બહુ ધાયા હો, નારીને રાખવા.
અજુગ્ત આચરે હો, નારી થઇ પાપણી;
પ્રીત પિંડારસું હો, મૂકી સેવા આપણી.
ઝાલો પછાડો હો, એહ સ્થાનક હણો;
સ્ત્રી હણ્યાનું હો, રખે પાતિક ગણો.
ઋષિ સહુ થાકા હો, સ્ત્રીને પહોતા નહીં;
મનને વેગે હો, હરિ ચરણે ગઇ.
એક ઋષિપત્ની હો, નિજ નાથે ગ્રહી;
સહુ મળ્યા મારવા હો, એહ બુદ્ધિ કોણ થઇ.
નાથે ગ્રહ્યો ચોટલો હો, બ્રાતે તે હાથ ગ્રહ્યા;
મુનિવર સઘળા હો, એકને રોકી રહ્યા.
મહાદુખ પામી હો, નેત્ર નદી વહી;
સહુ હરિ પામી હો, હું એખલી રહી.
કોણ કર્મ મહારૂં હો, નવ નીરખ્યા હરી;
સહુ સતવંતી હો, અસતી હું ખરી.
વિજોગદાધી હો, પ્રેમ પીડ ઘણો;
તેણીયે મૂકયો હો, દેહ સઘ આપણો.
પહોતી હરિચરણે હો; ચતુર્ભુજ રૂપ થયું;
બ્રાહ્મણના હાથમાં હો, અમથું શબ રહ્યું.
સહુ સ્ત્રી પેહેલી હો, હરિકને તે ગઇ;

લક્ષ્મી સરખી હો, વિષ્ણુ કને તે રહી.
ભક્તિપ્રીતનું હો, કારણ મ્હોટું છે;
હરિભજન વિના હો, બીજું સહુ ખોટું છે.

વલણ.

ખોટું સરવ ભજન વિના, ભક્તિયે પામીયે પારરે;
ઋષિપત્ની હરિને મળી, તેહેનો કહું વિસ્તારરે.

(કડવું ૭૦મું—રાગ વેરાડીની ચોપાઇ)

શ્રીકૃષ્ણ કને અબળા આવી, તે ચતુર વિધિનાં અંન લાવી;
કો સ્નેહ પકવ લાવી પાયસાન, નાનાવિધ ઉત્તમ પકવાન,
કોય પકવ ઉષ્ણ લાવી ખીચડી, મસ્તક લીધી બળતી તાંબડી;
તે નથી દાઝતી નેહે ભરી, કો લાવી પુલ્હાણી બાજરી.
કો ભાતદાળ મોદીક પોળી, આણ્યાં મહી શર્કરા ઘોળી;
પૂરી પૂડા ઢોકળાં વડાં. કો લાવી કંદ મૂળ પાનડાં.
કો કોહાં બીલાં લાવી ગરાડી[1], કો પત્ર શાખ લેઇ દોડી;
કો અકિંચન[2] અબળા બાપડી, તે લેઇ આવી પાપડ પાપડી.
દરિદ્રી ઘરમાં સ્વામી વઢકણો, તે લેઈ આવી જળનો કરવડો;
ઘરમાં અનાથ વ્યાપી સર્વત્ર, તે લેઈ આવી તુળસીનું પત્ર.
કો દુર્બળ ઉભી રહી હરીને પ્રાસ. તે લઇ આવી છે માગી છાસ;
સ્હોડમાંથી કેમ શકે કહાડી, તે લઇ આવી રોટલી ટહાડી.
ધૃત માખણ કો લાવી દહીં, તે સર્વે હરિ પાસે જઇ રહી;
રૂપાંકચોળાં કનકથાળી, કો દુર્બળ લાવી પત્રાવળી.
કો ભૂષણ ભરી દીસે રૂડી, કોને હાથે બેત્રણ ચૂડી;
કોની ઝાલે સૂરજની આભા ઘટી, કો દુર્બળ કાને કુંકાવટી.
કોને પટોળી મોઘાં પટકૂળ, કોને જીરણ કામળી વનકૂળ;

૧ "ગોરાડી" બા૦ પ્ર૦. ૨ 'અકંચન' બા૦ પ્ર૦ ને એક ગુ૦ પ્ર૦. બીજી ગુ૦ પ્રતોમાં 'અંજ' છે

દરિદ્ર ભાગ્ય સઘળે વ્યાપી રહ્યું, કર્મથકી કો નવ ઊગરયુ.
જો ઊજડ વનમાં બેસે જઈ, પણ ભાગ્ય રેખા મૂકે નહીં;
નિર્ભાગી સંગ રાજાનો કરે, તે ઉદ્યમ કરતો ભૂખે મરે.
શુકજી કહે સાંભળ ભૂપતી, કો હરિને ઓછી અદકી નથી;
કૃપાનાથ કમળ લોચન, પ્રથમ લીધું દુર્બળનું અંન.
પકવાન ધાન ફળ વા પત્ર, હરિયે સકળ અંન કીધું એકત્ર;
મેળ્યું અંન કામળ પાથરી, ગ્રાપ માત્રને પ્રીસે હરી.
વિખાણી વિખાણી આરોગે શ્રાસ, ઋષીપત્નીને કહે અવિનાશ;
મહારો તાપ ક્ષુધાનો સમ્યો, જે જન્મ મધ્યે એહેવું નથી જમ્યો.
કેમ વર્ણવું સ્વાદ વાણીયે, મનમાંનું મનમાં જાણીયે;
ક્ષુધાદુઃખ અમારૂં તમો હરયું, કરજો જેમ પેટ મહારૂં ઠરયું
નિજ ભરતારની સેવા કરો, જાઓ સતી સહુ પાછાં ફરો;
ગૃહકૃત્ય ધંધો અનુસરો, સ્વામીનું મનમાં ધરો.

વલણ.

સેવા કરો નિજ નાથની, સકળ ધર્મ થાય ઊદેરે;
ભટ પ્રેમાનંદ કહે કથા પછી, ઋષીપત્ની તે શું વદેરે.

(કડવું ૭૧મું—રાગ ધનાસરી)

શ્રીકૃષ્ણ પ્રત્યે અબળા ઊચરે, વેદનું ભાખ્યું કોણ ખોટું કરે;
તાહારે શરણે આવ્યું તે કેમ પાછું ફરે, અમને ફરતાં વેદને શું ઉગરે[1].

ઢાળ.

વેદને શું ઉગરે જે, શરણ આવ્યું પાછું ફરે;
કૃષ્ણ મૂકી કુટુંબ સેવે તે, નાનાં દૂખ દેહનાં ધરે.

---

1 એક ગુ૦ પ્ર૦મા " વેદનો શો અર્થ સરે " છે ને બીજીપોમા " વેદનું શું ઉગરે " છે.

પરિવારથી પરવારવા અમો, ઇચ્છા કરૂં છૌં ઘણી;
સદૈવ રાખો નિકટ સ્વામી, કરૂં સેવા તમતણી.
શ્રીકૃષ્ણ કહે બાઇ સાંભળો, તમો મુક્તિ પામવા જોગ થઇ;
તારો પોતાના ભરતારને, એકલાં તો શોભો નહીં.
તમથકી હું વેગળો નથી, સંસારનાં દુઃખ વામશો;
કૃપા કરી વરદાન આપ્યુ, અંતે વૈકુંઠ પામશો.
ઘણું કહી વાળી સતી, હરિયે હરખ ઉપજાવીયા;
મુક્તિ દેખી પેલી નારની, બ્રાહ્મણ હરિ કને આવીયા.
પશ્ચાત્તાપ પામ્યા ઘણું, ઋષી સ્તવન કરે વેગળા રહી;
વૃષભનીપેર વહી વિદ્યા, કૃષ્ણ બ્રહ્મ જાણ્યા નહીં.
વિપ્રવંશે અવતરયા, સંસ્કાર અડતાળીશ;
હોમ કરી કરી હાથ થાકયા, જાણ્યા નહીં જગદીશ.
જાચક થઇ હરિયે અંન જાચ્યું, અમો જાણ્યા ગોવાળ;
અમો બુડયા સ્ત્રી તરી, તાહારી મોટી માયા જાળ.
અપરાધ ક્ષમા કરો સ્વામી, એહેવું કહી શીશ નમ્યા;
શ્રીકૃષ્ણ કહે તરશો સ્ત્રી વડે, આટલા દિવસ ભૂલા ભમ્યા

વલણ.

પાગે લાગી બ્રાહ્મણ વળ્યા કહ્યો, ઋષિપત્નીનો મહિમાયરે
ભટ પ્રેમાનંદ કહે કથા થયો, તેવીસમો અધ્યાયરે.

અધ્યાય ૨૪મો.

(કડવું ૭૨મું—રાગ અસાવરી)

શુક કહે સુણ ભૂપતી, અદ્‌ભૂત લીલા અવિગતી;
કેમ કહેવાય માહારીવતી વિસ્તરીરે. *

* " વિસ્તાર એ વિસ્તરી " બા૦ ૫૦

ઢાળ.

વિસ્તાર કરી જાણું નહીં, અદ્‌ભૂત લીલા બ્રહ્મ;
જીવ વખાણે કેમ કરી જે, લાગું માયાકર્મ.
ભેદ ન પ્રીછે ભારતી, વેદ નેતિ વિખાણે;
પરાત્પરની પ્રબળ લીલા, પામર નર શું જાણે.
એ રૂષિપત્નીની કથા, આદરે લીધાં અંન;
હવાં ચાર અધ્યાય વરણવું જે, ધરયો ગોવરધંન.
મદ હરયો માધવતણો, નિવારી પાવસવૃષ્ઠ;
અષ્ઠ દિવસ શૈલ રાખ્યો, હરયું વ્રજનું કષ્ઠ.
ઉપનંદ ને વૃષભાન રાજા, સમગ્ર ગોપ પરિવાર;
નંદજીને ઘેર આવી, કીધો ઓચ્છવ વિચાર.
કાલે ઓચ્છવ કીજીયે, પૂજીયે પાકશાસંન;
વૃદ્ધ ગોપને વીનવીને, બોલ્યા મધુસુદંન.
એ શો વિચાર તમો કરો, પરમેશ્વર એમ પૂછે;
ઊજાણી ઠરાવી કાલની, એ આનંદ કહોની શું છે.

(નંદ વચન)—

પ્રાણવલ્લભ સાંભળો, કહું ઓચ્છવનુ વૃત્તાંત;
ઈંદ્ર મહોચ્છવ કીજીયે તો, વિઘ્ન પામે શાંત,
સદૈવ પૂજા કીજીયે, સંવત્સરે એક વાર;
ઈંદ્રપૂજાનું કવણ ફળ તે, પૂછે જુગદાધાર.
છે પ્રબળ મહિમા ઈંદ્રનો, એમ બોલીયા નંદરાય;
શક્રની આજ્ઞા વડે, મેઘની વૃષ્ટિ થાય.
મેઘથી તૃણ ઉપજે, સંતુષ્ટ થાયે ગાય;
દૂધ ઘૃત ઘણું ઉપજે, ચાલે આપણો વહેવાર.
રાજાને જેમ રાજપદવી, આપણને ગૌધેન;
વ્રજવાસી સુખ ભોગવે તે, ઈંદ્રપૂજાનું પુણ્ય.
હાસ્ય કરીને કહે હરી, ફળણુ કેમ દશે તાત;

મ્હારે મન રૂચતી નથી, જે તમે કહોછો વાત.
શું જગત જીવે ઇંદ્ર વડે, ન ઘટે વૃદ્ધને અજ્ઞાન;
અશ્વમેધને બળે પામ્યો, સ્વર્ગનું રાજધાન.
નિરમે છે બ્રહ્મા સૃષ્ટિને, પરમેશ્વર પ્રતિપાળે;
અષ્ટમાસની અવધિ કીધી, આવી મેઘ વરસે કાળે.
ચાર માસ રવિ ઘણું તપે, ચાર માસ શીત સમીર;
તેમ ચાર મહિના ચોમાસું, મેઘ વરસે નીર.
આપાપણું કારજ કરે, જે વિધિયે બાંધ્યૂં નિર્માણ;
મેઘ વરસે આજ્ઞા વિષ્ણુની, શું ઇંદ્રનું પ્રાધાન્ય.
અજુકત પૂજા પરહરો, કરો જે હોએ જુકત;
એ ભકિત છે વ્યભીચારની, એમ જોતા નથી જુકત.
સ્ત્રી નિજ પતિને પરહરી, કરે અન્ય નરનો સંગ;
તેહેને કેમ કહીયે પતિવ્રતા, છે યથા એહ પ્રસંગ.
વસીયે જેહેની તલેટી, વળી તૃણ ચરે ગોધન;
આપણો એહ દેવતા, સહુ પૂજો ગોવરધન.
એક ઓચ્છવ ગોવરધનને, ઇંદ્રનો ઘો રહેવા;
જો પ્રતાપ દેખો પર્વતનો, સદૈવ કરજો સેવા.
અમો બાળકની બુદ્ધિ સ્વલ્પ છે, તમો ડાહ્યા થાશો સર્વ;
ઘટે તો પૂજો ગિરી, છે કાલ મોહોટું પર્વ.
ગોપ વૃદ્ધ પ્રસંન હવા, વિશેક વારતા માની;
ગોવરધનને પૂજવો, ઇંદ્રને પૂજા શાની.
એ ભ્રષ્ઠ મારગ પરહરો, નહીં ઊચિત પ્રશસ્ત;
સંપાદી વચન શ્રીકૃષ્ણનું, ઊઠયા ગોપ સમસ્ત.

વલણ.

સમસ્ત ગોપે નિરધાર કીધો, ઉત્તમ વિચાર્યું શ્રીહરીરે;
બીજે દિવસે સહુ ગોપ ગોપી, પરવર્યાં પૂજવા ગિરિરે.

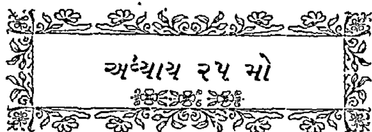
(કડવું ૭૩મું—રાગ નટ)

સમસ્ત વર્ગ ગોપનો ચાલ્યો, પૂજવા ગોવરધન;
રંગ્યા શૃંગ અંગ ચિતરયાં, શંગારયાં ગોધન.
કનક ઝાંઝરી પાગ ધરીરે, ઠમક વાછરૂ ચાલે;
ગોપ સમસ્ત ચાલ્યા ઊજાણી, લાકડીયે શીકાં લે—સમ૦
શકટ રથ ધીસલાં જોડયાં, વૃષભ પોઠી કીધા;
ઉન્મત્ત ગોપીયે અંન ભરીરે, મસ્તક ટોપલા લીધા.
બાળક લીધાં છે કટિલંકે, પટોળી પાએ રોળંતી;
વ્રજવધુ હીંડે મદમાતી, મોરલી નાદે ડોલંતી—સમ૦
વેણુનાદ કરે ગોવાળા, વળી ગીત બાળા ગાય;
આભરણ આભૂષણ નાનાવિધ, શોભા વરણી ન જાય.
ગોવરધંન નિકટ સહુ આવ્યું, તવ કરે જેજેકાર;
પ્રાણી માત્ર પૂજે પર્વતને, જેમ કહે નંદકુમાર—સમ૦
સ્વયંપાક કીધા સહુ ગોપે, પવિત્ર અંન રસોઇ;
બ્રાહ્મણ પાસે હોમ કરાવ્યા, પછે પૂજા વેળા હોઇ.
પર્વતની પ્રદક્ષિણા કીધી, નાહી ઉભા નંદરાય;
ગૃહસ્થ ઋષીને તેડી તેડી, આપી સવત્સી ગાય—સમ૦
અબોટીયાં પરિધાન કરીને, પર્વત પાસે આવે;
શાક પાક સ્વાદીક અંન ઉત્તમ, નૈવેદ ગિરિને લાવે.
ધૂપ દીપ આરતી અજવાળી, મૂકી નૈવેદની થાળી;
બીજું રૂપ ધરીને બેઠા, પર્વતમાં વનમાળી—સમ૦
ગોર્વધન પૂજે ગોવાળા, ઉલટ આણી મંન;
શ્રીકૃષ્ણ કહે કરોની પરીક્ષા, ગીરી લેછે અંન. *
પર્વત દેવ સાધુને મૂકી, કો પૂજે ઇંદ્ર અહંકારી?
ગિરિમાં પોતે ગોપમાં પોતે, કરે કૌતક દેવમોરારી—સ૦

---

* એ લાકી ને બીજી પાંચ, બા૦ પ્રતમાં તક કડા ને પ્રાસ એમાં ઘણીજ ઉલટસુલટ છે; વળી એક તૂક છેજ નહીં ગુ૦ પ્રતોમાં યથાસ્થિત છે.

મ્હારે મન રૂચતી નથી, જે તમે કહોછો વાત.
શું જગત જીવે ઇંદ્ર વડે, ન ઘટે વૃદ્ધને અજ્ઞાન;
અશ્વમેઘને બળે પામ્યો, સ્વર્ગનું રાજધાન.
નિરમે છે બ્રહ્મા સૃષ્ટિને, પરમેશ્વર પ્રતિપાળે;
અષ્ટમાસની અવધિ કીધી, આવી મેઘ વરસે કાળે.
ચાર માસ રવિ ઘણું તપે, ચાર માસ શીત સમીર;
તેમ ચાર મહિના ચોમાસું, મેઘ વરસે નીર.
આપાપણું કારજ કરે, જે વિધિયે બાંધ્યૂં નિર્માણ;
મેઘ વરસે આજ્ઞા વિષ્ણુની, શું ઇંદ્રનું પ્રાધાન્ય.
અજુકત પૂજા પરહરો, કરો જે હોએ જુકત;
એ ભકિત છે વ્યભીચારની, એમ જોતા નથી જુકત.
સ્ત્રી નિજ પતિને પરહરી, કરે અન્ય નરનો સંગ;
તેહેને કેમ કહીયે પતિવ્રતા. છે યથા એહ પ્રસંગ

(કડવું ૭૪મું—રાગ કેદારો.)

ગોવરધનની પૂજા કરી. જુગમ કીધાં હરી;
આવીયા સાંજે ફરી, ગોકુળ વિખેરે.

ઢાળ.

ગોકુળમાં આવ્યા વ્રજવાસી, પર્વતને વખાણે;
ભાઇ ગોવરધનને ગર્વ નથી, સહુ ભોજન સાચું જાણે.
આટલા દિવસનું વૃથા ગયું, જે પૂજ્યો પાકશાસંન;
એકુવાર ન સાંભરયું ભાઇઓ, જે હાથે લીધું અંન.
મઘવાને મદ રાજ તણો છે, નથી ગોવરધનને ગર્વ;
વાર વાર પૂજો પર્વતને, જેવારે આવે પર્વ.
નંદ પુત્રની તીવ્ર બુદ્ધ છે, ગોપ કરે વરણંન;
એ કથા તો અહીંથી રહી, શું થયું સ્વર્ગસદંન.
ઇદ્રિ સભામાં નારદ આવ્યા, મઘવાએ માન દીધું;
આપી આસન માનુભાવને, પ્રેમે પૂજન કીધું.
કેમ કૃપા કીધી કરૂણામય, નારદ વળતું ભાખે;
સાવધાન રાજા તેહેનું કહીયે, જે દક્ષ સદાએ રાખે.
મેં ઘણાં ઇંદ્રિના રાજ જોયાં, બહુ કાળ થયા છે સુજને;
ઊન્મત્ત પ્રજાએ તું ઉવેખ્યો, શુદ્ધ નથી તે તુજને.
અંતરધાન થયા એહેવું કહી, નારદે કૌતક કીધું;
ઇંદ્રે જોયૂં મંન વિચારી, કોણે માહારૂં પૂજન લીધું
ભૂગોળના અનુચર આવ્યા, તે બોલ્યા કરી પ્રણામ:

પર્વતમાંથી અંન આરોગે, લાંબો કરી હરિ હાથ;
રૂપ દેખીને આશ્ચર્ય પામ્યા, ધન્ય ગોકુળનાથ.
ઘેર ઘેરથી નીસરી વ્રજનારી, સહુ દરશણને આવે;
કો અક્ષત કો પુષ્પ લેઇને, કો મુકતાફળે વધાવે—સમ૦
તાળી શંખ વાંસળી વાજે, ઝાંઝ મૃદંગ બહુ ઢોલ;
ભરયા આનંદે નાચે છંદે, કુસુમ વરસે એતોલ.
જય ગોવરધન જય ગોવરધન, ગોપ વદે છે વાણી;
પાગે લાગી દીનત્વ ભાખે, નંદજીની રાણી—સમ૦
માતા માગે પર્વત પાસે. જોડી બંન્યો પાણ;
ગોવરધન ! પાગે લાગું, માહારા પુત્રને કેરો કલ્યાણ.
સર્વ ગોપને કં સાંભળીયો, પર્વતને પાગે લાગો;
ફરી અહાવો ન દેખો; જે જોઇએ તે માગો—જય૦
સકળ સમૃધ્ધિ આપે ગોવરધન, મનવાંચ્છિત ફળ થાય;
થાળી સઘળી કીધી ... સર્વ ...

અધ્યાય ૨૫ મો

(કડવું ૭૪મું—રાગ કેદારો.)

ગોવરધનની પૂજા કરી, જુગમ કીધાં હરી;
આવીયા સાંજે ફરી, ગોકુળ વિખેર.

ઢાળ.

ગોકુળમાં આવ્યા વ્રજવાસી, પર્વતને વખાણે;
ભાઇ ગોવરધનને ગર્વ નથી, સહુ ભોજન સાચું જાણે.
આટલા દિવસનું વૃથા ગયુ, જે પૂજ્યો પાકશાસંન;
એકુવાર ન સાંભરયુ ભાઇઓ, જે હાથે લીધું અંન.
મઘવાને મદ રાજ તણો છે, નથી ગોવરધનને ગર્વ;
વાર વાર પૂજો પર્વતને, જેવારે આવે પર્વ.
નંદ પુત્રની તીવ્ર બુદ્ધ છે, ગોપ કરે વરણુંન;
એ કથા તો અહીંથી રહી, શું થયું સ્વર્ગસદંન.
ઇંદ્ર સભામાં નારદ આવ્યા, મઘવાએ માન દીધું;
આપી આસન માનુભાવને, પ્રેમે પૂજન કીધું.
કેમ કૃપા કીધી કરૂણામય, નારદ વળતું ભાખે;
સાવધાન રાજા તેહેનું કહીયે, જે દક્ષ સઘળે રાખે.
મેં ઘણાં ઇંદ્રના રાજ જોયાં, બહુ કાળ થયા છે સુજને;
ઊન્મત્ત પ્રજાએ તું ઊવેખ્યો, શુદ્ધ નથી તે તુજને.
અંતરધાન થયા એહેવું કહી, નારદે કૌતક કીધું;
ઇંદ્રે જોયૂં મંન વિચારી, કોણે માહારૂં પૂજન લીધું.
ભૂગોળના અનુચર આવ્યા, તે બોલ્યા કરી પ્રણામ;

સ્વામી ગોકુળવાસીયે પર્વત પૂજ્યો, ગોવર્ધન છે નામ.
મહોત્છવ તમારો લોપ્યો, નંદપુત્રતણે પ્રતિબોધ;
વાત સાંભળી સેવક મુખની, ચડયો ઈંદ્રને ક્રોધ.
સકળ લોકમાં રંક ગોવાળાં, જે જીવે પશુ ચારી;
આહીરાં ભિનમારગ ચાલે, કોણ રાખે મર્યાદા મ્હારી.
નંદને ઘેર એક પુત્ર થયો તે, કહાવે છે અવતારી;
નવો મારગ તે બાળકે કીધો, વરશીત લોપી મ્હારી.
મદ ઘણો છે મહીયારાંને, ધેનું અગણિત દૂઝે;
રૂડી પેરે શિક્ષા દઊં ફરી, પર્વતને નવ પૂજે.
દ્વાદશ મેઘને આજ્ઞા આપી, જળ ગોકુળ ઉપર રેડો;
ગૌ ગોપ તાણે જમુનામાં, મૂળથી ગામ ઉખેડો.
વાયુ સર્વ સંઘાથે જાઓ, ઉડાડો પર્વત શૃંગ;
જો મ્હારા કરનો ભંગજ કીધો, તો કરો ગોકુળનો ભં
કાં નહીં સ્વામી કહી થયા તત્પર, પવન ને પરજન્ય;
અંધકાર થયો ગોકુળમાં, ઘન ગાજે ગગન.
તિમિર આગળ કાંઈ ન સૂઝે, રવીજ્યોત અભ્રે બાંધી;
કોરણ ઉડે થાય કડાકા, પ્રબળ વાયુની આંધી.
ભયજુક્ત નરનારી નાહાસે, ભવન આપણાં ભૂલે;
ગિરિશૃંગ શિલા બહુ વરસે, ઉડે વૃક્ષ સમૂળે.
અકાળ મેઘ કોપીને આવ્યો, કો નવ પૂછે કારણ;
છાજલે છાપરાં ઊડીગયાં, રહ્યાં ભોમ ધારણ.
ચમક ઝમક વિજળી ચમકે, ચમકે નહાનાં બાળ;
નંદમંદિર સરવ કો આવ્યું, રાખે દીનદયાળ.
વાછરૂ નાસે સુરભી નાહાસે, ઓખાંગતાં નાહાસે માંડ;
કડકરાટ શબ્દ થાય આકાશે, શું ભાંગશે બ્રહ્માંડ.

વલણ.

શું બ્રહ્માંડ શકે ભાંજશે, હરિયે જાણ્યો ઈંદ્રનો કોપરે;
મઘવાનો મદ ઊતારવા, મોટયા જાદવ જોધરે.

(કડવું ૭૫મું—રાગ મલ્હાર)

ગગન ઘટા ઘનઘોરતણી, ઘુમે પવને ઘેરયું ગામરે;
ગોપી ગોપ ગૌ દુખ પામીયાં, દેખી કોપ્યા ઘણું ઘનશ્યામરે.
અવળાં સવળાં દોડે આભલાં, વરસે મેહુલો મુસળધારરે.
જાણે જીવ્હા શું વાસુકીની, થાય વિદ્યુતતણા ચમકારરે.
વ્રજવધૂ થરથર ધ્રુજતી, ગોપ વાત કહે માંહોમહાંયરે;
કૃષ્ણ બાળકનું કહ્યું કરયું, કુશળ કયાંથી થાયરે.
ત્રિભુવનસ્વામી શત્રુ થયો, તે નંદપુત્ર પસાયરે;
પર્વત આપણે પૂજીયો તે, શું કરે ગોપીની સહાયરે.
જહાં જઇયે તહાં રાજ ઇંદ્રનું, સ્વર્ગ મૃત્યુ પાતાળે આણરે;
કહી ઉગરયાનું સ્થળ છે નહીં, વ્રજ લોક ગયો નિર્વાણરે.
કો કહે દાવાનળથી રાખ્યાં, સમાવી વિષની જવાળરે;
સહુ કૃષ્ણને શરણે આવીયું, રાખો રાખો દીનદયાળરે.
નંદ જસોદા ચિંતા કરે, રખે વિઘ્ન કૃષ્ણને થાયરે;
બાઈ સાત વર્ષનો બાળકો કેમ, કરે તમારી સહાયરે
તમો વૃદ્ધ કહ્યું કાં માનીયું, જે પૂજયો ગોવરધનરે;
જો સુરપતિયે મેહ મોકલ્યા તો, શું કરે મ્હારો તનરે.
માતા આંખ મીચે ભગવાનની, રખે વિજળીયે બ્હીએ બાળરે.
બારે મેઘ સાથે તૂટી પડયા, જેમ પ્રલય કરે પશુપાળરે.
મઘવામદ ઉતારવા, ઉગારવા વ્રજનો સાથરે;
પર્વતનો જસ વધારવા, હરિયે લાંબો કીધો હાથરે.
જેમ વર્ષાકાળના તૃણને, ઊપાડે ન્હાનું બાળરે;
જેમ ઉન્મત્ત ગજ લે શુંડમાં, સકોમળ કમળનાળરે.
તેમ પર્વત લીધો ઊંચલી, લીલાએ લક્ષ્મીનાથરે;
શ્રમ કાંઇ પોહોંતો નથી, જેમ કો મુદ્રિકા ધરે હાથરે.
ગિરિ ગોકુળ ઉપર આણીયો, ધરયો કનિષ્ઠ અંગુળી અગ્રરે;
પર્વત તળે આવી રહ્યું, સહુ ગોકુળ ગામ સમગ્રરે.

નિમિત માત્ર છે કૃષ્ણનું નામ, છે પાંચેપોચે હાથોહાથનુ કામ;
જેહેનાં મનમાં ગર્વ ઘણો આવે, તે ઉપગિરિ હરિ ઘણો નમાવે.
તે પડતો દેખી રોવું માંડે, લાગે ભાર થોભણુ મૂકી છાંડે;
ઊંચો કર કીધો જદુપતી, તે ગોવાળે પહોંચાતું નથી.
ગિરિ ધારી રાખ્યું ગોકુળ ગામ, તે માટે ધરિયું ગિરિધર નામ;

વહી ગયા એમ દહાડા સાત, વૃષ્ટિ કરી થાકા વરસાત.
પરિક્ષત રાજા પૂછે પ્રશ્ન, મોહોટું પ્રાક્રમ કીધું કૃષ્ણ;
શુક સ્વામી ટાળો સંદેહ, સપ્ત દિવસ વરસ્યા બહુ મેહ.
સમુદ્રનું તટ ઠાલું થયું, તે અગાધ જળ સ્વામી કહાં ગયું;
છે અંત લીલા શ્રી ભગવાન, શુક કહે સાંભળ રાજાન.
વિચાર્યું અંતરમાં હૃષીકેશ, એ જળથી તણાશે દેશેદેશ;
એ પૃથ્વીમાં પાણી રેલાશે, પ્રરમાં પર્વત નગ ઠેલાશે.
હું માટે ઇંદ્રે કીધી વૃષ્ઠ, તો મહારી પ્રજા કેમ પામે કષ્ટ;
કહાં ગયું જળ ન જડે પરિશોધ, શ્રીકૃષ્ણે અત્યંત કીધો ક્રોધ.
ક્રોધાગ્નિયે તપ્યા નરહરી, તત્પમાન થયો આખો ગિરી;
જેમ જળ છાંટયું ઊને તાવડે, તે માંહે બળે પણ બહાર ન પડે.
તે દગ્ધ સ્પર્શ માત્રમાં થાય, એક બિંદુ અળગું નવ જાય;
તેમ ગોવર્ધનમાં જળ પરજળ્યું, એક બુંદ બહાર નવ નીકળ્યું
ક્રોધાગ્નિયે પરજાળ્યૂં તોય, પરિક્ષત સંદેહ નિવારણ હોય;
દારૂણ વૃષ્ટિ થઇ દિન સાત, થાકયા હારી વળ્યા વરસાત.
તે દાંતે તૃણ ગ્રહીને ગયા, સમાચાર વાસવને કહ્યા;
તમો સ્તવન કરો નારાયણતણું, શ્રીકૃષ્ણ દેવ કોપ્યા છે ઘણું;
ચિંતામગ્ન થયો સુરરાય, તે કહેવાશે આગલે અધ્યાય;
વિઘ્ન વ્રજવાસી કેરૂં ગયું, પ્રગટયો ભાનું અજવાળું થયું.
ગોકુળ પ્રજા સર્વ ભૂખી રહી, પણ ક્ષુધાએ કો પીડયું નહીં;

વલણ.

સમગ્ર વર્ગ શ્રીવ્રજતણો, આવી ઠરયો ગિરિતળેરે;
પ્રેમાનંદ પ્રભુરામની, અકળગતિ કો નવ કળેરે.

(કડવું ૭૬મું—રાગ સારંગની ચોપાઈ)

જળથી ગોપવર્ગ ઉગરયો, શ્રીગોવિંદે ગોવરધન ધરયો;
એક ચરણે જેષ્ટિકા ધરી, રહ્યા એકે પાગે હરી.
નારાયણ ચતુર્ભુજ થયા, એક હસ્તે પર્વત તોળી રહ્યા;
એક હસ્તે કરે સમાધાન, બેહુ હસ્તે વેણુ વાએ ભગવાન.
ઉપર મહાજળની અકઝોળ, હેઠળ ગોપ કરે કલ્લોલ;
ગિરિશૃંગ ગરી ગરી પડે, માહોમાંહે શિલા આથડે.
કાષ્ટ કર્દમ કંટા ઘણા, અકળાએ મરણમાં નહીં મણા;
ગજશુંડાકારે જળધાર, વાદ વદી વરસે ઘન બાર.
ઉડે આંધીના ગોટે ગોટ, વરસે સરવડાં દોટે દોટ;
આડમો દધી ગોકુળમાં હશે, સમદ્ર સાતે ડાલા થશે.
કોપ્યા ઘન વરસે સામટા, અભ્ર ઉપર થાએ અભ્રની ઘટા;
દિશા કિરણ ન સૂઝે રવી, શું દીસ છપી ને જામની હવી.
રાત દિવસ દીસે સમાન, હારયા મેઘ વરસી નીદાન;
ગોપ સર્વને શાતા થઈ, પણ અંધારે કો દેખે નહી.
વપુતેજ પ્રગટયું ભગવાન, શું થયા ઉદય શશિયર ભાણ;
દીઠો ગિરિ હરિકરઊપરે, ગોપ સાથ સહુ સંદેહ ધરે.
પ્રાક્રમ દીઠું અજવાળું થયે, આપણ ઊગરયા ગોવર્ધન ગ્રહે;
કેમ રેહેશે ગિરિ અંગુળી વડે, રખે આપણ ઉપર પર્વત પડે.
હાથોહાથનું કામ માંહોમાં કેહેય, લાકડીના ટેકા ગોવાળા દેય;
માએ જાણ્યું રખે થાકે છયો, જસોદાએ ધરયો રવૈયો.
કો નાહાના બાળક પહોંચે નહીં, દે થોભણ ઊખળ ઉપર રહી;
કો વૃષભ ચરી દે ગિરિને હાથ, શ્યાં અભિમાન કરે સહુ

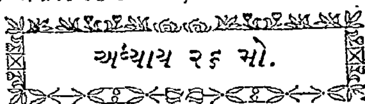
નિમિત માત્ર છે કૃષ્ણનું નામ, છે પાંચેપોચે હાથોહાથનુ કામ;
જેહેનાં મનમાં ગર્વ ઘણો આવે, તે ઉપગિરિ હરિ ઘણો નમાવે.
તે પડતો દેખી રોવું માડે, લાગે ભાર થોભણુ મૂકી છાંડે;
ઊંચો કર કીધો જદુપતી, તે ગોવાળે પહોંચાતું નથી.
ગિરિ ધારી રાખ્યું ગોકુળ ગામ, તે માટે ધરિયું ગિરિધર નામ;

વહી ગયા એમ દહાડા સાત, વૃષ્ટિ કરી થાકા વરસાત.
પરિક્ષિત રાજા પૂછે પ્રશ્ન, મોહોટું પ્રાક્રમ કીધું કૃષ્ણ;
શુક સ્વામી ટાળો સંદેહ, સપ્ત દિવસ વરસ્યા બહુ મેહ
સમુદ્રનું તટ ઠાલું થયું, તે અગાધ જળ સ્વામી કહાં ગયું;
છે અંત લીલા શ્રી ભગવાન, શુક કહે સાંભળ રાજન.
વિચાર્યું અંતરમાં હૃષીકેશ, એ જળથી તણાશે દેશેદેશ;
એ પૃથ્વીમાં પાણી રેલાશે, પૂરમાં પર્વત નગ ઠેલાશે.
હું માટે ઇંદ્રે કીધી વૃષ્ઠ, તો મહારી પ્રજા કેમ પામે કષ્ટ;
કેહાં ગયું જળ ન જડે પરિશોધ, શ્રીકૃષ્ણે અત્યંત કીધો ક્રોધ.
ક્રોધાગ્નિયે તપ્યા નરહરી, તત્પમાન થયો આખો ગિરી;
જેમ જળ છાંટયું ઊને તાવડે, તે માંહે બળે પણ બહાર ન પડે.
તે દગ્ધ સ્પર્શ માત્રમાં થાય, એક બિંદુ અળગું નવ જાય;
તેમ ગોવર્ધનમાં જળ પરજળ્યું, એક બુંદ બહાર નવ નીકળ્યુ.
ક્રોધાગ્નિયે પરજળ્યૂં તોય, પરિક્ષિત સંદેહ નિવારણ હોય;
દારૂણ વૃષ્ટિ થઇ દિન સાત, થાકયા હારી વળ્યા વરસાત.
તે દાંતે તૃણ ગ્રહીને ગયા, સમાચાર વાસવને કહ્યા;
તમો સ્તવન કરો નારાયણતણું, શ્રીકૃષ્ણ દેવ કોપ્યા છે ઘણું;
ચિંતામગ્ન થયો સુરરાય, તે કહેવાશે આગલે અધ્યાય;
વિઘ્ન વ્રજવાસી કેરૂં ગયું, પ્રગટયો ભાનું અજવાળું થયું.
ગોકુળ પ્રજા સર્વ ભૂખી રહી, પણ ક્ષુધાએ કો પીડયું નહીં;

વ્રજ વિશ્વંભરને ચરણે વસી, ભૂખ તરસ ભાઇ તેહેને કશી.
પછે સ્થાનક મૂક્યો ગોર્વધન, ગોપ દે માંહોમાંહે આલિંગન;
વધામણી ઘેરઘેર નવનવી, ગોકુળમાં થઈ દીપોત્સવી.

વલણ.

દીપોત્સવી થઈ વ્રજવિષે, સાંભળ પરિક્ષત રાયરે;
ભટ પ્રેમાનંદ કહે કથા થયો, પંચવિશમો અધ્યાયરે.

અધ્યાય ૨૬ મો.

(કડવું ૭૭મું—રાગ રામગ્રી ગીતમાં)

ગોવરધન હરિયે ધર્યો, દુઃખ વ્રજનું વામ્યું;
પ્રાક્રમ દેખી કૃષ્ણનું સહુ, આશ્ચર્ય પામ્યું—ગોવ૰
સાત વરસને બાળકે, નીવાર્યો વરસાત;
કર અંગુળીયે ગિરિધારી, રાખીયો દિન સાત—ગોવ૰
એ બળ કહાંથી બાળને, અનુભવ હોય તે જાણે;
બીજું કો માને નહીં, વિશ્વાસ ન આણે—ગોવ૰
ગોપ સહુ મળી આવીયા, નંદજીને પાસ;
મોહોટું ભાગ્ય છે વ્રજપતિ, પુત્ર શ્રી અવિનાસ—ગોવ૰
મનુષ કરી કેમ માનીયે, એ છે અંતરજામી;
આપણે કરમે કરી, કરી દેહ માનુષી પામી—ગોવ૰
પરિબ્રહ્મ તો નિઃકર્મ છે, જન્મ નોહે કર્મ પાખે;
ઇશ્વરને કર્મ નિજ ભકતનાં, ભેદ ભારતી ભાખે—ગો૰
બ્રહ્મદશા એ બાળની, અમો જાણી અવિલોકી;
ખટ દિવસને બાળકે, પૂતના સદ્ય શોકી—ગોપ૦
માસ દિવસના નાથજી, આણ્યો શકટનો અંત;
વરસ દિવસના શ્રીહરિયે, હણ્યો તૃણાવંત. ગોવ૰

દધીનું ભાજન ભાંજિયું, તક ચોહોદિશ રેડી;
સવા વર્ષના સામળે, નાખ્યાં વૃક્ષ ઊખેડી—ગોવ૦
વચ્છાસુર પછાડીયો, કોઠીનાં થડ સાથે;
ખગાસુર મરડી મારીયો, ચંચ ચીરી હાથે—ગોવ૦
અઘને દેહ ઉતરડીયો, કીધું મહાબળ;
ગર્ધવાસુર પછાડીયો, પડયાં તાડફળ—ગોવ૦
કાળીમાનમર્દન કરી, કહાડયો સહકુટુંબ;
બળભદ્ર પાસે મરાવીયો, પાપી પ્રલંબ—ગોવ૦
પણ આ પ્રાક્રમથી અવધિ[1] વળી, આખો પર્વત તોળ્યો;
નંદપુત્રની જોડનો, બીજો ન મળે] ખોળ્યો—ગોવ૦
મહંત ભાગ્ય રાય તમતણું, પુત્ર સામળ જેહેવા;
કોણ સુકૃત પૂર્વે આચરયાં, સુતનાં સુખ લેવા—ગોવ૦
ગતજન્મની વારતા, જાણો છો નંદરાય;
કોણ પુણ્યે પુત્ર પામીયા, અમને સંદેહ થાય—ગોવ૦
નંદ કહે સહુ ગોપને, હૂં કાંઈ નથી લેહેતો;
સુકૃત પોતાનું જાણ્યા વિના, લાગું મિથ્યા કહેતો—ગોવ૦
વ્રજલોકને પુણ્યે કરી, પામ્યો છૌં હું પુત્ર;
આશીરવાદ દો સહુ મળી, માહારૂં દીપે ઘરસૂત્ર—ગોવ૦
ગર્ગાચાર્ય કહી ગયા, પુત્ર મહાબળી થાશે;
પ્રાક્રમી થાશે અતિઘણો, તેહેવાં નામ ધરાશે—ગોવ૦
એહેનો ગર્ગે પાર લહયો નહીં, શું લહીયે પામર પ્રાણી;
હું કાંઇ લહેતો નથી, બોલ્યા નંદજી વાણી—ગોવ૦
સહુ ગોપે પૂજ્યા નંદજી, વરત્યો જયજયકાર;
શ્રીકૃષ્ણને પાગે સહુ કો પડે, તૂં છે વિશ્વાધાર—ગોવ૦

વલણ.

આધાર વ્રજ પરિવારનો, નમે ગોપ સહુ પાયરે;
ભટ પ્રેમાનંદ કહે કથા થયો, છવીશમો અધ્યાયરે.

૧ "લીટી" બા૦ પ્ર૦-સંસ્કૃત લેખા ને ગુજરાતી લીટી. ગુ૦ પ્રતોમાં 'અવધિ' 'હદ' છે.

અધ્યાય ૨૭ મો.

(કડવું ૭૮મું—રાગ સામેરી)

શ્રી શુકજી કહે વિષ્ણુ મહિમાય, ભયજુકત થયો સુરરાય;
મેં બહુ દુભ્યા દીનદયાળ, માહારો આવ્યો ફીટણકાળ.

ઢાળ.

આવ્યો ફીટણ કાળ મહારો, દયાળને દુભ્યા ઘણું;
કો રાખવા સમરથ નથી, ગયું આસન સુજતણું.
દુખ કહ્યું ગુરૂદેવને જે, મૂને આવી દુર્મતી;
સાનકૂળ થાય શ્રીહરી તે, ઉપાય કહીયે બૃહસ્પતી.
ગુરૂ કહે ગર્વ ગયો તાહારો, ગોવિંદે જવ ગિરિ ધરયો;
મમત્વ મૂકી મેઘ વળીયા, અંહાર તાહકારો ઊતરયો.
પરિવાર પિંડારનો પીડવા તેં, પાવસ પ્રેરયો કેમ;
પ્રાભવ પામી પૂછવા આવ્યો, કાં પૂછયું નહીં પ્રથંમ.
ઋષિરાય મેં હૃષીકેશ દુભ્યા, રમારમણ જાણ્યા નહીં;
બાહુનું બળ પ્રબળ દેખી, બાળબુદ્ધિ માહારી ગઇ.
સ્વામીજી તમે સાથે આવો, હું સામળાની સ્તુતિ કરૂં;
સ્ફૂરદષ્ટિની શોમદષ્ટિ થાય, અરિષ્ટથી હું ઊગરૂં.
બૃહસ્પતિ ને સુરપતિ સાથે, અને કામદુધાય;
દેવાંગના ઇંદ્રાણી ઐરાવત, આવ્યા ગોકુળમહાંય.
અર્ધ નિશાએ અંત્રિક્ષ રહી, જય જય અમર ઓચરયા;
કો ન જાણે તેમ મંદિરમાંથી, કૃષ્ણ બાહેર નીસરયા.
ગુરૂદેવને આગળ કરી, ઊઠયો લાજતો સુરરાય;
પ્રદક્ષિણા કીધી પાણ જોડી, ઇંદ્ર પડિયો પાય.

સુરેશ કેશ મસ્તક તણા, સર્વેશ ચરણે લ્હોય;
નખ ચંદ્ર મુગુટમણી તણી, આભા એકત્ર હોય.
સહસ્રકમળે દે કમળ મીંચ્યા, કરી અશ્રુપાત;
ભ્રમરનું સુખ પાણે લીધું, કૃતારથ થયો સુરનાથ.
ઇંદ્ર ઊઠાડયો કર ગ્રહી, પુરૂષોત્તમ બોલ્યા હસી;
અમો રંક ઊપર માવઠ મેલ્યો, કોણ બુદ્ધિ તમને વસી.
મૃત્યુલોક સહુ પેં દીન છે તેહેમાં, રંક જાતિ આહીર;
કીટ ઉપર કૂટાર મૂકયો, અમ ઉપર દારૂણ નીર.
કહાં સમુદ્ર કહાં સ્વલ્પ નદી, કહાં ગોપ કહાં શક્ર;
કહાં મનુષ કાં દેવતા, શ્રીકૃષ્ણ બોલ્યા વક્ર,
વક્રોકત વાણી સાંભળી, તે સમયે ભાખે ભૂપતી;
તું પરબ્રહ્મ પરમાત્મા હું, અધમ પ્રાણી દુર્મતી.
અપરાધ અજ્ઞાને થયો હું, ભૂલો રાજમદે કરી;
પર્જન્ય દ્વાદશ મોકલ્યા તે, નિવાર્યા પર્વત ધરી.
નિજ ભકતને પ્રતિપાળવા, ટાળવા ભૂનો ભાર;
પતીત કોટિ સંધારવા, હરી તેં લીધો અવતાર.
મહોચ્છવ પ્રભુ ટાળતાં, મહામદ માહારો ગયો;
પરબ્રહ્મ દર્શન ભ્રાંત ભાંગી, પતીત હું પ્રાજળ થયો.
વિમાન વામા વિષય મેવા, વિલાસ ભોગ નાના ભજું,
પશુપતિ પ્રજાપતિ પાર ન પામે, તો હું પામરનું શું ગજું.
તું સર્વાતીત સુરભી ચરાવાં, પ્રગટ પિંડારો થઇ;
તાહારી ભૂલવણીયે ભ્રાંતિ આવી; મુને દોષ દેવો નહીં.
સર્વસરજે સર્વજય તું, કાં ધરો કોની માત;
તાહારી માયા અપરાધ કરાવે, તુંજ બાપ કરે ક્ષમા.
એવું કહી વળી પાગે લાગો, એક આપ્યું દિવ્ય આસન;
ઉપર બેસાડયા શ્રીહરી, સુરપતિ કરે પૂજન.

કામદુઘાએ સ્તનવિધેથી, પ્રગટી પયની ધાર;
તે પય પંચામૃત થયું, નવરાવ્યા નંદકુમાર.

અર્ધનિશાનો ભેદ નવ લહ્યો, જાણ્યું સહવારો પ્રાતઃકાળ થયો[1].
સ્વલ્પ દ્વાદશીનો વેદ આણી, ઘણી રાત્ર નંદે નવ જાણી;
પેઠા મરજનને હાલ્યું પાણી, કહે વરુણ સેવકશું[2] વાણી.
કોણ નહાય છે ઉલટ આણી, સુતાં જગાડયાં જળનાં પ્રાણી;
મરજાદા મહારી નવ આણી, અહીં લઇ આવો તેહેને તાણી;
જળ પ્રયોગ કરાવે બ્રાહ્મણ, નંદ ઉભા કરે તર્પણ;
આવી સેવકે તાણ્યાં ચર્ણ, સદ્ય નંદનું કીધું હર્ણ.
વિપ્ર ગોપ કરે શ્હોરાશ્હોર, ન સુજે જમુના કાળી ઘોર;
સેવક કહે સાહી આણ્યો ચોર, કોપ્યા વરુણ વદે કઠોર.
રૂડીપેર બાંધો ને તરાશો, એહેને કારાગૃહમાં બેસાડો;
રખે કહ્યા વિના બહાર કહાડો, ન નહાય ફરી વિપત પાડો.
નંદ જેવારે બંધન થયા, ગોપ સર્વ ગોકુળમાં ગયા;
સમાચાર જસોદાને કહ્યા, બૂડા નંદ પાણીમાં વહ્યા.
જાણી વાત જે બૂડા નંદ, ધાયા ગોપગોપીના વૃંદ;
ધાઇ જસોદા કરતી આક્રંદ, હો પિતા કરી રોયા ગોવિંદ.
સહુ જમના તટ આવ્યા ગોવાળા. કો કહે પાણીમાં નાંખો જાળ;
માથે હાથ દઇ બેઠા ગોવાળ, કેમ જીવીસ હું નહાનો બાળ.
પછે રોતા બોલ્યા સુંદરસ્યામ, તમે જસોમતીને રાખો રામ;
એ ઊન્મત વરૂણનું છે કામ, પ્રાત થયા પૂઠે કરશું સંગ્રામ.
એમ કરતાં થયો પ્રાતઃકાળ, નંદ પ્રત્યે પુછે દિગપાળ;
કોણ જાતિ તાહારી બ્રાહ્મણબાળ, નંદ કહે હૂં છો ગોવાળ.
રંક આહીર વસું ગોકુળ ગામ, વ્રજપતિ નંદ છે મહારૂં નામ;
એક પુત્ર માહરે સુંદરશ્યામ, હું નહવા આવ્યો અભયા કામ.
વચન સાંભળી ભડક્યો રાય, વરૂણ પડ્યો નંદજીને પાય;
સ્વામી મેં મોટો કીધો અન્યાય, છે પરમેશ્વર તાહારા ઘર
મહાંય.

---

૧ સંવત ૧૯૦૫ની ગુ૦ પ્ર૦. બાં૦ પ્ર૦ માટે ત્યાંની પ્રત ને એક બીજીમાં " જાણ્યું સહવારી સાધું અભયાએ " ને બીજી પ્રતોમાં " સાધ્રભયો ". ૨ " કહે વરુણ તેમ વાણી " ...

તું જગતપિતાનો પિતા મહારાજ, મેં મોહોટો કીધો અન્યા આજ;
કોપ્યા કૃષ્ણ ગયું મમરાજ, તમો નંદજી માહારી રાખો લાજ.
આપી આસન પૂજન કરે, હું દાસ દાસ વાણી ઓચરે;
કરજોડી પ્રદક્ષણા કરે, મુગટ ઊતારી ચરણે ધરે.
અરચે કેસર કુંકુમ ચંદન, નૌતમ પેહેરાવ્યાં વસંન;
પાલખીયે બેઠા ગોપ સ્વામિંન, સ્ત્રી ભરથાર થયાં બેહુ વાહંન.
પૂજ્યા નંદ વદન શોભતું, ઓઢયું પીંતાંબર અંગ ઓપતું;
મુગટ મોતીવૃંદ ઝૂમતું, બેઠા પાલખીયે ઝાલી ફૂમતું.
અગર ધૂપ વાયુ વ્યંજન, પુઠે બંદી બોલે ધન ધંન;
કૌતક નંદ વિચારે મંન, આ મરવે દીકરાના પુણ્ય.
ઝંપાવા કરિ બાંધી મોરાર, વારેછે સહુ વ્રજની નાર;
એહેવે હાલ્યું જમુના વાર, ગાજતે નંદજી નીસરયા બહાર.
નાના વિધ વાજે વાજિંત્ર, વિખાણે સહુ કૃષ્ણ ચરિત્ર;
વરૂણ કહે હું થયો પવિત્ર, આજ નંદરાય મેં કીધા મિત્ર.
દેવવૃંદ બાહેર નીકળ્યું, ગોપવૃંદ સહુ જોવા મળ્યું;
પીડા દુખ કોને નવ કળ્યું, સહું કહે વ્રત નંદજીને ફળ્યું.
જસોદાને હિત હૈયે વ્યાપે, મોહ પામી પતિને પ્રતાપે;
કૃષ્ણ વધામણી સહુને આપે, આજ નવો જન્મ પામ્યો છે બાપે.
ભેટયા કૃષ્ણ મળ્યું સહુ કોય, નંદ સમે વીચારી જોય;
ભકિત વરૂણની અતિસે હોય, નમ્યો વરૂણ કર જોડી દોય;
પછે રામકૃષ્ણની પૂજા કરી, ભેટ પ્રભુને ચરણે ધરી;
કર જોડી વિનવીયા હરી, પછે જથારથ વાણી ઓચરી,
સ્વામી નંદે મહારો રાખ્યો ભાર, પણ અન્ય મેં કીધો અપાર;
અજ્ઞાને બંધન કીધા પ્રહાર, ક્ષમા કરો તે વિશ્વાધાર.
હરિ કહે સાંભળ વરૂણ, શું કરૂંજે તું આવ્યો શર્ણ;

અર્ધનિશાનો ભેદ નવ લહ્યો, જાણ્યુ સહવારો પ્રાતસકાળ થયો૧.
સ્વલ્પ દ્વાદશીનો વેદ આણી, ઘણી રાત્ર નંદે નવ જાણી;
પેઠા મરજનને હાલ્યું પાણી, કહે વરુણ સેવકને ૨ વાણી.
કોણ નહાય છે ઉલટ આણી, સુતાં જગાડયાં જળનાં પ્રાણી;
મરજાદા મહારી નવ આણી, અહાં લઇ આવો તેહેને તાણી;
જળ પ્રયોગ કરાવે બ્રાહ્મણ, નંદ ઉભા કરે તર્પણ;
આવી સેવકે તાણ્યાં ચર્ણ, સદ્ય નંદનું કીધું હર્ણ.
વિપ્ર ગોપ કરે હહોકારહોકાર, ન સુજે જમુના કાળી ઘોર;
સેવક કહે સાહી આણ્યો ચોર, કોપ્યા વરુણ વદે કઠોર.
રૂડીપેર બાંધો ને તરાડો, એહેને કારાગૃહમાં બેસાડો;
રખે કહ્યા વિના બહાર કહાડો, ન નહાય ફરી વિપત પાડો.
નંદ જેવારે બંધન થયા, ગોપ સર્વ ગોકુળમાં ગયા;
સમાચાર જસોદાને કહ્યા, બુડા નંદ પાણીમાં વહ્યા.
જાણી વાત જે બુડા નંદ, ધાયા ગોપગોપીના વૃંદ;
ધાઇ જસોદા કરતી આક્રંદ, હો પિતા કરી રોયા [illegible]
સહુ જમના તટ આવ્યા ગોવાળા [illegible]
માથે હાથ દઇ બેઠા [illegible]
પછે રોતા [illegible] રાખો રામ;
એ ઊન્મત વરુણનું છે કામ, પ્રાત થયા પૂઠે કરશુ સંગ્રામ.
એમ કરતાં થયો પ્રાતઃકાળ, નંદ પ્રત્યે પુછે દિગપાળ;
કોણ જાતિ તાહારી બ્રાહ્મબાળ, નંદ કહે હું છૌં ગોવાળ.
રંક આહીર વસું ગોકુળ ગામ, વ્રજપતિ નંદ છે મહારૂં નામ;
એક પુત્ર માહરે સુંદરશ્યામ, હું નહવા આવ્યો અભયા કામ.
વચન સાંભળી ભડક્યો રાય, વરુણ પડયો નંદજીને પાય;
સ્વામી મેં મોટો કીધો અન્યાય, છે પરમેશ્વર તાહારા ઘર
મહાંય.

---

૧ સવત ૧૯૦૫ની ગુ૦ પ્ર૦ બા૦ પ્ર૦ મારે ત્યાંની પ્રત ને એક બીજીમાં " જાણ્યુ સહવારી સાધુ અભયાએ ' ને બીજી પ્રતમાં " સાધુભયો ". ૨ " કહે વરુણ તેસુ વાણી " અ૦ ૫૦

તું જગતપિતાનો પિતા મહારાજ, મેં મોહોટો કીધો અન્યા
આજ;
કોપ્યા કૃષ્ણ ગયુ મમરાજ, તમો નંદજી માહારીરાખો લાજ.
આપી આસન પૂજન કરે, હું દાસ દાસ વાણી ઓચરે;
કરજોડી પ્રદક્ષણા કરે, મુગટ ઊતારી ચરણે ધરે.
અરચે કેસર કુંકુમ ચંદન, નૌતમ પેહેરાવ્યાં વસંન;
પાલખીયે બેઠા ગોપ સ્વામિંન, સ્રી ભરથાર થયાં બેહુ વાહંન.
પૂજ્યા નંદ વદન શોભતું, ઓઢ્યું પીતાંબર અંગ ઓપતું;
મુગટ મોતીવૃંદ ઝૂમતું, બેઠા પાલખીયે ઝાલી ફૂમતું.
અગર ધૂપ વાયુ વ્યંજન, પુઠે બંદી બોલે ધન ધંન;
કૌતક નંદ વિચારે મંન, આ મરવે દીકરાના પુણ્ય
ઝંપાવા કટિ બાંધી મોશર, વારેછે મ્હારા કુળમેં

એ વાત છે અગમનિગમની, કાંઇએક ભાખે ભારતી;
સીતાપતીની ગહનગતિ શું, જાણે નર સ્વલ્પમતી.
પરમહંસ કહે છે પરિક્ષિતને, શૌનકને સૂતપુરાણી;
તે રાસલીલા વરણવું, જે વ્યાસજીએ વખાણી.
સ્ત્રીપણું સુખ આપવાને, વ્રજવધૂ મનમાં ધરી;
શરદ દિશા દીઠી દીપતી, વૃંદાવન ગયા હરી.
વિકાશ પામી કમોદની, દ્રુમલતા શોભે ઘણી;
ચકોર મોર નિશાએ બોલે, ચંદ્રમા ને ચાંદ્રણી.
અમી વરસે ઈંદુકિરણ, વનસ્પતિ શોભે ઘણી;
પ્રેમાનંદ પ્રભુ શામળાની, ઇચ્છા થઇ ક્રીડાતણી.

(કડવું ૮૨મું—રાગ અસાવરી)

વિશ્વપિતામહે જોઇ રચણી, તે સમે સાંભરી[1] સહુ મૃગનયણી;
સ્થિર રહે ચંદ્રને આજ્ઞા દીધી, નિસા ખટમાસની નાથે કીધી

ઢાળ.

કીધી નિશા ખટમાસની, રાસ રમવા શ્રીહરી;
તાદૃશ દર્શનદેવ ન પામે, વિઠ્ઠલે માયા વિસ્તરી.
કરે ઝગારા[2] ચંદ્ર તારા, પીછ મુગટના ઝળકતાં;
છે માણિક્ય જ્યોતિ નખતણી, શ્રવણે તે કુંડળ લળકતાં.
વૈજયંતી માળ દયાળ કંઠે, લોચન ભાળ વિશાળ;
પીતાંબર કટિ કાછ કછીયો, કોટિકામ મદનગોપાળ.
સ્ફટિક શિલાપર ચઢી કેશવ, ઉભા રહ્યા એક પાગે;
વેણુ ધરીયો અધર ઊપર, વજાડયો ખટરાગે[3].
રસાળ વાણી વેણુની, શકે કામબાણ મુકયાં કસી;

---

૧ 'સંભારયા' બા૦ પ્ર૦. ૨ "ઝળકારા" ગું૦ પ્ર૦
૩ "વેણું ધરી" [illegible]

વિરહ વિશેષ રસ[4] ચોપડયાં, પેઠાં ગોપિકાને હૃદે ધસી.
વ્યાકુળ થઈ વ્રજસુંદરી, સર્વ તનમન હંસ લીધા હરી.
પ્રેમાનંદ પ્રભુ રામચરણે, જે જેમ તે તેમ આવી મળી.

(કડવું ૮૩મું—રાગ ગોડી.)

ઓ વેણું વાજે છે—
બાઇ સામળિયો કરે સાન, ઓ વેણું વાજે છે.
કામિનીયે ધરીયો કાન, ઓ વેણુ વાજે છે;
લાગાં કામ લાગાં ધ્યાન, વેણુ વાજે છે.—ધ્રુવપદ.
વિઠ્ઠલજીની વાંસળીરે, વિરહિણીને વિષબાણે;
શબ્દસ્વર શ્રવણમાં પેઠો[1], તલમલ કીધા પ્રાણ[2]—ઓ૦
જે જેમ તે તેમ ઊઠી અબળા, લોપી કુળ મરજાદરે;
ગોપવધૂને ઘેલૂં લાગું, ઘટ ઘૂમ્યો વાંસળીનાદ—ઓ૦
વિપરીત કામ કરે સહુ શ્યામા, કામકૃત પડયા કેડેરે;
ગૌ દોહીને દૂધની દહોણી, જળ ગોળીમાં રેડે—ઓ૦
કો વછને સાટે ગૌને છોડે, સાંડ ને સેલો વાળેરે;
કો બાળકને સુવાડી હેઠાં, ઊપર ઢોલિયો ઢાળે—ઓ૦
કોય દોપ દીયે દીપકને, અવળાં દર્પણ જોએ—ઓ૦

૪ 'વીરહવિસેસરસ ચોપડયાં' એ પાઠ બા૦ પ્ર૦ તથા એક ગુ૦ પ્ર૦ માં છે. એક ગુ૦ પ્ર૦ મા 'વીરહ વીસેસરાસ રચ્યો પરયો પેઠો૦' ને બીજી ગુ૦ પ્રતોમાં 'વીરહ વીસેસ રાસ રચ્યો પેઠો૦' છે. વિરહ વિષે (બે) સરસ (રસમાં આવીને-સરી પેઠે) (બાણ) ચોપડેલાં એમ પણ લેવાય. 'વિરહીણીને વિષબાણ' એવું ૮૩માં કડવામાં પણ છે. વિરહવિશેષરસ એટલે ગોપીયોને વ્રત કરાવી જે સુખને માટે તરસતી રાખેલી તે સુખ નિમિતનો જે વિશેષ વિરહ તે રૂપી રસે (ચોપડેલાં બાણ) વિરહ રૂપી વિશેષ—અધિક રસ અથવા અધિક વિરહ એમ પણ અર્થ લેવાય.

૧ "પેઠા" બા૦ પ્ર૦

૨ સર્વ ગુજરાતી પ્રતોમાં "રે" વધારે છે.

રસોઈમાંથી વેણુ સાંભળી, ભોજન કરે છે નાથરે;
તે અન્ન પીરસતી ઉઠી ચાલી, ચાટુવો રહ્યો છે હાથ—ઓ૦
ઉઘાડા કપાટ ઊચ્ચાટ નથી. માહારૂં વણસશે ઘરસૂત્રરે;
કોયક ધાવતો નાખી ચાલી, પ્રાણપેં વહાલો પૂત્ર—ઓ૦
કોયક નહાતાં નાદ સાંભળ્યો, મન થયું હરિમાં મગ્નરે;
તે જળે નિગળતી ઊઠી ચાલી, વસ્ત્ર વહોણી નગ્ન—ઓ૦
કોયક નયણે કાજળ ભરતી, આંજ્યું એક લોચનરે;
કરજાળી કરમાંહિ અમથી, તેમ ચાલી સ્ત્રીજન—ઓ૦
અવળા આભરણ ભૂષણ પેહેર્યાં, મનડું રહ્યું જાગદીશરે;
ઓઢણી પેહેરી કટી સાથે, ચરણાં ઓઢયાં શીશ—ઓ૦
એક બાંહે પેહેરી ચોળીની, માંહે અવળો આણ્યો હાથરે;
એક સ્તન ઊઘાડો દીસે, જેમ દેહેરાં વિનાં ઊમયાનાથ—ઓ૦
કો જળે કરીને સેંથો પૂરે, કો નયણે આંજે સિંદુરરે;
કો કહેને પડખે નહીં બાલા, પ્રેમે ઊદધીનું પૂર—ઓ૦
કરમુદ્રિકા પગ અંગુળીયે, વિછુવા કર અંગુળી માંહિરે;
ચરણનાં ઝાંઝર કાને પેહેર્યાં, કરકંકણ પેહેર્યાં પાએ—ઓ૦
કટિ મેખળા કંઠે પેહેરી, કટિ વીટયા મોતી હારરે;
ગલબંધ પાવલીએ બાંધ્યો, પગ ઘૂઘરી કંઠ ઘમકાર—ઓ૦
ગોફ્ણો બાજુબંધને સ્થાનક, પોહોંચે બાંધ્યાં સીસફૂલરે;
આભૂષણ મારગમાં પડતાં, જેહેનાં મોઘાં મૂલ—ઓ૦
શ્યામા ગૌરી બીજી મુગ્ધા, ચતુર જાતિની નારરે;
પદ્માણી ચિત્રણી હસ્તની હીંડે, મળવા દેવ મોરાર—ઓ૦
સૌ જાણે હું જાઉં છું પહેલી, લેઇશ એકલી સ્વાદરે;
કામે વ્યાકુળ કહ્યું ન માને, પૂઠે કરે સ્વામી સાદ—ઓ૦
એક સ્ત્રી ભરતારે જઇ ઝાલી, તે તતક્ષણ પામી મર્ણરે;
ચતુર્ભૂજ થઈ સહુ પેહેલી, પહોતી હરિને ચર્ણરે;
જ્ઞાન અજ્ઞાને કામે ક્રોધે, કો ભજે નંદકુમારરે;
પ્રેમાનંદ પ્રભુ સીતાપતિ, તારે ભવસંસાર—ઓ૦

(કડવું ૮૪મું–રાગ સામેરી)

ગોપવધૂ સહુ ચાલી, ન રહે કંથ કુટુંબની ઝાલી;
નમસ્કાર નાથજીને કીધા, ગોપીયે ગોવિંદ વીંટી લીધા.

ઢાળ.

વ્રજવધૂ વીંટી રહી, ચાંદરણી જેમ ચંદ્રને;
તેમ ગોપીકા ઊભી રહી, વીંટયા શ્રીગોપેંદ્રને.
શ્વાસ ભરાઇ ભામની, નાથને નિરખે નેહભરી;
દૃષ્ટે દૃષ્ટ મળી તેવારે, ધર્મ બોલ્યા શ્રીહરી.
નિઃકામ રૂપે વદે વિઠ્ઠલ, ગોપ વધૂ ઘેલાં થશો;
અબળા માણસ અર્ધનિશાએ, કહોજી કોણ સ્થાનક જશો.
કો પુરૂષ સાથે છે નહીં, સમુદાય દીસે સ્ત્રીતણો;
કોણ કારજ વન આવ્યા તણું, ભામની સાચૂં ભણો.
હસિત વદને કહે અબળા, મન તાહારે ચરણે વસ્યું;
અમો લક્ષ્મીનું સુખ ઇચ્છું, પ્રભૂ જાણીને પૂછવું કશું.
વિરહે વ્યાકુળ છો ઘણું, સંગ આપ શ્રી જુગદીશરે;
પ્રેમાનંદ પ્રભુ સમજીયે, સુણી ધૂણ્યું શીષરે.

(કડવું ૮૫મું–રાગ પંચમરામગ્રી)

ધરમ વચન બોલ્યા હરી, શ્યામા સાંભળોરે;
માનો માહારો પ્રતિબોધ, બાળા પાછી વળોરે.
એ વાતે લાજે માત તાત, લાજે કુળ આપણુરે;
પૂર્વજ નરકે જાય, જ્યારક અમો ભણુરે.
જે સાથે ઘરસૂત્ર, પરણી માંડીયેરે;
પતિજાણો પરમેશ્વર, તેહેને કેમ છાંડીયેરે.
હોએ જોગી રોગી મૂર્ખ, વરવો વઢકણોરે;
કૃપણ દરિદ્રી ભ્રષ્ઠ, કષ્ઠ રીશીથકી ઘણોરે.

કૂબડો કાળો કૂર, બધીર બોબડોરે;
અપંગ અંધ ને મૂક, શઠ સૂમડોરે.
વ્યભિચારી લંપટ વૃદ્ધ, શક્તિ શુદ્ધ ગઇરે;
એટલાં હોએ લાંછન, તોએ તે તજીયે નહીંરે.
જો પરહરિયે નિજનાથ, વિષ્ણુ કોપે ચડેરે;
ઊભય કુળના લોક, નિશ્ચે નરકે પડેરે.
વ્યભિચારથી વાધે વંશ, વર્ણસંકર કહીયેરે;
તેહેનું ન લાગે પિંડદાન, પ્રેતરૂપ રહીયેરે.
જો વિષ્ણુથકી વિમુખ, પાપી હોએ પતીરે;
તોએ સેવિયે નિજ ભરતાર, તેહેનો દોષ નથીરે.
સુને જાણો છો જુગદીશ, તો તમો પાછી વળોરે;
ઘેર બેઠાં ધરજો ધ્યાન, હું નથી વેગળોરે.
અમો શું જાણું વ્યભિચાર, અનુભવ છે નહીંરે;
બ્રહ્મચર્યજ કરવા ભંગ, તમો તત્પર થઇરે.
પરધન લોભી કંસ, જાણે વારતારે;
અમારા તમારા વૃદ્ધ, રહે ગૌ ચારતારે.
પ્રેમાનંદ પ્રભુરામ, જ્ઞાનશિક્ષા કહીરે;
સાંભળીને વ્રજનાર, તે મૃત્યુતુલ્ય થઇરે.

(કડવું ૬૬મું—રાગ મારૂની ચાલ)

(શુક વચન)—

ઊત્તર આપ્યો અવિનાશ, ધર્મની વાત કહી;
હતો ઉત્સાહ સહુ નાર, રૂપે ઝાંખી થઇ.
કરે માંહોમાંહે અવલોકન, કર્મની વાત કહે;
ઉંડા મૂકે નિશ્વાસ. નિલાટે હાથ દીએ.
કો મુખ ઉપર દે હાથ, [illegible] ધોરતી;
કો નયણાં ચડાવી જોય [illegible] ભજે ચોરતી.
કો કરી હસ્તનાં [illegible] ભવસંસારતી

કો અધર ડંસીને જોય, હરિને બીહાવતી.
કો કરપર દેઈ કપોળ, બેસે શિથળ થઈ;
કોઇ એક માગે મર્ણ, વિધિ કને ઉભાં રહી.
કો નિંદે કાત્યાયની વ્રત, સુકૃત વૃથા ગયું;
એણે જોયાં નગ્ન શરીર, આજ બ્રહ્મચર્ય થયું.
કો ઝટકે લાંબા કેશ, અંબોડો ફરી વાળે;
કો આંગુળી મુખમાંહે, નયણે જળ ઢાળે.
કો નમી કરે નમસ્કાર, હરિના ગુણ ભણતી;
કો અલબેલી કરે આળ, અંગુઠે ધરા ખણતી.
કોનાં કરમાયાં છે વદંન, હિમથી કમળ જથા;
કામાગ્નિ દહેતો દેહ, પ્રગટી વિરહ વ્યથા.
સંપુષ્ટ કરી બીજ હાથ, વામા વચન વદે;
સ્પર્શ કરવા તુજ હાથ, ઇચ્છે અમારાં હૃદે.
અમો મેહેલી પતિકુળલાજ, બાળક પરહરયાં;
અમો અમારાં શીષ, તહારે ચરણ ધરયાં.
અમો ન ગણ્યો લોકાચાર, નિરલજ થઈ ભજ્યું;
તહારી દાસીને દેવા દૂખ, જમનું કોણ ગજું.
અમો સોંપ્યા તુજને શરીર, એહથી ધર્મ કીયો;
તમો બ્રહ્માને દો દંડ, તો કંસથી કેમ બીહો.
તુને મળતાં થાશે અધર્મ, તો થવા દ્યો સુખે;
શું અધિકું કરશે જમરાય, નાખશે નરકવિખે.
તહારૂં હૃદયા પરમ વિશાળ, જે પર લક્ષ્મિ રમે;
અમને દે આલિંગન, વિરહની જ્વાળા સમે.
શેં લગાડો છો વાર, અમો અપરાધી છૈં;
આપ અધરામૃતનું પાન, દૂખની દાધી છૈં.
તમારાં ચરણની પહાની નાથ, અમ હૃદયે ધરો;
છે ઉન્મત કઠિણ કૂચ, મર્દી શીથળ કરો. ✓ ૧૫૬
ઇચ્છે અમારા હાથ, તાહારાં ચરણ પામવા;

કડવું ૮૯મું—રાગ વેરાડીની ચોપાઈ)

અકેકને પૂછે સુંદરી, આઇ શામાટે રીસાવ્યા હરી;
કૃષ્ણ કૃષ્ણ કૃષ્ણ કરી ઓચરે, તે સાનળીયાને શોધતી ફરે.
વીહીલાં વદન નેત્રે વહે નીર, પૂઠળ જાય તણાતાં ચીર;
નીચી થઇ થઇ નિરખે પંથ, કેઇ વાટે ગયા કમળાકંથ.
ન દેખે પગલાં રૂએ સુંદરી, વડપીપળ પ્રત્યે બાળા ઊચરી;
ઉપકાર કરો જુઓ ખપ કરી, કઈ દિશા પધારયા શ્રીહરી.
આસોપાલવને પાલવ પાથરે, જે જીવનને અબળા ઊચરે;
વળી પંખીને પુછે કામની, ભાળ જુઓ સુંદરશ્યામની.
કો પૃથ્વીને પુછે પ્રેમદા. તુજ પર હીંડે સહુ સર્વદા;
ત્રણવાર તુંને કરૂણા કરી, એકવાર દંતને અગ્રે ધરી.
બીજીવાર ત્રિપદકીધી મહારાજ, ત્રીજીવાર દોહી સમૃદ્ધિકાજ;
સદૈવ કૃપા હરિ તુજને કરે, દેખાડ કૃષ્ણ હશે તુજ ઉપરે.
જોતી હીંડે વનમાં સખે, પ્રભુવના પળ બાઇ જાતું રખે;
શશિ કિરણ સુધા શીતળ, તે ગોપીને મન વસે અનળ.
વિરહસ થયાં છે અંગ. ગોપી કદળીને દે આલિંગન;
સુધબુધ વિહોણી શ્યામા થઇ, તે દિશા મારગ પ્રીછે નહીં.
વક્ર ભોમ વિષે પરવરે, પગલાં કાંટા ઊપર ધરે;
ઢળી પડે વળી બેઠી થાય, પણ ગુણગ્રામ ગોવિંદના ગાય.
કો જુએ પર્વત ઊપર ચડી, પરિશોધ કરતાં થઇ એ ઘડી;
શ્રમિત થઈ બોલી એક સતી, વિલપે વિઠ્ઠલ જડવો નથી.
એના ચરિત્રના વેશ કહાડી રમો, વિજોગ ટળે નિશા નિર્ગમો;
કો થઇ જમોદા કો થઇ નંદ, કો થઇ પૂતના બાળમુકુંદ.
કો શકટ થઈ બાંધે ઝોળી, કો પાપાણે લેઈ ભાંજે ગોળી;
કો ઉડાડે રેણું તૃણાવંત, કો ઊખળ થઇ બાંધે ભગવંત.
કોએક[1] થઇ બંધાવે રડે, કોએક વૃક્ષ થઈ ભાંગી પડે;

[1] કો એક (કોઇ) સ્ત્રી

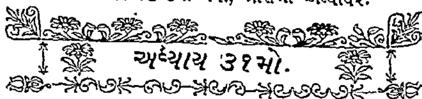
દોહોનારી કો સુરભી થાય, એક વચ્છ થઇ ધાવે ગાય.
કો મોટી ખાય વિકાશે વદંન, કો વચ્છાસુર થઇ આવે વંન;
કો અકાસુર અઘરૂપે થાય, કો કદમ ચડી ઝંપાવા જાય.
કો કાળી થઈ ખુંદાવે શરીર, કદંબ જઇ બેસે ચોરી ચીર;
સકળ ચરિત્ર શ્યામના રમે, વિજોગદાધી નિશા નિર્ગમે.
રમત રમી ચાલી વનવિખે શ્રીકૃષ્ણ ચરિત્ર ગાએ સુખે;
વિરહીણીને દમે વિજોગ, આતુર વાંચ્છે ફરી સંજોગ.
પગલાં દીઠાં શ્રીમોરારનાં, નહાનાં પગલાં પાંસે નારનાં;
દંપતી ચાલ્યાં છે સર્વથી, ઠગારો કોઇ એઅલો નથી.

હરિપદ પદ્મતાણું એંધાણ, આણે મારગે ગયા પુરૂષપુરાણ;
સાથે સ્રી હીંડેછે ટુંકડે પાગે, આઇ તે નારીનું મોહોટું ભાગ્યે.
લક્ષ્મીપેં તે વહાલી ઘણી, તે માટે આપણે અળખામણી;
શનૈઃશનૈઃ હીંડયાછે હરી, આગળ લીએ કોમળ સુંદરી.
ગોપી પગલાંની પૂજા કરે, કુસુમ લેઇ લેઇ ઉપર ધરે;
કો ચડાવે નિજ કંઠનો હાર, કો સ્તવન કરી કરે નમસ્કાર.
કો પદરેણું જડાવે શીશ, તે પૂજા માની લે જુગદીશ;
દીઠો દંપતી બેઠાનો ઠામ, બાઈઆ સ્થાનક પોખ્યો છે કામ.
સ્રી બેસાડીછે પછેડી પાથરી, અબળા પુઠે બેઠા છે હરી;
માલતી પુષ્પી પડયાંછે ખરી, શ્રીકૃષ્ણે કેશ ગુથ્યાં પુષ્પે ભરી,
દીસે ઉછંગ પર લીધી નાર, કાંઇ દીનત્વ ભાખ્યું દેવમોરાર;
ભૂમીમાં દશ ખૂંતી આંગુળી, જાચ્યો છે અંગ હરિયે ટળવળી.
વેશયાં મોતી તુટો છે હાર, બળાત્કારે કીધી વિહાર;
અહીંથી ગમન આધેરૂં કરયું, વળી તે પગલુ ગોપીએ ધરયું;
ધંન તે સ્રી હરીને વહાલી, જે સામળીયાની સાથે ચાલી.
આગળ સ્રીનાં પગલાં દીઠાં નહીં, ગોપવધુ સર્વ વિસ્મે થઈ.
ઘણુ થાકી દીસે સુંદરી, શું સ્કંધે લેઈ ચાલ્યા શ્રીહરી;
તેહેનું ભાગ્ય વિચારી ગોપી રૂએ, વિજોગદાધી પગલાં જુએ.
પ્રભુએ જાણ્યો તેહેનો અંહકાર, કપટે બોલ્યા નંદકુમાર;

હું થાક્યો છું કહે ગોપાળ, લગારેક વળગો વૃક્ષની ડાળ.
તે સ્ત્રી વળગી ડાળે ભરી બાથ, તળેથી નીસરી નાઠા નાથ;
અંતરધાન થયા શ્રીપતી, ટળવળતી તે મૂકી સતી.
નિરાધાર નારી ઘણું રડે, ભાંગે ચરણ જો હેઠી પડે;
શકિત નહીં વૃક્ષ ઉપર ચડે, અંતરિયાળ અબળા તરફડે.
ઘણું શિક્ષા પામી નંદકુમાર, નહીં ગર્વ કરૂં હું બીજીવાર;
જો કપટ વાટ આહાવી કીધી, પ્રભુ સાથે હું શાને લીધી.
નહીં ગોપી ને નહીં ગોપાળ, કહાં મને મુકી અંતરિયાળ;
રૂદન કરે એખલી વનમાંહે, સહુ ગોપી શોધતી આવી તાંહે.
હારવિના કેમ એખલાં થયાં, એ આડે કેમ ઝુંમતાં રહયાં;
તમો અમ સાથે કપટ કીધું, રૂડીપેરે સંગ સુખ લીધું.
ટોળે મળી સહુ વૃજની નારી, પેલી વૃક્ષથી હેઠી ઉતારી;
પછે ગોપવધુ તેહેને પુછે, કહો સમાચાર કારણ શું છે.
તે સ્ત્રી કહે કરમે દેઇ હાથ, અભિમાન કરી મેં દુભ્યા નાથ;
આવ્યો ગર્વ હું સ્કંધે ચડી, તજી ગયા નાથ વિપત બહુ પડી-
સત્યે ખાઇ કહો સર્વ સુંદરી, દુખ પામ્યાં અભિમાને કરી;
ભાંડીર વન જોયું બંસીબટ, ફરી આવ્યા સહુ જમના તટ.

વલણ.

જમુનાતટ મળીને બેઠી, ગોવિંદના ગુણ ગાયરે;
ભટ પ્રેમાનંદ કહે કથા થયો, ત્રીસમો અધ્યાયરે.

અધ્યાય ૩૧મો.

(કડવું ૯૦મું—રાગ રામગ્રી)

ગોપી સ્તવે ગોપાળને, દર્શણ દોજી દયાળ;
અમૃત! દષ્ટે આવી જાઓ અમે વિરહની

વિજોગ પાપી દમે ઘણું, આપોજી સંજોગ;
છે ઓખદ તાહારી આંખમાં, અમને વાધ્યો રોગ—ગોપી૦
મુખકમળ દેખાડીયે, લોચન રસ ભરિયાં;
એકવાર જોવાનું કોડ છે, પીછ મોરનાં ધરીયાં—ગોપી૦
માતાએ તમો જન્મીયા, વરસ્યા દૂધે મેહ;
તે દિવસથી તાહારા ચર્ણને, અમો સોંપ્યા દેહ-ગોપી૦
વ્રત કીધું કાત્યાયની, તેં વપુ નગ્ન જોયાં;
નિર્લજ થઇ સંગ નહીં, ખેહુવાનાં ખોયાં-ગોપી૦
કામકાળેનાગે ડંસી, વિરહવિખ ચડિયું;
આવજો ગોવિંદ ગારૂડી, ધ્યાન તાહરૂ ધરિયુ-ગોપી૦
નહી ઘરનાં નહીં તમતણાં, અમો અધવચ મારયાં;
દાવાનળ ઇંદ્ર કોપથી, અમો કાં ઉગારયાં-ગોપી૦
ઉચાં ચડાવી નાખીયાં, પાસે તેડી વિછોયાં;
પ્રીત કરીને પરભવ્યાં, લાજ ટાળી વિગોયાં-ગોપી૦
ગોપીનાથ નામ શાને ધરયું, જો કીધાં અનાથ;
જો વેહેતી નદીમાં મૂકીયે, તેહેનો ન ગ્રહીએ હાથ-ગોપી૦
જે મુખે સ્તુતિ બોલિયે, નિંદા કેમરે કીજે;
પંચામૃતે જમાડીયે, તેહેને કેમ વીખ દીજે-ગોપી૦
તમો વિશ્વને ઊગારવા, માનુપી દેહ ધારયો;
સહાય કરો સર્વ દાસને, તો અમોને કાં મારો—ગોપ૦
કોમળ હસ્ત તમારા, તે કમળાકુચ જાણે;
અમ હૃદે કર તે ધરો, હૈયું ધીરજ આણે-ગોપી૦
રક્ત અધર રસે ભરયા, . રસ વાંસળીવાયો;
તે અધર અધરે ધરી. અમને અમૃત પાઓ-ગોપી૦
સ્વાદ જુઓ દશન ડશી, કશી લાજ ન આણો;
અમ સાથે ક્રીડા કરો, વેગળી રખે જાણો-ગોપી૦
નવનીતપેં કોમળ ઘણું, છે તમારાં ચર્ણ;
ખૂંચશે કઠિણ કાંકરી, કુશાગ્રે ત્તીવ્ર તૃણ-ગોપી૦

બાવળ કંટક ગોખરૂં, ખૂંચશે પગતળીએ;
અમો પૂઠે નથી દોડતાં, હીંડજો હળુએ હળુએ-ગોપી૦
જે ચરણ વચ્છ પુઠે ફરયાં, ખૂંધા કાળી નાગ;
તેમ ખુંદો અમારા હદે, મૂકી કોમળ પાગ-ગોપીરે!.

વલણ.

કોમળ પાગ પ્રાણનાથના, અમો સેવવાં ઈચ્છુરે;
જગપતી જીવપતી તું હરી, બીજું કાંઇયે ન પ્રીછુરે.

(કડવું ૯૧મું-રાગ બગ વેરાડી)

1 ગોવિંદના ગુણ ગાય ગોપી, કરે વિવિધ વિલાપ;
પરિતાપ પામી પરહરતાં, પૃથ્વી પછાડે આપ.
કો કહે નિર્દય નંદનો નંદન, કઠિણ મનનો ગુર્વ;
અપક્વ સ્નેહમાં દેહ સમરપ્યો, આપણ મોહોટી મૂર્ખ.
કો કહે પડો જમુનામાં, જીવીને શું કરીયે;
એક કહે હત્યા હરીને લાગે, જો ઝંપાવી મરીયે.
કો કહે હો કરૂણાસાગર, વેણુ વજાડી વાહાયા;
સાચું જાણી મંદિર મૂક્યું, સહુપેં છો અમો રાચાં.
એક કહે હરી નાહાના હુતા, વચ્છ ચારવા જાતા;
એક દહાડો રઢ લેઇને બેઠા, નહીં જાઉં હું માતા.
એકલો હું ભય પામું છું, રામને મોકલે સાથ;
આજ એકલા શેં નથી બીતા, તમો અર્ધનિશાએ નાથ.
તહારી કથા કિલમિષને ટાળે, છે નામ મહિમા પર્મ;
દર્શન ગુણ ગાતાં દુખ વાસું, પ્રૌઢ અમારા કર્મ.
કહાં લગી અમો ધીરજ રાખું, જો છેક દીધો છેહ;
પછે આવી શું કરશો સ્વામી, પડશે અમારો દેહ.
કો કહે પાશ કરે કબરીનો, કો કંદબ ચડે ઝંપાવા;

વલણ.

પ્રાણ તજવા તત્પર થઇ, તવ આવ્યા વૈકુંઠરાયરે;
ભટ પ્રેમાનંદ કહે કથા થયો, એકત્રીશમો અધ્યાયરે.

અધ્યાય ૩૨ મો.

(કડવું ૯૨મું–રાગ મારૂની ચોપાઇ)

ગોપીકા ઘણું વ્યાકુળ જાણી, પધારયા પ્રભુ સારંગપાણી;
અભ્ર ભેદી નીસરે ભાણ, તેમ પ્રગટયા શ્રીભગવાન.
મોર પીછ ચંદ્રિકા ચળકે, તાકી અલક શ્રવણસું લળકે;
ગાલપર શ્વેત કુંડળ ઢળકે, જોતાંમાં સતીનાં મન લળકે.
કોટિ કળા કંદર્પ લાવણ્ય, કોટિક ચંદ્રકળા ધરી તંન;
કોટિક ઇંદ્રિકળા વિલાસી, કોટિ સુધા અધરે અવિનાશી.
કોટિક તીર્થવાન પાવંન, કોટિ જોગેશ્વરનું સ્તવંનઃ
અંગો અંગ અનંગ નચાવ્યો, વિલાશ વેશ વપુ શોભાવ્યો.
પામી દર્શન હરખ ભરાઇ, ગોપી ધરણ ઢળી લહેર ખાઇ;
તે સુખ શું કવિ વીખાણે, ગોપીનું સુખ ગોપી જાણે.
કો મળવા સન્મુખ ધાઇ, મૂકયું મસ્તક હરિપદ માંહી;
પૂઠે વીટી વળી વ્રજનારી, સર્વે સાહ્યા દેવ મોરારી.
રખે ફરી જાતા પ્રાણનાથ, ગ્રહ્યા ગોપીયે હરીના હાથ;
જમુનાજીની રેતી શીતળ, વહે શીતળ જળ નિર્મળ.
ચંદ્ર કિરણે તેજ બહુ રચના, શું વર્ણવી શકે ચર્મરસના;
વેણુનું એક આસન કરીયું, વસ્ત્ર પીતાંબર પાથરીયું.
આપ આપણાં વંસ પાથરતી, સામળાને સુખાસન કરતી;
ઊપર બેઠા દેવ મોરારી, કરે પૂજા વ્રજની નારી.

કો પખાળે પ્રભુના પાય, લે ચરણામૃત તૃપ્ત ન થાય;
નીજ પટપાવલ પદ લ્હોતી, પદ રેખા ફરી ફરી જોતી.
નાના કુસુમ હાર આરોપે, નૈવેદ કરે તન સોંપે;
કો હરિના પાગ તળાસે, કો હસ્ત ફેરવે હરિને વાંસે.
કો વસ્ત્ર સાથે વસ્ત્ર સાંધે, કો પાગ સાથે પાગ બાંધે;
કો કાનમાં કહેવા કાંઇ આવે, કો મુખમાં અંગુળી ગલાવે.
કો કર ગ્રહી અંગુળી મરડે, કો સામી રહી દંત કરડે;
કો આવે લલિત થઇ પાસે, ચુંબન કરી હસ્તી નહાસે.
કો સ્વાદ લે હૃદયા ભીડી, ખવરાવે કો પાનની બીડી;
લાવે ચંદન કુંકુમ કેસર, રંગરોળ કીધા પરમેશ્વર.
કો આરોગે તાંબોળ માગી, કહોને દર્શનની ટક લાગી;
જોઇ રૂપ રૂદયમાં રાખે, કો સ્કંધ ઉપર સ્કંધ નાખે.
કો અધર સુધારસ ચાખે, તે સુખ કવિજન શું ભાંખે;
કો નાચે વાજિંત્ર વજાડે, હાંવ ભાવ કટાક્ષ દેખાડે.
કંદર્પદર્પે મદમાતી, વિલાસ રાસ ગીત ગાતી;
વિજોગ સંજોગે બંધ કીધો, હરિ તેં આયુશ આપી જસ
કીધો.

પ્રાણદાન સમો નહીં ધર્મ, વેદે પરમ જાણ્યો રોગ મર્મ;
ભગવાન શોભે સ્ત્રી ભેળા, શું વિખાણું કવી તે વેળા.
નિર્મળ ચંદ્ર ગગને શોભ્યો, દાક્ષાયણી સાથે ઘણું શોભ્યો;
સીંચ્યું વૃંદાવન શીતળ કિરણે, આકળ અમૃત ઠરીયું ધરણે.
ગોપવધુ કહે મસ્તક નામી, અમો વિજોગ પીડા બહુ પામી;
અભિમાને સેવા ભક્તિ ચુકી, ન ઘટે તમને જાવું મૂકી.
એક પુરૂષ ભજતાંને ભજે, એક પુરૂષ ભજતાંને તજે;
ભજતાં અણભજતાંને સમાન, તે પુરૂષ જોગી ભગવાન.
ભજતાંને ભજે જન જેહ, નહીં પાડ ઉછીનૂં તેહ;
ન સંભારે ભજતાંને પુર્ણ, તે કૃતઘ્ની પાપી મૂર્ખ.

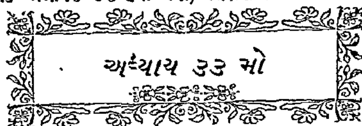
ભજતો અણુભજતો અજ્ઞાન, બેહુ પર રાખે દ્રષ્ટિ સમાન;
તે પુરૂષ તે આતમારામ, તમોમાં તે ગુણ પૂરણ કામ.
અલ્પબુદ્ધિ અભક્તિ અમારી, ઘણી ઘણી કરી માનો છો મોરારી.
મોહોટા જોગેશ્વર નીજનામી, તે તહારોપાર ન પામે સ્વામી;
લક્ષ્મી અહરનિશ ચરણ ઉપાએ, તેહવી ભકિત કોણ નારીથી થાશે.
ન જાણું સેવા જ્ઞાનપટ પહેરી, એવડી કમળાપેં અધિકેરી.

(કૃષ્ણવચન)—

ધન્ય ગોપવધુ પ્રેમે પૂરી, વાણી અમૃતપેં માધુરી;
મોહોટા જોગેશ્વર આત્મદર્શી, રહ્યા મમ દર્શનને તર્ષી.
સર્વોપરિ છે ભકિત તમારી, સર્વસ મૂકી શરણ પધારી;
મૂકયાં પુત્ર પતિ કુળ લાજ, લોપ્યો કઠિણ કંસ મહારાજ.
માહારે ચરણે સમરપ્યું ચિત્ત, હું વહાલ માન્યો આર્તવીત;
તમને સમરપ્યો મમ દેહ, લ્યો માગી જોઇયે જેહ.

વલણ.

જે જોઇએ તે લીજીએ, બોલ્યા વૈકુંઠ રાયરે;
ભટ પ્રેમાનંદ કહે કથા ઘયો, બતરીશમો અધ્યાયરે.

અધ્યાય ૩૩ મો

(કડવું ૯૬મું—રાગ વસંત.)

શરદ નિશા બ્રહ્માનિશા કીધી, રાસ રચ્યો ભગવંત;
વિવિધ પુષ્પ વૃંદાવન ફૂલ્યું, પોખ્યા કામ વસંત—શરદ૦

ખટરૂત પ્રગટી એકે કાળે, ખટમાસની કીધી રયણી;
અનંત રૂપ ધરયાં પરમેશ્વર, રાસ રમે મૃગનયણી—શરદ૦
કાછ કછયો મચ્યો રસ ભારી, રચ્યો રાસઅખાડો;
પ્રેમ પરચ્યો લચ્યો લક્ષ્મીવર, ગાએ પ્રસંગ ઉઘાડો—શરદ૦
સત્તાવીસે શોભ્યો ગગને થોભ્યો, તે લોભ્યો જોવા રાસ;
સોળસહસ્ત્રવદને સોળે કળા હારયો, નભઈંદુનો ઊજાસ—શરદ૦
વિઠ્ઠલજી વચે વેણુ વજાડે, ગોપી ગાએ ગીત;
કઠિણ કુચ ખુંચે રસીયાને, કરપલ્લવ નવનીત—શરદ૦
બે બે ગોપી વચે ગોવિંદજી, બેલડીયે ફરતો;
મસ્તકમણિ કનક મણકામાં, તે તેમ શોભા ધરતો—શરદ૦
મોહ ઊદે વિનોદે વિઠ્ઠલના, ગોપવધૂ સર્વ રીઝે;
ઇચ્છા થઈ અજ ઇંદ્રાદિકને, રાસ દર્શન જઈ કીજે—શરદ૦
શંકર નારદ પર્વત આવ્યા, ગાંધર્વ અંમર કિંનર;
વેદ વૈખરી વરૂણ વાયુ, વન્હી વિદ્યાધર—શરદ૦
સપ્તઋષી સપ્તસાહેર સરિતા, મોહ્યા પર્વત મોહ્યા નાગ;
ગોપીશ્વરે બ્રહ્માંડજ પૂરયું, તાનમાન ખટરાગ—શરદ૦
ચંગ મૃદંગ ઉપંગ વાંસળી, અમૃતકુંડલી ઢોલ;
સપ્તશ્વર વેણા વજાડે, ઉતારે ગીતના બોલ—શરદ૦
કટિમેખળા ઘુઘુરી ઝાંઝર, વીછુવાના ઝમકાર;
નૃત્ય કરે ને ફરે ફૂદડી, સંગીત વિવિધ વિહાર—શરદ૦
ઇંદ્રાણી બ્રહ્માણી રૂદ્રાણી, દિવ્યચક્ષુ વડે જોય;
પ્રેમાનંદ પ્રભુરામની લીલા, પ્રગટ ન દેખે કોય—શરદ૦

(કડવું ૯૪મું—દોહરા)

શ્રીગુરૂ ગણપતિ શારદા, સમરૂં શ્રી રઘુવીર;
વર્ણવું ક્રીડા રાસની, જે રચ્યો જમુના તીર.
હરિજન હશે તે જાણશે, પ્રેમભક્તિની પેર;
મૂરખ નિંદા બોલશે, જાવા જમને ઘેર.
નિંદ્ય કર્મ નાસ્તિક દેખશે, બ્રહ્મલીલા દેખશે સંત;

પ્રેમાનંદ પ્રભુરામજીનાં, ચરિત્ર અગમ અનંત.

(છંદ ભુજંગ પ્રયાત—ચાલ ગુજરાતી)

અનંત ચરિત્ર પવિત્ર ભણીયે.
ભક્તિ જ્ઞાન વાધે અવિવેક હણીયે;
વજનાર મોરાર રમે રાસ રંગે,
હરિ સામળો ગોપીકા ગૌર અંગે.
પ્રાણનાથ પીંડારણી રંગ રાચે,
પરિબ્રહ્મ ભોળો થેઇ થેઇ નાચે;
વાયે વાંસળી મોરલી અધર દેઇ.
ચાંપે નાર સકુમારને અંક લેઇ.
ગૂંચે રાખડી ગોફણી બાળા ડોલે,
સ્નેહ શ્યામ સાગરમાં નાર ઝીલે;
થેઇકાર ઝંમકાર ધંમકાર બોલે,
મળે માન સંગીતનું વેદ ડોલે.
વાજે કિંકણી ઘુઘરી વેણું વીણા,
રસ ઓઘ આહીરણી કંઠ ઝીણા;
ગાયે નાર સંગીત શ્રી વંનમાળી,
નચાવે નાર પુંઠે દેઈ દેઈ તાળી.
ગુણવંત ગોપાંગના ઘણું વહાલી
તેહને પાસ રાખી ગળે બાંહે ઘાલી
હરિ હાથીયો ઉન્મત્ત મદ ઝરતો,
શું કમલિનીમાં નથી નાગ ફરતો.
કરે રંભતચુંબન કંઠ ઝૂમે,
નથી તૃપ્તિ કંદર્પદર્પ ધૂમે;
હસી કામ વિકારના નેત્ર ઘેળે,
છુટો સાંઢ સાંકળથી ધેનુ ડોલે.
ગ્રહી બાંહે ગોપીતણા સ્કંધ મોડે,
ઘડ આકળો કંચુકીબંધ છોડે;

કહીં રંક કહીં વક્ર કહીં બાળ વેલી,
અલભ્ય દુઃસાધ્ય ગોપીને સેહેલો.
સુએ સામળો પત્રની સેજ સાઇ,
રમે એખલો નાથ છે નાર સાઇ;
ઉન્માદ સંવાદ બહુ સ્વાદ પોખે,
દેખીતો વ્યભિચાર નવ કર્મ દોખે.
કૂચ કૂળ ભૂજ બળ સિથિલ કરતો,
સ્ત્રી સંગ અભંગ નથી મદ ઝરતો;
ચોળેનેણ વચેણ વળી દીન ભાખે,
માગે માન અધરામૃત પ્રેમ ચાખે.
ગ્રહે નાડાછડી કાંસકી કરમાંહે,
ગુંથે કેશ ગોપીનાં ગોવિંદરાએ;
ભકતાધીન થઇ દીન ત્હાં સંગ માગે,
કરે માન ગોપી હરી પાગે લાગે.
મનાવે મોરારી સકુમાર નારી,
કરે અદભુત રંગ નટવેશ ધારી;
થઇ ઊભો અલબેલડો અંગ મોડે,
નહાસે હાથ તાળી દેઇ નાર દોડે.
દ્રુમ પુંજના કુંજમાં ગુપ્ત થાએ,
રમે રાસ વિલાસ વૈકુંઠ રાએ;
સાહેલડી બેલડી હીંડે વળગી,
જ્હાં કૃષ્ણ ત્હાં નાર ન થાય અળગી.

વલણ.

અળગી ન થાયે અદઘડી, તે પડી પ્રેમને પાશરે;
પ્રેમાનંદ પ્રભુ રામજી, રચ્યો મંડળરાસરે.

(કડવું ૬૫મું—છંદ નગસ્વરૂપિણી—ત્રિતા

આનંદકંદ નંદનંદ છંદ રાગ રાગણી,

વેણુ વાય ગીત ગાય સરાય સહુ સોહાગણી;
રૂપ સરસ સોળ વરસ રમે અંક લેઇ લેઇ,
ગોપાળ લાલ શરદકાળ રમે રાસ થેઇ થેઈ.
સ્વરૂપ શ્યામ કોટિકામ વામ દક્ષિણ સુંદરી,
ગોપીસાથમધ્ય નાથ હાથ બે સ્કંધે ધરી;
કંદર્પદર્પ તર્પતર્પમાહે બાંહે[1] દેઈ દેઈ,
ગોપાળલાલ શરદકાળ રમે રાસ થેઇ થેઇ.
ઝમકતાલ બીજબાળ રસાળ ગીત ભાખતી,
ભ્રમણ રમણ નેહ નમણ રૂપ હદે રાખતી;
અધર ડસે ચીર ખસે હસે તાળી દેઇ દેઈ,
ગોપાળલાલ શરદ કાળ રમે રાસ થેઇ થેઈ.
[ચિત્ત ચોરટી કો ગોરટી, કો સામળી સોહામણી.
કો સોહિની મનમોહિની કટાક્ષ કીકી કામની;]
[આલિંગન રંભનચુંબન રમણ લીલા કવી કહે કેઇ કેઈ[1]
ગોપાળલાલ શરદકાળ રમે રાસ થેઇ થેઈ.]

૧ બા૦ પ્ર૦ બીજી પ્રતોમાં 'કંદર્પદર્પતર્પતર્પમાંહે.' 'કંદર્પ દર્પ નર્પતર્પમાહે બાંહે'. 'કંદર્પ નર્પ માંહે બહે.' કંદર્પદર્પનર્પમોહ બાણે' 'કંદર્પ દર્પ સોહેશ્યામ બાંહે અંગે,' એ પ્રમાણે છે. એ બધી જોતાં બા૦ પ્ર૦ શુદ્ધ છે પણ 'તર્પતર્પ માંહે' એનો અર્થ અવિચ્છિન્ન બેસતો નથી, તૃપ્તનું તર્પત પણ પછી 'પં' એ શું? વળી તર્પન રૂપ માંહે એમ હોય? કંદર્પને તૃપ્તિ પમાડે-પમાડવા એવો ભાવાર્થ તો સ્પષ્ટજ છે.

૧ એ લીટી બા૦ પ્ર૦ની છે. એ અતિ લાંબી છે. એમાં 'રંભન' ન હોય તો ઠીક પંચાય પણ તે પ્રતમાં આલિંગન રંભન ચુંબન. રમણુલીલા. એમ ટાંપ મુખ્યા છે; વળી એક બીજી પ્રતમાં પણ રંભન શબ્દ છે; બીજી બધી પ્રતોમાં રંભન શબ્દ છેજ નહી. એક બા૦ પ્ર૦ સિવાયે બીજી બધી પ્રતોમાં એ લીટી મનસ્વી રીતે જુદી જુદી લખેલી છે, જેમકે એકમાં આમ છે: "આલિંગન ચુંબન રમણુલીલા લાલકી તા કવી કેહે કેની કહું કૃષ્ણ લીલા બાળકી"

ફારમ ૧૩.

(કડવું ૯૬મું—રાગ કેદારો)

હાંરે રાસ વિરાજે છે—ધ્રુ૦
હાંરે રાસ વિરાજે છે, વાજે મોરલી વેણુ;
સંગીત નૃત્ય કરે મૃગનયણી, નચાવે અખુંજનેણુ—રાસ૦
ગોપી સાથે સર્વ રમે ને, ગાયે મદનગોપાળ;
મોહ્યું સ્વર્ગ ને મોહ્યું મહીસ્થળ, કાંઇ મોહ્યાં સપ્ત પાતાળ
—રાસ૦
ઇંદ્ર ચંદ્ર મોહ્યા રૂદ્ર બ્રહ્મા, મોહ્યા વરૂણ કુબેર;
સુરનર ઋષિવર સાગર મોહ્યા, કાંઈ ડોલ્યા પર્વત મેર-રાસ૦
મોહ્યા જક્ષ કિન્નર વિદ્યાધર, મોહ્યા અમર ગાંધર્વ;
વારાંગના મોહી રંભાદિક, ગયા ગાનરૂપના[૨] ગર્વ—રાસ૦
ખગ મૃગ મીન મોહી દ્રુમવેલી, મોહ્યો મહીધર ધીર;
સ્થિર સમિર સ્થિર શશિમંડળ, સ્થિર થયું જમુના નીર-રાસ૦
નાના વાદ સંવાદ ગીતના[૩], સોહે શબ્દ ઓંકાર;
ઉપનિષદ વાંસળીમાં વાજે રંગે નંદકુમાર—રાસ૦
બ્રહ્મનિશા શ્રીબ્રહ્મે કીધી, બ્રહ્મવિદ્યા બ્રહ્મ ગાય;
બ્રહ્માદિક ભૂલ્યા ભૂલવણી, તે જોવા વ્યાકુળ થાય—રાસ૦
રસ જામ્યો બહુ રાસ મંડળનો, ગોપી કરે હરિપદ સેવ;
નાદ સાંભળી નાચ્યા નારદ, નાચ્યા શ્રીમાહાદેવ-રાસ૦
નાચ્યા વેદ વૈખરી ગણપતી, ડોલે દેવાંગના મનમોહ;
સુરવર્ગ શ્રવણે સુખ પામ્યા, ન પામે નેત્ર સુખ કોય-રાસ૦
સનકાદિક નારદ શ્રીશંકર, એ પરમ હંસ હરિદાસ;
પ્રેમાનંદ પ્રભુએ દેખાડયો, પ્રગટ ભક્તને રાસ-રાસ૦

૨ "ગાનરૂના ગર્વ" એક ગુ૦ પ્ર૦. એક ગુ૦માં "ગ્નાન" ને બા૦ તથા બીજી ત્રણ ગુ૦ માં "ગગન રૂપના ગર્વ" છે. ગુણરૂપ પણ હોય.

૩ બા૦ પ્ર૦. 'નાનાનાદશબ્દ સંગીતના' ગુ૦ પ્રતો. નાના વાદ વાદ્ય સંગીતનાં એમ પણ હોય.

(કડવું ૯૭મું–રાગ સોરઠ)

રમે નારાયણ નટ રૂપેરે, રમે નારાયણ નટ રૂપેરે;
કોટિ બ્રહ્માંડ ધરે પરમેશ્વર, એક એક રોમકૂપેરે—રમે૦
ચોસઠ સહસ્ર કરપદ લોચન, શ્રવણ ચોસઠ હજારરે;
મસ્તક બત્રીસ સહસ નાસિકા, સોળ સહસ નિશાભરથારરે–ર૦
બત્રીસ સહસ્ર કળશ રશ ભરયા, સોળ સહસ અલંકારરે;
વિહંગમી સોળ સહસ બોલે, નિધિ સંખ્યા સ્વર રસાળરે-ર૦
સોળસહસ્રમુખી થઈ ગંગા, વિષ્ણુપાદોદકી થાવારે;
પ્રેમાનંદ પ્રભુ રામની લીલા, શેષ સમર્થ નહી ગાવારે–રમે૦

(કડવું ૯૮મું—રાગ કેદારાના છંદની ચાલ)

પરબ્રહ્મ નિઃકર્મ તે પર્મ ક્રીડા કરે,
રાસ વિલાસ વ્યભિચાર ભાસે;
ભક્તવિશ્રામ શ્રીશ્યામ કરૂણાનિધિ,
નામ લેતાં કોટિ કર્મ નાસે—પર૦
ભક્તપ્રતિપાળ કૃપાની કરૂણાનિધિ,
અગમ નિગમ નેતિ ભુલવી ગાયે;
ગુણાતીત ગોપી સ પ્રીછ્યા ક્રીડા કરે,
ભરે ભુજ બાથ તે, જે કમાંહે—પર૦
નાચે નચાવે હસ્તપામી સાવે,
બાળીને[૧] તાળી કર્ણિનમાળી;
પાગે લાગી પ્રભુસંગ માગે પણ,
માન કરી ના કહે ચિત્રશાળી—પર૦
સાહેલડી બેલડી ઘેલડી વર્ગસું,
હાળે દર્પ કંદર્પનો શ્યામ સાધી;
એકે અનેક નિર્બળ નાર કરી,
કમોદની માંહે શું છુટો હાથી—પર૦

૧ "વાહાલીને" બે શુ. પ્રતમાં.

દંતઘાત નખપાત શોણિત જંઘા ઝરે,
અર્ધચંદ્ર ગાલે[૨] એધાણુ કીધું;
મુકાવીયાં માન ભગવાન ભોગી ઘણું,
અધરપીયૂષ અત્યંત પીધું;—૫૨૦
સેહેજમાં સેહેજ વિપરીત ક્રીડા કરે,
સંગ અભંગ ન સૂર છંડે;
હઠાવી હસ્તિની ચિત્રિણી પદ્મિની,
કામી કુમારકાવ્રત ખંડે—૫૨૦
સંપૂર્ણ સંભોગ રસ ઓઘ સંજોગથી,
નિરોગ નારી થઇ વૈદ મળીયો;
જથા નાર મોરાર તો રૂપ નાનાં ધરે,
અવિગતિં નાથ કેયમ જાય કળીયો—૫૨૦
પોપીયો કામ સંગ્રામ સુરત રમી,
નિર્ગમી નિશા ખટમાસકેરી;
રાસ આયાસમાં [illegible] શ્યામા ભરી,
ફરે કૂદતી કેશ [illegible] વખેરી—૫૨૦
ચંગ મૃદંગ [illegible] વાંસળી,
ખંજરી ઘઘરી [illegible] પાયે;
ભેરી નફેરી સરણા[illegible] રંગણી,
વાજે ઢોલકીઓલર્ક[illegible]ત ગાયે—૫૨૦
તાળ રસાળ કંકણ કટમેખળા,
વાદ્ય ઘમકાર બહુ નાદ બોલે;
ઝૂમકે ઝૂમણાં જાળી બહુ ભાતની,
અકલ લટે જેમ સર્પ ડોલે—૫૨૦
પડે હાર શંગાર શ્યામાતણા નાચતાં,
વીણી વીણી વીઠલો પાસ રાખે;

૨ ત્રણ શુ૦ પ્રતો. એકમાં "ઓળખા", એકમાં 'આળક' ને ૦ પ્ર૦માં આલે છે.

નાચતાં પટકૂલ ખસી પડે નારનાં,
પૃઠેથી જગદીશ શીવ ઢાંકે—પર૦।

વલણ.

ઢાંકે શીપ વ્રજનારનાં, રમાડયો રામ કમળાવરેરે;
પ્રેમાનંદપ્રભુ રામ લીલા, પરિક્ષત મન સંદેહ ધરેરે.

(કડવું ૯૯મું—રાગ ધનાસરી)

બેહુ કરજોડી રાય વાણી વદે, સ્વામી મુજને સંદેહ થયો ઉદે;
ધર્મ સ્થાપવા રૂપ બ્રહ્મ ધરયું, પૂર્ણાનંદે નિંદ્ય કર્મ કેમ કરયું-

ઢાળ.

/કેમ કરયું કર્મ કૃષ્ણજીએ, અવતરયા અધરમ ટાળવા;
તો પરસ્ત્રી સાથે કેમ રમ્યા, જો દેહ ધરયો ધર્મ પાળવા.
પ્રશ્ન સૂણી શ્રીશુક કેહે, જે ભિન્ન એહેનો ભેદ;
જ્ઞાની દેખે બ્રહ્મલીલા, અજ્ઞાની પામે ખેદ.
પરિક્ષત રાય ન ભુલીયે, એ ભુલવણી કર્મભ્રષ્ટને;
સમજીને તેં પ્રશ્ન પૂછયો, પ્રીછવવા સર્વ શિષ્ટને.
ગુણાતીતને ગુણ ભેદે નહીં, જે વેદે બ્રહ્મ વખાણીયો;
જેહેવું ઇચ્છયું ગોપીયે, પામી ભોગ સાચું જાણીયો.
એ કામે જગત નચાવ્યું, કૃષ્ણે નચાવીયો કામ;
માટે રમાડયો મર્કટવત, છે કૃષ્ણ આત્મારામ.
ધનતન અધિક આયુશ, વિદ્યા બળે થાઊં છત્રપતી;
જે ભાવે ભજે તે તેહેવું પામે, પણ હરિ વશ થાતો નથી.
ગોપીયે ભજયો કામ ભાવે, તો વિલાસ પામી સુંદરી;
સંભોગ સુખ નહીં નાથને, નિર્લેપ અળગા શ્રીહરી.
હુતાશન છે સર્વ ભક્ષી, દહે માંસ મળ મૂત્ર ચર્મ;
જવાંજુલતા મૂકે નહીં, તેમ કૃષ્ણને નહીં કર્મ.

અહંકાર મોટાને નથી, શિવે વિષ કંઠે ધરયું;
શુભ અશુભ પ્રભુને નથી, દૃષ્ટાંત શુકજીયે ઊચરયું.
સર્પગ્રહણ અગ્નિ ભક્ષણ, કુસુમવત ધરયો ગિરી;
પરિતાપ ભાર લાગ્યો નહીં, કર્મરહિત સેવી સુંદરી.
ભકતે જોવી બ્રહ્મલીલા, તે ભવ સિંધુ સેહેજે તરે;
કૃષ્ણે કીધું તે અમો કરૂં, વ્યભિચારી નરકે સાંચરે.
મનસાએ ચિંતવીયે નહીં, જે નિંદ્ય કર્મ નાથે કરયું;
વૃથા જન્મ ગયો તેહેનો, જોબન જનુનીનું હરયું.
ગોપી છે વેદની રૂચા, શ્રીકૃષ્ણ વેદસ્વરૂપ;
વૃંદાવન વૈકુંઠ જાણવું, રખે ભેદ આણો ભૂપ.
ખટરાગ તે ખટશાસ્ત્ર છે. વેણુશબ્દ તે ઓંકાર;
દ્રાવળી તે બ્રહ્મવિદ્યા, રાધા ભક્તિનો અવતાર.
રિક્ષિત રાય પ્રસંન થયો, સંદેહ ટળ્યો સ્વામીન;
ર્ભજોગી કહે ભૂપતી, એ રાસનું વરણુંન.
ાકુળમાંહે ગોપસુતા, નિજાંગના કંઠે ગ્રહી;
ાકૃત્રિમકૃત્રિમ કૃષ્ણ છે, સોળ સહસ્ત્ર બીજી થઇ.
નિશા જે ખટમાસની, તે ગોપીને મન બે ઘડી;
ાર વળાવી ઘણું દોહેલે, તે પરવરી પાગે પડી.
માપ આપણે મંદિર સર્વ આવી, કૃત્રિમ સ્ત્રી તતક્ષણ ટળી;
પ્રેમાનંદ પ્રભુ રાસની લીલા, કોને નવ જાયે કળી.
આખ્યાન રાસ ક્રીડાતણું, ભણે અથવા સાંભળે;
કોટિ પાતક પરજળે, આવાગમન ફેરો ટળે.૫

વલણ.

ટળે ફેરો ગર્ભવાસનો, શુક કહે સાંભળ રાયરે;
ભટ પ્રેમાનંદ કહે કથા થયો, તેત્રીસમો અધ્યાયરે.

અધ્યાય ૩૪ મો.

(કડવું ૧૦૦મું—રાગ દેશાખની ચોપાઇ)

રાસચરિત્ર પરિપૂરણ થયું, જયાબુદ્ધિ પ્રાકૃત કહ્યું;
શુકજી કહે સાંભળ રાજન, અદ્ભુત લીલા શ્રીભગવાન.
ગોપી સહુ કૃતારથ થઇ, તે કથા પંચ અધ્યાયે કહી;
નંદે વીચાર્યું એકવાર, તેડયો સર્વ ગોપપરિવાર.
ગોપ સર્વ તત્પર થઇયે, દેવી અંબાની જાત્રા જઇયે;
રાયના પ્રતિબોધ સાંભળ્યા, વ્રજવાસી જાવાને પળ્યા;
સકટ બેસી ગોપતણો પરિવાર, નંદજસોદા જુગદાધાર.
સંગાતે ગયા રોહિણી રામ, ગાડી રીસે ભરાયા શુંદરશ્યામ.
માહારા ચરણકમળ પરહરે, એ અંબાની કેમ પૂજા કરે;
દેઊં શિક્ષા જેમ આવે જ્ઞાન, એમ વિચારી ચાલ્યા ભગવાન.
આવ્યું અંબિકા દેવળસ્થળ, આનંદ પામ્યા ગોપસકળ;
છે સરસ્વતીનું પાવન તીર, ઉતરયાં તટમાં સર્વ આહીર.
પ્રથમ કીધો તીરથ અપવાસ, કહે નંદ હું અંબાનો દાસ;
વૃદ્ધશ્રાદ્ધ કીધાં તર્પણ, વિપ્રને દાન કીધાં અપર્ણ.
સવચ્છી ધેનુ દાન સુવર્ણ, આપે નંદ પખાળી ચર્ણ;
સ્ત્રીપુત્ર સાથે નંદરાય, પધારયા દેવસ્થળ મ્હાંય.
સ્તોત્ર પાઠ નાના ઊચરી, ષોડશ પ્રકારે પૂજા કરી;
ધૂપ દીપ ને ઘંટનાદ, નૈવેદ કરી વેહેંચ્યા પરસાદ.
શ્રીકૃષ્ણને કહેછે નંદરાય, પુત્ર પડો દેવીને પાય;
જો અંબાજી મૂકે શિર પાણ, તો સદા તુજને હોય કલ્યાણ.
તત્પર થયા પ્રભુ પૂજવા, અંબાજી લાગાં ધ્રૂજવા;
પછે સમસ્યા કરી દેવી નમે, હું દાસીને કેમ પૂજો તમે.
પાછા ફરયા સમજી શ્રીહરી, તવ રીસ નંદ પિતાએ કરી;

એ, વ્યાપી વિશ્વવિષે એકલી, ન દીઠી બુદ્ધ પુત્રની ભલી.
કહ્યું ન કરે સુત ઉછંકળ, પુત્ર શું જાણે પૂજાનું ફળ;
જગદંબા મા પરમેશ્વરી, એની સત્તાએ સૃષ્ટિ બ્રહ્માએ કરી.
પિતાને કહે જગજીવંન, ન કરૂં અન્ય દેવ પૂજંન;
ઇષ્ઠ દેવ છે ગોવરધંન, જે વડે સુખીયાં આપણ ગોધંન.
સદૈવ પૂજા કીજીએ તેતણી, તમારી ભકિત છે વ્યભિચારણી;
એહેવું કહી હસ્યા શ્રીહરી, વારતા નંદે ચિતમાં ધરી.
પૂજા કરતાં થયો સાયંકાળ, સરસ્વતીતટ સુતા ગોવાળ;
સમય અર્ધનિશાનો હોય, નિદ્રાવશ થયું સર્વ કોય,
શુકજી કહે સાંભળીયે ભૂપ, એક અજગર આવ્યો દારૂણ રૂપ;
તે પેઠો ગોપમંડળી મ્હાંય, આવ્યો જહાં સુતા નંદરાય.
નંદનો પાગ મુખ મહાંએ ગળ્યો, લેઇ નંદને અજગર પળ્યો;
જંઘાલગી ગ્રસ્યો વામ પાય. આક્રંદ કરે રૂએ નંદરાય.
છે કૃષ્ણ પુત્ર તાહારો આધાર, તું વિના કોણ કરે મમ વાહાર;
મુકાવ્યો વરૂણથકી એક વાર, વળી આજ વિપત્ત પડી અપાર.
તુને પરમેશ્વર કહે સહુ કોય, કૃપા કરી મુજ સામું જોય;
વિવિધ વિલાપ કરે ઘણું રોય, જાગ્યા ગોપવર્ગ સહુ કોય.
હાહાકાર પડે બુંબાણ, કોણે રામકૃષ્ણને કીધું જાણ;
ત્રાહે ત્રાહે કરે ગોપી માત્ર, રૂએ જસોદા પછાડે ગાત્ર.
અજગરે ગ્રાસ્યા નંદરાય, ઓ લેઈ પ્રાણનાથને જાય;
કો છે પ્રાણદાતા કહાવે, કાળમુખથી પ્રભુને મૂકાવે.
ઉન્મત ગોપ ધાયા દરબડી, પાષાણ ગેડી ગ્રહી લાકડી;
પડે અજગર ઉપર પ્રહાર, મુખમાં નંદ કરે પોકાર.
નાસે અજગર નિરભે થઇ, પડે પ્રહાર પણ મૂકે નહીં;
ઘોર વનમાં અજગર ગયો, શ્રમિત ગોપ સાથ સહુ થયો.
ગોપાંગના રોતી એમ કહે, આપણને તીરથ વ્રત ન સહે;
જો પૂરવે કીધું અભયા વ્રત, તે વ્રતનું ફળ પામ્યા તર્ત.
આણીવાર તો આંકજ વળ્યો, ઓ સર્પ રાયજીને લઈ પળ્યો;

ભાઈ ગોવરધનની કીજે સેવ, નંદ ઉપાસે બીજા દેવ.
ન છુવે નંદ આશા ટળી, એહું ઘર અંબાજી ફળી;
ધાયા રામકૃષ્ણ બેહુ ભ્રાત, બળભદ્રે બહુ કીધી ઘાત.
તોએ નંદને મૂક્યા નહીં, પદપ્રહાર કૃષ્ણે કીધો જઇ;
ચરણસ્પર્શ કીધો જેટલે, અજગર રૂપ તજ્યું તેટલે.
કૃપા કમળાવરની હુવી, દિવ્ય દેહ પામ્યો ગાંધ્રવી:
દિવ્ય પટ કીધાં પરીધાન, વપુવર્ણ વિદ્યુતસમાન.
કુંડળ બાજુબંધ કંઠે હાર, ધરી ગદા એક હસ્તમોઝાર;
વામ સ્કંધે શુભ વેણા ધરી, એહેવી દેહ પ્રગટ જવ કરી.
ગોવાળા સહુ વિસ્મે થાય. ગાંધર્વ નમ્યો નંદજીને પાય;
નિર્વિષ નંદ થયા તતખેવ, છે ઘરમાં વિશ્વભંર દેવ.
પ્રભુને ચાર પ્રદક્ષિણા કરી, હું દાસ દાસ વાણી ઉચરી;
હું પતિ કૃતારથ કીધો, મૂળદેહ તાંહાં મુજને દીધો.
સ્પર્ષ ચરણરેણુંનો થયો, કર્મ ભોગ સર્વ માહારો ગયો;
ગાંધર્વે એવી વિનતી કરી, કૃપા કરી પૂછે શ્રીહરી.
સંદેહ પામ્યા છે ગોપ સર્વ, તું વૃત્તાંત તાહારૂં કહે ગાંધર્વ;
કોણ કારણ આવ્યા નંદરાય, કાં સર્પરૂપ થયો વનમ્હાંય.

(ગાંધર્વ વચન):—

સ્વામી અંતરજામી હરી, ઘટ ઘટ બ્રહ્મ રહ્યો વિસ્તરી;
લોક નિમિત્ત પૂછે સર્વથા, શું ન જાણી માહારી છે કથા.
ગોપનો સંદેહ પામે શાંત, વૃત્તાંત પૂછ્યો કમળાકાંત;
વસ્તો હું અમરાવતી ગામ, ગાંધર્વ સુદર્શન માહારૂં નામ.
સુરકન્યા પામી મોહ સર્વ, મુને રૂપગુણનો વાધ્યો ગર્વ;
માહારાં રૂપથકી મોહાતો શક્ર, એક બ્રાહ્મણ હુતો અષ્ટાવક્ર-
અષ્ટ ઠામ વાંકો કૂણડો, તે તાપસ માહારી દૃષ્ટે પડ્યો;
સરસ્વતીમાં કરતો નિત ધ્યાન, હું ગયો તહાં કરવા સ્નાન-
વક્ર જોઈ મુને આવ્યું હાસ્ય, હું ગયો બ્રાહ્મણને પાસ;
વક્રોક્તિ હું બોલ્યો જઇ, રત્નગર્ભાં તુજ માતા સહી

તે સ્ત્રીનું પુણ્ય હશે અપાર, જે તમ સરખો પામી ભરતાર.
શરીરનું ઋષિ કરજો જતન, તમો પૃથ્વીમાં દીસોછો રતન;
જોબન મદ વાંકા હીંડો છો શુંય, આ લટકો દેખીને મોહ્યા હુય;
જે દેખશે રૂપ તમારૂં જતી, કો સતી સત રહેવાં નથી.
વક્ર બોલ જવ મેં ઉચરયા, તવ ક્રોધ કરી બોલ્યા અંગિરા;
અષ્ટાવક્રજી ક્રોધે વદે, પાપી તું ભરયો રૂપને મદે.
જે વક્રોક્તિયે બોલ્યા વ્યંગ, તો ઠામ ઠામ થાઓ વાંકું અંગ;
તૂં વક્ર થઇ ચાલે નિરધાર, પામજે અજગરનો અવતાર.
(પછી મેં (ગાંધર્વે) કહ્યું):—
સ્વામી મેં કીધો અપરાધ, ઋષિ ! વચને મેં દુભ્યા સાધ;
માનુભવ સુને માયા કરો, શાપ અનુગ્રહ સ્વામી કરો.
પ્રણીપત કીધી રોયો ઘણું, કૃપાળ મન છે ઋષિજી તણું;
(ત્યારે ઋષિ બોલ્યા):—
'અંબિકા નિકટ થઇ રહેજે વ્યાળ, આવશે જાત્રાએ નંદ ગોવાળ.
નંદનો મુખમાં ગ્રેહેજે ચર્ણ, મુકાવા ધારશે અશરણશર્ણ;
શ્રીકૃષ્ણ ચરણરેણુ અડશે; અજગર દેહ તહારો પડશે.
સદ્ય મુકાશે માહારો શાપ,
' પછે ધરયું મેં અહીનું આપ;
અયુત વર્ષ ગયાં મૂને વહી, આજ તમારી કરૂણા થઇ,'
કર્મકથા કહી નમીયો પાય, શ્રી કૃષ્ણે તેહેને આપી વીદાય;
કર્મ પ્રસંગ મહિમા સાંભળ્યો, ગોપ સર્વનો સંદેહ ટળ્યો.
પછે નંદે જાણ્યુ રૂડી પેર, છે સકળ દેવતો મહારે ઘેર;
પછે ભોજન કીધાં પ્રાતઃકાળ, વળ્યા તીરથ કરી ગોવાળ.
નંદ જસોદા પામ્યાં સૂખ, શ્રીકૃષ્ણ નામથી જાએ દૂખ;
ગોકુળ આવ્યો વ્રજપરિવાર, પુરૂષોત્તમ જાણ્યો નંદકુમાર.
જે કો કથા પ્રીતે સાંભળે, બ્રહ્મશાપ પાતિક પરજળે; .
પૂજા દરશણ અંબાનું વળે, ભે અજગર સર્પનો ટળે.

(શુક વચન):—

સાંભળ પરિક્ષિત પુણ્ય પવિત્ર, પૂરણ થયું અંબિકા ચરિત્ર;
એક વાર વૃંદાવન મહાંય, શ્રી રામ કૃષ્ણ ચરાવે ગાય.
જવ વેળા સાયંકાળની થઇ. ગોપી જળ ભરવા ગીધે ગઇ;
સહુ ગોપ ગોપી ટોળે થયાં, જળ ક્રીડા કરવા રાત્રે રહ્યાં.
ગોપી સરિતા શ્યામ સમુદ્ર, સોળ કળાએ પ્રગટયો ચંદ્ર;
તે કિરણે અમૃત ધારા ઝરે, ગોપ ગોપી સહુ ક્રીડા કરે.
કુમોદની મોદ પામી ઘણું, પ્રકાશ્યું તેજ ચંદ્રે આપણું;
આવે લેહેર ઊછાળે નીર, ત્રિવિધ મંદ વાયે સમીર.
ગોપ ગોવાળા કેવળ રામ, કરે ક્રીડા પોષણ કામ;
એકજ આવ્યો તેણે ઠામ. શંખચૂડ છે તેહેનું નામ.
કુબેરનો મંત્રી બળવાન, દીઠી ગોપીકા રૂપનિધાન;
વળી દૃષ્ટે ન ઓળખ્યા હરી, પેઠો જળમાં ઘેરી સુંદરી.
ઉંડળમાં ઘાલી બહુ નાર, જક્ષ ચાલ્યો ગગન મુઝાર;
આક્રંદ વિલાપ કરે સુંદરી, તમ વિણ કોણ સુકાવે હરી.
તેં ઘણીવાર કીધી સંભાળ, સમાવી વિખ અગ્નીની જ્વાળ;
મેઘને નિવારયા પર્વત ધરી, બે વાર નંદને કરૂણા કરી.
દુખ દેખી ગોપીજન તણું, રામકૃષ્ણ બે કોપ્યા ઘણું;
ધાયા ધરણીધર પૂઠળે, એક વૃક્ષ ઉપાડી લીધો બળે.
વૃક્ષનું નામ કહીએ દેવદાર, કરમાં લઇ કીધો હોંકાર;
દયાળને દેખી સુંદરી, તવ શાતા અંતરમાં ધરી.
જક્ષે દીઠા દેવ મોરાર, અધવચ મૂકી દીધી નાર;
હળધર મૂક્યા ગોપી પાસ, જક્ષ પૂઠે ધાયા અવિનાશ.
હરિયે જવ હોંકારો કરયો, શંખચૂડ તવ પાછો ફરયો;
એક ગદા વડે માંડયો સંગ્રામ, વૃક્ષે વઢતા સુંદરશ્યામ.
તહાં ઘોર જુદ્ધ થયું અંતક્ષ, હરિયે મારી પાડયો જક્ષ;
ઉત્તમગતિ થઇ તેહ તણી, તેને મસ્તક એક હુતો મણી.
છે શંખચૂડ તે માટે નામ, તે મણિ લીધો સુંદરશ્યામ;

બળીભદ્રને તે આપ્યો જઇ, ગોપાંગના સર્વ સુખણી થઈ.
સકળ શાસ્ત્ર નિગમનું તત્ત, સર્વ શિરોમણિ શ્રી ભાગવત;
તેમાં સાર છે દશમસ્કંધ, જોડું હું પ્રાકૃત પદબંધ.
આપાસા વ્યાસ વાંચે સંસ્કૃત, આપાસા માહારૂં પ્રાકૃત;
કથાપ્રસંગ એકનવ પદે, ચાલ્યો જાઉં સૂધે સેરડે.
કો કહેશે કીધો અહંકાર, છે માહારાં મનનો જુવો વિચાર;
નથી વિખાણ્યો મેં પોતાને, વિશ્વાસ આવે જેમ શ્રોતાને.
રામચરણકમળમકરંદ, લેવા ઇચ્છે પ્રેમાનંદ;
શુક કહે સાંભળીયે પ્રીશ, પૂરણ થયા અધ્યા ચોતરીશ.

વલણ.

ચોતરીશમો અધ્યાય પૂરણ થયો, લીલા સુંદરશ્યામરે;
રખે પ્રેમાનંદ વીસરે, અધક્ષણ સીતા રામરે.

અધ્યાય ૩૫ મો

(કડવું ૧૦૧મું—રાગ સામેરી)

અકળ લીલા નાથની, કવી કેમ વખાણે;
શુક કહે સુખ ગોપીતણું, ગોપીકા મન જાણે.
અજ ઇશ આદિત ઈદુ, અને વળી ઈંદ્રાદિક;
તે વ્રજલીલા પ્રીછે નહીં, છે વૈકુંઠપેં અધીક.
એકવાર વૃંદાવન વિખે, વળી વાયો વેણુ રસાળ;
મોહ પામી વ્રજસુંદરી, વળી મોહ્યાં ગા ગોવાળી.
જળક્રીડા માંડી સામળે, ગોપ રામ ને ગોવાળ;
ચોળીને નવરાવે ધેનુવચ્છને, વનમાં વનમાળી.

દ્રુમ વેલી ફૂલી ઘણું, વાસ વસ્યો વસંત;
છે કમળવરણી કામની છે, ભ્રમર શ્રીભગવંત.
ચકોર મોર ચાતક બોલે, હરે શબ્દે ચિત્ત;
વિઠ્ઠલ વજાડે વાંસળી, ગોપીકા ગાએ ગીત.
કટિમેખળા કંકણ ઘુઘરી, ઝાંઝર રમઝમ થાય;
ગાય બાળી પાડે તાળી, નાચે નરહરી રાય.
બળીભદ્ર ગાએ પૂઠળે, ઉછળે જોબન બાળ;
મૃગંદ વાજે ચંગ ગાજે[1], સંગીત સઘળી તાળ.
તે સ્વરે આકાશ પૂર્યું, પાતાળ પૂર્યાં સાત;
સહસ્ત્ર ફણાએ શેષ ડોલ્યો, મોહ્યા કહું જાત
નર અમર મૂની મોહ્યા, હવી રવી ને ચંદ્ર;
અષ્ટ શૈલ શિખર ડોલ્યાં, મોહ્યા સપ્ત સમુદ્ર.
કાર્જ રહ્યું ધર્મરાજનું, વિસ્મે થયા ચિત્રગુપ્ત;
વિમાન બેસી દેવ આવ્યા, આવીયા ઋષિ સપ્ત.
અષ્ટવસુ ને વિશ્વેદેવા, વળી અશ્વનિકુમાર;
આવ્યા વિદ્યાધર જક્ષ કિંનર, મોહ પામ્યા મેઘ બાર.
ઘૃતાંચી મેનકા રંભા, તિલોત્તમા ઉર્વશી;
ગાન સાંભળી ગોપીકાનું, જોવા વૃંદાવન ધસી.
નારાયણનું નાટ્ય દેખી, ગગને નાચ્યા દેવ;
સાવિત્રિસું બ્રહ્મા ચાહારે, પરહરિ અહમેવ.
સરસ્વતી ને નિગમ નાચ્યાં, કરે સંગિત ગાન;
ઉમયા સંગાથે નૃત્ય માંડયું, સદાશિવ ભગવાન.
ડાકડમરૂ ઝાંઝઝમરૂ[2], શંખ શિંગી ફૂંકે;
સંગાથે શિવ શકિત નાચે, તાન માન ન ચૂકે.
પિસાચ પ્રેત ને ભૂત ભૈરવ, શાકિણી સિહારી;
સ્કંધ વેણા વાદે નાચે, શોભે શ્રીત્રિપુરારી,
રસઓઘ જમુના તટ વિષે, અભિલાખ સુરને થાય:

---

૧ " મૃદંગ ગાજે જંત્ર વાજે" બા૦ પ્ર૦
૨ " ડાક ડંબર ઝાંઝ ઝંમર" બા૦ પ્ર૦

અમો ગોપીકા નિરમી નહીં, ભૂલો બ્રહ્મારાય.
નારદ પર્વત વેણું વાએ, સુરનર થયા એકસૂત્ર;
તેતરીશ કોટી દેવ કહે, જય જય જસોદા પુત્ર.
ન જન્મ આવ્યો વૃક્ષનો વા, વૃંદાવનનાં તૃણ;
તો અમો પાવન થાત જો, ઊપર ફરત ગોપીના ચર્ણ.

વલણ.

ચરણ અડે ગોપીતણાં ધન, વૃંદાવનનાં તૃણરે;
અંખંડ વ્રજ ક્રીડા કરે, નાથ અશરણશર્ણરે.

(કડવું ૧૦૨ જું—રાગ ગોડી)

ગોપીનાથ આવ્યા ઘેર ગૌ ચારી, વાજે વાંસળી મોરલી નાદ;
દેવ અહમેવ મુકી ગયા, ચાખ્યા ગોપીગાનના સ્વાદ—ગોપી૦
છે ગોપ સખા સહુ પૂઠળે, આગળ કીધી સહુ ગાય;
મધ્ય મોરલીધર પરવરે, સંગે વિરાજે હળધર રાય—ગોપી૦
વનમાળા પહેરી વનમાળીયે, વૈજયંતી પાગ પ્રમાણ;
ગુંજાહાર ટોડર તુળસીનાં, કેમ કરી શકે તે વખાણ—ગોપી૦
ઝળકે મુગટ મોર ચંદ્રનો, ઢળકે કુંડળ કાન;
વિદ્યુતવત પટકુળ પેહેરીયું, વપુ શોભે શ્યામળવાન—ગોપી૦
લીલાંબર પલવટ વાળી, ધરી અધરે કનકની વેણ;
જેમ ઉમયાનાથ વિભૂત ધરે, તેમ અડકી છે ગૌપદ રેણ—ગો૦
નાહાનાં વચ્છ ચાલે મુખ આગળે, હરિ હાંકે વાંસે મુકી હાથ;
થાકાં જાણી વચ્છને લીયે, સ્કંધે વૈકુંઠનાથ—ગોપી૦
બોલે શબ્દ સહસ્ત્રેક વેણના, ઉડે રેણના ઓઘ આકાશ;
ઉભી ગોપી ગામને ગોંદરે, નિરખે આવતા શ્રીઅવિનાશ-ગો૦
નિમેષ રહી તે દર્શન કરે, નખાશખ ફરી ફરીને જોય;
સ્વરૂપ સ્વાદ લે સુંદરી પણ, નયણાં તૃપ્ત ન હોય—ગોપી૦
પરિગ્રહ ઉભા રહીને આપે, સંભાળી ગોપને ગાય;
કરે માત જસોદા આરતી, ગોપવધુ મંગળ ગાય—ગોપી૦

નિતપ્રત્યે લીલા નવનવી, ધન ગોપી ગોકુળગામ;
અવિગતિ ગોકુળમાં રમે, પ્રેમાનંદ પ્રભુરામ—ગોપી૦

અધ્યાય ૩૬ મો.

(કડવું ૧૦૩ જું—રાગ સારંગ)

એ નાટારંભ શ્રીહરિનો કહ્યો, પાંતરિશમો અધ્યો પૂરણ થયો;
વિખ્યાત વાત જાણી હરિતણી, થઇ કંસરાયને ચિંતા ઘણી.
એક દૈત્ય તેડયો પ્રાક્રમ પૂર, છે નામ તેહેનું વૃષભાસૂર;
નિકટ તેડી કહે છે કંસરાય, તમો પધારો ગોકુળમહાંય.
છે રામકૃષ્ણ બળિયા બે વીર, તે ઉછંકળ થયા છે આહીર;
સુભટ જેટલા મેં મોકલ્યા, તે કુશળે પાછા નવ વળ્યા.
તું સર્વપેં શૂરધીર છે ઘણું, જઈ પ્રગટ કરો પ્રાક્રમ આપણું;
ગર્વ કરી તે તત્પર થયો, વૃષભાસુર તે ગોકુળ ગયો.
વૃષા પુષ્ટ થયો ગજરાજ, કરવા આવ્યો કંસનું કાજ;
જમુનાતટ જમસરખો જોધ, કીધો જળઘાટવિરોધ.
સબળ સાંડ ઘૂમે આરડે, ઉછળે ફરે ને આડો પડે;
તે ઓખાંગે ઉન્મત્ત ત્રાડે, શૃંગ વડે ત્રોડી ભેખડ પાડે.
વૃક્ષલતા પશુ પંખીને હણે, પાગની ખુરીયે પૃથિવી ખણે;
વજ્રવત છે ચારે ચર્ણ, ક્રોધે લોચન થયાં લોહીવર્ણ.
ઉડાડે રેણુ ભરાવી શૃંગ, શું આવ્યા ઐરાવત માતંગ;
સ્થૂળ સ્કંધ ઊભું કીધું, સ્કંધે ગગન વ્યાપી લીધું.
તે મુખે ફીણ ફીસોટા ઝરે, બંબાદ જમુનાત્રટમાં ફરે;
ઝાટકે પુછ ઉડાડે વાર, જળ ભરતી નાઠી વ્રજનાર.
નાઠા ગોવાળા નાઠી ગાય, નાસી પેઠું સહુ ગોકુળ મહાંય;
આવ્યો વૃષભ ગોકુળને ઝાંપે, થરથર વ્રજવાસી કાંપે.

પડે ખુંબ વરત્યું ઉત્પાત, તે રામકૃષ્ણભણી આવી વાત;
સમાચાર સાંભળી તત્પર થયા, પરમેશ્વર વૃષભ સામાં ગયા.
કછી કાછ ગેડી કર ધરી, તેડયો સાંડ સમર્થ શ્રીહરી;
ગયા કૃષ્ણ વારતા સાંભળી, નંદ જસોદાને મૂર્છા વળી.
હાહાકાર કરે સહુ કોય, ભય પામી વ્રજવનિતા રોય;
અમરગણ જોતા આકાશ, વૃષભને સાદ કરે અવિનાશ.
ધસ્યો વૃષભાસુર દીધી હડી[1], તીવ્ર શૃંગ પ્રભુ સામાં કરી;
ફેરવી પુછ મસ્તક આણી, ધસ્યો સન્મુખ સારંગપાણી.
ઉડે રેણુ પદપ્રહારે કરી, સુરજ તેજ લીધું આવરી;
સૂજે ચરણુ ન સૂઝે સૂર, હરિસાથે વાધ્યો દાનવ ક્રૂર.
નીચાં નમી કરવા ગયો ઘાત, બેહુ શૃંગ સ્હાયાં જદુનાથ;
ઊંધે મસ્તક રાખ્યો કર ધરી, તે ન શકે આઘો પાછો ફરી.
દૈત્યે બળ કીધું અત્યંત, લીલાએ શૃંગ ગ્રહ્યાં ભગવંત;
મહા બળ કીધું નંદકુમાર, તે પાછો ઠેલ્યો[2] ધનુષ અટાર.
ધન્ય ધન્ય દેવતા ઓચરે, પ્રભુ પાખે કોણ પ્રાક્રમ કરે;
વૃષભ મરડી પાડયો ધર્ણ, તેહેના સ્કંધ ઉપર દીધો ચર્ણ.
દારૂણ બળ કીધું મહાબળી, આડો નાખી કોટ આમળી;
કહાડી જીભ બરાડી પાડી, મુખમાંથી શૃંગ લીધાં કહાડી.
મૃત્યુ પામ્યો વૃષભાસુર તતખેવ, પુષ્પવૃષ્ટિ કીધી સુરદેવ;
તે ગયો સ્વર્ગ બેસી વિમાન, મળ્યા માત પિતાને શ્રીભગવાન.
વ્રજવાસી સુખ પામ્યા ઘણું, દેખી પ્રાક્રમ પ્રભુજીતણું;
આવ્યા જોવા નારદ ઋષિરાય, દીઠો વૃષભાસુર ભૂ મહાંય.
પ્રસંન પરમહંસ ઋષિ થયા, તે જોઇ નારદ મથુરા ગયા;
હરખ્યો કંસ દીધું બહુ માન, આપી આસન પૂજ્યા ભગવાન.
કૃતાંજળી કરી પૂછે રાય, કેમ સેવકને કીધી કરૂણાય;
એકાદશ વર્ષે આવ્યા ફરી, તમો દીધી શિક્ષા મેં આચરી.
નારદ કહે સાંભળ ભૂપતી, મેં કહ્યું તોહે તું ચેત્યો નથી;
આકાશવાણી વૃથા નવ જાય, તુંને વિષમવેળા આવી રાય.

તે નંદપુત્રનું દીઠું તેજ, તહાં ઊછરેછે તાહારા ભાણેજ;
સુખે દુહવાયો[1] સુરનો સાથ, હવે ચોરી શી કહુ તુજને વાત.
મિથ્યા નંદનું વસ્તુ ઘરસૂત્ર, છે રામકૃષ્ણ દેવકીના પુત્ર;
તે ગુપ્ત થઇ ગોકુળ સેવે, ચોરી મુકયા છે રાય વસુદેવે.
વચન સાંભળી લાગી જવાળ, કહાડી ખેડું[2] ઊઠયો ભુપાળ;
તે રીસે રાતડો ધૂમે ઘણું, મસ્તક છેદવા વસુદેવતણું.
સમ શત્રુ મુકયા પરઘેર, મહારે બેહેન બનેવી સાથે વેર;
નારદ કહે સાંભળ ભૂપાળ, કનિષ્ઠ પુત્ર છે તાહારો કાળ.
સુગમ હણવું એ દંપતીતણું, છે બાળક જીતવા દોહેલે ઘણું;
દંપતી રાખ્યાં કરી સમાધાન, સકળ વાત સમરથ ભગવાન.
કંસને નારદ કહે છે વળી, કૃષ્ણ ચરિત્ર તુને ન શકે કળી;
બક બકી અઘવત્સાસૂર, ગર્ધવ પ્રલંબ સરખા ક્રૂર.
સકળ જોધ શ્રીકૃષ્ણે હણ્યા, તો તમે ગોપપુત્ર કેમ ગણ્યા;
આવ્યો કાળ કાંઈ થા સાવધાન, નારદજી થયા અંતર્ધાન.
કંસાસુરને ચડયો કાળ, વસુદેવે મુકયાં કેમ બાળ;
એ છળ કરી છાના ઉછરયા, એ ભાણેજ શત્રુ હોય માહારા
ખરા.

ઉપની વ્યાધિ પમાડું શાંત, પછે કંસાસુર બેઠો એકાંત;
શલ દુશલ મુષ્ટિક ચાણુર, તેડયા કૂટ કેશી વ્યોમાસૂર.
કીધો વિચાર એકાંત બેશી, છે વાહાલો મિત્ર કંસને કેશી;
હે સખા આપણે શું કરવું, ગોપથકી નથી ઉગરવું.
જણાવ્યું નારદે કીધું ભલ, રામકૃષ્ણ મોહોટા છે મલ;
તે વસુદેવે મુકયા ગોકુળે, તે દુધમલ ગાજે નિજ બળે.

---

૧ બા૦ પ્ર૦ તથા એક ગ૦ પ્રત. બીજીઓમા "દુભવ્યો" "દુભવાયો" "દુભાવો" છે. ૨ ત્રણ પ્રતમાં "ખેડું," એકમાં "ખડું" ને એમાં "ખાંડુ" છે ખડ્ગ ખેડાં કહેવાય છે.

૨ "ધરણો" "ધસાવ્યો" ગ૦ પ્રત.

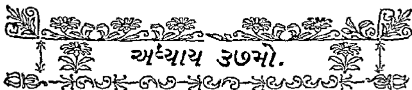
આપણે સુભટ જે જે મોકલ્યા, તે કુશળ પાછા નવ ફર્યા;
તમ વિના કારજ નહીં થાય, જાઓ વ્યોમ કેશી ગોકુળમહાંય.
કંસે આજ્ઞા એહેવી કહી, બે અસુર બોલ્યા ઉભા થઈ;
કેશી કહે સાંભળ મહારાજ, કોણ માત્ર એ કરવું કાજ.
જઈ કરૂં નંદને અપુત્રવાન, ચાલ્યો પાપી કરી અભિમાન;
પછે પંચ મલ્લને આજ્ઞા થઇ, કરો તત્પર મલ્લ અખાડો જઇ.
કંસાસુર મનમાં કરે વિચાર, અહાં તેડાવું નંદકુમાર;
વ્યોમ કેશીથી અર્થ નવ સરે, કૃષ્ણ આગળ કેશી નવ ઉગરે.
કાંઈ કપટ કરી તેડાવું અહાં, પછે વળતા બાળક જાશે કહાં;
છે સાધુ અક્રૂર હરિનો દાસ, સાધુનો ગોપને છે વિશ્વાશ.
એકાંત વિચાર્યું કંસાસૂર, પછે તેડાવ્યા વલ્લભ અક્રૂર;
દીધું માન ગળે ઘાલી હાથ, કહે મનની વાત મથુરાનાથ.
તમો અક્રૂરજી માનો સર્વથી, માહારૂં તું વિના કોઇયે નથી;
કો ઉછંકળ બેરડા અજ્ઞાન, માહારે કર્મે મળ્યા એહેવા પરધાન.
શત્રુ સરખો ઉગ્રસેન તાત, કોણ આગળ કહું દુખની વાત;
તમો સમદર્શીછો વૈષ્ણવ રાય, માટે કહું છું અંતરનો અ-
ભિપ્રાય.
તમો નંદપુત્રનું દીઠું તેજ, છે બેહુ એ માહારા ભાણેજ;
આકાશવાણી તમને સાંભરે, તે રામકૃષ્ણ શત્રૂ છાના ઉછરે.
ઘણા સુભટ કીધા સંઘાર, મુને સાલે છે વસુદેવકુમાર;
શ્યો તમ સાથે રાખું અંતર, કીજે જગ્ન કીધાનું મેક્ષાંતર...
કીજે ધનુરજાગતણું મંડાણ, પુજવું માહારાં ધનુષબાણ;
પ્રતિપદાએ આરંભ થાય, ચતુર્દશીયે જગ્ન સંતોખાય [1].
તેડાવીયે લોક ગામ ગામના, પ્રજા માને છે માહારી આમન્યા;
તેડાવીયે ગોકુળના ગોવાળ, માંહે વળતા આવે બેહુ બાળ.
પછે હું મનનું માન્યું કરૂં, હું તમ આગળ સાચું ઓચરૂં;
માટે ભક્તરાજ તમો વેહેલા થાઓ, તેડવા નંદને ગોકુળ જાઓ.
સહુ ગોપને કાલે અહાં લાવજો, બેહુ બાળકને તેડી આવજો;

1 બા૦ પ્ર૦માં 'સંતાય' ને બીજી પ્રતોમાં 'પૂરણ' થાય છે.

મંગાવજો ગોરસ ઘી ઘણાં, છે સેવક આહીર આપણા.
આપણે રામકૃષ્ણ સાથે કામ, ઉગ્રસેનનો કેડીશ ઠામ;
જાદવમાત્રનો કરશું ઘાણ, પછે આપણને કલ્યાણ.
એકવાર બાળક દૃષ્ટે પડે, કરૂં કારજ હું હસ્તી વડે;
મલ્લઅખાડે રાખું મલ્લ પંચ, છે મહારાં મનનો એહેવો પરપંચ.
પછે આપણને ચિંતા નથી, હું રાજા તમો થાજો જુધપતી;
સર્વાથા કામ થાયે તમ થંડે, જાઓ અક્રૂર ગોકુળ ગામ.
અક્રૂર કહે હસતું મુખ કરી, તીવ્રબુદ્ધિ રાય તમારી ખરી;
ઘણું પ્રસંન્ન થયું મમ હૃદે, અદ્‌ભુત છળ તેં કીધું ઉદે.
રાય હવે કામ સીધ્યું આપણું, મનોરથ માહારા પોંતા ઘણું;
રૂડું કરશે અશરણશર્ણું, ઉછંકળ પાપી પામશે મર્ણું.
બાળકને તેડી લાવું કાલ, છે અક્રૂરને દર્શનનું વહાલ;
જો મથુરામાં આવે જગદીશ, તો હરિ ભાંજે પાપીનું શીષ.
જાણીં ગોકુળ કહી બેઠા થયા, અક્રૂર પોતાને મંદિર ગયા;
કંસાસુર પ્રસંન થયો અત્યંત, અક્રૂરને વહાલા શ્રીભગવંત.

વલણ.

ભગવંત વહાલા ભક્તને, સાંભળ પરિક્ષતરાયરે;
ભટ પ્રેમાનંદ કહે કથા થયો, છત્રીશમો અધ્યાયરે.

અધ્યાય ૩૭મો.

(કડવું ૧૦૪ થું––રાગ કહાલેરો)

કાલિંદીતટે કેશી આવ્યો, ક્રૂર કપટી કંસનો મિત્ર;
રૂપ ધરયું કાળા ઘોડાનું, પ્રગટી માયા અસુરચરિત્ર––કા૦
મુખશબ્દ ભયાનક ભાસે, મેઘની પેરે હણહણતો;

વામ દક્ષણ ફરતો[1] ચાલે, અવની પાગ વડે ખણતો—કા૦
ઝાટકે[2] પુચ્છ કોટે કેશવાળી, મુકે દોટ જમુના તીર;
ફીણ[3] ફીસોટા મુખથી ઝરે, ધૂણી શીષ ધૃજાવે શરીર—કા૦
ઉન્માદ કરે મદદર્પે ભરયો, ઉડાડે રેણુ પછાડે ચર્ણ;
સર્પ ફણાવત શ્રવણ ઊભા, લોચન દીસે લોહી વર્ણ—કા૦
શું ગોકુળ ગગન એકત્ર કરશે, અમર સહુ કાંપે અંતરિક્ષ;
ગોપવર્ગને ચિંતા શાની, જો માથે પરમેશ્વરનું પક્ષ—કા૦
મોહોટો વર એને અહિધરનો, આયુધ રોમાવળીમાં વસે;
દેવ સર્વ વિચારે અંતરિક્ષ, ભાઇઓ ગોકુળમાં શું થાશે-કા૦
છે ક્રૂર કેશી સખો કંસનો, કેશ વડે કરશે સંગ્રામ;
કેશાવળીની વજ્ર ધારા છે, તે માટે ધરયું કેશી નામ-કા૦
ઉતરે ભાર જો મરે કેશી, શું ગજું છે પછે કંસજતણું;
છે ઉછંકળ અસુર વર્ગમાં, અધર્મી છે કેશી ઘણુ—કા૦
શૌનકને કહે સૂત પુરાણીક, પરિક્ષતને શુક સ્વામી;
ગોપવધુ જળ ભરતી નાઠી, નાઠી સુરભી ભય પામી-કા૦
વેણુ લાકડી મુગટ ધાબળી, પડે ધર્ણ નાસે પિંડાર;
ગોકુળ ગોંદરે ઘૂમે ઘોડો, નાસો નાસો પડે પુકાર—કા૦
પુચ્છપ્રહારે દ્રુમ બહુ છેદ્યાં, રોકી વાટ રહ્યો ઝાંપે;
વૃપભાન ઉપનંદ જસોદા, ભય પામ્યાં થરથર કાંપે—કા૦
પૃઠળ વાટ કરી સહુ નાસો, પછવાડે છીંડાં પાડો;
નંદ કહે ગોપી ગૌધંનને, ગોપમાત્ર બાહેર કહાડો—કા૦
કહે જસોદા નંદરાયને, આજ આવ્યો દોહેલો દહાડો;
સમૃદ્ધિ સરવે લૂટી લેવાદો, એક સામળીયાને સંતાડો-કા૦
માતપિતાને કહે પરમેશ્વર, તમો સઘુંએક ધરજો ધીર;
સંકર્પણને સાથે તેડી, જુદ્ધને ચાલ્યા શ્યામશરીર—કા૦

૧ "કરતો" બા૦ પ્ર૦, ૨ "ઝાટકે" બા૦ પ્ર૦ ૩ "ફેસ ફીગોટા મુખથી ઝરે" બા૦ પ્ર૦

વલણ.

જુદ્ધ કરવા જદુનાથજી, આવ્યા કેશીને પાસરે;
બળભદ્રને પૂઠળ કરી, આગળ થયા અવિનાશરે.

(કડવું ૧૦૫મું—રાગ મારૂ ચોપાઇ)

હરીયે હોંકારયો હય જદા, હણહણી એ આવ્યો તદા;
આવ્યો નિકટ વિકટ સુભટ, કરતો કરતો કૂડ કપટ.
વળી નીચો ઊંચો લાંબો થાય, મુખ વિકાશી ગ્રસવા ધાય;
આગલો પાગ ઊંચો ઉલાળે, પાટુ મારવા પાછો વળે;
કૃષ્ણ ઉપર નાખે કેશ વાળી, પણ સામળીયો લે સંભાળી;
હસ્તમાં ગેડી હોકારા કરે, કૃષ્ણ કેશી બેહુ કૂડે[1] ફરે.
સાચવે ઘાત શૂરા સંગ્રામ, ઘણું ઘૂમે ઘોડા ઘનશ્યામ;
તહાં જુએ ગોપ ગોપીનાં વૃંદ, જસોદા નંદ કરે આક્રંદ.
કહાં અશ્વ કહાં પુત્ર કોમળ, કહાં સમુદ્ર કહાં કૂપનું જળ;
કહાં નદી ને કહાં ખાબડું, કહાં વ્યાઘ્ર શશક બાપડું.
કેશી કમળાવર વાદે વઢે, પદપ્રહારે પડછંદા પડે;
ફેરવે નાથ કરમાં ગેડી, કરે પ્રહાર પાસે તેડી.
તે પાડી ચીસ ને પાછો હઠે, ફેરવી પુચ્છ હેઠું આછટે[2];
ખુર રેણુએ ગગન આવરયું, પછે ક્રોધ કરી વપુ વેખરયું.
કેશવાળી ધારા વજ્રતણી, છે રોમાવળી ભાલા અણી;
ફેરવે પુચ્છ ખડગની ધાર, મદ પ્રસ્વેદ છૂટે અપાર.
નારાયણ લઘુલાઘવી કરે, ચોહો પાગ વચ્ચે પેસી નીસરે;
પછે ઘોડે ઘેરયા શ્રીરણછોડ, પ્રભુપર પાટુ નાખી જોડ.
લક્ષ્મીવરે સાચવ્યો લાગ, ગ્રહ્યા હસ્તમાં બેહુ પાગ;
તે ઠંસ્યો બળ કરી અત્યંત, જઇ પડયો શત ધનુષ પર્યંત.

---

૧ "પુડે" ગુ૦ પ્રતો. ૨ "આસડે" બાં૦ પ્રતે એક ગુ૦ પ્ર૦, બે ગુ૦ માં "આસટે" છે ને બે ગુ૦ "આછો" છે.

આસ્ફોટન સ્કંધ કીધું શ્રીહરી, તવ દાનવ આવ્યો પાછો ફરી;
વદન વિકાશી મૂકી દોટ, તે ગ્રેહેવા ઇચ્છે હરિની કોટ.
પ્રપંચ કીધો ગોકુળનાથ, તેહેનાં મુખમાં આપ્યો ડાબો હાથ;
હૈતે જાણ્યું ભલો જોગ મળ્યો, સ્કંધ ઝગી હસ્ત હરિનો ગળ્યો.
તે કાળજ ફાડી આઘો ગયો, વળી જાડો સ્તંભ પ્રમાણે થયો;
ક્રોધાગ્ન પ્રગટ્યો શ્રીકૃષ્ણ, ધમ્યું લોહ તેમ કર કીધો ઉષ્ણ[1].
તપ્ત હસ્ત લોહું ધગધગે, ઉદર મુકી આવ્યો ગુદ લગે;
અંતર ત્વચા બળે ચડચડે, ક્રોધાગ્નિ અંતર ધડધડે.
જેમ શરવેધ્યો હોલો ફડફડે, નવે દ્વાર વેધ્યાં કર વડે;
શ્વાસોશ્વાસ જવ થતો રહ્યો, મર્ણ તુલ્ય તવ કેશી થયો.
ફાટસ્યાં નેત્ર નમાવ્યા કાન, ઢળી[2] કોટ ટળી સુધસાન;
વહે રીણ જીવ્હા નીકળી, શ્રીકૃષ્ણે હસ્ત વધાર્યો વળી;
જેમ વેહેર્યું કાષ્ટ થાએ બે ભાગ, તેમ કેશી ફાટ્યો ચડચડાગ;
પાડી ચીસ નીસર્યા પ્રાણ, તવ દેવતણાં વાગાં નીશાણ.
તે પરમગતિ પામ્યો પાપિષ્ટ, કરે દેવ કુસુમની વૃષ્ટિ;
ગોપ કરે સહુ જેજેકાર, છે નંદ પુત્ર કારણ અવતાર.
ઉતાર્યો ભાર થયું સર્વ સુખી, એહેવે પધારયા નારદઋખી;
નમ્યા ચર્ણ પ્રદક્ષણા કરી, નાચ્યા નારદ વેણા ધરી.
ઋખીને હરિયે દીધાં માન, તવ બોલ્યા નારદ ભગવાન;
છો બ્રહ્મરૂપ પૂરણ અવતાર, ભલો ઉતાર્યો ભૂતળભાર.
ઘણાં કાર્જ કીધાં ને કરશો, કાલે તમો મથુરા પરવરશો;
હણશો હસ્તિને પરમદહાડે, છે મલ્લ માંરવા મલ્લઆખાડે.
કંસાસુરને કરી નિપાત, છોડવશો બાંધ્યાં માત ને તાત;
પછે ઉગ્રસેનને આપી રાજ, ભણી આવશો અંવતિ મહારાજ[1].
જરાસંઘ છતવો છે હરિ, જવન મારવો પ્રપંચે કરી;

૧ "ધમ્યો લોહ કર કીનો ઉષ્ણ" બા૦ પ્ર૦
૨ "ઢળકી" બા૦ પ્ર૦
૧ સઘળી ગુ૦ પ્રતો, અવંતિમાંજ બા૦ પ્ર૦

શિશુપાળ મુખ થાશે શ્યામવર્ણ, રૂખમણીનું પ્રણ કરશો હર્ણ.
નિધન નરકાસુરને કરી, વરસો સોળ સહસ્ત્ર સુંદરી;
અસુર માત્ર કરશો સંઘાર, ઊતારશો ભૂતળનો ભાર.
અક્રૂર તેડવા આવશે આજ, ખોટી મો થાશો મહારાજ;
હસી સામળીયે કીધી સાન, શ્રીનારદ પામ્યા અંતરધ્યાન.
શુકજી કહે સાંભળીયે રાય, તે વારતા ગઇ મથુરા મ્હાંય;
કેશીનો સમાચાર સાંભળી, તવ કંસાસુરને મૂરછા વળી.
અંતરગત પામ્યો પરિતાપ, કેશી કેશી કહી કીધો વિલાપ;
શુંડવિના ભાઇ જેહેવો ગજ, થાય પાંખવિના પંખી અંકજ.
પ્રત્યંચાવિના જેહેવું ચાપ, મણિ દંત વિના જેહેવો સાપ;
દ્રવ્યવિના જેહેવો દાતાર, વ્યર્થ એહુ જેમ ખાંડી ધાર.
હોય મધ્ય પુતળી પાખે નેત્ર, વાડ ધણી વિના જેહેવું ક્ષેત્ર;
હોય વિદ્યાવિના જેહેવી રસના, આજ તેમ થયો હું કેશીવિના.
ઉતાવળા મોકલ્યા અક્રૂર, તાહારા પેહેલાં ગયો છે વ્યોમાસૂર;
નિપાતન કેશીને કરી, ધેનુ ચરાવા ચાલ્યા હરી.
જળક્રીડા માંડી મહારાજ, સંગ બળિભદ્ર ગોપનો સાજ;
ભીલૂ પરઠી જળમાં જઇ નહાય, હારે તે ઊંચલી લઇ વટ જાય.
વ્યોમાસુર આવ્યો ગોપ થઇ, ગોવાળા કો સમજ્યા નહીં;
તે ઘણા ગોપને ચોરી જાય, જઇ સંતાડે તે ગુફા મ્હાંય.
જવ અર્ધ ગોવાળા ઓછા થયા, શ્રીકૃષ્ણ કેહે સખા કહાં ગયા;
દીઠો દાનવ ને મૂકી દોટ, જઇ વ્યોમાસુરની ઝાલી કોટ.
મરડી આમળી નાખ્યો ધર્ણ, પદપ્રહારે માડયો મર્ણ;
એમ વધ વ્યોમાસુરનો થયો, તે દેવ થઇને સ્વર્ગે ગયો.
સમાચાર તે કંસે સાંભળ્યો, વ્યોમાસુર કેશી પાસે પળ્યો;
શ્રીકૃષ્ણ પધારયા ગોકુળ મ્હાંય, તે હહાડે છેહ્લી ચારી ગાય
માયા ઉતારી વૈકુંઠરાય, શ્રીવૃંદાવનથી થયા વિદાય

ગોં ગોપથી ઉતાર્યું મંન, અતિદુખ પામ્યા જગજીવંન ૧
ગોવર્ધનને કરી પ્રણામ, ગોકુળ આવ્યા શ્રીભગવાન;
સંભાળી સહુને આપી જાય, નરહરીનાં નેત્ર ભરાય.

વલણ.

ભરયાં નેત્ર નારાયણે, સાંભળ પરિક્ષિતરાયરે;
ભટ પ્રેમાનંદ કહે કથા થયો, આડત્રીશમો અધ્યાયરે.

અધ્યાય ૩૯ મો.

(કડવું ૧૦૬ હું—રાગ રામગ્રી(

શુકજી ભાંખે સાંભળ ભૂપતી, પરમેશ્વરને માયા મોહ નથી;
મન ઊતાર્યું ગોકુંળમાંથી, જીવશે ગોવાળા હરિનામથી.

ઢાળ.

નામ નારાયણ વડે, જીવશે બીજા પરિવાર;
સુખ દેવા યદુવંશને, શ્રીકૃષ્ણે કીધો વિચાર.
પ્રાતઃકાળ સંધ્યા કરી, ધરી હરીનું ધ્યાન;
માળા મુદ્રા તિલક તુળસી, દિવ્યાંબર પરિધાન.

૧ અહીંથી તે અધ્યાયની સમાપ્તિ સુધી આ૦ ને એક ગુ૦ પ્રત એ બેનો પાઠ બીજી સઘળી ગુ૦ પ્રતોથી જુદો છે. એ બીજી બધીમાં 'ગો ગોપ૦ એ લીટી નથી પણ તેને બદલે 'ગોવર્ધનને૦ છે પછી 'સંભાળી૦' એ છે નેત્રને ઠેકાણે નયણ છે) ને પછી 'પ્રણુપર માતાપિતાને લાગ્યા પાય. 'મથુરા જાવા હરી તતપર થાય એ છે. વલણમાં 'મથુરા જાશે નારાયણ' છે. પ્રસંગાનુકુળ રસ ભર્યો પાઠ તો આ૦ પ્ર૦ નો છે.

પુષ્પચંદન સુગંધ શ્રીફળ, ભરી પૂજાનાં પાત્ર;
અક્રૂરે સામગ્રી કીધી, ચર્ચવા શ્રીહરિગાત્ર.
મથુરાપુરી એક કોશ મૂકી, થયો પશ્ચાત્તાપ;
કંસે કારજ ઘોર સોંપ્યું, કોણ માહારૂં પાપ.
કઠણ મલ્લ છે મલ્લઅખાડે, સુકુમાર કેશવરામ;
બાળક પીડા પામશે, થશે વદન માહારૂં શ્યામ.
થયો ગોઝારો ત્રૈલોકમાં, હું કંસાસુરનો દૂત;
વિઘ્ન કરશે વાટી તેડ્યા, અક્રૂરે નંદસુત.
અનિઘટ્યું આયુષ. ધિક છે, હું કહાં રહ્યો આધીન્ય;
પરાધીન કંસને વરતું, એ જીવવું અજોગ્ય.
મથુરા આવશે કૃષ્ણજી, શું થાશે ગોકુળમાંય;
કેમ જીવશે જશોદા, જેમ વચ્છ વોહોણી ગાય.
એક કંસ રૂડું માનશે, માઠું માનશે સંસાર;
મુને કાળ સરખો દેખશે, સહુ ગોપનો પરિવાર.
હું ગણાયો અસુર મળતો, ભક્ત નહીં કહે કોય;
અપજશ થયો ઉત્તરવયે, મુને મૃત્યુ શે ન હોય.
એક બુધ વિચારી સાધુએ, ઉભય પદારથ થાય;
શીખામણ દેઉં શ્રીકૃષ્ણને, જે ટળી રહે બલાય.
નસાડી મૂકું વનવિષે, મુને શું કરશે ભૂપાળ;
કહીશ કહ્યું નવ માનિયું, બાળક છે રંગિયા ગોવાળ.
નિજ મને નિરધાર કીધો, આવ્યો જમુનાતટ રથ;
ગોકુળ દીઠું હરખી, તવ ઉપના મનોરથ.

વલણ.

મનોરથ અક્રૂરને થયા, મળવા સુંદરશ્યામ રે;
છે અક્રૂરને વાહાલા ઘણું, પ્રેમાનંદ પ્રભુરામ રે.

(કડવું ૧૦૭મું—રાગ પંચગરામગ્રી)

અક્રૂર બેઠા રથ, મનોરથ બહુ કરે રે;
અંતરમાં અભિલાખ, નાનાવિધ ધરે રે.

હું જોઇશ ગોકુળ ગામ, સર્વ સોહામણુંરે;
સ્વર્ગ લોક કોણ માત્ર, શોભે વ્રજ ઘણુંરે.
જમુનાજીનો ઘાટ, વાટ વંનતણીરે;
જળ ભરતી જોઇશ નાર, ગોપી સોહામણીરે.
ઘાળળીઆળી ઘંન, ચૂડો કહોણી લગેરે;
તે દામોદરની દાસ, હું જઇ પડું પગેરે.
વૃંદાવનનાં ઝાડ, ફાલ્યાં ફૂલ્યાં ફળ્યાંરે;
તેનું પામીશ હું દરશંન, ભારે વાંકાં વળ્યાંરે.
તુળસીકયારા કોટિ, માંજર ડોલતીરે;
સાંભળીશ શબ્દ રસાળ, મહુઅર બોલતીરે.
દેખીશ ધાતી ધેન, ધોળી દુધે ભરીરે;
માકડી હરણી ગોરી, કાળી કાબરીરે.
ખાંડી મીંડી ગીણી, ડોલી કુડળીરે;
આજ દેખીશ હું દરશંન, ગાયની મંડળીરે.
નાહાનાં મોહોટાં વચ્છ, સાંડ સોહામણારે;
લટકાળા ગોવાળ, સખા કૃષ્ણતણારે.
મુને સુકન મારા થાય, માન દેશે હરીરે;
મળી સામી નાર, વારિઘટે ભરીરે.
ઉતરયો દક્ષણ પાસ, કાળો મૃગલોરે;
આસ સારસ શુક, શબ્દ કરે ભલોરે.
ચકોર મોરને હંસ, બોલે કોકીલારે;
ફરકે જમણી આંખ, સુકંન થાયે ભલારે.
સુકનનું એ ફળ; સામળીયો મળેરે;
હુંને હરજી થઇયે એક, કંમાસુર બળેરે.
ગતજન્મનું પુણ્ય, પ્રબળ માહારૂં હશેરે;
પ્રભુનું પામીશ દરશંન, લોચન ધન્ય થશેરે.
આવો અક્રૂર રાય, કહેશે કૃષ્ણ મુખેરે;
હું તે વેળાનું રૂપ, રાખીશ હૃદે લિખેરે.

હરિ દહોતા હશે ગાય, દોહોણી કરે ધરીરે;
દેખીશ રેડતાં દૂધ, પાત્ર ભરી ભરીરે.
બ્રહ્મા સરખા નંદ, સાવિત્રી જસોમતીરે;
રખે કરે માહારી લાજ, હું છું જાદવપતીરે.
ઘોડાની ઘુઘરમાળ, ઘંટા ઘમકશેરે;
કહેશે આવ્યું કોણ, ભત્રીજા ચમકશેરે.
ઓળખશે તતકાળ, સામાં આવશેરે;
કાકાજી કહીને કૃષ્ણ, મુને બોલાવશેરે.
હું લાગીશ પ્રભુને પાય, હરિ ઉઠાડશે હાથેરે;
ગળામાં ઘાલી બહાંય, ચાંપશે હૃદયાસાથેરે.
લક્ષ્મીને રમ્યાનું સ્થાન, વહાલાજીનું છે હદેરે;
ગોપીનો વિશ્રામ, ચરચ્યું મૃગમદેરે.
કૌસ્તુભમણિ વનમાળ, તુળસી મંજર ગુંજારે;
તે અડશે માહારે અંગ, ભેટશે ભરી ભુજારે.
વામ દક્ષણ વીર, વળગી બેસશેરે;
દેખાડશે દીનદયાળ, ગોકુળની સેરડીરે.
તેડી જાશે મંદિર મહાંય, પ્રીતે આદર કરીરે;
બેસાડશે દિવ્યાસન, પૂછશે વાત હરિરે.
એહવો અંતરનો અભિલાપ, મનોરથ બહુ થયારે;
થાતે સાયંકાળ, અક્રૂર ગોકુળ ગયારે.

વલણ.

ગયા સંજ્યા સમે ગોકુળે, આવ્યા નંદને આંગણેરે;
મેળાપ કાકા કૃષ્ણનો તે, કથા શ્રીશુકજી ભણેરે.

(કડવું ૧૦૮મું—રાગ ધનાસરી)

રથજ આવ્યો નંદજીને બારણે, અક્રૂર પધારયા કાંઇએક કારણે;
ભત્રીજાને દેખી કાકાજી હરખ્યા, મુકી ગૌ દોહોવી મળવા હરિ ધસ્યા.

ઢાળ.

ધસ્યા શ્રી કૃષ્ણ હેત સાથે, સંકર્ષણ પૂંઠે ગયા;
અક્રૂર ઊતે પાય લાગા, નાથજીયે કર ગ્રહ્યા.
પરસ્પરે સ્તવંન કીધાં, ભત્રીજા વામ દક્ષણ રહ્યા;
વળગી હાથે આદર સાથે, મંદિરમાં તેડી ગયા.
આવી ભેટયા નંદજી, આનંદી માત જસોમતી;
અર્થ જાણ્યાવિના પ્રીત કીધી, જમદૂતવત જાણતાં નથી.
નામે છે જળ જસોમતી, નંદ પખાળે પાય;
બળીભદ્રજીયે ધૂપ કીધો, વિઠ્ઠલ ઢોળે વાય.
ચંદન કુમકુમ કેસર માળા, આરતી કરી સ્તવન કર્યું;
અક્રૂરચરણે નંદરાયે, પ્રેમે મસ્તક ધર્યું.
ઘૃત પકવાન પય શર્કરા, ભોજનનો પ્રકાર;
મુખવાસ આપી સેજ બેસાડયા, દીઠી સ્વાગત ભ્રાતકુમાર.
અક્રૂરને પૂછે કૃષ્ણજી કહો, સમાચાર મથુરાતણાં;
અમો સાંભળ્યું જે કંસરાયે, જાદવ સહુ પીડયા ઘણા.
ઉગ્રસેનજી શું કરે છે, પદવી પુત્ર તણે ગઇ;
જીવે છે વસુદેવ દેવકી જે, કારાગૃહે નાખ્યાં લઇ.
અક્રૂર વળતું બોલીયા, તમે સાંભળો ગોકુળપતી;
કંસનું બળ તહાં લગે, ગદાપુરૂષ તહાં આવ્યા નથી.
વસુદેવ દેવકી છૂટશે, દુખ જાશે જાદવતણાં;
માત તાતે સંભાળ લીધી નહીં, તહાં લગે બાળક દયામણાં.
રાજ કંસાસુર તણું, સુખ પરજાને કશું;
પરાધીન પરજા થઈ જેમ, આટકીને ઘેર પશુ;
કાકાના વાયક સાંભળીને, ક્રોધ્યાં કેશવરાય;
સંકલ્પ કીધો કુશળ માટે, અચુત આપશું ગાય.

વલણ.

ગાય આપશું વિપ્રને, જ્યારે મળશે માત પિતાયરે;
ભટ પ્રેમાનંદ કહે કથા થયો, આડત્રીસમો અધ્યાયરે.

અધ્યાય ૩૯મો.

(કડવું ૧૦૯મું—રાગ મેવાડો)

(નંદવચન):—

કહો અક્રૂરજી કેમ પધારયા, અમ સરખું કાંઇ કાજજી;
અમ ગોપને મંદિર આવ્યા, તમ સરખા મહારાજજી.
નંદજીનાં વચન સુણીને, બોલ્યા શ્રી અક્રૂરજી;
મથુરામાંહે જાગ કરે છે, કહિયે કંસાસૂરજી;
તમને હું તેડવા મોકલ્યો છું, એ આમંત્રણની રીતજી;
શ્રીકૃષ્ણને મળવાની ઇચ્છા, કંસાસુરને ચીતજી.
સકળ ગોપ રામકૃષ્ણ સંઘાથે, તમને નીમંત્રણજી;
નોતરૂં સાંભળી નંદજીનું, હરખ્યું અંતઃકરણજી.
કપટ ન જાણ્યું કંસાસુરનું, આનંદ્યા નંદરાયજી.
ગોપ સરવે તતપર થાઓ, સાદ પાડ્યો પુર માંહ્યજી
દૂધ ઘૃત લીયો મહી માખણ, નૃપને ભેટ કરવાજી
રામકૃષ્ણને જાતા જાણી, ચિંતા લાગી દુઃખ ધરવા
આગળથી વ્રજવધુએ જાણ્યું, છે કાંઈ કપટની વા
ફરી નહીં આવે મથુરાથી, એ જાશે યાદુનાથ
એકેકને ઘેર જાયે કૈ ... કરે, વાત સુણી ...
મધુપુર જાશે શ્રીકૃષ્ણ તો, મળવાની ...

ચાર જુગ નિશા થઇ ભારે, ન મળી નેત્રનિમેષજી;
અણવિચાર્યું નંદ કરે છે, છે કંસને હરિપર દ્વેશજી.
કોએક સ્ત્રીને નિદ્રા આવી, તેહેને ઘોર સ્વપનજી;
હરિવિજોગનું આગમ થાએ, ફરકે જમણું લોચનજી.
નંદરાયને નિદ્રા આવી, પહોડયાં જસોદા માતજી;
શ્રીકૃષ્ણે એકાંત પૂછી, અક્રૂરજીને વાતજી.
ઘણું દુઃખ સુને છે કાકાજી, કંસે હણ્યા ખટ ભ્રાતજી;
અદ્યાપિ કારાગૃહ વેઠે [1] છે, અમારા માતતાતજી.
કાકાજી તમો ભલે પધારયા, અમને દીધું માનજી;
કાલે કંસાસુરને મારૂં, એમ બોલ્યા ભગવાનજી.
વાત કરતાં વહાણું વાયું, સજ થયા ગોવાળજી;
ગોપવધૂને અક્રૂર ભાસે, જાણે કૃતાંત [2] કાળજી.

વલણ.

કાળ દેખી કામની, અક્રૂર નોહે પણ ક્રૂર ખરોરે;
જો જાવા દેશો કૃષ્ણને તો, મળવાની આશ્યા પરહરોરે.

(કડવું ૧૧૦ મું—રાગ વેરાડી ચોપઈ)

વ્રજબાળાને જ્વાળા વિખતણી, શ્યામ રામજાએ મથુરાભણી;
વ્હીલાં વદન એકત્ર સુંદરી, શિર ડોલે બોલે જાશે હરી.
મથુરાની નારી કામણભરી, તે મોહશે જોશે કટાક્ષજ કરી;
હાવ ભાવ આદર ચાતુરી, અનેક વચન બોલે માધુરી.
નહીં દૂપણ ભૂપણસોળે ભરી, ગજગામની ભામની સરવોપરી;
મૃગનયણી રયણી રમી જાણે, તે જતીને રતીમાં ઘેર આણે.
આપણો સ્વામી કામી નંદકુમાર, વહાલાને વહાલોછે વ્યભિચાર;
તજે ગોળ જે શર્કરા ચાખે, પામે રત્ન તો કાચને શિદ રાખે.
શિદ સેવે ગુંદી જે જે પામે દ્રાખ, મથુરાદાસી આપણ સરખી લાખ;

૧ 'પડયાં' બા૦ પ્ર૦. ૨. 'કેવળ' ગુ૦ પ્ર૦

તે ક્ષત્રાણી રાણી ગુણભંડાર, આપણ આહીર દુર્બળ અવતાર.
તે પેહેરે પટોળી ચીર નિર્મળાં, આપણે પેહેરીયે જાડાં કાંમળાં;
તેહેને મુક્તાફળમાળા મોહોટી, બાઇ આપણી કોટે ચણોઠી.
તેહેને સેસફૂલ સેંથે રાખડી, આપણે માથે મહીની ગોળી
વ્હડી;
તે જાણે ઉગટ કરી મુખ માંજી, આપણ ન જાણીયે લોચન આંજી.
તેહેને સપ્તભૂમિનાં મંદિર ખરાં, આપણને વસવા નીચાં છાપરાં;
તે પંચામૃત જમાડે સુંદરી, આપણે પાઇયે છાસ વાટકો ભરી.
ચોર કરી આપણ વહડીયાં, કહાં નગ્રનાયિકા ક્યાં ગામડીયાં;
કહાં કનક ને કહાં કથીર, કહાં ઉત્તમ ક્ષત્રી કહાં આહીર.
બાઇ જ્ઞાન નંદરાયનું ગયું, પાપી અક્રૂરનું માન્યુ કહ્યું;
થઇ મૂર્ખ જસોદા માવડી, કાળજ પુત્રને મૂકે કહાડી.
ગોપી આકુળ વ્યાકુળ હોય, તે શરદસુખ સંભારી રોય;
બાઇ કોણ વાંસળડી વજાડશે, કોણ રાસક્રીડા રમાડશે.
દાણ લેવા ઘાટ કોણ રોકશે, વ્યંગવચન કોણ કહી ટોકશે;
જેણે ચંદન ચરચી દઝાડયાં, પ્રભુએ ઉંચા ચહડાવી પછાડયાં.
બાઇ રંકને કેમ છાજે મણી, અભાગિયાંને અનાથ ધણી;
માનસુકન બાઈ થાય છે ઘણા, હરી તરછોડે એહેમાં નહીં મણા.
પછે બ્રહ્માને સહુ દેછે ખોડ, કાં સંજોગ મળ્યો રણછોડ;
સંયોગ કરી કાં કરો વિયોગ, કેમ સેહેશું વિયોગ લક્ષણ રોગ.
એ રોગને ઓખદ કાંહી નહીં મળે, એ ગુપ્ત માર અંતર
પરજળે;
ધન્વંતરી જો વાહારે ધાય, પણ દીર્ઘ રોગ દૂર નવ થાય.
હારી જાયે અશ્વિનિકુમાર, ન ભેદે ઓખદનો ઉપચાર;
તો વ્યાધી અમારો તતક્ષણ ટળે, જો ફરી મોરલીધર મળે.
બ્રહ્મા તુજકને માગૂં એહ, તું રખે આપતો માનુષી દેહ;
જો આપે માનુષા અવતાર, તો ન કરીશે કોસું મિત્રાચાર.
જો મેળે શુભ મિત્ર સંયોગ, તો ના પાડીશ વળતો વિયોગ;

જો વિયોગ દહે અંતઃકર્ણ, તો ઉતાવળું તું આપે મર્ણ.
ધન્ય મૃત્યુ જીવવું ધિક્કાર, જો મેહેલી જાયે પ્રાણાધાર;
હે બ્રહ્મા એક તેં ફૂડું કર્યું, જે અક્રૂર નામ પાપીનું ધર્યું.
ઉદવસ્ત કરે છે ગોકુળ ગામ, એ દુષ્ટનું ઘટે ક્રૂર નામ;
અમારે લેલાટે તેં લખ્યા અક્ષર, સદા ગોપી રમશે કમળાવર.
તે અક્ષર ભૂસેછે અક્રૂર, ધાઓ વાહારે વેહેલા થાય અસૂર;
શાતા ટળી થાયે અક્ષર શ્યામ, તો અચળ વિધિ નહીં તાહારૂં નામ.
ઠગરૂપ બ્રહ્મા અમો ઓળખ્યા, મથુરાની સ્ત્રીને અક્ષર લખ્યા;
સુક્રીત અમારાં સરવે ગયાં, અમો જેહેવાં હૂતાં તેહેવાં રહ્યાં.
ઘણા યાદવ મૂઆ મથુરા મહાંય, તો અક્રૂર પાપી જીવ્યો કાંય;
શકટ હવડાં જોતરાશે, બાઇ રથે બેસી જીવન જાશે.
માહો માંહે વાત કરે સુંદરી, શ્રીકૃષ્ણ વિના જીવશું કેમ કરી;
હોય દીપક વોહોણું જેહેવું ગેહ, બાઇ પ્રાણ પાખે જેહેવો દેહ.
થાય જળ વિના જેહેવી વેલડી, રાણી વિના જેમ સાહેલડી;
મણિધર વિના જેહેવી કાંચળી, બાઇ જથા નેત્ર ગઇ પૂતળી.
વિનય રહિત જેહેવી રસના, તેહેવાં આપણ વિઠ્ઠલ વિના;
ચાંદણી ચંદ્ર વિના જેમ થાય, ગોવિંદ વિના તેમ થાશે ગાય.
સૂર્ય વિના જેમ હોય ગગન, શ્રીકૃષ્ણ વિના તેમ વૃંદાવન;
ભરથાર વિનાં નારી સ્તન, ગોપાળ વિના તેમ ગોવરધન.
મૃગ વિના જેહેવી મૃગલી, વ્હાલા વિના તેહેવી વાંસળી;
જેમ છત્ર વિના જેષ્ટિકા પડી, હરિ વિના તેહેવી લાકડી.
રાજા વિના છત્ર સૂનું જથા, મોરપીછમુગટ તેહેવો સર્વથા;
જેમ ધન હીન વેપારી થાય, તેહેવે રૂપે થાશે નંદરાય.
જેમ જળવિના નિરસ[1] વાવડી, તેહેવી થાસે જસોદા માવડી;
એહેવા વિચાર કરે કામની, રોઇ રોઇ ખોઇ પ્રાણી જામની.
શુકજી કહે સાંભળ ભૂપાળ, સાવધાન થયા સહુ ગોવાળ;
દૂધ દધી ઘૃત ને નવનીત, લીધી ભેટ મળવાની રીત.

૧ બા૦ પ્ર૦ ગુ૦ પ્રતોમાં 'વ્યર્થ,' "જથા," 'જસ' છે.

ઉન્મત્ત સાંઢ શકટ જોતર્યા, ગોપ તતપર થઈ પરવર્યા;
પછી રામ કૃષ્ણ કીધા સાંતરા, નંદરાય અતિ હરખે ભર્યા.
શ્રીકૃષ્ણને શીક્ષા દેછે નંદ, કહેવા ડાહ્યા થાઓછો ગોવિંદ;
ઘણું દોહેલું છે રાજદ્વાર, તું ધૈર્ય રાખજે પ્રાણઆધાર.
પ્રથમ પ્રણામ જઇ કીજીયે, જીકાર કરી ઉત્તર દીજીયે;
કીજીયે વાત બોલતાં નવ ખીજીએ, કાંઇ આપે તે શીર નામી
લીજીએ.
સભામાં અરૂંપરૂં નવ જોઇયે, માહારા દામોદર ડાહ્યા હોઇયે;
પ્રથમ મુહુર્ત કરાવું આજ, સંતોખવો છે કંસ મહારાજ.
જસોમતી કરાવે શૃંગાર, માહારો પુત્ર જોઇ આવશે રાજદ્વાર;
પંચગવ્ય રક્ષા બહુ કરી, સુત સાંજે વહેલા આવજો ફરી.
જો વાસો રેહેશો મથુરા મહાંય, તો તું વિના માહારી રાત નજાય;
નહી તો નંદ તમે વાસો રહેજો, પણ કૃષ્ણને ઘેર મોકલી દેજો.
દધીપ્રાશન કીધૂં ભોજન, છેડે ખાવું કાંઇ કીધું બંધન;
બીજા ગોપને કહે જસોદા માવડી, કૃષ્ણને મૂનો મો મુક–
શો અધઘડી[1].
હળધરને સોંપી આપ્યા હરી, મરીજાઉં હું મિઠડાં કરી;
વ્રજવાસીને હરિ મૂકી હીંડે, પરિગ્રહાને માયા કેમ પીડે.
પરિત્યાગ ગોકુળનો કરે, ગોપવધૂ સહુ આંસુ ભરે;
કપાળે કુમકુમ ચાંદલા કરી, શુભ અક્ષત તે ઉપર ધરી.
કુશળદક્ષણા આપી[2] ઘણી, મહાવ પધારે મથુરા ભણી;
જેમ માત પિતા બાળકને હણે, તેથી વજ્ર મન કીધું ઘણે.
ઉછેરયાં વૃક્ષને છેદે માળી, વિજોગ ખડગે છેદી વ્રજબાળી;
જેમ જેમ હરિ બહાર પગલાં ભરે, તેમ તેમ ગાય હીસારા કરે.
જેમ જેમ સૂરજ અસ્તાચળ જાય, તેમ તેમ અંધકાર બહુ થાય;

૧ "એક" બા૦ પ્ર૦ ૨ "અપાવી" ગુ૦ પ્ર૦

જેમ જેમ ચાલે જુગદાધાર, તેમ તેમ ગોકુળ થાય સુનકાર.
ફેરવ્યો ગાયને વાંસે હાથ, વાછરૂને ચાંપ્યા હૃદયા સાથ;
માયા ઉતારી સુરભીતણી, માત જસોદા દીસે દયામણી.
જનુનીને ભેટયા ભુજ ભરી, પ્રભુને આંસુ પડયાં નીસરી;
જસોમતીનું હેત સાંભર્યું, વ્યાપી માયા બ્રહ્મપણું વીસર્યું.
શત કલ્પ સેવા કરવા રહીયે, પણ માને ઓશિંકળ નવ થઈયે;
મેં ઘણે ઠામ લીધો અવતાર, પણ માતનું સુખ લીધું આવાર.
શત સહસ્રસગપણ છે સરવથી, પણ જનુનીનું હેત કહીંએ નથી;
હું વિના ગોપી જીવશે કેમ કરી, સુને મળી પતિલજ્જા પરહરી.
વસુદેવ દેવકી કોણ અક્રૂર, વ્યાપી માયા નયણે વહે જળપૂર;
ફરી આપ સંભાર્યું[1] હરી, કીધું હાસ્ય માયા પરહરી.
કહોની ગાય ગોપી જસોમતી. નિર્લેપ બ્રહ્મને માયા નથી;
હસતાં અંબાને પાગે પડી, અક્રૂરને રથ જઇ બેઠા ચહડી.
શું જાણે જસોદા ઘેલી થઇ, જુએ જાતો જીવન ઉભી રહી;
એક ઘડી નથી કીધા વેગળા, તમો સહુવારા આવજો સામળા.
રસોઈ કરી હું જોઊં વાટ, કરશો વિલંબ થાશે ઉચ્ચાટ;
પછે હા કહી રથ હાંકયો હરી, દીધી આશ માએ જાણી ખરી.
ગોપીકાને કીધી કરની સાન, ઉતાવળો રથ ખેડયો ભગવાન;
ગોપીકાએ કપટ જાણ્યું તતકાળ, છેહ દીધો છળ કીધું ગોપાળ
આઇ પ્રાણ જાય ત્યાં લજ્જા કશી, નિર્લજ થઇ સહુ પૂઠે ધસી
ગુપ્ત સ્નેહને પ્રગટજ કર્યો, ફરી વળી રથ હાથે ધર્યો.

વલણ.

ધર્યો રથ જઇ ગોપીયે, શ્યામા સહુ વીટી[2] વળીરે;
સમશ્યા કરે સામળો પણ, તિલ ન થાય વેગળીરે.

---

૧ " સંભાળ્યું " બા૦ તથા બે ગુ૦ પ્ર૦
૨ 'રોળે મળી' બા૦ પ્ર૦

(કડવું ૧૧૧ મું—રાગ મેવાડો)

નહીં જાવા દીજેરે, જીવન નહીં જાવા દીજે-
નહીં દીજે જાવા નાથજીરે, તમને નંદરાયની છે આણ;
પાછા વળશો[1] હાર માનીરે, તમને જોડી કહુછૌં પાણ—નહીં૦
કપટ દીસેરે, કહાના કાંઇ કપટ દીસે-
કપડ ભાસે અમનેરે, પડી પેટડીયાંમાં ફાળ;
ગોપી દેહ સામળીયોરે આત્મા લેઈ ચાલ્યો અક્રૂર કાળ—નહીં
સુકન માઠારે, થાય અમને સુકન માઠા-
સુકન માઠેશ થાય તે દેખીએરે, ઝાંખો ગગને સૂર;
દવ લાગ્યો વૃંદાવનનેરે, જમુના શોણીતપૂર—નહીં૦
ગોકુળ સૂનુંરે, સામળિયા ગોકુળ સૂનું-
ગોકુળ સૂનું સામળારે, સૂની તમારી ગાય;
અમો નિરભાગી આહીરડાંરે, અક્રૂર લૂટી જાય—નહીં૦
કો વાહારે ચડજોરે, કો વાહારે ચડજો-
કો વાહારે ચડજો રાંકનીરે, અમો અબળા છૌં બળ હીન;
કૃષ્ણ વિના શું જીવવુંરે, અમો દૈવે કીધાં દીન—નહીં૦
અમો સાથે આવુંરે, પ્રભુ અમો સાથે આવું-
સાથે આવું સામળારે, નથી કુટુંબનો અરથ;
સેરડામાં સુતી સુંદરીરે, હાંકો હૃદયા ઉપર રથ;—નહીં૦
સ્નેહ સંભારોરે, સામળીયા સ્નેહ સંભારો-
સ્નેહ સંભારો શ્યામજીરે, શરદ સમેની રાત;
પાછા વળો કે પ્રગટ કરૂંરે, કો વૃદ્ધ સાંભળશે વાત—નહીં૦
બાંધી મૂઠીરે, રાખીયે બાંધી મૂઠી-
બાંધી મૂઠી રાખીયેરે, ઉઘાડે અનરથ;
અમો નિર્લજ થઇને બોલશુંરે, નથી વારવા કો સમરથ—નહીં૦
અમો દાસી તાહારીરે, દામોદર દાસી તાહારી-
દાસી છૌં અમો તાહારીરે, તું સ્વામી દીનદયાળ;

[1] 'વળશો' આ૦ ૨ે એક ગુ૦ પ્ર૦ બીજીઓમાં 'વળજો' છે.

પ્રાણનાથ પોતાનો પરહરેરે, કોણ બીજું લે સંભાળ–નહીં૦
શો વાંક અમારોરે, વાહાલા શો વાંક અમારો–
શો વાંક અમારો વીઠુલારે, જે મૂકોછો—મહારાજ;
જો તુચ્છકારી તરછોડશોરે, તો જીવ્યાનું શુ કાજ—નહીં૦
અમો આગમ જાણ્યું રે, વાહાલા અમો આગમ જાણ્યું—
આગમ સૂજે સામળારે, મનને નિશ્ચે થાય;
હવે મળવું દોહેલું રે, નહીં આવો ગોકુળ મહાંય—નહીં
છૂટી વેણીરે, કોની છૂટી વેણી—
છુટા કેશ ઉઘાડાં મસ્તકરે, પટકુળ ભોમ ભરાય[1];
મુખમાં મુકે દશ આંગળીરે, અબળા આડી થાય—પેહીં૦
આંસુ ભરતીરે, શ્યામા આંસુ ભરતી—
આંસુ ભરતી ભામની રે, પટ પાથરી માગે માન;
રખે ધીરો પાપી કંસનેરે, કાંઇ કહ્યું માનો કહાન—નહીં૦
લજ્જા મૂકી રે, ગોપીયે લજ્જા મૂકી—
લજ્જા મૂકી ગોપીયેરે, બાઇ પ્રગટ કહો ભરતાર;
સ્ત્રી થઇને પાલવ ઝાલોરે, શું કરશે સંસાર—નહીં૦
મનનું કારણ રે, ગોપીનાં મનનું કારણ—
મનનું કારણ ઓળખ્યુંરે, સાચે વહડશે વ્રજનાર;
ભાર પોતાનો રાખવારે, રથથી ઉતર્યા મોરાર—નહીં૦
અળગી તેડીરે, ગોપી સહુ અળગી તેડી—
અળગી તેડી સુંદરીરે, કરની કીધી સાન;
દશને[2] રસના ડંસીરે, શિર ધુણે ભગવાન—નહીં૦

(કૃષ્ણવચન)—

ઘેર પધારોરે, ગોપી ઘેર પધારો—ધ્રુ૦
ઘેલા ન થઇયે રે, એમ ઘેલાં નવ થઇયે–
ન થઇયે ઘેલાં સુંદરીરે, છે કહિણુ લોકાચાર

૧ 'ભરાય' પ્ર૦ ૨ 'સાને' પ્ર૦

બ્રહ્મચારી મુને સહુ જાણે છેરે, કાં ભાંજો છે તમો ભાર—ઘેર૦
ઘણી પ્રીત તમારીરે, બાળા ઘણી પ્રીત તમારી–
તમારી પ્રીતને દોરડેરે, હું બાંધ્યો છૌં નિરધાર;
આ વચન મહારૂં માનજોરે, હું ફરી મળીશ એકવાર—ઘેર૦
ભરમે ભૂલી રે, ગોપીકા ભરમે ભૂલી–
ભરમે ભૂલી ભામની રે, ન પીછી બોલ્યાનો અર્થ;
છળ કરી છબીલો ચાલ્યો રે, પછે હાંકી મૂક્યો રથ—ઘેર૦

(કડવું ૧૧૨ મું—રાગ ધનાસરી મેવાડો)

વાહી વ્રજનારી હો, રથ હાંક્યો હરી;
છેક છેહ દીધો હો, નવ જોયું ફરી.
મોહન પધાર્યા હો; શ્રી મથુરાભણી;
આશ્ચર્યે બાંધી હો, નારી વ્રજતણી.
જમુના કરાડા હો, ગોપી ફરી જૂએ;
રથ જાય વેગળે હો, તેમ તેમ ઘણું રૂએ.
ધ્વજા રથની હો, દીસે ફટકતી;
વેજોગે વેધી હો, અબળા લટકતી.
રથરેણું ઉડે હો, નાથ ગયા વેગળે;
નીરખે નાથને હો, નિમેષ ના મળે[1],
[illegible] ધોવાયા હો, રોઈ રાતી આંખડી;
[illegible] છબીલે હો, વ્રજવધૂ રાંકડી.
[illegible]તા પૂઠળે હો, કો દ્રુમપર ચડે;
[illegible]રણા હો[2], કાંઈએક દૃષ્ટે પડે.
[illegible]રી હો, કર મસ્તકે ધરી;
[illegible]રેતી હો, ફરી આવશે હરી.

[1] [illegible] બા૦ પ્ર૦ મા "નિમેષ નવેગળે"
[2] એક ગુ૦ પ્ર૦ માં બીજી ગુ૦ પ્રતોમાં "લો-

હેઠાં ઉતરીને હો, વાત છાની કરી;
તે પગલાં પેખે હો, અબળા મોહ ભરી.
તે ચરણની રેણું હો, ગોપી વદન કરે;
દષ્ટ મથુરા ભણી હો, પાછી નવ ફરે.
ઘણું દોહેલે હો, ગોપી ઘેર ગઈ;
વ્રજની વેદના હો, કેમ જાએ કહી.
સાંભળ રાજા હો, શુકજી ઓચરે;
મારગમાં જાતાં હો, અક્રૂર ચિંતા કરે.
ધિક્ બુદ્ધિ મહારી હો, કોણ કર્મ આચરૂં;
બાળક બેહુ ભોળા હો, કેમ લેઈ સાંચરૂં.
કપટી રાજા હો, કંસ કૂડે ભરયો;
બાળકનું શું ગજું હો, સંદેહ મન ધરયો.

વલણ

સંદેહ અક્રૂરને થયો, એ રામકૃષ્ણનું શું ગજુ રે;
પાછા વાળું બાળને, મરજાદા કંસની તજુ રે.

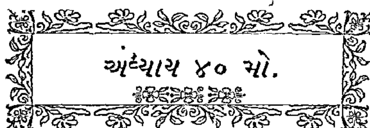
(કડવું ૧૧૩ મું—રાગ ધનાસરી)

અક્રૂરને ચિંતા થઇ મનમાં, બાળકની શી પેરજી;
કેમ કુશળ હોએ પોપટને, પડયા પારધીઘેરજી.
શ્યામવર્ણ મુખ મહારૂં થાશે, જો કંસ કરશે ઘાતજી;
બાળક બેહુને વળાવું પાછા, કહું કપટની વાતજી.
વિચારતાં આવ્યું જમુનાતટ, ઉતરવાનો ઘાટજી;
અક્રૂર ચાલ્યા મર્જન કરવા, અંતરમાં ઉચાટજી.
પ્રાતઃસ્નાન કરો બેહુ બાંધવ, ઉત્તર દે કૃષ્ણદેવજી;
આહીંને ઘેર અમો ઉછરયા, નથી નહાવાની ટેવજી.
તમો સ્નાન કરો કાકાજી, નહાયા નહીં જગદીશજી;
કેવળ બાળક કૃષ્ણજી જાણ્યા, કાકે ધુણ્યું શીશજી.

અક્રૂરજી પેઠા યમુનામાં, શ્રીકૃષ્ણે કૌતક કીધુંજી;
ઉદક માંહે કાકાજીને, હરિયે દરશણ દીધુંજી.
રામકૃષ્ણ બે જળમાં દીઠા, અક્રૂર વિસ્મે થાયજી;
હવડાં રથ ઉપર બે હુતા, કેમ આવ્યા જળમ્હાંયજી.
અક્રૂરે જોયું બહાર નીસરી, દીઠા રથ ઉપર બે ભાઇજી;
બીજી વાર જોયું જળ મધ્યે, સૂતા છે શેષશાઇજી.

વલણ.

શેષરૂપ અનુપ દીઠું, અક્રૂર વિસ્મે થાયરે;
ભટ પ્રેમાનંદ કહે કથા થયો, ઓગણચાળીશમો અધ્યાયરે.

અધ્યાય ૪૦ મો.

(કડવું ૧૧૪મું—રાગ દેશાખની ચોપાઈ)

શુક કહે સાંભળ પરિક્ષત ભૂપ, અક્રૂરે દીઠું બ્રહ્મ સ્વરૂપ;
જળ માંહે દીઠા જુગતાત, શેષશાયી સુતા સાક્ષાત્.
અષ્ટ મહાસિદ્ધિ ઊભી છે દ્વાર, ચરણ તળાસે કમળાનાર;
શેષરૂપ છે રોહિણી તંન, તેહને પુષ્ટ કીધું લંબાસન.
બ્રહ્માજી ઉભા છે એક પાસ, એક પાસે બેઠા પતિકૈલાસ;
વેદ સ્તવે છે બંદી સમાન, ઋષિનારદ કરે સંગીત ગાન.
નવનિધિ દાસી સેવા કરે, પ્રભુ કોટિ ઈંદ્રની આશા ધરે;
ભક્તિ મુક્તિ બેહુ ઊભી દાસ, એહવા અક્રૂરે દીઠા અવિનાશ
હરખે આંસુ લોચનથી ખરે, અક્રૂર સ્તવન કેશવનું કરે;
નમો જગતપિતા નમો નારાયણ, નમો આદિરૂપ નમો

પારાયણ.

નમો નરકનિવારણ વિશ્વાધાર, નમો સાકાર નમો શૂન્યાકાર;
નમો માયાતીત ગુણાતીત રામ, નમો શાતા શાંતી વિશ્વ વિશ્રામ.
નમો પ્રપંચપર પરમાવધિ, સંસારરોગ નામ ઔષધિ;
અવિગતિ મહાગતિ ગહનગતિ, સર્વેશ્વર પરમેશ્વર પ્રાણપતિ.
છે આદે અંતે મધ્યે સમાન, નહીં નામ ઠામ ગામ ભગવાન;
અકળ મહાબળ નિર્મળ નામ, સર્વ ઘટવ્યાપક પૂરણ કામ.
નિઃકર્મ બ્રહ્મ સદોદિત ધામ, છો ભકતવંત્સલ પૂરણ રામ;
તહારી સત્તાએ ઉભો સંસાર, મોહોટા યોગેશ્વર નવ પામે પાર.
તું વિરાટ વામનરૂપ, તું સચ્ચિદાનંદ છે ચિદ્રુપ;
થાકી સરસ્વતી થાકા વેદ, હું પામર કેમ કરી પામું ભેદ.
શાસ્ત્ર પુરાણે કાંઇએક કહ્યું, કો માનુભાવથી લોકે લહ્યું;
તું સહસ્ત્રશીર્ષા રૂપ અકળ, વિકારયું તાહરૂં નાભિકમળ.
તે કમળથી બ્રહ્મા ઊપનો, તે બ્રહ્મા અંશ બ્રહ્મરૂપનો;
બ્રહ્માએ તપ કીધું અત્યંત, તમો આજ્ઞા આપી શ્રી ભગવંત.
સકળ સૃષ્ટિ બ્રહ્માએ કરી, માંહે સત્તા તેજ તમારૂં ધરી;
ચૌદ લોક ત્રણ બ્રહ્માંડ, સપ્ત દ્વીપ કીધા નવ ખંડ.
સાગર સરિતા શૈલને સર્પ, ચતુરવર્ણ પ્રજા મંત્રી નર્પ;
અંબર અવનિ અમર દાનવ, પતંગ પશુ પક્ષી માનવ.
શશક મશક કીટ જળચર, સઘળે તું વ્યાપ્યો પરમેશ્વર;
નામ બ્રહ્માનું પણ કરતા તૂંય, વિરંચિ બાપડો સમજે શૂંય.
બ્રહ્માંડ ત્રણ કો કહે એકવીશ, કો કોટિ બ્રહ્માંડ કહે છે જુગદીશ;
તાહારે રોમ રોમે[1] બ્રહ્માંડ અનંત, એકેક બ્રહ્માંડે વસે બહુ જંત.
જેમ ઊંબરનાં[2] વૃક્ષને ફળ બહુ, તે ફળનાં જંતુનો પાર ન લહુ;
એકેક ફળમાં નવ નવ ખંડ, તે ફળને જીવ જાણે બ્રહ્માંડ.

૧ બા૦ પ્ર૦ ગુ૦ પ્રતોમાં "કૂપે" છે, ૨. "ઘુલરના" ગુ૦ પ્રતો.

ખંડ ખંડના જીવ ઓળખતા નથી, પ્રભુ તાહારી મોહોટી
ગહન ગતી;
ધુલર ના જીવ કરે છે વિચાર, છે આ બ્રહ્માંડ એહેમાં સંસાર.
અંતરસંધ્ય ઉપર જો ચડે, બીજા ખંડમાં જીવ તે ભૂલો પડે;
તે ફળમાં સ્વર્ગ મૃત્યુ પાતાળ, ઉત્પત્તિ સ્થિત લય તેહેમાં
કાળ.
તે ભૂલા ભ્રમે ધુલરમાં પડયા, તે બ્રહ્મને શું જાણે જીવડા;
ભાગે ધુલર બાહેર નીસરે, પછે આ બ્રહ્માંડ અવલોકન કરે.
દેખે સૂર ચંદ્ર પૃથ્વી આકાશ, ફળ બ્રહ્માંડ જવ પામ્યું નાશ;
પૃથ્વિ ધુલરનો પ્રાણી હુંય, અક્રૂર કહે સ્વામી સમજું શુંય.
અનંત ધુલર ફળ અનંત, એકેકા ફળમાં કોટી જંત [નાણી;
તેમ પૃથ્વિમાં હું પામર પ્રાણી, માયાબંધે હું બાંધ્યો છૌં.
શંખાસુર મહા ઉન્મત્ત થયો, તે વેદ ચારને ચોરી ગયો;
મુકાવવા વેદ લીધો અવતાર, તે મચ્છરૂપ તુને નમસ્કાર.
સમુદ્રનું કરવા મથંન, કમઠ[1] રૂપ લીધું ભગવંત;
ચૌદ રત્ન તેં કહાડયાં બાહાર, તે કચ્છપરૂપ તુને નમસ્કાર.
હિરણ્યાક્ષે જવ અવની હરી, કીધી વાહાર વરાહ દેહ ધરી;
હણ્યો અસુર કરી ગદા પ્રહાર, તે શુકરૂપ તુંને નમસ્કાર.
પ્રલ્હાદ બાંધ્યાં સ્તંભસું તાણી, કીધો કાષ્ટવામ કરૂણા આણી;
હિરણ્યકશ્યપ ચીરીયો જગદાધાર, તે નૃસિંહરૂપ તુંને નમસ્કાર.
અશ્વમેધ કીધા બળિભૂપ, બાપ થયો તું બાળક રૂપ;
વિશ્વરૂપ ધરી વ્યાપ્યો સંસાર, તે વામનરૂપ તુને નમસ્કાર.
બ્રહ્માને આપવા ઉપદેશ, ધર્મ પાળવા ટાળવા કલેશ;
પ્રતિબોધ્યા સનકાદિક ચાર, તે હંસરૂપ તુને નમસ્કાર.
વેણુવપુથકી અવતરયા, તમો સુરભીરૂપે દોહી ધરા;

---

૧ શુ૦ પ્રતોમાં "કૂર્મ" છે.

બાંધી નીતિ શીખવ્યો સંસાર, તે પૃથુરૂપ તુંને નમસ્કાર.
અત્રિવંશ ઉદયા અવિનાશ, અષ્ટાંગ યોગ યોજ્યો અવિનાશ;
પૂજાવી પાદુકા ધર્મવિસ્તાર, તે દત્તાત્રેય તુંને નમસ્કાર.
કર્દમગૃહે ઉદયા ભગવાન, માતાને આપ્યું નિજજ્ઞાન;
દેવહૂતી કીધી બ્રહ્માકાર, તે કપિલરૂપ તુંને નમસ્કાર.
અસુરકુળને કરવા કલેશ, નિજ ભક્તને દેવા ઉપદેશ;
વીણામાં ગાયા વેદ ચાર, તે નારદરૂપ તુંને નમસ્કાર.
ક્ષમા શાંતિ અહિંસા નેમ, સમદર્શી સહુ પ્રાણી પ્રેમ;
ખટચક્રભેદ કીધો વિસ્તાર, તે ઋષભદેવ તુંને નમસ્કાર.
ગજરાજ જવ ગ્રાહે ગ્રહ્યો, માતંગ મૃત્યુતુલ્ય તવ થયો;
તેહેની વાહારે ધાશ વિશ્વાધાર, તે હયગ્રીવ[1] રૂપ તુંને નમસ્કાર.
શેષનાગને દેવા જ્ઞાન, બ્રહ્મચર્ય ધર્મ પાળ્યો ભગવાન;
સાધ્યો યોગ પ્રણવ ઓંકાર, તે સનકરૂપ તુંને નમસ્કાર.
થયા ઉન્મત ક્ષત્રીતન, તેં હણ્યો રાજા સહસ્રાર્જુન;
નક્ષત્રી કીધી એકવીસવાર, તે પરશુરામ તુંને નમસ્કાર.
વૈદ્યેશ્વર દેવતા વદે, ચૌદ રત્નમાં રૂપ કીધું ઉદે;
ઉપકાર કારણ ઔષધઉપચાર, તે ધન્વંતરીરૂપ તુંને નમસ્કાર.
તેં અસુર સૈન્ય સકળ વાહ્યું, અમૃત દેવને પ્રીતે પાયું;
તેં નારી થઇ મોહ્યો સંસાર, તે મોહિનીરૂપ તુંને નમસ્કાર.
કૌશલ્યાગર્ભરત્ન રઘુવીર, શલ્યા તારી બાંધ્યું સાયરનીર;
રાવણકુળ કીધો સંધાર, તે રામચંદ્ર તુંને નમસ્કાર.
તેં ધર્મ નિત્ય કીધું નિર્માણ, કર્યાં શાસ્ત્ર અઢાર પુરાણ;
પરાશરનંદન પરમ ઉદાર, તે વ્યાસરૂપ તુંને નમસ્કાર.
તાપસરૂપ ધરયું જગદીશ, તપ કીધું વર્ષ સહસ્ર છત્રીશ;
ઉર્વશીને આપ્યો અવતાર, તે નારાયણ તુંને નમસ્કાર.

1 'હેગ્રીવ' પ્રા૦ પ્ર૦ એકમાં 'હયગ્રીવ,' બીજીઓમાં 'ગ્રીવ' તે એકમાં 'મહ્યા' છે પણ ફરી જોઇએ.

અધ્યાય ૪૧ મો.

(કડવું ૧૧૫મું—રાગ રામગ્રી)

અક્રુરજીને પ્રભુજી પૂછેછે, ઘણીવાર લાગી કાકા શું છેજી.

શું છે કાકા કૃષ્ણ પૂછે. કાં નહાતાં લાગી વાર;
સૂરજ તો ઊંચા રહ્યા, કહોને જળમાં કીધો નમસ્કાર.
નીરમાં નીચા થઇ. કોણુ સાથે કીધી વાત;
અહીં બેઠા અમો સર્વ દીઠું, કહો કારણ તાત.
શું દર્શન પામ્યા વરૂણનું. કે દીઠું જમુના રૂપ;
તમો આવડું કહોને નમ્યા, કહો જાદવભૂપ.
અક્રૂર વળતું બોલીયા, વહ્યો હામીલા છેક;
રથ ઉપર તે જળવિષે છે, દર્શન બંને એક.
ધૈર્ય આવ્યું ભ્રાંતિ ભાંગી, નિવર્ત્યું અજ્ઞાન;
મન ગહ્વારૂં નિશ્ચે થયું, જો ક્રિયા કંઇ શાન્તન.

(કૃષ્ણવચન):—

સંકલ્પ વિકલ્પ પરહરો, નિશ્ચે ધાર્યો તાત:
કોણુ કહોને માનશે, દેવની વિપરિત વાત.
કાંઈ પ્રાતઃકાળ દેખશો, થશે જે થાનાર;
અક્રૂર રથ બેસાડીયા, ચાલ્યા જુગદાધાર.
જેમ દીપક આવે ઘરવિષે, ગગનમાં શશિ ભાણુ;
તેમ મથુરામાં આવીયા, સાર સામળવાન.
જઇને નાહ્યુ ઉતર્યા, નાવે તે જમુના નીર;
ઉગ્રસેનની વાડી વિષે, ઉતર્યા સહુ આહીર.

દિવસ ઘટિકા ખટ રહ્યા, અક્રુરને કહે નંદ;
કંસને કાલે મેળવશું, બાળક રામ ગોવિંદ.
આ વાડીમાંહે નિશા રેહેશું, અક્રૂર કહે ભલું રાય;
કાકા આવ્યા કૃષ્ણ પાસે, છે મનોરથ મનમ્હાંય.
અક્રૂરજી વિનતી કરે, અભિલાખ પહોંચે પૂર્ણ;
હું દાસ ગૃહે કૃપા કરો, પ્રભુ પધારો પ્રાઘૂર્ણ.
કૃષ્ણ કહે નથી કંસ મારયો, નથી થયાં માબાપ મુકત;
કાર્જ થયાં વિના પ્રોહોણા જમું, એ દેખીતું છે અયુકત.
અમો કંસને ઘેર આવીયા, નથી મળ્યા મથુરારાય;
આજ્ઞા વિના પ્રોહોણા જમું તો, મામાજી દુભાય.
અક્રૂરજીને વચન આપ્યું, સ્નેહે નંદકુમાર;
કો સમે હું પ્રોહોણો આવીશ, અણુતેડયો એકવાર.
સમાચાર જઇ કહો કંસને, આવ્યા નંદકુમાર;
ભૂપ તમને ભેટવાનો, કીધો કાલ વિચાર.
જાજો કારાગૃહ ભણી, કાંઈ કરજો કરની સાન;
જણાવજો માબાપને જે, આવ્યા રામ ભગવાન.
થઈ અવધ વરસ અગીયારની, તે જાણે છે વસુદેવ;
સમશ્યા કરજો તાતને, તે સમજશે તતખેવ.
એમ કહી અક્રૂર વળાવ્યા, તે ગયા રાજદ્વાર;
પાસે બેસાડી કંસ પૂછે, કહોજી સમાચાર.
કાંઈ થયું ઇચ્છયું આપણુ, આવ્યા કેશવરામ;
અક્રૂર કહે હા ભૂપતી, તે સિદ્ધ પામ્યું કામ.
વાડીમાંહે ઊતરયો, સર્વ ગોપનો પરિવાર;
ભલી ભાતે મળવા આવશે, કાલે નંદના કુમાર.
મેં જેમ મન ચિંતવ્યું, તે થયું ને થાશે;
અક્રૂરજી કહે કંસને, સહુ કાલે દુખ જાશે.
કંસરાય રીઝયા ઘણું, તેં સબળ કીધો સંચ;
અક્રૂરજીને આપીયાં, પહેરવાનાં વસ્ત્ર પંચ.

ઉજ્વળ અશ્વ પલાણુ સાથે, અર્પણ કીધો રાય;
અક્રૂરને કરૂણા કરી, સર્વ લોક વિસ્મે થાય.
*અક્રૂર નિજ મંદિર ગયા, આનંદ્યા કંસાસૂર;
દર્શન કરવા શ્રીકૃષ્ણનું, સહુ પ્રજા થઈ આતૂર.
ઘેરઘેર ચાલી વારતા, બાઈ જેહેની કરતાં વાત;
જસોદાજીવન ભક્તમોહન, આવિયા બેહુ ભ્રાત.
લજ્જા મૂકે કુળવધૂ, નિરખવા દેવ મોરાર;
વૃદ્ધ વાર્યું નવ કરે, પરવરે વાડી ગોત્તર.
નિજ પ્રજાની પ્રીતી જાણી, કહે નંદને રણછોડ;
આજ્ઞા આપો પિતાજી, છે ચહટું જોવાનું કોડ.
છે કહેવાં મંદિર નગ્રનાં, છજાં ઝરૂખા પોળ;
સેરી ફળીયાં નીરખીયે, જે હાટવાટની ઓળ.
નંદ કહે ગોવિંદને, તમો સાંભળો બળદેવ;
મોકલતાં મન માને નહીં, છે ઉછંકળની ટેવ.
ઉન્માદ ગોકુળમાં ભલો, જે કો નહીં પુછનાર;
મથુરાનો મારગ ભિન્ન છે, જહાં કંસનો અધિકાર.
*શ્રીકૃષ્ણ કહે પિતાજી સુણો, નગ્ર જોવાનું કામ;
પરગામને અમે ઓળખું નહીં, લીજીયે કોનું નામ.
તવ આજ્ઞા નંદની હવી, તતપર થયા બે ભાય;
સાથે અચુત ગોવાળીયા, પ્રભુ ગયા મથુરાહ્માંય.

વલણ.

મથુરાવિષે માધવ ગયા, વાજે વાંસળી બહુ છંદરે;
પ્રેમાનંદ પ્રભુ નિરખવા થયો, લોકને આનંદરે.

(કડવું ૧૧૯મું—રાગ વસંત.)

હાંરે મથુરા નગરીનું ચહટું, જુએ જુગદાધાર;

* એ અને પછીની બબ્બે લીટી બાળ પ્રતમાં નથી.
* એ ને પછીની એક લીટી બાળ પ્રતમાં નથી.

વેણુ રસાળ ગાય ગોવાળા, મધ્યે નંદકુમાર—મથુ૦
અચુત સખા સંઘાતે ચાલે, કો બાળ યૌવન કિશોર;
પૂર પોળે પેઠા પીંડારા વાજે મોરલી ઘનઘોર—મથુ૦
બાળક સહુ લટકતાં ચાલે, ઓઢી લોબરી લટકે;
કાળી કાંબળ ધાબળ ધોળી, ચુંદડી રંગ ચટકે—મથુરા૦
કેસર રસ બોળ્યાં ખોળિયાં, ખોસ્યાં અશોક આંબાપાન;
ગુંજા પ્રવાળાં તુળસી ટોડર, હદે હીંચે પરમાનધાન—મથુ૦
કાછ કછયાછે પંચવર્ણાં, કણુદોરે ઘૂઘરમાળ;
લટકાવે લાકડી કંદુક ગેડી, ચાલે ચમકતા ગોવાળ—મથુ૦
ઉડગણમાં જેમ ઇંદુ વિરાજે, તેહેવી મંડળી શોભી;
મથુરાની પોળે પેસતાં, મળ્યો મામાનો ધોબી—મથુ૦
પરિચટ હાંકે પોઠિયો, આવ્યો પટકુળ પખાળી;
ગોપને સાન દીધી સામળીયે, લાવે વૃષભને વાળી—મથુ૦
ઉન્મત્ત ગોપ ગયા કહેતામાં, ખાઝ્યો ધોબી પાડે ચીસ;
નમ્રવાણીયે રજક પ્રત્યે, બોલ્યા શ્રીજુગદીશ—મથુ૦
પરિચટને યાચે પરમેશ્વર, પૂરો ઇચ્છા અમારી;
એ વસ્ત્ર ચાર ઘડી અમો પેહેરૂં, પાછ આપશું ઉતારી—મથુ૦
સુખી લોક છે નગ્ર નિવાસી, અમો રંક કેહે રણછોડ;
સાંતરા થઇ ચાલુ ચહુટાંમાં, તું પૂરવ માહારાં કોડ—મથુ૦
અધમ બુદ્ધિ ઊન્મત્ત અજ્ઞાની, ઓળખ્યા નહીં અવિનાશ;
માધવ માગે ધોબી ના કેહે, અમર હસે આકાશ—મથુ૦

(રજકવચન)—

" તમો પીંડારા પશુઆં ચારો, શું સમજો રાજધાની;
જેમ રવિ રથે બેસવા ઇચ્છે, આગીયો અજ્ઞાની—મથુ.
શ્રવણે સાંભળ્યો કંસરાજા, તેહેનાં એ પટકૂળ;
આજ ગોવાળાનો કાળ આવ્યો, હું થાઇશ અનુકૂળ"—મથુ૦
કૃષ્ણનો કર તરછોડી નાખ્યો, ક્રોધ્યા શ્રીજુગદીશ;
વામ ભુજે લપડાક મારી, પડ્યું પરિચટનું શીષ—મથુરા૦

ઠળ્યો ધોભી ધર્ણ્યવિષેરે, કીધી કૃપા શ્રીભગવાન;
રજક ચત્રુભુજ થઇ ચાલ્યો, બેસી દિવ્ય વિમાન—મથુરા૦
ભાવ કુભાવે પ્રીતે દ્વેશે, ભકિત દરશણુ થાય;
પ્રેમાનંદ પ્રભુ સીતાપતી, સેવ્યો નિર્ફળ ના જાય—મથુરા૦
રામકૃષ્ણે પટકુળ પહેરયાં, વહેંચી આપ્યાં સર્વ ગોવાળ;
સોઇ સુલક્ષણને મંદિર, ગયા દીનદયાળ—મથુ૦
સુરકાઇને કહે લક્ષ્મીવર, આવ હરિજન ઓરો;
મોહોટી કબાય કરો બેસતી; ઘટે તહાં દો દોરો—મથુ૦
ચયો સજ ગજ કાતર લેઈ, અંગુઠી સોઇ લીધી;
ઉભાં ઉભાં રામકૃષ્ણુની, બેસતી કબાય કીધી—મથુરા૦
પ્રદક્ષણા કરી પાગ પડીયો, સોઇ રોઇ માન માગે;
આ પદાંબુજ પામ્યાનું ફળ, ભવભ્રમણ ભાંગે—મથુરા૦
સાયુજ્ય મુકિત તેહેને આપી, જન્મના ભયથી ટળીયો;
આગળ જાતાં વનમાળીને, માળી એક મળીયો—મથુરા૦
કુસમ હાર માગ્યા મહારાજે, લેઇ જાતો કંસને ઘેર;
માળીયે વિચારયું નહીં આપું તો, થાશે ધોબીની પેર—મથુરા૦
વનમાળીને માળી હાથે, આરોપે વનમાળ;
તે માનીલે લાળની પૂજા, પ્રીતે મદનગોપાળ—મથુરા૦
ચાંપાં ચોસર ને વૈજયંતી, પૂજ્યા ગોપ પુરૂષપુરાણુ;
માળી કહે પુષ્પ પ્રભુને પહોંતા, કંસને પાષાણુ—મથુરા૦
સાન્નિધ્ય મુકિત આપી માળીને, સુદામો લાગો પાય;
દયાળ ગોવાળા સાથે આવ્યા, ચોક ચહુટા મહાંય—મથુરા૦
મથુરા થઇ વૈકુંઠ સરખી, વૈકુંઠનાથને આવે;
અટ્ટ રીયે ચડી નિરખે બાળી, વનમાળીને વધાવે—મથુરા૦
કનક કુસુમ મુકતાફળ છૂટાં, માણેક ચૂની હીરા;
વધાવી આશિસ દે અબળા, કુશળ રહો બેહુ વીરા—મથુરા૦
મૃગમદ ચંદન મળીયાગર, પૂજે નારી હૃદયા વાહાલ;

સુગંધ સોંધાં[1] કુંકુમ કેસર, ઉડાડે અબીલ ગુલાલ-મથુરા૦
કદલી સ્તંભ આંબાના ટોડર તોરણ, પૂરે સાથીયા દ્વાર;
વીસારી ભય કંસાસુરનો, હરિ ગુણ ગાય સહુ નાર-મથુરા૦
વાજીત્ર વાજે શ્રીફળ ભાંજે, વૈષ્ણવ વેહેંચે પ્રસાદ;
ધામ કામ મુકી સહુ ધાએ, સાંભળી વેણુના નાદ-મથુરા૦
જેહેને શક્તિ નહીં ચાલ્યાની, છે દર્શનનો અનુરાગ;
કૃષ્ણ કૃપાએ અપંગ ચાલ્યા, પાંગળાને આવ્યા પાગ-મથુ૦
શ્રવણે બધીર થયા સાંભળતા, મૂક થયા વાચાળ;
જન્મઅંધને હરિકૃપાએ, લોચન લોલ વિશાળ-મથુરા૦
બાળકને બળ થયું હીંડયાનું, આવ્યાં વૃદ્ધને જોબંન;
રોગી પુરૂષ નિરોગી થાય, નિર્ધનને આવ્યું ધન-મથુરા૦
અજ્ઞાનીને જ્ઞાન આવ્યું, પતિત થયા નિઃપાપ;
કો વંધ્યા સ્ત્રીને ગર્ભ રહ્યા, હરિદર્શનનો પ્રતાપ-મથુરા૦
રોગ દોખ શોક ભય ચિંતા, ધર્મ આળસ અજ્ઞાન;
અન્યાય સર્વ મથુરાથી નાઠા, જવ આવ્યા શ્રીભગવાન-મ૦
વિવેક ધર્મ ને કરૂણા ભક્તિ, પ્રીત ને આચાર;
તપ જપ સત્ય ક્ષમા ઉદ્યમ, સાથે લાવ્યા નંદકુમાર-મથુરા૦

વલણ.

કુંવર શ્રીનંદરાયનો, એ સીતાપતિ રઘુરાયરે;
ભટ પ્રેમાનંદ કહે કથા થયો, એકતાળીશમો અધ્યાયરે.

---

૧ બા૦ પ્ર૦ માં 'સોધા' છે. બીજી પ્રતોમાં 'સુધાં' ગંધ' છે.

અધ્યાય ૪૨મો.

(કડવું ૧૧૭મું—રાગ મારૂની દેશી)

કહે પરિક્ષતને શુક જોગીરે, સુણ ભૂપતી હરિરસભોગીરે;
કહું લીલા લક્ષ્મીવરનીરે, લીધી વાટ કંસનાં ઘરનીરે.
રાજદ્વારનો મારગ લીધોરે, નરલોક કૃતારથ કીધોરે;
પ્રભુપાગ પ્રજા સહુ લાગેરે, દુખ દરિદ્ર દર્શને ભાગેરે.
અકૃત કર્તા સહુ સમર્થરે, પૂરે લાભ કામ મોક્ષ અર્થરે;
અકળક ભોળો અવિનાશીરે, દીઠી કંસતણી એક દાસીરે.
તેહેની સાથે સાહેલી ચારરે, દીધાં કામ કરે વહે ભારરે;
કુર્બુજ[1] વાંકી ઠામે ઠામરે, તેહેનું કુબ્જા દાસી નામરે.
છે વક્ર વપુ ઘણું વૃદ્ધારે, તેહેને ધર્મ વિષ્ણુપર શ્રદ્ધારે;
ઇચ્છે ઇશ્વર મળે કાંઈ કરતેરે, પરાધીન કંસને વરતેરે.
રસાળ ચંદન ઘસી જાણેરે, તેહેની પૂજા અમર વિખાણેરે;
તેહેનું અર્ચન દેવને દુર્લભરે, છે કંસને ચંદન વલ્લભરે.
જાયછે થાળ પૂજાની પૂરીરે, કેસર મળીયાગર કસ્તુરીરે;
અત્તર અર્ક અગરજા તેલરે, સુગંધ સોંધાની રંગરેલરે.
કનક કંચોળાં પૂજાભરીયાંરે, પૂજવા કંસને તત્પર કરીયાંરે;
જેહેવે જાયછે અંતરજામીરે, મળી કુબ્જા પ્રભુને સામીરે.
ઘણું વૃદ્ધ વપુ થયું જીર્ણરે, સમેમાન થયા વર્ષ પૂર્ણરે;
કર લાકડી ન શકે હીંડીરે, વળી પાંપણ ભમર થઇ ભીડીરે.
મસ્તક શ્યામ કેશ નહીં એકરે, બેવડ વળી ચાલે છેકરે;
રાંટા ચરણ છે સૂકા હસ્તરે, રૂધિર માંસ વિના ત્વચા અસ્તરે.
સામળીયે સમસ્યા કીધીરે, ગોવાળે કુબ્જા વીટી લીધીરે;

1 [કુર્બુજ] એ પ્રતમાં "કરબુજ" ને બીજીઓમાં કર બુજ "કનકરજ" કુરબુદ્ધિ" છે.

કરે કૌતક લાકડી ઝાલેરે, ગોવાળા ઘોડા થઇ થઇ ચાલેરે.
હસે બાળક દેઇ દેઇ તાળીરે, બ્રહ્માએ નીરમીને લીધી વાળીરે;
મોહોટો લાભ દર્શન થયું આંહાંથુરે, એ રત્ન ગોકુળમાં કાંહાંથુરે;
આવી કુબ્જા કેશવ પાસેરે, હરી પૂછયુ શ્રીઅવિનાશેરે;
કહો સુંદરી રૂપ રસાળરે, શેની ભરી છે કનક થાળરે.
કોણ નામ કહો કહાં જાશોરે, કાંઇ કૃપાળ અમને થાશોરે;
કહે કુબ્જા મસ્તક નામીરે, હું દાસી તમારી સ્વામીરે.
મહારો જન્મ થયો સહુ આળેરે, કીધી દાસી કંસ ભૂપાળરે;
ગમે કંસને ચંદન મહારૂં, આજ કરૂં પૂજન તમારૂં રે.
લ્યો પૂજા મોહન હું માગુરે, આજ માહારૂં ચંદન લેખે લાગુરે;
જદપી કંસને અર્થે ઘસીયુંરે, ચિત્ત તમારે ચરણે વસીયુંરે.
સાંભળી રીઝયા શ્રીવનમાળીરે, ચૌટામાં બેઠા આસન વાળીરે;
કરૂણા કીધી વૈકુંઠ નાથેરે, ચરે કુબ્જા વાંકે હાથેરે
દેવતા દાસીભાગ્ય વખાણેરે, પ્રભુને પૂજે અવસર આણેરે;
પુરની પ્રજા આશ્ચર્ય પામેરે, કીધી કૃતારથ શ્રીભગવાનરે;
કીધી અર્ચા ચર્ચ્યું ચંદનરે, પાસેથી પૂજ્યા રોહિણીનંદનરે;
અન્ય ગોપના પૂજન કરીયાંરે, હરખઆંસું દાસીયે ભરીયાંરે.
હુંતો પરમ કૃતારથ કીધીરે, કમળાકાંતે પૂજા લીધીરે;
દાસીની પ્રીત બહુ જાણીરે, કુબ્જા કને ગયા સારંગપ્રાણીરે.
દામોદર દાસીને તુઠારે, ચાંપ્યો પદ અંગુઠે અંગુઠારે;
હસી ગ્રહી હડબચી હાથેરે, ચીબુક ચાંપી આંકરી નાથેરે.
છૂટી ત્રૂટી સહુ નસાજાળરે, વારૂ વૈદ્ય મળ્યો નંદલાલરે;
આવ્યું યૌવન નાઠી જરારે, રૂપ જોઇ હ્રાસે અપશરારે.
જાણે કમળા શું ઇંદ્રાણીરે, હોઇ જગદંબા દુર્ગા રાણીરે;
શંગાર સોળ સોળવર્ષેરે, તેહેનું હરિ વરવા મન તર્ષેરે.
ચંચળ ચપળ ચતુરા નારીરે, સેહેજે સામળીયે સણુગારીરે;
હાવભાવ પ્રભુસું કરતીરે, રસિયાળાં લોચન કીકી ફરતીરે.
નેહે નમતી રમતી ચાલેરે, પ્રભુનું રૂપ નયણાંમાં ઘાલેરે;

જોવા રૂપ પ્રજા સહુ દોડીરે, જોઇયે લક્ષ્મી તુલ્ય થઇ ખોડીરે.
દેહ મરડી ઘરડી ટાળીરે, વારૂ વૈદ્ય મળ્યો વનમાળીરે;
હતા બગલાવત શિરના કેશરે, થયો ચોટલો ફણિધર શેષરે.
હતાં લોચન છાયાં વળીયાંરે, થયાં અણીયાળાં કર્ણનું મળીયાંરે.
દંત વિના વદન ગયું મળીરે, થયા દશન દાડેમની કળીરે.
હતી ભમર પૂણી સરખીરે, થઈ ધનુષબાણ આકરખીરે;*
વાંસે વરસોળી બાંધ્યો બચકોરે, થઈ કણેર ૧ કામ કરે મચકોરે.
નિત્ય લાકડી ગ્રહીને ચાલેરે, આજ પુષ્પકંદુક ઉછાળેરે;
સુક્કો હૃદયા કંદરૂપ ૨ અંગરે, સ્તન થયા લઘુગિરિશૃંગરે.
ચાલતી કેડે કર દેઇને, આજ હીંડે થનંગ થેઇરે;
આપણુ ડોશી કહેતાં સહુરે, આજ દીસે પદમની વહુરે.
હતાં ચરણુ કાષ્ટનાં ખોડરે, થયા પાદ કદળી છોડરે;
દરિદ્રી દાસીનો અવતાર રે, પનોતીએ પેહેરયા સોળ શૃંગારરે.
અકર્તુ કર્તુ સમર્થ શ્યામરે, એહેનાં ચરણુ સંતવિશ્રામરે;
પ્રભુની સ્તુતિ કરે વર્ણ ચારરે, હસ્તાં ચાલ્યા નંદકુમારરે.
ફરી વળી કુબ્જા કરી લટકોરે. અહો પરમેશ્વરનો પટકોરે;
થનાર હોએ તે દેઇશ થાવારે, નહીં દેઊં જીવનજી જાવારે.
આપ્યાં રૂપ જોબન શૃંગારરે, તું વિના કહોને કરૂં ભરથારરે;
સામળો કરે લોચન સણુસારરે, લોકમાં જાય આપણો ભારરે.
બોલી કુબ્જા કરી નમસ્કારરે, અમો દાસીને શો લોકાચારરે;
ઘેર પધારો પાગે લાગુરે, હરિ હું કમળાનું સુખ માગુરે.
શ્રીકૃષ્ણ કહે સાંભળ નારીરે, આવીશ હું મામાજીને મારીરે;
સર્વથા આવીશ હું વણુ તેડયોરે, આપી વચન મુકાવ્યો છેડોરે.
ગઈ કુબ્જા ઝુંપડી પાસેરે, થયા સપ્તભૂમીના અવાસરે;

---

* એ કીડી બા૦ પ્ર૦માં નથી,
૧ " કનેર " બા૦ પ્ર૦ માં અને એકમાં " કણિયર " છે.
૨ " કદપ " બા૦ પ્ર૦ " કન્દપ " " કન્દ્રૂપ " બીજી પ્રતોમાં.

દાસ દાસી સમૃદ્ધિ બહુ પેરરે, મણી માણેક મોતી ઝવેરરે.
કનકકોઠી ભરયા ભંડારરે, હરજ્યે ૧ લક્ષ્મીનો ભરતારરે.

વલણ.

રીઝયો ભરતાર રમાતણો, કુબ્જા સમૃદ્ધિ પામી ઘણીરે;
હવે કહું કથા શ્રીકૃષ્ણની જે, પધારયાં કંસભોવન ભણીરે.

(કડવું ૧૧૮મું—રાગ સામેરી)

વીદાય કુબ્જાને દીધી, સંગે ગોપ મંડળી લીધી;
મામાને ચેતાવવા માટે, પ્રભુ ચાલ્યા મોસાળની વાટે.

ઢાળ.

વાટ લીધી કંસઘરની, મધ્યચોક વિષે ગયા;
એક ધનુષ પ્રજાએ કંસનું, દેહેરા આગળ જઈ રહ્યા.
ત્રણ તાડ પ્રમાણે ઊંચો મેડો, તે ઉપર ધનુષ ધરયું;
પૂજા કરાવે પ્રજા પાસે, કઠિણ પોણ કંસે કરયું,
શિવ બ્રહ્મા દિગપાળ દશ, વિષ્ણુ વેદ ને સરસ્વતી;
દેવતાનો લોપ કીધો, કંસ કહે દૈવત નથી.
હું પરમેશ્વર પ્રજાપતી, સહુ પૂજો માહારૂં ચાપ.
મનવાંછિત ફળ પામશો, મમ ધનુષધ્યાન પ્રતાપ.
પરવશ પ્રજા તે ચાપ પૂજે, પરમેશ્વરને પરહરી;
ઉપહાર સમરપે શરાસનને, ધ્યાન રઘુપતિનું ધરી.
પ્રગટ સ્તુતિ કરે કંસની અભિલાખ બીજો મન ધરે;
છાનું માગે પૂજા કરી, કંસરાય વેહેલો મરે.
અખંડ દીપક ઘૃતતણા, પ્રહરપ્રહરે થાય આરતી;
નૃત્ય તાંડવ ઘંટા બોલે, દેખી કોપ્યા કમળાપતી.

---

૧ બા૦ ને એક ગુ૦ પ્ર૦ બીજી પ્રતોમાં "રીઝયો" "મલ્યો" "ફળ્યો" "ફળ્યો લક્ષ્મીનો અવતાર" છે. દળીયો, અદગક દળીયોરે સામળીઓ મુઠિ તાંદુળ માટે (સુદામાચરિત્ર.)

આમ પૂજાએ આપ અસુરતણું, ઉચ્છેદ ધર્મતણો થયો;
હવે મારૂં દુષ્ટને, એક નિશાનો અંતર રહ્યો.
અધર્મ ઉથાપી ધર્મ થાપું, કીધો શબ્દ ઘન શું ગડગડયા;
દીનાનાથે દોટ મૂકી, ધનુષને મેડે ચડયા.
કંસના મુકયા સહસ્ત્ર સેવક, થયા હરિને સનમૂખ;
અપવિત્ર ગોપ અળગા રહો, અભડાવશો શુદ્ધ ધનૂખ;
તે અસુરને અળગા કરીને, પેઠા અશરણાશર્ણ;
ધનુષ લીધું ઊંચકી, કીધું તાણી કટકા ત્રણ.
પાતાળ સ્વર્ગે શબ્દ પહોંતો, ભડકયો કંસ વિસ્મે વાત;
આનંદ પામી યાદવી, થયા આસુરી ગર્ભપાત.
પછાડયા સેવક પાંચસો, અને પાંચસેં ન્હાસી ગયા;
સમાચાર મામાને હવો જે, પ્રગટ ભાણેજ થયા.
અધર્મ ટાળ્યો ધનુષ ભાંજી, નિરખે દેવ ગગને રહ્યા;
પ્રભુ પંચ કારજ કરી, ફરી વાડીમાં ગયા.
રંક રૂપે રહ્યા ઉભા, જાણે બોલતાં આવડે નહીં;
નંદજી આનંદ પામ્યા, હૃદયા ચાંપ્યા કર ગ્રહી.
કાંઈ કડાકો થયો નગ્રમાં, મેં મનમાં ચિંતા ધરી;
વારૂ કીધું પુત્ર માહારા, જે સહવારા આવ્યા ફરી.
ગોવિંદ કહે છે નંદને, નિર્બળ સાધુ રૂપે થઈ;
અમો તમારૂં વચન માન્યું, ઉન્માદ કાંઈ કીધો નહીં.
ધનુષ ભાંજ્યું ધોબી લૂટયો, નંદ કાંઇ જાણતા નથી;
તે નિશા વાડીમાં સુતા, ગોપ સહિત કમળાપતી.
સોઈ માળી રજક દાસી, ધનુષ ત્રણ કટકા થયું;
સમાચાર પહોતો કંસને, તે દુઃખે હૃદયા દહ્યું.
ચિંતા કરતાં શયન કીધું, સ્વપ્ન પામ્યો ભૂપતી;
જાગી ઉઠયો અચાનકે, વિચાર્યું કુશળ નથી.

(સ્વપ્નવર્ણન)

રાય સ્વપ્ન પામ્યો ઘોરને, ઊઠયો અચાનક કરી શ્હોર;

, અનુગ્રહ, ધનુષનું ભંજન ૨૪૭
૧૫ ને કંસને સ્વપ્ન.

ારે, હું પરમેશ્વરનો ચોર–રાયસ્વપ્ન૦
, ઉત્પાત થાશે કાંઇ;
રે, ધાઇ કંસે દીધું સાંઇ–રાયસ્વપ્ન૦
સૂર્ય રાહુએ ગ્રસ્યો;
ાગ્યુરે, મુગટ માથાંનો ખસ્યો–રાયસ્વપ્ન૦
રેરે, રક્ત ચંદન ચર્ચ્યું ભાળ; ાર.
ા કીધાંરે, કંઠે કરેણાની માળ—રાયસ્વપ્ન૦
રે, છે શ્યામ લોહની થાળ; ૧.
ડારૂપેરે, લાગી ચોદિશ અગ્નિજવાળ રા૦
ે, મહીષી બાર બાંધી ઘણી;
રાજારે, ગયો દક્ષિણ દિશા ભણી—રા૦
ાથા દીઠીરે, કાયા કાળસર્પે ડંસી;
નાચેરે, કંસ વિખાણે હસી હસી—રા૦
પંખીરે, સીંચાણા સમડી ઘણી; ગ.
રેરે, ટુંપે કાયા મુજતણી—રાય૦
ાસ મૂકેરે, થયો દુઃખે પ્રાતઃકાળ;
મલ્લ અખાડેરે, શલ હુશલ[1] વિકરાળ.
નામેરે, તત્પર મલ્લ કંસે કરયા;
વીયાંરે, જે જુએ વહુટતા દીકરા.
વે પાગેરે, ડગમગતાં હીંડે એ પડયાં; ાહોર.
અખાડેરે, આણી બેસાડયાં બાપડાં.
ઘણીરે, મોહોટું સાલ થયું ઊદે; કોય.
ારે, કંસાસુર વાણી વદે. સમાન;
ાટ જાણ્યુંરે, પુત્ર મૂંકયા ગોકુળ જઈ;
કીરે, મુને નારદે વારતા કહી.
ાવશેરે, કરાવું મલ્લનું સંગ્રામ;
મતાંરે, તો કંસાસુર માહારૂં નામ.

ાશલ" ઈ. ાજ," "આઃહાજ"

અગ્રજ પૂઠે પ્રભુ આગે, સમગ્ર સુરનર જોય;
માતંગમુખ માધવ મળ્યા, ન જાણીયે શું હોય.
મોઘાં પટકુળ માતુલતણાં, પરિધાન કીધાં મર્મ;
ગરૂડ સાથે વઢે પોપટ, લોક કહે કોણ ધર્મ.
અપરાધ કંસાસુર કરે, કેમ જીતે મગરને મચ્છ;
કહાં કુંજર કહાં કૃષ્ણજી, કહાં મહીષ નાહાનું અજ.
કહાં મુક્તાફળ કહાં શઠ્યા, કહાં ગજ પંકજતંત;
પ્રજા કહે શ્રીકૃષ્ણને, રાખજો શ્રીભગવંત.
કોમળ વાણી મુખકમળની, વદે વિશ્વાધાર;
અમો ગોપ બાળક બીહીજીયે, ગજ પરો કર કુંતાર.
મળવા જાવું ભૂપાળને, અતિકાળ અમને થાય;
બીજી વાટે હાંક હસ્તી, માગે માન માધવ રાય.
ગર્વે હસી અધર ડંસી, કહે કૃષ્ણને કુંતાર;
એ કુંજર રાજા કંસનો, છે કોણ ફેરવનાર.
અમો નામ તમારૂં સાંભળ્યું, કૃષ્ણમલ્લ દામોદર;
તો-મલીમાત જસોમતી, તો જીતે મર્મ કુંજર.
પર્વત ધર્યો તેં નાગ નાથ્યો, પાછળે પછાડયો પ્રલંબ;
એ વીર રણના ધીર છો, કાં કરો જુદ્ધનો વિલંબ.
બળદેવ કહે શ્રીકૃષ્ણને, જઇ વઢું ભગવંત;
જઇ મરડું કંઠ કુંતારનો, આણી કહાડું કુંજરદંત.
લક્ષ્મીનાથ કહે હાથ જોડી, ભાઇ તમને પહોંચે શ્રમ;
હું ઊભાં તમો જુદ્ધ કરો તે, કનિષ્ઠનો નહીં ધર્મ.

વલણ.

ધર્મ એ જે હું વઢું, અંબોડો વાળ્યો શીપરે;
વાગો મૂકી કાછ કછીયો, ધસ્યા શ્રીજુગદીશરે.

(કડવું ૧૨૦મું—રાગ સામેરી)

અંબોડો વાળી કાછ કછીયો, ગેડી લીધી હાથ;

નિજ સ્કંધ આસ્ફોટણ કરી, ગાજ્યા ગોકુળનાથ.
ગોવાળા વજાડે વાંસળી, જે સામળીયાના સાથી;
શ્રીહરી સન્મુખ થયા, કુંતારે હાંક્યો હાથી.
શુંડાદંડ[1] ઊંચો કરીને, મુખે પાડે રીડ[2];
જેમ ઘુમે ચોમાસે વાદળું, ભરી સાગર નીર.
કે અંધારો પર્વત ઉતપત્યો, ગડગડ્યો લંકાકોટ;

અધ્યાય ૪૪ મો.

(કડવું ૧૨૧મું—રાગ કહાલેરો)

મલ્લઅખાડે માધવ આવ્યા, મામાજીને મળવારે;
દામોદરની વક્ર દ્રષ્ટિ છે, દૈત્ય કુટુંબને દળવારે.
ઇશ અજ આદિત ને ઇંદ્ર, અમર ઉડગણ ગાંધર્વરાયરે[1];
યમ કુબેર વરૂણ વાયું વન્હી, કંસમરણ જોવા જાયરે—મલ્લ૦
ઉગ્રસેન ઉધ્ધવ ને અક્રૂર, વિચારે શું થાશેરે;
શુક કેહે શું સમુદ્ર શુકશે, દેવકીને નિશ્વાસેરે—મલ્લ૦
પંચમલ્લ તેડે ત્રીકમને, ઊતરો મલ્લ અખાડેરે;
ચાણૂર મુષ્ટિક સ્કંધ થાબડે, દેવકી આંસુ પાડેરે—મલ્લ૦
પુરની સ્ત્રી કેહે રાજા ચૂકે, કાં બાળક મલ્લ વઢાવેરે;
એક કેહે કંસ અધરમીને, ઇશ્વરફળ[2] દેખાડેરે—મલ્લ૦
કહાં મલ્લ ને કહા મોરલીધર, કહાં બાવળ કહાં ચંદનરે;
કહાં મૃગને કહાં પંચાનન, કહાં મલ્લ કહાં જસોદાનંદનરે—મલ્લ૦
આજ અમો પાપીનો દીસે, સુતો વિષ્ણુ સોડ તાણીરે;
અક્રૂરને પૂછશે પરમેશ્વર, બાળક આપ્યા આણીરે—મલ્લ૦
ભયયુક્ત પ્રજા મથુરાની, તાતે આંસુજળ પાડ્યુંરે;
વસુદેવજીને કારાગ્રહતું, રૂપ ચતુર્ભુજ દેખાડ્યુંરે—મલ્લ૦
નમસ્યાં માતતાત થઇ શાતા, નોહેપુત્ર હારવાવાળારે;
નમસ્યા હળધરને કીધી, કરી નયણાંના ચાળારે—મલ્લ૦
રાજાની આજ્ઞાથી બોલ્યો, એક કંસતણો પરધાનરે;
દર્શન કરીને થાઓ કૃતારથ, નીરખો કંસ રાજાનરે—મલ્લ૦
ભૂપતી મેડા ઉપર બેઠા, ગોવાળા મસ્તક નામોરે;

[1] " ઇસિ અજ આદિતને અમર ઉગણ ઇંદ્રરાયરે" ગુ૦ પ્ર૦.
[2] " પારખુ " ગુ૦ પ્ર૦

આજ્ઞા છે વઢો મલ્લસાથે, જીતો તો કાંઇ પામોરે—મલ્લ૦
નમ્ર વચન વદે શ્રીવિઠ્ઠલ, અમો ગોવાળા ગૈચારૂરે;
મદોન્મત્ત મલ્લ સાથે વઢવું, કોણ ગજું અમારૂરે—મલ્લ૦
અમો મળવા આવ્યા મહીપતિને, જગ્ન માલવો જાણીરે:
કપટ કરી અક્રૂરે તેડ્યા, દુખ દોછો આંહાં આણીરે—મ૯

વલણ.

આણી ઘેર કપટ કરો, અમો શું જાણું સંગ્રામ
પંચમલ્લ કેહે શ્રીકૃષ્ણને હવે, નાહાનું નહીં ર ન;
સ્ત્રો.

(ચોપાઈ)

.ા;

તવ આજ્ઞા કંસાસુરની થઇ, બંનો બાળક જાવ
એ શત્રુ હાથે નવ આવે ફરી, જોજો દૃષ્ટિ નાહ;
ઘણા મિત્રતણાં હું માગું વેર, તો કેમ કુશળ.
ક્રોધ કરી ચાણૂર ઊચર્યો, તમો સમર્થ જગદીશ;
તમો કહોછો કેમ કીજે સંગ્રામ, અમો છું યદુવીર.
બકી બક વછ વ્યોમાસુર, શકટને મા નારાયણ;
આણ્યો પ્રલંબકેશીનો અંત, હવડાં શ્રીભગવાન.
છો દૃઢમલ્લ ઉન્મત્ત ગોવાળ, થાઓ વહેલા કોટ;
નોહે ગોકુળ જે ચાલે અન્યાય, કીધું મન્માં ગર્વને.
તમે કંસરાયનો ભય નવ ગણ્યો, પેટે ભારે ઘણું;
લૂટયો માળી લૂટયો કૂબડી, ધનુષ, અશર્ણાશર્ણ.
તમો રાજનગરમાં અન્યા કરો, કાળજ ઉપર દીધા પાગ;
જો ન્હાસો તો ઉગરવું નથી, રાણી સાહેલી ફૂટે રોય.
શ્રીકૃષ્ણ કેહે તત્પર થાઓ રામાયજીને મૂકાવે;
કછ્યો કાછ રામે તતખેવ, મણિ માર્યો છત્રપતી.
સ્કંધ જંઘા આસ્ફોટણ કરી, તપડાકે રામે હુક્યા;
મસ્ત અખોડા વાળી વીર, ઉર તે ટગમગ જોય.
આસ્ફોટણ આસન ચોરચાર

તેડાવ્યો હું અક્રૂર કને, મામાજી ઓળખોછો મુને;
ખટ ભ્રાત માહારા માજણ્યા, તે શલ્યા સાથે ઝીકી હણ્યા.
તે વૈર હું વાળીશ આજ, કાં સુખે સુતા છો મહારાજ;
જે વચન કહી ગઇ વીજળી, તે મામાજી આજ વારતા મળી
એહેવું કહી બહુ દીધો ભાર, ન શકે હાલી કંસ લગાર;
તવ કંસાસુરને આવ્યું જ્ઞાન, એ ભાણેજ મ્હારો સ્વયં ભગવાન
કીધાં કર્મ ભોગવવાં સહી, નયણે આંસુજળ ચાલ્યું વહી;
અંતરિક્ષ દેવ કેહે જયકાર, મહાબળ કીધું નંદકુમાર.
મરડયો કંઠ આમળી શીષ, મરતાં આમે પાડી ચીસ;
અમરનર આનંદ્યા ઘણા, ગયા પ્રાણ કંસાસુર તણા.
જયજયકાર ત્રૈલોકે થયો, કંસાસુર વિમાને બેસી ગયો;
વસુદેવ કને આવ્યા ગોપાળ, સાંકળ બેડી ત્રૂટી તતકાળ.
પ્રદક્ષણા માત પિતાની કરી, પાગે લાગ્યા હળધર હરી;
માતાને ભેટયા જુગ્મ કુમાર, દેવકીને પ્રગટી પયની ધાર
કેમ ઝાલ્યું રેહ જનુનીનું હેત, હરખે દંપતી થયાં અચેત
દિગમૂઢ થઇ દીકરા જુયે, હરિ માત પિતાનાં આંસુ લુયે.
જયજય કૃષ્ણ દેવતા કરે, જાદવ સહુ જોવા પરવરે;
અસુર લોકને પડીયો ત્રાસ, દશો દિશા કરે નાસાનાસ.
મુકયાં કલત્ર મુકયા ભંડાર, રહ્યાં અસુરનાં ઉઘાડા દ્વાર;
સૂરજ થકી નાહાસે અંધકાર, તેમ અધરમી નાઠા નિરધા
પાવકથી જેમ નાહાસે શીત, દાનવ સહુ નાઠા તે રીત;
અધર્મ ઉદ્વેગ ભય ઉચ્ચાટ, અપરાધે લીધી બીજી વાટ.
જાદવકન્યા હરખે આવતી, ત્રોડી હાર મુકતા વધાવતી;
શુકજી કેહે સાંભળીયે રાય, કૃષ્ણ માત પિતાને લાગ્યા ૧

વલણ.

પાય લાગ્યા પરમાતમા, મુકાવ્યા ઉગ્રસેનરાયરે;
ભટ પ્રેમાનંદ કેહે કથા થયો, ચુમ્માલીશમો અધ્યાય

અધ્યાય ૪૫ મો.

(કડવું ૧૨૨મું—રાગ ધનાસરી)

શુકજી કેહે કથારે, સાંભળ પરિક્ષિત ભૂપ;
ભુલ્યાં માતપિતારે, પુત્ર જાણ્યા બ્રહ્મસ્વરૂપ.
પ્રબળ બળ કૃષ્ણનું રે, માર્યો મામો મલમેગળ;
થયું દૃષ્ટિ આગળેરે, એ નોહે બાળકનું બળ.
એ કૃષ્ણરૂપ વિષ્ણુંતણુંરે, અમો કેમ થઇયે માબાપ;
પુત્રભાવને પરહરેરે, દંપતીના જાગ્યાં આપ.
શ્રીકૃષ્ણે માયા વિસ્તરીરે, ફરી આવ્યું અજ્ઞાન;
માતપિતાએ જાણિયું રે, એ બે અમારાં સંતાન.
પુત્ર પરઘેર ઉછર્યારે, થયા પરાધીન પીંડાર;
દિવસ નાખ્યા દોહેલેરે, ગોચારી વર્ષ અગિયાર.
અમો દરિદ્રી દુઃખે દહ્યારે, નહીં અંન ભુવન ભંડાર;
આજ અમો પાસે એટલુ નથીરે, કીજીયે પુત્રને પ્રોહોણાચ
મનોરથ માબાપનારે, જાણી કેહે જદુવીર;
અમો સેવા તસ્કર તમતણારે, માબાપ જાણ્યા આહીર.
કારાગૃહે પરવશ રહ્યાંરે, દુખ વેઠયું અગમ અપાર;
સહુવારાં ના છોડવ્યાંરે, છે અમારૂં બળ ધિક્કાર.
સંસારમાં સગું કો નથીરે, પુત્રને માતપિતા સમાનઃ
અંબા જેહેવી અંબિકારે, પિતા તે શ્રીભગવાન.
પુત્રને તિરથ જાતરારે, વસે માતપિતાને પાય;
માતપિતાને પરહરીરે, જે તીરથ નાહાવા જાય.
ડોસાં દુખ પામે ઘણુંરે, પુત્ર કરે સુકૃત સ્નાન,

તે દાન પુણ્ય આળે ગયુંરે. તે થયું ભસ્મ[1] હોમ સમાન.
શત વરસ સેવે માતનેરે, જો કનકે તોળે કાય;
તો નિશા એક શીતકાળનીરે, પુત્ર ઓસંકળ નવ થાય.
જનક જનુની દુહૂવિયાંરે, તે દીકરો દૈત્ય સમાન;
તે કૃતઘ્રી કાળે ગ્રસ્યોરે, સદા વિમુખ શ્રીભગવાન.
તે દરિદ્ર દુઃખે ભરયોરે, જે ભરે પરઘેર પેટ;
જેણે માતપિતા સેવ્યાં નહીંરે, તે કરે નીચની વેઠ.
તિરસ્કાર કરે તાતને રે, તે પામે પશુનો અવતાર;
કીટ પડે તેહેના દેહનેરે, કરે વાયસ ચંચુપ્રહાર.
વૃદ્ધ માતાને પરહરેરે, સ્ત્રીને વશ વરતે અજ્ઞાન;
લોભી ધન મેળવી મરેરે, તે અવતરે થઇ શ્વાન.
જે તજે બેન ભાણજા[1]રે, પોખે પોતાની કાય;
તે ગ્રામશૂકર થઇ અવતરેરે, મળમૂત્ર પરનાં ખાય.
નીચ મિત્રને માને ઘણુંરે, ઘણું પોખે સાસર વેડ[2];
ક્રૂર વચન કેહે અતીતનેરે, તેહની રોગ ન મુકે કેડ.
વિષ્ણુરૂપ ગુરૂ શિષ્યનેરે, કનિષ્ટને જેષ્ઠ ભ્રાત;
પૂજનીક સ્વામી દાસનેરે, સ્ત્રીને વિષ્ણુ નિજનાથ.
ગૌ બ્રાહ્મણ વૈષ્ણવ જતીરે, પૂજનીકની કીજે સેવ;
જેહને જે જોગ માનવારે, તેહને તે વિષ્ણુદેવ.
સેવાથી જન જે ગયોરે, તે બૂડો ભવજળ મ્હાંય;
અમો માતપિતાને સેવ્યાં નહીંરે, કહી રોયા જાદવરાય.
અમો વૃંદાવન રમતા ફરયારે, તમારે પગે સાંકળ;
તે અપરાધ ક્ષમા કરોરે, છૌ પુત્ર કડવાં ફળ.
આગળ સુખ ઘણું પામશોરે, ફરી મંડાસે ઘરસૂત્ર;
સંસાર વત્રોક[3] સુખ દીજીયેરે, તો રામકૃષ્ણ તમારા પુત્ર.

---

૧ 'જયાં' ત્રણ ગ્રં૦ પ્ર૦

૧' ભાણેજને' બા૦ પ્ર૦. ૨ સાસરવાસ.

૩ 'વિનક' બા૦ પ્ર૦

કાચાં ફળ તે પાકશેરે, અમો મોટા થાશું તંન;
રાજસભામાં પરવરોરે, બેસો પિતા રાજ આસંન.
રાજસભામાં આવિયારે, માતપિતા કેશવરામ;
માતાગ્રહને વિનવેરે, કર જોડી સુંદરશ્યામ.
યયાતીરાયનો શ્રાપ છેરે, હોય જેષ્ઠ કુમાર;
તે જેષ્ઠપુત્રને છે નહીંરે, રાજછત્રનો અધિકાર.
વસુદેવ વડા શૂરસેનનેરે, વસુદેવનો વડો રામ;
હું કનિષ્ઠને ઘટે નહીંરે, છત્રપતીનું નામ.
માતામહ તમને ઘટેરે, છત્ર જોગ છો વૃદ્ધ સાધ;
કંસ આદે પુત્ર મારિયારે, તે ક્ષમા કરો અપરાધ.

(ઉગ્રસેનવચન):–'

ભલે કંસાસુર મારિયોરે, જાદવકુળ કીધું પવિત્ર:
અધર્મ સઘળો ટાળિયોરે, ભલે પધાર્યા દોહિત્ર.
હું પુત્ર કરી નવ માનતોરે, લાગો હુતો કર્મસંજોગ;
શ્રીકૃષ્ણ વૈદ પધારીયારે, ગયો કંસ લક્ષણ રોગ.
જે પુત્ર ચાલે ઉન્માર્ગેરે, તે પિતાને તજવા જોગ;
ઘણે વેહેલું મૃત્યુ માબાપનુંરે, જો પુત્ર રેહે આરોગ.
તે પુત્રથી વાંઝિયાં ભલાંરે, જે લજાવે કુળનામ;
કાંપે પૂર્વજ તેહનારે, આપશે અધમ ઠામ.
ત્રિકમજી હું તારિયોરે, મારીયો કંસ કપૂત;
છો કૃષ્ણ દોહિત્ર દીકરારે, માહારૂં કરી વસ્યું ઘરસૂત.
પુત્ર પૌત્ર શિષ્ય ભાણેજેરે, દોહિત્ર ભગિની દાન;
વૃદ્ધ પુરૂષને એ કહ્યાંરે, શાસ્ત્રે ખરું સંતાન.
સાતમો પુત્રીપતીરે, જમાત્ર સુત નિરધાર;
એ સપ્ત પુત્ર કરી માનવારે, જોઈના પિંડનો અધિકાર.
આ રાજ તમારૂં છે હરીરે, તવ રીઝ્યા શ્રીભગવાન;
ઉગ્રસેનને ટીલું કરીરે, આપ્યું કૃષ્ણે રાજધાન.
રણકાર ઘંટા ઘુઘરીરે, વાગાં પટહ બહુ નીશાણ;

આણ ફરી ઉગ્રસેનનીરે, થયુ નંદજીને જાણ.
મળવા કારણ કંસનેરે, થયો તત્પર ગોપ પરિવાર;
બુમ પડી મથુરા વિષેરે, માર્યો કંસ હાહાકાર.
મેગળ મલ મામો હણ્યોરે, ઉછંકળ શ્રીગોપાળ;
રાજ આપ્યું ઉગ્રસેનનેરે, પડી નંદજીને ફાળ.
શ્વાસ ભરયા કેહે નંદજીરે, જાઓ તેડી આવો કો શ્યામ;
અમો ન્હાસીજાઉં ગોકુળ વિષેરે, આંહાં રહ્યાનું નહીં કામ.
ગોપ જોડો સહુ ગાડલાંરે, ઉતરો જમુના પાર;
હવે ગોકુળમાં રહેવું નથીરે, જઈનસાડો પુત્ર નાર.
જસોદાને કહો વારતારે, તાહારે પુત્રે કીધો કેહેર;
કંસ મરડી મારિયોરે, પડ્યું જરાસંઘસુ વેર.
હું રંકને એક દીકરોરે, તે ઉછંકળ ઉન્મત્ત;
તે શીખામણ માને નહીંરે, મુને ગેવડે તૃણવત.
ગોવાળા ન દે મોકલ્યારે, તેડવા શ્યામળવાન;
તે રાજદ્વારે ઊભા રહીરે, કરે શ્યામરામને સાન.
સમજી ગયાં માત દેવકીરે, રખે કૃષ્ણને લેઈ જાય;
હજુ ખ્યાલ મુકતા નથીરે, છે ઓછી ચારવી ગાય.
દેવકી કેહે શ્રીકૃષ્ણનેરે, શું છે ગોવાળાનું કાજ;
વિદાય આપો નંદનેરે, છે તે કેહેતાં શી લાજ.
ગોપ વેશને પરહરોરે, ધરો રાજપુત્રનો સણગાર;
શું વિચારોછો વિઠ્ઠલારે, શો ઉત્તર દેતાં વાર.
સારું સરપણ આપાનુંરે, છે ગોપની મેળી[1] પ્રીત;
જો નંદજસોદા ખીજશેરે, તો શું થાશે વિપરીત.
હોય તે કેહેતાં લજ્જત કશીરે, હું પુન તુંને પૂછું;
બાળસુખ જસોદાએ ભોગવ્યુંરે, વળી કાંઇ રહ્યું છે ઓછું.

૧ 'મેલી' 'મેહેલી' પ્રતોમાં.

વલણ

શું ઓછું છે જસોદાને, મેળાપ તેહેનો ટાળોરે;
પ્રેમાનંદ પ્રભુ રામજી, નંદને પાછા વાળોરે.

(કડવું ૧૨૩મું—પદ*)

(કૃષ્ણવચન):—

જસોદા કેમ જીવે, માહારૂં સગપણ જાણી ફોક;
પિતાને પ્રકાશી કેહેતાં, નંદજી જાયે જમલોક—જસો૦
પાસામાં લઘુશંકા કીધી, બાળક વય જયારે હુતી;
મુને કોરડે પાસામાં લીધો, મા ભીનામાં સૂતી—જસો૦
એક ઘડી નથી અળગો કીધો, દિઠા વિના થાય ઘેહેલી;
હું વિના નંદજીને દેખી, મરશે કેહેતાં પેહેલી—જસો૦
જાગૃત સ્વપ્નમાંહે ધ્યાનજ માહારૂં, પુત્ર સુખમાં બૂડી;
હું વિના વલવલી મરશે, જેમ ટળવળે ટીટૂડી—જસો૦
મથુરા નગરીમાં આણી, વૈકુંઠ જો વાસું;
પ્રેમાનંદ પ્રભુ રામ કેહે, કાંહાંથી જસોદાનું પાસું—જસો૦

(પદ રાગ મારૂ)

કેમ ઉત્તર આપું પિતાને, કેમ ઉત્તર આપું;
વચન વજ્રના પ્રહાર કરી, કેમ કાળજડું કાપું—કેમ૦
ખોળે બેસાડી ગ્રાસ ભરાવ્યા, શા શા ગુણ ગાઊં;
કેમ કહું પિતા નહીં માહારો, કૃતઘ્ની હું થાઊં—કેમ૦
કાંઇ એક વિઘ્ન જો થાતું મુજને, કોટિક કરતા દાન;
તે નંદને કેમ ઉત્તર આપું, નહીં તાહારો સંતાન—કેમ૦
જસોદાસુત નંદનો નંદન, કહી બોલાવે સઘળા લોક;
બીજાં સગપણ ફરી ફરી થાયે, માબાપ ન થાયે ફોક—કેમ૦

*આ૦ પ્ર૦માં રાગ લખ્યો નથી ને બીજી પ્રતોમાં 'રાગ આસતો' એવું છે; ઉપરનો ધનાશ્રીજ હશે માટે આ૦ પ્ર૦માં લખ્યો નહીં હોય.

તું નહીં પિતા હું નહીં બાળક [1], કેહેતાં થાય સુખ શ્યામ;
એહેવું કહીને આંસું ઢાળ્યાં, પ્રેમાનંદ પ્રભુ રામ–કેમ૦

(પદ—રાગ સામેરી)

(દેવકીવચન):—

જુઠી પ્રીત સગપણ સાચું રે, મહિયારાંની માયા મૂકો જીવણજી
હું જાચું રે—જુઠી૦

સંગત કીધી આપત કાળમાં, હવે માયા મૂકોરે;
પરઘેર પેટ ભરી ગૌ ચારી, લખતાં વિધાતા ચૂકોરે–જુઠી૦
અર્ભકને ભાવે કોએલ મૂકે, પુત્ર કાગખોળામાંહે રે;
વાયસનો સ્વભાવ ન લાગે, જઈ બેસે કોએલ ટોળાંમાંહેરે–જુ૦
સમુદ્રનું જળ સમુદ્રમાં આવે, જદપી મેઘ લેઇ જાયે રે;
હંસ બગલાંમાં જો બેસે, કુળને લાંછન થાયે રે–જુઠી૦
દેવકી કેહે નંદજીને વાળો, જે આશ્યા મૂકી જાયેરે;
પ્રેમાનંદ પ્રભુ પરમેશ્વર, સગપણ ફોક ન થાયેરે–જુઠી૦

(પદ રાગ—સામેરી)

(કૃષ્ણવચન):—

શું પ્રીત જાણે મા માહારીરે, જસોદાની પ્રીત ઉપર સૌ સગપણ
નાખું વારીરે–શું પ્રીત૦

સ્નેહ વિના સગપણ દેવાસુર, કિંવા સહોદર ભાઈરે;
એકેકનાં રૂધિરને તરસે, તો ધિક પડો સગાઇરે–શું પ્રીત૦
મુઆં વછના ચર્મને ચાટે, ગાય પ્રીતે હૂઝેરે,
મોહોટાં વછને શૃંગે મારે, સગપણ કાંઇ ન સૂઝેરે–શું પ્રીત૦
પ્રીત માટે સતી સાથે, સૌ બળે મઢીમાં પેશી રે;
કેળકંદ દીકરો મરીજાએ, સગી મા રહે બેશીરે–શું પ્રીત૦
ગોકુળનું સુખ નથી વૈકુઠે, તો કહાંથી મથુરાં માંહેરે;
પ્રેમાનંદ પ્રભુ પરમેશ્વર, જસોદાના ગુણ ગાયરે–શું પ્રીત૦

1 , પિતા હું નહી બાળક ' બા૦ પ્ર૦

(પદ રાગ—કેદારો)

(વસુદેવવચન):—

આપો નંદજીને વિદાય, આપો નંદજીને વિદાય;
વસુદેવ કેહે શ્રીકૃષ્ણને, સહુ ગોપ ખોટી થાય-આપો૦
વિનય કરી વળાવજો, માગી માન નમજો પાય;
ઉત્તર દેજો એહેવી રીતે, જેમ ડોસો નવ દુખાય-આપો૦
ગોકુળ શું છે વેગળું, કો સમે કરજો કીપાય,
કેહેશો તો નંદ જસોમતીને, વાસશું મથુરાં મ્હાંય-આપો૦
આંહાં રહે પ્રીત ટળી નથીરે, સાચાં માત પિતાય;
પુત્રનું સુખ અમો પામશું, તે નંદપુણ્ય પસાય-આપો૦
વાંક નથી વિઠ્ઠલ તમારો, ઉત્તર કેમ દેવાય;
પ્રેમાનંદ પ્રભુ પરમેશ્વર, ગયા વાડી મ્હાંય-આપો૦

(પદ રાગ-ગોડી)

વિદાય કરવા ગોપનેરે, આવ્યા વાડી માંહે ગોવિંદ;
કાંઇ રીસ કરી શ્રીકૃષ્ણનેરે, શ્વાસે ભરયા કેહે નંદ—વિદા૦
હું રંકે સેહેવાતું નથી રે, પુત્ર તેં માંડયો ઉન્માદ;
આપણ પશુ પાળી જીવીયેરે, શો બળીયાસું સંવાદ—વિદા૦
સાંભળ્યું કંસાસુર તેં હણ્યોરે, છે જરાસંઘસું કામ;
હવાં ગોકુળમાં રેહેવાતું નથી રે, શોધો વસવાનો ઠામ-વિદા૦
તું મનમાને તેમ આચરે રે, ન માને માહારી શીખ;
તેં દૈત માત્ર શત્રુ કરયારે, હું રંક મંગાવ્યો ભીખ-વિદા૦
એ મલ્લ રૂપને પરહરોરે, ધરો ગોવાળાનો વેખ:
તમારો વાંક કશો નથી રે, છે માહારા કરમની રેખ-વિદા૦
ગજદંત નાખી દીઓ દીકરારે, ધરો જેષ્ટિક વેણું;
રામકૃષ્ણના દેહની રે, નંદજી ખંખેરે રેણુ—વિદા૦
પ્રીત દેખી પિતાતણી રે, ચાલી હરીને આંસુધાર;
નંદે જાણ્યું પીડા થઈ રે, કાંઇ વઢતાં લાગો પ્રહાર—વિદા૦

હૃદેસું લીધા શ્રીહરીરે, લોચનનું લોહ્યું નીર;
મુષ્ટિ પ્રહાર થયા મલ્લનારે, ઘાગું વાગું શ્યામ શરીર—વિદા૦
ઉપાય ઓખધ કીજીયેરે, ચાલો પુત્ર આપણે ઘેર;
પય પીજો બાખડી ગાયનું રે, રૂડો થાશે દેહ—વિદા૦
રામ કહેશે કે તહાં આવશેરે, મૂકાવા વસુદેવ તાત;
સુખે રહો આંહાં રામજીરે, મોકલું છૌં રોહિણી માત—વિદા૦
માત પિતાને અતિ પાળજોરે, છે દુખીયા વસુદેવ;
રોહિણીના સરખી રામજીરે, દેવકીની કરજો સેવ—વિદા૦
તપાસ લેજો શ્રીકૃષ્ણનોરે, હળધર માગું છૌં માન;
સબળ સંપ બે મિત્રનોરે. લોકે જાણ્યા ભાઈ સમાન—વિદા૦
બોલ સુણી નંદરાયનારે, જોયું નીચું રાજકુંવર;
કઠિણ મન કરી બોલિયારે, વિપ્ર પ્રભુ પરમેશ્વર—વિદા૦.

(પદ—રાગ વેરાડી [1])

(કૃષ્ણવચન)—

અમો ઓર્સીકળ કેમ થઇયેરે, ગોકુળ સ્વામી;
એહેવું કહીને આંસુ ભરીયાં, અંતર જામી—અમો૦
અમો તમારે મંદિર આવ્યા, સેહોગું કાંઇ લેવા;
નંદ અમો તમને માનું છૌં, પીતાજી જેહેવા—અમો૦
સગા પુત્રને હેત ન રાખે, તેહેવું હેત કીધું;
કુતઘ્ની આજ થયો જે, તમને દુખ દીધું—અમો૦
ખોળે ચઢી મેં મૂછ તાણી, પાટુ બહુ મારી;
પર પુત્રનું ખુંદયુ ખમિયા. ધન નર ને નારી—અમો૦
સાકર દૂધ વાટકીયે પાયું, ખોળે બેસાડી;
નહીં આવે જસોદાને તોલે, દેવકી માવડી—અમો૦
પુત્રની પેરે ત્રેવડજો, રખે ઊતારો માયા;
અમો છૌં વસુદેવના નંદન, દેવકીના જાયા—અમો૦

1 ગુ૦ પ્ર૦મા "ગોડી" છે.

નાસરડ ગોકુળમાં આવ્યા, મામાજીને માટે;
ઊછેરનારને ઉત્તર દેતાં, કાળજ નવ ફાટે—અમો૦
પ્રેમાનંદ પ્રભુ પરમેશ્વરે, વીદાયે આપી;
મૂર્છા ખાઇ નંદ પડ્યા, શું દ્રુમ નાખ્યો કાપી—અમો૦

(પદ—રાગ રામગ્રી)

(નંદવચન)—

[એ શું બોલોછો સામળા, ઘેલો થયો રણછોડ;
પાણીગ્રણ કીધું નથી, વહુ જોવાનું કોડ—એ૦]
વિણ વિચાર્યું નવ બોલીયે, હમે દુરિજન લોક;
નથી દીઠું નથી સાંભળ્યું, પુત્રનુ સગપણ ફોક—એ૦
દીઠા મંદિર માળિયાં, દીઠી ઘોડાની ઘોપ;
દીઠા લોક રળિયામણા, થઈ તુંને રેહેવાની હોંશ—એ૦
દૂષણ જીભ્યાને ઉપજે, જો કહિયે બીજાં માબાપ;
વસુદેવ તાત છે રામને, એહેને કેહેતાં નહીં પાપ—એ૦
આપણ ન્યાત આહીરડાં, ક્ષત્રી છે વસુદેવ;
રામે તાત કહ્યા હશે, પડી તુંને કેહેવાની ટેવ—એ૦
ગોવિંદ બેસો ગાડલે, ઉભા છે સહુ ગોવાળ;
હવડાં શત્રુકો કે આવશે, કાલા થાય અનિકાજ—એ૦
નીચું જોઇ કેહે નાથજી, નયણે ઢાળી નીર:
અમો પુત્ર છૌં પારકા, તમો જાઓ મંદિર—એ૦

કોણ સીકું લાકડીયે ધરશેરે, કોણ ગોરસ ચોરી કરશે—ચા૦
તાહરી માતનું ચિત્ત ચળશેરે, વાંસળીયે જતળાં વળશેરે; [ચા૦
તાહારે રમકડે કોણ રમશેરે, તાહારી ત્રાંસળીયે કોણ જમશેરે—
મોર મુગુટ કહાં મૂકીશેરે, કોણ કંચોળે દૂધ પીશેરે,
કોણ સેલો વાળી ગૌ દોહુશેરે, કોણ કેડ બાંધી વલોવશેરે:—ચા૦
કોણ રૂડી શીખામણ દેશેરે, હવાં પિતા મૂને કોણ કહેશેરે;
મુને છે છેલ્લો આશ્રમરે, હવાં હું દહાડા નાખીશ કેમરે—ચા૦
હુતું વૈકુંઠ ગોકુળ ગામરે, હવે નેસડો[1] ફરી થયું નામરે;[ચા૦
જસોદા કેમ બાહાર નીસરશેરે, વંઝા કહી લોક પાછાં ફરશેરે—
અમો માણસમાંથી ટાળ્યાંરે, દીકરો, થઈ કાળજ બાળ્યાંરે;
અમો ભુલ્યાં આશા આણીરે, પારકી થાપણ નવ જાણીરે—ચા૦
વાયસ થઇ વાત્સલ્ય કીધુંરે, ફરી કોએલે બચ્ચું[2] લીધુંરે;
વિપ્ર પ્રભુ પરમેશ્વરરે, માહારૂં ફરી વસાવો ઘરરે—ચા૦

ાને (પદ--રાગ મેવાડા)

(કૃષ્ણજી વદે,

ગોકુળ જાઓરેં, નંદજી ગોકુળ જાઓ—ગોકુ૦
ફરી ગોકુળ જાઓ નંદજીરે,, મૂકો મનની આશ;
નાસરણે અમો આવિયારે, કીધો તમ ઘેર વાસ—ફરી૦
ધીરજ ધરીયેરે, રાયેજી ધીરજ ધરીયે;
પરમેશ્વર વિના કો નથીરે, છે ફોકટીયો પરિવાર—ગોકુ૦
ઘણુંએક દાઝેરે, અમને ઘણુંએક દાઝે;
ઘણું દાઝે છે મુજનેરે, પણ દોહેલો લોકાચાર;
કેમ માતપિતાને પરહરૂંરે, અમો દેવકીનાં કુમાર—ફરી૦
એહુ દુખ પડિયાંરે, મુને એ દુખ પડિયાં;
એહુ દુખ પડિયાં બાપજીરે, હું કહોને આપું છેહ;
મન પ્રાણ રેહેશે શ્રીગોકુળેરે, મહારો મથુરાં રહેશે દેહ—ફરી૦

*" કોણ કડ " એ તુક બા૦ પ્ર૦ માં નથી. "નેસરડો" બા૦ પ્ર૦ ૨ "બાળકું" એ શુ૦ પ્ર૦

સુખ શ્રીગોકુળનુંરે, જે સુખ શ્રીગોકુળનું;
ગોકુળ મોહોટું સુખ ભોગવ્યુંરે, ન મળે વૈકુંઠ મ્હાંય;
લક્ષ ચોરયાસી દેહ ધરૂંરે, તોયે ન મળે જસોદા માય—ફરી૦
સ્કંધે ધરૂં કાવડરે, ઊંચલી સ્કંધે ધરૂં કાવડ;
ઊંચલી સ્કંધે કાવડરે, કરાવુ તીર્થ સફળ;
તોએ એકઘડી જસોમતિનેરે, નવ થાઊં ઓસીંકળ—ફરી૦
અમો છૌં તમારારે નંદજી છૌં તમારા;
અમો દાસ તમારા રાયજીરે, ચરણે નામું શીષ[1];
વિદાય આજથી આપણેરે, કહી ચાલ્યા શ્રીજુગદીશ—ફરી૦
ધરણે ઢળ્યારે, નંદજી ધરણે ઢળ્યા;
ધરણે ઢળીયા નંદજીરે, થઈ પળીયા અચેત;
શ્રીકૃષ્ણે માયા વિસ્તરીરે, ઉતર્યું પિતાનું હેત—ફરી૦
કુંવર કોહોનોરે, કૃષ્ણ એ કુવર કોહોનો;
કુંવર માહારો છે નહીંરે, હું ફોકટ થાઊં ;
એ પુત્ર સત્ય વસુદેવનોરે, મુને ગર્ગે કહી વાત—ફરી૦
નંદજી ચાલ્યારે, રોતા નંદજી ચાલ્યા,
નંદ ગયા શ્રીગોકુળેરે, તહાં વરત્યું જે ઉતપાત;
તે કહી ન શકયા શુકદેવજીરે, કો વૈષ્ણવ જાણે વાત—ફરી૦
તાત વળાવીરે, ગોપનો સાથ વળાવી;
વળ્યા વિઠ્ઠલ માયાતીતરે, તાતને કરૂણા કર;
સંતોષ્યાં વસુદેવ દેવકીરે, વિપ્ર પ્રભુ પરમેશ્વર.

(પદ—રાગ સારંગ)

(શુક વચન)—

નંદ ગોપને કરી વિદાય, તાત કને આવ્યા જદુરાય;
મામી બેહુની પ્રસંશા કરી, વિનયયુકત બોલ્યા શ્રીહરી.

૧ 'ફરી ચરણે નામ્યું સીસ' બા૦ પ્ર૦

અમો તમારા હણ્યા ભરથાર, ઘણું આલે તમારા ગયા સણગાર.
દૈવમત્યે કાંઈ ચાલે નહીં, માહારી મામી એ વિધવા થઈ.
માહારા છ બાંધવ મામે મારિયા, તે દુખે મામા મે સંઘારિયા;
પશ્ચાત્તાપ થયો પામું છું દુખ, હવે કહાં દેખવું મામાનું મૂખ.
ન ટળે ભાવી પદારથ વાત, કુટુંબકલેશ થયું ઉત્પાત;
તમો મનમાં દુખ પરહરો, આ તમારૂં ઘર તમો વાપરો.
અમને પોષ્ય² વર્ગ જાણજો, નિજ સંતાનનું હેત આણજો;
સભામાં આવ્યા એહેવું કહી, મથુરાનગરી પાવન થઇ.
ધર્મ પડો વાજે પુરમ્હાંય, ઉગ્રસેનની આણ દેવાય;
નાઠા લોક કંસનો ભય ધરી, તે જાદવ સહુ આવ્યા ફરી.
અધર્મ ઉથાપી થાપ્યો ધર્મ, ચાહારે વર્ણ પાળે કુળકર્મ;
વસુદેવ વસ્યા પોતાને ઘેર. રાજધાન માંડયું બહુ પેર.
ગર્ગાચાર્યને કહે વસુદેવ³, જાતકર્મ કીધું વાસુદેવ;
જાણ્યું પુત્ર પ્રસવ્યા છે આજ. વૃદ્ધ શ્રાધ કીધું મહારાજ.
ગણપતી ગોત્રજ પૂજા કરી, નાન્દી કર્મ કીધું હેત ધરી;
કદળીસ્તંભ તોરણ હાથા, ગાયે સોહાસણી ગીત ગાથા.
સંકલ્પ કીધો કારા ગૃહમ્હાંય, એ અચ્યુતદ્વિજને આપી ગાય;
પૂજ્યા બ્રાહ્મણ ગર્ગાચાર્જ, શાંતિક પુષ્ટિ કીધું કાર્જ.
તહાં કીધી સહુ ક્ષત્રીની રીત, રામકૃષ્ણને દીધાં ઊપવીત;
શ્રીગોકુળથી આવ્યાં રોહિણી, પોહોંતી હોંસ બેહુ માતાતણી.
કંસનું દ્રવ્ય લીધું નરહરી, પિતાના ઘરમાં લક્ષ્મી ભરી;
હય હસ્તિ રથ મહિષી ગાય, પાત્ર ચામર આસન સેજ્યાય.
માણેક મુકતાફળ રત્ન ઝવેર, તે સરવે મોકલ્યું વસુદેવને ઘેર;
જે વિભૂતી કંસે મેળી ઘણી, વસુદેવ થયા તે વસ્તુના ધણી.

૨ 'પુજ્ય' મુ॰ પ્રતોમાં ૩ (કહેથી નસદેવ)

માખી મધનો સંચય કરે, પણ આહેડી[1] લુટી સાંચરે;
વાંઝીયાનું ધન રાજા વાવરે, કીડી સાંચે ને તીતર ચરે.
વૃદ્ધની સ્ત્રીને ભોગવે અન્ય, તેમ કંસાસુરનું લુટયું ધન;
લક્ષ્મી ગઇ ને ગયો સ્વામી, ભાણેજે મંગાવ્યાં ભીખ માગી.
પછે માત પિતાને લાગા પાય, પછે રામકૃષ્ણે માગી વીદાય;
વસુદેવ પ્રત્યે બોલ્યા શ્રીહરી, જરાસંધ સરખા માથે અરી.
મેં કંસાસુરનો ફેડયો ઠામ, જરાસંધ સાથે થાસે સંગ્રામ;
જો આજ્ઞા હોયે તમતણી, ધનુર્વિદ્યા અમો આવું ભણી,
પિતા કહે કાં નહી પુરૂષપુરાણ, શ્રી રામકૃષ્ણે કીધું પ્રયાણ;
અસપુરીમાં તીર્થ સુખી, અવંતિનગરીમાં એક રૂખી.
વિદ્યાનિધિ સાંદીપનિ નામ, તેહેને ઘેર આવ્યા કેશવરામ;
તાંહાં દીઠો એક મનોહર મઠ, જાહાં વિદ્યાર્થીની બેઠી ઠઠ.
કો ભણે બ્રહ્મવિદ્યા નિરગણ, ધર્મશાસ્ત્ર ભણે કો પાતાંજળ;
કો મીમાંસા શાસ્ત્ર ન્યાય વ્યાકર્ણ, કો વેદાંતે વિખાણે અ-શરણાશર્ણ
કો જોગવિદ્યા ભણે નોળીકર્મ, કો ખટચક્રના શીખે મર્મ;
કો અસ્ત્રશસ્ત્રમહ્લવિદ્યા ભણે, છે ભીડ ઘણેરી ગુરૂને આંગણે;
જ્યોતિષ વૈદક પરીક્ષા મણિ[2] તણી, જળસ્તંભ વિદ્યા અતિ ઘણી[3];
મંત્ર જંત્ર વશીકરણ અપાર, શુક કહે શું વર્ણવું વિસ્તાર.
કો ભણે આંક માઇકકળા ભણે[4], સકળ વિદ્યા ગુરૂજીમાં મળે;
છે અધ્યયન શબ્દનો મોહોટો ઘોષ, ફરતો સંભળાયે એ કોશ.

---

૧ 'આહેરડી' એ શુ૦ પ્ર૦ ૨ 'મોતી' બ૦ પ્ર૦ ૩ 'જળસ્થળ વિદ્યા માયા અતિ ઘણી' ત્રણ શુ૦ પ્રતોમાં. ૪ બા૦ પ્ર૦ માં 'કીલા' છે તેનું મેં કળા કરવું છે' 'કો ભણે આખ માંઇકા' 'કળે' 'કો ભણે આંક માંઈકાકળા ભણે.' 'કો ભણે આંક માઇકાકલાં ભણે,' 'કો ભણે આંક કરપલવી ભસે' એ પ્રમાણે શુ૦ પ્રતોમાં છે, માઇકાંકલાં છોકરાંનો અર્થ ગણુ પદ્રે લેવાય: માઇક કીલા-બાળક છોકરા એમ અર્થ તો થાયજ નહીં.

રામકૃષ્ણ આવ્યા નિશાળ મ્હાંય, જેમ તારામાં રવિચંદ્રમાય;
વિસ્મે વિદ્યાર્થી જોઈ રહ્યા, સાંદીપન ઋષિ બેઠા થયા.
પ્રભુની સાહામાં ગયા ઋષિરાય, શ્રીકૃષ્ણ નમ્યા ગુરૂજીને પાય;
આસન આપી પૂજા કરી, ગુરૂજીયે વાણી ઓચરી.
મુને કૃતારથ કીધો આજ, કોહો કહાંથી આવ્યા મહારાજ;
કોણ નામ ગામ કુળ ન્યાત, શું કારજ છે મુજ સંઘાથ.

(કૃષ્ણવચન):—

એક છે ગામડું જમુનાતીર, જાંહાં રંક લોક વસે આહીર;
તેહેની પાસે અમારો વાસ, છૌ ક્ષત્રી બોલ્યા અવિનાશ.
ઋષિ તમારૂં જાણી નામ, આવ્યા છૌં કાંઇ ભણવા કામ;
આપો વિદ્યા કરૂણા કરી, ઘણું દુર્બળ છૌં બોલ્યા હરી.
વિનયવાત હૃદયામાં વસી, સાંદીપન ઋષિ બોલ્યા હસી;
છો આત્મા તમો માહારા એહ, ભણો બાપ ગમે જે જેહ.
છો જગતગુરૂ થાઓ માહારા શીષ, તેવારે સાન કીધી જુગદીશ;
માંહોમાંહે સમજ્યા ગુરૂ ગોપાળ, સામળીયે શોભાવી નિશાળ.
એક વડો શીષ સુદામો નામ, તેહેને સોંપ્યા કેશવરામ;
ભણાવજે તું હેતપકરી, પંડિત થાય શ્રીહળધર હરી
પછે ઘરમાં રાખ્યા જુગદાધાર, સાંદીપન સેવાકરે અપાર;
નિજ પત્નિને કેહે છે ભરથાર, આ બાળક છે કારણ અવતાર.
શેષરૂપ બીજે શેષશાઇ, આપણે ઘેર આવ્યા બે ભાઇ;
ફરી ફરી નહીં આવે એહ, આપણું પાવન કીધું ગેહ.
એ પરઘેર ભિક્ષા માગે નહીં, ભોજન કરશે યથા રૂચિ અહીં;
એહેવી શિક્ષા સાંભળાને કહી, ગુરૂપત્નિ સેવામાં તત્પર થઇ.
વાત્સલ્ય કરે ને બાંધવતણું, તે નેત્ર આણુપે વલ્લભ ઘણું;
ગુરૂવાયેક જે ખાણે પડે, તે તતક્ષણ હરિને આવડે.
ચૌદ વિદ્યા ને ચોસઠ કળા, નિગમ શાસ્ત્ર અર્થ નિર્મળા;

નેતિ નેતિ કેહે ચારે વેદ, પંડિત કોય નવ પામે ભેદ.
શું જાણે પુરાણ શાસ્ત્ર બાપડાં, તે લક્ષ્મીવર ચીરે લાકડાં;
પછે તાણી બાંધ્યા ભારા ત્રણ, એક કૌતક કીધું અશરણાશર્ણ.
થયું વાદળ વિજળી અંધકાર, મેઘ આણ્યો [1] મુસળધાર;
આંધી પવનતણી સુસવાટ, પ્રભુજી દેહ ચડી બહુ ટહાડ.
તાંહાં ત્રણે બેઠા ટોળે મળી, બીહે સુદામો ઝબકે વીજળી;
રાય એ કથા રહી એટલે, ગુરૂજી ઘેર આવ્યા તેટલે.
ગયા વિસમે બાળક દીઠા નહીં, ગુરૂપત્નિ તવ ઝાંખી થઇ;
કુવાં સ્વામી મુજને શ્રાપે ખરા, શું કરૂં કર્મ ન આવ્યા છોકરા
પળળા આકુળવ્યાકુળ થાય, રખે ક્રોધ કરે ઋષિરાય;
અનુભાવ ઘણું દુખિયા થયા, કહીં ન દીસતા બાળક કહાં ગયા.
વિશ્વપિતા પ્રભુ પ્રાણપતી, તે શ્યામ મૂરત કયાં[2] દેખાતી નથી;
પ્રભુજે મુખ સુકું થાય, બોલી અબળા લાગી પાય.
ક્ષમા કરો તો કહું વારતા, રખે શ્રાપ દઇ મુજને મારતા;
મો કેશવ ને શ્રીરામ; મેં મોકલ્યા સરપણ લેવા કામ.
ન વિનતાનાં સાંભળી, સંદીપનને મૂર્છા વળી;
મૂર્ખ દુષ્ટ સાપણી, તેં કોણ કર્મ કીધું પાપણી.
જેષ્ટ માસનો તાવડ શ્રેષ્ટ, સુકુમાર મોકલ્યા લેવા કાષ્ટ;
ામાં આવ્યો વરસાત, મહા લોભણીયે કીધું ઉતપાત.
ત્રાહે કરે શોકે ભરયા, શોધવા સંદીપન નીસરયા;
નાળે આવ્યાં જળપૂર, રામકૃષ્ણને સાદ કરે છે તૂર.
મો સાદ કીધો ગોપાળ, ગુરૂજીએ દીઠા ત્રણે બાળ;
વિશેષ સામળિયાજી કાંપ્યા, સંદીપને હૃદયાસુ ચાંપ્યા.
જી તુને વેલા પડી, વેરી વરસાતે કીધી ઝડી;
ણીયે દુખ દીધું ઘણું, એ કારજ નોહે તમતણું.

---

1 'આવ્યો છે' ગુ૦ પ્ર૦
2 'ત્રણે મરતી' ગુ૦ પ્ર૦

ગુરૂપ્રત્યે કેહે કમળાપતી, અપરાધ ગોરાણીનો નથી;
અમો ઉન્મત્ત અભિલાખે ભરયા, સરપણ લેવા ત્રણે નીસરયા.
ગુરૂપ્રત્યે બોલ્યા પરબ્રહ્મ, અમો આચરૂં વિદ્યાર્થીનો ધર્મ;
એહેવું કહી ચાલ્યા જુગદીશ, સરપણ ભારા ત્રંણે ને શીષ.
વચને ગુરૂ સંતુષ્ટ કીધા, ભારા કાષ્ટતણા મસ્તક લીધાં;
ગુરૂ કેહે નથી સરપણનું કાજ, હું ઓળખું છૌં તમને મહારાજ.
ત્રાહે ત્રાહે સંદીપન ભણે, ધિક્કાર મુને અંતરમાં ગણે;
પોહોતાં મંદિર નાખ્યાં સરપણ, જઇ ગોરાણીને લાગ્યા ચરણ.
કોરાં વસ્ત્ર આપ્યાં ઋષિજંન, તપાડયા પ્રગટી હુતાશંન;
જમાડયા પંચામૃત હેત ધરી, અખુટ કાષ્ટ જે લાવ્યા હરી.
તે નગ્રલોક સહુકો લેઈ જાય, એક કાષ્ટ ઓછું નવ થાય;
એ કથા સરપણતણું વૃત્તાંત, રખે શ્રોતાને મન પડતી ભ્રાંત.
કોઇએક પુસ્તકે છે નહીં એહ, ભાઈ તે માટે ઉપજે સંદેહ;
કોઇએક પુસ્તકે છે એ સર્વથા, તે માટે પદબંધ કીધી કથા.
વળીએક કૌતુક કીધું વિશ્વાધાર, ગોરાણી ગૌ દોહે છે એકવાર;
સુરભીસ્તન બેહેઠાં કર ધરી, પણ દોહોણી કોઠીમાં વીસરી.
ગુરૂપત્નિયે વિચાર્યું મન મ્હાંય, હું ઉઠું તો સુરભી મીણાય;
સમસ્યા શ્રી કૃષ્ણને કરી, ઘરમાંથી દોહોણી લાવો હરી.
તવ લીલા કીધી લક્ષ્મીનાથ, વધારયો આંગણે બેઠાં હાથ;
તતક્ષણ દોહોણી આપી આણી, તે જોઇ વિસ્મે થઈ ગોરાણી.
કો પૂર્ણ બ્રહ્મ દીસે છે એહ, ભક્તકારણ લીધો માનવ દેહ;
જવ ભોજન કરવા આવ્યા પતી, તવ અબળાએ કીધી વીનતી.
[illegible]પનને કહે છે સતી, એ વિષ્ણુરૂપ છે વિદ્યાર્થી;
મેલાપ થયો એક ગુરૂને, હું ગુરૂદક્ષણામાં માગું એ કને.
[illegible]વી કાષ્ટ આણ્યાની કથા, પ્રસંગ દોહોણીનો તેહેવો સર્વથા;
ગ્રંથ વિષે કહ્યું છે એહ, રખે શ્રોતા મન આણો સંદેહ.
માસ ઉપર દીન ચાર, ચૌદ વિદ્યા શીખ્યા વિશ્વાધાર;
સુદામાસું મૈત્રી ઘણી, જે વિદ્યા એક નિશાળે ભણી.

તે એક થાળે ભોજન કરે, શયન કરે એકે સાથરે;
એલઠીયે વળગી હીંડે બેય, શ્રી કૃષ્ણસુદામાને વધ્યો સ્નેહ.
કરે વાત તાળી દેઇ હસી, તે ગુપ્ત વાત ન રાખે કશી;
રામકૃષ્ણ જેવારે ભણી ઊતરયા, જઇ ગુરૂપ્રત્યે વાણી ઓચરયા.
અમને વીદાય પ્રભુ કીજીએ, કાંઇ ગુરૂદક્ષણા માગી લીજીએ;
અમો આપું એહેવું મીથ્યા બકું, એહેવું માગજો કે હું
આપી શકું.
હાસ્ય કરી બોલ્યા ઋષિરાજ, છો દુર્બળ હું જાણું મહારાજ;
તું વિશ્વંભર તું વિશ્વાધાર, તું આદિ મધ્ય તું અપરંપાર.
ધરયો દેહ ધર્મકારણે, અવળો[1] આવ્યો માહારે બારણે;
ન પામે પાર નારદ સરખા જતી, તુને ઓળખે ઉમયાપતી.
ન પામે બ્રહ્મા ધરતે ધ્યાન, કરે દુર્વાસા ધુમ્રપાન;
કો કાશી જઇ કરવત લીયે, પણ તું કોહોને દર્શન નવ દીયે.
હું અપરાધી પામર પ્રાણી, મુને મોહોટો કીધો પુરૂષપુરાણી;
સકળ પદારથ પામ્યો હું, દર્શનથી અદકું માગું શું.
હું માગું સમરથ શ્રી હરી, જનુની જઠર ન દેખું ફરી;
દીન વાણી મન લજ્જા આણી, ગુરૂદક્ષણા માગે ગોરાણી.
કાષ્ઠ અણાવ્યાં મેં ત્રીકમા, તે અપરાધ કરો હરિ ક્ષમા;
ભરથારને મુકતી આપી જો હરી, માંહે મળતી હું ભવસાગર
તરી.
એક વાનું હું માગું ગોપાળ, ક્ષીપ્રામાંહે એક બુડયો બાળ;
પાંચ વરસનો પરમનિધાન, મુને તે આણી આપો ભગવાન.
રામકૃષ્ણ બે તત્પર થયા, ક્ષીપ્રાતીરે ગોવીંદ ગયા;
સ્ત્રીરૂપે બહાર નીસરી નદી, શ્રીકૃષ્ણે કોપે વાણી વદી.
ગુરૂપુત્ર કેહે નીચ શ્યામશરીર, નહીતર તાહારૂં શોષું છું નીર;
પયોધરી કેહે લાગી પાય, તે પુત્ર ગયો છે સાગરમ્હાંય.
પ્રભુનું આવ્યું અર્ણવનું એધાણ, પછે તાંહાં પધારયા પુરૂષ-
પુરાણ;

1 "અલવે" બા૦ પ્ર૦

કીધી ગર્જના ગોકુળનાથ, સમુદ્ર નીસર્યો જોડીને હાથ.
ક્રોધ કરી બોલ્યા ગોપાળ, લાવ રત્નાગર ગુરૂનો બાળ;

(સમુદ્રવચન)—

એક પંચજન નામે અસુર, તે પ્રજાને દુખ દેછે ક્રૂર.
તેહેને પુછો જુગજીવંન, ગ્રાસ્યો હોય જો ગુરૂનો તંન;
અન્યાય માહારા જળમાં કરે, તે કોનો કાહાડ્યો નવ નીસરે.
શ્રીકૃષ્ણ કેહે એ મોહોટું કામ, નથી આયુધ શે કીજે સંગ્રામ;
સમુદ્રે સમય રાખ્યો તદા, કૌમોદકી નામે આપી ગદા.
ત્રટમાં મુકયા હળધર ભ્રાત, મહાજળમાં પેઠા ગોકુળનાથ;
પાતાળ સપ્ત ખોળ્યાં ખપ કરી, મળ્યો દૈત્ય દેવનો અરી.
દાનવ ધાયો ગાજીસુખે, ગદાજુદ્ધ થયું જળવિખે;
તે કંઠ ગ્રહી મરડી પાડયો, તેહેનું ઉદર વિદારી શંખ કહાડયો.
પાંચજન્ય તે શંખનું નામ, તે કરમાં લીધો છે સુંદરશ્યામ;
કરી નાદને તત્પર થયા, ધર્મરાજને મંદિર ગયા.
જઇ સચમનીની પોળે રહ્યા, ભયભીત જમકિંકર થયા;
સેવક કહે સાંભળ ભૂપાળ, પુરપોળે આવ્યો માનવબાળ.
શામળો સુંદર રૂપ રસાળ, તેહેને શબ્દે ભય પામે છે કાળ;
મોહોટું આશ્ચર્ય આંહાં આવ્યાની ગતી, એહેવું સાંભળી બોલ્યા જમપતી.
જાઓ તેડી લાવો મુજપાસ, ન ઓળખ્યા ધર્મે અવિનાશ;
સેવક પ્રભુને તેહેવા પળ્યા, દેવલોક સહુ જોવા મળ્યા.
શંખ નાદ કીધો ભગવાન, તે શબ્દે ભય પામ્યો બળવાન;
ચૌદલોક તે શબ્દે ગરગડયા, જમકિંકર નાઠા અડવડયા.
અઠ્ઠાવીસ કુંડ છે નરકતણા, પડયા છે પ્રાણી તેહેમાં ઘણા;
વિશ્વાસઘાતકી બ્રહ્મઘાતકી, પતિવ્રતા પીડણ પાતકી.
કો ગૌ કન્યા વિક્રય કરતા, શિવપૂજા અક્ષત ધરતા;
ગામવનદાહક પાપિષ્ટ, અભક્ષી[1]

૧ અભક્ષ્યભક્ષી.

પરવૃત્તિ છેદક નિંદા પાઠી, રજસ્વળા ભોગી સંગત માઠી;
બ્રાહ્મણમાન ખંડન કરનાર, પારકી થાપણના હરનાર.
મિથ્યાવાદ પિશુનતા ઘણી, નિંદા કરે તીર્થ દેવતણી;
એહેવાં આચરયાં પાતક ઘોર, તે પ્રાણી હરિસેવાના ચોર*
કુંભીપાક પચ્યા તે પ્રાણ, ન આવે નીસરવા નિર્વાણ;
અસિપત્ર લવણકુંડ વિષે, રૌરવ નરક પડયા અધોમુખે.
જમકિંકર બાંધીને ત્રાડે, કોનાં લોચન વાયસ કહાડે;
કોના શરીર શ્વાન ફાડે, લોહને સ્થંભ ઊષ્ણ કરી ભેટાડે.
અઠાવીસ કુંડે પાપી પડયા, કોટાયનકોટ બાંધ્યા જીવડા;
શંખ વજાડયો શ્રીભગવાન, તે શબ્દ પડયો પ્રાણીને કાન.
છેદાયાં પાતક શબ્દે કરી, તે જીવડે જાણ્યું આવ્યા હરી;
સહુ નરકથકી બહાર નીસરયા, સરવે દેહ ચતુર્ભુજ ધરયા.
જમને મસ્તક મૂકી પાય, તે સકળ જીવ વૈકુંઠે જાય;
સહુ પ્રાણી વિમાને બેસી ગયા, નરકકુંડ સહુ ઠાલા થયા.
આસન મૂકી ધાયો રાય, ધર્મરાય પડયો હરિને પાય;
સકળ જીવ કીધા ઉદ્ધાર, હવે ઓળખ્યા જુગદાધાર.
સભામાં પધરાવ્યા હરી, સ્તવન કરીને પૂજા કરી;
કાંઇ સ્વામી છે હું સરખું કામ, વળતું બોલ્યા સુંદરશ્યામ.
સંદીપન ઋષિનો એક બાળ, તેહને લઇ આવ્યો છે કાળ;
રાય તે બાળકને લાવો ફરી, જા આણી આપ્યો શીઘ્રે કરી.
કીધી ધર્મરાજે વીનતી, એણે વિ પધારયા ગોકુળપતી;
કાંઇ હું સરખું કાજ ભગવાન, મુને જવ તે દાસસમાન.
શ્રીકૃષ્ણ કેહે આજ્ઞા મુજતણી, ન જાશો મોહારા ભકતજનભણી;
બાળકને લેઇ ચાલ્યા અવિનાશ, રામકૃષ્ણ પધારયા ગુરૂની પાસ.
આપી બાળક લાગ્યા પાય, ગુરૂજી પાસે માગી વિદાય;
નગરલોક દુઃખી થયા ઘણું, પામી હુતી અવંતી વૈકુંઠપણું.
હૃદેમાં રૂપ ધરી ગુરૂ રહ્યા, સદામો ઘણુ વળાવા ગયા;
નગરલોક પાછા વળીયા, ફરયા આંસું ભરતા નિશાળિયા.

* એલીટી બા૦ પ્ર૦માં નથી.

સુદામાને કહે અવિનાશ, મિત્ર અમારો લેજો તપાસ;
જેમતેમ ફરી મળજો એકવાર, એમ કહી ચાલ્યા જુગદાધાર.
પોતાને ગામ સુદામો ગયા, તે ભગ્તરાજ અજાચી થયા;
તેહેનુ દરિદ્ર છેદશે જાદવરાય, કથા કેહેવાશે એંશીમે અધ્યાય.
રામકૃષ્ણ પધારયા મથુરામ્હાંય, ઉગ્રસેન આદે સહુ સાહા-
મા જાય;
પ્રભુ માતપિતાને નમિયાં પાય, જેજેકાર મથુરામ્હાંય.
માતામહ કરે રાજધાન, છે અગ્રવર્તી શ્રીભગવાનઃ
સકળ શાસ્ત્ર નિગમનું તત્વ, સર્વ શિરોમણિ શ્રીભાગવત.
તે મધ્યે ઊત્તમ દશમસ્કંધ, કરૂં હું પ્રાકૃત પદબંધ;
કથાપ્રસંગ એકુ નવ પડે, ચાલ્યો જાઊં સૂધે શેરડે.
આપાસો વ્યાસ વાંચે સંસ્કૃત, આપાસા માહરૂં પ્રાકૃત;
આપાસા એચા શ્લોક સબંધ, આપાસા કડવાં ચોપઈબંધ.
બાધું ગ્રંથ જોડ સમાન, કેહેશે લોક કીધું અભિમાન;
નથી કીધો વાદ વિલોસ, કાંઇ શ્રોતાને આવે વિશ્વાસ.
વ્યાસવાણી જાણી જથા, તેહેવી પ્રાકૃતે જોડી કથા;
શ્રીરામચરણકમળમકરંદ, તે લે ા ઇચ્છે પ્રેમાનંદ.
મૂળ અર્થ છે પ્રાકૃત નામ, ને વલ્લભ ગુણગ્રામ;
મૂકો હરિજન, ઘરનાં તજો જેમતેમ સીતારામ.

વલણ.

રામનામ નિર્મળ ઘણું, લેતાં દુકૃત જાયરે;
ભટ પ્રેમાનંદ કેહે કથા થયો, પિસ્તાળીશમો અધ્યાયરે.

અધ્યાય ૪૬ મો.

(કડવું ૧૨૪ મું—રાગ બગવેરાડી)

રામકૃષ્ણ આવ્યા મથુરામાં, વર્ત્યો જયજયકાર;
જાદવ લોક ઘણું સુખ પામ્યા, સુખ પામી વર્ણ ચાર
માતપિતાને પાય લાગે, પુછ્યા કહ્યા સમાચાર:
વિદ્યાર્થીનો વેષ તજીને, થયા રાજકુમાર.
આસન ભોજન વાહન પટકુળ, આયુધ શુભ સણગાર;
કરે પ્રતિપાલણ નગરપ્રજાનું, ટાળ્યો ચોર ચખાર.
રાજધાની માંડી મથુરામાં, રામકૃષ્ણ એહુ ભ્રાત;
અધ્યયન કરી આવ્યા સામળીયા, ગઇ ગોકુળમાં વાત.
મનમોહનને મળવાકારણ, વ્યાકુળ થઇ સર્વે ગોપી;
મથુરામાં કેમે કરી જઇયે, આજ્ઞા પ્રભુની લોપી.
મહીયારી મધુપુરને મારગ, ઊભી પંથ નીહાળે.
કુબ્જા સોએકનું સુખ સંભારી. નયણે આંસુ ઢાળે;
જમુના સાગરપે થઇ મોટી, તો ઉલ્લંઘન કેમ થાયે;
મરજાદાલક્ષણ પર્વત મધ્યે, તો ગોપવધુ કેમ જાયે.
મહાદુઃખ જાણી વ્રજવનિતાનુ, વિચાર્યું કમળાકાંત;
સેવક પોતાનો મનનો માન્યો, ઉદ્ધવ તેડાવ્યો એકાંત.
દીઠાં સજળ લોચન સામળિયાનાં, ઉદ્ધવજી એમ પૂછે;
સદાનંદ સચ્ચિદાનંદ ગોવીંદ દયાળ, તુને દુઃખ શું છે.
જેહેના સ્મરણ માત્રથી મહાકષ્ટ ન્હાસે, હે કર્માતીત પરબ્રહ્મ
શું નિકટવર્તી દાસને, દેખાડો દેહ ધરયાનો ધર્મ.
મનનું કારણ કોહો કરૂણામય, શું દુઃખ હૃદયમાં વિસાર્યું;
ઉદ્ધવજીયે એહેવું કહી લોહ્યાં, નાથહૃદયનાં આંસું.

(રાગ મેવાડો)

પ્રભુજી બોલ્યા હો, નયણે જળ ભરી;
હું મ્હારા અંતરગતનું, દુઃખ હો વીરાજી.
ઈ ન ફરી દેખું હો આણી આણી આંખડિયે;
ફંકડી જસોદાનું મુખ હો વીરાજી.
મુને મથુરાનું રાજ ગમતું નથી;
મ્હાલો મુને ગોકુળિયાનો વાસ હો વીરાજી.
દેવકીનું ખટરસ અન્ન ભાવે નહીં;
વાહાલી મુને વ્રજનારીની છાસ હો વીરાજી.
ગજ રથ અશ્વ હો મુને અળખામણા;
ગમે મુને ગોકુળિયાની ગાય હો વીરાજી.
મુને કૃતઘ્ની લોક કેહેતા હશે;
ભાઈ મેં હાંકી કહાડયા નંદરાય હો વીરાજી.
વૃંદાવન ગોવર્ધન ગાવડી;
વાંસળી ગોરલી જમુનાવાર હો વીરાજી.
અહર્નિશ મુને સહુ સાંભરે;
પલક ન વિસરે વ્રજની નાર હો વીરાજી.
આતમાતાપિતાની ચોરી કીજીયે;
પણ મિત્રને કહીયે મનની વાત હો વીરાજી.
ગોપીને ગુપ્ત સંદેસડો;
ઉદ્ધવ સાથે કહાવે ગોકુળનાથ હો વીરાજી.

(કડવું ૧૨૫ મું—રાગ સામેરી)

ગુપ્ત વાત ઉદ્ધવસું રે માંડી, પ્રભુ બોલ્યા લજ્જા છાંડી;
ઉદ્ધવજી તમો છો મ્હારા ભ્રાત, કહું ગોપીકા સંબંધની વાત.

ઢાળ.

કહું વાત વ્રજસુંદરીતણી, મન મુકી તુંજ આગળે;
સમાધાન થાય ગોપિકાનું, જો લખું સંદેશો કાગળે.

જે અલ્પબુદ્ધિના ઓછાં માણસ, તેહેને ગુપ્ત વાત નવ કહીયે;
તે મિત્ર શત્રુ થઇ નીવડે, હળવાં મળે હળવાં થઇયે.
ભારે પુરૂષ ભક્તરાજ છો,' તો વહી કહું લજ્જા તજી;
લક્ષ્મીવંત વ્રજસુંદરી, મેં કામક્રીડાએ ભજી.
તે વિજોગણી વિલપે ઘણું, વિશ્વાસ દેઇ મેં વાહી;
આંહાં આવશે તો ઉપહાસ થાસે, તમો જાઓ તાંહાં ભાઇ.
જઈ કામપ્રીત મૂકાવજો, નવ ઇચ્છે વિષયાભોગ;
અધ્યાત્મઉપદેશ આપજો, શીખવજો 'જઇ જોગ.
નંદજસોમતીને જ્ઞાન કેહેજો, જે પુત્રભાવને પરહરે;
સમાધાન વ્રજવાસીતણું, ભાઇ તમ વિના જઇ કોણ કરે.
આપણો રથ બેસવાને આપી, વિદાય ઉદ્ધવજી કરયા;
હરિદાસ શોભે હરી સરખા, સણગાર કેશવના ધરયા.
વિચાર કરતો વૈષ્ણવ આવ્યો, સંધ્યાયે વ્રજપુર વિખે;
જોઇ શોભા શ્રીગોકુળતણી, શુક કહે શું કહું એક મુખે.
મલપતી હીંસતી ગાય ચાલે, વાછરૂ ભાં શબ્દ કરે;
સાંડ ત્રાડે ચીસ પાડે, તે ગોંદરે દોડતા ફરે.
ગીતનું ગાવું વેણુનું વાવું, આવે ગોવાળા ગૌ ચારી;
ઉદ્ધવ જુએ સુરભી દુહે, કરે કામ વ્રજની નારી.
ધેનુખુરની રેણુ ઊડે, ગગન મધ્યે ઘટા થઇ;
નંદઘેર ઉદ્ધવ આવ્યા, કો વ્રજવાસીયે દીઠા નહીં.
જસોદાની દાસીયે ઉદ્ધવ, જાણ્યા ત્રિલોવન ધણી;
હરખે ભરાઈ દાસી ધાઇ, આપો નંદરાય વધામણી.
ઉત્તમ રથ આંગણે છૂટો, ગોકુળગામ શોભાવિયું;
જસોદાજી જુઓ આવી, કો કૃષ્ણ સરખું આવિયું.
વાત સાંભળી ધાયાં દંપતી, હરિનામે નાઠાં દૂખડાં;
જેમ વસંત માસે ફરી ફૂલે, દવના દાધ્યાં રૂખડાં.
માત ઉઠી વેણી છૂટી, ઘણું હાંફલી હરખે ભરી;
લાંબા કર કરી ભેટવા ધાઈ, આવ મળીયે શ્રીહરી.

નિરાશ થઇ ઉદ્ધવને દેખી, એ નોહે માહારો શ્યામ;
ઉદ્ધવ આવી પાય લાગા, કીધો દંડપ્રણામ.
હું સેવક છું સામળીઆનો, મુને મોકલ્યો જદુનાથે;
હાથ ઝાલી નંદજીયે, લીધા ઉદ્ધવ હૃદયા સાથે.
પુત્રનો મિત્ર તે પ્રાણવલ્લભ, માતપિતા હરખ્યાં ઘણું;
આસન આપી આદરે, પૂજન કીધું ઉદ્ધવતણું.
પાય પખાળ્યા પય વડે, ચરણોદક લીધાં દંપતી;
પ્રદક્ષિણા કરી પાણ જોડયા નંદજી કરે વીનતી.

(કડવું ૧૨૯મું—રાગ ગોડી)

ભલે પધારયા ઉદ્ધવજી તમો, આજ કૃતારથ કીધાં અમો;
માનુભાવની ભેટ અમારે થઇ, આળસુને આંગણે ગંગા વહી.
જેમ આગિયાને ઘેર આવે આદીત, જેમ ગોવિંદ આવે પાપીને ચીત;
અમો રંકને ઘેર આવ્યા ભકતમણી, તમો સંભાળ લીધી દુર્બળતણી.
અમો આકાશથી પૃથ્વીપર પડયાં, પુત્ર વિજોગ પારધી કર ચડયાં;
ઉદ્ધવને કરાવ્યાં પયપાન, આરોગ્યા ભકત શીધ્રે ધૃત પકવાન.
તંબોળ બરાસ કીધા મુખવાસ, દિવ્ય સેજ્યાપર બેસાડયા હરિદાસ;
ઢાળે વાયુ નંદજી ઝાલી વીજણો, તે સમે કોઇ વારે ભકત હરિતણો.
જાણે સર્વસ્વ કોણે લુટી લીધી, જસોદાજીયે એમ વિનતી કીધી;
કોહો વીરા ઉદ્ધવ ચતુર સુજાણ, છે વસુદેવ દેવકીને કલ્યાણ.
રાખે છે માતાપિતાસું પ્રેમ, છે રામકૃષ્ણ બેહુ કુશળક્ષેમ;
કહીંયે સંભારે છે ગોકુળગામ, મુને સંભારે છે સુંદરશ્યામ.
કહીંયે સંભારે છે નંદજી તાત, તગ સાથે કીધી કાંઇએક વાત;
જો ભાગ્યવાન માતા દેવકી કીધ, તો હું રાંકડીને સંભારે શીદ.

છે પુષ્ટ વપુ કે થયા દૂબળા, પ્રાણનાથ થયા મુજથી વેગળા;
ફરી ફરી ઉદ્ધવને પૂછે માય, આંહાં આવશે કે કાહાવી નાય.
ઉદ્ધવ સાંભળ્યું છે કહીં ત્રીભોવન મ્યાંહ, મ્રસુતાને તજી પુત્ર પારકો થાય;
ઉદ્ધવ પ્રશ્ન કરજો વિચારી આપ, મેં શાંશાં પૂર્વે કીધાં પાપ.
મેં મળતાં ભાંજ્યાં હોશે વેવીસાળ, મેં ચડાવ્યાં હોશે સાધવીને આળ;
બાળ વૃક્ષતણી શું ભાંજી ડાળ, મેં શું ફોડી હોશે સરોવરપાળ.
મેં પમાડ્યું હોશે વિશ્વાસં દેઇ મૃત્યુ, મેં લોપી હોશે બ્રાહ્મણની વૃત્તિ;
પરદુખ દેઇ મેં કીધો ગર્વ, શકે મેં ઉઠાડી હોશે પાણીની પર્વ
રંક પડોશીને મેં કીધાં સાલ, કે મેં અભડાવી બ્રાહ્મણની ઘાલ[1];
મેં શું વેચ્યાં કન્યા પૃથ્વીગાય, મેં સાધુને મારયા બોલના ઘાય.
મેં શું તીર્થ ધોયાં મળમૂત્ર, ઉદ્ધવ કોણે પાપે માહારો ગયો પુત્ર;
ભાઈ તમો કોહો તે હું પ્રાછીત કરૂં, પાળે પાગે અડશેટ તીરથ કરૂં.
કરૂં અપવાસ તીવ્ર તપ બહુ પેર, જો સામળીયો ફરી આવે ઘેર;
આ ઘરમાં રમતો માહારો બાળ, મુને ખાવા ધાયે ઓરડા પરસાળ.
ઉઘાડું ફરી દેવાયું બારણું, પુત્રને સુવાનું સુનું પારણું;
જન્મસમેના હાથા અમથા રહ્યા, ગોવિંદજી ગોકુળ છાંડી ગયા.
જેણે ભાંજી ગોળી પાષાણ નાખી, તે કટકા હું રહી છૌં રાખી;
નંદજીને હાથે દૂધ પીતો લાડકો, ઉદ્ધવ ત આ[2] રૂપાનો વાડકો.

---

[1] ગુ૦ પ્ર૦માં "કીધી આળ" ને "થાય" એમ પ્રાસ છે.
[2] "આ" ને બદલે "જુવો" આ૦ પ્ર૦માં છે.

મોર પોપટ પુતળીયો ગેડી દડી, ઓ પેલી વજાડવાની વાંસળી પડી;
પાઘડી ટોપીને આગલાં ઘણાં, આ જુઓ કામળી પીછોડી હરીતણાં.
સુતો સહવારે ઉઠતો[1] મોડો, માહારા પુત્ર વિના સુનો સોડો;
ઉદ્ધવજી કેમ ધીરજ ધરૂં, એ દુઃખે હું ફાટી નવ મરૂં.
કાંઇ દેવકીને પુછશે ધર્મરાય, એણીયે દેખાઇતો કીધો અન્યાય;
અમો વિધાતાને એક વિનતિ કરીયે, હું ને દેવકી સાથે મરીયે.
ધર્મ રાજ આગળ હું જઇશું જઇ, ઉભી રાખું હું દેવકીને પાલવ ગ્રહી;
જમ રાઠ ચુકાવશે ખરી, માહારો પુત્ર અપાવશે પાછો ફરી.
અવતાર લઇ ગોકુળમાં આવીશ, એના એ પુત્રને હું લડાવીશ;
એમ જસોદાજી રૂએ ટળવળે, ઉદ્ધવને નયણે આંસુ ઢળે.
ઉદ્ધવજીને કહે નંદરાય, શ્રીકૃષ્ણે કીધું તે કોણે નવ થાય;
મેં ઉછેર્યો પુત્ર હું માંહે જમાડયો, ભર્યાં ગામમાંથી હું હાંકી કાડયો.
મુને કહ્યું આપણું સગપણ ફોક, શ્રીકૃષ્ણે હસાવ્યા દુરિજન લોક;
એહેવું દંપતીનું દુખ જોઇ સાંભળી, ઉદ્ધવની થઇ ઉભી રોમાવળી.
વૈષ્ણવ મનમાં ઘણું આવટે, શ્રીકૃષ્ણને આવડું કરવું નવ ઘટે;
ઘણું ગોપલોક મનના નિર્મળા, ન આવે વસુદેવ દેવકી સોળમી કળા.

વલણ.

કો કળા ન આવે સોળમી, ધન્ય સ્નેહ વ્રજવાસીતણોરે;
પછે ઉદ્ધવજી ઉપદેશ આપે, વિખાણે જ્ઞાન મારગ ઘણોરે.

1 "જાગતો" બા૦ પ્ર૦

(કડવું ૧૨૭મું—રાગ ધનાસરી)

એહુ કરજોડી ઉદ્ધવ ઓચરે, વિવિધ વિદ્ધરૂપે સર્વ કોઇ નવ સરે;
લખ્યું વિધાતાનું પાછું નવ ફરે, જે જન જ્ઞાની તે મન ધીરજ ધરે.

ઢાળ.

ધીરજ ધરે ધીમાન જ્ઞાની, અસાર જાણે સંસારને;
સર્વભૂત બ્રહ્મ નિશ્ચય કરે, પરહરે વિષયવિકારને.
ગોત્ર કલત્ર ને પુત્ર મિત્ર, ભ્રાત ભગિની સેવક પશુ;
એ ગતજન્મને ઋણસંબંધે, કુટુંબ ઘરમાં થઇ વસ્યું.
ઋણ પુરૂં થાય સવારૂં જાયે, તે ફરી પાછું નવ જુએ;
કુટુંબી પૂઠે રહ્યાં તે વૃથા, અજ્ઞાને રૂએ.
કર્મ બંધન ટળે જેહેનાં નામથી, નિવર્ત જીવ ને સંસાર;
તે નિઃકર્મ બ્રહ્મ શ્રીકૃષ્ણને, મા કેમ હોય અવતાર.
બ્રહ્માંડ ચૌદલોકમાં, વિશ્વાત્મા વ્યાપી રહ્યા;
એ ચતુર્ભુજ એ સહસ્રશીર્ષા, જેહેની નાભીથી બ્રહ્મા થયો.
એખલા છે માયાતીત, ગુણાતીત શ્રીગોપાળ;
એ પરાત્પર શ્રીકૃષ્ણને, તમે રખે જાણો બાળ.
પ્રાણેશ્વર પરમેશ્વર શ્રીહરી, કોઇ પામે નહી પ્રભુતાપણું;
જે જકતપિતાને પુત્ર કેહેતાં, બંધન થાય મા આપણું.
દેવકીયે નથી પ્રસવ કીધો, તમે ઊછેર્યો નથી;
એહેવું જાણી બ્રહ્મભાવે જુઓ, પુત્ર ભાવ મૂકી સર્વથી.
કો આદ અંત મીછે નહીં, અનેક રૂપ વિસ્તર્યો.
પ્રેમાનંદ પ્રભુ બ્રહ્મ જાણી, પુત્રભાવને પરહરો.

(રાગ—પંચમ રામગ્રી)

માત જસોદા બોલીયાં, ઉદ્ધવ સાંભળોરે;
અમો અજ્ઞાનીને મંત, કાળો કામળોરે.

તેને ન ચડે દુજો રંગ, પેહેલીની શ્યામતારે;
ગુણહીણ ગોવાળા લોક, જ્ઞાન નથી પામતારે.
તમો કહોછો બ્રહ્મ, બ્રહ્માદિક નવ કળેરે;
હું કેમ કરી આણું વિશ્વાસ, બાંધ્યો મેં ઊખળેરે.
પ્રસવ સમેનો દિન, સ્ત્રીને હોયે દોહેલોરે;
ઉદરમાં દશ માસ, વહ્યો મેં સામળોરે.
પોઢાડયો મેં પાલણે, ગાયાં હાલરૂરે;
તે સુખ સંભારી જોઈ, રોઇ રોઈ મરૂંરે.
મુખ ઉપર આવતા કેશ, આંખડી મીચતોરે;
સોને મઢયો સંહીનો નખ, હઇડે હીંચતોરે.
કુંડળનાં પ્રતિબિંબ, ગોરા ગાલમાંરે;
ટુંકડે પાગે ચાલતો, આ પરસાળમાંરે.
જળમાં ભરતો મૂઠ, દેખી ચંદ્ર ચળકતોરે;
વઢતાં બે મંજાર, મારી કોટે વળગતોરે.
ગોવિંદ બોલે ગુંગળું, મુખ ભરયું માટીયેરે;
તે સુખ સંભારી જોઇ, અમો નવ ફાટિયેરે.
ઘુઘરીઆળી ગોફણી, લટકે નાકે મોતીરે;
ઠમક ઠમકડે ચાલતો, હું પૂઠે જોતીરે.
રોતો ખુંચતા ઘુઘરા, પાગની પાનીયેરે;
તમો કોહો એ બ્રહ્મ, અમો કેમ માનીયેરે.
ત્રણ ભોવનનો નાથ, ચારે કેમ ગાવડીરે;
પ્રેમાનંદ પ્રભુની, હું તો માવડીરે.

(કડવું ૧૨૮મું—રાગ રામગ્રી)

ગોષ્ટ કરતાં રજની વિહાણીજી, હરિરસ પીતાં તૃપ્ત નહીં પ્રાણીજી;
ગોપી સહુ જાગી પ્રાત થયો જાણીજી, કૃષ્ણ ગુણ ગાતી માધુરી વાણીજી.

ઢાળ.

જે વાણી વ્રજવનિતાતણી, છે સુધાપેં માધૂર્ય;
કો વિલોળે સુરભી દુહે છે, પ્રગટ થાતે સૂર્ય.
પ્રબળ પ્રેમ પીંડારણીના છે, ઉલટ ઉદધિ સમાન;
રસ ઓઘ અમૃત ઉપનો, ઊધ્ધવે ધરિયો કાન.
કરકંકણ કટિમેખળા, ઝાંઝરી ઘુઘરી નાદ;
હરિગુણ ગાતાં ભૂષણ વાજે, ઉપજે અમૃતસ્વાદ.
ધમકે ઘુઘરી ચમકે ચુનડી, ઘુમે વલોણું ઘોર;
નેતરૂં તાણી ગુણ વિખાણે, ગાયે નંદકિશોર.
બળવંત બાળી પક્ષવટ વાળી, ચુડા ચડાવ્યો બાંહિ;
ઘરમાંહે ફરતી કામ કરતી, મનપા માધવમાંહે.
વેણી છૂટે હાર ત્રૂટે, બાંધે વાછરૂ છોડે ગાય;
જાયે ગોંદરે[1] ગૌ ભાળવા, ઇછે દરશણ હરિનું થાય.
સ્નેહ દેખી વ્રજનારનો ચાલી, ઉદ્ધવનયણે જળધાર;
જઇ દરશણ કરૂં ગોપીતણું, મ્હારો સફળ થાય અવતાર.
રસઓઘ અબળા ગોપની છે, ગોવિંદગુણમાં મગંન;
ગોળીડાંના ઘુમવાથી, રહ્યું ગાજી ગગંન.
અંતરગત હું થયો પાવન, સાંભળી ગોવિંદચરિત્ર;
જઈ લોચને જોઉં વ્રજવધુ, માહારો થાયે પિંડ પવીત્ર.
જળ ભરવા જમુના તીરે, નીસરી વ્રજનાર;
એ પ્રાણઘાતક સરખો દીઠો, રથ નંદને દ્વાર.
જળ વીસરી ગઇ ટોળે થઇ, સહુ રહી ઘેરી રથ;
સારથીને લીધો મારવા, ક્રોધે ગોપીકા ઉન્મત્ત.
શું પુનરપિ પાપી આવિયો, અક્રૂર નંદને ગેહ;
પ્રાણ પ્રથમ હરી ગયો, હવે લેવા આવ્યો દેહ.

---

૧ 'ગોવાંદરે' ગુ૦ પ્ર૦, 'ભાળવા' ગુ૦ પ્ર૦

પ્રથમ રથતણા કટકા કરે, આદરી ગોપકુમાર;
સારથીનો બુંબારવ સાંભળી, ઉદ્ધવ આવ્યા બાહાર.
દરશણ દેખી હરિદાસનું, ગોપિકા પામી લાજ;
ઉદ્ધવજી ઓળખ્યા નહી, જાણ્યું આવ્યા શ્રીમહારાજ,
હરખઆંસુ ભરી સુંદરી, જેહેવે પાલવ ગ્રેહવા જાય;
તમોને મળવા શ્રીકૃષ્ણે મોકલ્યા, કહી ઉદ્ધવ લાગ્યા પાય.
કાંઇ કાહાવ્યો સંદેશો સાંભળે, મુજ સાથે નથી ભ્રાંત;
હું નાહી આવું જમુના વિષે, તમો મળજો બાઇ એકાંત.
શુક કેહે એહેવું કહીને, તે ઉદ્ધવનું જાવું;
એટલા અંતરમાં વ્રજવધુનું, ટોળું એક થાવું.
ઉધ્ધવજીયે જઈ મરજન કીધું, કીધો ન્યાસ પ્રાણગ્રહણ;
તરણીતનયાના તરંગમાં, કીધાં સંધ્યાતર્પણ.
દૂર્વા તુળશી તિલ જવ દર્ભ, નિત્ય કર્મ કીધું નિધાન;
પ્રાચી દિશા રહી ઊર્ધ્વ પાણે, પછે કીધું સૂર્ય ઉપસ્થાન.
વિષ્ણુ સહસ્ર નામનો પાઠ કરી, ધરયાં તિલક તુળસી માળ;
કટ્યાંબર- પેહેરી પીતાંબર ઓઢી, ધરયો મુગટ પરમ રસાળ.
ગ્રહી કનક ઝારી કરવિષે, પવિત્રી પેહેરી પાણ;
પધારયા શ્રીગોકુળવિષે, જય કૃષ્ણ વદતા વાણ.
ભાગળથી જઇ આગળે, ઉભી રહી સહુ નાર;
ઉધ્ધવને કેહે પાગ લાગી, નયણે ભરતી વાર.

વલણ.

વાર ભરતી રૂદન કરતી, પૂછે છે કુશળ જદુરાયરે;
ભટ પ્રેમાનંદ કેહે કથા શયો, છેંતાળીશમો અધ્યાયરે.

અધ્યાય ૪૭મો.

(કડવું ૧૨૯મું—રાગ પરજીયો)

એકાંત ઉધ્ધવજી બેસાડીયારે, વ્રજવધૂ કરી નમસ્કાર;
પૂજા કરી પૂછે નાર ગોપી, શ્યામ રામનો સમાચાર–ઉધ્ધવ.
છે કૃષ્ણને કુશળી ક્ષેમ ઉધ્ધવ, કાંઇ અમ ઉપર છે પ્રેમ ઉધ્ધવ,
આંહાં આવ્યાનો લીધો શું નેમ ઉધ્ધવ.
કહીંયે સંભારે છે સામળો, કેમ મુકયાં વીસારી;
દાવ પડયો દાસી કુબ્જાનો, અમો અપરાધેણ હારી–ઉધ્ધવ
છે કૃષ્ણને૦
એક પુછે મથુરામાં માધવ, ક્રીડા કરે છે કયમ;
અમો જોવા આવું કૃષ્ણકુબડીને, કેમ માંડયો ગૃહસ્થાશ્રમ–
ઉધ્ધવ, છે કૃષ્ણને૦
એક કેહે કંઇ ડાહાપણુ શીખ્યા, સામળીયો બળદેવ*;
પરઘર જાવું ને ગોરસ ખાવું, વિસરી ચોરીની ટેવ–ઉધ્ધવ,
છે કૃષ્ણને૦
એક પુછે અવંતીમાં જઇને, ભણી આવ્યા ભગવંત;
જાણીયે છઇયે કાંઇ કૃષ્ણજી, શીખ્યા હશે લક્ષણ અનંત–
ઉધ્ધવ, છે કૃષ્ણને૦
એક કેહે કહીંયે આવશે, કે તજયું ગોકુળ છેક;
ચૌદ વિદ્યા ભણી આવ્યા વિઠ્ઠલ, પણ ખોઈ આવ્યા છે વિવેક–
ઉદ્ધવ, છે કૃષ્ણને૦
વિવેક વિના કાંઇ જ્ઞાન ન આવે, ન સૂઝે સ્નેહ વિચાર;
પ્રેમાનંદ પ્રભુ અમને મળતાં, લાજતા હશે આવાર[1]–ઉધ્ધવ,
કૃષ્ણને૦

* એ તૂક બા૦ પ્ર૦મા નથી. ૧ 'અપાર' બા૦ પ્ર૦

(રાગ સામેરી)

ખીંડારણીનો પ્રેમ દેખી, ઉધ્ધવ વળતું ઓચરે;
પાંક નહી બાઇ તમારો, અગાધ સુખ કેમ વીસરે;
વિજોગ વન્હી બાળતો હશે, કેહી પેર મન ધીરજ ધરે;
જ્ઞાનલક્ષણ વૈદ આવે તો, વિષય વ્યાધિ પીડા હરે;
બાઇ તજો ક્રીડા ભોગ, જાયે વિરહલક્ષણ રોગ;
એક સંદેશો કૃષ્ણે કાહાવ્યો, "સાધો સહુકો જોગ—
બાઇ તજો ક્રીડાભોગ.

અગિયાર વરસ ગોકુળવિષે, મેં કીધો તમ્હારો સંગ;
અંતર ટાળવા વસ્ત્ર હરિયાં, મેં નગ્ન નિરખ્યાં અંગ;
તમ્હારે લેખે પ્રીત ભાગી, માહારે છે સ્નેહ અભંગ;
જો સાત સમુદ્રમાં ચોળી ધોઇયે, ન જાયે લાખી રંગ—
બાઇ તજો ક્રીડાભોગ.

બાહાર પ્રીત ન કીજીયે[1], છે કઠિણ લોકાચાર;
ગુપ્ત સ્નેહ તે સબળ સારો, હસે નહી સંસાર;
જોગાભ્યાસને સાધતાં, તમો થાશો બ્રહ્માકાર;
અધ્યાત્મસુખ પામ્યા પુઠે, વીસરશો સંસાર—
બાઇ તજો ક્રીડાભોગ.

ઉધ્ધવ કેહે બાઇ છેલ્લો સંદેશો, કાહાવ્યો તમ્હારે મીત્ર;
વળી ગુપ્ત વારતા કહાવીછે, શ્રીપંકજનેત્ર;
સૂર્ય ગ્રહણે આવજો, મળશું આપણ કુરૂક્ષેત્ર;
સજની તજો ક્રીડાભોગને, તમો જોગ લીયો, સર્વત્ર*—
બાઇ તજો ક્રીડાભોગ.

જો[2] પ્રીત પુરૂષોત્તમતણી, શું કાહાવ્યું તમ્હને ગદ;
ઇંદ્રાદિક થઈ પ્રીછે નહી, છે એહેવાં ભારે પદ;
ધંન ભાકત તમ્હારી માત મ્હારી, વળી પ્રેમની હદ;

૧ "બાંધી પ્રીત કીજીયે" ગુ૦ પ્રતો. ૨ જુઓ.
* એ લીટી માત્ર ૧૯૦૫માં પ્રતમાં છે બીજી કોઇમાં નથી.

જે ભકત થાયે તમ સરણું, તેહેને મળે સામળીયો સદ—
બાઈ તજો ક્રીડાભોગ૦
પ્રભુનો પાર ન પામે પ્રજાપતી, જે નાભીથકો થયો ઉદે;
ભટકતી ફરે ભારતી, જેહેને નેતિ નેતિ નિગમ વદે;
સનકાદિક શંકર નારદજી, અહનિશ ધ્યાન રાખે હદે;
તે બ્રહ્મ નચાવ્યો માખણ માટે, તમ્હારો કર્મભાનુ થયો ઉદે–
બાઈ તજો ક્રીડાભોગ૦
જે ભકતના હિતકારણે, ધરે ગદા સારંગ ચક્ર;
હિરણ્યકશ્યપ રાવણાદિક, હણ્યા દાનવ વક્ર*;
જેણે મેઘ નિવાર્યા ગિરિ ધરી, તૃણવંત કીધો શક્ર;
તે જગજીવન વિશ્વંભરે, બાઇ પીધી તમ્હારી તક્ર—
બેહેની તજો ક્રીડાભોગ૦
આદિ મધ્ય ને અંત લખતાં, ન આવે જેહેની અવધ્ય;
ખટચક્ર શોધે પાર ન પામે, કપિલ સરખા સિદ્ધ;
એહેવા પ્રભુ જે ભકતવત્સલ, તમને કાહાવ્યુ ગધ*;
તે પ્રેમાનંદ પ્રભુ તમો રાખો, જુગ્મ કૂચને મધ્ય—
બેહેની તજો ક્રીડાભોગ૦

(કડવું ૧૩૦મું–રાગ વેરાડી)

સંદેશો સાંભળી વ્રજનારી, વદનકળા થઇ ઝાંખી;
ફૂલબાણ વાગ્યાં કાળજમાં, મહીયારી મારી નાખી
માન કરો ઉધ્ધવજી વીરા, ઉત્તમ સંદેશો આણ્યો;
મરતાંને શું મારો ભાઈ, સ્નેહ તમ્હારો જાણ્યો.
અમો પ્રીત પ્રીછી પુરૂષોત્તમ, ઘણુ જાણી અમ્હારી દાઝ;
જોગી થાઓ અમને કાહાવ્યુ, પોતે કરે છે રાજ.
કુળમરજાદા મૂકી[1] મળિયાં, તે લોક દેછે મેહેણાં;

~ એ લીટી બા૦ પ્ર૦મા નથી.

* એ લીટી, વ૧ વિનાની એક પ્રતમા છે બીજી કોઇમાં ન

૧ 'લોપી" ગુ૦ પ્ર૦.

લજ્જા સુખ અમો ખોઇને બેઠાં, વળી રોઇને ખોયાં નયેણાં.
સર્વસ જાયે તે સંન્યાસી, હરિધન બેઠાં વળાવી;
અક્રૂરે અમો જોગણ કીધાં, ગયો પાપી ભસ્મ ચોળાવી.
દુઃખે મૌન લીધું અમો ઉદ્ધવ, ઉત્તર કોહોને નવ આપું;
વાટ જોઊં અગો પાણી ભરતી, જમુનાતીરે તાપું.
લેહે લાગી છે લટકાળાની, ગયે પ્રીત અદકેરી વાધી;
તેલ ભરયાવિના મસ્તક માંહે, જટા આકણીએ બાંધી[૨].
અમો કંથા કૃષ્ણકથાની પેહેરૂં, શૃંગારતણો પંથ ઝાલૂં;
કર્મમર્મ અવધૂત થઇને, નિઃશંક ગોકુળમાં ચાલૂં.
જે સંદેશો શ્રીકૃષ્ણે કાહાવ્યો, તે તમો ફરી લેતા જાઓ;
ગોપવધૂ કેહે ઉધ્ધવજીને, તમો સંન્યાસી થાઓ.
જંગોટા કછોટા ગોદડી કંથા, પેહેરો સોહામણો વાગો;
તુંબીપાત્રને કરમાં ઝાલી, ઘેર ઘેર ભિક્ષા માગો.
સ્મશાનભસ્મ શરીરે ચોળો, મુગટ પીતાંબર મૂકો.
ગૃહસ્થ કુબ્જાને આરણે બેસી, ઉધ્ધવજી શીંગી ફૂંકો.
ઉપદેશ દેજો કૃષ્ણકુબ્જાને, શાધે જોગારૂઢ[૩];
મધ્ય વૈરાગ તેહેને ઉપજશે, અમો શું જાણું આહીર મૂઢ,
અમૃતનો ઘટ મુખલગી ભરિયો, ઉપર ભરિયે તે વહી જાય
શ્રીકૃષ્ણ ભરયા છે કંઠ પ્રમાણે, તો કેમ જોગ સમાય.
કૃષ્ણ હૃદયામાં કૃષ્ણજી બાહેર, જાંહાં જોઇયે તાંહાં જદુરાય;
એહેવો પ્રેમ દેખી વ્રજવનિતાનો, ઓધવજી લાગ્યા પાય.
ગોપી સાંભળવા ગોપી ઓધવની, સાંભળ પરિક્ષત ભૂપ
મથુરાથી શ્રીકૃષ્ણ પધારયા, ધરી ભ્રમરાનું રૂપ.

૨ સઘળી ગુ૦ પ્રતો; બધાદનો અર્થ લેવો બા૦ પ્રતમાં "વાધી" છે.

૩ બા૦ પ્ર૦ એ ગુ૦ પ્ર૦મા "જોગારૂઢ" છે ને બીજીઓમાં 'અરાઢ' છે. 'જોગારૂઢ' શબ્દ ખરો છે પણ 'સાધે જોગારૂઢ' એમાં આરૂઢનો અર્થ બેસતો નથી (જોગ દૃઢ) હોય તો અર્થ બેસે.

મધુકર બોલે મધુરી વાણી, તે ગોપીના ગુણ ગાય;
ઓધવજી કાંઇયે નવ બીછે, ગોપીયે ઓળખ્યા હરિ રાય.
વ્રજબાળાની કંઠે માળા, સુગંધ મનોહર થાય;
મકરંદ મસે ઉપર બેસે, લેઇ સ્વાદ ને ઉડીજાય.
જઇ છૂટી વેણીમાંહે ભરાયે, કરતો નાતમ નાદ;
ઉડાડતાં મુખઉપર આવે, લેઈ ન્હાસે અધરનો સ્વાદ.
કામનીએ શ્રીકૃષ્ણ ઓળખ્યા, પ્રેમાનંદ પ્રભુ રાગ;
ભમરાના ગુણ[1] ગોપીયે ગાયા, માટે ભમરગીતા ધર્યું નામ.

(કડવું ૧૩૧મું–રાગ ગોડી)

ઓધવજી શું કીધુંરે એણે સામળીયે,
નિર્ગુણના ગુણ સંભારીને, અંતરગતમાં બળિયેરે, એણે
સામળીયેરે—ઓધવજી૦

કુટુંબ સઘળું વેરી કીધું, હરીસું માયા લાગીરે;
લોભી લોક થઇને બેઠા, પરહરીયાં અભાગીરે, એણે
સામળીયે—ઓધવજી૦

લાજ મુકાવી વસ્ત્ર હરીને, વપૂ અમ્હારાં જોયાંરે;
મન માન્યું પોતાનું કીધું, અમો ગોવાળાં વિગોયાંરે, એણે
સામળીયે—ઓધવજી૦

સાચી પ્રીત પ્રભુની જાણી, શરીર આપણાં સોંપ્યાંરે;
પ્રાણનાથ પરદેશી થયો તે, કર્મ અમારાં કોપ્યાંરે, એણે
સામળીયે—ઓધવજી૦

ગુપ્ત વાત ઊઘાડી કેહેતાં, ઓધવ મરીયે લાજીરે;
શરદ સમેનું સુખ સંભારી, મનમાં રહીયે દાઝીરે, એણે
સામળીયે—ઓધવજી૦

જેમ કામી પુરૂષને ગુણિકા તેડે, ફંદ મોહનો નાખીરે;

૧ નથુ સુ૦ પ્ર૦ એ ગુ૦ તથા બા૦ પ્ર૦માં અવગુણ છે. ગુણનો સામાન્ય અર્થ લેવો. અવગુણપણું પ્રેમમાં ગવાય કે તે ગુણજ છે.

દ્રવ્યહીણુ થયો જાણીને, રંડા કાહાડે હાંકીરે, એણે
સામળીયે—ઓધવજી૦
જેમ મૃગલો મૂકે દાધા વનને, બીજાં વનનો થાય વાંસીરે;
ગૃહસ્થને જેમ છાંડી જાયે, આહાર જટે સન્યાસીરે, એણે
સામળીયે—ઓધવજી૦
ઓધવજી શ્રીકૃષ્ણે કીધું, જેમ લોભી આચારજરે;
જજમાનને ફરી નવ પૂછે, થયું દક્ષણાનું કારજરે, એણે
સામળીયે—ઓધવજી૦
પંખી તજે જેમ સરોવરિયાંને, જળ ગયું જવ સૂકીરે;
તેમ પ્રેમાનંદપ્રભુ પરમેશ્વર, ગયા અમને મૂકીરે, એણે
સામળીયે—ઓધવજી૦

(કડવું ૧૩૨મુ—રાગ વસંત)

ભોગી ભ્રમરાને ઓધવ ભ્રમતો ભાળો;
રખે જંતુ કરીને જાણો, છે ધૂરત કપટી કાળો—ભોગી૦
જેટલા કાળા તે સહુ કપટી, વિશ્વાસ કોહોનો નવ કરીયે;
કાળા સર્પની સંગત કરતાં, કોએક દાહાડે મરીયે—ભોગી૦
ઝીલીયે જો કાળી જમુનામાં, અધવચ આણી બોળે;
વિશ્વાસ આપીને કાળો કાપે, જો મસ્તક મુકીયે ખોળે-ભો૦
તેલે કાળા કેશ પોખીયે, અંતે ધોળા થાય;
પંથી કો કુશળે નવ આવે, જે કાળી રાતે જાય-ભોગી૦
કાળો મધુકર કરે બહુ ચેષ્ટા, વાંચ્છે બહુ મકરંદ;
કુસુમઘટા ગોકુળની દેખી, પામે છે આનંદ—ભોગી૦
નીરસ પુષ્પ છે વૃંદાવનનાં, મધુકર જા મધુવનમાં;
શિવવલ્લભ કુસુમની વાસના, ખુંતીછે તુજ મનમાં—ભોગી૦
તાહારૂં વદનઅગ્ર આરક્ત થયું છે, અમારી સાયેકનું કુંકલાગ્યુ;
તે દેખાડવા શું આવ્યો ધૂરત, જા અહીંયો માન માગ્યું—ભો૦
અમારે પાગે શું ફરી લાગે, અમો ધૂરતને નવ ધીરૂં;
તૂટું મન સાંધ્યું નવ જાયે, જેમ મોતી વચેથી ચીર્યું—ભો૦

ગોપવધૂ કેહે ઓધવજીને, મધુકરનાં કૌતક નીરખો;
પ્રેમાનંદ પ્રભુ પરમેશ્વર છે, ભોગી ભ્રમરા સરખો—ભો૦

(રાગ ગોડી દેશી).

કૃષ્ણા કેહે શ્રીકૃષ્ણને, સુણ ભમરારે;
શું લાવ્યો ખટપદ ભેખ, ભોગી ભમરારે.
શકે દીધું આલિંગન સોકને, સુણ ભમરારે;
મૂખે લાગી કુંકુમ રેખ, ભોગી૦
હોયે ચાર પગ જે જીવને, સુણ૦
તેહેનું પશુ નામ કેહેવાય, ભોગી૦
તેહેને અજ્ઞાન હોયે અતિઘણું, સુણ૦
મૂખ ઘાલે ઉચ્છિષ્ટમ્હાંય, ભોગી૦
ખટચર્ણ છે તાહારે વિખે, સુણ૦
માટે દહોડ પશુ તાહારૂં નામ, ભોગી૦
રાધા પંકજ પરહરી, સુણ૦
કીધો દાસીધંતુરે વિશ્રામ, ભોગી૦
આજ મધુવન પ્રફુલીત થયું, સુણ૦
તું શ્રમ કરી આવ્યો વ્યર્થ, ભોગી૦
તું માન પામીશ મથુરાવિખે, સુણ૦
તાંહાં સરશે તાહારો અર્થ, ભોગી૦
નીરસ પુષ્પ છે વૃંદાવનતણાં, સુણ૦
લે ધંતુરાનો વાસ, ભોગી૦
છે શ્વેત માળ તાહારા કંઠમાં, સુણ૦
કાંહાં કરી આવ્યો તું વિલાસ, ભોગી૦
તત્વરસ તું લેઇ ગયો, સુણ૦
પોતાનું આપ વિચાર, ભોગી૦
પ્રેમાનંદ પ્રભુ પુઠે પડયો, સુણ૦
અમો મરતાંને નવ માર, ભોગી૦

(કડવું ૧૩૩ મું—રાગ ગોડી)

વિષયારસ છાંડો વ્રજસુંદરી રે, બાઇ આણો આતમજ્ઞાન;
એ મિથ્યા વિરહ ઊઠે થયો રે, નથી વેગળા શ્રીભગવાન—વિષ૦
ભોગક્રીડા મન ઇછીયે નહી રે, કામવાસના વાધે કર્મ;
રખે કેશવને કામી ગણો રે, છે કૃષ્ણજી કેવળ બ્રહ્મ—વિષ૦
અંતરજામી અણુ અળગો નથી રે, અવલોકો અંતરમ્હાંય;
જો પ્રગટે દીપક જ્ઞાનનો રે, અરૂપ બ્રહ્મનું દર્શન થાય—વિષ૦
જેમ ભ્રાંતિ પડી ભમરા વિખે રે, પૂછોં તમો તમારૂં પ્રશ્ન;
એ ન્યાયે જુઓ પ્રાણી માત્રમાં રે, રહ્યો વ્યાપી તમારૂં કૃષ્ણ—વિષ૦
દાનવ માનવ પિત્રુ દેવતા રે, પક્ષી કીટ પતંગ પશુય;
ઊંચનીચ સ્થૂળ સૂક્ષ્મવિષય રે, જ્હાં જોઇયે ત્હાં બ્રહ્મસ્વરૂપ—વિ૦
રખે બ્રહ્મનુ અળગું જાણતાં રે, બ્રહ્મ તે બાઇ નંદકુમાર;
એહેને માતપિતા કોઇ નહી રે, એ નિરંજન નિરાકાર—વિ૦
એણે ત્રણ ગુણે જક્ત બાંધીયું રે, છે આપોપે અળગો નાથ;
ક્ષણમાં કોટિ બ્રહ્માંડ ભાંજે ઘડે રે, ન પડે આડકાડવો હાથ—વિ૦
તમારા દેહમાં છે શ્રીકૃષ્ણજી રે, શોધી જોતાં મળશે તુર્ત;
આત્માએ પરમાત્મા જાણશો રે, જેમ માખણ તાવે ઘૃત—વિ૦
જેમ કાષ્ઠવિષે વન્હી વસ્યો રે, તે પ્રગટ મંથને થાય;
તેમ ક્ષેત્રમાંથી ક્ષેત્રજ્ઞ પામીયે રે, નથી વેગળો વૈકુંઠરાય—વિ૦
હોય સુરભી નાનાવર્ણની રે, પણ પય તે એકવર્ણ;
જળ એક લેહેરી બહુ જાતની રે, જેમ કુંડળમાંહે સુવર્ણ—વિ૦
જેમ જળઘટમાંહે ચંદ્રમા રે, પ્રતિબિંબ થાયે અનેક;
જેમ અભ્ર ઘટાથી વેગળી, વિદ્યુલતા વિશેક—વિ૦
કરકંકણ દર્પણ કશું રે, છે આમળીયો સનમૂખ;
જ્હાં તમો ત્હાં કૃષ્ણજી રે, બાઇ મિથ્યા ધરવું દૂખ—વિ૦
છે પટકુળ કોટિ પ્રકારના રે, પણ જોતાં જાતિ એકસૂત્ર;
એ દૃષ્ટાંતે તમો જાણજો રે, સર્વવ્યાપી જસોદાપુત્ર—વિ૦
ઉપદેશ માનો હું રંકનો રે, તમને મળશે વૈકુંઠરાય;

જાણી વિપ્ર પ્રભુની કિંકરી રે, ઉદ્ધવજી નમીયા પાય—વિ૦

(કડવું 134 મું—રાગ વેરાડીની દેશી)

(૧)

કુબ્જાવલ્લભ પ્રીત કરીને, જોગ સંદેશો કાહાવેરે, ઓધવજી.
જેણે ફળ બદરીનાં આધાં, તેહેને દ્રાખ ન ભાવેરે;
અમો અપરાધી આહીરાંને, જ્ઞાન કયહું નવ આવેરે ઓધવજી.
તમો આંહાં ભલે આવ્યારે ઓધ૦, મનમાં[1] રૂડા ભાવ્યારે ઓધ૦
અમો થયાં પવિત્રરે ઓધવજી, સુણીને[2] હરિનાં ચરિત્રરે ઓધ૦
ભૂધરજીના ભાઇરે ઓધવજી, ગોપીના સુખદાઈરે ઓધવજી.
શ્યો વાંક અમારોરે ઓધવજી, મરતાંને શું મારોરે ઓધવજી.

(૨)

જોગજ્ઞાન કુબ્જાને આપો, માનું તમારો પાડરે ઓધવજી;
બ્રહ્મ વિદ્યા કુબ્જાને આપો, સીખી જાશે વેહેલી રે;
અમો આહીરી મહીડાં વેચું, ઓઢું ધાબળ મેલીરે ઓધવજી.
તમો આંહાં ભલે આવ્યારે ઓધ૦, મનમાં રૂડા ભાવ્યારે ઓ૦

(૩)

જોગ અભ્યાસની વાત સાંભળી, અમો અબળા બીહિજે ઓ૦
જ્ઞાનસુધા તે વિખને તોલે, હરિઅધરામૃત પીજે રે;
પ્રાણનાથને બાથ ભરીને, હૃદયા ઉપર લીજે રે ઓધવજી.
તમો આંહાં ભલે આવ્યારે ઓ૦, સંદેશો મોહનજીનો લાવ્યારે
ઓધવજી૦

(૪)

અમો તપ ત્રિકમજી, જપ જીવનજી, વ્રત વિઠ્ઠલજીનું કીજેરે ઓ૦

---

૧ 'મનમાં' એ તુક બા૦ પ્ર૦ મા નથી. ૨ 'સુણીને' એક બા૦ પ્રં૦ માં નથી.

ભૂધરજી ભજન અમારે, રૂપ હૃદયામાં લીજે રે;
મુખચંદ્ર હરીનું આલી કરમાં, અધરસુધારસ પીજેરે ઓધ૦
તમો આંહાં ભલે આવ્યારે ઓધવજી, સંદેશો મોહનજીનો
લાવ્યા રે ઓધ૦

(૫)

સર્વસ્વ દાન હરીને આપ્યું, બીજું દાન નવ કરીયેરે ઓધવજી.
ગોવિંદ વિના ઘેહેલાં થઇને, શ્રીગોકુળમાં ફરીયે રે;
પ્રેમાનંદપ્રભુને ભજતાં, ભવસાગરને તરીયેરે ઓધવજી.
તમો આંહાં ભલે આવ્યા રે ઓધવજી, સંદેશો મોહનજીનો
લાવ્યા રે ઓધવજી૦

(કડવું ૧૩૫મું—રાગ દેશાખ ધોળની ચાલ)

ઓધવજી પડયા ગોપીને પાગજી, આજ પ્રગટ થયું મમભાગ્યજી;
ધન્ય શ્રીગોકુળ ધન્ય આહીરજી, ધન્ય ધન્ય જમુનાનું તીરજી.
ધન્ય શ્રીગોવર્ધન ધન્ય ગાયજી, ધન્ય ગોવાળા નંદરાયજી;
ધન્ય ધન્ય જસોદા માતજી, ધન્ય ધન્ય બળીભદ્ર ભ્રાતજી.
ધન્ય ધન્ય વૃંદાવન મવેલીજી, ધન્ય ગોપવધુ અલબેલજી;
ધન્ય ધન્ય વ્રજભુમિનાં તૃણજી, જે ઉપર ચાલ્યા હરિનાં
ચર્ણજી.
વેરભાવ બ્રહ્માએ કીધોજી, મુને આંહાં અવતાર ન દીધોજી;
ઓધવજી કર આલીજી, ગોપી વૃંદાવનમાં ચાલીજી.
ક્રીડા ભોમી જઈ દેખાડેજી, સ્થળ જોઈ જોઇ આંસુ પાડેજી;
આ ગૌદરે ગોવિંદ રેહેતાજી, અમારી મુરલી સંભાળી લેતાજી.
ગોપસંગ આ મારગમાં જાતાજી, લટકતી ચાલે વાંસળી
વાતાજી;
આતે મથુરાની વાટજી, જૂઓ ઓદ્ધવજી દાણનો ઘાટજી.
સખા ગોપને શીખવી દેતાજી, અમપાસે દાણ પ્રભુ લેતાજી;
આ ઊંડા દ્રહભણી ભાળોજી, અહીં સર્પ રેહેતો એક કાળોજી.

કીધું મખાંતર દહો નાખીજી, આંહાંથો મણિધર કાહાડયો હાંકીજી;
ચોરયાં ચીર આંહાં દીનદયાળજી, ચડયા આ કદમની ડાળેજી.
સૂરજને કરાવ્યા નમસ્કારજી, નગ્ન જોઇ અમો નંદકુમારજી;
ધરયો ગિર અંગુળી અગ્રેજી, રાખ્યાં બુડતાં ગોપ સમગ્રેજી.
આંહાં ગોપચરિત્ર બહુ કીધાંજી, રૂખી પત્નીનાં અન્ન આંહાં લીધાંજી;
આંહાં પ્રલંબ રામે પછાડયોજી, આંહાં વાહાલાજીયે વેણુ વજાડયોજી.
ભેદ્યાં કામબાણુ અમો જાગીજી, આવી હરીને પાયે લાગીજી*
જ્ઞાન ઉત્તર અમો કીધાજી, અમને પ્રતિઉત્તર દીધાજી.
આ સ્થાનક રાસ રમાડીજી, ગૂંથી વેણી ઓછંગ બેસાડીજી;
આંહાં થયા પ્રભુ અંતરધાનજી, અંહાં ફરી મળ્યા શ્રીભગવાનજી.
રાસમંડળ આ સ્થળ કીધુંજી, જ્યાં લક્ષ્મીતણું સુખ લીધુંજી;
એમ દેખાડયાં દ્વાદશ વનજી, ઘણુ રીઝયો વૈષ્ણવ જનજી.
ગોપી નિત્યે વૃંદાવનમ્હાંયજી, ઓધવજીને તેડી જાયજી;
એક કેહે શું કીધું સામળીયેજી; અમો ફરી મળીશું કે નવ મળીયેજી.
ઓધવજી માધવને જે મળશેજી, તે જન માણસમાંથી ટળશેજી.
મોહોટાં પ્રિયવ્રત સરખા રાયજી, થયા જોગી એહેને પસાયજી;
એણે શું કીધું રામા અવતારજી, આવી વરવા રાક્ષસી નારજી;
તેડી ઘરમાં વિશ્વાસ આપીજી, તે વળાવી નાક કાન કાપીજી;
એણે લાખ લડાવ્યાં લાડજી, મૂકયાં જીવતાં તે એહેના પાડજી;
સીતા સરખી સ્ત્રી પરણેલીજી, ધોબીને વચને હાંકી મેહેલીજી.
વૃંદા સતીનું સત મેહેલાવ્યુંજી, એહેના હાથમાં કોહો શું આવ્યુંજી;
હુતો શું સામળીયો ઉપવાસીજી, ધાવતાં શોષી પૂતના માસીજી.

* એ ને એની પછેની લીટી બા૦ પ્રતમાં નથી.

શંખ ચક્ર ગદા ધરચાં મહારાજેજી, રંક અબળાને હાથ કાજેજી;
અમો પરહરિયો પરિતાપજી, એણે બીજાં કીધાં માબાપજી.
અમારી મેહેલી સગાઇ શે લેખેજી, જેનો ધણી માબાપને ઉવેખેજી;
ગોપી વ્યંગવચન બહુ ભાખેજી, હૃદયકમળમાં ઓધવ રાખેજી.
શુકદેવ કેહે સુણ રાયજી, પછે ઉધ્ધવે માગી વિદાયજી;
પ્રભુને ભેટ મોકલે વ્રજનારીજી, કો કેહે આપજો ધાબળી માહારીજી.
કો મોકલે માખણ બાળીજી, કો મોકલે ગુંજાહાર વનમાળીજી;
પાવડી મોજડી વેણું લાકડીજી, મુગટ મોરીયાં ને ગેડી દડીજી.
મોકલે દર્પણ ભૂષણું સુંદરીજી, ગોરસ તકતણાં ભોજન ભરીજી;
બાજુબંધ કુંડળ મુદ્રિકા ઘણીજી, કરે વિનતી નાર ગોકુળતણીજી
બોલે વિરહે ગોપી ઘેલીજી, પ્રભુને ભેટ માહારી સહુ પેહેલીજી;
પ્રથમ વિનતી માહારી કેહેજોજી, લગારેક નામ માહારૂં જઇ લેજોજી.
જોઇ ઉધ્ધવ વિસ્મે થાયજી, ભેટ રથમાં કેહીપેરે સમાયજી;
નમ્યા જસોમતીને પાયજી, માગી નંદકને વીદાયજી.

વલણ.

વીદાય માગી પાય લાગી, ઉધ્ધવજી આંસુ ભરે રે;
કાહાવે સંદેશો ઉધ્ધવ સાથે, જસોદાજી ઊચરે રે.

(કડવું ૧૩૯મું—રાગ ધનાસરી)

(જસોદાવચન)—

ઓધવજી કેહેજો બંન્નો ભ્રાતને, સુખેણી કરજો દેવકી માતને;
રખે છેહ દેવા વસુદેવ તાતને, એકવાર મળજો એમો અનાથને.

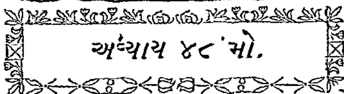
ઢાળ.

અનાથ અમો રોઇ રહ્યાં, ગયાં સુખ કેમ આવશે;

મીઠે બોલે કૃષ્ણજી, મુને માત કહી બોલાવશે.
દુર્બળ જાણી ગોપને, કો સમે ગોકુળ આવજો;
ધીરે નહીં દેવકી તો, સાથે તેડી લાવજો
જોઇ જાઓછો તેહેવું કેહેજો, સુંચ શ્રીગોકુળતણા;
ન ઘટે દીનાનાથને, દુઃખ દીધાંમાં નહીં મણા.
એટલું કેહેજો દેવકીને, જે પુત્રનું સુખ લીધું અમો;
પાગે લાગશે કુળવંત કુબ્જા, વહુના સુખ લેજો તમો.
ઉદ્ધવજી પછે ચાલીયા, નમી જસોદાને પાય;
ભટ પ્રેમાનંદ કેહે, કથા થયો સડતાળીસમો અધ્યાય.

વલણ.

સંવાદ ઉદ્ધવગોપિકાનો, ભણે અથવા સાંભળેરે;
એ બ્રહ્મલીલા ભ્રમરગીતા, પંચ મહાપાતિક પરજળેરે.

(કડવું ૧૩૭મું—રાગ અસાવરી)

વ્રજવાસીયે વૈષ્ણવ વળાવ્યા, ઓધવજી મથુરામાં આવ્યા;
ઘણું ભાવ્યા ભકતમણિ ભગવંતનેરે.

ઢાળ.

ભગવત ઘણું પ્રસંન થયા, દીધું આલિંગન;
કોહો વારતા વ્રજલોકની, પૂછે જુગજીવંન.
ગદગદ કંઠે થયા ઓધવ, નયણે જળની ધાર;
સામળીયાને અથઇતી, કહ્યો સમાચાર.
માહારાજ દુઃખ ગોપીતણું, નથી કેહેવા હું સમર્થ;
માહારી જીસ્યાયે કેમ કહું જે, તમો કીધો અનર્થ.

છે ગોકુળમાંહે ચોમાસું, વરસાત બારે માસ;
અશ્રુપાત વ્રજનારીતણા, હું દેખી પામ્યો ત્રાસ.
નંદજીના નિશ્વાસથી, સુકશે વૃંદાવન;
દુઃખ જોઈ જસોદામાતનું, માહારાં ફૂટાં નહીં લોચન.
દયાસિંધુ નામ ધરાવી, નિર્દય મન નવ કીજીયે;
જેહેને પંચામૃત જમાડીયે, તેહેને વિખ કેમ દીજીયે.
પ્રતાપસંગ વ્રજભામિનો, કુકર્મ ઓઘ બળી ગયો;
દર્શન ગોપીગોષ્ટીતણો, પતિત હું પાવન થયો.
શ્રીકૃષ્ણ કેહે તે સત્ય ઉદ્ધવ, વ્રજથી વિરંચી વેગળે;
ગોપલોકની પ્રીત વીરા, વૈકુંઠ માંહે નવ મળે.
ઉદ્ધવ તુને વિશ્વાસ છે, હું ગોપિકાને કેમ દસું;
તિલભર[1] હું અળગો નથી, અંખડ રાસક્રીડા રસું.
મુને વગોવ્યો તમ આગળે, ગોપિનું ટોળું છોડિયું;
ભાઇ મિથ્યા કુબ્જા નારનું, કલંક માથે ચોડિયું[2].
મેં ઓસડ કીધું અનાથ જાણી, લોકે ચડાવ્યું આળ;
હાવે જાઉ ઘેર કુબ્જાતણે, લાગનાર લાગી ગાળ.
તેજ રથ ઉદ્ધવતણો, ઘમઘમતી ઘૂઘરમાળ;
કુબ્જાને મંદિર ઉદ્ધવ સાથે, પધારયા શ્રીગોપાળ.
છે ભવ્ય ભુવન કુબ્જાતણું, શોભીતા સસ માળ;
શું સ્પર્શ કરશે ગગનને, છે કળશ ઝાકઝમાળ.
છજાં જરૂખા રાવટી, અગાસી અટાળી જાળી;
વિચિત્ર ચંદ્રવા ચોકમાં, ઝુમે ઝુમણાં બહુ થાળી.
પરસાળપટમાંહાં સામસામા, પાટ બેસણ ઢાળી;
ખારશાક સ્થંભ ને કઠેરા, કનક તોરણ પરવાળી.
છે મીનાકારી કામ ભારે, કનકની એક કોટડી;
સમંધ થાશે કુબ્જાસાથે, ગોવિંદજીનું ગોઠડી.
છે સેજ્યા સુકડ કાષ્ટની, ચરચ્યું છે મૃગમદ વાટી;

૧ 'તિલમાત્ર' ગુ૦ પ્ર૦ ૨ 'ચડાવિયું' 'ચઢિયું' એમ પણ છે.

હંસપીછના તળાઇ તકીયા, પચરંગ હીરની પાટી.
દશ સહસ્ર દાસી કરે સેવા, કુબ્જારૂપ રસાળ;
દાસી કમળારૂપ કીધી, રીજ્યા દીનદયાળ.

વલણ.

દીનદયાળ પધારીયા, કહ્યો દાસીયે સમાચારરે;
બીજાં મંદિરમાંહે કુબ્જા ગઇ, કરવા સોળ સણગારરે.

(કડવું ૧૩૮મું—રાગ મારૂની દેશી)

સેજ્યાયે બેઠા અવિનાશીરે, તેડી કુબ્જાની એક દાસીરે;
તેહેને પૂછેછે ચક્રપાણીરે, કાંહાં ગયાં કુબ્જા રાણીરે.
બોલી દાસી કરી નમસ્કારરે, રાણી આવે કરી સણગારરે;
કરી ઉગટ ઉષ્ણોદક સ્નાનરે, ચરચ્યું ચંદન ચાવ્યા પાનરે.
યક્ષકર્દમ લેપન કરીયોરે, કેશમાં ધૂમ્ર અગરનો ભરીયોરે;
ભરચું[1] કાજળ બે આંખડીયેરે, સેંથો શેશફૂલ રાખડીયેરે.
ગળુબંધ ગોફણો ત્રોટીરે, માળા મુક્તાફળની મ્હોટીરે;
ચોસર બિંદી નથનાં મોતીરે, કરતી[2] તિલક દર્પણ જોતીરે.
દંતપંક્તિ શું દાડેમકળીરે, કાળે રંગે રંગ્યા છે વળીરે;
છુટી લટ શું નાગણ કાળીરે, રાજે અધર બિંબ પરવાળીરે.
લોચનઅગ્ર શ્રવણે અડિયાંરે, શું ખંજન ગાલે પડિયાંરે;
મણકા માળા ને માદળીયાંરે, બાજુબંધ વીટી આંગળીયાંરે.
ચુની હીરા જડયા છે થરનેરે, ચાલી મોહવા રાધાવરનેરે;
કટિમેખળા કંકણ વાજેરે, ગોરવદન શ્યામ તિલક રાજેરે.
જાણે માતંગણી મદ ગળતીરે, હીંડે બાળા બેવડ વળતીરે;
કુંકમવરણા પગલાં ભરીયાંરે, થાયે ઝમકઝમક ઝાંઝરીયાંરે.
વિછુવા ઘુઘરા અણુવટ ઘમકેરે, લખ્યા હંસચોળીયે ચમકેરે;
પેહેરી પંચરંગની સાડીરે, પુષ્પહાર ફૂલી શું વાડીરે.

૧ 'ધરયુ' બા૦ પ્ર૦ ૨ એક ગુ૦ પ્ર૦ બીજીઓમાં 'કરી' છે.

દીસે નારી અદભુત રૂપરે, આગળ દાસી ઉવેખે ધૂપરે;
મુખ આગળ દર્પણ ધરતીરે, કો ચાલે ચામર કરતીરે.
દાસી માતી વાંકે અંબોડેરે, ગ્રહી જેષ્ટિકા આગળ દોડેરે;
આવી કુબ્જા એહેવી રીતેરે, દીનાનાથે તેડી પ્રીતેરે.
બોલી કુબ્જા કરી પ્રણામરે, વચન પાળ્યું સુંદરશ્યામરે;
કીધી કરની સમશ્યાયરે, આપો ઓધવજીને વીદાયરે.
બોલ્યા હાસ્ય કરી જદુવીરરે, છે ઓધવ માહારૂં શરીરરે;
એહેવું કહીને વૈંકુઠનાથેરે, તાણી કુબ્જા ગ્રહીને હાથેરે.
જેમ ઝબકે વીજળી આકાશેરે, આવી અબળા પ્રભુની પાસેરે;
દાસી મળવા થાયે થોડી થોડીરે, બોલી બાળા બેહુ કર જોડીરે.
હું નીચને આ શું ઓરીયોરે, મેં વિશ્વનાથ વર વરીયોરે;
મુને મળીયા પાંડુરંગારે, વહી આળસુને ઘેર ગંગારે.

(કૃષ્ણવચન)—

પૂર્વે વચન તમને દીધુંરે, તે માટે આવવું કીધુંરે;
લજ્જા મૂકીને રંગ માંડોરે, તમો લજ્જા ઓધવની છાંડોરે.
એણે તૃણવત કીધું જગ્તરે, સખીરૂપ થયો છે ભકતરે;
પ્રશંસા[1] ઓધવની કીધીરે, પછે અબળા અંકે લીધીરે.
બેઠી કુબ્જા હાબે ખોળેરે, ઉભા ઓધવ વાયુ ઢોળેરે;
થયા મગ્ન અબળા અવિનાશીરે, આવી દ્વારપાળ એક દાસીરે.
કહ્યું બળભદ્ર આવ્યા દ્વારેરે, સાંભળી ઓધવ આવ્યા બાહારેરે;
હસી રામે ગ્રહ્યા ભુજદંડરે, બેઠા બન્યો આગલે ખંડરે.
સદ્ય સમજ્યા હળધર ભ્રાતરે, ન પૃછી વિઠ્ઠલની વાતરે;
ભાઈ શ્રીગોકુળ જઈ આવ્યારે, કોહો સમાચાર શો લાવ્યારે.
કહ્યો ઘટે તેહેવો સમાચારરે, ઘણું રીઝયા રોહિણીકુમારરે;
કીધી કીડા કુબ્જા સાથેરે, માગી વીદાય વૈકુંઠનાથેરે.
રામ માયામાં ભમાવ્યારે, જાણે શ્રીકૃષ્ણ બાહેરથી આવ્યારે;
રથપર બેઠા ત્રણે વીરરે, ગયા અક્રૂરને મંદીરરે.

[1] સઘળી ગ્રં૦ પ્રતોમાં 'સમશ્યા' છે.

મંદિરે ગયા અક્રૂરને, રામ કૃષ્ણ ઉદ્ધવ જંનરે;
દેખી રામકૃષ્ણની જોડને, કાકાજી થયા પ્રસન્નરે*

(કડવું ૧૩૯મું—રાગ વેરાડીની ચોપઈ)

શુકજી કેહે સાંભળ રાજન, અક્રૂરે પૂજ્યા શ્રીભગવાન;
કીધી વિનતી આસન આપી, હું કૃતારથ કીધો પાપી.
સૌમ્યદૃષ્ટિ થઇ મુજ ઉપરે, જે કૃપા કીધી પરમેશ્વરે;
કીધું અર્ઘ્યપાદ પૂજન પ્રદક્ષણ, ધર્યું મસ્તક કેશવને ચરણ.
હાંહાં કહી કેહે જુગદાધાર, નથી તમને નમ્યાનો અધિકાર;
વસુદેવને સ્થાનક છો તમો, તમારે પાગે લાગું છૌં અમો.
પૂર્વે વચન આપ્યું માહારાજ, તે માટે પ્રોહોણા આવ્યાછૌં આજ;
પરમ પ્રસંન કાકાજી થયા, અક્રૂર અંતઃપુરમાં ગયા.
નિજ પત્નીને આજ્ઞા દીધી, સ્વાદીષ્ટ રસોઈ તતક્ષણ કીધી;
ઉદ્ધવ રામને જુગજીવંન, અક્રૂરને ઘેર કીધું ભોજંન.
ચતુર્વિધિનાં ખટરસ અંન, તે વિખાણી જમ્યા મધુસુદંન;
મુખવાસ કરી બેઠા શ્રીપતી, પછે અક્રૂરની કીધી વીનતી.
એક મોહોટું દુઃખ થયું છે ઉદે, શોકાગ્નિયે દાઝે છે હૃદે;
કુંતાસુત હસ્તિના પુરવિષે, તેહેને અંન વસ્ત્ર મળે છે દુખે.
દુર્યોધન શકુની રાધેર[2] કુમાર, દુઃશાસન આદે દુષ્ટ ચાર;
તે પાંડવને પીડે છે ઘણું, જઇ સાહે કરો ભાણેજાતણું.

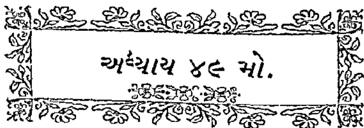
* એ વલણ પછી 'કાકાજી પ્રસંન થયા' સાંભળ પરિક્ષત રાયરે; ભટ પ્રેમાનંદ કહે કથા, ચાયે અડતાળીશમો અધ્યાયરે એવું આ૦ પ્રતમાં છે. એક ગુ૦ પ્રતમાં પણ ત્યાંજ ઉઠતાળીશમો પૂર્ણ કરયો છે; બીજી ગુ૦ પ્રતોમાં ૪૯માં અ૦માં અક્રૂર પાંડવને મળ્યા ('વચન બીમતણા સાંભળી, બોલ્યા અક્રૂર મન પરજળી: શુકજી કહે સાંભળ રાજંન, કહું અક્રૂરજીનાં ગદ વચન' ત્યાં ઉડતાળીશમો પૂરો કરયો છે. પણ કથા ભાગનું કડવાનું બંધારણ રાખવાને મેં સંસ્કૃત ભાગવતના તે અધ્યાયનું છેવટ જોઇ ૧૩૯મું એવું નવું કડવું જુદું પાડીને ઉડતાળીશમો અધ્યાય વલણથી બંધ કરયો છે.

૨ રાધા.

શ્રીમુખે કહ્યું શ્રીમહારાજ, હું અવતર્યો છૌં પાંડવને કાજ;
પ્રતિપાલણ પાંડવતણી, મુજને ઇચ્છા છે અતિઘણી.
આજ કાલ આવશે માગધપતી[૩], મોહોટું જુધ થાશે સરવથી;
અધક્ષણ મુને નથી સાવકાશ, તો કેમ લેઉં પાંડવતણો તપાસ.
સમજાવજો પાંડવને ઘણું કહી, કુંતાનાં આંસું લોઇજો જઇ;
જઈ ભીષ્માદિકને લજાવજો, કાંઈ દુર્જોધ બીહાવજો.
તમો વિના કારજ નવ થાય, માટે શીઘ્રે પધારો જાદવરાય;
અક્રુરજી તવ તત્પર થયા, એક કોશ કૃષ્ણ વળાવા ગયા.

વલણ.

ગયા વળાવવા કૃષ્ણજી, સાંભળ પરિક્ષિત રાયરે;
ભટ પ્રેમાનંદ કેહે કથા થયો, અડતાળીશમો અધ્યાયરે.

અધ્યાય ૪૯ મો.

(કડવું ૧૪૦ મું—રાગ વેરાડીની ચોપાઈ)

વળ્યા વળાવી કેશવરામ, અક્રૂર ગયા કૌરવને ગામ;
પ્રતિહારે જઈ વારતા કહી, કૌરવ સભા સહુ બેઠી થઇ.
ભીષ્મ કૃપ દ્રોણ અશ્વત્થામા, તજી આસન સહુ ગયા સાંમા;
વિદુરજી છે કર્ણ વિકર્ણ, જઇ ભેટયા કો લાગા ચર્ણ.
ધ્રુતરાષ્ટ્રને કેહે છે વિદૂર, મથુરાથી આવ્યા છે અક્રૂર;
થયો ઝાંખો વાર્તા સાંભળી, હૃદેકમળ નાખ્યું આવરી.
મિથ્યા સ્તવન મુખ હસતું કરી. આવો જાદવ બોહેવી વાણી ઓચરી;

૩ મગધના લોકનો રાજા.

અંધ વચન બોલ્યો માધુર્ય, આજ માહારા ઘરમાં પ્રગટ્યો સૂર્ય.
ફટારી આંખ લાંબા કરી હાથ, અક્રૂર લીધા રૂદયા સાથ;
હું નેત્રવિના જ્ઞાને નીરખું, આ સાચુ કે સ્વપ્ન સરખું.
અક્રૂર બેસાડયા દિવ્યાસન, ભીષ્મજીયે કીધું પૂજન;
વિદુરે ચરણપક્ષાળણ કીધું, તે પાદોદક પ્રેમે લીધું.
અક્રૂરની કીધી વીનતી, બોલ્યા ધૃતરાષ્ટ્ર દુર્મતી;
અક્રૂરજી ભલે પધારયા તમો, ઘણું સુખ પામ્યા છો અમો.
કેમ થયું આવવું અક્રૂર, પાવન કીધું હસ્તિનાપૂર;
છે જાદવ સહુને કુશળી ક્ષેમ, માંહોમાંહે સહુ રાખે છે પ્રેમ.
વારૂ છે ઉગ્રસેન વસુદેવ, રામકૃષ્ણ કરે છે સેવ;
ગોકુળમાં બે કેમ ઉછરયા, કેશી કંસથી કેમ ઊગરયા.
સાંભળ્યું રામકૃષ્ણ જોદ્ધા છે ઘણું, સંઘારયું દળ દાનવતણું;
તે બાળક મુને વાહાલા છે જાણ, કોહો રામકૃષ્ણને છે કલ્યાણ.
કાંઇ અમ સરખું કારજ કહિયે, જાદવના મુંકયાં આંહાં રહિયે;
હું ઘણો દુખીયો જાદવરાય, કઠિણ હૃદે ફાટી નવ જાય.
જો પાંડુ સરખો બાંધવ મરે, અપંગ હું સરખો ઉગરે;
પાંખ વિના પંખી શુંઢ વિના ગજ, તેમ ભાઈવિના હું થયો
અકજ.
આયુધવિના જેહેવો ઝુંઝાર, ધંન વિના જેહેવો દાતાર;
જ્ઞાન વિના જેહેવું અધ્યંન, ભાવ વિના જેહેવું ભોજન.
ભ્રાત વિના હું તેહેવો થયો, સહોદર મુજને મુકી ગયો;
પણ પુન્ય તમારે નરપાળક, પાંડુને પચ થયા બાળક.
તે કુંતાને ઓછંગે ઊછરે, ઈશ્વર તેહેને રક્ષા કરે;
જુધિષ્ટિર ભીમસેન અર્જુન, એ ત્રણે કુંતાના તંન.
નકુળ સહદેવ રૂપરસાળ. એ બન્યો ભાઈ માદ્રીના બાળ;
સહગમન કરી સ્વર્ગે ગઇ, કુંતા પુત્ર પાળવા રહી.
મેં મુકયાં છે વિદુરને ખોળે, એ ભાણેજને તમો મળો ટોળે;
પાંચે પાંડવ મળવાને આવ્યા, તે વિદુરજીયે ઓળખાવ્યા.

અક્રૂરે લીધા રૂદયા સાથ, પાચને મસ્તક મૂકયો હાથ;
ભરાયુ હદે નેત્રે જળધાર, કોહો બાપ શા સમાચાર.
વસોછો કાકાના ઘરમ્હાય, તો દુર્બળ દેહ તમારા કાંય;
મલીન વસ્ત્ર જુના પરિધાન, નયણે જળધર વૃષા સમાન.
શીઘ્ર કોહો કોણ દેછે દુખ, શામાટે વીધ્ર કરોછો મૂખ,
નીચુ જોયુ જુધિષ્ઠિર રાયે, કેમ કાકાના અવગુણ કહેવાયે
ન બોલ્યા અર્જુન માદ્રિકુમાર, નથી બોલ્યાનો તેહેને અધિકાર;
તવ બોલ્યા ભીમસેન દુખ ધરી, ક્રોધે લોચન રાતાં કરી
છે ભીષ્મપિતામહ ભોળાઘણુ, શુ ચાલે વિદુર વેરાગીતણુ,
ઓશીયાળા ભિક્ષુક કૃપ ને દ્રોણ, તો દુષ્ટને વારે બીજું કોણ
જે દિવસના અમો આવ્યા ઘેર, તે દહાડેથી કાકે માંડયુ વેર;
છે શકુની સરખો માથે જમ, તો અમો મામા ઉછરીયે કયમ.
મીઠા બોલા ધૃતરાષ્ટ્ર નર્પ, પણ મનનો કાકો કાળો સર્પ;
શતકૌરવ શકુની ને કર્ણ, તે અમો પાચેનુ ઇચ્છે મર્ણ
હુ વૃક્ષે ચડાવી ધધોળ્યો, હુ જમુનામાંહે ઝાલી બોળ્યો;
વિખ મોદિક ભોજનને કરયા, શ્યામ સર્પ સેહેજે પાથરયા.
આપ્યુ અન અમો જમીયે, ભિક્ષા માગી દહાડા નિર્ગમીયે;
વિના અગ્નિયે અતર પરજળ્યુ, દુખીયાને મરણ હોય વેગળુ.
આકાશથી પડ્યા ધરાએ ધરયા, પરાધીન જીવવું દુ:ખે ભરયા;
પેહેરૂ કૌરવના ઉતરયાં લુગડા, વાપરવા ઘરમાં પાત્ર તુમડાં.
ધિક નિકુળ સહદેવનુ મોસાળ, થયો શલ્યા સરખો શલ્ય ભૂપાળ,
અમારે રક વસુદેવ મામો, જેહેનો તપાસ અમો લીજેસાહમો
રામકૃષ્ણ પરઘેર પેટજ ભરે, તે સાહે અમારી શીપેરે કરે;
અક્રૂરે સગપણ રાખ્યુ જતુ, મામા થઇ તમે રાખ્યુ છતુ
વચન ભીમતણા સાભળી, બોલ્યા અક્રૂર મન પરજળી;
શુકજી કેહે સાભળ રાજન, કહુ અક્રૂરજીના ગદ વચન
અક્રૂર બોલ્યા ક્રોધાયમાન, સાભળ ધૃતરાષ્ટ્ર રાજાન;
તે દમ્યા આધવના સતાન, તો તુ ઉપર કોપ્યા ભગવાન

જાણ્યું જે દુખ દ્યોછો તમો, તે માટે આવ્યા છૌં અમો;
ભત્રીજા શે દમોછો તમો, બાળક સાથે છળ કેમ રમો.
મથુરામાં સાંભળ્યું જેહેવું, અમો ધૃતરાષ્ટ્ આંહાં દીઠું તેહેવું;
ન ઘટે તુજને દુઃખ દેવું, માંહોમાંહે વઢીને શું લેવું.
હું સાથે ગોષ્ટ પ્રીતની કરી, નયણે પાણી ડસકાં ભરી;
હવાં જાણ્યો તું અંતરનો અરી, તાહારૂં શુભ કેમ કરશે હરી.
મદમાતા તાહારા પુત્ર સકળ, પાંડવના દેહ દીસેછે દુર્બળ;
મળ્યા છે શકુની સરખા ખળ, તો પડવું છે હળધરવું હળ.
શત પુત્ર સાંતરા સોહામણા, આ પાંડવ દીસે દયામણા;
તાહારા શું ક્ષત્રાણી જણ્યા, એ પાંડવ શું છે દાસીતણા.
મળ્યાં કૌરવને ભૂષણ ઘડવા[1], આ પાંડવ કાં દીસે અડવા;
રખે માહારા બોલ લાગે કડવા, ઘણું ગર્વે ચડયા તે અંતે પડવા.

નવાં વસ્ત્ર કૌરવે અંગે ધરયાં, પાંડવ પેહેરેછે જુનાં ઉતરયાં;
દંપતી પુત્ર રમાડો હરખે ભરયાં, શુ નરનારી ભવસાગર તરયાં;
બે પક્ષ ધર્મ કરી તોળીયે, આત્માજ્ઞાન અંતર ખોળીયે;
પાંડવસોમી ઊપર સુએ, તાહારા સુત સુએ ઢોલીયે.
એ માગી અન્ન દહાડા નિર્ગમે, કૌરવ મુખ પૂછીને જમે;
તું કાકો દૈત થઇને દમે, અતિઘણું ઈશ્વરને નહી ગમે.
કૌરવને બેસવા રથ વાહન, હીંડે પાળે પાગે પાંડુતન;
કૌરવને વસવા દિવ્ય ભોવન, પાંડવને છે જીર્ણ સદન.
કપટ દુષ્ટ ચતુષ્ટયતણું, કાં બાળકને પીડે ઘણું;
જો તું હિત વાંછાં[1] આપણું, તો અર્ધરાજ કર અળખામણું.

---

૧ બા૦ પ્ર૦ તુને કૌરવનેભૂષણ—આભૂષણ ઘડાવવા મળવાં અધણી ગુ૦ પ્રનેમાં 'ધરવા છે કોરવને, (અંગે) ધરવાને ભૂષણ મળીયાં. ઘડવા તે ઘડાવવા એવા પ્રયોગ પ્રેમાનંદે કરયા છે વળી અડવા, કડવા, પડયા છે ત્યારે ઘડવા પણ જોઇયે.

૧ 'વાંચે' ગુ૦ પ્રતો.

તમો પાંડવસું માંડયોછે વિરોધ, તેમાટે ચડયો પ્રભુને ક્રોધ;
તું ઉપર સોંડયા જાદવજોધ, ઉગ્રસેને કીધો પ્રતિબોધ.
કર્મરેખા પન્ન તાહારૂં ફરયું, તે ચડયું દળ પાછું ઊતરયું;
સમાધાન વસુદેવે કરયું, તો કૌરવકુળ મરતું ઊગરયું.
શ્રીકૃષ્ણે કાહાવ્યું છે સુજસગાથ, તે સાંભળજે તું કૌરવનાથ;
જો પર્વત સાથે ભરીયે બાથ, તો ભગ્ન થાય પોતાના હાથ.
જો છાંટીયે રવિચંદ્રને ખેહ, તો રજે ભરાયે આપણો દેહ;
હું છેલ્લું વાયેક કહું છૌં એહ, તમો પાંડવ સાથે રાખો સ્નેહ.
શ્રીકૃષ્ણે કાહાવ્યું છે ક્રોધજ કરી, સહુકો સાંભળજો ચિતધરી;
કદાપિ પાંડવ પીડયા ફરી, તો નિશ્ચે તમને હણશે હરી.
ભીષ્મ કેહે કાહાવ્યું છે ધર્મ, પ્રભુને દુઃખ લાગ્યું છે પર્મ;
ધૃતરાષ્ટ્ર આચરે છે અધર્મ, તો ભોગવશે પોતાનું કર્મ.
અક્રૂરજી કેહે વજ્ર વચંન, કૌરવના જેમ દાઝે મંન;
કરે સમશ્યા ગંગાતંન, શું કરશે શકુની દુઃશાસંન[2].
ભીષ્મ દ્રોણ કૃપનું છે સહાય, તે બળે અક્રૂર નિરભે થાય;
વચન વજ્રના મૂકે ઘાય, જેમ કૌરવ હૃદયાં ફાટી જાય.
અક્રૂર કેહે સાંભળ ભૂપાળ, તું છે અવિવેકી માયાજાળ;
જો પીડાશે કુંતાના બાળ, તો તાહારા પુત્રનો આવ્યો કાળ.
જેણે પૂતના શોષ્યા પ્રાણ, પાટુએ શકટનો વાળ્યો ઘાણ;
ગોપીજીવન પુરૂષપુરાણ, જાંહાં કૃષ્ણ દેવતાંહાં કોટિ કલ્યાણ.
જેણે બગાસુરની ફાડી ચાંચ, દાવાનળ પીતાં ન આવી આંચ;
છે તેહેને આસરે પાંડવ પાંચ, છે જાદવરૂપતણી મોટી ઘાંચ[3];
વચ્છ અઘાસુર નાખ્યો ઉતરડી, નાખ્યા જમલાર્જુન બે મરડી;
નાગ ઉપર દાંત રહ્યા છે કરડી, કૌરવને મારશે ભચરડી.
કાળીનાગની પાગે ખુંદી ફણા, પછાડયા પ્રલંબ સરખા ઘણા;
જીત્યો વરૂણ ન રાખી મણા, તો કોણ માત્ર બાળક તુજતણા.

૨ 'દુર્યોધન' શુ૦ પ્રતો. ૩ એ શુ૦ પ્ર૦ માં 'ખાચ' છે.
૪ શુ૦ પ્ર૦ માં 'હરસો' છે.

અંગુળીઅગ્રે ગોવર્ધન ધરયો, જેણે ગર્વ ઈંદ્રનો ઉતરયો[૪];
જેણે ગોપવર્ગ ઉગારયો, જેની રમતમાં બ્રહ્મા હારયો.
જેણે ક્રોધાગ્નિયે પ્રજાળ્યો કેશી, ભાંજ્યું ધનુષ નગ્રમાં પેશી;
મેડેથી મામો પાડયો કેશી, મારયો કંસ હૃદેપર બેશી.
ન પામે પાર ભવ ઈંદ્રવિધાતા, નિગમ નારદ હીંડે ગુણ ગાતા;
જે વિશ્વંભર વિશ્વસુખદાતા, તે પાંડવનો કનિષ્ટ ભ્રાતા.
હું મોકલ્યો છૌં પાંડવની દાઝે, સહુ જીવોછો ગાંગેયની લાજે;
કાહાવ્યું છે શ્રીમુખે મહારાજે, હું અવતરયો છૌં પાંડવનેકાજે.
ફુલ્યો છે દેખી જોદ્ધાના જોડા, માહારે ઘણા પાંડવ છે થોડા;
છે કુંતીસુત ભાયેગવાન મોઢા, અર્જુનના હું હાંકીશ ઘોડા.
છે સગા પાંડવ માહારા મિત્ર, ભીમ અર્જુનનાં છે ભિન્ન ચરિત્ર;
કદ્દષ્ટે જુએ તેહેનાં કહાડું નેત્ર, જોશો બળ માહારૂં કુરૂક્ષેત્ર.
તમો છાના હાડ જાઓછો છેક, કરોછો ભેદ પ્રપંચ અનેક;
જો રાખશો પાંડવ સાથે ટેક, તો નહીં મુકું કુશળે કૌરવ એક.
સાધુને દમતાં દયા નવ આણો, કુકર્મ કરી શુ આપ વખાણો;
તમો કૃષ્ણ અર્જુન એક પ્રમાણો, રખે પાંડવને છોછા જાણો.
એમ કાહાવ્યું છે શ્રીરણછોડ, છૌં બાંધવ રામકૃષ્ણની જોડ;
પાંડવના સેવક છપંન ક્રોડ, વળતા અમને દેશો ખોડ.
કપટ તમારાં સહુ સાંભળી, છપન કોટિ રહ્યા છે પરજળી;
જો પાંડવને દુખ દેશો વળી, હું શત કૌરવને નાખીશ દળી
છૌં એકરૂપ અમો અર્જુન પાંડવ માહારાં છે લોચન;
પાંડવ હું નિર્ધનનું ધંન, એહેવું જાણી દુખ દેજો રાજંન.
પાંડવરક્ષાને હું આયુધ ધરૂં, અહર્નિશ પાંડવની પુઠે ફરૂં;
વિરોધ વૃક્ષ થડથકી કાપજો, તમો અક્રૂરનુ કહ્યું થાપજો.
અર્ધરાજ પાંડવનું આપજો, નહીં તો વનમાં જઈ તાપજો;
હું જરાસંધ રાજાને હણી, બીજી સેન્યા હણવી છે ઘણી,
પછે હું આવીશ હસ્તિનાપુરભણી, સેવા કરવા કૌરવતણી;
અક્રૂરના ક્રૂર વાચક સાંભળી, રીઝી સાધુતણી મંડળી.

અસાધુનાં હદે ગયાં પરજળી, કાકાને મૂખે કાળક વળી;
કંપાયમાન થઇ કૌરવપતી, કીધી અક્રૂરની વીનતી.
લોકનુ કહ્યું માનો સર્વથી, કાંઇ કપટ વાત હું લેતો નથી;
એ રિપુલોક પાડેછે વેર, કો અગ્નિ મૂકે પોતાને ઘેર.
હું જો લાડુમાં જમાડું ઝેર, તો બળે મેરૂ વસુધા દે વેહેર;
તમો કેહેશો તે કરશું નિરધાર, મેં નવ દુહવાએ વસુદેવકુમાર.
હસાવ્યો ભત્રીજે સંસાર, હું વૃદ્ધ પુરૂષને છે ધિક્કાર;
ભેદરહિત જથારથ ભાખું, હરિ ઉપર રાજ ઉતારી[1] નાખું.
આપું રાજ પાંડવને આખું, શ્રીકૃષ્ણની શિક્ષા હદે રાખું;
અક્રૂર ઘેર મેં વિદ્યા શીખી, અમો પાંડવ પાસે જમશું ભીખી.
કૃષ્ણ સુખે કૌરવને મારો જીકી, પણ દુરજોધનને ભીમ
આંખની કીકી;
કિંવા બે પુટી આંખડી, માહારે પાંચ આંખ બ્રહ્માએ ઘડી.
સુખે જાદવ આંહાં આવો ચડી, છે પાંડવ હું અંધની લાકડી;
નમ્ર શબ્દ કાપટ્યના કહ્યા, અક્રૂરજી અતિ વિસ્મે થયા.
પાંચે પાંડવ હાથે ગ્રહ્યા, અક્રૂર કુંતા પાસે ગયા;
બાંધવ દીઠો પાંડવમાતે, બેનડે લીધી હૃદયા સાથે.
કૃતારથ માન્યું ભગિની ભાતે, વાંસા ભીના આંસુપાતે;
આશીસ દેઇ ઓવારણાં લીધાં, દરશણ અમૃત આંખે પીધાં.
સહોદર આવે કારજ સીધાં, અમો નિરધાર સહુ ઊપરા કીધાં;
દીસે છે દૈવની ગત અનેરી, નાખી વનમાં પિતા થયા વેરી.
કુંતિભોજ રાયે ઊછેરી, કોણે તપાસ ન લીધો ફેરી;
માહારા કુંવર દયામણા હીંડે સેરી, વછસાથે સુરભી વાઘે ઘેરી.
હું કોઇ કહાવું કેશવકેરી, આજ થઇ વરતું કૌરવની ચેરી;
કોહો વારૂ છે વસુદેવ ભાઈ, અને રૂડી છે બન્યો ભોજાઇ.
આવી રામકૃષ્ણને ઘણી વડાઈ, કોઇનું સગપણ શું ગયું
ધોવાઈ;

[1] 'ઓવારી' ગુ. પ્રતો.

કંસાસુર નાખ્યો ઉખેડી, માતામહ રાજ બેસાડયો તેડી.
માતપિતાની ભાંજી બેડી, અમારૂં સગપણ નાખ્યું ફેડી;
આજ ભત્રીજા થયા બેહુ કરમી, જીત્યા બ્રહ્માદિકને ભરમી.
હરિ ઉભાં દમે કૌરવ અધરમી, હું વિધાતાએ દુર્બળ નીરમી;

(અક્રૂરવચન):—

ઘણું ચિંતા કરે છે જાદવપતી, પાંડવને પળ વીસરતા નથી.
નહીં જીવે કૌરવ દુર્મતી, એમ કહી રોતી રાખી સતી;
ચાર માસ રહ્યા અક્રૂર રાજાન, કીધું કૌરવ સાથે સમાધાન.
પાંડવને અપાવ્યું રાજધાન, પરિક્ષતને કહે શુકભગવાન;
ભગિની ભાણેજને લાગી પાય, અક્રૂર તાંહાંથી થયા વિદાય.
ભીષ્મ દ્રોણને ભેટયા જઇ, કૌરવને તે શિક્ષા કહી*;
ફરી આવ્યા મથુરામ્હાંય, ઓગણપચાસમો થયો અધ્યાય.

વલણ.

અધ્યાય ઓગણપચાસમો, સાંભળ્યો રાય નિરધારરે;
અક્રૂર મળ્યા શ્રીકૃષ્ણને કહ્યો, પાંડવનો સમાચારરે.

અધ્યાય ૫૦મો.

(કડવું ૧૪૧મું—રાગ સામેરી)

સાંભળ હરીરસ ભોગી, પરીક્ષતને કહે શુકજોગી;
કહું પૂર્વકથા વિસ્તારી, જે અસ્તી પ્રાપ્તિ કંસની નારી.

ઢાળ

એ નારી કંસાસુરતણી, નાથ ગયે વિધવા થઈ;
જેમ જાદવ કો જાણે નહી, તેમ પીહેર પોતાને ગઇ.

* એ લીટી બા૦ પ્ર૦મા નથી

મગધદેશ ગિરિવ્રજનગરી, નામ જરાસંઘ રાયરે;
રાજસભામાં પુત્રી આવી, લોચન જળ પ્રવાહરે.
વૈધવ્ય દેખી દીકરીનું, વિસ્મે થયો માગધપતી;
આસન તજી સનમુખ ગયો, કેમ આવી સુતા સતી.
કાં કરમાયા વદનઅંબુજ, શોષ્યુ સૌભાગ્ય લક્ષણ નીર;
છે દીન શર્મ નીલ પટકુળ, કાં કૃશ થયાં છે શરીર.
નથી ભૂષણ કાજળ અંગ અડવાં, શા માટે થઈ રાંકડી;
પિતાએ નિજ પટ પલ્લવેકરી, લોહી ચારે આંખડી.
કુંવરી કેહે શીર નામી, પિતા અમો વૈધવ્ય પામી;
પામ્યો નાશ અમારો સ્વામી, લાગી મોહોટા સગાને ખામી.

વલણ.

ખામી લાગી તાત તમને, સંભાવના લેતા નથી;
મોહોટું કલંક જે મારીયો, છાસને પીનારે છત્રપતી.

ઢાળ.

જુગ્મ ભાણેજ ગોકુળમાંહે, નંદે છાના રાખીયા;
તે મલ્લઅખાડે આવ્યા મલ્લરૂપે, મહીપતિ મરડી નાખીયા.
રામકૃષ્ણે સરવસ લીધું, અમો હાંકી કહાડી;
વાત સાંભળી વન્હી લાગો, બોલ્યો જરાસંઘ ત્રાડી.
જો મૃગ વાસું મથુરાં વિષે, પૃથવી કરૂં નિર્યાદવી;
જો વેર વાળું જામાત્રનું, તો માતા માહારી સાધવી.
પુત્રી વળાવી અંતઃપુરમાં, જરાસંઘે જોદ્ધા તેડાવિયા;
દંતવક્ર શિશુપાળ શાલવ, અસુર અધરમી આવિયા.
અંગપતી ને કલંગપતી, વાસુદેવ પુંડરીક મહાબળી;
જરાસંઘે જોટ કીધો, ત્રેવીસ ક્ષોહિણી સેન્યા મળી.
હય હસ્તિ રથ પાળા, શોભે સેન્યા ચતુરંગણી;
વાહાણું વાતે કટક આવ્યું, વીટી પુરી જાદવતણી.
હણહણે હય ગજ ચીસ પાડે, રથ ચક્રખેડાં ખડખડે;

ખડક ખળકે સાંગ ચળકે, ધજા ગગને ફડફડે,
હોકા હોકે[1] શંખ ફૂંકે, દુંદુભી ગોમુખ[2] ગરગડે;
આંખ તરડે મૂછ મરડે, દંત દાનવના કરકડે.
ચમર ઢળકે પાખર ખળકે, શસ્ત્ર નાના સુસુવે;
તોમર ત્રિશૂળ ને ગુરજ ગદા, ભિંડીમાળ ગોળા ઘુઘુવે.
ચડયા દાનવ તુરંગ ઉપર, જે વૃક્ષ વીટે પાહાડને.
ગજ ખળવંતે દંત દીધા, પાડવા પોળકમાડને.
શોહોર સાંભળી ચમક પેઠી, ચિત્ત ચડયાં ચગડોળેરે;
શ્રીકૃષ્ણ ચરણે જાદવે, નમાવ્યાં કપોળરે
રાખીયે રણછોડ સ્વામી, રૂમાવર રણધીરરે;
સ્વાગતા કરવા વેહેવાઇની, ઉઠયા શ્યામશરીરરે.
ઉગ્રસેન ઉદ્ધવ અક્રૂરજી, વસુદેવ આદે વૃધ્ધરે;
ઘરડા મૂકયા ગામમાંહે, જોણને ધરયાં આયુધરે.
રૂએ દેવકી રોહિણી માતા, આતા વડશો કેમ કરી;
પ્રસુતાની આશીસ લઇ, પરવરયા હળધરહરી.
સહુ જોધને કેહે કૃષ્ણજી, કાયરજન પાછા ફરો;
મરણીક હોય જે માથા વોહોણ, તે માહારી સાથે સાંચરો.
અશ્વ ગજ રથ ધનુપ ભાથા, કવચ અળગાં પરહરો;
પાળે પાગે બાપ માહારા, ખડગખેડાં કર ધરો.
રામકૃષ્ણ આગળ થયા, રોપે આંખ છે અતિ રાતડી;
મુગટ ભજીઆ કાછ કછીયા, પીતાંબરની ગાતડી.
ચૌદ સોળ ને વીશ વર્ષ, ત્રીશમાં સર્વ શૂરધી;
દ્વાર ઉઘાડી સેન્યા ધાયું, પર્વણીયે જેમ ઉદધી.
જરાસંધથી કોશ આગળ, સેન્યા દુર્ગ ઘેરી રહી;
શ્રીકૃષ્ણના શંખનાદથી, ન્હાસી રાયની પૂઠે ગઇ.
જરાસંધ વિસ્મે થયો, જવ ગાજયા વસુદેવપુત્ર;

---

૧ 'હોકારા હોકાર કરે' અ૦ ગુ૦ પ્ર૦ 'હોકા હોક કરે' એ ગુ૦ પ૦
૨ 'ઘોષ' ગુ૦ પ્રતો

નાસવા અશ્વ દળ દાનવનું, ચંચળ વાહન કરે મળમૂત્ર.
પાંચજન્યનો શબ્દ પોહોતો, બ્રહ્મલોક પાતાળરે;
વક્ર મોળીયે વક્ર દૃષ્ટે, વીરાજે શ્રીગોપાળરે.
અશ્વગજ રથ ઊપરે, ગાજે દાનવ દુર્મતી;
જાદવ વિચારે શ્રીકૃષ્ણને, આજ બેસવા વાહન નથી.
શંખ ચક્ર ને ગદા સારંગ, આયુધ રથમાં છે ચારરે;
ગંગાજળકલ્લોલવત છે, ઉજ્વળ વેદ તોખારરે.
બલાહિક પુષ્પદંત શુગ્રીવ, મેઘવર્ણ હયનામરે;
વૈકુંઠથી રથ ઊતરયો, જાંહાં ઉભા સુંદરશ્યામરે,
મેઘઘોષ નામ તે રથતણું, બેસાડયો દારૂક સારથી;
આજ્ઞા લઈ વડા વીરની, જઈ રથે ચડયા રમાપતી.
અચુત ભાનુ આભાસ મુગટની, કુંડળ લજાવે ઈંદુ;
વિદ્યુતવત પટ પીત રાજે, શોભે મણિ કરૂણાસિંધુ,
શ્રીરંગને સારંગ શોભે, કુમોદકી, રાજે કર વિષે;
નંદક ખડગ કટિસું ધરયો, પાંચ જન્ય વિરાજે મુખે.
કર અંગુળીએ વક્રચક્ર ધરીયું, શું ઉપનુ કાળનો અંક;
ક્રોધ રૂપ દેખી શ્રીકૃષ્ણનું, દાનવને થઈ શંક.
બેઉ કટકના વિકટ સુભટ, નિકટ આવી આથડયા;
અશ્વે અશ્વ ગજે ગજ વાધ્યા, પતંગવત પાળા પાડયા.

વલણ.

પડયા વીર પતંગ પેરે, પુરમાંથી જોધ ધાયા અતીરે;
મથુરાલક્ષણ નારી શું, સૈન્યાને પ્રસવતી હતીરે.

(કડવું ૧૪૨મું—રાગ સારંગ.)

જવ રમાપતી થયા રથ આરૂઢ, દેખી દાનવ થયા દિગમૂઢ;
બોલે જરાસંઘ કરી અહંકાર, એ રામ કૃષ્ણ દીસે સકુમાર.
એ બાળક ઉપર આયુધ ધરૂં શું, એ સાથે વઢતાં લાજું હું;
તવ હાસ્ય કરી બોલ્યો શિશુપાળ, એકેમ કહીએ બાળ એ
કંસનો કાળ.

સૂચવ્યું વેર રાય રોષે ચડયો, હાંકયો ગજ જેમ ઘન ગડગડયો;
જાદવ માગધ આવી અડયા, એકએકને શું કઠિન ગ્રહ નડયા.
મુખે વીર કરે મારો માર, ફેરે ખેડાં ટુંકડી તરવાર;
ઝળકે કાળરાત્રી સરખી ફરસી, બેહુ પાસ બાણ રહ્યા છે વરસી.
ગદા ગુરજ પડે બહુ શિલા, માંહોમાંહે વીર વિખાણે ભલા;
ત્રિશૂળ શક્તિ ભોગળ ભીંડીમાળ, કાતી ગુસી મહાવિક્રાળ.
થાય ગિરિ તરૂવરની વૃષ્ટિ અપાર, મલ્લજુદ્ધ ગજદંત કુઠાર;
શળકે શેષ સુભટને ચર્ણ, ધીર ધબડકે ધ્રૂજે ધર્ણ.
જે અવનિ ઉપર ઉન્મત્ત આથડે, તે પાયે પડછંદા પાતાળે પડે;
રવિમંડળ રેણુ આછાદિયું, બેહુ દળનું બળ સબળ વાધિયું.
બળિભદ્રસાથે વાધ્યો શિશુપાળ, આવ્યા જરાસંઘ ને શ્રી-ગોપાળ;
કૃતવર્મા ને પુંડરીક રાય, સાત્યકી શાલવનું જુધ થાય.
ચંદ્રકેત સામો ધૂમ્રનેત્ર, ભોજ દંતવક્ર પાડે રણક્ષેત્ર;
સુધન્વા સામો દુરમતી, સફળી જાદવ ને અંગપતી.
કુશનાભ કૈતવ વડે અનીત, વાધ્યા સર્વદમન ને સત્રાજીત;
પ્રસંન જાદવરાય પ્રવીર, કલંગપતી મહાબાહુ ધીર.
દૃઢકવચી ને કાશીરાજંન, વિરૂપાક્ષ વિદભૂત[1] બળવંત;
શંખચૂડ સાહામો વજ્રનાભ, પડે શબ્દે ગર્ભવંતીના ગાભ.
ગજ સાથે ગજ રથ સાથે રથ, મલ્લે મલ્લ થયા લથબથ[2];
પાળે પાળા અશ્વ અશ્વ સાથ, વડે વીર વાવરતા હાથ.
પડે હસ્તી ફાટાં કુંભસ્થળ, રૂધિરધારા વેહે ખળહળ[3];
દંદ જુદ્ધ થયું એક જામ, જથા વૃત્રાસુર ઈંદ્રનો સંગ્રામ.
પડે હસ્ત નેત્ર ને કર્ણ, છેદાએ પણ નાસિકા ચર્ણ
કબંધ મસ્તક વોહોણા વ્હડે, અગ્નિ અસ્ત્ર પાવક ધડધડે.
શુક કેહે વાત ન જાયે વદી, ભયાનક થઇ રૂધિરની નદી;

૧ 'વિધ્વદ્દત્ત' ગુ૦ પ્રતો. ૨ 'બલભય' બા૦ પ્ર૦ ૩ ત્રણ ગુ૦ પ્ર૦માં 'ખળખળ' છે.

તે સરિતાનું હું કરૂં વિખાણ, પરિક્ષતને કેહે શુકભગવાન.
માંસ અસ્થિનાં તટ બે થયાં, રૂધિર રૂપી મહાજળ વહ્યાં;
ગજકબધ શું અહિ વિક્રાળ, શુભટકેશ શું નોહે સેવાળ.
વીરનાભિ વેહે ભ્રમર વિમળ, નરનેત્ર શું મચ્છ ચચળ;
સુભટમુગટ શું બગલાં જસા, શું નેત્રમીનને ગ્રેહેવા ધસ્યા.
શોભે સર્પ સરખા નરના ભુજ, રાજપુત્રનાં મુખ શું ફૂલ્યાં અંબુજ;

ભૃકુટીભ્રમર શું લે મકરંદ, જંબુક જોગણી પામ્યાં આનંદ.
ઉચાં નીચાં વેહે ક્ષત્રીનાં અંગ, ચાલે તરંગ રૂપીયા બહુ તુરંગ;

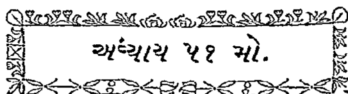
કો શોણિતસરિતા ન શકે તરી, અવળા રથ શુ નૌકા તરી.
એમ દારૂણ નદી રૂધિરની વહી, સંગમે જમુના રાતી થઈ;
નવસેં નવાણું વેહે વહી, કૃષ્ણે પૂરાણ સહસ્ર શું કીધિ નદી.
દેખી ઘોર જુદ્ધ બળવાન, દેવ થયા સહુ કંપાયમાન;
બળિભદ્રે કીધું બળ ઘણું, ભાગ્યું દળ જરાસંધતણું.
હળે તાણી મારે મુસળે, તે શત્રુ રળીખાવાથી ટળે;
સુદર્શણ ચક્ર હરીનું ફરે, એહેવાં અયુત શીષ ઉતરે.
ચક્રવન્હી પ્રગટી જ્વાળ, કોપ્યા કૃષ્ણ નાઠો શિશુપાળ;
દંતવક્ર પુંડરીક વાસુદેવ, તે નાઠા સહુ મૂકી અહમેવ.
મારમાર વાણી બકી, ધાયા પુઠે કૃતવર્મા સાત્યકી;
સહુ જીવ લઈ ન્હાસે નરપતી, વસ્ત્ર વાહનની શુદ્ધી નથી.
ઉઘાડાં મસ્તક પાળા પાય, પ્રસ્વેદ છુટે શ્વાસ ન માય;
સહુ જાએ જરાસંધની ઓથ, લાખેલાખ પડી રણ લોથ.
દ્વાદશ માર્ગે સેન્યા જાય, લથડે પડે વળી બેઠા થાય;
પડે અંબાડી ભાંજે બહુ ધજ, નાઠા જોધ જેમ વ્યાઘ્રથી અજ.
હે જરાસંધ શરણાગત રાખ, તું દળ દળાતું નયણે દાખ;
ત્રેવીશ ક્ષોહેણીની ટાળી સાંખ, ચક્રસુદર્શણે ચઢીયું ચાક.
દીનત્વ વચન દીનનું સાંભળી, ખીજયો જરાસંધ અંતર પરજળી;
અયુત મણની ગદા કર ધરી, ધસ્યો રાય પાળો ઉતરી.

જેમ ધાયે ગજ ત્રોડી સાંકળ, તેમ માગધપતીયે કીધું બળ;
ગ્રહી ચરણ જાદવ પછાડયા, બહુ હસ્તી હડસેલીને પાડયા.
ઘાતી ગદા રથ વાંકા વાળે, માહારથી ગ્રહી ઊંચા ઉછાળે;
રાય જરાસંધ કોપ્યો અદભુત, જાદવ નાહાસે જોદ્ધા જુથ.
તે જરાસંધનો જોઇ સંગ્રામ, ધરી હળ મુસળ ધાયા શ્રીરામ;
જેમ ઘુઘુવે બે વનના વાઘ, જેમ ફુફુવે કાળા બે નાગ.
જેમ દાવાનળ પવને ધડધડે, જેમ બેહુ પાસથી ઘન ગડગડે;
જેમ પર્વણીયે ગાજે નિધિજળ, તેમ ગાજે બેહુ દળ સબળ.
ધાયો જરાસંધ સબળ રાય, નાખ્યો ગદાતણો જઈ ઘાય;
સંભાળી ઘાય રામ ગડગડે, લીધો જરાસંધ તાણી હળવડે.
માગધ પાડયો મહીસ્થળમ્હાંય, લીધું મુસળ કરવા ઘાય;
એહેવે પધાર્યા શ્રી ભગવાન, બળિભદ્ર પાસે માંગ્યું માન.
રખે રામજી એહેને હણો, એ શ્વશુર આપણા મામાતણો;
કુટુંબ વિરોધ કરીયે શાને, આપણી મામી બેહુ માઠું માને.
જીવશે તો વડશે ઘણીવાર, છે ઉતારવો પૃથ્વીનો ભાર;
એહેવું કહી મૂકાવ્યો રાય, મુકયો બળીભદ્રે નમાવી પાય.
નાઠો જરાંસંધ લાજ્યો અત્યંત, તવ બોલ્યા શાલવ રાય બળવંત;
શું ગોપથકી નાહાસોછો આમ, ફરો રાય આપણ કીજે સંગ્રામ.
કેહે જરાસંધ સત્ય કોહોછો તમો, વળી જુદ્ધ કરવા આવશું કો સમો;
એહેવું કહી પલાયન કીધું, પડયું રણ જાદવે લૂટી લીધું.
જીવતાં વાહન શસ્ત્ર વસ્ત્ર સણગાર, ગયો લુટી જાદવનો પરિવાર;
વળી તેવીશ ક્ષોહેણી સેન્યા કરી, આવ્યો જરાસંધ સપ્તમે દિન ફરી.
મથુરાની પોળે આવી નાડયો, વળી રામકૃષ્ણે મારી કાહાડયો;
તેવીશ ક્ષોહેણી સેન્યા કરી, તે સોળવાર આવ્યો ફરી ફરી.
સત્તરમી વાર આવ્યો ફરી ટેક, મધ્યે કૌતક ઉપનું એક;
એક મ્લેચ્છ રાજા મહાશિરોમણી, છે ત્રણ કોટિ જવનનો ધણી.

સકળ જીવ દ્વારામતી ગયા, મથુરામાં બે બાંધવ રહ્યા
એ અદ્ભુત લીલા વૈકુંઠરાય, શુકજી કહે કેમ વર્ણવી જાય.

વલણ.

કેમ વરણવુ એક જીવ્હાયે કરી, પરમેશ્વર મહિમાયરે;
ભટ પ્રેમાનંદ કેહે કથા થયો, પંચાસમો અધ્યાયરે;

અધ્યાય ૫૧ મો.

(કડવું ૧૪૩મું—રાગ રામગ્રી)

શુકજી કેહે સાંભળ નરપતી, પ્રભુએ પૂરી કીધી દ્વારામતી;
મથુરામાં રહ્યા શ્રીગોપાળ, રામ જગાડયા થયો પ્રાતઃકાળ.

ઢાળ.

પ્રાત થાતે જદુનાથે, જગાડયા બળરામ;
સંકર્ષણ તવ થયા વિસ્મે, ઉદવસ્ત દીઠું ગામ.
નહીં નરનાર બાળક પશુ પંખી, નહીં મૂષક મર્કટ શ્વાન;
આશ્રજ પામ્યા રામ દેખી, બોલ્યા શ્રી ભગવાન.
જે વાત વીતી અથ ઇતિ, તે કહચો સમાચાર;
જવન જોદધે ગામ ઘેરયું, વીરા કોણ વિચાર.
બળિભદ્ર વળતું બોલીયા, મુને પુછયાનો શો અર્થ;
કાળજવનને મારવાને, તમો છો સમર્થ.
કાળજવનને હું હણું, એમ કેહે જુગદાધાર;
રામ કેહે એના સૈન્યને, તો હું કરૂં સંઘાર.
એહેવું કહીને રામ કૃષ્ણે, ઉઘાડયાં પુરદ્વાર;
નારદે કહ્યું હતું તેહેવા, રામ રાજ કુમાર.

નીલ પીત પટ સોળીયાં છે, ચંદન ચર્ચિત ગાય;
અસ્ત્ર શસ્ત્ર વાહન વોહોણા, ઊભા પાળા પાય.
જાણ્યું બાળકને જઈ ગ્રહુ, ધાયો દાનવધીશ;
કાળજવન પૂંઠે થયો, પછે નાઠા શ્રી જુગદીશ.
બળિભદ્રે સહુ સૈન્ય રોકયું, કરયો વૃક્ષવડે સગ્રામ;
કાળજવનને લઇ ગયા, કરી ભેદ સુંદર શ્યામ.
ભરયા શ્વાસે નાથ ન્હાસે, ઢળી પડે બેઠા થાય;
હવડાં ગ્રહું છો જવન જાણે, આશાપાશ બાંધ્યો જાય.
નદી નાળાં વૃક્ષ જાળાં, પર્વત પખી વન;
ન્હાસે ઉવાટે વસ્ત્ર ફાટે, વીધાય કાંટે તન.
એક ગફા ઘોર ગિરીતણી, તેહેમાં પેઠા શ્રીગોવિંદ;
એક પુરૂપ સુતો ગુફા મધ્યે, નામ રાય મુચુકદ.
અયુત વર્ષની નિદ્રા કરીને, પોહોડયો પર્વત મ્હાંય;
તેહેને પીતાંબર ઓડાડીયું, કીધો ભેદ જાદવ રાય.
આઘા જઇ કંદરામાંહે, થયા ગુપ્ત જુગજીવંન;
સામળીયાને શોધતો, ગયો ગુફામાંહે જવંન.
મુચકુંદને જોઈ મોદ પામ્યો, જાણ્યા નદકિશોર;
જવન કેહે હેરે ઊઠ જાદવ, શું સંતાઇ સુતો ચોર.
તેં જાણ્યું મહત કર્મ કીધુ, અસુર નહીં આવે અત્ર;
કાળજવનને અજાણ્યું શું, મેં જોઇ મુકયા છે સર્વત્ર.
નિરભે થઇ શયન કીધુ, ગાજ્યો જવન મેઘાકાર;
મુકુંદ જાણી મુચકુંદને, તેણે કીધો પાદ પ્રહાર.
મહા પુરૂપને થઈ પ્રબળ પીડા, ક્રોધે ઉઘાડયાં લોચંન;
નિદ્રા ભંગના નેત્રથી, પ્રગટીયો હુતાશંન.
ક્રોધાનળની જ્વાળ પ્રગટી, પ્રલયવન વિકાળ;
કાળજવન બાળી ભસ્મ કીધો, તવ હરયા શ્રી ગોપાળ.
મુચકુદ મનમાં વિચારે, મેં કોણ કીધો દહંન;

પરભારશું કારજ કરી, અંખાશ્યા જગજીવન.
શબ્દ સાંભળી ફરી જોયું, દીઠા દેવ મુકુંદ;
કોણ છે તું બાળકા, એમ પુછે રાય મુચકુંદ.
લઘુરૂપ કો લક્ષણવંતો, છે લોચન લોલ વિશાળ;
અંધારે ગુફામાંહે એકલો, બીહતો નથી તું બાળ.
આ પીતાંબર મેં કોહોનું ઓહડયું, કોણે કીધો પ્રહાર;
જાણતો હોય તો કહે મુજને, એ કોણ થયું બળીને છા
પરિક્ષિત પૂછે શ્રીશુકદેવજીને, કોહો કૃપાનિધાન;
કથા કહો મુચકુંદની, જેહેને મળ્યા શ્રીભગવાન.
ક્રોધાગ્નિયે કેમ દુષ્ટ દહ્યો, અભંગ જેહેનું અંગ;
પ્રશ્ન સાંભળી કેહે શુકજોગી, પૂર્વકથાપ્રસંગ,
પ્રશ્નોત્તર શુકદેવ વદે, ધન્ય રાય ધીમાન;
કહું કથા મુચકુંદની, જે મળ્યા શ્રીભગવાન.
દેવતાને દુઃખ પડીયું, દૈત્યે દમ્યા અપાર;
પ્રાર્થના કરવા મહીપતિની, આવ્યો સુરપરિવાર;
શત્રુજિત રવિવંશદીપન, જાયો માન્ધાતા મહીપાળ;
ઈંદ્ર કેહે નરેંદ્રને, લ્યો અમરની સંભાળ.
માન્ધાતાએ નિજ પુત્ર તેડયો, મુચુકુંદ એહવું નામ;
જાઓ સ્વર્ગની રક્ષા કરો, પિતાએ આપ્યું કામ.
પછે મુચકુદ ગયા અમરાવતી, નિરખે કીધાં નિજ સર્વ;
અસુર દાટવાળી ઉચાટ ટાળ્યા, નાચે અપછરાં ગાંધર્વ.
હાસ્ય વિનોદે મગ્ન મન, શંગાર વિવિધ વિલાસ;
દાનવ કોટિક નાશ કીધા, ગયો અમરનો ત્રાસ.
બે આયુત વર્ષ રક્ષા કીધી, તવ રીજયા સુરરાજંન;
ઇંદ્રપુત્ર જયંત નામે, પામ્યો બળ જોબંન;
તેહેને સ્વર્ગરક્ષાનું કારજ સોંપ્યું, બોલ્યા ઇંદ્ર ભગવાન;
વીદાય આપી મુચકુંદને, માગો કાંઈ વરદાન.

તમો શ્રમ કીધો અતિઘણો, તે અન્યથી નવ હોય;
તમારા વારાના પૃથવીમાંહે, લોક ન મળે કોય.
ત્રણ વર મુચકુંદે માગ્યા, ઉજાગરે વ્યાકુળ રાય;
અયુત વર્ષ નિદ્રાં કરૂં, જગાડે તે ભસ્મ થઇ જાય.
ત્રીજો વર જે મુકતી પામું, મળે વૈકુંઠરાય;
એહેવો વર પામી મુચકુંદ, સુતા એક ગુફાની મ્હાંય.
એ પૂર્વકથા નિદ્રાતણી, જે દહ્યો કાળજવંન;
પરિક્ષત રાય પ્રસંન હુવા, સમાધાન થયું સ્વામીંન.
મૂળકથા શ્રીશુક કહે, સાંભળીયે ભૂપાળ;
મુચકુંદે પુછયું માધવને, કેહે સાચું કોણ તું બાળ.
શ્રીકૃષ્ણ કેહે મુચકુંદને, સાંભળ રવિવંશીરાય;
મુને બ્રહ્માદિક ઓળખે નહીં, નિગમ નેતિ કરી ગાય.
ભોમીભાર ઉતારવા; અમો લેઉં છોં અવતાર;
બ્રહ્મા આદે સર્વ દેવતાએ, મુને સ્તવ્યો એકવાર.
વસુદેવસુત થઈ અવતરયો, વાસુદેવ માહારૂં નામ;
અધર્મનો ઉચ્છેદ કીધો, ફેડયો કંસનો ઠામ
ક્રોધાગ્નિયે તુજ નેત્રથી, બળાવ્યો કાળજવંન;
તું ભકતમાટે ભૂપતી, મેં દીધું આજ દર્શન.
કૃતાંજળી કરી પાય લાગ્યો, મુકુંદને મુચકુંદ;
પરબ્રહ્મને કેમ ઓળખું, હું અપરાધી મતિમંદ.
નરેંદ્રે ઉપેંદ્રને, કહ્યું પોતાનું વૃત્તાંત;
અપરાધ માહારો ક્ષમા કીજે, જયજય કમળાકાંત.
છે આદ્ય મધ્ય ને અંત તું, અનંત અપરંપાર;
પરાત્પર પરબ્રહ્મ ઇશ્વર, જય જય જુગદાધાર.
વિશ્વકર્તા વિશ્વભંર, વિશ્વપાળક વિશ્વાધાર.
જય વિશ્વેશ્વર વિશ્વાત્મા, વિધાતા રહિતવિકાર;
ભૃગુ બ્રહ્મા બૃહસ્પતી, તાહારો ભવ ન જાણે ભેદ;

ભટકતી ભારતી ફરે, પ્રભુ રહ્યા અટકી વેદ.
આદિન ઈંદુ ઈંદ્ર ઉડગણ, અમર કોટિ તેત્રીશ;
અનિલ અનલ દુર્ગ અવની, તે કો નવ જાણે જુગદીશ.
સાગર સરિતા સપ્તઋષી, નવકુળનાયક સર્પ;
અષ્ટવસુ ને વિશ્વેદેવા, ન જાણે મોહોટા નર્પ;
અધ્યયન ધન આધાર તું, પરિવાર તું પદ્મનાભ;
વ્યપાર કીધો તુજ નામનો, પ્રભુ તેણે લુટયા લાભ.
તાહારાં સમરણ વિના વ્યાપાર, કીધા અન્ય કોટાનકોટ;
કુબેરતુલ્યે ધન થયું, પણ અંતે આવી ખોટ.
ઉપરાજીને[1] જઠર[2] પોખ્યું, પોખી પોતાની નાર:
તેણે વૃથા વપુ વધારયું, કાળને ચરવા ચાર.
જાગૃત શયન સ્વપ્ન ભક્ષણ, પ્રાત રાત્રિ મધ્યાન;
હું કલેશ કરતો ઉઠયો સૂતો, ભજન નહીં શ્રીભગવાન.
મમત્વ મદ મોહે ભરયો, ઘણો મછર માયા મગંન.
ઘણું લોલ લોભી લંપટ શઠ, કપટી રૂદે કઠોર;
પલમાત્ર શ્રીબ્રહ્મ ભજ્યા નહીં, હું છૌં નાથ તાહારો ચોર.
અમરાવતીમાં આયુષ ખોયું, કરી અરીસું જુદ્ધ;
અચુત વર્ષ નિદ્રામાં ગયાં, શબવત શરીર અશુદ્ધ.
સ્નાન દાન ને ધ્યાન અધ્યન, સંતસંગત નહીં ઉપગાર;
શલ્યાવત સુતો રહ્યો, ગયો ઊંઘમાં અવતાર.
માતતાત ને ગુરૂ ગોસાંઇ, નવ સેવ્યા વિપ્ર સાધ;
આયુ ખોયું અન્યાય કરતે, ક્ષમા કરો અપરાધ.
મનુષા દેહની ત્રણ અવસ્થ, નહી ચોથી અવસ્થા કોય;
કીટ પડે કે ભસ્મ થાય, ખાય શ્વાન વિષ્ઠા હોય.
માનુષ દેહેથી પશુ ભલાં, અજ્ઞાને નહી કર્મ;

૧ સઘળી પ્રતમાં છે પણ (ઉપાર્જને) જોઈયે. ૨ એક ગુ૦ પ્ર બીજી બધી પ્રતોમાં 'જગત' 'જકત' છે.

મળમૂત્ર માંસ રૂધિર અસ્થિ, કોને અર્થે આવે ચર્મ.
માનુષ દેહ તો ધન્ય કહીયે, ભજે શ્રીગોપાળ;
જેણે રામનામ ભજ્યું નહી, તે જનુર્જીવન કાળ.
મુને ગર્ગાચાર્જે કહ્યું હતું, તુંને મળશે શ્રીમહારાજ;
તે વિપ્રવચન સાચું થયું, મેં નીરખ્યા નરહરિ આજ.
ખટ શાસ્ત્ર ને ચાર વેદ, કથા પુરાણ અઢાર;
તે પાઠ કરતાં ગોવિંદગુણનો, કેમે ન આવે પાર.
અલ્પ આયુષ સ્વલ્પ બુદ્ધિ, ગુણહીણ ગર્વી મૂઢ;
હું કીટ વિષયકુંડનો, શું સ્તવું ગરૂડારૂઢ.
એહેવું કહી પાયે પડીયો, જુગમ જોડી પાણ;
માગ વર રવિવંશોદ્ભવ, એમ વદ્યા પુરૂષપુરાણ.
ગદગદ કંઠે બોલીયા, ગોવિંદસું મુચકુંદ;
આવાગમનનાં કર્મ કાપો, આપો ચરણારવિંદ.
શ્રીકૃષ્ણ કેહે નિદ્રાવડે, છે અશુદ્ધ તાહારો દેહ;
અધિકાર નહીં વૈકુંઠનો, રાય પિંડ પાડો એહ.
પછે વૈકુંઠ પામશો, કહી ગયા શ્રીભગવાન;
મુચકુંદે બદ્રિકાશ્રમ જઇને, ધર્યું હરિનું ધ્યાન.
થોડા દિવસમાં દેહ તજીયો, આવ્યું દિવ્ય વિમાન;
વૈકુંઠ વૈષ્ણવ પામિયો, એમ કહે શુક ભગવાન.

વલણ.

ભગવાન શુક કેહે શ્રવણે, કોટિ પાતક જાયરે;
ભટ પ્રેમાનંદ કેહે કથા થયો, એકાવનમો અધ્યાયરે.

અધ્યાય ૫૨ મો.

(કડવું ૧૪૪ મું—રાગ ગોડી)

શ્રીકૃષ્ણ કાર્જ પરભારયું કરી, ફરી મથુરામાં આવ્યા હરી;
રામે હળમુસળ કર ધરી, અર્ધ કચરી મારયા અરી.
જવન મારતાં બહુ ઉગરયા, તે કૃષ્ણે આવી પૂરા કરયા;
અધર્મી નાઠા તે ઉગરયા, દ્વારીકા બે બાંધવ પરવરયા.
મથુરાની માયા મૂકી ઘણી, સામળા ચાલ્યા સોરઠ ભણી;
સૈન્યા રાય જરાસંઘતણી, આગળ ઉભી બીહામણી.
બાંધી મારગ માગધ રહ્યો, મુદિત માધવ દેખી થયો;
નથી સમાચાર જવનનો લહ્યો, જે મ્લેચ્છ મુચકુંદ દ્રષ્ટિએ દહ્યો
જવનથી નાઠા બે ભાય, આવી પડયા માહારા દળમહાંય;
સૈન્યાને કેહે માગધરાય, રામકૃષ્ણ કુશળે નવ જાય.
દીઠા દાનવ બાંધી વાટ, સંકર્ષણને થયો ઉચાટ;
ભાઈ નથી ઉગરવાનો ઘાટ, કરી યુદ્ધ વાળો દાટ,
શ્રીકૃષ્ણ કેહે સત્ય કહોછો તમે, આપણને દાનવ વઢતાં દમે
આજ સુધી જીત ન થાયે કેમ, ભાઈ પલાયણનો દીસેસમો
મુકી સૈન્યા જમણે પાસ, નાઠા હળધર શ્રીઅવિનાશ;
કેહે જરાસંઘ ભરિયો શ્વાસ, નેટ નીસરી પીધી છાસ.
નોહે જાદવ ક્ષત્રી ખરા, નીવડયા નંદતણા છોકરા;
હવડાં જઈ ઝીકું અહીંસરા, ધાયો જરાસંઘ ધ્રુજી ધરા.
પ્રભુ તેવડયા તસ્કર વત્ત, કોટી અસુર ધાયા ઉન્મત્ત;
બહુ પાળા હસ્તી ઘોડા રથ, ધાતાં સહુ થાયે લથબથ.

પડે શોહોર નીસ બુંબાણ, વરસે શુળ શકિત બહુ બાણ;
ન રહ્યું શસ્ત્ર અસ્ત્ર નિર્માણ, નાખે અસુર પૂઠે પાષાણ.
ઉડે ધૂળકટ કોરણ વાય, મારો કેહેતા દાનવ ધાય;
ન્હાસતાં ચેષ્ટા કરે જદુરાય, ઢળી પડે વળી બેઠા થાય.
એ કળગતિ નવ જાએ કળી, છુટે પલવટ બાંધે વળી;
હળધરને હીંડયાની ગતિ ટળી, એહેવે સેન્યા પુઠે આવી મળી
રામ કહે સાંભળ શ્રીપતી, આવી પોહોતા બહુ દુર્મતી;
માહારૂં મરણ આવ્યું સરવથી, હવે મેં દોડાતું નથી.
વડો વીર દીઠા લડથડયા, ન મુકે દાનવ પૂઠે પડયા;
લીધા રામ ખભે હરી ગડગડયા, પરમેશ્વર પર્વત ઊપર ચડયા
છે ગોમતાચળ તે ગિરિનું નામ, ચડી ગુપ્ત થયા કેશવરામ
જરાસંધ કેહે સીધ્યું કામ, હવે નથી નાઠાનો ઠામ.
જઇ પર્વત વીટયો ચોપાસ, ખડકીં કાષ્ટ મૂકયો[1] હુતાશ;
ગઈ ધુમ્રજવાળા આકાશ, બોલ્યા રામ શી ગતિ અવિનાશ
ભાઈ નથી ઉગરવાનો ઉપાય, જુઓ જવાળા ચોપાસે જાય
ભય ઉપજાવે લાગી લાય, ફાટે વાંસ કડાકા થાય.
શુકર મૃગ પડયાં તરફડે, દગ્ધ પાંખ પંખી ફડફડે;
ધુમ્રે વાયુ ધુમસ ધડધડે, સામળીઆ કાંઇ સૂઝ નવ પડે.
કોહો શું કામ અહીં કહાડયું ચડી, જન્મ સંભારણુ વેલાપડી;
થઇ અવગતિ મરશુ તરફડી, વારૂ થાત જો મરતા વ્હડી.
કોણ વાત કેહેશે ઘેર આપણી, રોઇ મરશે દેવકી રોહિણી,
મામી બેહુ હરખશે ઘણુ, મગધમાં જાશે વધામણી.
બળિભદ્રની આતુર વાણી, લીધું પીતાંબર સારંગપાણી;
પછે હળધરને પાસે આણી, બેહુએ કટિ કટિ બાંધીતાણી
પક્ષીની ગતિ કીધી જદુપતી, તે રાયજરાસંધ જાણતો નથી;
રામને લઇ ઉડયા અવિગતી, બેહુ જઇ ઉતરયા દ્વારામતી.

૧ 'મૂક્યો' બા૦ પ૦

રામકૃષ્ણ જાતા નવ જોયા, ગાજ્યો જરાસંઘ દાનવ મોહ્યા;
બેહુ જાદવ જીવથકી ખોયા, ગયો ઘેર દૂધે ઊભર ધોયા.
અસ્તિ પ્રાપ્તિ આનંદી ઘણું, હવે વેર વળ્યું કંસાસુરતણું;
મૂળકથા શુકજી કેહે ભણું, વિસ્તારૂં પ્રભુનુ પ્રભુતાપણું.
જાગ્યા લોક દ્વારિકા મ્હાંય, નવુ નગ્ર દેખી વિસ્મે થાય;
પરસ્પરે સહુ પૂછવા જાય, સઘ સમજ્યા ઉદ્ધવ વૈષ્ણવરાય.
સહુ સમજાવ્યો જાદવ પરિવાર, એહેવે પધારયા જુગદાધાર;
થયો કુસ્થળીમાં જેજેકાર, કહયો કુટંબને સર્વે સમાચાર.

વલણ.

સમાચાર કહયો અથઇતિ, દહો જવન વાસ્યું ગામરે;
ભટ પ્રેમાનંદ કેહે કથા જે, પરણ્યા કેશવરામરે.

(કડવું ૧૪૫મું—રાગ કેદારો)

શુકજી કેહે સાંભળ રાજા, કહું ગોવિંદના ગુણગ્રામ;
વૈદર્ભીને વિઠ્ઠલ પરણ્યા, રેવતીને વરયા રામ.
છપન કોટી છે જાદવ[1], રચના શ્રીજુગદીશ;
એકેકા ઘરમાં કુટંબ છે, માણસ અડતાળીશ.
પ્રતિપાળણ કરે પ્રજાની, સરમથ શ્રીભગવાન;
વ્યાધિ અકાળ મૃત્યુ નહી કોને, કાંપે જમરાજાન.
દ્વારામતીમાં પ્રજા ન માઇ, એક નવું નીપાવ્યું ગામ;
૧૦ કીધી દ્વારિકા સાંમી એક, ઉપદ્વારિકા ધરયું નામ.
ઉગ્રસેન શિરછત્ર બિરાજે, ઘણી વાસુદેવ રાજન;
સેન્યાપતી સાત્યકી જાદવ, અક્રૂર કીધા પ્રધાન.
જુદ્ધપતિ હળધરજી કીધા, સ્વામી શ્રીગોપાળ;
વિનતિ ઉદ્ધવજી પોહોંચાડે, કીધો કૃતવર્મા કોટવાળ.

૧ 'છપન કોટી ઘર જાદવનાં' બા૦ પ્ર૦

સુખસાતા ચડિયાના દહાડા, જાંહાં રાજા જુગદાધાર;
વસુદેવ દેવકી ગોષ્ટ કરે છે, પામ્યાં છે સુખ અપાર.
કારાગૃહના કપરા દહાડા, સંભારતાં દુઃખ વ્યાપે;
આજ ઇંદ્રઇંદ્રાણીપે અદકા, પુત્ર તણે પ્રતાપે.
રાજ ,ભોવન ધન ભોજન ભૂષણ, વાહન વસન ,આસન;
સકળ સુખ આપણે પામ્યાં, પણ એક દુઃખ મોહોટું મન.
જરાસંધ સરખો શિર શત્રુ, કીધા ગોકુળમાં અન્યાય;
તે માટે દીકરાને કો નહીં આપે, કુળવંતી કન્યાય.
રોહિણી પુત્ર રંક છે ગોરો, તેહેની વાત કંહીએ થાશે;
માહારો પુત્ર કાળો ઊછકળ, કુંવારો ભવ જાશે.
નીચ કુળની લક્ષ મળે તોહે, માહારૂ દુખ નવ ભાગે;
જાંહાંલગે કો છત્રપતીની, પુત્રી પાગે નવ લાગે.
વસુદેવ કેહે રે ઘેહેલી ઘરૂણી, એ વિચાર તાહારો ખોટો;
આપણા પુત્રને પરણાવવાને, પરમેશ્વર છે મોટો.
શ્રીકૃષ્ણે તતક્ષણ જાણ્યું, માત પિતાની દાજ;
એટલી વહુવર આગળ લાવું, જે માતા આવે વાજ.
એક દહાડો સકળ જાદવની, સભા શ્રીકૃષ્ણે કીધી;
અંત્રીક્ષથી એક રાજા આવ્યો, કેડે કન્યા લીધી.
એકવીસ તાડ પ્રમાણે ઊંચો, બાળકી એપણ તેહેવી;
હિમાચળના ઉછગ ઊપર, જક્ત માતા જેહેવી.
સુભટ સર્વે વિસ્મે પામ્યા, દેખી તાંત કુમારી;
તે રાજાયે આવિને પૂછ્યું, કહાં છે મુસળધારી.
ઉગ્રસેને અતિ આદર કીધો, કોહો પધારયા કોણ કામ;
પ્રણામકરીને રાજા બોલ્યો, છે રેવત માહારૂ નામ.
રવિવંશ ઇક્ષ્વાકુ કુળ માહારૂં, છત્રપતિ રાજકુમાર;
હું રેવતી પુત્રીને લેઇ ગયો, બ્રહ્મા કને એકવાર.
મુહૂર્તમાત્ર રહ્યો હું ઊભો, વહી ગયા જુગ ચાર;

જગત પિતાએ સાહામું જોયુ, હું બોલ્યો કરી નમસ્કાર.
વર વિચારી મે મુકયા હુતા, નામ કહ્યાં સભામાંહુય;
કીયા વરને કન્યા આપુ, જે અખંડ સૌભાગ્ય થાય.
હાસ્ય કરી હિરણ્યગર્ભ કહે, વહી ગયા જુગ ચાર;
તે ચોતવ્યા વર તે પૃથ્વી માંહે, ફેરી અવતરયા લક્ષવાર.
આજ જુનો વર છે ધરાધર, રોહિણીનંદન નામ;
તેહેને જઈ કન્યા આપો, તુજજોગ જમાઇ રામ.
તે માટે હું આવ્યો સ્વામી, મુને કૃતારથ કીજે;
ઉગ્રસેન કેહે હળધરને, કન્યા જોગ છે લીજે.
સરખે સરખા જાદવા હસિયા, વેહેવા રૂડા થાશે;
કન્યા નોહે પણ કન્યો દીસે, કીયા ઘરમાં માશે,
પિતાએ પુત્રી હેઠી મૂકી, અવની ચડિયા પાય;
જોતાં રૂપ ગયું કૃત જુગનું, થઈ દ્વાપરની કન્યાય.
જેજેકાર થયો જદુકુળમાં, શોભ્યા સંકર્ષણ;
કન્યાદાન આપ્યું રાજાએ, કીધું પાણિગ્રહણ.

વલણ.

પાણિગ્રહણ કીધુ રેવતી રામે, રેવત તપ કરવા ગયોરે;
કહું સંબંધ શ્રીગોપાળનો, જે રૂખમણી સાથે થયોરે.

(કડવું ૧૪૯મું—રાગ રામગ્રી)

પ્રથમે પ્રણવું સીતા રામજી, વિઘ્ન હરે વૈખરીને કરૂં પ્રણામજી;
સેગભાગવતરસઅમૃત ભાખું જી, પદબંધ કરવા અભિલાસ રાખું જી.

ઢાળ

જુદ્ધ
ભિનાર
૧ (ખ રાખુ રચ્ય વાણી, આપ શ્રીરણછોડજી;
હું રૂખમણી હરણની, બાંધુ જુગતે જોડ.

વ્યાકરણ' વાણી શબ્દ સુંદર, સુરસરિતા શુભ વાણ;
છે અમૃતપે અધિક માધુર, કો પીયે ચતુર સુજાણ.
કોમળ શીતળ નિર્મળ, સુખકર દુખહર હરિનું નામ;
પ્રેમાનંદ પવિત્ર થાવા, ગાતા ' રાજીવલોચન રામ
રસઅનુભવી ચતુર પંડિત, બાંધે બંધ જુગતા અપાર;
લલિત પદ ગૌરવ ઘણું, વેહેવાણી ગંગાધાર
એહેવા કવિને ભકિત નહીં, જેમ બીજવેહોણું ક્ષેત્ર;
પદબંધ કિંવા પ્રીત વોહોણું, જેમ પુતળી પાખે નેત્ર
પંડિત થયા નવ હરિ લહ્યા, પ્રજળી રહ્યા, નિજ અહંકાર;
ભકિત વિના અધ્યયન જથા, વેહે વૃષભ પુસ્તકભાર.
કો કેહેશે તે ગર્વ કીધો, કવિને તિરસ્કાર:
કહ્યો ઊપદેશ પ્રાણી માત્રને, હરિ ભજન સહુપે સાર.
એ, મરણ પગલાં હેઠ છે, ફરે સીચાણો કાળ,
હરતાં ફરતાં કારજ કરતા, ભજો શ્રીગોપાળ.
રૂખમણીહરણની કહું કથા, જોડી જથા વેદ વ્યાસ;
જો પ્રીતપૂર્વક સાંભળે તો, ટળે જન્મ મરણનો ત્રાસ.

વલણ.

ટળે ત્રાસ જન્મ મરણનો, હરિ ભજન નવ ચૂકીયેરે;
પ્રેમાનંદ પ્રભુ પરમેશ્વરનું, પળમાત્ર નામન મૂકીયેરે.

(કડવું ૧૪૭મું—રાગ સામેરી)

શ્રીશુકજી કેહે સાંભળિયે રાય, શ્રીકૃષ્ણ કમળાનો વેહેવાય;
શ્રીહરીયે મથુરાંમાં અવતાર લીધો, લક્ષ્મીયે મનમાં વિચાર કીધો.

ઢાળ.

વિચાર [illegible] ધરવા, સેવવા પાદ શ્રીહરી;
[illegible] ઘેર, રૂખમણી થઇ અવતરી.

(ગાતો, ગાય–એ, ગાઓ)

સ્વરૂપ સુંદર શીલ સાગર, સ્તવી ન શકે સરસ્વતી;
ભીમકને ભવન પધારિયા, એકવાર તાંહાં નારદ જતી.
એકાંત અંતઃપુર વિષે, પૂજ્યા ઋષિ આદર કરી;
દંપતી ઋષિને પાય લાગાં, વિનયવાણી આચરી.
મહારાજ આજ હું રંકને, કૃતારથ ઋષિજી કરો;
હું સરખુ કાંઇ કાજ સ્વામી, સેવક જાણી આચરો.
ભક્તેંદ્ર કેહે નરેંદ્રને, ધર્મ સૌજન્ય સુણો ઘણું;
અજલોકથી અમો આવ્યા, અવલોકવા આતુર ઘણું.
છે સસ સ્વર્ગે વાત તાહારી, [વૈદર્ભી] વૈષ્ણવમણી[૨];
જેહેનો જસ છે જગત્મ્હાંયે, ધન્ય જનુની તેહતણી.
ભૂપતીના ભલપણાંને, વિખાણે છે મહાજતી;
રૂખમણીને તેડી આવી, માતા જે સુવત્રાવતી.
પુત્રી જઇને પાગે લાગો, વર માગો ઋષિવર કને:
મહંત ભાગ્ય જે મુનિ મળિયા, સૌભાગ્ય મીઠી હશે તને.
નારદઋષિને પાય પડયાં, રૂખમણી જુગતે કરી;
તાહારો હાથ વૈકુંઠનાથ ગ્રેહેશે, વરદાન વાણી આચરી.
આશ્રજ પામી શીષ નામી, વિદર્ભનો સ્વામી વદે;
તમો વિચારી વરદાન આપો, વિશ્વાસ કેમ આવે હદે,
કાંહાં ખદ્યો ને કાંહાં રવી, એ જોગવાઇ જોતાં નવ મળી;
કાંહાં હૃષીકેશ કાંહાં રૂખમણીને, કાંહાં ગરૂડ કાંહાં ચરકલી.
કોણ કમાઇ એ જમાઇ પામું, જેહેનો પાર વિધિ પામે નહીં;
છે નહીં સંદેહ નારદ કેહે, સગાઇ એ નિશ્ચે થઇ.
જેમ જનકસુતા રામે વરી, તેમ પોહોંચશે તમ કોડ;
જાદવપતી દ્વારામતીમાં, વાસુદેવસુત રણછોડ.
અરિ દળવા અવનિ અવતરશે, એ અષ્ટમો અવતાર;

૨ 'વિદર્ભ દેશ વૈષ્ણવમણી બા૦ પ્ર૦ 'વૈદર્ભી વિષ્ણુ પરણી' સઘળી સુ૦ પ્રતો.

કષ્ટ નિવારણ સૃષ્ટિનુ, શ્રીકૃષ્ણ જુગદાધાર.
છે અચુત આદિતતણી આભા, મુગટ ઉગટ મુખ નિર્મળુ;
નીલપીત પટકુળ રાજે, ઘનવર્ણ તેહેનુ સામળુ.
નવમણી મકરાકૃત કુડળ, હાર વૈજયતી કોસ્તુભમણી;
બાજુબધ પોંહોચી મુદ્રકા, હરે જ્યોતિ સુત અત્રિતણી
નખ ઈંદુ આભા ઓપતી, જે ઉડગણની શોભા હરે;
જેહેને મસ્તક કરકમળ ધરે, તેહેને કૃતારથ સેહેજે કરે.
પુલ્યાં નેત્ર અબુજ ચતુર્ભુજ, રાજે રમ્ય રોમાવળી;
નાસિકા શુકચચુ પ્રમાણે, શ્વેતદત દાડમકળી.
વિશાળ હ્રદે કટિ પાતળી, અધર કાતળી આભાતણી;
ચરણકમળનુ ધ્યાન ધરતાં, જોવુ નવ પડે ભવભણી
એ ધ્યાન કેવળ બ્રહ્મનુ, હ્રદે રાખો મહીપતી;
એહેવુ કહી નારદ અદૃષ્ટ થયા, પધારયા નારદજતી
ઉપદેશ પામ્યા પિતા પુત્રી, શ્રીકૃષ્ણ ધ્યાન હ્રદે રહ્યુ;
પરિક્ષત પૂછે ઋષિને, પછે સ્વામીજી શુ થયુ.

વલણ.

શુ થયુ સ્વામી કહો મુજને, જે નારદજી આવી ગયારે.
વૈદર્ભિને કેમ વરી, દયાળે કીધી દયારે.

(કડવું ૧૪૮મું—રાગ રામગ્રી)

દ્વૈપાયન કેહે સુક જોગીજી[2], સાંભળ પરિક્ષત ભાગવતભોગીજી;
વળ્યા વેણાધારી આપી વરદાનજી, પિતા પુત્રીને લાગુ ધ્યાનજી.
ધ્યાન લાગું દુઃખ ભાગુ, મળ્યા ગુરૂ ગુણવાન;
રૂખમણી કન્યા સ્વપ્ન માહે, દેખ્યા શ્રી ભગવાન.

---

૧ 'સધારયા' બે૦ ગુ૦ પ્ર૦ ૨ બા૦ પ્ર૦ ગુ૦ પ્રતોમા 'દ્વૈપાયન સુત કેહે જોગીજી' કેહે દ્વૈપાયન સુત–સુત શુક જોગીજી

એક દિવસ પાંચે પુત્ર પ્રત્યે, કેહે ભીમક રાજાન;
કહી રૂખમણીને વર વિચારો, દીજે કન્યાદાન.
તવ કુંવર વળતુ બોલિયા, તમો વૃદ્ધ બુદ્ધિવિશાળ;
જાંહાં ઘટે તાંહાં પિતાજી, તમો કરો વેવીસાળ.
હાસ્ય કરી ભીમક કેહે, કહી ગયા છે ઋષિરાય;
વસુદેવસુત શ્રીકૃષ્ણને, આપણ આપીયે કન્યાય.
તવ જેષ્ઠ પુત્ર અજ્ઞાનઅર્ણવ, હરિવિમુખ મતિમૂઢ;
વિખાણ્યો શિશુપાળ તેણે, નિંદ્યા ગરૂડારૂઢ.
ગુણહીન માયાલીન બોલ્યો, તીમર ચડાવી ભાળ;
શું કરૂં જો પિતાજી છો, નહીંતર આણુત કાળ,
વૃદ્ધ અવસ્થા મનુષને કરે, ભ્રષ્ટ અંતઃકર્ણ;
વપુ શીથળ વિપરીત બુદ્ધિ, તેપેં રૂડું મર્ણ.
હારદ નવ લેહે નારદનું, જેહેને વિરોધ ઉપર પ્રેમ;
ખળ વાયક જે ખરાં માને, તેહેને સંભવે નહીં ક્ષેમ.
નવે ગ્રહે જાગે કુકર્મ લાગે, થાય પરમેશ્વર કોપ.
એટલા પદારથ હોય ત્યારે, જમાઈ થાયે ગોપ.
અમો વીર પાંચે જીવતાં, કેમ વરે નીચ ગોવાળ;
જો સગાનું સુખ લીજીયે તો, કીજીયે સગો શિશુપાળ.
ભીમક કહે ભલું કાં નહીં, શોધી કહાડયું સદપાત્ર;
આપણાં કુળને નવ ઘટે, જાદવપતિ જામાત્ર.
એહેવું કહીને વિદાય આપી, નીજ ગૃહે ગયા કુમાર;
પણ રૂખમૈયાને ચટક લાગી, કીધો ગુપ્ત વિચાર.
જનક જેમ જાણે નહી, તેમ જુકતે તેડું જાન;
જાણશે તો જાદવ આવશે, નથી પિતાને કાંઈ સાન.
ગુપ્ત પત્ર લખી ચલાવ્યું, ચેદી દેશમુજાર;
પત્ર આપી શિશુપાળને, સેવકે કરયો નમસ્કાર.
કંકોતરી કુંકમે પુંજી, રાયે કીધું અવલોકન;

આ પત્ર અત્રજે આવ્યું, છે વધામણીના ચેહેન.
સ્વસ્તિશ્રી સર્વદેશશિરોમણી, ચેદીદેશ વિશાળ.
દમઘોષનંદન ભાગ્યનિધિ, શત્રુ શસ્ત્રના કાળ.
પરકારજકરતા દુઃખ હરતા, ઔદાર્યે નૃપવર્ય;
ધર્મધામ સ્વરૂપ કામ, સોમવંશના સૂર્ય.
વિદ્યા વિનય વિવેક સંપન્ન, શૂર ધીર ધીમાન;
શર્જમણિ શિશુપાળ સ્વામી, દંતવક્ર બળવાન.
વિદર્ભવાસી આજ્ઞાવર્તી, સેવક રૂખમેયો નામ;
એ વિનંતિ ભૂપતી, માહારા શતસહસ્ર પ્રણામ.
છે બેહેન માહારી રૂખમણી, તે પામી કન્યાકાળ.
અમો તમને અર્પણ કીધી, શોભશે વેવીસાળ.
છે પિતાનું મન અન્ય સ્થાનક, તે અમો કીધું વ્યર્થ;
આપણા મનમાં ન આવ્યું તો, શું પિતાનું સામર્થ્ય.
છે શુભ લગ્ન માઘશુદ્ધમાં, સપ્તમી સોમવાર;
આંહાં શીઘ્રે સ્વામી પધારવુ, લખ્યો દિવસ તે નિર્ધાર.

વલણ.

નિરધાર દિવસ લગ્નતણો, લાવજો સાથ જોદ્ધાતણોરે;
પત્રિકા વાંચી હૃદય ચાંપી, મિથ્યા વર હરખ્યો ઘણોરે.

(કડવું ૧૪૯મું—રાગ વેરાડી)

શુકજી કહે ભૂપતિ સાંભળો, કૃષ્ણરૂખમણીનો મહિમા નિર્મળો;
દિવસ એક લગ્ન વચે રહ્યો, રૂખમઇયો ભીમક પાસે ગયો.
બોલ્યા પિતાપ્રત્યે કૃતાંજળી કરી, ઘણું ગર્વ જુક્ત વાણી
ઓચરી;
બાઈનું વેવીસાળ નિશ્ચે/કીધું, પરમ દહાડાનું લગ્ન લીધું[1].

---

૧ 'ચેદીરાજને માનજ દીધું' બા૦ પ્ર૦

શુભ વાત આવ્યો છું પુછવા, શિશુપાળ વર મેં રાખ્યો વરવા;
શાંતિ ગ્રહ ગોત્રજ દેવ્યા, આપો ભુરસી દાન બ્રાહ્મણ સેવા.
વેવાઇ જાનની સ્વાગત કરજો, કલ્પના તજી ઉલટ ધરજો;
વીરોધ વાત સુણી સુતતણી, ભેદ્યા ભૂપસું ભાલાઆણી,
વચન વિખપે કડવાં ઘણાં, ક્રોધે તસ તન લાગાં તાપણાં;
શબ્દઘાય વજ્રપે દોહેલો, રાયનું કાળજ બળી થયું કોએલો
વારૂ કીધુ કહી વળાવ્યો તંન, એકાંતે ભીમકે કીધું રૂદંન;
ગઇ ગગા આવ્યું શોણિતપુર, ગયો ઐરાવત આવ્યો મ
હિષાસુર.
તજી બ્રાહ્મણ પૂજે ચાંડાળ, હરિ પરહરી તેમ તેડયો શીશુપાળ,
એ પુત્રપેં ભલો અપુત્રઅવતાર, જે પુત્રે દીધું મુકિતનું દ્વાર.
શું કરે પુત્ર પ્રભુને ગમ્યું એમ, હરિની રૂચિ હોય તો એમ
થાયે કેમ;
જે વિશ્વભર જકતનું પોષણ કરે, તે કન્યાદાનને કેમ કર ધરે
દેહદમે જોગી જેહેને કારણે, તે કેમ આવે માહારે બારણે;
જે ખટ દરશણ ખોળ્યો નવ દીસે, માહારી સ્રી તેહેને કંસાર
કેમ પ્રીશે.
એ દીકરો દૈત થઈ નીવડયો, દુઃખ દેવા પતિત પેટે[૨] પડયો.
અણગમતી રાખી વાત ગુપ્ત કરી, કેહે વારૂ ઠામ દીધી દીકરી
પછે રાજે મડપમાં રાજા ગયો, પિતાપુત્રનો વિરોધ કોહે
નવ લહ્યો
માંડયા હોમ અધ્યંન તેડયા આચર્જ, લૌકિક રાખવા ભીમે
માંડયુ કાર્જ
ઘેર ઘેર પુરમાં વારતા થઇ, શિશુપાળ જરાસંધ આવશે સહી
વરજાન ઉતરવા કામ, રૂખમૈયે એક સણગારયું ધામ.

૨ 'મૂંડે' (ગુ૦ પ્ર૦).

હય રથ ગજ શાળા વિશાળ, છે ટોરડા[૧] ઝાકઝમાળ;
સેજ્યા તકીયા આસન પરિસ્તર્ણ, ચદ્રવા ઝુમણા ઝગે સોવર્ણ.
ઘૃત પકવ શર્કરા બહુ પકવાન, પ્રથમ આવી આરોગે જાન;
ગોરસ[૨] ઘૃત દૂધ નવનીત, સર્વ કીધાં કામદૂધાની રીત
જળ કર્દમપાત્ર ઉભયપાસા, ભરયાં શીતળ જળ એળચી વાસ્યાં;
અમરાપુર શું અવની ઉતારયું, વરને ઉતારવા ઘર સણગારયુ[૩].
વાહનને સારૂ તૃણ ટોળે કીધાં, ગજ અશ્વ પશુનાં કામ સીધાં;
વાજે પટહ દુદુભી ઢોલ, બંદી ભાટ બોલે જસ બોલ.

વલણ.

જસ બોલે ઢોલ વાજે, નફેરી સરણાઈરે;
રૂખમણીયે જાણી વારતા, તવ પડી મોરછા ખાઈરે.

(કડવું ૧૫૦મું—રાગ દેશાખની દેશી.)

કે વારતા સાંભળીરે, જે વીરે મેળ્યુ વેવીસાળ;
ને તેડયા શ્રીકૃષ્ણજીરે, પડી પેટડીયાંમાં ફાળ.
શુધબુધ શકતી ગઈરે, થઈ શીથળ છુટી વેણ;
વપુ વિજોગ દહુરે, સુને નવ મળ્યા અંબુજનેણ.
થયો જુઠો નારદ જતીરે, નવ મળ્યા શ્રીગોપાળ;
દૈવ રખે આવતોરે, માહારા સ્વપ્નમાં શિશુપાળ
ઉભી થઇ અવની પડેરે, મુકે અંગુળી મુખમ્હાંય;
ચિત્ત ચગડોળે ચડયુંરે, મંદિરમાં અરીપરી ધાય
પીઠી ચોળવારે, આવી પ્રીતે પંચ ભોજાઈ;
ભાભી વિસ્મે થઇરે, પુછે શુ થયુ કહો બાઇ.
છે દિવસ આનદનોરે, જાશો છત્રપતિને મદીર;

---

૧ 'તોરણ ટોડા' ગુ૦ પ્ર૦. ૨ 'ગોળ' ગુ૦ પ્ર૦. ૩ ગુ૦ પ્રતમા 'સાતરયુ, ને એનો પ્રાસ પૂર્વ તુકમા 'ઉતરયુ' છે.

કેહેવો વર શોધીયોરે, બાઇ ધન્ય તમારા વીર.
બેસાડી આસનેરે, કીધો પીઠીનો આચાર;
વહુવારૂ સર્વ મળીરે, કહ્યો સાસુને સમાચાર.
માતા વજાવતીરે, આવ્યાં રૂખમણીને ભોવંન;
કાં રૂઓછો દીકરીરે, માએ દીધું આલિંગંન
નિર્જપટ પાલવેરે, લોહી લોચન પૂછે માત;
આજ દિવસ મંગળતણોરે, બાઇ નવ કીજે આંસુપાત.
કોણ દુખે દીકરીરે, તું રૂએ છે મીઠી;
હસી બોલ્યાં રૂખમણીરે, પેઠી લોચનમાં પીઠી.
તવ માતા પાછી ફરીરે, ઘણુંસાતા મન આણી;
એક સખી પોતાતણીરે, તે પ્રત્યે વદ્યાં કન્યા વાણી.
તું તેડી લાવ વિપ્રનેરે, જે દ્વારામતી લગી જાય;
મળ્યો મુનિ હરિશ્ચારે, અહી જેષ્ટિકા કરમ્હાંય.
વપુ જરાજુક્ત છે રે, ઉભો રહી રહી લે છે શ્વાસ;
તેડી તે વિપ્રનેરે, ગઇ દાસી કન્યા પાસ.
જોઇ ઋષિ રૂપનેરે, રૂખમણીયે ધુણ્યું શીષ;
સખી તુને શું કહું રે, માહારાં કર્મ ઉપર રીસ.

વલણ.

રીસ કરૂ માહરાં કર્મ ઉપર, બ્રાહ્મણ તુને ભલો મળ્યોરે;
કારજ સર્વે સિદ્ધ પામ્યાં, વિચાર મનનો વેગળોરે.

(કડવું ૧૫૧મું—રાગ અસાવરી)

બેસવા દિવ્ય આસન ધરી, હરિલટની પૂજા કરી;
ઓચરી કર જોડી કન્યા પછેરે.

ઢાળ.

કૃતાંજળી કરી કેહે કન્યા, રૂચિર શબ્દ કોકિલાસ્વરી;
મુનિ હરિશ્રવા તમો પધારે, પધારયા કેવળ હરી.
માનુભાવ વાર્તા મનતણી, માન મુકી કહું તમ આગળે;
શ્રીકૃષ્ણ વર નારદે કહ્યું, લખ્યું વિધિ કર્મને કાગળે.
રૂખમૈયે શિશુપાળ તેડયો, તે તમો જાણતા હશો જતી;
માહારૂં મન છે શ્રીકૃષ્ણ ઉપર, શિશુપાળ રજ ગમતો નથી.
પત્ર લઇને ગુપ્ત જાઓ, મુનિવર દ્વારીકાલગે;
પરમેશ્વર તમ વડે પામું, એહેવું કહીને લાગી પગે.

(હરિશ્રવાવચન): -

મસ્તક ધુણી કર ઘસી, મુકયો મુખ નિશ્વાસ;
શું જોઇ મુજને કામ સોંપે, એ મિથ્યા મનની આશ.
ઘણે કષ્ટે ભિક્ષા માગી, નવ શકું અહુટે ચાલી;
ઘર ઊંબર ઓળંગતાં, મુજને ચડે ચરણે ખાલી.
વિશ્રામ કરતો હીંડુ વાટે, ન શકું શ્વાસે બોલી;
આ પર્વતપેં મુને ભારે લાગે, શેરેક કણની ઝોળી.
આધાર એક જેષ્ટિકાતણો, ઊંચલી ધરૂં ચર્ણ;
નેત્રે નીર ઝરણ ઝરે, દેહ શીથળ ફૂટા કર્ણ.
ભિક્ષાનું અન્ન ઘેર જાયે, તાહારે થાય રસોઇ;
બાઇ તેં નાહારૂં સ્વારથ જોયું, પણ માહારી આરત નવ જોઇ.
જદ્યપિ દ્વારિકા વેગળી, ઉદ્યમીને ઢુંકડી થાય;
ગોટી થાઊં ત્રણ દિવસ તો, છોકરાં શું ખાય.
રૂખમણી ગઇ મંદિરમાંહે, લાવી પાત્રભરી સોવર્ણ;
ઋષિયે દીઠાં રત્ન માણેક, હરખ્યું અંતઃકર્ણ;
લેઇ દ્રવ્યની બાંધી ગાંઠડી, બાઇ સિદ્ધ થાશે કામ.

મધ્યાને લાવું શ્રીકૃષ્ણને, તો હરિશ્રવા ધરૂં નામ;
ધન આવે જોબંન આવ્યુ, શુક કહે સુણ રાયે;
પછે પત્ર લખે રૂખમણી, તે ઉલટ અંગ ન માયે.

વલણ.

ઉલટ અંગ ન માય મેહેલા[1] ગોવિંદના ગુણ ગાતી મુખેરે;
પ્રેમાનંદ પ્રભુ પરમેશ્વરને, પત્ર કોણ જુગતે લખેરે.

(કડવું ૧૫૨ મું—રાગ મારૂની ચોપાઇ.)

શુકજી કેહે સુણ છત્રધારી, કહું પત્રની વિગત વિસ્તારી;
લીધો કાગળ રાજકુમારી, લક્ષ્મીયે લેખણ કરમાં ધારી.
કીધો નારદને પ્રથમ પ્રણામ, લખ્યું શૈલ્યસુતાસુત નામ;
સિદ્ધ પામે વેહેવા શુભ કામ, મુકતપુરી શ્રીદ્વારિકા ગામ.
શ્રેષ્ટ સપ્તપુરીને મ્હાંય, વિશ્વકર્માકૃત કેહેવાય;
અહર્નિશ ચક્ર કરે રક્ષાય, જેહેને સ્મરણે કિલ્મિષ જાય.
હે નર ઉત્તમ દૈવોત્તમ દયાળ, અસુરાંતક સુરલીપ્રતિપાળ;
કાળજવનકેશીકંસકાળ, જયજય જાદવ દેવકીબાળ.
માયાતીત ગુણાતીત સ્વામી, નરકનિવારણ નિર્મળનામી;
જગજીવન અંતરજામી, જયજય ગોવિંદ ગરૂડગામી.
પરમારથ કરતા તતખેવ, ભક્તજનાજિતઅહમેવ;
ઇચ્છું પ્રભુપદપંકજ સેવ, વસુદેવસુત જય વાસુદેવ.
સર્વેશ્વર[2] શ્રીઅવિનાશ, જગત ચૈતન તેજ પ્રકાશ;
ભીમકસુતા વિદર્ભનિવાસી, લખીતગ રૂખમણી ચરણદાસી.
જો કીજે સપ્તસમુદ્રની સાહી, બેસે સરસ્વતી લખવા ડાહી;
તું છે અપરમપાર જદુરાઈ, તો કોણમાત્ર માહારી ચતુરાઇ.
જો પૃથ્વી આકાશનું પત્ર થાય, અરાડભાર લેખણ સંખ્યાય;

૧ મહિલાનો અપભ્રંશ ૨ એક હ૦ પ્રત-બીજી બધી પ્રતમાં 'સર્વપ્રકાશ' છે.

કોટિ કલ્પ લખે શિવરાય, પણ તમારા ગુણ લખ્યા નવ જાય.
તું છે અખિલ બ્રહ્માંડનો ધણી, જાણો દાસી મને પોતાતણી;
છે વિનતી થોડામાંહે ઘણી, ને જોશો માહારાં કુકર્મભણી.
ઋષિ નારદે વરણવ્યા શ્રીગોપાળ, પિતાને વાતગમી તતકાળ;
દુષ્ટ ભાઇયે ભાંજ્યું વેવીસાળ, અણુ ચાલતે આવે શિશુપાળ.
હું જીવું છૌં તમારી આશે, નારદશારદને વિશ્વાસે;
સિંહનો ભાગ જંબુક લેઈ જાશે, તો ઉપહાસ પ્રભુ તમને થાશે.
કરવા અંબિકાતું પૂજન, સંધ્યાસમે જઇશ રાજન;
તાંહાં તમો આવજો મધુસુદન, આપણ મળશું જગજીવન.
જો વિલબ કરશો સારંગપાણી, સમે નહીં આવો કરૂણાઆણી;
બાંધીશ કંઠપાશ હું તાણી, તમ ઊપર કાહાડીશ પ્રાણી.
પ્રભુવિના દુઃખમાંથી કોણ કહાડે, સગો ભાઇ ગયો ઘણું હાડે;
વેહેલા આવજો પરમદહાડે, દેવ શિસુપાળને ફેરો પાડે.

વલણ.

ફેરો પડે શિશુપાળને, આવજો ત્રીભોવન ધણીરે;
સંભાળ લેજો માહારી જેમ, પ્રથમ લીધી સીતા તણીરે.

(કડવું ૧૫૩મું—રાગ મારૂની આંચળી)

વૈદર્ભી વાઘે ઘેરી, વેદર્ભી વાઘે ઘેરી ગાય;
દાવાનળથી બળતી રાખી ગૌ, તેમ કરજો માહારી સાહાય-વૈ૦
રૂખમઇયોરૂપે પારધી, તેણે નાખી મોહોટી જાળ;
કુટંબકુળમાં હું એકલી છૌં, કહાડો દીનદયાળ-વૈ૦
આવે છે મુને ગ્રસન કરવા, શિશુપાળ રૂપી વ્યાઘ્ર વિકાળ;
એહેવું જાણી વાહારે ચડજો, ભક્તવત્સલ શ્રીગોપાળ-વૈ૦
કુંદનપુર રૂપીયું વંન દારૂણ, થયો ભીલ રૂખમઇયો ભ્રાત;
શિશુપાળરૂપી અગ્નિ લગાડયો, જરાસંધ પવનસું સાથ-વૈ૦

હું બળીમરૂં છૌં પોપટી, માહારા ગુણ ગાતાં જગતાત;
અનગ ઓઘવિષે બળતી રાખો, વિઠ્ઠલજી થાઓ વરસાત–વિ૦
વિદર્ભો દેશ કો લક્ષણ સાગર, રૂખમઈયો રૂપી તાણ;
માગધપતિ સરખા મચ્છ દેખી, કાંપે છે માહારા પ્રાણ–વિ૦
શિશુપાળ રૂપી ગ્રાહ ગ્રસે છે, આવે જાન રૂપીયું ઉધાન;
બુડુ છે હુ અબળા માણસ, વાલાજી થાઓ વાહાણ–વિ૦
ગોકુળ રાખ્યું ગિરિ ધરીને, દાવાનળ પીધો વંન;
ચંદન માટે ચોરી કીધી, રૂપે રંભા સમાન–વિ૦
સુધાપે મોઘું ગોપીકાને, આપ્યું અધરામૃત પાન;
એહેવું જાણી હું આસ્યા રાખું, રખે ભુલો શ્રીભગવાંન–વિ૦
વિરહ રોગ કાંઈ વૈદ ન જાણે, જે ગુસ દદેનું દુઃખ;
પ્રેમાનંદ પ્રભુ પરમેશ્વર વાંછું, ચરણકમળનું સુખ–વિ૦

વલણ.

જેમ જાનકી વરી મિથિલામાંહે, ત્રોડી ત્ર્યંબક ધનુષરે;
તેમ મુને વળજો વિઠ્ઠલજી, ત્રોડી શિશુપાળનું મુખરે–વિ૦

(કડવું ૧૫૪મું—રાગ દેશાખની ચોપાઈ)

કુંકુમે પૂંજી કંકોતરી, શિરનામે લખ્યા શ્રીહરી;
હરિશ્રવાના હાથમાં ધરી, વિનેજુગ્ત વાણી ઓચરી.
અજુકત વિપ્રને દેવું કાજ, એ શ્રમ ક્ષમા કરજો મહારાજ;
હું અબળાની તમો રાખો લાજ, કેવા આવોછો જાણે આવ્યા આજ.
સુખવચન કેહેજો અતિઘણાં; જેમ કારજ સિદ્ધ થાય મુજતણાં;
બીજ કારજ કરજો અળખામણા, હરિને કેહેજો ગયું જોઈયે હમણાં.
ગદગદ કંઠે રામા ભણે, મુનિવર જાવું છે અતિઘણે;

માહારૂં મન તમને પિતાવત ગણે, રહ્યા પ્રાણ વળગી
આશાતાંતણે.
ઋષિ સ્તુતિ કરવા હું સમરથ નથી, હ દુર્બળની છેલી વિનતી;
જેમ તેમ લાવજો જાદવપતી, કરીશ સેવા જે થાશે મુજથકી.

(હરિશ્રવાવચન):—

બાઇ છે વાત કહું મનની, ધાતા રક્ષા નહીં કરૂં તનની;
મુને પ્રીતિ નથી દક્ષણાધનની, ન લાવું કૃષ્ણને તો લાજે
જનુની.
શિશુપાળને વાળું નિર્મુખ ફરી, લગ્નવેળા આંહાં લાવું
શ્રીહરી;
મીઠળ બાંધી રેહેજે સાંતરી, ચાલ્યા હરિભટ લાકડી ધરી.*
પુઠે ગઇ વળાવા બાળી, વેહેલા આવજો જાતાં જુઓ વાળી;
પેલો કાગળ બાંધજો સંભાળી, હીંડવા શકિત આપજો વનમાળી.
કરી સમશ્યા મોકલી કિંકરી, રખે ઘર પામે જાતો વીસરી[1];
ગામગોંદરે પોહોતો ઢિકા[2], હરિશ્રવા ગયો નિજ દ્વારિકા.
બાળક બાહાર કાહાડી તેડી નાર, ને ધંન આ ઘરમાં ભંડાર;
લોકને જાચી જમજો જુવાર, ફરયું ભાએગ ત્રુઠા દેવમોરાર.
દીઠું ધંન ગયું દુખડું, શતછિદ્રજુગ્ત લીધું તૂમડું;
પત્નીનું નવપલ્લવ સુખડું, ફાટો ડગલો માંહે નહીં રૂ પુમડું.
ચલાવ્યા ચરણ ચડે બહુ શ્વાસ, દેખી દાસીને આવ્યો નિશ્વાસ;
ફાટે ઉપાને રેણું ઉડે ચોહોપાસ, જાણે, દળ જાયે ક્ષોહિણી
પંચાસ.

* એ લીટી બા૦ પ્ર૦ માં નથી ૧ 'રખે ઘર કામે જાતો વિ-
સરી ' 'રખે ઘેર જતો કામ વીસરી ' એમ ચ૦ પ્રતોમાં છે.
૨. ચ૦ પ્રતોમાં 'છે ને 'દ્વારીકા ' ને બદલે 'દ્વારી ' છે
મુનિ ગમન કરે છે અશ્વ સમાન, વાગે ઠેસ ચંપાયે શ્વાન;
મુકતાં ગામ થાકા ભગવાન, જાણે દાસી આંખઆડા કરી કાન.

પોળે પોંચાડી દાસી વળી, શુદ્ધ શકતી મુનીની ટળી;
પ્રસ્વેદધારા ચાલી ગળી, વિકારસું મુખ જીભ્યા નીકળી.

વલણ.

જીભ્યા કહાડે નેત્રે નવ સુઝે, વળે ઝાંઝવાં ઝાઉરે[1];
શ્રમ કરી એ પોહોર ચાલ્યો, પણ લેખે હીંડયો દોહોડ ગાઉરે.

(કડવું ૧૫૫મું—રાગ રામગ્રી)

હરિભટ હળકયા વાટ વિચારીજી, કાંહાં એ કન્યા કાંહાં દેવમોરારીજી;
કાંહાં કુંદનપુર કાંહાં દ્વારામતીજી, કેમ કામ થાશે સધ[2] માહારી વતીજી.

ઢાળ.

માહારીવતી દ્વારામતી, કેમ પોંહોંચાડશે ભાઇ આજ;
દક્ષણા લેઈ વિશ્વાસ દેઇ, મે મિથ્યા લીધું કાજ.
વિશ્વાસઘાતકનુ ઘોર પાતક, મેં મિથ્યા દીધી આશ;
રૂખમણીના નિશ્વાસ આગળ, મુહને હોશે નરકનિવાસ.
મેં સ્વારથ જોયુ પોતાતણું, વણસાડયું કંન્યાનું કામ;
એ લોભે જસ માહારો ગયો, થયુ વિશ્વાસઘાતક નામ.
હે ગરૂડગામી અંતરજામી, ચિદાનંદ દીનદયાળ;
પછે વાહારે ચડજો વૈદર્ભીની, પેહેલાં લેજો માહારી સંભાળ.
શીતળછાયા દ્રુમતણી, ઋષિ બેહો ચિંતા આણી;
પ્રભુ તું જાણે મુંને ભાર નહીં, પછે સૂતો સોડો તાણી.

---

[1] શુ૦ પ્રતોમા 'વળે' ને બદલે 'બળે' અને, ઝાઉરે બદલે ઝાઢાં ઉતરે છે.

[2] શુ૦ પ્રતોમાં 'સિદ્ધ' છે.

શુક કેહે સુણ ભૂપતી, થાંયે જે કાંઇ ભાવી;
શીથળ ગાત્રે સુતાંમાત્રમાં, સઘ નિદ્રા આવી.
છે વિશ્વંભર વિશ્વઆત્મા, વસુદેવાત્મજ વાસુદેવ;
એક મુહુર્તમાં ઊચલી આણ્યો, દ્વારિકા તતખેવ
સગમ છે ગોમતીસાગરનો, છે શીતળ મની દ્રુમની છાંય;
ગાંઠડી લાકડી સંઘાથે આણી, સુવાડયો ઋષિરાય
એક સ્વપ્ને આવ્યું વિપ્રને, સુને મળયા અશરણશરણ;
કુંદનપુર શ્રીકૃષ્ણ આવ્યા, કીધું રૂખમણીનું હરણું.
શિશુપાળ જરાસઘ જુદ્ધ કરે છે, રખે જાદવ લુટે ગામ;
સ્વપ્ન સાચું જાણી જાગી ઉઠયો, દ્રવ્ય સાચવવા કામ.
જુએ તો દીઠી દ્વારીકા, કનક કોસીસા જળહળાટ;
ચક્રસુદર્શણ સૂસુવે, સાગર ગાજે ઘુઘવાટ.
માતંગ તુરંગ રથ રાજતાં, ગાજતા અધ્યનઘોષ;
ધામ કળસના મણી ઝળકે, ફરતી આભા એક કોશ.
ધજાપતાકા ફરહરે, થરહરે, ભાલાઅથ;
મૃગયા રમી જાદવ વળયા સહુ, છીલા લોક સમગ્ર.
સુરાંગનાને લજાવતી, ભાવતી સુભગ શરીર;
જોબનવતી ગજગતી ચાલે, ઝમકે ઝાંઝર ચમકે ચીર.
કો નર ભરતી મજરન કરતી, ફરતી ગોમતીને તીર;
વૈકુંઠનું સુખ સરવે આણ્યું, વસુદેવને મંદીર.
જોઇ હરિશ્રવા વિસ્મે થયો, છે સ્વપ્ન કે એ સત્ય;
હું જાગું છું કે ઉંઘું છું, પુછે લોકને ગઇ મત.
આ શુ વિદર્ભ વીટયો સાગરે, કેમ થયું આહાલું કુંદનપૂર.
શકે લંકામાં હું કાંહાંથકો, કો ઊંચલી લાવ્યો અસૂર.
વૈકુંઠ આવ્યા અમરાવતી, સુને શુદ્ધિ નથી લગાર;
ભાઇ નામ શું એ નગરનું, કોણ છત્રનો ધરનાર *.

---

* એ લીટી ભા૦ પ્ર૦ મા નથી.

હાંસી કરી કહે પુરવાસી, કાં વાડવ થયા દિગમૂઢ;
નગરી નામ દ્વારામતી, સ્વામી શ્રીકૃષ્ણ ગરૂડારૂઢ.
સવાસો જોજન બે ઘડીમાં, ચાલ્યાં ચચળ ચર્ણ;
હીંડતા હસ્તિ ઘોડા ફાટે; મોહોટા પંખી પામે મર્ણ.
સવત્સર માસ ને દિવસ પૃછી, કીધુ તે નિરધાર;
ધન પગ એ માહારા, મુનિને આવ્યો અહકાર
નેત્ર અંજાયાં સાહામે તડકે, આવી સુતો આ ઠામ;
ઝાંઝવાં આવ્યાં આંખે જળ ઝરે, માટે નવ દીઠું ગામ.

વલણ.

ગામ નવ દીઠુ સબળ હીંડયો, આનદો ઋષિરાયરે;
ગોમતીમાં મરજન કીધું, પછે દ્વારામતીમાં જાયરે.

(કડવું ૧૫૬મું રાગ સારંગની ચોપાઈ)

ગોમતી મરજન કરી ઋષિરાય, લીધું તુમડું લાકડી કરમ્હાંય
માનુભાવ પુરમાંહે પળ્યા, જાદવલોક સહુ સાહામાં મળયા.
કો કેહે દરિદ્રી ઘેલો થયો, રમતાં છોકરાં ખીજવવા ગયાં[1];
પુઠેથી રેણું કાંકરાં ઊરાડે, ધાયે બાળક બહુ તાળી પાડે
છે ઉગ્રસેનસભાનું દ્વાર, જાહાં ઊભા છે અચુત પ્રતિહાર;
ડાલે હસ્તી બોલે જસ ભાટ, અકળાયો વિપ્ર નહી જાવા વાટ.
વૃદ્ધ વિપ્ર દેખી કગાલ, એક દયાળુ બોલ્યો દ્વારપાળ;
કહો ઋષિવર કીધા કેમ કરી, બ્રાહ્મણ કેહે મળવા ઈચ્છા શ્રીહરી
સભામાંહે ગયો પ્રતિહાર, જઇ મત્રીને કહ્યા સમાચાર;
મંત્રીયે કીધી ઉધ્ધવને વીનતી, ઉધ્ધવે વિનવ્યા જાદવપતી.
સ્વામી તમને મળવા કારણે, એક વૃદ્ધ વિપ્ર આવ્યો બારણે,
નેત્ર સમસ્યા કીધી જુગદીશ, લેવા વિપ્રને ધાયા દશવીશ
ગ્રહી હાથપાગ આકળો કીધો, સેવકે હરિદ્વારને ઉચલી લીધો
શ્રીકૃષ્ણ આગળ મુકયો આણી, આપી આસન પુછે ચક્રપાણી

---

૧ એક ગુજરાતી પ્રત. બીજીઓમા, મળ્યા ;વળ્યા ,, ,પળ્યા,' છે અને પૂર્વપ્રાસ ' થયા ' નહીં પણ ' ગયો ' છે.

કોહો માનુભાવ કીપા કેમ કરી, તવ ઋષીયે આપી કંકોતરી;
શ્રીહરિ પત્ર વાંચવા વ્યાકુળ ઘણા, ઓળખ્યા અક્ષર લક્ષ્મીતણા.
એ કંકોતરી કમળાની ખરી, રૂદયા ચાંપી વાંચે શ્રીહરી;
ચતુરાનું પત્ર વાંચ્યું ભગવાન, થયા બેઠા રથ કીધો સાવધાન.
પ્રશંસા કીધી બ્રાહ્મણતણી, જમાડી દક્ષણા આપી ઘણી;
પ્રભુએ જાણી કમળાની આપદા, ધરયા શંખ ચક્ર સારંગને ગદા.
લેઇ રથમાં બેસાડયો હરિશ્રવા, ચાલતાં સમાચાર માંડયા પૂછવા;
સાત્યકીને કીધી કરની સાન, જઇ સકળ સૈન્ય કીધુ સાવધાન.
સાત્યકીયે વિનવ્યા જઇ રામ, શીઘ્રે ચાલો પધારયા શ્યામ;
ઉઠયા હળધર વાત નવ જડી, છપન કોટિ ઉઠ્યા ભડભડી.
હય ગજ રથ પાળા બહુ ધાય, એ ચતુરગણી સૈન્યા કેહેવાય;
પટહ ઢોલ વાજે બહુ ભેર, વાહન પદ રજની ધન ઘેર.
હલકે ગજ લાંબા પગ કરી, પર્વતને પાંખ શું આવી ફરી;
પાંખરીયા પરવરીયા તોખાર, વિવિધ વર્ણના જાતિ અપાર.
પીશાચમુખા પાવકવર્ણા, ઉજવળ આરબી ગોરા હર્ણા;
ઘુટ કછી તેજી નાચતા, ઉડગણુ પંખાળા પાણીપંથા.
કામ્મી કુમેદ કાળા કાબરા, ચાલે અંતરિક્ષ નવ અડે ધરા;
રથ પાળા બહુ જાતાં ધાય, કો જળ પીવા ખોટી નવ થાય.
દ્વારિકાની પ્રજા સહુ વિસ્મે થઇ, વસુદેવ આદે કો પ્રીછે નહીં;
શ્વાસે ભરયા જોદ્ધા બહુ ધસે, માંહોમાંહે પુછે કારજ શુ હશે.
નવ થાકે ધાયે છપન કોડ, રતોવાઈ ચાલે શ્રીરણછોડ;
ઉછાહ ઉદ્યમ પ્રાણીમાત્રને, ન પોહોંચે શ્રમ કોનાં ગાત્રને.
રથ પડે ઉધા પણ નવ ભાગે, ક્ષુધા તૃષા કોને નવ લાગે;
ઓળગે નદી પર્વત ને વન, અહોરાત્ર પ્રભુજી કરે ગવંન.

વલણ.

ગવન કરે ગોવિંદજી, જઇ પોહોતા જદુરાય રે;
ભટ પ્રેમાનંદ કેહે કથા, પછે રૂખમણીને શું થાય રે.

અધ્યાય ૫૩ મો.

(કડવું ૧૫૭ મું—રાગ ગોડી)

સાહેલી હરીભટ ગયો હાડ—ધ્રુ૦
સાહેલીને કેહે સુંદરી, આવ્યો લગ્નનો દહાડો રે;
પ્રાણનાથ આવી નવ પોહોતા, માહારો કર્મપર્વત થયો આડોરે-સાહેલી૦

રખે શિશુપાળ સવારો આવે, મુને ચડે છે ટાહાડ રે:
વિઠ્ઠલ વૈદ પધારજો, જાય માહારી સત્વર ટાહાડ રે-સા૦
વેવીસાળીયો વૃદ્ધ મળ્યો, ગતજન્મે શત્રુ હુતો રે;
વિશ્વાસ આપી પાપી બ્રાહ્મણ, મારગમાં શું સુતો રે-સા૦
મધ્યાનમાં મહારાજ ન આવ્યા, વારી રાખ્યા કોણે રે;
અરૂણને અબળા જાચે, રથ હાંક ગોણે ગોણે રે-સા૦
ઉચ્ચશ્રવા જો હળવો હીંડે, તો દહાડો મોહોટો થાયે રે;
સામળીયો તો આવી પોંહોંચે, હું રવિને લાગું પાયે રે-સા૦*
છે અવતાર અબળાના દોહેલા, એ દુઃખ કોણ આગળ કહીયેરે
વિધાતા જો પાંખ આપે તો, સાહામાં ઉડી જઇયેરે-સા૦
કાંઇ હરિશ્રવા શું કેહેતાં ચુકો, છે રોઝ વંનનું પૂરું[1] રે;

૧ બધી ગ૦ પ્ર૦ માં "ઝાડ" છે. * એ લીટી બા૦ પ્રતમાં નથી

કાંઈ કાગળમાં અનુકત લખાયું, શુ તેણે મન નવ માન્યુંરે–સા૦
શું વીર વેરીયે વાત જાણી, વાડવ પાછો વાળ્યો રે;
શિશુપાળ શુ એણે વાટે આવ્યો, તેણે બ્રાહ્મણ આંબ્યોરે–સા૦
શું મારગ માંહે વ્યાઘ્ર મળ્યો, તેણે વાડવ મન બીહીનો રે;
કે નદી મોહોટી ઉતરતાં, શું કાગળ પાણીમાં ભીનો રે–સા૦
શું ચેદીદેશ ગયા પરમેશ્વર, વેરીનો વધ કરવા રે;
શિશુપાળને મારીને પછે, આવશે મુને વરવારે–સા૦
સંકલ્પ વિકલ્પ વૈદર્ભીના, કેહેતાં પાર ન આવે રે;
પ્રેમાનંદ પ્રભુ પરમેશ્વર, વિરહવન્હી સમાવેરે–સા૦

(કડવું ૧૫૮ મું—રાગ પરજીયો)

રૂખમણી જુએ જીવનની વાટ રૂખમણી;
રવિ જાય થાય ઉચાટ રૂખમણી–ધ્રુ૦
વિરહ વૈદર્ભી વ્યાકુળીરે, આકળી મળવા થાય;
કંથદર્શનને પંથ નીહાળે, જોવા ઝરૂખે જાય–રૂખ૦
સુકન જુએ છે સુંદરી, નરહરિ આવે શીઘ્ર;
શીથળ વિથળ વિલપે બાળા, વદનકમળ થયું વીઘ્ર–રૂખ૦
શું સ્વાતીબુંદ લોચન ગળેરે, હૃદયાકમળ ભીંજાય;
જળધારા શું માંડી બાળા, ઉર ઈશ્વર પૂજાય–રૂખ૦
છે શીતળ માળા મુક્તાફળની, તે લાગે વન્હીસમાન;
આભૂષણ ઉતારી નાખે, લેઇ જોગ ભજુ ભગવાન–રૂખ૦
હો નારદ વેવીસાળીયારે, નવ આવ્યા શ્રીમાહારાજ;
વરદાન વૃથા ગયું વીણાધર, જો ન આવે નરહરિ આજ–રૂખ૦
ત્રીજો પોહોરે વાજે છે સજની, ઘડિયાળુ ઘણુઘણાય;
શબ્દ બાણ સોંસરા નીસરે, કો વિખાણે ચેદિનો રાય–રૂખ૦

તન તપે થઇ તાલાવેલી, ચદન ચરચે દાસ;
રખે કુદનપુર પ્રલે થઇ જાતુ, ગાળાને નિશ્વાસ–રૂખ૦
ડાહોળાઇ આંખ ધોવાયુ કાજળ, દુષ્ટ રાહુએ ગ્રસ્યો ચંદ્રમાય;
લેહેર ખાઇ લક્ષ્મી પડે, સાહેલી ચાપે પાય–રૂખ૦
પ્રેમાનદ પ્રભુ પરમેશ્વર, ઓ આવ્યા પ્રાણનાથ;
એમ સખીયે વિશ્વાસ દેઇ, ઉઠાડી ગ્રહી હાય* –રૂખ૦

(કડવું ૧૫૯ મુ—રાગ મેવાડાની દેશી)

સખી રત્નાવળીનો, કર ગ્રહી ઊઠી થઇ હો સુંદરી;
ત્રીજેને માળ ઝરૂખે, જોવા ગઇ હો સુંદરી.
સાહેલી લક્ષ્મીનાં આસુ લુહુએ હો સુંદરી*;
વાટે મીટ માડી જુએ હો સુંદરી,

(રૂખમણીવચન):—

કાંઇ આચાને સુકન ભલા મુને થાય છે હો સાહેલી;
માહારા ઘુઘટનો પાલવ ખસી ખસી જાય છે હો સાહેલી*.
કાંઇ શોક ગયો મન મ્હારૂં હરખે હો સાહેલી;
કાંઇ ડાબી રે આંખ ઘણું ફરકે છે હો સાહેલી.
કાંઇ બોલે છે વાયસ આપણે બારણે હો સાહેલી;
હવે આવ્યો છે પ્રાણ હઇયા, ધારણે હો સાહેલી.
ઓ દળપદરેણુંએ વાદળભરયું હો સાહેલી*;
જો સ્વામંડળ જાંખુ કરયું હો સાહેલી.
જો અંબાડીના કળશની આભા ચળકતો હો સાહેલી;

૧ બધી શુ૦ પ્ર૦ મા 'ઝાડ' છે.
* એ લીટી બા૦ પ્રતમા નથી
* એ લીટી ને પછીની એક બા૦ પ્રતમાં નથી.
* એ લીટી બા૦ પ્રતમા નથી

દીસે કોટીએક ધ્વજા ફટકતી હો સાહેલી*
એ ઉચ્ચાર થાયે બહુ સારથીતણા હો સાહેલી;
ટોપ ટાટર બખતર પાખરીયા ઘણા હો સાહેલી.
શું જાદવદળનો સાયર ઉલટીયો હો સાહેલી;
નહી મુકે રે મુને સામળીયો હઠીયો હો સાહેલી.
વાત કરતાં હરિનો રથ મીટે પડીયો હો સુંદરી;
પાસે બેસાડ્યો હરિયે હરિભટ શંકડીયો હો સુંદરી.
દર્શન દેખીને અંબા[1] ઉભી થઇ હો સુંદરી;
રૂપરસ પીતાં નિમેખ નયણાંની ગઈ હો સુંદરી.

વલણ.

નિમેખ નહી હરિ નિરખતાં, દીઠાં જેમ નારદે કહ્યારે;
હરિશ્રવાને વિદાય આપી, વિઠ્ઠલ વાડીમાં ગયારે.

(કડવું ૧૬૦મું —રાગ રામગ્રી)

રાજાની વાડીયે ઉતરયા, પુરૂષપુરાણજી;
માળી આવ્યો પુરવિષે, કીધું રાયને જાણજી.

ઢાળ

હરિ આવે હરખ્યો ઘણું, ભકત ભીમક ભૂપ;
મહીપાળ છુટી ધસ્યાલે ચો, જોવા બ્રહ્મસ્વરૂપ-હરિ૦
હાંક્લો હરિશ્રવા ગયો કહ્યો, શુભ સમાચાર;
રૂખમણીયે આપી વધામણી, મોઘો મુકતાફળનો હાર-હ૦
આસન છત્ર પૂજા ઘણી, દહીં દૂધના દોહોણાં;
સામગ્રી કરી રાય ચાલીયા, સામળીયાને સાહામોણા=હ૦

* એ લીટી બા૦ પ્રતમાં નથી.
૧ બા૦ પ્રતમાં 'અમળા' છે.

તે રૂખમૈયો જાણીતો નથી, જે આવ્યા શ્રીરણછોડ;
ત્રૈલોકનું રાજ શું પામીયો. પોહોતાં રાયનાં કોડ-હરિ૦
ચોહોવર્ણ પ્રજા જે પુરતણી, હરિ દર્શનને ધાઈ;
વૈકુંઠસુખ સેહેજે થયુ, નિરખતાં બે ભાઈ—હરિ૦.
વિદર્ભપુર વૈકુંઠ થયુ, વિશ્વનાથ પધારે;
કૃતારથ આપણ કરયા, આજ જુગદાધારે—હરિ૦
શ્વશુર દીઠા આવતાં, જેહેની ચાંલ છે છુટી;
દશ ડગલા શ્રીકૃષ્ણજી, ગયા તે સાહામા ઊઠી-હરિ૦
વૈદર્ભીપિતા પાગે પડયો, હરિયે ગ્રહ્યો હાથ.
હાં હાં કરી બેઠો કરયો, ચાંપ્યો હૃદયા સાથ-હરિ૦
કુશળ ક્ષેમ પૂછી વારતા, આપી દિવ્ય આસન;
રાજાએ રામકૃષ્ણનું, કીધું પ્રેમે પૂજન—હરિ૦
નખશિખ નિરખે નાથને, નરપતિ અતિ રીજે;
નયણે હર્ષઆંસુ ઝરે, આસ્તરણપટ ભીંજે-હરિ૦
આભા અચુત રવિતણી, મણી મુગટનાં ઝળકે;
જળસ્થળમાં પ્રતિબિંબ પડે, કુંડળ દિવ્ય લળકે-હ
અણુજવર્ણા અણિયાળાં, નેત્ર પરમ રસાળ;
ભૃગુટિ કોદંડ તાણીયુંરે, કપોળ લોલ વિશાળ—હ
લજાવે શુક ચંચને, નાસિકાની દાંડી;
જાંહાં જુએ તાંહાં ખુંચી રહે, જુએ મીટ માડી-
રકત અધર દંત દાડમકળી, ચંદન ચરચીત અંગ
આજાનબાહુ ચક્ર ગદા ધરયાં, શોભે શંખ સારંગ—
વિશાળ હદે કૌસ્તુભમણિ, નાભિ સુધાની શું ખાણ;
ચરણકમળલગી નીરખિયા, રાયે સારંગપણ—હરિ૦
નીલપીતાંબર પેહેરિયાં, શોભે ભૃગુલાંછન;
જે એધાણ આપ્યું ઋષિ નારદે, પામ્યું તે દર્શન-
વિનયયુકત દર્શણ કરી, રાય બોલ્યો શિર નામી

ભીમક પૂછે શ્રીકૃષ્ણને. કેમ પધારયા સ્વામી—હરિ૦
છૈં મોસાળીયા અમો વરતણા, ફોઇસુત શિશુપાળ;
મોસાળું કરવા અમો આવિયા, બોલ્યા શ્રીગોપાળ—હરિ૦

વલણ.

ગોપાળ કહે ભૂપાળને, અમો શિશુપાળની છૌં જાન રે;
ભીમકરાય રીઝયા ઘણું, ભલે પધારયા શ્યામ રે.

(કડવું ૧૬૧મું—રાગ મારૂ)

આનંદ્યું અતિ ચિત્ત, મહારાજાતણું;
શિશુપાળને ઊતરવા ધામ, સણગારયું છે ઘણું.
તાંહાં ઉતારયા અવિનાશ, જાણી જાનૈયા;
ભોળો ભીમકરાય, વેહેવાઇ કરી માનીયા.
ઘૃત નાના પકવાન, કરી ભંડાર ભરયા;
જાદવમાત્રે કરયા પ્રસાદ, ઓરડા ઠાલા કરયા.
શીતળ જળ મુખવાસ, આરોગે હેત આણી;
વાહનને નાખી ચાર, જે ઇષ્ટ દાણોપાણી.
તે પુરની ચાહારે વર્ણ, દરશણને આવે;
ઘટે કન્યાને આ ભરથાર, પ્રજાને મન ભાવે.
ધન્ય ધન્ય ભીમકનું રાજ, હરિ દરશણ કીધું;
અમે રંકપ્રજા કર્મહીણ, વૈકુંઠનું સુખ લીધું.
કરે જાદવ માંહોમાંહે વાત, ભોજન ભલું લીધું;
કોહોને કાજે કીધું પકવાન, કોણે કરડી ખાધું.
ઊતારી જાદવની જાન, ભીમકરાય વળ્યો;
વિવાહ મંડપને દ્વાર, રૂખમૈયો સાહામો મળ્યો.
કોહો કાંહાં જઇ આવ્યા તાત, શ્રમિત શ્વાસે ભરયા;
આચાર્જ જુવેછે વાટ, સેવક શોધતા ફરયા.

ગ્રહશાંતક પૂજન હોમ, બેસો જઇ ભદ્ર પીઠે;
ચડશે તમને રીસ, માહારૂં મોહો દીઠે.
માથા ઉપર આવી જાન, દુંદુભી વાજે છે;
ફરતા હીંડોછો તાત, મન કાંઈ લજે છે.
હસતું કરી વદંન, હાકલો હરખે ભરયો;
જાણ્યું પુત્ર થાશે પ્રસન, પિતા પછી ઓચરયો.
જાણ્યા વિના તું પુત્ર, કરે નિંદા માહારી;
જાનીવાસામાંહે, જાન હું આણ્યો ઉતારી.
લાગી સ્વાગત કરતાં વાર, માટે થયો ખોટી;
કોહોને પોહોતું નહી પકવાન, જાન ઘણી મોહોટી.
સુણી આત્રજ સરખી વાત, પીતાના મોહોની;
ફરી કોહો તમો તાત, એ જાન આવી કોહોની.
લેઇ જાદવનો પરિવાર, કૃષ્ણ પધારીયા;
કરશે મોસાળું શ્રીકાર, મેં ઘરમાં ઉતારીયા.
પડી ચેટડીયામાં ફાળ, દુખ જવાળે દીધો;
શું વચન રૂપિયો સર્પ, નૃપનંદન ખાધો.
ઉછંકળ જાદવ ચોર, નીચ ગોવાળીયા;
શિસુપાળનું ઇચ્છે. મર્ણ, કોહોના મોસાળીયા.
જે ગોપવધૂનો જાન, ઉનમાર્ગે ચાલ્યો;
મોસાળ ભીજાડણ કૃષ્ણ, તે ઘરમાં કેમ ઘાલ્યો.
ભીમક કેહે હો મૂર્ખ, થઇ શું દુરમતી;
પ્રેમાનંદ પ્રભુ પરબ્રહ્મ, તું તેહેને જાણતો[1] નથી.

(કડવું ૧૬૨મું—રાગ મારૂની દેશી ફેર)

દગ્ધદદે રૂખમૈયો બોલ્યો, કરે તાતને તિરસ્કારરે;
ઘરડાં માણસ શાને જીવે, લોભીને કરવા ભારરે.

[1] બા૦ પ્ર૦ માં 'ઓળખતો' નથી.

ડોસાને ઘેલું લાગ્યું, હું દૈવ કને મૃત્યુ માગું;
શત્રુ પિતા પ્રત્યે નવ ચાલ્યું, ડોસે પામે રહી ઘર ઘાલ્યું.
જે રામ કૃષ્ણ ઉન્મત્ત ગોવાળા, ન રહે ઘરમાં સાંત્યારે;
જગ જાણે શિશુપાળના શત્રુ, તે ઘરમાં કેમ ઘાલ્યારે—ડો૦
નિમંત્રણ પાખે પોંહોરા, આવ્યાનું શું કારણરે;
ભિક્ષુકજન વણ તેડયા આવે, ભાટ બંદીજન ચારણરે—ડો૦
જાદવ નોહે એ જમના કિંકર, જરાસંઘ મરખા ત્રાસેરે;
હવે વરકન્યા કુશળે નવ પરણે, અરે દૈવ શુ થાશેરે-ડો૦
મેં કેટલો શ્રમ કીધો ઘર પુઠે, ધન ખરચ્યું જાનીવાસેરે;
દુરિજન શત્રુ ત્યાંહાં ઉતારયા, વરની વલે શું થાશેરે-ડો૦
દારૂણ કર્મ ડોસાનું દેખી, કાળજ માહારૂં દાધું રે;
મેં જાન નિમિત પકવાન કીધું, તે જાદવ સર્વે ખાધુંરે-ડો૦
રૂખમૈયાને મંત્રી કેહે છે, રખે લેતા તેહેતું નામરે;
ઘર સુદી ન્રસરે કહેશો તો, લુટશે આખું ગામરે-ડો૦
જાન આવ્યાની વધામણી આવી, ચાલો સાહામા જઇયેરે;
વરકન્યા શીઘ્રે પરણાવો, જઈ જરાસંઘને કહિયેરે-ડો૦
રૂખમૈયો કેહેછે મંત્રીને, મુજને કાંઇયે ન સૂઝેરે;
તાતવચનનો ઘાવ પડયો, તે ઔષધે નવ રૂઝેરે-ડો૦
મહાસુખમાં હું દુખ પમાડયો, કાળજ માહારૂં લોયુંરે;
શું કરૂં જો લોક મળ્યા છે, નહીં તો શીપ પિતાનું છેદુંરે-ડો૦

વલણ.

છેદુ મસ્તક પીતાતણુ, કોપ્યો ભીમકરાયરે;
આવી વધામણી જાનની, રૂખમૈયો સાહામો જાયરે,

(કડવું ૧૬૩મું—રાગ દેશાખની ચોપાઈ)

શુકજી કેહે સાંભળીયે રાય, શિશુપાળ વરવા તત્પર થાય;
થયા દંતવક્ર શાલવ સાવધાન, નરક પુંડરીક મહાબળવાન.

શું જરાસઘનું સૈન્ય વિખાણું, થઇ સંખ્યાક્ષોહિણીપંચાણું;
ભરે ભીડ ભયાનક હોયે, સહુ ખાવાનું વહડવાનું નહી કોય.
શુકન વદી વર ઘોડે ચડયો, ખસ્યો મુગટ ચડતાં આખડયો;
હો હો શબ્દ થાય કેહેકાણ, ફાલુ ગર્ધવ બોલે સીંચાણ.
ઉલક વાયસ ઉલ્કાપાત, જાનઉપર શોણિત વરસાત;
ઊડે રેણું વાયુ વાયે, શ્યામ સર્પ વામાંગે જાયે.
ધુણે શીષ ચિંતા મન ધરી, નથી આવવું કુશળે ઘેરફરી;
જરાસંધને પુછે શિશુપાળ, કાંઇ એક નેટ થાશે જંજાળ.
જરાસઘ તવ બોલ્યો હુશી, રખે ચિંતા તમો કરતા કશી;
માનવ દાનવ દેવ ગાંધર્વ, આપણે જીતી મુકયાં છે સર્વ.
કાંઇ રામકૃષ્ણ વહડતા ચહી મુખે, તે પ્રજાજ્યા ગોમાતા ચાળ વિખે
ન જાણીયે તાંહાંથી ઊગરયા, સત્તરવાર નાહાસી નીસરયા.
કિંવા આવ્યા અરાઢમીવાર, સાવધાન રેહેજો ક્ષત્રીકુમાર;
નહી ઓસરે જેહેની માતા સાધવી, આજ પૃથ્વિ કરીયે નજાદવી;
એમ વિચાર કરતા પરવરયા, કુંદનપુર આવી ઉતરયા.
ઊદ્ઘોષ જાન આવ્યાનો થયો, ભલીભાતે રૂખમૈયો સાહમો ગયો.
હયગજભીડ વાટ નવ જડે, દાહાડે લોક ભૂલા બહુ પડે;
વાજે ભેર દુંદુભી ગડગડે, ભડકે ઘોડા રથ બહુ આથડે.
શું વિધિયે પ્રજા કીધી એકત્ર, સું વિદર્ભલોક મળયા સર્વત્ર;
આવી ભેટયા રૂખમૈયો શિશુપાળ, કહ્યું કાનમાં આવ્યા છે ગોવાળ.
વાત સાંભળી જાદવતણી, રાગે નેયું જરાસઘભણી;
ગુપ્ત વાત અન્યોઅન્ય કરી, માગધરાય વાણી ઓચરી.
એ આવ્યા તે પાછા નવ ફરે, અનર્થ કાંઇ એક નિશ્ચે કરે;
એ માનશુકનનું પામ્યા ફળ, દુખદાયક આવ્યા ઊછંકળ.
રૂખમૈયાને કેહે જરાસંધ, હસ્તમેલાપકનો થાય સંબંધ;
જેમ તેમ વરકન્યાને વરે, પછે સાથ સહુ ભોજન કરે.

વર પરણ્યાનો પોહોંચે અભિલાખ, તો પેહેરાંમણી અમો પામ્યા લાખ;
રૂખમૈંયો તવ ઉઠો થયો, ઉતાવળો નિજ મંદીર ગયો
મોકલી સામગ્રી નાહાવાતણી, ક્ષુધાએ જાન પીડાએ ઘણી;
કરે વાત માંહોમાંહે જાંનરણી, પેહેલાં વરકન્યા ઊઠશે પરણી.
છે ભુખ્યાં બાળક કરે રૂદન, ખાઇ મધરાત્રે મળવું છે અંન;
કો કેહે અંનનું દુખ ધરીયે વળતું, જો જળ પીવાનું નથી મળતું.
આવ્યા છે રામકૃષ્ણ માતા કેહે; તો બીહે બાળક રોતાં રેહે;
બીહે છે જાન ચડાવી ચાક, પડી રામકૃષ્ણની મોહોટી હાક.
રૂખમૈંયે તેડયાં છે શુ કરવા, જો નહીં જાનને વાસો ઊતરવા;
કો કેહશે શું રૂખમયો ખાઈ, કીધું જાદવ સર્વે ગયાખાઇ
એમ કરે વાત ધરેછે શોક, જોવા જાન ગયા પુરલોક;
શિશુપાળનું દર્શન કરી, પ્રજા નિંદા કરતી ફરી.
શું ભીમકને લાગુ ઘેલું, નવ જોયું રૂપ વરનુ પેહેલું;
કાંહાવિષ ને કાંહાં અમૃતકરણી, કહાં શિસુપાળ કાંહાંરૂખમણી.
કાંહાં મહિષ ને કાંહાં ગાય, કાંહાં બાવળિયો ને કાંહાં જાય;
કાંહાં વાયસ ને કાંહાં પોપટી, એ જાન આવી સરવે ફોકટી.
શોધ્યા વિના વર કાંથી મળે, માબાપ વિભૂતિ દેખી ઢળે;
એ જોડી જોઇ કાળજ બળે, બાંધ્યું રત્ન વાયસને ગળે.
શ્રીકૃષ્ણ જોગ છે એ સુંદરી, શિશુપાળ નિર્મુખ જાજો ફરી;
એમ કેહેતી પ્રજા પુરમાં ગઇ, ઉઠો શિશુપાળ સાંતરો થઇ.
ઘણું નાહાયો મિથ્યા નાખ્યુ જળ, મિથ્યા કર બાંધ્યું મીંઢળ;
વરની ફુઇ આવી વાહાલે, કાજળ ટપકું કીધું ગાલે.
ડાહી કાકી માસી દે શિક્ષા, તમો પાસે રાખજો લોહરક્ષા.

વલણ.

રક્ષા કાંઈ પાસે રાખજ્યો, મગાદે શિક્ષાયરે;
સોળે શૃંગાર કરી રૂખમણી, અંબીકા પૂજવા જાયરે.

(કડવું ૧૬૪મું—રાગ ગોડી દેશી સજની)

વૈદર્ભી પૂજવા જાય, દેવી અંબાને;
વાજે વાજાં મંગળ ગાય, દેવી અંબાને.
વર વરવા વૈકુંઠરાય, દેવી અંબાને—આંચળી.
મંજન ચદન ચીર ને ચોસર, પેહેરી નવસર મુક્તામાળજી;
કપોળ કેસર કુંકમ મૃગમદ, કાજળ નયણે વિશાળ–દેવી૦
ગળુબંધ બાજુબંધ ચુડલો કંકણ, સાંકળી વીટી છાપજી;
ક્ષુદ્રઘંટાળી નેપુર અણુવટ, સણગારયું લક્ષ્મીયે આપ–દેવી૦
લીધી સાહેલી મનમાની સાથે, વાગે ભેર મૃદંગ નિશાણજી;
બેહેનડ ચાલી પૂજન કરવા. થયું રૂખમૈયાને જાણ–દેવી૦
જેરાસંઘ શિશુપાળે જાણ્યું, એ કન્યાને છે નેમજી;
પાણિગ્રણ નહીં કરે પુજ્યા વિના, ઇછે વરને કુશળીક્ષેમ–દેવી૦
મંત્રીને શિશુપાળ કેહે, મુકાવો કન્યાને કુટેવજી;
તમો અમ્હારી થઈ પટરાણી, તો હવે શા પુજવા દેવ–દેવી૦
પ્રતિઉત્તર પ્રધાન કેહે છે, આવ્યા જાદવ આણે ઠારજી;
શિશુપાળ બીહીનો રામકૃષ્ણથી, નીસરી નવ શકી નાર–દે૦
અચુત ઓદ્ધાને આજ્ઞા આપી, રાણીનું રક્ષણ કરજ્યોજી;
કુળદેવીની સેવા કરાવો, શીઘ્ર પાછાં વળજ્યો–દેવી૦

વલણ.

શીઘે ફરજ્યો જતન કરજ્યો, સુભટ સાથ તત્પર થયોરે;
જાતી વાળવા બેહેનને, રૂખમૈયો રાથે ગયોરે.

(કડવું ૧૬૫ મું—રાગ ગોડી દેશીફેર)

રૂખમૈયો દેહે કાંઇ જાય છે, વેહેલી વેહેલીરે;
એ કોણે શીખવી કુટેવ, કન્યા ઘેલીરે.
સ્વઇચ્છાયે ઉઠી નીસરી, વેહેલી વેહેલીરે;
સ્ત્રીમાણસને શ્યા હેવ, કન્યા ઘેલીરે.
માત તાત ભ્રાત જાણ્યા નહી, વેહેલી વેહેલીરે;
શું તેર વરસનું બાળ, કન્યા ઘેલીરે.
નિર્લજ સ્વભાવ જો જાણશે, વેહેલી વેહેલીરે;
તો ફરી જાશે શિશુપાળ, કન્યા ઘેલીરે.
તું કઠિણ સખો નથી જાણતી, વેહેલી વેહેલીરે;
ન કહાડીયે બાહેર પાગ, કન્યા ઘેલીરે.
રામકૃષ્ણ ચોર બે આવીયા, વેહેલી વેહેલીરે;

વલણ.

વિખાણ પોતાનુ સાંભળી, ગર્વ કૂલ્યુ ગાત્ર રે;
જા નિરસે બાઈ તું પૂજવા, છે રામકૃષ્ણ કોણ માત્ર રે*

[હેવથી સુંદરકૃત] *

(કડવું ૧૬૬મુ—રાગ મારૂની દેશી.)

દશ સહસ્ર સુભટ સાહેલી રે, કરવા પૂઠે મેહેલી રે;
પચ શબ્દ છત્તસુ વાજે રે, સુઠે ધૂપ અગર બહુ રાજે રે.;
ધરી ધ્યાન શ્રીકૃષ્ણનુ મનરે, ચાલ્યાં રૂખમણી દેવી પૂજનરે;
પૂજા સાજ સખીકર થાળરે, રૂખમણી ચાલે ગજગતી ચાલરે.
ઋષીપત્ની સગે બહુ નારીરે, મળી મગળ ગાયે બાળીરે;

☞ આ ત્રેપનમા અધ્યાયનાં ૧–૨–૫ એ કડવાંને અંતે પ્રેમાનદની છાપ છે અને એ પ્રત તો અધ્યાયને અતે પ્રેમાનદની છાપ મારે છે. "રામચરણકમળમકરદ સેવા મચ્છે પ્રેમાનંદ" એ પ્રેમાનદની નિત્યની તૂક બદલાય છે–' પ્રભુના ચ૦ " અને 'વેણા કરછે દાસનાં મન ' એવું થયું છે. 'પ્રભુના ચ૦ ' એ તૂક એજ અધ્યાયમાં છે; સુંદરના લખેલા બીજા કોઇ અધ્યાયમા નથી. 'અધ્યા બાવનથી અધુરો ' તેનો અર્થ આવો નીકળે છે કે બાવન પૂરા ને પછીથી અધુરો–એ સધાં ઉપરથી જણાય છે કે ત્રેપનમાં અધ્યમાં બે જણની કૃતિ છે ને તેમજ છે એમ સુદરે પણ સૂચવ્યું છે.

કડવાનાં મડાણ, પ્રબધ રચના, પ્રાસ, શબ્દાર્થપ્રયોગ, રસાલંકાર એ ઉપર લક્ષપૂર્વક જોતાં જણાય દીસે છે કે છેલ્લું કડવું પૂર્વના કડવાં ઓથી જુદું પડે છે–તે કડવુ પ્રેમાનંદનુ નથી–તે સુદરની કૃતિમા વિશેષ સાર છે એમ સુદરના બીજા કડવા વાચ્યાથી નક્કી થાય છે. ૩–૪–૬–૭–૮–૯ એ કડવાઓને છાપ નથી. તોપણ તે પ્રેમાનંદનાજ સમજવાં–બાવનમા અધ્યાયમાં પણ કેટલાક કડવાંને છાપ નથી.

ધર્યું સુન્ય તે દરશણ કાજરે, વરવા ઇછે શ્રીમાહારાજરે.
ચોહોપાસથી ચમર હળાયરે, છડીદાર અખી સાતસો જાયરે;
જસ જાચક ગાંધર્વ ગાનરે, નાચે અપછરા સહજ સમાનરે.
નગ્રદ્વાર તજી આવ્યા બાહારરે, શોભા પરમ મનોહર સારરે;
થઇ મારગમાં બહુ ભીડરે, રામકૃષ્ણની બહુ બીહીકરે.
જન લોક સગ રખવાળરે, ધર્યાં આયુધ મહા વિકાળરે;
એહેવી રીતે રૂખમણી આવેરે; જહાં દેહેરૂ અંબાજીનુ કહાવેરે.
પાગ પખાળી કીધુ આચમનરે, આવી ભવાનીને લાગા ચરણરે;
સખી શીખવે પૂજા સારરે, ધૂપ દીપ નૈવેદ્ય પ્રકારરે.
સિંદુર ચરચીને પુષ્પ વધાવ્યારે, રત્નજોતના કીધા દીવારે;
સુન્યવ્રત મુકયું પછી ત્હાંયરે, પૂજા કરી માગે કૃષ્ણરાયરે.
પાર્વતી ભવાની નામરે, પરિવારને કરૂં પ્રણામરે;
મૂળપ્રકૃતિ માયા તાહારીરે, નવા રૂપ અનંત હુ વારીરે.
માને આજ્ઞા બ્રહ્મ દેવરે, ચોસેટ જોગણી કરે તાહારી સેવરે;
મહિષાસુરમર્દની માતરે, મધુકૈટભ હણી કીધા નિપાતરે.
ચંડ મુંડ ને ધૂમ્રકેતરે, શુભ નિશુભ મારયા તતખેવરે;
છપન કોટી રૂપ ધરયાં કામરે. માટે ચામુંડા પડયુ નામરે.
અનંત રૂપ ના આવે થાહરે, ભુલા જોગેશ્વર રૂખી રાયરે;
અંબા નવદુર્ગા સપ્તસિંગીરે, હીંગળાજ ને જવાળા મુખીરે.
ભદ્રકાળી આશાપુરી નામરે, જોગમાયા અષ્ટભુજા નામરે:
બ્રહ્માચડી ને તુળજા દેવીરે, મહામાયા ટાળે દુઃખ એહેવીરે;
ગ્રહા આસુરી વેશ વળી જાણુરે, હણ્યા દૈત મહા બળવાનરે.
હેમતનયા જોગેશ્વરી નારીરે, ઘણુ શું કહું જુવો વિચારીરે.
કૃષ્ણ આવ્યા છે આંહાં જાણીરે, સુને કયારે મળે કલ્યાણીરે;
મેઘશ્યામ છે તેહેનો વર્ણયે, મુગટ કુંડળ કેશ કર્ણરે
અંબા આપો એ વર નામરે, એહનુ હુ ધરૂ છો

સ્તુતિ કરીને લાગા પાયરે; થયાં તાંહાથકી પછી વિદાયરે.
સહી સમાણી મળી ગાયાં ગાનરે, દેવી અંબાને પ્રસન્નરીતરે;
બ્રહ્મનારીની પૂજા સારરે, આપ્યા રત્ન ભુષણ હારરે.
કરી પૂજન બાહેર આવીરે, પછે વેંહેચ્યા પ્રસાદ દેવીરે;
થયા તત્પર મંદિર જાવારે, રૂખમણી કેહે કૃષ્ણ ન આવ્યારે.
ભાળે અરૂપરૂ હરિ નવદીસેરે, ચિંતા મનમાં હવે શું કીજેરે;
રમઝમ નેપુર વાયે રે, સખી કર ગ્રહી ચાલ્યા જાયે રે.
શું વીખાણે કવી સણગાર રે, પોતે લક્ષ્મી તેજ અંબારરે;
કોટિ ચંદ્રની જોત છે કાંતીરે, દિશા ઉજવળ જગમગ ભાતીરે.
દેખી રૂપ ને બીજા રાયરે, તતક્ષણ થયા મૂરછાંયરે;
પડયા ગજ હય રથથી ભોમરે, તેહેની ગઇ સુધ ને ફોમરે.
રૂખમણી વિચારે મનરે, એહવા આવ્યા મધુસુંદનરે;
કર ઉંચો કરી જુએ વાટરે, કહારે આવશે વિશ્વનાથરે.
માહારી બાંહ ગ્રહીને લીજેરે, મનવાંછિતનાં સુખ દીજેરે;
સહીંનુ ભક્ષ કેમ જંબુક પામેરે, હું છો ભાગ તમારે નામેરે.
શિશુપાળનું મુખ ત્રોડીરે, લેઇ જાઓ કાં થાઓ ખોટીરે;
કરો વિલંબ કાં વનમાળીરે, હું તો જોઉ છો વાટ તમારીરે.
તમને પત્ર લખ્યું હતું એહેવુંરે, દેહેરે આવજો ઘણું શું કહેવુંરે;
બીજો વર નથી વરવો સ્વામીરે, માહારે તમ વિના અંતરજામીરે.
જન્મ જન્મની હું છો તમારીરે, હવે કાં મુકો નાથ વિસારીરે;
વહેલા આવજો સારંગપાણીરે, લેજો વીનતી છેલી માનીરે.
નહીંતર દેહ કરીશ હું ત્યાગરે, ત્રિકમ તમ કારણ આજરે;
લક્ષ્મીની વિનંતી જાણીરે, ચોતે આવ્યા પુરૂપપુરાણીરે.
રથે ઉજવળ ઘોડા ચારરે, એહેવો રથ દીઠો તેણીવારરે;
દેખી રૂપને લજ્જા પામીરે, હરખ થયો દીઠા જગ સ્વામીરે.
મોહ પામી બીજી ઘણી નારીરે, જહારે દીઠા શ્રી ગિરિધારીરે;
મધ્યાન સમે અભિજીત મુહુર્તરે, કરયું હરણ કન્યાનું તુર્તરે.

કર ધરી બેસાડયા રથેરે, અશ્વ હાંકયા મારગ પંથેરે;
સહુ જોઈ રહ્યા રણધીરરે, લેઇ જાયે હરિ મહાવીરરે.
ડગમગ જુએ પણ કાંઈ નવ ચાલેરે, તેહેની આગળથી રથબાળેરે;
જયજયકાર વદે સુરજનરે, આપે દ દુંદુભી વાગાં ગગનરે.
નાચે નારદ વેણુધારીરે, તુંબર કેહે જુદ્ધ હોશે ભારીરે;
સહુ જાદવસુ બળદેવરે, આવી મળ્યા પ્રભુને તતખેવરે.
ચતુરંગણી સેના સારરે, શોભા શી કહું તેહેની અપારરે;
ગંજ ઉપર દુંદુભી વાજેરે, જુદ્ધ ઇચ્છા હોય તે આવેરે.
દમઘોષ જરાસંઘ રાયરે, શિશુપાળ આદે સજ થાયરે.
સહુની આગળથી મૃગ જાયરે, વેગે થાઓ કેહે રાણારાયરે;
ધિકધિક આપણ લોકરે, ધરયાં આયુધ તે ફોકરે.
એમ દેખતાં એ ગોવાળરે, કન્યા હરીને ગયો ગોપાળરે;
શું બેઠા ગઇ છે સુદ્ધરે, સર્વ મળીને કીજે જુદ્ધરે.
થઈ આજ્ઞા રાયની જાણીરે, મળ્યું દળ પંચાણું ક્ષોણીરે;
થયા તત્પર રાણા રાયરે, મેઘાડંબર છત્ર ધરાયરે.
કવચ ટોપ સજ્યાં હથિયારરે, રણતુર પંચશબ્દ બહુ થાયરે;
ધજા ફરહરે ગજનીશાણરે, ધ્રુજે ધરા કાંપ્યા ઇશાનરે.
જુદ્ધ જાદવસું હુવે થાશે રે, તે આગળ અધ્યા કેવાશે રે;
શુકદેવ કેહે સુણરાય રે, હરિગુણનો ના આવે થાહ રે.
પ્રભુનાં ચરણકમળમકરંદ રે, લેવા ઇછે દાસનાં મન રે;[1]
અધ્યા બાવનથી અધુરો રે, હરિકૃપાયે થયો પૂરો રે.[2]

વલણ.

હરિ કૃપાયે થયો અધ્યા, ત્રેપનમો એ પ્રમાણ રે;
ધનદાસના સુતસુત કેહ, સુંદર મેવાડા નામ રે.

૧ 'લેવા ઈછે દાસના મનરે" એ ત્રુક ચાર પ્રતમાં છે ને ગુ૦ પ્રતમાં 'લેવાય છે. પ્રેમાનંદ" છે ૨. એક ગુ૦ પ્રતમાં 'અધ્યા નેપનમોહનો અધુરોરે" અને બીજી બે ગુ૦ પ્રતમાં 'અધ્યા બાવનથી કહ્યો અધુરોરે તે હરી કૃપાએ મેં કહ્યો પુરોરે' છે.

અધ્યાય ૫૪ મો.

(કડવું ૧૬૭મું—રાગ રામેરી)

શુકદેવ કહે સુણ રાયે, લક્ષ્મીપતિનો વેહેવાયે;
શ્રોતા ભજીયે નિશદિન રામ, અંતે આવે એહજ કામ.
મોહોટા જોગેશ્વર ધરે ધ્યાન, હરિજન ગાઇ હરિગુણ
માગરાય સરખા કહિયે અરી, તેહેનો મદ ટાળે હળધર

ઢાળ.

મદ ટાળશે હળધર હરી, એ કહું કથા ભાન કરી;
પુંઠે જરાસંઘ શિશુપાળનું દળ, આવે છે વેગે કરી.
દંતવક પુંડરીક શાલવ, સંગે આવે ધસ્યા;
પર્ણીયે દુઃખી વેળ આવે, તેમ આવે દશે દશ્યા.
કો ગજ ચડી કો અશ્વ ચડી, કો રથે બેશી પાળ
ખડગ કરમાં ઉઘાડા, જેમ દામની ચમકે સહુ.
રૂખમણી કેહે મુજ કરતાં, થશે શ્રમ પ્રભુને આ સ
શ્રીકૃષ્ણ કેહે કાં ચિંતા કરો, એ દુષ્ટને હણશું અ
બળીભદ્ર આગળ નવ ઠરે, મહારથી જોદ્ધા અતિરથી
બીજાનો શો આશરો, માટે કલપના તજો સતી.
સૈન્ય આવ્યું શિસુપાળનું, મારમાર મુખશી એમ વ
તસ્કરની પેરે અરે જાદવ, કન્યાને કેમ લઈ પળે.
આખર નંદ આહીરનો સુત, શર હોએ સનમુખ વ
કપટ વેશે હરણ કરી ગયો, કોણ મારગે એ ઘટે
પકારયા શુર થયા સામા, શ્રીગદ ને બળદેવ વડે;

અજ્ઞાની નથી જાણતા, આવી દીપે પતંગ પડે.
સત્તરવાર નાઠો જરાસંધ, કેહેતાં સુ લજ્જા નહીં;
વળી હોંસ મનમા કાં કરે, સંગ્રામને આવ્યો અહીં.
બાણના વરસાત વરસે, જાદવના સૈન્યને વિષે;
બળી ભદ્ર આદે સર્વ જાદવ, થયા તત્પર જુદ્ધ વિષે.
ખડગ ચર્મ ત્રિશૂળ કરમાં, ઉડે બાણ દારૂણ ઘણાં;
ગદાને સાંગ ને નાળ ગોળા, પડછે દે ધ્રુજે ધરા.
મૃગ ટોળાંમાં કેસરી, જો એક હોયે તો મણી;
જાદવ કેહે તમો વળો પાછા,, ફોકટ મરોછો શ્યાળણી.
પાછી પાની નવ કરે, વીર વઢે સામાં થઈ;
ધૂળના ધુમ્રકોટ[1] ઉડે, ગગન પરસ કરે જઈ.
સંગ્રામ કરતાં હળધર જીત્યા, હળ મુસળે મારયા સહુ;
રૂધિરની સરિતા વહી, પડયા શૂર પ્રથવીપર બહુ.
ભુત ભૈરવ જોગણી, તે તુસ મન પામ્યા ઘણું;
જસ ગાય જદુરાયનો, ત્રૈલોકમાં જેહે સુણ્યુ.
વઢતાં વીર જે ઉગરયા, તે નાહાસીને ત્યાંહાંથી ગયા;
સૈન નાઠુ શિશુપાળનું, દેખી જરાસંધ વિસ્મે થયા.
જાદવ સેનમાં નિસાણ વાજે, ગર્જના હોયે ઘણી;
શ્રીકૃષ્ણ રૂખમણી સંગ છે, તાહાં સદા જય વધામણી.
શિસુપાળને આવી મળયા, રાય જરાસંધ મારગ વીખે;
દમઘોષ આદે બિજા જોદ્ધા, મળયા અન્યોઅન્ય દુખે.
સમજાવે શિસુપાળને, રાય જરાસંધ તેડી કરી;
ક્ષત્રી કેરા ધર્મ છે, કોવાર હારીયે જીતીયે ફરી.
સત્તરવાર હું નાઠો હુતો, જીત્યો વાર અઢારમી;
દુરખ શોક માહારે નથી, એ વાત શઉને મન ગ'

૧ કેટલીક પ્રતોમાં "ધુળકોટ" છે,

કાષ્ટ પુતળી જેમ નચાવે, તેમ નાચે જાણો સહુ;
અદ્રષ્ટ હાથે સર્વ છે, એમ શોચના ટાળો બહુ.
કુશળ છે તો એહવી કન્યા, મળશે રાય તમને ફરી;
સમજાવી શિસુપાળને, દેશ ગયા મુખ નીચુ કરી.
રૂખમૈયાને જાણ થઇ, જે કન્યા હરી ગયો આહીર;
ડાહોલ દેશના રાય સરવે, ગયા પોતાને ઘેર.
સુણી ભીમક મન આનદ પામ્યો, પુત્રીનું ભાયેગ મળયું;
શ્રીકૃષ્ણ વર સર્વને ગમે, રૂખમૈયા વિના સહુ કેહે ભલું.
એહવું સાંભળીને રૂખમૈયો, તવ ક્રોધસું વાણી ઓચરે;
ગોવાળો ગોપાળ એ કેમ, બેહેન માહરીને વરે.
હુ તો ખરો જુદ્ધ કરી લાવું, બેહેન માહરીને સહી;
નહિંતો નગર પ્રવેશ નવ કરૂં, ઠાલો જો આવું ફરી.
એમ કહીને દીધું હલાસું, જોધ સહુ ટોળે મળયા;
એક શ્રોહેણી સૈન્ય સંઘાથે, આવી જાદવસું વઢયા.
શસ્ર અસ્ત્ર પરસ્પરે, જુધ્ધ બહુ પેરે થયું;
રૂખમૈયાનું સૈન્ય સર્વે, જાદવ આગળ નવ રહ્યું.
રૂખમણી શ્રીકૃષ્ણનો, તવ રથ દીઠો મહામણી;
કનક રત્નમયજડિત છે, ઘણી શોભા શી કહુ તેતણી.
તેજ પુંજ પ્રકાસ દીસે, લક્ષ્મી વર બેઠાં જાંહાં;
તે દેખી રૂખમૈયે આવી, બાણ ત્રણ હાથે ગ્રહ્યા.
ધુતારા ઠગવિદ્યા કરી તેં, જિતિયા ભુપ મહાબળી;
હવે પ્રાક્રમ જોઉં તાંહારૂં, આવ મુજ સામો વળી.
જાચક ગુણીજન ભિક્ષા માટે, વણુ તેડયા જાયે જાંહાં;
તેમ આવ્યા નોહોતરાં પાંખે, લજ્યા નહીં તમને તાંહાં.
જાદવકુળમાં ચોર તું, કેમ વાયસની પેરે પળે લઇ;
એમ કહીને બાણ નાંખ્યાં, શ્રીકૃષ્ણ ઉપર રૂખમૈયે ૨૭
આવતાં રૂખમણી કંથે, બાણ ત્રણ કટકા કરયા;

પછે બાણ પંદર રૂખમૈયાપર, શ્રીકૃષ્ણજીયે ધરયાં.
બાણ છ રૂખમૈયા ઉપર, ચારે ચાર ઘોડા સહી;
બે બારણે સારથી હણ્યો, ધજા રથ છેદ્યાં જઈ.
રથ ભાગો મુરછા થઈ, રાઈ બીજે રથ બેઠો જઈ;
પાંચ બાણ રૂખમઈયે નાખ્યાં, શ્રીકૃષ્ણજી ઉપર કસી,
તે હરીયે ભાંજીયાં, એમ અનેક અસ્ત્ર આવી પડે;
હથિયાર તેહેનાં સરવે ખુટાં,-જુદ્ધ કરે પછે શ્યા વડે.
ખડગ લઈને રથથી હેઠો, ઉતરયો પ્રથ્વી ઉપરે;
વિચાર્યું એહેને હણું ત્યારે, કારજ મ્હારૂં એ સરે.
શ્રીકૃષ્ણજી ઉપર નાંખવા, એમ આવીયો મદમતી;
તે ખડગ છેદ્યું આવતું, છે એહેવા શ્રીકમળાપતી.
શ્રીકૃષ્ણજીએ ખડગ લીધું, રૂખમઈયાને મારવા;
રૂખમણી જઈ પાગે લાગ્યાં, સ્વામીએ કરવી દયા.
મુજ ભ્રાત મારવો નવ ઘટે, એ જીવદાન દેઓ મુને;
કલક આવે મુજને સ્વામી, ત્રૈલોકમાં જે સુણે.
સખસનો અશ પુરવે, વિચારયું મનમાં રહી;
રૂખમણીનું કહ્યું માન્યું, આગળ એ હણવો સહી.
તતક્ષણ તેહેને બંધન કીધો, ખડગે ભદ્ર કરયુ જઈ;
અરધ મુછ ને અરધ ડાઢી, પાટા મસ્તકે પાડયા સહી.
પછવાઈ કરીને રથે બાંધ્યો, શોભા રૂખમઈયાની ગઈ;
એટલે હળધર આવિયા, આ શુ કામ કર્યું ભાઈ.
આપણા એ સગાવાહાલા, વેહેવાઇ કહિયે શિરોમણી;
એહેને તમે કેમ રથે બાંધ્યો, બુધ એ કોણે હણી.
રૂખમણી મન લજ્જા પામ્યા, ભાઈનું દુખ અતિ ધરે;
જ્ઞાનદ્રષ્ટિયે વિચારી, મનથી ચિંતા પરહરે.
બળીભદ્ર આવી સમજાવે, તમો દુઃખ મો ધરશો સતી;
તમારે સમદ્રષ્ઠ છે, વળી એ ને એ અદકી નથી.

એણે આવતાં ત્રણ બાણ મુકયાં, શ્રીકૃષ્ણજી ઉપર કહું;
એ રૂખમઈયાને નવ ઘટે, તમો વિચારીને જુઓ વહુ.
એણે એહેવું કીધું પામ્યો, દોષ કોહને દેવો નહીં;
સમાધાન કરી કૃષ્ણ પાસે, આવી હળધર કેહે સહી.
ઉગ્રસેન ઠબકો દેશે જે, બળીભદ્ર શું હુતા નહીં;
રાઠ એવડી શે વધારી, શુ કેહેશુ રાયને જઈ.
માટે છોડી મુકો રૂખમઈયાને, માનો એ માહારૂં કહ્યું;
જેહેવું કીધું તેહેવું એ ફળ, પામ્યો છે શિક્ષા બહુ.
બળીભદ્રની આજ્ઞા માની, છોડિયા રથથી રથી;
લજ્જા ગઈ છે રાયની, પણ શુ કરે ચાલતું નથી.
સમજાવે બળીભદ્રજી, તાંહાં રૂખમઈયાને કેહે ફરી;
હાર જીત એ ધર્મ ક્ષત્રીનો, ચિંતા મનથી કરો પરી.
તાંહાં થકી રૂખમઈયે આવી. બીજું પૂર વસાવિયું;
નામ ભોજકટ નામ, તેહેનું, પોણ કરી માટે આહાં રહ્યું.
વિદ્રભાદેશ રાય ભીમકને ઘેર, રૂખમઈયો ફરી નવ ગયો;
હવે મુખડું શું દેખાડું, લજ્જાયે શરમીત થયો.
જાદવ જાનમાં નિસાણ વાજે, જિત્યાના દુંદુભી હોય સુખે
નમો નમો જય શબ્દ થાયે, પંચજન્ય વાજે મુખે.
તાંહાં થકી સરવે જાન ચાલી, શ્રીકૃષ્ણ રૂખમણી મહાપ્રભુ;
મુળ માધવપૂર આવી, ઉતરયા શોભા બહુ.
જાદવકુળમાં શ્રીકૃષ્ણજી, પ્રતાપ જેહેનો છે ઘણો;
ભેટ લેઇ દેશ દેશના ભુપ, મળ્યા જેણે શ્રવણે સુણ્યો.
રતનાગર બ્રહ્મવેષે આવી, નમ્યા પ્રભુને પ્રીતે જઈ.;
શ્રીકૃષ્ણ કેહે અમ વિવાહ અરથે, પવિત્ર ક્ષેત્ર દીજે મ
સમુદ્ર કેહે સ્વામી સ્રષ્ટ તમારી, આજ્ઞાયે વિધિ લખે;
શેષ ઈદ્ર દિગપાળ સર્વે, આવી તમને નમે પગે.
હું છોં આજ્ઞાકારી, સદા સેવક શ્રીપતી;
એમ કહી એક જોજન આપ્યો, ગયો રત્નાગર ખસી..

મંડપ વિવિધ વિસાળ મણિમય, વિશ્વકર્માયે કરયું સહુ;
સામગ્રી વિવાહ તણી, તે કરી તત્પર તાંહાં બહુ.
વિવિધપેરની રચી રચનાં, ચંદ્રવા મોતી ઝાલરૂ;
ગલીચા જાજમ તકિયા, કીનાતે ચિત્ર શોભા બહુ.
રૂખમણી કેહે સ્વામીને, એક મનોરથ છે શ્રીપતી;
માત પિતા તો માહારા નથી, કેમ વેહેવા કરો એ વીનંતી.
પત્ર લખી રાય તેડાવ્યા, તે આવ્યા છે બહુ રિધિ લઈ;
વસુદેવ દેવકી આદે સહુકો, મળ્યું છે ત્રૈલોક અહીં.
મંડપ ને ગણપતી પૂજન, કંકણ બાંધ્યાં હરખસુ;
ગર્ગાચારજ ગોર કેહે, તેમ કરે કુળાચારસું
ગ્રહ શાંતી કરીને દાન દક્ષણા, વિપ્રને આપે ઘણી;
મિષ્ઠાન ભોજન સર્વને, ગત દિવસ શોભા બની.
પંચશબ્દ નિશાણ વાજે, લગ્ન દિવસ આવ્યો સહી;
કલ્રોબ્ભીમકે મોકલ્યો, કરે રીત પરણ્યાની કહી.
વરઘોડે સહુ સાથ તેડયા, તે મળ્યા મંડપમાં સહુ;
તેલ ફુલેલ અગરજા લેપન, સુગંધ બેહેકે છે બહુ.
કરયાં કેસર છાંટણાં, આપ્યાં પાન શ્રીફળ શ્રીહરી;
સાબેલા કંઈ સહસ્ર આગળે, અવર જન બીજા વળી.
કોટી કંદ્રપ રૂપ લાવણ્ય, તેજધામ કહિયે પ્રભુ;
કામની દિગમૂઢ થયાં છે, દેખી રૂપ પ્રસંન સહુ.
અશ્વ મહામૂલ જડીત સાજે, બેઠા છે ત્રિભોવન ધણી:
તાલ ઝાંઝ મૃદંગ વાજે, ગાંધ્રવ ગાન શોભા બણી.
કુંભ જળના જુગમ સાહામાં, લાવે છે પ્રેમદા ભરી;
તેહેને રત્નજ આપિયાં, આવી તોરણે પોંહોતા શ્રીહરી.
શુદ્ધમતી સ્રી ભીમકની, છે સંગે ચાર સોહામણી;
કચન થાળમો રત્નદીપક, આવી છે શ્રીકૃષ્ણભણી.
નીરખી રૂપ ઘણું હરખ પામી, ઉમંગ મનમાયે નંહીં;

ઊપરથી દેવ નીર છાંટે, આરોપ્યો હાર પોતે શ્રીહરી.
પોહોંકી મંડપમાંહે આણ્યા, બેસાડયા રત્નઆસને;
રૂખમણી કન્યા તાંહાં પધરાવ્યાં, સાવધાન રૂખીજી ભણે.
આડા અંત્રાપટ ધરયાં, વરમાળ વિપ્ર ધરી રહ્યા;
મોહ્યાં રૂખમણી જડીત ચુંપે, વીશ્વાવિસ પૂરણ થયા.
વરમાળ કંઠે આરોપી, શ્રીકૃષ્ણ રૂખમણી કર ધરયો;
ભીમકે કન્યાંદાન દીધાં, વેહેવા રંગ રસે ભરયો.
આરોગ્યા કંસાર રીતે, મંગળ ચાર ફરયા પ્રભુ;
વિપ્રને બહુ દાન આપ્યાં, તે જસ ગાયે નરનારી સહુ.
અષ્ટ સિધ નવ નીધ આવી, ઉભાં છે તાંહાં હરખસું;
ખાજાં ઘેબર જલેબી, સર્વ જાનને ભલીભાતસું.
ઉવેતર કરી વળાવીયાં, રાય ભીમકે રિધ આપી ઘણી;
ગજ રથ અશ્વ અનેક ઉપર, જડિત સાજ સોવણ મણી.
જેહેને જેહેવાં ઘટે તેહેવાં, વસ્ત્ર આપ્યાં છે તદા;
કુકંમ છાપા પરસ્પરે થાય, કરજોડી ભીમક વદ્યા.
આ તન મન ધન તમારૂં, અમો સેવક છીં હરિતમતણા;
વળાવે વહુવરને ભીમક, પ્રેમજળે ભરયાં નયણાં.
દેવકીને શુદ્ધમતિ માળયાં, કંઠે બે ગદગદ થઇ;
અમો તો વેગળાં રહ્યાં, હવે ફરીને મળસું કંહીં.
આ રૂખમણી બાઇ તમારે ખોળે, માતપિતા હવે તમે, થય
પુત્રીને તવ ભેટી માતા, નેત્રથી આંસુ વહ્યાં.
વસુદેવ આદી અન્ય લોકને, મળ્યા ભીમક રાય;
પછી શાકેર પાન વિશેષ વેહેચ્યાં, જે જે શબ્દ જાનમાં થ
વળાવી પછે જાનને, ગયા નગર ભીમક નરપતી;
ભલીભાતે વેહેવા કરીને, આવી જાન દ્વારામતી.
વધામણી જઇ પોહોતી રાયને, ઉગ્રસેન હરખ્યા ઘણું;
વાડીમા સહુ સાથ ભોજન, કીધાં છે પ્રભુતાપણું.

નગરના સહુ લોક સાહામા, મળ્યા હળધર શ્રીહરી;
પાન બીડાં બરાસનું, તેહેને આપ્યાં છે આદર કરી.
મંગળ ઘોષ, નિશાન ફરકે, જાંજ્ક જન જસ બોલતા;
અપછરા નૃત કરે આગળ, એ રીતે પૂરમાં પધારતા.
શુંઢ ભરી ગજ નીર આગળ, છાંટતા ચાલે વળી;
તાલ ઝાંઝ મૃદંગ વાગે, ગાંધ્રવ ગાન શોભા ભલી.
કંચનમય નગ્ર જળહળે, રત્નદીપક ઘેર ઘેર સહુ;
પંચ્રકુળ બાંધ્યાં હાટ મંદિર, શોભા પુરની શી કહું.
છજાં અટાળી ગોખ જાળી, સુગંધ મઘમઘ હોયે તદા;
વૈકુંઠરચના નગ્રની, જાંહાં કૃષ્ણ રૂખમણી રેહે સદા.
ધજા પતાકા તોરણ લળકે, કુંકમ કેસર છાંટયા સહી;
પુષ્પ વધાવે નગરની નારી, લક્ષ્મીવરને જોઈ રહી.
એમ સમીપ આવી ભોવન પોહોતાં, ઉતરયા રથથી શ્રીહરી;
બેન શોભદ્રા વારણા લે, રત્નદીપ આરતી કરી.
મંદીરમાં જઇ કૃષ્ણ રૂખમણી, ગોત્રજની પૂજા કરે;
દોરડે દશ ગાંઠ કંકણ, છોડિયાં પરસ્પરે.
માત પીતાને નમ્યા ચરણે, આશીષ દીધી અતીભલી;
સર્વ જનને બહુ માન દેઇને, વળાવી પ્રીતે કરી.
શ્રીકૃષ્ણ રૂખમણી નિર્મળ જસ એ, ગાય સહુ આનંદસુ;
શ્રોતાજન શ્રવણે સુણો, રાખો ચિત્ત ગોવિંદસું.
એમણે સૃષ્ટિ નિપાવા ક્ષણમાં, માયાયે ભૂલ્યાં બહુ;
એ અકળગત ગોવિંદની, કો નવ કળીજાએ સહુ.
સુકદેવ કેહે સુણ રાયજી, રૂખમણી વેહેવા કહ્યા સહી;
એ સંક્ષેપે કરી જાણજો, હરિચરિત્રનો પાર નહીં.
આકાશ મારગે પંખી ઉડે, તેહેને તેહેવી ગતી;
ઉડતાં ઉડતાં પંખી થાકે, પાર કો પામતું નથી.
છે કાલાવાલા શ્રીહરીના નામના, ગાઊં ગુણ ગોવિંદજી;
શ્રોતાજન ભાવે કરી, ભજજો રઘુપતીરાયજી.

વલણ.

ભજિયે રામકૃષ્ણ મુખથી, તરો ભવ સંસારરે;
ધનદાસના સુત સુત કેહે સુંદર, ચોપનમો અધ્યાયરે.

અધ્યાય ૫૫ મો.

(કડવું ૧૬૮મું—રાગ સામેરી)

શ્રીશુકદેવજી વદ્યા વચન, સાંભળ પરીક્ષત માહા રાજંન;
શ્રીકૃષ્ણ રૂખમણી એ પ્રભુ કહાવે, કામ જનમ લેશે કહું હાવે
જન્મ જન્મનાં કિલમીષ જાય, શ્રીરામકૃષ્ણ જો મુખે કેહેવાય;
રામનામ શીતળ એહેવું જાણી, શિવે આરાધ્યું પુરૂષપુરાણી
કિંચિત ધ્યાનમાં વહિગયા કલ્પ, દેહ ધ્યાન નહીં તદરૂપ;
તાળી લાગી પરી બ્રહ્મસાથ, રતી કામ આવ્યાં છળવા નાથ
વસંતઋત પોતાના ગણ, શિવને જીતશે જાણ્યું મંન;
મોટા સાથે ભરિયે બાથ, કેમ નિપજશે આગળ વાત.
બ્રહ્મા ઇંદ્ર જીત્યા ભૂદેવ, હવે શિવને જીતૂં તતખેવ.

ઢાળ.

હવે શિવને જીતું જઇ, સનમુખ બાણ સાધી રહ્યા;
ધ્યાનમાંહે કામ પ્રગટયો, શંકર મન વિસ્મે થયા.
નેત્ર ઉઘાડી જોયું શંકર, કામ દ્રષ્ટ પડ્યો સહી;
તતક્ષણ બાળી ભસ્મ કીધો, રતિ તવ રોતી રહી.
કાષ્ઠ મંગાવી ચિતા રચી, વ્યોમથી વાણી થઇ;
સતી મો થાઓ સ્વાગી મળશે, એજ જન્મે તમને હરી

નારદ કેહે તે માનજો, માટે જાઓ પાછાં ઘેર સતી;
વીચારયું એ સત્યવાણી, આનંદ મન પામ્યાં રતી.
તાંહાંથકી પછી ઠામ આવ્યાં, દૈત ભયે જરા થઇ;
શંબરાસુર એહેને લેઇ ગયો, ભલું જાળવશે ઘેર એ સહી.
શ્રીકૃષ્ણજીયે જાણિયું, શિવે કંદ્રપ બાળ્યો સહી;
મદનપાખે સૃષ્ટિ સરવે, રહી છે અટકી અહીં.
શિવને પ્રસન કરી, માગ્યો વર પ્રદ્યુમન પુત્ર હવા;
શંબરાસુરે જાણિયું, છ દિવસમાં લેઇ ગયા.
વાટે જાતાં નારદે કહ્યું છે, એથી મૃત્યુ તાહારૂં થશે;
વિચારયું મનમાં સહી, એણે કહ્યુ તે સાચું હશે.
તે માટે એ બાળક નાખ્યો, સમુદ્રમાંહાં મછે ગળ્યો;
જાળમાંહે મચ્છ આવ્યો, ઢીમર કેહે દીસે ભલો.
રૂપ દેખી મચ્છનું, એ ભેટ રાયને જઇ કરયો;
મચ્છ ચિરયો બાળક લેઇ, સંબર ઘણું હરખે ભરયો.
એ પુત્ર માહારે ધરમનો, લેઇ સોંપ્યો રતિને જઈ;
જતન કરજો રૂડી પેરે, તે કાળને જાણતો નથી.
માયાવતીયે ઉછેરયો, પય પાઈને મોટો કરયો;
ધનુવિદ્યા સર્વ એણે, શીખવીને નેહ ધરયો.
નારદે આવીને કહ્યું રતીને, વાત પૂર્વ વૃતાંતની;
સ્વામી તાહારો એ ખરો, તું માનજે સત માનુની.
કામનો અવતાર પ્રદ્યુમન, શ્રીકૃષ્ણઘેર જનમ્યા સતી;
વરશ દ્વાદશ થાયે ત્યારે, કામ ભાવે રમો રતી.
શંબરને પ્રદ્યુમન હાથે, ચક્રે કરીને મારજો;
તતક્ષણ આંહાંથી દ્વારકામાં, શીઘ્ર દંપતી આવજો.
માત એહેની વાટ જુએ છે, પુત્રશોક કરે ઘણું;
એહેવું કહી નારદ ગયા. એ રતિયે મન આશ્ચર્જ સુણ્યું.
સ્વામી જાણી પ્રીત બહુ કરે, સેવા કરે છે અતિ ભલી;

આનંદ મગન ઊછાહ મનમાં, વ્યોમની વાણી મળી
એહેવે પ્રદ્યુમ્ન થયા મોટા; વરશ દ્વાદસમો સહી;
હાવ ભાવ કટાક્ષ માયા, કામ સાથે કરે રતી.
બાળક કેહે હાવે કામ ભાવે, કરો છો એ શું જોઇ;
મેં તો જાણી માત માહારી, કેમ બુદ્ધ એહેવી થઇ.
પૂર્વે માહારા સ્વામી રતિ કેહે, નારદે મુજને આવી કહ્યું;
માટે શંબર સાથે જુધ્ધ કરો, પછે ચાલો ઘેર જઇયે બેહુ.
વેરી તમારો દૈત છે, હાવે હણો એહેને તુરત માંહા;
વ્રતાંત સરવે કહ્યો સ્વામીને, પ્રદ્યુમન હરખ્યા ઘણા.
અભિલાષ કરવા મુજ સાથે, વેર કરે તમસું ઘણું;
તે માટે આ ગદા લઇને, હણો એને માનો કહ્યું.
ગદા લઇને પ્રદ્યુમન આવ્યા, શંબર મન વિસ્મે થયો;
અરે પુત્ર વિક્રાળ રૂપે, આવ્યા કારણ કહો.
પ્રદ્યુમન કેહે દુષ્ટ રાજા, પૂર્વે તું માહારો અરી:
છ દીવસનો મુજને નાખ્યો, સમુદ્રમાં મચ્છ ગયો ગળી,
ઢીમરને હાથે ચડયો ત્યારે, આવ્યો હું આંહાં ફરી;
તે માટે હવે જુધ્ધ કીજે, ઊઠ તું માહારો અરી.
દૈત કેહે મેં પુત્ર જાણ્યો, એ તો વેરી પ્રગટ હવો;
ગદા એક હાથે ગ્રહી, રાય જુધ્ધને તવ સજ થયો.
માર માર તિમરજ ફેરવે, પ્રદ્યુમન સનમુખ થઇ વઢે;
ગદા ત્રિશૂળ ને બાણ ફરસી, વરસે જેમ પૂર ચઢે.
અગ્નિ અસજ મેઘ અઞ્જ, પરસ્પર જુધ્ધ હોમ ભલું;
અદ્રષ્ટ થઇ આકાશે રહીને, દૈત બાણ નાખે ઘણું.
દૈતમાયા પ્રબળ મોહોટી, પ્રદ્યુમન વીસ્મે ભયો;
રતી કેહે સ્વામી ધીરજ ધરજો, ચક્ર આપું તે લીયો.
માયાનો અવતાર રતિ છે, મનમાં કલપે તે કરે;
ચક્રે કરી શિર છેદીયું, દઇત પડયો છે પ્રથવી વિષે.

દેવનાં દુંદુભી વાગ્યાં, પુષ્પ વૃષ્ટી સુર કરે;
દૈતનાં મુખ થયાં નીચાં, આણ જાદવની ફરે.
માયાવતી વિમાન બેસી, આકાશ મારગે ઉતપતી;
દ્વારામતિમાં આવ્યાં, રૂખમણી મદીર જાંહીં હતી.
સોળ સેહેસ્ર મધ્ય ઘર, શ્રી મોહ પામી ઘણી;
નવજોબન રૂપ વિસાળ રતીનું, ઝગમગે ગગન દામણી.
શ્રીકૃષ્ણ સરખું રૂપ પ્રદ્યુમનનું, લજ્જા ધરી ઘરમાં ગઇ;
જાળીયે જોઈ રહ્યાં રૂખમણી, શ્રીકૃષ્ણ નહીં વીસ્મે થઈ.
બાહાર આવી સ્રી સરવે, જોયું રૂપ પ્રદ્યુમન રતી;
રૂખમણીને પુછે સ્રી સહુ, કોણ છે એ કહો સતી.
રૂખમણી કેહે ગયો હુતો, પુત્ર માહારો તે હશે;
એહેવું કેહેતાં સ્તનમાંથી, પયધારા ગઈ મુખે.
એટલે વસુદેવ દેવકી, શ્રીકૃષ્ણ હળધર આવિયાં;
બાળક સાહામું જોયું ત્યારે, દેખી મનવિસ્મે થયાં.
તતક્ષણ નારદ ત્યાંહાં પધારયા, વાત પૂર્વ કથા કહી;
રતીનો અવતાર વહુ એ, પુત્ર પ્રદ્યુમનજી સહી.
સાંભળી ઘણું હરખ પામ્યાં, રૂદયા સું લીધા જઇ;
પચશબ્દ નિશાણ વાગ્યાં, જય જય શબ્દ વાણી થઈ.
મંગળ આજ વધામણી, મળી નાર ગાયે પ્રેમસું;
જાચક જન જસ વિપ્રને, આપ્યાં દાન બહુ હરખસું.
સાકેર પાન વિવેશ મર્ણને, શ્રીકૃષ્ણજીએ આપીયાં;
રૂખમણીજી વહુ પુત્રને, પછે લેઇ મંદીરમાં ગયાં.
શુકદેવ કેહે સુણ રાજંજી, હરિલીલા આગમ અગાધ છે;
શેશ પાર પામે નહીં, શુક કેહે જીભ્યા એક છે.

વલણ.

શુક કેહે જીભ્યા એક છે, જન ભજવા શ્રી મહારાજરે;
ધનદાસના સુત સુત કેહે સુંદર, પચાવનમો અધ્યાયરે.

અધ્યાય ૫૬ મો.

(કડવું ૧૬૯મું —રાગ કેદારો)

શ્રી શુકદેવને પરિક્ષિત પૂછે, મણીની કથા કોહો સ્વામી;
વિખ્યાત વાતછે મણીની માટે, પુછું છું શિર નામી.
વળી સત્રાજી તે હરિને, સતભામા કેમ પરણાવી;
હરિકથારસ પિતાં મુજને, કેમો તૃપ્ત ન આવી.

ઢાળ.

શુકજોગી કેહે સાંભળ રાજા, મણિની કથા કહું વાણી;
સત્રાજિત સૂરજ ઉપાસીક, મણી આપ્યો ભક્ત જાણી.
આઠ ભાર નિત સોવણ ઝરે છે, દુરભક્ષ ન હોય દેશ;
વ્યાધી પીડા અલ્પમૃત્યુ નહીં, એહેવો મણિ છે નરેશ.
તે મણી લેઈ સભામાં આવ્યા, સત્રાજીત રાજાન;
ઉગ્રસેન મહીપાળ જાણીને, મળવા આવ્યા રાજન.
નગ્રલોક સહુ આશ્ચર્જ પામ્યું, સૂરજ આંહાં કેમ આવે;
તેજ આગળ દેહેવાય નહિં ત્યારે, આવી કહ્યું રાજદ્વારે.
શ્રીકૃષ્ણ કેહે એ સૂરજ નોહે, મણિ સત્રાજિત માનો;
એટલે સમિપ આવ્યા તતક્ષણ, સંદેહ ભાંગ્યો મન તણો.
રથથી ઊતરી ઉગ્રસેનને, ભેટ મુકીને મળિયાં;
તાંહાંથકી શ્રીકૃષ્ણને આવી, પ્રેમ પ્રણામજ કરિયા.
સ્તુતિ કરી ઉભા રહ્યા ત્યારે, શ્રીકૃષ્ણે આદર દીધો;
પાસે બેસાડી પુછ્યો સમાચાર, સત્રાજિત ઘણું રીઝયો.
પરસ્પરે તવ વાત કરીને, શીખ માગી ઘેર જાયે;

ફરી સમાગમ થયો ત્યારે, મણી માગ્યો જદુરાયે.
ઉગ્રસેન જોગ એ મણી છાજે, આપો માનો વચંન;
જોવા માગ્યો તોહે ન આપ્યો, મણી અમુલ રતંન.
પ્રતિઉત્તર શ્રીકૃષ્ણને દીધો, મણી આપ્યો કેમ જાય;
વચંન હરીનું ઉથાપી ને, તવ બોલ્યો રોશભેર રાય.
ત્યાંહાંથકી પછી મંદીર આવ્યો, મણીનુ કરી જતન;
પ્રસન જાદવ બાંધીને કંઠે, ગયો મૃગયા વંન.
મૃગયા રમતાં સહીયે મારયો, સંહીને મારયો રીંછે;
રીંછ મણીને લઇ ગયો, તે બાંધ્યો પુત્રી જાહાંછે.
રમત માટે પારણા ઉપર, જુએ જાંબુ કુમાર;
રામા અવતારનો જાંબુવાન, રહ્યો ગુફા ગેવર સાર.
ફરી તપાસ લીયે સત્રાજિત, મણી ન દીઠો ઘરમાંહિ;
અરૂપરૂ જોયું મણિ ન લાધે, વિસ્મે મનમાં થાયે.
'પુત્રો કેહે કાકાજી હવડાં, અશ્વે બેસી ગયા વન;
મણી તેહુ કંઠે બાંધ્યો છે, માનો પિતાજી વચંન
વાત સાંભળી આશ્ચર્જ પામ્યો, રૂડું નવ કીધું ભાઇ;
મણીને માથે શત્રુ ઘણા છે, કુશળે ન આવે ભાઇ.
માનસુકન થાયે સત્રાજિતને, ફરકે ડાબુ અંગ;
એટલે સમાચાર મર્ણના આવ્યા, દુઃખી થયા ગતિભંગ.
ક્રીયા કર્મ દીન તેર થયા પછી, વાત કરે અન્યો અન્ય;
દુઃખ ભાઇ ઘણું ધરે, પછી બોલ્યો એહ વચંન.
શ્રીકૃષ્ણે માહારો ભ્રાત મારાવ્યો, મણિમાટે ચિત્ત રાખી;
શુ કરૂં હવે શું થાશે, કેમ રહિયે એહ સાંખી.
ચાલી વાત આવી સભામાં, જાણ્યું છે અંતરજામી;
સૈન્ય સહુ સજ કરીને ચાલ્યા, માતામહને શિર નામી.
માગી તેડાવી માગ કહડાવ્યો, સત્રાજિતઘર જાંહાંથી;
પેહેલું પગલું અશ્વનું શોધી, માગી લેઇ ચાલ્યો તાંહાંથી.
નગ્ર મુકીને બાહેર આવ્યા, માગી ચાલ્યો જાય;

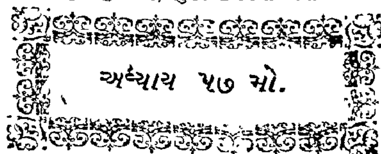
આગળ માગી પાછળ સેન્યા, જોતા જાયે વન.
જોતાં જોતાં માગ જડયો છે, આ ઠામે મારયો સંહીયે;
અશ્વ સઘાથે ઠામજ મારયો, વિસ્મે વાતજ કહિયે.
તાંહાથી પગલુ સિંહનુ શોધી, માગી ચાલ્યો જાય વંન;
આગળ જતાં સિંહને મારયો, રિછ કહિયે બળવાન.
તાંહાંથી પગલુ રીંછનુ જોતાં, આગળ પર્વત આવ્યો;
તે મધ્યે એક ગુફાદ્વારમા, માગી કેહે ચોર તમારો.
રથથી ઉતરયા શ્રીકૃષ્ણજી પોતે, બોલ્યા મુખથી વાણી;
આ ગફામધે મેં જાવું, તમો રહો સહુ પ્રાણી.
તે માટે હું કહું તે માનો, સાંભળજો રૂડી પેર;
દ્વાદશ દિનમાં નહીં આવું તો, તમો જાજો ફરી ઘેર.
એહેવો પરઠ કરીને પેઠા, દ્વાર ગુફાનું ઉઘાડી,
આગળ જાતાં પારણાં માંહે, સુતાં જાંબુ કુમારી.
તે ઉપર મણિ દિઠો ત્યારે, આનંદ પામ્યા મંન;
એટલે રીંછ આવ્યો ગંધ જાણી, ક્રોધે રતાં લોચન.
કોણુ છે આ ઠામ આવ્યો, કેહેની સુજને વાત;
વનચર જીવ પંખી નવ આવે, તું કેમ આવ્યો શું કાજ.
શ્રીકૃષ્ણ કેહે મણી કાજે આવ્યો, માથે આવ્યું આળ;
સત્રાજીતનો ભાઇ સહીયે મારયો, સંહીને મારયો તેં બાળ.
તે માટે મણિ હું લેવાને આવ્યો, આપ સુજને આણી;
એહેવું સાંભળી રીંછે મુષ્ટિના, પ્રહાર કરયા તવ જાણી.
હાથબથી ગડદા કોહોણી, મલ્લની પેરે વઢતા;
સાત દિવસ એમ જુદ્ધ કરતાં, દિવસ અઠ્ઠાવીશ વીતા
વમન થયું છે રૂધીર રીંછને, તેહેનો ચાલ્યો પ્રવાહ;
તે દેખી મનભંગ થયું છે, જાબુવાન પામ્યો હાર.
રીંછે જાણ્યું કો પરમેશ્વર, મનુષ જાણ્યા મેં મૂઢ;
કરી પ્રદક્ષણા ચરણે લાગ્યો, સ્વામી ગરૂડારૂઢ.

તમને કહું ત્રીલોકમાં, હુંને જીતે નહીં તમ વિના કોયે;
તે માટે મેં ઓળખ્યા, સ્વામી કૃપા કરી આવ્યા સોયે.
તમે લંકા જીતી રાવણ મારયો, દીધું વિભિષણ રાજ;
મેં કહ્યું સ્વામી જુદ્ધ ન કીધું, તે પોંતી માહારી આશ આજ.
હાહાક્રે પૃથ્વીને લેવા, મારયો હિરણાક્ષ હેત;
સમુદ્ર પ્રતાપે આવી મળ્યા તો, હું પામરની કોણ ગત.
સ્તુતિ કરી કેહે આજ્ઞા મુજને, દીજે શ્રીમહારાજ;
શ્રીકૃષ્ણ કેહે મણિ આપો અમને, આવ્યો છૈં તમ કાજ.
રામા અવતારે કહ્યુ હતું મે, દરશણ દેશુ આવી;
એક પંથ બેહુ કામજ માટે, એ બુદ્ધિ મનમાં ધારી.
રીંછ કહે સ્વામી સર્વ તમારૂં, હું છૈં આજ્ઞાધારી;
મણી લાવીને ચરણે મુકયો, ઉપર કન્યા લો જાંબુવતી.
આનંદ દુંદુભી દેવના વાગ્યાં, જાતા વૈકુંઠ ભૂપતી;
વિદા થઈ હરિ તાંહાંથી ચાલ્યા, રીંછને આપી મુક્તી.
અવધ થઇ સૈન્ય ફરી ગયુ છે, કહ્યા આવી સમાચાર;
વસુદેવ દેવકી આદે સહુ કો, પામ્યા દુઃખ અપાર.
સત્રાજિતને દોષ દીયે કેહે, વાંક એહેનો જન જાણી;
આંબિકા દેહેરે દેવકી આદે, બેઠાં વજી અન પાણી.
તેહેવે સમે વ્યોમ વાણી થઇ, કેહે આવે છે ભગવાન;
સ્તુતિ કરી ચંદ્રભગાની, ત્યારે પ્રગટ થયા તાંહાં શ્યામ.
દેખીને સહુ આનંદ પામ્યા, મગન સર્વે નારી;
દેવકીને આવી પાગે લાગ્યાં, શ્રીકૃષ્ણ સંગકુમારી.
વધામણી માતાને દેઇ ઘેર, ચાલ્યા દુંદુભી થાય;
ઉગ્રસેનને શ્રીકૃષ્ણ મળિયા, કહી વાત સુખદાય.
મણી માટે ઘણો શ્રમ થયો છે. પૂર્ણ કથા કહી સહુ
ઉગ્રસેને સત્રાજીતને આણ્યો, મણી સભામાં લેઇ
મિથ્યા આળ દીધું મે કૃષ્ણને, જાંબવો થઇ કેહે જે

નીચું મુખ કરી ઘેર આવ્યો, સત્રાજીત રાજન.
રાત દિવસ ચિંતા કરે મનમાં, પછે વિચારયુ એહેવું;
સતધનવાના પુત્રને કહી તે, આપી કન્યા મનાવું.
એહેવો વીચાર કરી સતભામા, શ્રીકૃષ્ણને પરણાવી;
ઉપર મણી આપવા લાગ્યા, શ્રીકૃષ્ણે ના કાહાવી.
મણી અમારો છે અમે લેશું, હવડાં રાખો તમે રાય;
શ્રીકૃષ્ણનું સત્રાજિત નમી કેહે, ક્ષમા કરજો અન્યાય.
રૂડી રીતે સતભામા પરણાવીને, આપી રીધ અનેક;
થોડે ઘણુ કરી માનો હરિજન, શું કેહે જીભ્યા એક.
રૂપકુડમાં સ્નાન કરાવ્યું, જાંબુવતી પામ્યા રૂપ;
પરણ્યાની રીતે હરિ પરણ્યા, એહેવા જાદવભૂપ.
શુક જોગી કેહે સાંભળ રાજા, પુણ્ય કથા સાંભળિયે;
માનુષ દેહ દેવને દુર્લભ, રામકૃષ્ણ મુખ કહિયે.

વલણ.

રામકૃષ્ણ ભજિયે સદા, એહેવો ન આવે દાવરે;
ધનદાસના સુત સુત કહે, સુંદર છપનમો અધાયરે.

અધ્યાય ૫૭ મો.

(કડવું ૧૭૦મું—રાગ સારંગની ટુંક ચાલ)

શુક કહે સાંભળ રાજન, વળી મણીની કથા કહું પાવન;
પેહેલાં દુરજોધનની કહુ વાત, પાંડવ સાથે રમે છળઘાત.

પિતામહનું કહ્યું નવ માને, બુદ્ધ ગઇ ધૃતરાષ્ટર રાજાનં;
સર્વે ઇચ્છે મૃત્યુ પાંડવનું થાય, શકુની આદે દુરજોધનરાય.

ઢાળ

કૌરવ ઇચ્છે મૃત્યુ પાંડવનું, અભિમન સુત સુણ રણધીર;
ઘણે ઠામે એણે કપટ કરયાં, પણ રાખ્યા શ્યામશરીર.
વાર્ણાવટનું રાજ પાંડવને, આપવા કપટની વાત;
લાખના ધવળ દારૂ ભરાવીને, મંદિર કીધાં એકાંત.
અંન દ્રવ્ય સામગ્રી સર્વે, પાંડવને કેહે જાઓ;
રાય આજ્ઞાએ શીઘ્રે પધારયાં, પાંચે કુંતા માય.
નગ્રલોક વળાવા સંગે, પ્રીત પાંડવપર જાણી;
વાટે ચાલતા શીખજ દીધી, વીદુરે તવ છાની.
ગદગદ કંઠે વળ્યા વળાવીને, પાંડવ બેઠા જઇ રાજ;
દુરજોધનનું કપટ જાણી, દુઃખ પામ્યા જુધીષ્ટર રાયે.
ભીમ અર્જુન સેહેદેવ નિકુળે, કુંતાને કહી વાત;
સાંભળીને ચીત વિગ્રે થયું, સાવધાન રેહેવું ભ્રાત.
માતા પાસે વ્રત ઉજવી, ખરચ્યા દ્રવ્યભંડાર;
બ્રહ્મભોજન સજંન સહુ તેડીને, કીધાં અંન આહાર.
દુરજોધનની નિંદા બોલે, પાંડવનો જસ ગાય;
સાંભળીને હૃદે ઘણું દાઝે, એહેનો કરૂં ઉપાય.
તે દિવશ પ્રધાનને કહિ ગયા, આજ્ઞાએ રહ્યા બાહાર;
મધ્ય નિશાયે મંદિર પુંકયું, નિસરવાનું રોકયું દ્વાર.
નીદ્રામાંથી ઝબકી ઉઠયા, પાંડવે મનમાં જાણ્યું;
વિદુરે વાત કહી ભાઇ સાચી, આગ આવી જુઓ સાહા
સહદેવને કેહે રાયજુધિષ્ટિર, નિસરવાની કોણ વાટ;
શું જુઓ આ સુરંગ દીસે છે, નીસરો વેહેલા ભ્રાત.
ભીમે અગ્નિ પુંકયો પાછો, માતા લીધાં ખાંધે;
શ્રીકૃષ્ણ કૃષ્ણ મુખ વદતા બાણી, નીસરયા જમુના ઘાટે.

પાંચ પુત્ર સધાથે કૈવટ, અન ગામી રહ્યા રાતે;
દગ્ધ થઇ તે ઘરમાં બાળ્યા, જાણ્યું છે સર્વ સાથે.
લાંખાગ્રેહમાં પાંડવ બાળ્યા, ચાલી ચોહોદીસ વાત;
એ સમાચાર પ્રભુને પોતા, શીઘ્ર થયા તે નાથ
રથ મગાવી સજ કરાવ્યો, સારથી લીધો સંગ;
હસ્તિનાપુરમા આવી પોહોતા, કહ્યો વિદુરે પ્રસંગ.
એ કથા રહી ઇહાથી, હવે મણિનો કહું વિસ્તાર;
સતધન્વા કૃતવર્મા અક્રુર, મળી વિચાર્યું સાર.
સત્રાજીતે એમ કહ્યું, એ કન્યા તમને આપી;
મણિમાટે ક્રોક કરીને, કૃષ્ણને કન્યા પરણાવી.
તે માટે મણિ લેઇને એહને, તુંરત મારિયે ઠામ;
એહવો વિચાર કરીને ચાલ્યા, સત્રાજીતને ઠામ;
સેજ ઉપર રાયે શયન કર્યુ છે, નિદ્રાવશ ગઈ રાત;
તે સમે સતધન્વા ઘરમાં, આવ્યો ઉઘાડી કપાટ.
સતભામા તવ જાગ્રત બેઠાં, પિતાને નિદ્રા આવી;
જમદૂત સરખો નયણે નિરખ્યો, બીહીનાં રાજકુંમારી.
કોણ તમે આ વેળા અવ્યા, શુ છે તમને કાજ;
પ્રતિઉત્તર આપ્યો નહીં તેણે, મારયો સત્રાજિત રાજ.
મણિ લેઇને તુરત નાહાઠા, અક્રૂરને કહી વાત;
શ્રીકૃષ્ણ નહિ આજ સુણ નગરમાં, તે માટે કરી ઘાટ.
સતભામાયે રૂદન કીધું, કરવો કોણ ઉપાય;
પિતા માહારો જેણે હરણ્યો છે, તેહને કરૂ શિક્ષાય.
લવણ તેલમાં પિતાશબ મુક્યું, પોતે ગયા હરિપાસ;
હસ્તિનાપુરમાં આવી પોહોંતાં, કહી સ્વામીને વાત.
સતધન્વાયે હણ્યો પિતા માહારો, મણિ લેઇ ગયો અન્યાય;
સાંભળીને હરિ ઘણું રોયા, સગે હળધર ભાઈ.
રથે બેસી પ્રભુ શીઘ્રે પધારયા, સતભામાં લીધાં સંગ;

દ્વારકાને ગોંદરે તવ, આવી પોહોતા ભગવત.
સતધન્વાએ જાણ્યું હરિ આવ્યા, થરથર ધ્રુજે કાય;
અક્રૂરને કેહે સ્વામી, કરજો માહારી સાહાય.
એણે કંસ જરાસંધ સરખા જીત્યા, કાળજવન કીધો ભસ્મ;
કોણમાત્ર હું ચોર હરિનો, કીધાં મેં આહવા કર્મ.
મણિ અક્રૂરને આપી નાઠો, અશ્વે બેઠો તતક્ષણ;
એ સમાચાર પ્રભુજીયે જાણ્યા, બોલ્યા શ્રીમુખ વચન.
સતભામા તમે મંદિર જાઓ, અમે ધરશું તેની પૂઠ;
સતધન્વાને હણી કરીને, આવશું તમઘેર તુર્ત.
એમ કહી રથ હાંકયો તાંહાંથી, રામકૃષ્ણ બેહુ બળિયા;
શત જોજન જઈ પોહોતો સતધન્વા, અશ્વ થાકા પાગેપળિયા.
રથથી ઉતરી પગે ચાલ્યા, પોતે શ્રીભગવાન;
ચક્રે કરીને શીશ વીડારયુ, સતધન્વાનુ જાણ.
મણી ખોળ્યો નવ લાધો, આવી બળીભદ્રને કહી વાત;
સાંભળીને હળધર તવ બોલ્યા, શાને કરી તેહેની ઘાત.
મણી તમારી સાજસમાં છે, કોઇ પાસે એ જાણ્યુ;
રીસાવીને જનકનગરમાં, ગયા રામ મન માન્યુ.
આદરમાન બહુ પેરે દીધાં, જનકે પૂજન કીધુ;
દુરજોધન એ જાણી આવ્યો, ગદા જુદ્ધ સહુ શીખ્યુ.
ભાઇયે ભાઇમાં શઠ થઇ છે, મણિમાટે તવ જાણી;
મનાવ્યા હળધર નવ માને, શું કરે સારગપાણી.
રથ બેસીને દ્વારકા આવ્યા, પોતે સુદરશ્યામ,
સતભામાને કેહે મણિ નહીં તે પાસે, મારયો સતધન્વા તે ઠામ
રાખસનો એ અંશજ હુતો, નહીંતર મારત કોણ;
સતભામા કેહે સ્વામી માહારા, તમે તે રાખ્યુ પોણ
અગ્નિદાહ કરયો સસરાને, ક્રિયા કર્મ પોતે કીધુ;
દિવસ વીત્યા પછી ઘેર પધારયા, કારજ સરવે સીધ્યુ.

કૃતવર્મા અક્રૂરે વિચારયું, હવે કેમ રેહેવાસે;
મણી લેઇને શીઘ્ર પધારયા, પૂર્ણ દિશા શું થાશે.
જાંહાં જાય તાંહાં મણિ પ્રતાપે, માન પામે બહુ સુખ;
રાજધાની શિવની તાંહાં આવ્યાં, ભાગાં સઘળાં દુઃખ.
તાંહાં રહી સદાવ્રત ચલાવ્યા, ઘાટ ગંગાજીના બાંધ્યા;
દુરભિક્ષ હોય તાંહાં પ્રજન્ય થાવે, અક્રૂર જસ ગવાયા.
સમાચાર બળિભદ્રે જાણ્યો, મણી અક્રૂરની પાસ;
એહેવું વિચારી દ્વારીકા આવ્યા, મળ્યા શ્રીઅવિનાશ.
પ્રજા કેહે અક્રુર તેડાવો, તે વિના નહી સુખ શ્યામ;
શ્રીકૃષ્ણને ગમતી થઈ વાત, પરભારયું થયું કામ.
અક્રૂર તેડાવ્યા સભામાંહે, દીધાં આદરમાન;
પુજા કરી હરિયે પુછયા સમાચાર, સહુ દેખતાં ભગવાન.
દાનપતીમાં ખ્યાત તમારી, દેશ દેશ થયું નામ.
તે માટે મણિ છે તમપાસે, આપો એમ કેહે શ્યામ.
મણીના ધણી પત્નિ ને પુત્રજ, પુત્રતણો પુત્રજ સાર;
અથવા કુટુંબી તેજ પામે, પિંડનો જેને અધિકાર.
સતભામાને પુત્ર થયો છે, મણીનો એ અધિકારી;
અક્રૂર કેહે સ્વામી સર્વ તમારૂં, હું છઊં આજ્ઞાધારી.
મણી છોડી સભામાં મુકયો, જોઇ થયા દિગમૂઢ;
પાછો મણી અક્રૂરને આપ્યો, તુઠા ગરૂડારૂઢ.
શુકજોગી કેહે સાંભળ રાજા, મણિની કથા કહી સાર;
બળીભદ્રને સંદે મન ભાગો; વરત્યો જયજયકાર.
મણીઆખ્યાન સુણે નરનારી, ઊતરે તેહેનું આળ;
સુંદર હરિનો દાસ કેહે છે, સત્તાવનમો અધ્યાય.

અધ્યાય ૫૮ મો.

(કડવું ૧૭૧ મું—રાગ રામગ્રી)

ઢાળ.

શુકજી બોલ્યા સાંભળ રાયેજી, હરિરસ પીતાં તૃપ્તિ નથાયેજી;
નીરમળ મન થાય હરિરસ પીતાં, સાંભળ પરીક્ષત રાય;
પાંચ કન્યા પરણી હરિ લાવ્યા, કેહેશું આ અધ્યાય.
લાખાગૃહથી પાંડવ વાંચ્યા, તે આવ્યા ઇંદ્રપ્રસ્થાન;
એ સમાચાર પ્રભુયે જાણ્યા, શીઘ્ર થયા તતક્ષણ.
રથ મંગાવી સજ કરાવ્યો, મળવાને ઘણું હેત;
રથ બેસી ઇંદ્રપ્રસ્થમાં, આવ્યા શૈન્ય સમેત.
રાય જુધિષ્ટર ભીમ અરજુન, નિકુળ ને સેહેદેવ;
સાંહાંમા જઇને મળ્યા પરસ્પર, પૂછ્યું કુશળી એમ.
રથથી ઉતરી પાંડવ સાથે, આવ્યા મંદીર માંહે;
આસન બેસાડી પૂજ્યા હરિને, સ્તુતિ કરે હરિની ત્યાંહે.
જોગેશ્વરને દરશન દુર્લભ, તે અમને માહારાજ;
કોણ પુણ્યે કરી પામ્યાં તમને, એમ કેહે છે ધર્મરાજ;
કુંતા દ્રૌપદી મળ્યાં આવી, પુછયા કોઇને સમાચાર;
વસુદેવ દેવકી કારાગ્રેહેમાં, પામ્યાં કષ્ટ અપાર.
કંસ વિડારી જાદવકુળને, આપ્યું છે તમો સુખ;
પછે અક્રૂરને મોકલ્યા, ભાઇયે જાણી બેહેનનું દુઃખ.
કોણ તપાસ લિયે અમારો, તમ વિના સુંદરશ્યામ;
જાંહાં જાંહાં કષ્ટ પડે તાંહાં આવી, રાખોછો ભગવાન.
લાખાગૃહમાં બાળતાં એહેને, દયા ન આવી કયમ;

દુરજોધને એમ મૃત ઇચ્છયુ, તે જાણોછો તમો મંન.
શ્રીકૃષ્ણ કેહે એહના ફળ આગળ, પામશે દુરજોધંન;
કુંતાજી પછી વાત કરીને, ઉઠયાં છે તતક્ષણ.
નાના પ્રકારે રસોઈ કરી, કોઇને જમાડયા પાંડવ સાથ;
વસ્ત્રભૂષણ પેહેરી મહાલમાં, બેઠા છે જુગદાધાર.
જાચક જન જસ ગાંધર્વ ગાયે, વાજે તાલ મૃદંગ;
કંઇએક લલના નૃત કરેછે, થઇ રહ્યો અતિરંગ.
ચાતુર્માસ એ રીતે રહ્યા, પછે મૃગયાને હરિ જાય;
અરજુન સારથી થઇ રમે છે, હરણ રોઝ સીકાર.
તે સમે જળતૃષા લાગી, પીવા ગયા અરજુંન;
જુએ તો જળ મધ્યે મંદિર, તપ કરે સ્ત્રીજન.
પારથ કેહે કોણ નામ કહિયે, શું પડયું તપનું કામ;
શ્રી વિષ્ણુ પામવા તપ કરૂં છઉ, સૂર્જ દેહા માહારૂં નામ.
પિતાએ મંદિર કરી આપ્યું, ઇચ્છુ એવર કાજ;
પારથે આવિ કહ્યું ત્યારે, લાવ્યા શ્રી મહારાજ.
કુંતા દ્રૌપદી હરખ પામ્યાં, દીઠાં જમુના સંગ;
રથથી ઊતરી પગે લાગ્યાં, મલ્યા હરિ રસરંગ.
વીશ્વકર્માને કેહે છે શ્રીહરિ, રચો નવૂં પુર ગામ;
તતક્ષણ કીધૂં હેમ મણિમય, હરિપૂર ધરયું નામ.
તે સમે અગ્નિ પિંડ રોગી થઇને, આવ્યા હરી શર્ણ;
મેરૂ રાજાના જગ્ન મધ્યે, મુહુને થયુંછે અજીર્ણ.
મસ્તક બે છ નેત્ર કહિયે, સાત જીભ્યા ત્રણ પગ;
વસ્ત્રભૂષણ પેહેર્યાં અંગે, અગ્નિ બ્રહ્મ સ્વરૂપ.
શ્રી કૃષ્ણજીયે મન વિચાર્યું, અરજુનના હિત માટે;
રથે બેસીને પાંડવ વનમાં, આવ્યા પારથ સાથે,
અગ્નિને કહ્યું આ ઓખદી પીયો, બળે ભાર અઢાર;
જાણીને ઈંદ્ર વઢવા આવ્યો, મેઘ તે મુસળ ધાર.

બાણની ઠાઠ બાંધી અરજુને, પડે નહીં જળ ટીપ;
અગ્નિનું અજીરણ ટાળ્યું, નરનારાયેણ વીર.
ઈંદ્ર કેહે ઊપકારજ માટે, આવ્યા પ્રાણજીવંન;
મળી પ્રભુને ત્યાંથી પધારયા, સુરપતી રાજંન.
અગ્નિએ રથ અશ્વ સંઘાથે, આપ્યો પારથ કાજ;
ધનુષ બાણ અખે ભાથા આપી, ને ગયો પોતાને ઠામ.
મયદાનવને બળતો રાખ્યો, સભા પાંડવની કીધી;
જળને ઠામે સ્થળ દીસેછે, સ્થળને ઠામે જળ સિદ્ધિ.
દુરજોધનને ભ્રાંત થઈ છે, રચ્યો મરણ ઊપાય;
આજ્ઞા પ્રભુની લેઈ તાંહાંથી, મયે ગયા પાતાળ.
હવે દ્વારકા જાવા તતપર, માગે હરિ વીદાય;
રાય કેહે સ્વામી વળી રહિયે, ગદગદ કઠજ થાય.
મળી પાંડવને દ્વારિકા આવ્યા, હરખ્યાં માત ને તાત;
કાલિંદી પરણ્યા હરિ રીતે, વરત્યો જેજેકાર.
અજોધ્યા સૂરજવંસી રાજા, અનગજિત એહેવું નામ;
તેહેની કન્યાને કહ્યુ છે નારદે, રહ્યું ચિતમાં ધ્યાન.
પિતાયે દાવ પોણ કીધું, વૃષભ નાથે સ ત;
તેહેને મે કન્યા હું આપું, દેશ દેશ ગઇ વાત.
અનેક ભૂપ મળ્યા છે આવી, વૃષભ નહીં ન થાય;
સાંભળીને શ્રીકૃષ્ણજી આવ્યા, દેખી નમ્યા તવ રાય
પુજા કહી સનમાન દીધાં, અનગજિતે બહુ જાણ;
શ્રીકૃષ્ણને કહે અમજોગ છે માટે, દીજે કન્યાદાન.
રાય નારમે પોણ કરયુ છે, રાખો પત રેહે.નાંમ;
સાંભળી હરિ વૃષભ પાસે, આવ્યા શ્રીભગવાન.
જાળિદ પુઠાં જુએ છે કન્યા, દીઠું મનોહર રૂપ;
દેખીહી સંગમૂઢ થયાં, એ હજો સ્વામી તદરૂપ.
વૃષભ સની ચીર નાઠા, સોંડયા જાદવ જોધ;

દાછ ભીડી ધસ્યા સાતજ રૂપે, નાથ્યા એકીવાર.
કન્યાયે વરમાળજ નાંખી, વાગ્યા દેવ નીસાણ;
પણ્યાંની રીતે હરિ પરણ્યા, આપ્યાં રાયે બહુ દાન,
નવ લક્ષ રથ અશ્વ મણિમય, એક અયુત આપી ગાય;
નવ સહસ્ર તવ હસ્તિ આપ્યા, દાશી ત્રણ હજાર.
વસ્ત્ર ભુષણ વિવિધ પેરના, આપી નમિયા પાય;
વિદાય કરયા આપી સૈન્ય સઘાથે, ચાલ્યા જાદવરાય.
દેશ દેશના ભુપ મળ્યા, આવ્યા છે ઘેરી વાટ;
પારથના ભયથી ભૂપ નાઠા, જીતી આવ્યો ઘેર નાથ.
શ્રુતસેનની કન્યા કહિયે, લક્ષ્મણા એહેવું નામ;
પોણ કરી જળમાં જઇ વીંધે, મચ્છ તે વરે પ્રમાણ.
સાંભળીને હરિ તતક્ષણ પોતે, ચાલ્યા અર્જુન સહાય;
સ્વયંવર મંડપ માંહે પોહોતા, મળ્યા બહુ રાણા રાય.
બાણાવળી ભુપ બાણજ નાખે, મચ્છ કોઇયે ન વિંધાય;
પારથે બાણ નાખ્યુ જળમાં જોઈ, છેટું રહ્યું આંગળ ચાર.
નીચું જોઈ જળમાં ઉપરથી, મચ્છ વિંધ્યો તતકાળ;
કન્યાયે વરમાળજ નાખી, પરણ્યા દીનદયાળ.
ગજ રથ અશ્વ રાયે આપ્યા, વિનય કરી નમ્યા [illegible]
વીદા થઇ પ્રભુ દ્વારીકા આવ્યા, આનંદ ઓચ્છવ [illegible]
અવંતિના રાજાની બેહેન, મિત્રવૃંદા છે તેહેનું ન[illegible]
દુર્જોધનને આપવા કહી, એ જાણ્યું શ્રીભગવ[illegible]
જાદવકુળની કન્યા કહિયે, તે કેમ લઇ જાયે [illegible]
હરણ કરી દ્વારીકા લાવ્યા, પરણ્યા ગરૂડારૂઢ. [illegible]
કુરૂવંશના રાયની કન્યા, ભદ્રા કહિયે નામ; [illegible]
હરણ કરીને ઘેરજ લાવ્યા, પરણ્યા સુંદરશ્યામ [illegible]
વેહેવાનો વિસ્તાર આગળ, કેહેવાશે કુરૂક્ષેત્ર; [illegible]
અમૃતને જેમ ગરૂડ લીયે, તેમ આણી હરી [illegible]

શુક કહે આઠે પટરાણી, એ રીતે પરણ્યા હરિ રાય;
સુંદર હરિનો દાસ કહે, અઠ્ઠાવનમો અધ્યાય.

અધ્યાય ૫૯ મો.

(કડવું ૧૭૨મું—રાગ કેદારો)

વદ્યા પરિક્ષિત શુક પ્રત્યે વાણી, શોળ સહસ્ત્ર પરણ્યા સારંગપાણી;
તે વિસ્તારી સ્વામી કહો અર્થ, તે સાંભળવા કરૂં મનોરથ.

ઢાળ

સાંભળવા મનોરથ કરૂં છું, કૃપા કરી સ્વામી કહિયે;
સુકજી કહે ધન્ય ધન્ય પરિક્ષિત, ભક્ત શિરોમણ લહિયે.
સતભામાને મંદિર શ્રી હરી, બેઠા છે એકાંત;
તે સમે ઇંદ્ર કહેવાને આવ્યા, નરકાસુરની વાત.
કુંડળમાંનાં છત્ર અમારાં, લિધાં એણે સ્વામી;
નગ્રની કન્યા ભૂપ ગાંધ્રવની, હર્ણ કરી બહુ આણી.
સાત કોટ નગ્રને ફરતા, એહેવો છે વસમો ઠામ;
સતભામાની મનષા થઇ છે, જોવા વિખયાપૂર ગામ.
એમ કહી ગયા શક્ર તાંહાંથી,, વિચાર્યું પ્રભુ મંન;
રૂખમણિને મંદિર આવ્યા, પોતે પ્રાણજીવંન
એહેવે નારદ મળ્યા છે આવી. પુષ્પ મુકયું એક ભેટ;
લક્ષમીજી સેવામાં તેહેને, આપ્યું હરિયે હેત.
અર્ઘપાદ પુજા કરી પુછયા, સ્વર્ગ સમાચાર દેવ;
વાત કહી સતભામાને ઘેર, આવ્યા નારદ તતખેવ.
દેખીને સનમાનજ દીધાં, કેમ કૃપા કરી સ્વામી;

નારદ કેહે પુષ્પ સ્વર્ગનું, ભેટ કરયુ અમો આવી.
પુષ્પ લઇ રૂખમણીને આપ્યુ, શ્રીકૃષ્ણે સત્ય વચન;
આઠેમાહે એ પટરાણી, તુ પર નહીં કાંઈ મન
એમ કહીને રૂણી ગયા છે, તે મન જાણ્યુ અંતર જામી;
સતભામાને મદીર આવ્યા, પોતે સારંગપાણી
બોલાવ્યા પણ તે નવ બોલે, રીસાવ્યાં સતભામા;
પ્રતિ ઉત્તર દીધો છે તમને, રૂખમણી વાહાલાં શામ
તે સાથે જઈ વાત કરોની, મનની હોયે સ્યામ,
એ પુત્રવતીને માન ઘણુ છે અમ સાથે શુ છે કામ
શ્રીકૃષ્ણ કેહે શા માટે કરો છો. મનમા આવડો ક્રોધ,
સતભામા કેહે અતર કીધો, જાણજો એ પ્રતિબોધ
નારદજીયે પુષ્પ આપ્યુ તે, જોવાનુ હુતુ કોડ:
એક પાખડી અમને નહિ આપી, એહેવા કઠિણ કઠોર
સાંભળ્યુ છે એ વૃક્ષ ઉપર, ભમર રૂપે દેવ કરે ગુજાર:
એમ કહી ફરી મુન્ય ધરયુ છે, એ થોડે કહ્યો વિસ્તાર.
આભુષણ ઉતારી નાખ્યા, થયુ છે વિકટ સ્વરૂપ;
શ્રીકૃષ્ણ કેહે પુષ્પ માટે મનમા. કાંયે ધરો છો દુખ
કહો તો વૃક્ષ સમેત આણી, રોપુ તમારે દ્વાર;
રાજપુત્રી ઘટે નહીં તમને, આ શી ઘરમા રાઢ
સમજાવ્યા સમજે નહીં, સતભામા ઘણુ રીસાળ,
ચાલો જઇયે વૃક્ષને લેવા, ઉઠયા હરી તતકાળ
એક પથ બેહુ કામજ કરવા, વિચાર્યુ પ્રભુમનમા;
ગરૂડ બેસી સતભામા સાથે, આવ્યા વિષયાપુર ગામમા
પર્વત જળ અગ્નિના કોટજ, કહિયે વિસ્મે વાત:
વાયુ બાણે જળજ સોકયુ, ચક્રે પર્વત છેત્યા સાત
પચમુખો એક દૈત જગમા, કરે બહુ સગ્રામ;
ચક્રે કરીને શિશ વિદારયુ, જીત્યા શ્રીભગવાન
સાત પુત્ર એ દૈતના સાહમા. આવ્યા નાખતા બાણ,

તેહેને હણી પ્રભુ દ્વારે આવ્યા, નરકાસુરને થઈ જાણ.
જેષ્ટ પુત્ર બહુ સૈન્ય સઘાથે, આવ્યો દુંદુભી વાતે;
તે પણ હરિયે હાર મનાવ્યો, જીત્યો છે જદુનાથે.
નરકાસુર સજ થઇને આવ્યો, સાથે ઘણુએક સૈન્ય;
કીડીનો પ્રવેશ નહીં, આહાં કેમ આવ્યા કેહે વાણ.
શ્રીકૃષ્ણ કેહે અન્યાય કરિ તેં, આણી બહુ કન્યાય;
તે માટે તુને હણવા કાજે, આવ્યો છો સુણ રાય.
પરસ્પરે બહુ બાણજ વરસે, અતુળ જુદ્ધ થયું જાણ;
સતભામાં કહે શું જુઓ છો, ચક્રે શીશ પડયું ધરણ
નરકાસુરનો શોકજ કીધો, પુરવે તે પૃથ્વી માત;
શ્રીકૃષ્ણ કેહે સતભામાને, તમે કહ્યું તારે કરી ઘાત.
દૈતતણું એ શીશ વિડારયું, વાગાં દેવ નીશાણ;
સુતના સુત લઇ સાહામાં આવી, નરકાસુરની મા જાણ.
છત્રકુંડ ભેટજ મુકીને, નમિયાં પ્રભુને ચરણ;
રાખો રાખો હરિ શરણે આવી, બોલ્યાં દીન વચન.
વિશ્વંભર તમે વિશ્વને પાળો, કહિયે પુરૂપપુરાણ;
મંદભાગી જાણે નહીં તમને, તે ફરે ચારે ખાણ.
નરકાસુરની સ્ત્રી કેહે છે, ક્ષમા કરો અન્યાયે;
આજ્ઞા લઇ સહગમન કીધું, પામ્યા હરિપદ રાયે.
ભગદંતને એ રાજ આપ્યું, આવ્યા હરિ એહેને ધામ;
પંચ શબ્દ તાંહાં વાજાં વાજે, વરતી કૃષ્ણની આણ.
જુએ તો નવનીધ ઘરમાં, ભરયાં કોશ ભંડાર;
સોળ સહસ્ર શત રહે છે, તેહેનાં ઉઘાડયાં આવી દ્વાર,
બાહાર કાઢી જળે સ્નાન કરાવી, પેહેરાવયાં મણગાર;
સુખાસન બેસાડીને, મોકલ્યાં નગ્ર મુઝાર.
દેખી રૂપ શહુ મોહજ પામી, વરયા મને કરી સ્વામી;
સ્તુતિ કરીને પગે લાગાં, રીઝયા અંતરજામી.

ઐરાવત એ ચોંસઠ કહિયે, અવર ગજ બહુ જાણ;
દ્રવ્ય ભરીને ખચર શંગે, મોકલ્યા પુર ભગવાન.
વળી સૈન્ય બહુ શગે, વળાવાને, આપ્યું દુંદુભી વાજે;
ભગદંતને તવ શીખ દેઈ આવ્યા, અમરાપુરી મહારાજ.
આશન બેસાડી પુજન કીધું, તે સંતોષ્યા દેઇ માન;
ઈંદ્ર કેહે કૃતારથ કીધો, આવ્યા શ્રીભગવાન.
કુંડળ છત્ર આપીને શ્રીહરી, બોલ્યા સુખ વચન;
નરકાસુરનું કારજ કીધું, જાણજો એ રાજન.
શીખ લઇ હરી ચાલ્યા તાંહાથી, શતભામા કેહે સ્વામી;
પારજાતનું વૃક્ષ કાંહાં છે, આપો મુજને આંણી.
વાડીમાંથી વૃક્ષ ઉપાડી, લેઈ ચાલ્યા ભગવાન;
ઈંદ્રાણી કેહે કેમ લઇ જાયે, આવ્યા જુધ્યે સુર રાજન.
સ્રીને કહે બેહુ ભાઇ વઢે છે, ઇંદ્રને કેહે એ અજ્ઞાન;
દેહ સહી એમ કેહે છે હારી, શક્ર ગયા પછી હામ.
જીતીને પ્રભુ દ્વારકા આવયા, વાગાં બહુ નિશાણ;
સતભામાની વાડી મધ્યે, વૃક્ષ રોપ્યો એ જાણ.
સહસ્ર પાંખડીનું એ પુલજ, સુગંધ મઘમઘ બેહેકે;
લોક કેહે આનંદ વનથી, લાવયા હરિ જુઓ હેતે.
વિશ્વકર્માને કેહે આહાં કરો, મંડપ વિવિધ વિશાળ;
સોળ સહસ્ર શત હેમ મણિમય, કીધાં છે તાતકાળ.
તેટલાં રૂપ ધરી હરી પરણ્યા, તેટલા ગુરૂ માત તાત;
ચોરી કરી કંસારજ ખાધા, વરત્યો જય જયકાર.
શુકજી કેહે એ રીતે પરણ્યા, સાંભળ પરિક્ષત રાય;
ઘેર ઘેર ચરિત્ર શ્રીકૃષ્ણનાં, પ્રેમે ગાય છે નરનાર.

વલણ.

ગાયછે નરનાર હરિજન, ભજવા શ્રી જદુરાયરે;
ધનદાસના સુત સુત કેહે સુંદર, ઓગણસાઠમો અધ્યાય રે.

અધ્યાય ૬૦ મો.

(કડવું ૧૭૩ મું—રાગ કેદારો)

શુક પરિક્ષતને કેહેછે મોદ, રૂખમણી કૃષ્ણનો સુણો વિનોદ;
સોળ સહસ્રના મણિમય ધામ, મધ્યે રૂખમણી મંદીર શ્યામ[1].
કેસર ચંદનના છંટકાવ, આગણે માણકચોક જડાવ;
સોહે વાટિકા વૃક્ષ રસાળ, તુળસી પુષ્પ વ્રંદાવન સાર.
અગરધુપ સુગંધ બહુ વાયે, એહેવાં મંદિરં અતિ શોભાય;
તાંહાં શ્રીકૃષ્ણજી સેજે બિરાજે, ઉભા રૂખમણી સેવા કાજે.
જડિત મણિમય સેજ અમૂલ, ઉપર સોહે મોતીની ઝુલ;
હીરપાટી ઓસીકાં તળાઇ, સમુદ્રફીણ એવી ચતુરાઇ.
તેપર વસ્ત્ર અનોપમ સાર, તેહેના મુલતણો નહીં પાર;
કંચનપુતળી ચિત્ર વિશાળ, કરમા દીપક રત્નઝગાર.
મંદીર જાળી જગમગ જોત, જાણે ઉગ્યા રવિ શશિ કોટ;
કવિ શું કેહે પરમનિધાન, એહેવી સેજે પોડયા શ્રીભગવાન.

ઢાળ.

ભગવાન એવે સેજે પોહોડયા, રૂખમણી ઢોળે છે વાય;
વિનોદ કરવાની થઇ ઇચ્છા, મનમાંહે જદુરાય.
વૈકુંઠના ગુણ તેહેવા અહીયાં, છે કે નહીં જોઉં મર્મ;
રૂખમણીનું મુખચંદ્ર જોઇને, કેહેવાનું થયું મંન.
સદા વચન પ્રસંન રહે જેહ, કોઇનું સુખ એમ જાણી;
તેહવે શ્રી લક્ષ્મી સાથે, બોલ્યા હરિ હસી વાણી.
શું મોહ પામ્યા અમરૂપ જોઇને, અમો છો સામળવાન;

1. "કામ" ત્રણ ગુ૦ પ્રતો.

ગુણહીણ જાચક થઈ ખાધાં, નવનીત ગોકુળ ગામ.
નદાનંદ કાહાવુ ગોવાળા, ગૌધેન વનમાં ચારી;
રાજછત્ર ચમર નહીં અમને, તમો તો રાજકુમારી.
વનચર અમો વનના વાસી, થીર ન રેહેવું એ પ્રોછાં;
નાહાનપણામાં લાજ અહેવી કાઢી, શુ જોઇ અમને રોજ્યાં.
અમો ઉદાસી છો વિતરાગી, સંસારપર નહીં મંન:
પત્ર લખીને મોકલ્યુ માટે, આવ્યા સતવચંન.
દમઘોષજાન જોવાની ઈચ્છા, એક પંથ બેહુ કામ;
વચન તમારૂ પાળવા માટે, જાણજો એ સાવધાન.
અમારે ન કિચન સાથી, મોહોટા સાથે નહીં મન;
જરાસંઘ જવનની ધાકે, આવ્યા સમુદ્રને શર્ણ.
દંતવક્ર શિશુપાળ રૂપવંત, વરયા નહીં કેમ તેહેને;
તે જોગ છો તમો ભામની, રાજ પોતાનાં જેહેને.
કહાં ગજા ને કહાં અમે, તે પુરે તમારા કોડ:
સમતોલ હોય તાંહાં વિવાહ કીજે, સરએસરખી જોડ.
બાપે કહ્યુ આ કન્યા દીજે, શ્રીકૃષ્ણને એ માન;
રૂખમૈયો કહે નીચ ગોવાળા, કુળહીણ એ અપમાન.
બુધિ ભ્રષ્ટ થઈ બાપ તમારી, એ શુ બોલ્યા તાત;
એહેને કેમ પ્રણામજ કીજે, ઉઠયા એમ કહી વાત.
દમઘોષ સરખા કહીયે રાજા, છત્રપતિ મહીપાળ:
રૂડાં સગાંથી રૂડા એમ કહી, બાંન્ધ્યુ છે વેવીશાળ.
એ લક્ષણે થયું વિરૂપ એહેનુ, ગઇ ભાઇની લાજ;
એટલું કરીને અમ સંગાથે, શુ હતું તમારે કાજ.
સકળ સભામા પોણ કરી આવ્યો, અદ્રષ્ટ સાદે કાંઇ નવ ચાલ્યુ;
એહેન માટે એણે નગ્ર તજીને, બીજૂ પુર વસાવ્યુ.
એહેવા રાજાને તજી કરીને, આવ્યાં રંકને ઘેર;
રૂખમૈયાને માઠું મનાવીને, કરયુ તેસું વેર.
માટે હજીલગી શુ આંહાં અડયુ છે, જુઓ મનવિચારી;

બિજા રાજાને વરવું હોય તો, વરો ભીમકકુમારી.
ગદવચન સાંભળ્યાં જ્યારે, રૂખમણી બીહીનાં મંન;
રામાઅવતારે સીતા તજી તેમ, રખે તજે પડયાં ધર્ણ.
પુષ્પહાર સણગાર પડયાછે, અંગથી હેઠાં ભોમે;
શ્રીકૃષ્ણજીએ મન વિચાર્યું, કરમાણુ મુખ શ્યાને.
સેજથી ઉતરી ચાર ભુજાયે, હરિયે ઊંચલી લીધા;
બે હાથે કરી કેશ સમારયા; નેત્ર મુખ લુહ્યાં તેહેનાં.
આભુષણ લીધાં સહુ વીણી, પોતે શ્રીપરિબ્રહ્મ;
રૂખમણી તોલે કોય ન આવે, પ્રસન થયા કેહે ધન.
વળી વસ્ત્રે કરીને વારો નાખે, સમજાવે ભગવાન;
મેતો હાસ્ય કરયું મુખ જોવા, તે માન્યું સત જાણ.
પ્રસન થઇ સ્વામી સંગે બોલ્યાં, રૂખમણી અમૃતવાણી;
તમે કહ્યું તે સતજ સ્વામી, જાણે વીરલા જ્ઞાની.
ચાર વરણમાં કોણ કરે છે, બીજીવાર વેહેવા રંગ;
તમે કહ્યું હજી શું ગયું છે, બીહીની હું ચિતભંગ.
તે માટે મુને મુરછા આવી, જાણોછો અંતરજામી;
તમને શ્રમ થયો મુજમાટે, ક્ષંમા કરો એ સ્વામી.
શું રૂપ જોઇને મોહ્યાં અમને, એમ કહ્યું ભગવાન;
રવિ શશિને જોતજ આપી, તેજના છો તમો ધામ.
જુગે જુગે અવતાર ધરો છો, શ્વેત રક્ત પીત શ્યામ;
દ્વાપર અંતે રૂપ ધરયું છે, કળીમાં સામળવાન.
વળી કહ્યું ન કિંચન અમને, માયા નહીં વિતરાગ;
સનકાદિક સરખા તમસાથી, ત્રિગુણાતીત તમો નાથ.
માન્ધાતા મુચકુંદ આદે, રાજ તજી ગયાવંન;
રાજને અંતે નરક પડે, માટે સેવે તમારાં ચરણ.
લક્ષ્મીની ઇચ્છા કરે તેતો, માયા જીવ અજ્ઞાની;
સરવ તજી તમને ભજે, તે પરમહંસ કહિયે સ્વામી.
ગુણહીણ અમે નંદના નંદન, નવનીત ખાધાં ચોરી;

કોણ ભાયેગ વ્રજવનિતા કેરૂ, જુઓ નાથ વિચારી.
જાચક થઇ માગ્યું બળીપાસે, પૃથવી પગલાં ત્રણ;
સુતળનું તેહેને રાજ આપ્યું, રહ્યા પોતે શરણાશરણ.
તમે કહ્યું અમે સમુદ્રને શરણે, આવી રહ્યા ભગવંત;
ક્ષીરસાગરમાં સેન કરો છો, શેશશાઈ જસવંત.
વળી કહ્યું કહાં રાજા ને અમો, જુઓ મન વિચારી;
બીજા રાજા ક્ષણભંગુર કહિયે, તમો તો શ્રીઅવિનાશી:
તે માટે માહારાજ મહાપ્રભુ, સર્વ શિરોમણિ સ્વામી;
કોટી બ્રહ્માંડ ફરે રોમ કુપજ, ઘટ ઘટ અંતરજામી.
અહંકારી અભિમાની તેહેના, ઉતરયા છે ગર્વ;
સર્વ રાજાને જીતીને, મુજને લાવ્યા છો સમર્થ.
હરિચરણ વિમુખ નારી, તેહેને વરે શિશુપાળ;
હું તમારી જનમ જનમની, બીજો નહીં ભરથાર.
તમો શ્રી પરિબ્રહ્માજ કહિયે, હું માયા ગુણવંત;
જે જે વચન કહ્યાં તે થાપ્યાં, રીજયાં શ્રીભગવંત.
રૂખમણીને કેહે શ્રીકૃષ્ણ પોતે, ધન બુદ્ધ છે તમારી;
મહારૂં વચન ઉથાપ્યું નહીંતે, હવો રંગરસ ભારી.
કામી પુરૂષને દેહ ન દેખાડીયે, માયામાં થાયે મગંન;
હાસવિનોદ એ રીતે કીધાં, પોતે પ્રાણજીવંન.
શ્રીકૃષ્ણને માયા નહિં લેપે, જુઓ જંન વિચારી;
સોળ શહસ્રમાં કો મોહ ઉપજાવા, સમરથ ન હવી નારી.
અકેકીને દશ પુત્ર એક પુત્રી, અકેકીને સહસ્ર દાસી;
લક્ષ્મી પોતે હરી સેવામાં, પતિવ્રતા ધર્મ રાશી.

વલણ.

પતિવ્રતાના એ ધર્મ છે, શુક કહે સાંભળ રાયરે;
ધનદાસના સુત સુત કહે સુંદર, સાંઠમો અધ્યાયરે.

અધ્યાય ૬૧ મો.

(કડવું ૧૭૪મું—રાગ વેરાડી)

શુક પરિક્ષતને કેહે વાણી, શૌનકને કેહે સુતપુરાણી;
છંપન કોટિ જાદવનો વિસ્તાર, શું કહે જળ્યા અનતઅપાર.
કહિયે લીલા શ્રીગિરિધારી, સોળ સહસ્ર શત આઠ નારી;
એટલાં રૂપ ધરી શ્રીભગવાન, સર્વના પુરે મનોરથ કામ.
કોમળ વાણી વચન મધુર, શ્રીકૃષ્ણ હરે પ્રેમદાનાં મન;
મુગટ કુંડળ મકરાકાર, દેખી મોહ પામી સહુ નાર.
જગમગ જોત મનોહરસાર, હરિને મોહ નહીં જાણે ખલિહાર;
એ રીતે ચાલે ગ્રહસ્થાશ્રમ, રંગરસ ક્રીડા કરે પરિબ્રહ્મ.
દશ પુત્ર ને કન્યા એક, શું કહે જિભ્યા ચરિત્ર અનેક.

ઢાળ.

શુક કેહે ચરિત્ર અનેક છે, થોડે કહુ રાજન;
રૂખમણીના પુત્ર પ્રદ્યુમન, તેહેના અનિરૂધ કહિયે તન.
ભોજકટમાં જનમ થયો છે, મહાવીર વિક્ષાત [૧];
સોળ સહસ્રના પુત્રના પુત્રજ, કોટી કોટી વિસ્તાર.
પૃથ્વી સરસવ ભાર રહી છે, મસ્તકપર ન જણાય;
સહસ્રજિભ્યા સમરથ નહીં, ગુણ કેહેવાને રાય.
રૂખમણીની કન્યા કહિયે, ચારૂમતી તેહેનું નામ;
કૃતવર્માના પુત્રને આપી, વેહેવા રંગ રસમાન.
કન્યાદાન એ પોતે દીધાં, આપ્યું ઘણુ એક વીત;

૧ 'વિક્ષાળ' બા૦ પ્રત

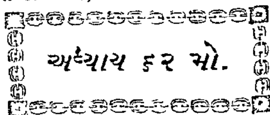
ગજ રથ અશ્વ પેહેરામણી, નમ્યા કહિયે રીત.
પ્રદ્યુમન પરણ્યા રૂખમૈયાની, કન્યા કમળલોચન;
પરિક્ષત પુછે શુકને સ્વામી, એ સંધે ઊપન્યો મંન.
શ્રીકૃષ્ણ સાથે વેર હતું ને, કન્યા કેમ આપી બ્રહ્મ;
તમે કેહેશો એ પુરાણમાં નહીં, હુ કહાંથી કહું રાજંન.
જોગેશ્વર તમે સર્વ જાણોછો, ભૂત ભવિષ મુનીરાય;
તે માટે કૃપા કરીને કહિયે, વિસ્તારી મુહુને વાત.

(શુકવચન):—

રૂખમૈયાયે કન્યાનો જવ, માંડયો સ્વયંવર જાગ;
પ્રદ્યુમન લાવ્યા હરણ કરીને, જીતી સઘળા રામ.
રૂખમૈયાને ગમતું થયું, એ મસે મળશે બેહેન;
તેડાવીને લગ્ન કરયાં છે, મળ્યા રંગ રસ એમ.
ગજ રથ અશ્વ અનેક આપી, નમ્યા હરિને પાય;
વિદા થઇને ચાલ્યા તાંહાથી, જીતી જાદવરાય.
રૂખમણીયે રૂખમૈયાને કહ્યું, અનિરૂધ વેરે માન;
પુત્રની પુત્રી સુલોચના, એ આપી છે તવ જાણ.
શ્રીકૃષ્ણને ગમતી નહીં વાતજ, વિરોધનો છે ઠામ;
લક્ષ્મીયે આવી કહ્યુ ત્યારે, માન્યું વચન ભગવાન.
વેહેવાનો આરંભજ માંડયો, હરખ અતિઘણો મંન;
રૂખમૈયે ભલી શોભા કરી છે, મંડપ મણિમય રમ્ય.
પત્ર લખી ભૂપ એહેની પાસાના, તેડાવ્યા થઇ ભીડ;
શ્રીકૃષ્ણને લગ્નપત્રિકા આવી, શીઘ્ર થયા જદુવીર,
વેહેવાને પ્રભુ હરખ સાથે, નિસરયા કહાડી જાન;
નગ્રનિવાસી લોક તેડયા, વિને કરી ઘણું માન.
છપન કોડ જાદવ સંગ લીધા, અવર બહુ રાજંન;
ચતુરંગણી સેન્યા શોભતી, ગજરથ વાજે નિશાણ.

એ રીતે પ્રભુ જાન લઇને; આવ્યા નગર મુજાર;
રૂખમૈયે ઘણું માન દઇને, ઉતારયા ભલે ઠામ.
અનિરૂધને કન્યા પરણાવી, ઉમંગ ઘણો અતિ મંન;
ચોરી સરી કંસારજ આધા, પરવારયા કરી લગંન.
સભાસહિત પરધાન સંઘાતે, બેઠાછે રાજંન;
તેહેવે સમે બળભદ્ર સભામાં, આવ્યા છે આદરમાન.
કલંક દેશના ભૂપ કેહે છે, રૂખમૈયાને વાત;
વેહેવાઈ તમારા રમી જાણે, માટે સમસ્ત રમીયે આજ.
રૂખમૈયો કેહે જુવટ રમિયે, ભરો મુઠ તમો રામ;
શત શહસ્ત્ર દશ શહસ્ત્ર લગો, ચઢયા દ્રવ્ય તે લક્ષ પ્રમાણુ.
રમત રમતાં હળધર જીત્યા, માને નહીં રાય મુઢ;
સભા સહુ રૂખમૈયાની, શેશ બોલ્યા નહીં દ્રઢ.
એ રમતાં દશ ક્રોડજ સુધી, ચડયા રામ થઇ જીત;
તોહે કેહે રૂખમૈયો જીત્યો, દુષ્ટ સભા એ રીત.
તેહેવે સમે વ્યોમ વાણી થઇ છે, જીત્યા સહી બળિભદ્ર;
રૂખમૈયો કેહે વાણી વૃથા થઇ, માને નહીં લાવો દ્રવ.
પાસે બેઠા તે હસીને કેહે છે, રમી શું જાણે ગોવાળ;
સભામધ્યે એમ હાસ્ય કરયું ત્યારે, ક્રોધ ચડયો છે દયાળ.
શ્રીકૃષ્ણનાં દરશણને કારણ, દેવ વિમાનની ભીડ;
હોનાર છે તેહેને કોણજ રાખે, એમ કેહે જદુવીર.
એહેવા દુષ્ટને હણવા કાજે, આવ્યા છૈં અમો જાણ;.
રૂખમૈયાને મસ્તક મારી, ભોગળ કહાડયા પ્રાણ.
હસી કહ્યું તેહેના દાંતજ પાડયા, પુરી જેણે કુડી સાખ;
ચડથકો તેહેની જિહ્વા કહાડી, નાહાડી સભા પડી હાક.
રૂખમણીયે મન જાણ્યું ત્યારે, બોલ્યાં નહીં કરી ધીર;
શ્રીકૃષ્ણને બળભદ્રે કહ્યું તવ, શીઘ્રે ચયા જદુવીર.
વહુવર લેઈ સહુ જાન સગાતે, આવ્યા પુર ભગવાન;

જાન સહુને આદર સાથે, વિદાય કરી ગઈ ઠામ.
શુકજી કેહે શ્રીહરિની લીલા, સાંભળ પરીક્ષતરાય;
સુંદર હરિનો દાસ કેહે, થયો એકસટમો અધ્યાય.

અધ્યાય ૬૨ મો.

(કડવું ૧૭૫મું—રાગ કેદારો)

પરિક્ષત પુછે મસ્તક નામી, ઓખા અનિરૂધને કેમ પામે
સુકદેવ કેહે સુણ રાયે, બાણાસુર શિવનો ભક્ત કેહેવાયે.
પંચાગ્નિસેવા ધરયું ધ્યાન, કરયું ઊંધે મસ્તકે ધુમ્રપાન;
તપ આચરયું છે બહુ દીન, પછે ભોળાનાથ થયા છે પ્રસંન.

ઢાલ.

પ્રસન થયા શિવશંકર ભોળા, ત્રુઠયા ઉમયા સ્વામી;
સહસ્ર હાથ બહુ બળજ આપ્યું, એ જાણજો મન જ્ઞાની.
પરવત સરખા નાખે મસળી, અતુળ બળ એનું જાણ;
સહસ હાથે તાળ મૃદંગ વાગે, નૃત્ય કરે ગાય ગાન.
તેણે કરી શિવ રીઝયા મનસું, માગો વળી વરદાન;
બાણાસુર કેહે માહારા નગરની, રક્ષા કરો ભગવાન.
તે માટે શિવ રક્ષા કરે છે, શોણીતપુર વિક્ષાત;
નગરની પુઠે ચોકી કરે છે, શિવજી તાંહાં દિનરાત.
ત્રીજીવાર જઈ જુદ્ધજ માંડયું, જોયું મેં ત્રૈલોક;
મુજ સમોવડ ન રહે ઉભો, તમવિના બીજો ફોક.
સહસ્ર હાથને શું જ કીજે, મિથ્યા વહુ એ ભાર;
તમો કેહેશો મેં વરજ આપ્યો, આવો મુજ સંઘાથ.
અંતરજામીએ જાણ્યું મનમાં, એ છે ખળનાં કામ;

શિવ કેહે હું સરખા તમને, આવી મળશે જાણ.
ધજાકેત પડશે તાહારો, ત્યારે જાણજે આવ્યો મુજ માટ;
હરખ પામી ઘેર આવ્યો, જુઓ તેહેની વાટ.
એક દિવસ ઉમયાસંગ શિવજી, કીડા કરે છે વંન;
પારવતીનાં દરશણને આવ્યાં, ઓખા વહેવળ મંન.
ઉમયા કેહે છે ઓખાબાઈને, પોહોંચશે મનની આશ;
થોડા દિવસમાં મળશે તુજને, સ્વપનમાં ભરથાર.
તેજ તાહારો સ્વામી થાશે, માહાપુરૂષ ગુણવંત;
વૈશાખ સુદ દ્વાદશીને દીને, માનજો સત સત.
વચન અંબાના સાંભળી તાંહાંથી, આવ્યાં છે અતઃપુર માંહે;
કૈભાંડની તનયા સેવામાં, ચિત્રલેહા તાંહે.
પારવતીયે કહ્યો છે તે દિન, રમી ગયો માહાપુર્ષ:
મધ્ય નિશાયે જાગી જોયું તો. દીઠા નહીં બાઈયે કંથ.
કાંહાં ગયા સ્વામી કેહેતી ઉઠી, કરતી બહુ રૂદન;
ચિત્રલેહાં કેહે શું છે બાઈ, જાણ્યું ગમીયે મન.
ઓખા કેહે તેજપુંજ આવી, રમી ગયો કો વીર:
એ પર મુજને આણી આપો, નહિંતર તજું આ છીર.
દુ:ખસાગરમાં નાખી ગયા છે, અધરઅમૃત પાઈ;
તુંથી કારજ થશે માટે, આણી આપો મુને બાઈ.
સખી કેહે કેહેવો છે તે વીર. દેખાડ આપુ આણી:
ઓખા કેહે નામઠામ ન જાણું, કેહીપેર કહુ મુજ સ્વામી
સરસ્વતીનો અવતાર છે માટે; ચિત્રલેહા લખે સાર;
સાત દિવસમાં લખી દેખાડ્યું, સ્વર્ગ મૃત્યુ પાતાળ.
પટ દેખાડયો આણી ત્યારે, માન્યુ નહીં બાઇનુ મન;
ચિત્રલેહા કેહે લખવું રહ્યું છે, દ્વારીકા પાવંન.
છપન કોડ જાદવ લખીયા, શ્રીકૃષ્ણનો પરિવાર;
અનિરૂધ લખતાં દીઠાં બાઈયે, લજ્યા ધરી તેણે ઠાર.
મુગટ કુંડળ કટિ પીતાંબર, માહામનોહર રૂપ;

એ ધુરતે માહારૂં મન હરયું છે, આણી આપો બાઇ તુલ
ચિત્રલેહા કેહે કોણ પ્રકારે, જાઉં દ્વારીકા ગામ;
ચક્રસુદરશણ ફરતું રહે છે, જઇ જોઉં જો થાય કામ.
એહેવું કહી તતક્ષણ ચાલ્યાં, આકાશ માર્ગે તાંહે;
ખટ ઘડીમાં આવી પોહોતી, ગોમતીસંગમ જહિ.
વિચારયું કેમ જાશે તાંહાં, સ્નાન કરે ઋષી દેવ;
નારદજી કેહે કેમ પધારયાં, કહો બાઇ અત્યેવ.
ચિત્રલેહા કેહે શોણિતપુરથી, આવી છો મહારાજ;
બાણાસુરની તનયા તેને, સ્વપ્ન લીધું એ કાજ.
અનિરૂધ સાથે ભોગ વિલાસજ, એણે હરયું તેહેનું મંન;
તે માટે કેમ કારજ થાશે, ભલે મળ્યા મુનિજંન.
નારદજીયે મન વિચારયું, થાશે જુદ્ધ તાંહાં સોય;
તામસી વિદ્યા આપી ઋષિયે, દેખે નહીં જાઓ કોય.
કરજોડી નમસ્કાર કરીને, ગયાં છે તેણે ઠામ;
સોળસહસ્ત્રનાં મંદિર મધ્યે, રૂખમણી જાંહાં શ્રીભગવાન.
તે મધ્યે પદ્યુમનનુ ઘર છે, અનીરૂધ જાંહાં રેહે છે;
તેજપુંજ કઇ લલના ઊભી, નૃત્ય તાંહાંય કરે છે.
તે સમે તાંહાં આવી જોયું, બેઠા છે અનિરૂધ;
ઓખા સાથે રમી ગયા તે, સંભારે હ્રદયા મધ.
ચિત્રલેહાયે મોહ પમાડી, વિદાય કીધી લલના;
અનિરૂધને કેહે ચિરંજીવી રહો, પોહોચે મનોરથ મનના.
અનિરૂધ કેહે તું કોણે ઇહાં, આવી છે શું કાજ;
પ્રતિઉત્તર કેહે લેવા તમને, આવી છો મહારાજ.
બળીનો સુત બાણાસુર કહિયે, માહાવીર વિખ્યાત;
તેહેની તનયા ઓખાબાઇસું, રમી ગયા તમો રાત.
તમ પાખે પ્રાણ ન રાખે, ચાલો તાંહાં રાજંન;
અનિરૂધ કેહે દૈતની કન્યા, કેમ માને મુજ મંન.

ચિત્રલેહા કેહે સાંભળો રાજા, પિતામહની વાત;
નરકાસુરની સોળ સહસ્ર ક, લાવ્યા છે કઇ જાત.
વચન સાંભળી અનિરૂધ બોલ્યા, લેઇ જાઓ મુને તુર્ત;
તેહેને સ્વપ્ન થયું તેહેવું મુજને, માનો એ સત મત.
લેઈ અનિરૂધને જાય છે એહેવે, ચક્ર મળ્યું તવ જાણ;
નારદનું સમરણ કરયું ત્યારે, આવ્યા છે તેણે ઠામ.
દેવ કારજ લેઇ જાય છે એહેને, જાતાં વારસો મા કોય;
નારદજીના વચન સાંભળી, ચક્ર ગયુ ફરી સોય.
તતક્ષણ ચિત્રલેહા લેઇ આવી, ઓખાને મંદીર.
ઓળખી લે બાઈ સ્વામી તાહારો, અનિરૂધ એ મહાવીર.
દેખીને ઘણું હરખજ પામી, દીધાં છે આદરમાન:
સ્તુતી કરીને પગે લાગાં, રાખ્યુ તેનું ધ્યાન
ચિત્રલેહા કેહે મોહોટું ભાગ્યેગ, વર છે રૂપનિધાન.
એની સાથે ક્રીડા કીજે, ગણો સમાધાન
મસરો ત્રણ લોકના સ્વામી, એ ભાગ્યેગ શુ નાહાનુ;
ઓખા કેહે ધંન ધંન તુજને, એ વર તુથી પામુ.
તેલ મરદન કરી સ્નાન કરાવ્યું, ભુષણ બહુ વિધિ અંગ.
આસન બેસાડી ગાંધ્રવવેહેવા, કરયો છે રસરંગ.
હાસ્યવિનોદ ચોપટ રમે, દેખી સેવક કરે એમ વાત;
કીડીનો પ્રવેશ નહીં, આંહાં આવ્યો કોણ વાટ.
જે પુરૂષની સંગે રમે નારી, તેહેના રૂપ હોએ જાંન;
તે માટે એ ઓખાબાઇનુ, દીસે છે એહેવું ચીન.
બાણાસુરને કહિયે નહિતર, આણશે આપણો અંત:
તતક્ષણ આવી કહ્યુ છે ત્યારે, કોપ્યા છે શય બળવંત.
રખેવાળ તમે શુંયજ રાખ્યુ, આવ્યો તે કોણ વાટ;
સેવક કેહે સ્વામી કારણ કહિયે, ધીરયાં નહીં ક્ષણુંમાત્ર.
ધજાકેત પડયા તવ જાણ્યુ, હોશે કો બળવંત;

લક્ષ જોધ્યાને આજ્ઞા આપી, કરો તેનું જુદ્ધ.
આવતાં દેખી ભોગળ લેઇને, ઉઠયો છે અનિરૂધ;
જુદ્ધ કરી સહુ ઠામજ મારયા, પોહોતી વાત તે તુર્ત.
કોંભાડને આજ્ઞા કરી રાયે, કરો તેનું જુદ્ધ;
રથે બેસીને સૈન્ય સગાતે, આવ્યા જાંહાં અનિરૂધ.
દેખી કટકને ઓખા કહે છે, નાથડિયા ભરથાર;
કેમ વઢશો કરી મેન્યજ આવ્યું, વેરી થયો મુજ તાત.
મેં એનુ તાંહાં શું વણસાડયું, શો કરયો મેં અન્યાય;
પારવતીયે આપ્યો છે વર, સમજે કે નહીં એ રાય.
મૃગતણાં બહુ ટોળાં તેહેમાં, કેસરી પ્રગટયો એક;
તે આગળ શુ પ્રાક્રમ એહેનું, વિનતા જુઓ વિવેક.
કાલાવાલાએ નહીં છૂટીયે, તું તો ઘેહેલી નાર;
તારા પિતાયે મોકલ્યા તે, માહારે લેખે ચાર.
એમ કહી ઘર બાહારજ આવ્યા, થાયેછે બહુ સંગ્રામ;
સેન્યા સહિત જીતીને ઘાયેલ, કીધા છે પરધાન.
એ સમાચાર જાણીને આવ્યા, બાણાસુર રાજંન;
કોંભાંડ કેહે સ્વામી કારણ કહીયે, જુઓ વિચારી મંન.
શક્ર તોલે પ્રાક્રમ છે એહેનું, શું વિખાણું વાત;
તેમાટે કહ્યું માનો એતો, પુજ ચયો કેમ થાયે ઘાત.
બાણાસુર કેહે શું જુઓછો, એ કહિયે માહા અન્યાયે;
વજીર કહે એ ગાંધ્રવવેવાહ, કીધો છે કન્યાયે.
શસ્ત્રઅસ્ત્ર બહુ બાણુજ વરષે, એકના લક્ષજ થાય;
એવી પેરે જુદ્ધ બહુ થયું, શું કહું સંખ્યાય.
ખડક ખેડા અસ્ત્રશસ્ત્રજ, સાંગને ગઠનાંળ;
અનિરૂધ સહુને પુરા પડે છે, મહાવીર વીકરાળ.
ચિત્રલેહાયે નારદ સંભારયા, તે આવ્યા તતક્ષણ;
બીહીશમો તું અનિરૂધ, તાહારે માથે છે પરિબ્રહ્મ.

અનિરૂધ કેહે સ્વામી તમ પ્રતાપે, છત્યા છે બહુ વીર;
એમ કહી ફરી જુદ્ધ કીધું, રાય આવ્યા સમર.
જુદ્ધ કરતાં રાયે અનીરૂધને, ધરી લીધા તતક્ષણ;
નાગાસ્ત્રે બંધન કરી, જીતી ચાલ્યા છે રાજન.
ઓખા કેહે હવે શું યત્ન કરવું, વેરી થયો મુજ બાપ;
બાળક જાણી દયા ન આણી, એમ કહી કરે વિલાપ.
એ સમાચાર લેઈને ચાલ્યા, નારદજી તતક્ષણ;
જુદ્ધ બહુ પેરે થાશે, આવશે અશરણાશરણ

વલણ.

આવશે ભગવાન એહેવું, શુક કેહે સાંભળ રાયરે:
ધનદાસના સુત સુત કેહે સુદર, બાસેઠમો અધ્યાયરે.

અધ્યાય ૬૩ મો.

(કડવું ૧૭૬ મું—રાગ સામેરી)

કેહે ભુપતિને શુકજોગી, સુણ રાય હરિકથારસ ભોગી;
રૂખમણી ચિંતા કરેછે મંન, જુઓ કોઈ આંહાંથી લઇ ગયુછે તન
મોટી અગ્રજ કહિયે વાત, ચિંતા શી કરો એમ કહે છે નાથ.

ઢાળ.

ચિંતા શી કરો ભામની, એહેવે આવ્યા નારદ દેવ:
આદરમાન બહુ પેરે દીધા, બોલ્યા હરિ તતખેવ
ત્રણ લોકમાં ગમન તમારૂ, અનિરૂધની કયહુ ભાળ:
શુ બેઠા મુનિ કેહે બાંધ્યા છે, શોણિતપુર ભૂપાળ.
ચિત્રલેહા લઇ ગઇ છે એહેને. આકાશ મારગે ધન્ય:

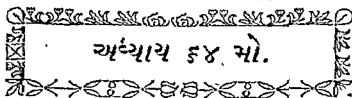
બાણાસુરની તનયા સાથે, ગાંધર્વ વેહેવા કીધો બ્રહ્મ.
જુદ્ધ ઘણું કીધું તમપુત્રે, પણ બાણાસુર બળવાન;
નાગાઅસ્ત્રે અનિરૂધને બાંધી, રાખ્યા છે વસમે ઠામ.
શ્રીકૃષ્ણનુ મન નારદ કહિયે, પરભારી સુણી વાત;
સૈન્ય સહુ સજ કરીને ચાલ્યા, વાજ્યા નિશાણે ઘાય.
દશ ક્ષોહેણી સૈન્યા સગાથે, ચડયા છે જાદવરાય;
પ્રદ્યુમન સૈન્યાના નાયક કહિયે, ગદ ને સાંબ કુમાર.
ગરૂડપર શ્રીકૃષ્ણ ને હળધર, બેઠા છે બેહુ વીર;
ચતુરગણી સૈન્યા આગળ, થઇ મારગમાં ભીડ.
એ રીતે પ્રભુ આવી પોહોતા, વાગાં બહુ રણતૂર;
વાડી ઉખાડી નગ્ર વીટીને, પડયા છે જાદવ શુર.
બાહારનાં પુરની ભાંજી અટાળી, દગ્ધ કરયુ તવ જાણ;
બાણાસુરને જાણ થયું તવ, સૈન્ય કરયું સાવધાન.
દશ ક્ષોણી સૈન્ય સગાથે, નીસરયા છે રાજાન;
મોર ઉપર છે સ્વામીકાર્તિક, નંદી ઉપર શિવ બ્રહ્મ
ગનસુખ આવી રહયા ઉભા, બેહુ ગમાથી જાણ;
ભુત પિશાચ શિવની સેન્યા, થાયેછે બહુ સંગ્રામ.
શિવજીને ભગવાનજ પોતે, સાત્યકી ને બાણાસુર;
બળિભદ્ર ને કૌભાંડ બેહુયે, માહા બળ ભરપુર.
પ્રદ્યુમન સ્વામીકાર્તિક એ રીતે, પરસ્પર જુદ્ધ વિશેષ;
શસ્ત્ર અસ્ત્ર બહુ બાણજ વરસે, દેવ વિમાનની ભીડ.
શિવજી ને ભગવાન બેહું, મુકે બહુ વિધ બાણ;
પીનાકપાણી સારંગપાણી, વાયુ પર્વતરુ એમ જાણ.
સર્પઅસ્ત્ર ગરૂડઅસ્ત્ર, આગ્ન તાંહાં પરજન;
પરસ્પર હારે નહીં બેહુએ, વિચારયુ પ્રભુ મંન.
મોહાસ્ત્રેકરી મોહ પમાડયા, શિવજી નદીપર જાણ;
જીતીને પ્રભુ જુદ્ધને આવ્યા, જાંહાં છે બાણાસુર રાન

અશ્વ સહસ્ર એ રથે જોડયા, માહા વીર વિકાળ;
પાંચશે બાણ એકવારે મુકયાં, જેવા કૃતાંત કાળ.
શ્રીકૃષ્ણજીએ આવતાં છેદ્યાં, ભાંજ્યો તેનો રથ;
પાંચજન્ય એ શંખ વજાડયો, જીત્યા પ્રભુ સમરથ.
નગ્ન થઇને કોટરા આવી, બાણાસુરની માય;
શ્રીકૃષ્ણજી ઉફરાટા એહેવે, નાઠો નગરમાં રાય.
બળભદ્રે કોભાંડ નસાડયો, પ્રદ્યુમને કાર્તિકસ્વામ;
એ રીતે પ્રભુની જીત થઇ છે, વાગાં બહુ નીશાણ.
એહેવે શિવજી આળસ મોડી, જાગ્યા છે રણમાંહિં;
મુખબગાસું ખાતાં તરિયો, નીસરયો તવ તાંહિં:
ત્રણ મસ્તક ત્રણ નાસિકા, નેત્ર છ ને છ હાથ;
તરિયો કેહે મુહુને આજ્ઞા દીજે, બાળી કરૂં સહુ રાખ.
મેરૂની જેહેો શિખર બાળી, એહેવો એ બળવાન;
શિવ કેહે એહેના સૈન્યમાં જઇને, કરો સહુને હેરાન.
આજ્ઞા લેઇ પેહેલાં શેષને અગે, ચહડયો છે તસશરીર;
ત્રાહે ત્રાહે માહારૂં અંગ બળે છે, રાખોજી શ્રી જુગદીશ.
શ્રીકૃષ્ણ કેહે એહેને શિક્ષા કરૂં, ધીર ધરો મન કરો દ્રઢ;
નારાયણજ્વર તુરત આવી, લાગો તરિયાને પુઠ.
સ્વર્ગ મૃત્યુ પાતાલ ફરયો, એહેને કોઇ ન રાખે શર્ણ;
શ્રીકૃષ્ણને ચરણે નમી કેહે, રાખો પ્રાણજીવન.
તમારે જ્વરે તસ કરયો મુને, શરણ આવ્યો હું દીન;
સ્તુતિ ઘણી કરી તરિયાયે, તમો કહિયે પરીબ્રહ્મ.
બ્રહ્મરૂપ તમો સરજો પાળો, શિવ રૂપે સંઘાર;
સચ્ચિદાનંદ રહ્યા છો વ્યાપી, તમથી નહીં કો સંસાર.
તમને મુકીને અન્યને ભજશ, તને પીડશે જ્વર બ્રહ્મ;
હું તો તમારે શરણે આવ્યો, મુહુને પીડા હોયે કેમ.

દયાનિધિ ભગવાન કેહે છે, સાંભળો તરિયાજી ધંન્ય;
તાહારો માહારે સવાદ ગાશે, સાંભળશે એકેમંન.
તેહને ઘેર તું જાઇશમો, એ આપો મુજને વચંન;
વચન આપી તરિયો ગયો તહાંથી, નમી પ્રભુને ચર્ણ.
એહવે બાણાસુર સૈન્ય લઇ આવ્યો, રથે બેસી સાવધાન;
અસ્ત્ર શસ્ત્ર બહુ બાણજ વરસે, થાયે છે સંગ્રામ.
શ્રીકૃષ્ણે તે મન વિચારયુ, ઉતારૂં એહેનો ભાર;
ચક્રે કરીને હાથજ છેદયા, વૃક્ષતણી જેમ ડાળ.
તે સમે આવ્યા શિવ તાંહાં, સ્તુતિ કરે હરિની તાંહે;
અભયવર આપ્યો હરિ મે એહેને, તે કેમ મિથ્યા થાયે.
તમે કહ્યું પ્રેહેલાદનો વંશજ, મારવો નહીં કહું ગદ;
દયાનિધિ ભગવાન કેહે છે, ઉતારયો એહેનો મદ.
હંસે બેસી અજ આવ્યા છે, કેહે માહોમાહા શી રાઢ;
હરિ હરનો મેળાપ કરી અજ, ગયા પોતાને ઠાર.
ચાર ભુજ રાખ્યા છે તેહેના, માન્યું બ્રહ્મવચંન;
આપ સરીખો કીધો હરિયે, શિવ થયા પ્રસંન.
રથે બેસાડી વહુવર લાવ્યા, શોભા ઘણી સાથે રાય;
શ્રીકૃષ્ણને આવી ચરણે લાગો, ક્ષમા કરો અન્યાય.
પેહેરામણી મનગમતી કીધી, ગજરથ અશ્વ અપાર;
અક્ષોણી સૈન્યા આપી રાયે, વળાવ્યા ભલી ભાત.
મળી શિવને દ્વારિકા આવ્યા, વાજયાં જીત નીશાણ;
સૈન્ય સહુને આદર સાથે, વળાવ્યાં દેઇ માન.
ઓખા અનિરૂધનો વેહેવા, સાંભળે જે ગાંશે;
તેહેને જવર પીડા નહીં, ત્રિવિધ તાપ સહુ જાશે.

વલણ.

માનજો વિશ્વાસ એ, શુક કેહે સાંભળ રાયરે;
ધનદાસના સુત સુત કેહે સુંદર, ત્રેસટમો અધ્યાયરે.

અધ્યાય ૬૪ મો.

(કડવું ૧૭૭મું—રાગ કેદારો)

શુક કેહે સાંભળ ભૂપ, જે કહું એકે ચીત;
વળી કહું નારાયણ લીલા, સંક્ષેપે કરી પ્રોત.

ઢાળ

સંક્ષેપે કરી ત્રણુને, કહુ કથા રાજન;
નગ્રમાંથી બાળક સંગે, નીસરયા પ્રદ્યુમન.
સાંબકુમાર ને ગદ ભાનુ, ચાલ્યા રમતા વંન;
રમતાં રમતાં વાડી મધ્યે, આવ્યા થયો છે શ્રમ.
તૃષા લાગી જળની, જોતા ફરે છે રાજન;
જુએ તો એક કૂપ મધ્યે, દીઠા કરકુટ તાંહાંય.
કાહાડવાને સોંડયાં બાળક, દયા થઇ જદુવીર;
સમુદ્રમાં એને મુકીયે, અહીં કષ્ટ પામે જીવ.
દોરડાં ચર્મનાં વળી બાંધી, તાણે સહસ્રક બાળ;
તલમાત્ર તાંહાથી ખસે નહીં, એહેવી પુષ્ટ તેહેની કાય.
સભા મધ્યે જઇ કહ્યું, તવ આવ્યા શ્રીભગવાન;
કર વધારી વામ હાથે, કાહાડયો ભાગ્યનિધાન.
સ્પર્ષ કરતાં દિવ્ય દેહે થઇ, મુગટ કુંડળ સાર;
પ્રક્રમાં કરી નમ્યો ચરણે, સ્તુતિ ઘણીકરી રાય.
આદ્ય અંત ને મધ્ય તમ વિના, અવર નહીં કો શ્યામ;
મુજ દિન ઉપર ઘણી કોપા કરી, આવ્યા છો ભગવાન.
નગ્રનિવાસી લોક જાદવ, જુએ ઉભા તેહ;
તે દેખતાં પ્રભુએ કહ્યું, કેમ પામ્યો કરકુટ દેહ.

અંતરજામી જાણો છો, પણ આગન્યા ધરૂં શીશ;
પ્રણામ કરીને વધ્યા વાણી, સાંભળો શ્રીજુગદીશ.
પૂર્વે હુતો હું નગરનો રાજા, કરયાં મેં બહુ દાન;
ગજ રથ અશ્વ ગૌ ભોમી વિપ્રને, આપી છે અપ્રાણ.
વસ્ત્ર સોવ્રણ લીલ આદે, સદાવરતે અંન;
જન્મ સઘળો એમ ગ ા, સ્વામી કરતાં મુને પુન્ય.
તારાની કો કરે ગણના, મેઘના બિંદુ સોય;
પણ ગૌવનું લેખું નહીં, શું કહું મુખથી જોય.
સોવ્રણ શીંગી રૂપાંખુરી, બૂપણ, નવી પ્રિય વચ્છ શ્રાથ;
વેહેર સરોવર કૂપ એ રીતે, ધર્મ કરયા વિપ્રને નાથ.
એક ગાય આપી વિપ્રને, ભળી ટોળાંમાંહે બીજે દીન;
વહતા વહતા આવ્યા બ્રાહ્મણ, સમજે નહીં તે કેમ.
એક સહસ્રની લક્ષ સૂધી, દેવામાડી રમ્ય;
બ્રાહ્મણ કેહે અમો એજ લેશું, મુકી ગયા બેહુ બ્રહ્મ.
તે માટે જમદૂત અંતે, લઇ ગયા શૂન્ય;
ધર્મ કેહે ચિત્રગુપ્તને, એહેનું જુઓ પાપને પુન્ય.
ચિત્રગુપ્ત કેહે સાંભળો, એહેના પુન્યનો નહીં પાર;
બ્રાહ્મણ બેહુ ગયા રોપે, પાતક એ મહારાજ.
ધર્મ કેહે પેહેલાં પાપ કે પુન્ય, ભોગવશો રાજંન;
મે કહ્યું થોડું પાતક પેહેલું, ભોગવું એ જન્મ.
તે માટે કરકટ દેહ ધરી, પડયો વરસ હજાર;
તમ પ્રતાપે છુટયો સ્વામી, પોહોતા મનોરથ આજ.
એમ કહીને નમ્યા એહેવે, આવ્યું દિવ્ય વિમાન;
તેપર બેસી ગયા વૈકુંઠ, વાજતે નિશાણ.
શ્રીકૃષ્ણ કેહે સુણો જાદવના તન, સાંભળ્યું એ પ્રશ્ન;
બ્રાહ્મણોને કો દુભવશે, તે પામશે બહુ કષ્ટ.
બ્રાહ્મણનો અંશ હળાહળ વિષ, પચે નહીં કેહે ઇશ;

જે વિષ ખાયે તે મરે, એ તો શોધે પરિયાં વીસ.
વૃતિ આપી લીયે પાછી, પડે આંસુ લોમ;
જેટલી રજ ભીંજે તેટલાં, વરસ કરમી ભોગ
જુઓ પાતકનો કહુ લેશ નહીં, તોયે વળગ્યુ આવી રાય;
સર્વને શીખામણુહવી, પ્રભુ આવ્યા લેઈ પરિવાર ૬

વલણ.

જાદવના સહુ કુવર આવ્યા, શુક કેહે સુણુ રાયરે;
ધનદાસના સુત સુત કેહે સુદર, ચોસેટમો અધ્યાયરે.

અધ્યાય ૬૫ મો.

(કડવું ૧૭૮ મું—રાગ કેદારો)

શુકદેવ વદા છે વચન, સાંભળ પરિક્ષત માહારાજન;
નદ જસોદા વ્રજનો નાથ, મળવા જુએ હરિની વાટ.
એકવાર આવે તો મળીયે, શુ માયા છેક તોડી હરીયે;
અંતરજામીએ જાણ્યુ મન, મુને અવકાશ નહીં કેમ
ઈચ્છા બળભદ્રને થઇ જાણુ, હું નીરખુ ગોકુળ ગામ;
જન્મભોમ જોઊ એકવાર, રથ સજ કીધો તેણીવાર

ઢાળ.

સજ કરાવી બેઠા રથપર, આવ્યા વૃદાવન;
ગોકુળનાં એ વૃક્ષ દેખી, હરખ્યા છે ઘણુ મન.
સાંભળી વ્રજવાસી માહામાં, મળ્યા આવી પ્રેમ;
શ્રીકૃષ્ણુના સમાચાર પેહેલા, પુછે કુશળીક્ષેમ

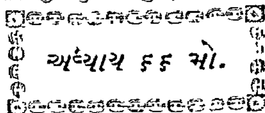
તાંહાંથકી રથ આવો છુટો, નંદ રેહે જે ઠામ;
દંડવત કરતા જઈ મળ્યા, નંદને બળરામ.
આલિંગન દઇ ખોળે બેસાડયા, હજો પુત્ર કલ્યાણ;
જસોદાજી મળ્યા આવી, હરખ અતિઘણો મનજાણ.
આદરમાન બહુ પેરે દીધાં, સંતોખ્યા ભલીભાત;
શ્રીકૃષ્ણના સમાચાર પ્રેમે, પુછે જસોદામાત.
કંસહણીને છોડાવ્યા, માતતાત સુંદરશ્યામ;
જાદવ કુળને સુખ હવુ, ભલું કરયું છે એ કામ.
ઘણા દિવસ એમ વહિગયા, અમો જોઉ જીવનની વાટ;
ચકોર ઇચ્છે ચંદ્રને, તેમ મળવાની કરૂ આશ.
વસુદેવ દેવકી આદે સહુકો, કુશળ છે કહો તન;
કયારે અમને સંભારે કે, નહીં પ્રાણજીવન.
એમ કહીને નેત્રથી તવ, પડી આંસુધાર;
જસોદાના પ્રેમ આગળ, હવી ન હોયે માત.
બળભદ્ર કેહે સહુ કુશળ છે, હરિ મળવાને કરે હેત;
એકવાર તમને મળશે માતા, જાણજો કુરૂક્ષેત્ર.
એહેવું કહી સમાધાન કરે એહેવે, આવી છે વ્રજનાર;
બળીભદ્રને જોઇ હરખ પામી, પુછયા સહુ સમાચાર.
શ્રીકૃષ્ણજીયે કહ્યું હોય કાંઇ, કહો અમને રામ;
કો વેળા અમને સંભારે કે, તજી માયા રામ.
રાજસુખમાં ભુલ્યા છે, અમને સંભારે તે શીદ;
બળભદ્ર કેહે એકવાર તમને, મળશે શ્રીજગદીશ.
મધુમાસ તાંહાં રહ્યા છે, રમે ગોપીસંગે શેષ;
વન ને ઉપવન હરિનાં, જુએ ચરિત્ર વિશેષ.
વરૂણે ભેટજ મોકલી, વરૂ સુરાપાન;
પાન કરતાં મદીર ચઢી, રમે ગાય ગોપી રામ.
પૃથ્વી સરસવભાવ જેહેના, મસ્તકપર ન જણાય;

એહેવા એ શેષશાઇ જિભ્યા, સેહેસ્ત્ર હરિગુણ ગાય.
ઊષ્ણકાળે જળક્રીડા કરવા, ઇચ્છા થઈ શેષ જારે;
જમુનાજી તેડયાં પાસે, આવે નહિં ચઢયો ક્રોધ તાહારે.
આયુધનુ સમરણ કર્યું તે, આવી ઉભું સંગ;
હળ ઘાલીને તાણ્યું એહેને, કરૂં હું શતખંડ.
કાલિંદી દિવ્ય દેહ ધરીને, આવી નમિયાં પાય;
સ્તુતિ ઘણી કરી શેષની, ક્ષમા કરો અન્યાય.
જળક્રીડા કરી શેષ પ્રસન્ન થયા, કેહે સૂરજદેહા ધન;
સ્નાનથી પ્રાણી દુસ્તર તરે, ને પામે સ્વર્ગસદંન.
ધંન જમના ધંન એ વ્રજ, ધંન ગોકુળ ગામ;
ગોરસનું સુખ અહીંઆ એહેવું, નહીં બીજે ઠામ.
માસ બે એમ વહી ગયા, જાવા તતપર થયું મંન;
ભેટ ઉત્તમ મોકલે, તે ગોપી પ્રાણજીવંન.
નંદ જસોદાને મળી રથપર, બેઠા છે તવ શેષ;
સારથીએ અશ્વ હાંકીયાં, ચાલ્યા છે શ્રીનરેશ.
દ્વારીકામાં આવી પોહોતા, મળ્યા શ્રીભગવાન;
સમાચાર તવ શ્રીગોકુળના, પુછયા સુંદરશ્યામ.
શેષ કેહે નંદજશોદાજી, ગોપ ગોપી બાળ;
મળવાને આતુર ઘણાં, એકવાર મળીયે દયાળ.
આ ભેટ તમને મોકલી, ઘણો રાખે તમપર પ્રેમ;
સમાચાર સર્વે કહ્યા શેષે, વ્રજજન કુશળક્ષેમ.
સાંભળી ગદગદ થયા, ત્યારે સંભારયા માતતાત;
જસોદાને તોલે નહીં કો, અવર બીજી માત.
શુકદેવ કેહે સુણો રાયજી, એ કહ્યાં ચરિત્ર શ્રીરામ;
અદ્યાપી એ કાલિંદીનો, પ્રવાહ વાંકો તેણે ઠામ.

ફારસ ૨૭.

વલણ.

પ્રવાહ વાંકો વહે હરિજન, ભજવા શ્રી જદુરાય રે;
ધનદાસના સુત સુત કહે સુંદર, પાંસેટમો અધ્યાયરે.

અધ્યાય ૬૬ મો.

(કડવું ૧૭૯ મુ—રાગ રામગ્રી)

શુકજી બોલ્યા સુણ રાજાનજી, શ્રીકૃષ્ણ લીલા અતિપાવંનજી.

ઢાળ.

પાવન કથા હરિનામની, સાંભળો અભિમનતન;
મિથ્યાવાસુદેવ નામે એક, કુરૂદેશના રાજંન.
રમત રમતાં બાળકે કહ્યું છે, નાહાનપણામાં જાણ;
એ પ્રજ તારી તુંજ સ્વામી, સે માટે પાડયું નામ.
એહેના મનને ઉપન્યું, એ મનોરથ રાજંન;
ઇચ્છા પ્રભુનું કરવું છે, જાણજો એ મંન.
દુતને રાયે કહ્યું તેડી, સાંભળો માહારાં વેણ;
શ્રીકૃષ્ણને તમો જઇ કહો, એ મુકો માહારાં ચેહેન.
શંખ ચક્ર ગદા પદ્મ, એ તો ધરયાં આયુધ ફોક;
એ ચાર ભુજાયે મેં ધરયાં, તે જાણે છે ત્રૈલોક.
એ વેખ માહારો મુકી દ્યો, નહિંતર જુદ્ધને સાવધાન.
એમ કહી દુત મોકલ્યો, તે આવ્યો દ્વારીકા જાણ.
સભામાંયે જઇ કહ્યું, જાહાં બેઠા છે માહારાજ;
પુંડરીક વાસુદેવે મોકલ્યો, મુને કેહેવાને તમપાસ,
ઉગ્રસેનને સાહામાં, બેઠા ઊધવ જંન;

છપન કોડ દેખતાં, દૂતે કહયાં એહ વચંન.
આયુધ માહારાં ગદા પદ્મ એ, ચક્ર ગરૂડ વાહન જાણ;
એ ચેહેન માહારાં મુકી દ્યો, ન મુકો તો થાઓ જુદ્ધને સાવધાન.
હું વાસુદેવ ને તું કોણ બીજો, રમત કરી શુ બાળ;
રાજ તમને આપ્યું કોણે, જે કરો છો આ ઠાર.
એ પ્રજા માહારી હું સ્વામી, તું તો જાદવરાય;
આવો આપણ જુદ્ધ કીજે, જીતે તે કરે રાજ.
જુધ્ધ ન કરો તો શરણ આવો, કહ્યા દૂતે વચંન;
સાંભળી હાર હસ્યા મંદ મંદ, સભા સહુ રાજન.
વચન સાંભળી તાહારે એહેવાં, આશ્રજ પામ્યા રાય;
મંદમતી અજ્ઞાન તે શું, ભુલો મસ્તકધાય.
કંસ કેશી જવન આદે, હણ્યા છે ક્ષણમાંહે;
એને હણતાં વાર શી છે, એમ વધા રાય ત્યાંહે.
પુડરીકવાસુદેવ કોણ છે, જેણે કહ્યાં એ વચંન;
શ્રીકૃષ્ણ કેહે એનું મૃત્યુ આવ્યું, જાણજો રાજંન.
દૂતને હરી કેહે એ જે, જઇ કહો એને કાજ;
એ ચેહેન તાહારાં મુકુ છું કે, મુકાવું તુજ રાજ.
વળી કેહે મારે શરણ આવો, મેં સુણ્યો એહ અનુરાગ;
મુવા પુઠે શરણ તાહારે, આવશે એ કાગ.
એ દૂતે આવી કહ્યું રાયને, થયા જુધ્ધને સજ;
અહીંથકી શ્રીકૃષ્ણ તતપર, મંગાવ્યો તવ રથ
શ્રીકૃષ્ણ કેહે એણે જગાડયા, નહિતર કોણ લેતું નામ;
મિથ્યાવાસુદેવ એમ કેહે, માટે કરવું એહેનું કામ.
સાજ કંચન રત્ન મણિમય, જડિત રથ અમૂલ;
શ્વેત અશ્વ ચાર જોડયા, વાગાં બહુ રણતુર.
રથે બેસી હરિને સનમુખ, આવ્યાં પુંડરીક દેશ;
કાશી રાજાની સીમમધ્યે, પડયું દળ નરેશ.
કાશી રાજા એહેના મિત્ર છે, જંહાં હતા એહ રાજંન;

સાંભળ્યું જે કૃષ્ણ આવ્યા, નીસરયા તતક્ષણ.
બે અક્ષોહેણી સૈન્ય સાથે, આવ્યા વાસુદેવ રાજંન;
સનમુખ આવી રહયા ઉભા, દીસે બેહુએ સમાન.
શંખ ચક્ર ગદા પદ્મ અગે, પીતાંબર પરીધાન;
એ રીતે ચત્રભુજ વાહન, ગરૂડ ધજ સાવધાન.
શ્રીકૃષ્ણ કેહે તે કેહેવડાવ્યુ, જે મુક માહારો વેશ;
એ ભેખને હુ મુકાવું, ત્યારે જાણજે તું નરેશ.
એમ કહીને અસ્ત્ર શસ્ત્ર મુકયાં, બાણુના વરસાદ;
જુદ્ધ બહુ પેરે થયું ત્યારે, મોંરચા જાદવ જોધ
શ્રીકૃષ્ણજીયે ચક્રે કરીને, પાડયું મસ્તક તતક્ષેવ:
પુંડરીકવાસુદેવ પડયા રણમાં, જુએ ગગને દેવ
પાછળથી કાશીરાજા આવી, કરે બહુ સંગ્રામ;
પુંડરીકના એ મિત્ર કહિયે, સૈન્ય ઘણુંએક જાણ.
શસ્ત્ર અસ્ત્ર બહુ બાણજ વરસે, એકના લક્ષજ થાય;
શ્રીકૃષ્ણજીએ વીચારયું, હવે કરૂં એકને ઘાય.
બાણે કરી શિર છેદિયું, એ જુએ દેવ ગગંન:
કાશીરાજનું ઉડયું મસ્તક, ગયું જાંહાં છે તંન.
સભા સર્વે બેઠી છે, તે દેખતાં શિશ પડયું તાંહે;
પુત્ર કેહે આ મસ્તક કોહોનું, વીચારે મનમાંહે.
સાંભળી રાણી જોવા આવ્યાં, અનેક સખી સંગાથ;
જોઇને કુટી પડયાં, એ સ્વામી માહારો નાથ.
પુત્રે જાણ્યું પિતાનું શિશ, ઘણો શોક કીધો મંન;
ક્રિયા કર્મ કરીને પછી, આરાધ્યા શિવ બ્રહ્મ.
પુડરીકવાસુદેવ ચત્રભુજ થઈ, ગયો બેસી વિમાન;
દયાનિધિ ભગવાન એહેવા, કરયો આપ સમાન.
તાંહાથકી પ્રભુ વળ્યા પાછા, આવ્યા દ્વારીકા ગામ;
ઉગ્રસેનને કહ્યું આવી, વાગાં જીત નીશાણ.
કાશીરાજના પુત્રે તપ કરી, શિવજી કરયા પ્રસંન;

માગ માગ તું શું માગે, પછે વદ્યા સુખ વચન.
માહારા પિતાનો મારનાર જે, તેહેનો કેડું ઠામ;
એ ઉપાય સ્વામી કહો અમને, માગુ એ વરદાન.
શિવે મનમાં જાણિયું, એ કરે કુંડુ કર્મ;
શ્રીકૃષ્ણ તે પરીબ્રહ્મ છે, નહીં જાણે મૂઢ એ મર્મ.
શિવ કેહે કરો જગ્ન તાંહાંથી, પ્રગટે અગ્નિ પુર્ષ;
શુદ્ધ મંત્રે કરી હોમશો તો, કાર્જ થાશે તુર્ત.
પિતાયે કરયું ફળ પામ્યાં છે, વળી કરે છે એ પોણ;
મર્ણ એહેનું આવ્યું છે, એહેને રાખનારૂં કોણ.
વર આપી શિવજી ગયા, તેણે માડયો જગ્નઆરંભ;
અભિચાર મંત્રે હોમ્યું વિપ્ર, પ્રગટયો પુરૂષ પ્રચંડ.
ત્રણ મસ્તક જેહેના કેશ રાતા, રક્ત લોચન આંખ;
થઈ આજ્ઞા જાઓ દ્વારીકા, તેહેને બાળી કરો રાખ
જઈને વાડી બાળી લોક કેહેવા, આવ્યા રાજ સભાયે;
રાખો રાખો બળતાં અમને, સ્વામી શ્રીજદુરાયે.
જ્વાળા આવી ચોહોદિશાથી, અગ્નિ જાજ્વુલમાન;
દેખીને હરિ વદ્યા મા બીહો, એહેનો કેડુ ઠામ.
ચક્રને આગન્યા કરી, દેખી નાહાઠા અગ્નિ જાય;
હોમનાર ને રાજપુત્ર એહેને, બાળી કીધા રાખ.
ઉલટો મંત્ર એ ફરયો ભુંડું, કરતાં રૂડું કેમ થાય;
ચક્ર ગયું તેણે નગ્ર બાળ્યું, કાશીપુરી કેહેવાય
એક ક્ષણમાં ફરી આવ્યુ, બેઠા જાંહાં ભગવાન;
શિવની રાજધાની હરિ કેહે, ભલું કરયું એ કામ.
લોકો સહુ એમ વદે સાચા, શ્રીકૃષ્ણ એ જદુરાય;
સમરથ સાથે બાથ ભીડી, કુશળ કેમ કરી થાય.
શુકદેવ કેહે સુણ રાયજી, એહેવા કહિયે શ્રીપરબ્રહ્મ;
જુઓ વેરભાવે મિથ્યાવાસુદેવ, ગયા સ્વર્ગસદન.

વેરભાવે ભકિતભાવે, ભજે જે કો રામ;
અને પદવી પમે ઉત્તમ, દયાનિધિ ભગવાન.
સુતપુરાણિકે શૌનક આગળ. કહ્યું છે નિમિષારણ્યે;
શ્રોતાજન ભાવે કરીને, ભજિયે શ્રીઅશરણશરણે.

વલણ.

ભજિયે શ્રી મોરાર કૃષ્ણ નિશદિન, તરો ભવ સંસારરે;
ધનદાસના સુત સુત કેહે સુંદર, છાસેટમો અધ્યાયરે.

અધ્યાય ૬૭ મો.

(કડવું ૧૮૦મું—રાગ રામગ્રી)

કેહે પરિક્ષતને શુકસ્વામી, શૌનકને કેહે સૂતપુરાણી;
શ્રોતા ભજિયે જાદવરાય, એહેવો ફરી ન આવે દાય.

ઢાળ.

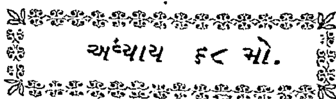
ફરી ફરી દાય આવે નહીં, હરિ પુરે મનની આશ;
હવે કહું ચરિત્ર બળિભદ્રનાં, તે સાંભળો ઇતિહાસ.
રામા અવતારનો રહ્યો વાનર, સુગ્રીવનો પરધાન;
મયંદનો એ ભ્રાત માહા બળી, દ્વિવિદ કપીનું નામ.
અયુત ગજનું બળ છે એહેને, એંહવા કપી રણધીર;
સનમુખ એહેની આવે નહીં, સંગ્રામમાં કો વીર.
જેહેના તાડ સરખા હસ્ત રેહે, નરકાસુરને દેશ;
તે સાથે ઘણી પ્રીત માટે, કરે હરિસું દ્વેશ.
મિત્રનું એ વેર લેવા, આવી કરે છે દ્વંદ;
દ્વારીકાને આસપાસજ, ભાંજે ગામ અનંત.
વૃક્ષ પર્વત આવી નાખે, દગ્ધ કરે બળવાન;

સમુદ્રનું જળ ઠેલે હાથે, વહીજાયે બહુ ગામ.
લોક ઘેરીને ઘાલે ગફામાં, કરે એહેવો અન્યાય;
ભય કેહેનો આણે નહીં, ફરે નિરભે થઈ રાય.
મરણ નિશ્ચે આવિયું, એ દુષ્ટનું હવે આમ;
અંતરજામીયે જાણિયું, કરૂં પરભારયું એહ કામ.
વનવિહારને રેવતાચળ પર્વત, ગયા રમતા રામ;
અનેક લલના સંગ એહેવે, આવ્યો કપી તેણે ઠામ.
વાગે તાલ મૃદંગ ગાયે, નૃત્ય અતિઘણો રંગ;
તે સમે એ દુષ્ટ આવી, કરયો રંગમાં ભંગ.
વળગીને સ્ત્રીના વસ્ત્ર કાઢે, કરે છે તેહેને નગ્ન;
આગળ આવી ગુહ્ય દેખાડે, વળી ગુદ એ મનમગ્ન.
કુદીને વૃક્ષ ઉપર બેસે, ચંચળ માહા વિકાળ.
શેષ કેહે માહારી મરજાદ નહીં, આવ્યો એહેનો કાળ.
વૃક્ષ ઉપાડી નાખે ઉપર, દીસે કપી પ્રચંડ;
જેમ નાખે તેમ શેષ ભાંજી, કરે એ સતખંડ.
જુદ્ધ કરતાં વૃક્ષ ખુટાં, મળે નહીં આસપાસ;
પછે એ પાષાણ લાવી, નાખે છે કપી ત્રાસ.
તે ખુટાં પછી મુષ્ટિ પ્રહારે, કરે સબળો માર;
આકાશ જઇ ઉપર પડે આવી,. કેમ ન પામે હાર.
સુરાપાનનો કળસ લેઇને, ફોડયો કપિયે આમ;
શેષને તવ ક્રોધ ચહડિયો, ફેડું એહેનો ઠામ.
આયુધ હળ એ ઉપર શું ધરૂં, એ વાનર છે કોણ માત્ર;
એમ કહીને હળધર ઉઠયા, જુદ્ધ બહુ થયું સર્વત્ર.
મુઠી મારી મસ્તક ઊપર, કપી પડયો મુર્છા પર્ણ;
રૂધીર ઓકયો મુખથકી, ગયા પ્રાણ તતક્ષણ.
દેવના દુંદુભી વાગાં, પુષ્પ વૃષ્ટી બહુ થાય;
મોટું સાલ નિવારયું, ધંન ધંન જાદવરાય.

જેજેકાર સઘળે થયો, નવખંડે જાણી વાત;
વાનર શેષે હણ્યો ક્ષણમાં, આનંદ ઓચ્છવ થાય.
ત્યાંહાંથકી પછી દ્વારીકામાં, આવ્યા છે બળરામ;
સમાચાર પ્રભુને કહ્યા, ઘણું રીજ્યા સુંદરશ્યામ.
ઉગ્રસેનને પ્રણામ કરીને, કહી શેષે વાત;
વનવિહારને ગયા ત્યારે, આવ્યો વાનર કજાત.
તમ પ્રતાપે એ દુષ્ટનો, જુદ્ધ કરી ફેડયો ઠામ;
ઉગ્રસેન ને સહુ સભા કહે, ભલું ટાળ્યું શાલ તમે રામ.
સુર અસુર જીતે નહીં, શેષનું બળ વિક્ષાન:
ઈંદ્રજીતને હણ્યો ક્ષણમાં, વાનરની શી વાત.
તાલ મૃદંગ ઝાંઝ વાગે, ગાયે ગાંધ્રવ ગાન;
અપછરા નૃત્ય કરે આગળ, જાચકજન જસરામ.
શુકદેવ કેહે સુણ રાયજી, એ કહ્યાં ચરિત્ર મેં શેષ;
સૂતપુરાણી શૌનક આગળ, કહી કથા નરેશ.

વલણ.

કહી કથા સંક્ષેપે હરિજન, ભજવા શ્રીગોપાળ રે;
ધનદાસના સુત સુત કેહે સુંદર, સડસેટમો અધ્યાય રે

અધ્યાય ૬૮ મો.

(કડવું ૧૮૧ મું—રાગ સામેરી)

કહે પરિક્ષતને શુકસ્વામી, સાંભળ વિગ્નરાત ગુણગ્રામી,
કહ્યાં રામચરિત્ર વળી રમ્ય, તે તમો સાંભળો ચિત્ત દેઈ સં

ઢાળ.

સાંભળો એ કહું કથા, અભિમંનસુત મહારાજ;
દુરજોધનને ઘેર સ્વયંવર માંડયો, કન્યાને વર કાજ.
પિતાને વાહાલી ઘણું, એ કન્યા કમળલોચંન;
ઇચ્છાયે વર વરે કન્યા, જાણજો રાજંન.
દેશ દેશ પત્રજ મોકલ્યાં, આવી મળ્યા બહુ રાય;
દ્વારિકામાં જાણ થઇ તવ, શીઘ્ર થયા અતિકાય.
રથ મંગાવી સજ કરાવ્યો, બેઠા સાંબકુમાર;
ત્યાંહાંથી વેગે આવી પોહોતા, હસ્તિનાપુર મુઝાર.
સ્વયંવર મંડપમાંહે બેઠા, પિતામહ વૃદ્ધ રાય;
સભામધ્યે ભીડ થઇ એહેવે, આવ્યા અતિકાય.
પીઠી ચોળી સ્નાન કીધાં, કન્યાયે તેણીવાર;
વસ્ત્ર ભૂષણ સજી અંગે, નિસરયાં જોવા બાહાર.
કંઇએક દાસી સેવામાં, ચોપાસા ચમર ઢળાય;
વરમાળ કરમા જોતી જોતી, ચાલે છે ગજચાલ.
પણ કોઈ ચીત આવે નહીં, એ કન્યાને વર મંન;
મુગટ કુંડળ રૂપ સુંદર, દીઠા તે હરીના તંન.
દેખી ચિત્ત વેહેવળ થયું, કન્યાનું તતક્ષણ;
સાંબકુમારનું ધીરજ નવ રહ્યું, કરયુ કન્યાનું હર્ણ
રથે બેસાડી લેઇ ગયા છે, વેગે સાંબકુમાર;
ઇચ્છા હોય તે આવો જુદ્ધને, જોઈ રહ્યા સહુ રાય.
પિતામહ રાય ધૃતરાષ્ટ્રના, મનમાં હતું સત;
સાંબકુમારને કન્યા દીજે, કહીયે એ કુળવંત.
દુરજોધને સ્વયંવર માંડયો, થયું તેહેનું કાજ;
પણ અમ દેખતાં કન્યા હરી, એણે ગણી નહીં મુજ લાજ.
આવી અમને પૂછયું નહીં, ન કરયો અમને પ્રણામ;
જાદવના એ બાળક કહિયે, ઘટે નહીં અજ્ઞાન.

દુરજોધન કેહે કરૂં શિક્ષા, આજ્ઞા દીયો મમતાત;
પિતામહ કેહે હણુસો મો, નહીંતર થાશે માહા ઉતપાત.
દુરજોધન કરણ શલ્ય આદે. સાહારથી છે શૂર;
રથે બેસીને ગયા પોતે, ધરી તેહેની પૂઠ.
અરે બાળક હરણ કરી તું, જાયછે કેમ ધીર;
શૂર હોતો આવો સનમુખ, કાહાં નાહાસો જદુવીર.
વકારયા તવ થયા સાહામાં, જુદ્ધને હરીતંન
બેહુ કુંગમાથી બાણ વરસે, અકળાયા રાજંન.
શસ્ત્ર અસ્ત્ર ને ધનુરવિદ્યા, થયું જુદ્ધ અતિ સાર;
છયે જણને પડે પુરા, એહેવા સાંબકુમાર.
દુરજોધન કેહે ધન્ય બાળક, માહાવીર અતિકાય;
ભુરિશ્રવાને કહ્યું રાયે, કેમ એ જીતાય.
પ્રતિઉત્તર કેહે ચારજણા મળી, હણો ચાહારે અશ્વ;
બે મળી સારથીનું શીશ, ભાંજીયે તવ થાય વશ.
ત્યારે એ વીર હાથ આવે, માન્યું રાયે વચંન;
જુદ્ધ કરી ધરી લીધો એ રીતે, લેઈ ગયા રાજન.
પિતામહને પ્રણામ કીધો, લાવ્યા ધરી જાદવબાળ;
દેખીને સહુ દયા કરે છે, દીસે રૂપ વિશાળ.
સમાચાર આવી કહ્યા ત્યારે, નારદજી તતક્ષણ;
સાંભળી ઉગ્રસેન કોપ્યા, સજ થયા રાજાન.
છપન કોડ જાદવ આદે, અવર બીજા શૂરઃ
સેન્ય સરવે થયું તત્પર, વાગાં બહુ રણતૂર.
શેષે મનમાં વિચારયું, થાશે મોહોમાં રાઢ;
લઘુ ભ્રાતને આવી કહ્યું, એ માનો માહારી વાત.
સગા સાથે વિરોધ કરવો, ઘટે નહીં એ શ્યામ;
તેહેને હું જઇને સમજાવું, હોય આજ્ઞા કેહે રામ.
વચન જેષ્ટનું માનીને, તવ રહ્યા શ્રીભગવાન;

બળભદ્ર ઓધવ રથે બેસીને, આવ્યા કોરવગામ.
દુરજોધનને મહા દુષ્ટ છે, શેષે વિચાર્યું મનમાંહે;
વાડીમાં પોતે ઉતરયા, મોકલ્યા ઉદ્ધવ તાંહે.
સભાસહિત પ્રધાન સંગે, બેઠા છે રાજંન;
ભીષ્મ દ્રોણ ને કર્ણ શકુની, મળ્યા ઊદ્ધવ મંન.
બળભદ્ર વાડીમાં ઊતર્યાં, મુને મોકલ્યો કેહેવા રાજ;
દુરજોધન મન જાણીયું, આવ્યા હેતને અમકાજ.
પુજાની સામગ્રી લેઇ આવી, મળ્યા છે રાજંન;
અર્ઘપાદ પુજાકરી, પછે પુછ્યું સહુ સુખાસંન.
સાંબકુમારની વાત નહીં, તવ બોલ્યા જાદવરાય;
ઊગ્રસેને કાહાવ્યું છે તમને, કર્યો એ અન્યાય.
તમો છ જણા એ એખલો, પછે શું કરે તે બાળ;
અધર્મે જુધ્ધ કરી ગયા, એ ઘટે નહીં ભુપાળ.
સાંભળી દુરજોધન બોલ્યા, ઉગ્રસેન કોણ થાય રાજ;
અમે કીધા સગા આપી તમે, કુંતા પાડું કાજ.
અમારૂં આપ્યું રાજ તેહેને, ભોગવે જદુવીર;
તે અમને કરે આગન્યા, જુઓ ઊલટી રીત.
ઊપાન પગનાં ચહડયાં મસ્તક, લજ્જા નહીં કેહેતાં મંન;
અમો જુઓ ને તે જુઓ, એમ વધ્યા રાય વચંન.
રીસાવીને ગયા નગરમાં, થયું એ ઉતપાત;
બળભદ્ર કેહે શું બોલ્યા છે, અણુસમજી કાંઇ વાત.
હેત કરતાં કહેત થયું, હવે નિંશ્ચે એ નિરધાર;
ચહડયુંદળ મેં વાળ્યું પાછું, જાણ્યો નહીં ઉપકાર.
ઉગ્રસેન તે સેવક એહેના, નમે જેહેને ભગવાન;
ઇંદ્ર અજ દિગપાળ સરવે. માને એહેની આંણ.
તેહેને મૂઢ જાણતા નથી, અતિ ગર્વે ચહડયા રાય;
પશુવશ થાયે જેણિકાયે, કરૂં એહેને શિક્ષાય.
સમુદ્રની જેમ વેળ આવે, તેમ કોપ્યા છે રામ;

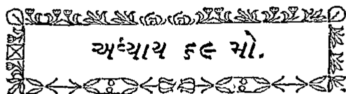
હળ મુસળ લેઇ ઉઠયા તતક્ષણ, નાખું ઉંધું ગામ.
ત્યાંહાં ટાળી સમજે નહીં, ઘાલું દક્ષણ દિશાપૂર[1];
નગ્ર સરવે થયાં વ્યાકુળ, કાંપ્યા છે માહા શૂર.
પિતામહ તવ વદ્યા વાણી, શું જુઓ છો બાળ;
જઇ મનાવો બળીભદ્રને, નહીતર આવ્યો કાળ.
પુજાની સામગ્રી લેઇને, ચાલ્યા છે તવ રાય;
શેષને આવી નમ્યા ચરણે, ક્ષમા કરો અંન્યાય.
તમને ક્રોધ હોયે નહીં, માહા પ્રલે થાયે ત્યારે આમ;
અમે તમારાં બાળક છીં, અમ ઉપર ક્રોધ શો રામ.
સ્તુતિ કરી પ્રભુની ઘણી, તમે શેષશાઈ ભગવાન;
દુષ્ટનો નિગ્રહ કરો છો, ભકતનાં કરો કામ;
મનાવ્યા બળભદ્રને પછી, પુજા કરી ભલી રીતે;
ઘેર તેડી આદરમાન દીધાં, પ્રસંન થયા કરી પ્રીત.
વરકન્યા પરણાવીને પછે, વીદા કરે છે રાય;
પંચશબ્દ નિશાણ વાગાં, નાર તે મંગળ ગાય.
પેહેરામણી કીધી ભલી, રાયે આપ્યું ઘણુંએક વીત;
બારસેં રથ ગજ ને, છ સેહેસ્ર હેમજડીત.
અયુત અશ્વ એ સાંજ સુદ્ધાં, દાસી શત પ્રમાણ;
વસ્ત્ર ભૂષણ વિવિધપેરનાં, આપી નમિયા જાણ.
વળાવાને સૈન્ય સહિતજ, થયા તતપર રાય;
મળી સહુને શેષ ત્યાંથી, મિને માગી વિદાય.
રથે બેસાડી વહુવરને, લેઇ ચાલ્યા જીત નીશાણ;
વળાવીને વળ્યા પાછા, રાયચતુરસુજાણ.
અઘપી તે ઠામ વાંકો, હસ્તિનાપુર કેહેવાય;
દ્વારીકામાં આવી પોહોંતાં, મળ્યા જાદવરાય.
બળભદ્રે આવી સભામાં, કહ્યા સહુ સમાચાર;

૧ 'ઘાલ્યુ દક્ષણ દિશાના ગુર' બા૦ પ્ર૦.

સાંભળી ઉગ્રસેન હરખ્યા, ભલું કર્યું જઇ કાર્જ.
વહુ આવી નમ્યાં ચરણે, આશિષ દે ભગવાન;
મંગળ ગાયે માન્નની, તાંહાં વાજે બહુ નિશાણ.
શુકદેવ કેહે સુણ રાયજી, મેં કહ્યાં ચરિત્ર એ શેષ;
સૂતપુરાણીયે શૌનક આગળ, કહ્યા છે નરેસ.

વલણ.

સંક્ષેપે કરિ કહું હરિજન, ભજવા શ્રીગોપાળરે;
ધનદાસના સુત સુત કેહે સુંદર, અડસેટમો અધ્યાયરે.

(કડવું ૧૮૨મું—રાગ સામેરી)

શુકદેવ વદ્યા છે વચંન, સાંભળ ઉત્તરાકુંવર ધંન;
ઇચ્છા થઇ રૂખીજીને મંન, શ્રીકૃષ્ણજીનો જોઉં ગૃહસ્થાશ્રંમ.
આવ્યા સ્વર્ગથકી મૃત્યુલોક, દીઠી પુરી દ્વારીકા મોખ;
સોહે વટિકા વન અતિ રમ્ય, આંબાં કદળી દ્રાખ દાડમ્ય.
ભરયાં સરોવર ગેહેરગંભીર, કમળપુષ્પ આછાં જળનીર;
દેખી નગ્ર થયા રળિયાત, કંચન મણિમય ઝગમગાટ.
ફરતા દુર્ગ નગરને સાત, ચાલ્યા જાયે ઋષિ જાંહાં નાથ;
કહિયે નવલખ ઘર અટાળી, એ રીતે કહ્યાં ગોખ જાળી.
ધજા ચહુટાં તોરણ ચોક, શોભે પરમ મનોહર લોક;
કેસર ચંદનના છંટકાવ, અગર સુગંધ એહેવા ભાવ.
સોળ સેહસ્રના કહિયે ધામ, તે મધ્યે રૂખમણી મંદિર શ્યામ.

(ઢાળ—ચોપાઇ)

લક્ષ્મીને ઘેર સિંઘાસણપર, વિરાજે મહારાજ;
રૂખમણી કરે વીંજણુ સહસ્ર, દાસી ઉભી સેવાકાજ.
એહેવે નારદ તાંહાં પધાર્યા, દીઠા શ્રી ભગવાન;
મંદીર રચના શી કહું, જાણે ઉદયા શશિયર ભાણ.
ઉઠી હરિયે માન દીધાં, પુજા કરી ભક્તીભાત;
કૃતારથ અમને કરયાં, કહો અમ સરખું કાંઇ કાજ.
રૂખી કેહે તમ દરશણને, અમો આંહાં આવ્યા છાં શ્યામ;
સ્વર્ગના સમાચાર પ્રભુને, કહ્યા ઋષીયે જાણ.
પ્રીતવાર્તા કરી તાંહાંથી, ઉઠયા છે મુનિજંન;
સતભામાને મંદિર જુએ તો, બેઠા છે પરિબ્રહ્મ.
રમે પાસા સોગઠે, સતભામા સું મહારાજ;
આવો નારદ વદ્યા શ્રીહરિ, જોઈ વળ્યા રૂખીરાજ.
તાંહાંથકી જાંબુવતીને મંદિર, આવ્યા નારદ મુન;
જુએ તો બાળક રમાડે, ખોળે લઈ ભગવાન.
કાલિંદીને ઘેર જુએ તો, સ્નાન કરે છે નાથ;
ભદ્રાને તાંહાં અગ્નિહોત્રજ, નાગાજીત સું કરે વાત.
મિત્રવૃંદાને તાંહાં જુએ તો, ભોજન કરે છે દયાળ;
વળી જુએ તો પોહોડયા છે, લક્ષમણા ઢાળે વાય.
સોળ સહસ્રને ઘેર એ રીતે, પુરી રહયા મનમોદ;
કયાંહું જુએ બેઠા છે, કયાંહું કરે છે બ્રહ્મભોજ.
કયાંહું જુએ તો ઓધવ સાથે, બેસી કરે છે વિચાર;
વળી જુએ તો જગનશાળામાં, ઉભા દેવ મોરાર.
કયાંહું ભાગા રથને સજ કરાવે, આગળ રહીને તાંહે;
કયાંહું જુએ તો ન્યાય કરવા, બેઠા છે પંચમાંહે.
કયાંહું જુએ તો અશ્વશાળામાં, જુએ અશ્વની ચાલ;
કયાંહું જુએ તો અશ્વે બેસી, મૃગયાને પ્રભુ જાય.

વળી જુએ તો જળ પાનખીડાં, આણી આપે નાર;
કયાંહું જુએ તો એકાંતે બેસી, કરે સ્રીસું વાત.
વળી જુએ તો કન્યાને હરી, પરણાવે રૂડી રીતે;
ગજ રથ અશ્વ ને ભૂષણ, આપે છે બહુ પ્રીતે.
જાન લઇને જાય પુત્રને, પરણાવા માહારાજ;
કોઇને આણા આવે છે, કોઇને મોકલે લેવા કાજ.
કયાંહું વળાવે પુત્રીને, તે આપે છે ઘણુંએક વીત;
કયાંહું જુએ તો સભા સહિતજ, બેઠા છે એ રીત.
કયાંહું જુએ તો વિનોદમાં, કયાંહું કરે સંગીત ગાન;
કયાંહું જુએ તો દેવપૂજન, કરે છે ભગવાન.
ભગવાનને ઘણું ભકત વાહાલા, ભકતને હરિ એમ;
કયાંહું જુએ તો ધ્યાનમાં હરિ, બેઠા આસન નેમ.
કયાંહું જુએ તો ભંડારમાં જઈ, જુએ તપાસી દામ;
નામું લેખું મેળવે, પોતે બેસી તેણે ઠામ.
કયાંહું જુએ તો સેનને, મોકલે દેશ મુઝાર;
કયાંહું અપછરા નૃત્ય કરે આગળ, જુએ દેવમોરાર.
કયાંહું જુએ તો સૈન્યને લેઇ, ચઢે શ્રીભગવાન;
દુષ્ટનો નિગ્રે કરીને, આવે જીતનીશાણ
કયાંહું મૃગને કેસરીવન, ચરે એકે ઠામ;
એકેકને છેડે નહીં, પ્રતાપ એહેવો શ્યામ.
પ્રજા સુખ પામે ઘણુ, ઘેર ઘેર ઓછવ થાય;
શ્રીકૃષ્ણ ચરિત્રને ગાય છે, ત્રૈલોકયમાં નરનાર.
કયાંહું કયાંહું જુએ તો રથ બેસી, જાયે રાજસભાય;
ધર્મશાસ્ત્ર જે કેહે તેહેવો, કરે જઇ ન્યાય.
એ રીતે ગૃહસ્થાશ્રમ નારદ, જોઇ વદ્યા સતલક્ષણ;
જાંહાં જુએ તાંહાં સચરાચર, વ્યાપી રહ્યા પરબ્રહ્મ.
સઘળે ફરી ફરી રૂખમણી મંદીર, આવ્યા નારદમુંન,

સિંઘાસણપર બેઠા છે, હરિ પોતે પાણજીવંન.
મુગટ કુંડળ રૂપ સુંદર, તેજના બહુ પુંજ;
ચરણ કમળનુ ધ્યાન ધરે તે, થાય છે તદરૂપ.
મનમાં રૂખીયે જાણ્યુ, એ વિષ્ણુ માયા થાય;
એ સ્વરૂપ દીસે નીત નવાં, કોયે ન પામે થાય.
પ્રક્રમાં કરી પાયે લાગા, શ્રીકૃષ્ણને મુનીજંન;
ક્ષમાકરો અપરાધ સ્વામી, હું પામર તમો બ્રહ્મ.
દયાનિધિ ભગવાન કેહે, હે પુત્ર સાંભળ વાત;
તું કાંઈ આશ્રજ પામીશ મો, હું માયાથી વિતરાગ.
લોક સંધે જાણવા, એ મારગ ગ્રહસ્થાશ્રમ;
વીદાયે થઇ નારદ તાંહાંથી, ચાલ્યા છે તતક્ષણ.
વેણાનો ટંકાર કરતા, ગયા સ્વર્ગ સમીપ;
ઈંદ્ર અજ શિવસભામાં, ગાયાં શ્રીકૃષ્ણ ચરિત્ર.

વલણ.

ગાયા શ્રીકૃષ્ણ ચરિત્રને, શુક કેહે સાંભળ રાયરે;
ધનદાસના સુત સુત કેહે સુંદર, અગણોતેરમો અધ્યાયરે.

અધ્યાય ૭૦ મો.

(કડવું ૧૮૩ મું—રાગ ધન્યાસી)

શિવસુત સારદાને શિરનામીં, પ્રથમે પ્રણમુ સીતા સ્વામી;
એ શ્રીવિષ્ણુ કહિયે પરીબ્રહ્મ, ભકતને કાજે આવ્યા કરીશ્રમ.
મચ્છ કચ્છ વારાહ નરસહી, વામન રૂપ ધરયાં પ્રભુ અહીં;
ફરસરામ રામકૃષ્ણ નામ, એહેની કથા કહું સાવધાન.

શુકદેવ કેહે સુણ રાજ, જનને દેખાડયા મારગ કાજ;
સત જુગમો હંસનું ધ્યાન; ત્રેતામાંહે શ્રીરામનામ.
દ્વાપરને અંતે શ્રીકૃષ્ણ, હરિજન ગાઇયે મંન પ્રસંન;
એ છે દાતા વીશ્વભંર નામ, ભકતને આપે ઊત્તમ ઠામ,
મનુષ દેહેને એ ખટ કર્મ, તરવા મારગના એ ધર્મ;
કુકુડ વાસે ખટ ઘડી રાત, ત્યારે જાગવું એ વેદવાત.
મુહુરત માત્ર લેવું હરિનું નામ, પ્રેમે ગાવા હરિગુણ શામ;
પ્રથમે જોવું ગૌનું મુખ, પછે વૃષભનું આનંદ સુખ.
ઉઠી અરણ્યોમી જાવું પ્રાત, પછે મૃત્તિકાવડે શોચન હાથ;
દંતધાવન એ પ્રકાર, પછે રવીને કરવા નમસ્કાર.
સ્નાન કરી શુધ્ધ આચમંન, તુળસી જળ ને રવી પુંજન;
ગૌબ્રાહ્મણ પૃથ્વી આકાશ, પ્રક્રમા અષ્ઠ ભુજા પ્રકાશ.

ઢાળ ચોપાઈ.

પોશ પ્રકારે પુજન દેવનું, કરવું એ સાવધાન;
તેલ સુગધ અંગ લેપન, પંચામૃત જળ સ્નાન.
પુષ્પ ચંદન તિલક દર્પણ, ધુપ દીપ નૈવેદ;
આરતી દંડવત ઘંટા, કરવી પ્રભુજીની સેવ.
ભક્તને હરિ હરીને ભક્ત, પરસ્પર એ રીત;
ભગવાનને ઘણું ભંકત વાહાલા, ગણે નહીં ઉંચ નીચ.
તિલક દ્વાદશ કરવું આસન, બેસવું જપ ધરીધ્યાન;
સહસ્ત્ર નામ નિત લેવું પ્રભુનું, સ્થીર મંન કરી જાણ.
ભકતની પ્રતિમાં કરી, પોતે પુજે દેવને ઠામ;
ધ્રુ અમરીખ પ્રહ્લાદ આદે, જાણજો મનમાંહે.
એ રીતે પ્રભુ કરે મારગ, દેખાડે જનને કાજ.
ધ્યાનથી ઉઠી દાન એ રીતે, અરબુદ આપે ગાય.
તેર સહસ્ત્ર ને ચોરયાસી થઈ, સોવર્ણશિંગી શીશ;

આપીને હરિ ભોજન કરે, જળ બીડી લીયે જુગદીશ.
વસ્ત્ર ભૂષણ પેહેરી અંગે, બેઠા છે શ્રીજદુરાય;
કો ભેટ આણી મુકે ફળ, તે ચેહેંચીને પ્રભુ ખાય.
એક ભાગ વિપ્રને આપે, બીજો મિત્રને જાણ;
ત્રીજો ભાગ તવ સ્ત્રીને આપે, ચોથો લીયે ભગવાન.
દેશ દેશના લોક આવે, કેહેવાને ફરીયાદ;
ઉગ્રસેનને કેહેવું સ્વામી, તમથકી થાયે વાત.
એટલે રથ સજ કરીને, લાવ્યા સનમુખ તાંહે;
દારૂકે પ્રણામ કીધો, પ્રભુ બેસીયે રથમાંહે
રાજસભાની વેળા થઇ, ત્યારે ઉઠયા તત્તક્ષણ નાથ;
સારથીને હાથ ગ્રહી, રથે બેઠા ઓધવ સાથ.
સોળ સહસ્ર સ્ત્રી એમ જાણે, માહારે ઘેરથી બેઠા રથ;
સર્વના મન રાખે શ્રીહરી, સચરાચર સમરથ.
કંઇ સેવક આગળ ચાલે, સહસ્ર સહસ્રનાં વૃંદ;
ભાટ ચારણ બંદીજન, જસ બોલે નાના છંદ.
એ રીતે પ્રભુ આવી પોહોતા, રાજ સભા ભગવાન;
દેખીને સહુ સભા ઉઠી, દીધાં આદરમાન.
ઊગ્રસેનને પ્રણામ કરીને, બેઠા સનમુખ શ્યામ;
તાલ ઝાંઝ મૃદંગ વાજે, ગાયે ગાંધ્રવ ગાન.
અપછરા નૃત્ય કરે આગળ, થઇ રહ્યા નાટારંભ;
તેહેવે સમે દૂત પત્ર લઇને, આવ્યો જ્યાંહાં શ્રીરંગ.
પ્રણામ કરીને વધા વાણી, સાંભળો મહારાજ;
જરાસંધના બંધનમો તાંહાં, બહુ પડયા છે રાજ.
વીસ સહસ્રને આઠસેં, જીતી લઈ ગયો બળવંત,
તેણે પત્રજ મોકલ્યું, આવી છોડાવો ભગવંત.
પત્ર વાંચી જોયું તેહેમાં, લખ્યું એહ પ્રણામ;
વસુદેવને ઘેર અવતરયા છો, જાણ્યું એ ભગવાન.

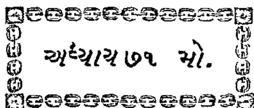
દુષ્ટનો નિગ્રે કરોછો, ભક્તની રક્ષાય,
તમવિના કોણ છોડાવે, એ વીનતી જદુરાય
મળ્યા ભૂપ તેહેને જાવાદીધા, અમે ન મળ્યા માટે બંધ;
ઘણા દીવસ દુખ ભોગવ્યું, હાવે મુકાવો ભગવંત
તમો કેહેશો હું એકલો, તમો હતા વીસ હજાર,
સહુ મળીને તેહેને જીત્યો નહીં, હું એકથી શું થાય
એમ કેહેશો એ નહીં સ્વામી, તમો પુરૂષપુરાણ,
બાળકની સભાળ તમવિના, કોણ લે ભગવાન.
સત્તરવાર તમધાકે નાઠો, જરાસંધ રણધીર;
અઢારમીવાર જીત્યો તમથી, બીહીયે નહીં જદુવીર
રાજ મદે કરી ભુલા તમને, જાણ્યા નહીં જગદીશ,
તે માટે આવી રક્ષા કરવી, માનજો એ ઈશ
દૂત કેહે સ્વામી બાળકને, શ્રી કેહે રાજા એમ;
હાવે આવશે તમતાત તેહેને, છોડાવશે પરિગ્રહ
સુતા બેઠા કામ કરતા, ગાય દળતા ચરિત્ર;
ક્ષણ એક તમને વીસરે, નહીં જાણજો શ્રીજગદીશ
કંશ કેશી જવન આદે હણ્યા છે ક્ષણમાહે;
એહેને હણતા વાર શી છે, એમ વદે શ્રી તાહે
સાભળી હરિ વદા વાણી, આવ્યો એહેનો કાળ;
કીધું તેહેવું પામશે, એ જરાસંધ ભૂપાળ
છપન કોડમા વિરાજે હરિ, તારામાહે જેમ ચંદ્ર,
દયાનિધી ભગવાન કેહે, હાવે છોડવવા રાજેન્દ્ર
આકાશથી એહેવે નારદ આવ્યા, તેજના બહુ પુંજ;
કેમ કીપા કરી આવ્યા ઇહા, કહો જથારથ વાત;
ઊઠી હરિયે માન આસન, બેસાડયા કરી પુજન
તમારે કાહીં લોભ નહીં, આવ્યા હેતને અમકાજ
રૂખી કેહે રાય જુધિષ્ઠિર તમને, તેડે છે પરિગ્રહ;

તમારી હોય આગન્યા તો, કરૂં રાજસુ જગંન.
આવી મનોરથ પુરીયે, ભકતની પોહોંચે આશ;
પૃથવી જીતી જગ્ન કરવો, જાણો છો અવિનાશ.
તે માટે કેહેવા મોકલ્યા, તમ વિના નહીં થાય કાજ;
તમારાં દરશણને સહુ, આવી મળશે રાજ.
શ્રીકૃષ્ણ કેહે એ કુશળ છે, સહુ પાંડવનો પરિવાર;
રૂખી કેહે તમ કૃપાયે, સહુ કુશળ છે જદુરાય.
શીઘ્ર વેહેલા થાઓ સ્વામી, માનો વંચન એમ;
અંતરજામીયે જાણ્યું મનમાં, હાવે કરવું કેમ.
સમાચાર એ આવી પોહોતા, પ્રથમ જોઊં કાંઇ;
બળભદ્ર પ્રદ્યુમન સભામાં બેઠા, તેહેના એ મનમાંહે.
પ્રથમ રાજા છોડાવીયે, એ મંનનો અભિપ્રાય;
શ્રીકૃષ્ણને ગમતું નથી, પછે કહી ઉધવને વાત.
તમારે ચિત શુંય આવે, વદ્યા શ્રીમુખ પુંજ;
પ્રધાનને બુધ હોય અડકી, કહો અમને સુજ.
ઓધવ કેહે સ્વામી જાણો છો, મુને મોટો કરોછો ઇશ;
લોક વેહેવારને પુછોછો તમો, રાજધાનીની એ રીત.
પ્રણામ કરીને વધા ઓધવ, સાંભળો શ્રીજદુનાથ;
જરાસંધ નીમીતમાત્ર છે, મૃત્યુ ભીમને હાથ.
વજ્ર અંગ છે જરાસંધનું, તેથી વજ્ર છે ભીમ;
ગદાજુધ્ધે પ્રવીણ બેહુએ, જાણે છે ભીમ મર્મ.
તે માટે ઈંદ્રપ્રસ્થ જાવું, પ્રથમ શ્રીભગવાન;
સભા સહુને ગમી વાતજ, ધંન હરિના પ્રધાન.
અંતરજામીને કરવું છે, ભલું, પરભારયું કામ;
પ્રદ્યુમન અનિરૂધ જોઇ રહ્યા, ન બોલ્યા મુખથી રામ.
નારદને તવ શીખ દેઈને, મોકલ્યા તતક્ષણ;
ધર્મરાયને કહ્યું આવી હરિ, આવે છે રાજંન.

સાંભળી ઘણું હરખ પામ્યા, કરે બહુ સામાન;
કુંતા દ્રોપદી સુભદ્રાયે, જાણ્યું એ મનમાંહિ.
આવે છે ભગવાન અહીંયા, ઉમંગ મન ન સમાય;
દૂતને હરિ એમ કેહે, જઈ કહો રાજને આમ.
આવી તમને છોડવશું, સત માનજો રાજાંન;
દૂતે એમ જઇ કહ્યું રાયને, હરખ પામ્યા મનમાંહિ.
જરાસંધનાં બંધનથી, હાવે છુટશું કેહે રાય;
શ્રીકૃષ્ણનું આંહાં થશે દરશણ, મોક્ષપ્રાપ્તિ થાય.
માહોમાંહે એમ કેહે રાજા, પતીતપાવન શ્યામ;
વળી ભવભ્રમણથી છુટશું, જુઓ કૃપ્યું ભાગ્યનિધાન.
નારદજીને વળી દૂતને, વિદાયે કરી થયા સાવધાન;
સૈન્ય સરવે સજ્જ કરાવ્યું, વાગાં બહુ નીશાણ.
સારથીને કેહે શ્રીહરિ, રથ કરો તતપર ત્યાર;
સભા વિસર્જન થઇ તાંહાંથી, ઉઠયા દેવમોરાર.

વલણ.

ઉઠયા શ્રીહરિ જાવાને, શુક કેહે સાંભળ રાયરે;
ધનદાસના સુત સુત કેહે સુંદર, સિ-તેરમો અધ્યાયરે.

(કડવું ૧૮૪ મું—રાગ રામગ્રી)

શ્રી શુકદેવજી બદ્યા વચંન, સાંભળ ઉત્તરાકુંવર ધંન;
સાથે આવે છે પાપને પુન્ય, રહ્યું જાંહાંનું તાંહાં શુન્ય.
કોટી દ્રવ્ય તે કામ ન આવે, શ્રીહરિનામ તે પાર ઉતારે;

જુધિષ્ઠિરે વિચાર્યુ મન, હાવે કરૂં હું રાજસું જગંન.
આહેકારી સખા શ્રીભગવાન, પૃથ્વી કીર્તિ રહે જસ નામ;
એહેવે આવ્યા નારદ દેવ, કેહેવા મોકલ્યા પ્રભુને ખેવ.
જુઓ ધર્મની આજ્ઞા માની, પ્રથમ ઈંદ્રપ્રસ્થ જાઓ સ્વામી;
હરિને પાંડવપર ઘણુ હેત, પોતે જાય છે લક્ષ્મી સમેત.

ઢાળ.

લક્ષ્મી સહિત હરિ જાય છે, સાંભળો પરિક્ષતરાય;
સારથી રથ સજ કરીને, લાવ્યો અતિ શોભાય.
સાવ કંચન રથ મણીમય, જડીત નંગ અમૂલ;
વિસ્વકર્માએ ઘડયો પોતે, થાયે નહીં એહેનું મૂલ.
શ્વેત અશ્વ એ ચાર જોડયા, હેમ રાસે જાણ;
સુગ્રીવ પુષ્પદંત આદે, કહિયે અશ્વનાં નામ.
શંખ ચક્રને ગદા સારંગ,આયુધ રથમો સાવધાન;
સૈન્ય સરવે થયું તત્પર, ગરૂડધ્વજ ભગવાન.
ગજ રથ અશ્વને પાયે પાળા, ચતુરંગણી ચાલ;
સણગાર્યું સહુ સૈન્ય મખમલ, કહિયે લાલમલાલ.
ગજે બાંધી હેમ ઘંટા, અશ્વને ઘુઘરમાળ;
સજે બખતર ટોપ પાખર, કહિયે ઝાકઝમાળ;
રૂખમણી આદે સોળ સહસ્ત્રજ, જાવા મન પ્રસંન;
પાંડવનો એ જગ્ન જોવા, ઇચ્છા થઇ સહુમન.
શ્રીકૃષ્ણની આજ્ઞા લઈ, તવ થયાં તતપર સંગ;
પુત્ર પ્રદ્યુમન ભાનુ આદે, વિવિધ ભૂષણ અંગ.
રાયને પ્રણામ કરી હરિ, થયા તાંહાંથી વિદાય;
બળભદ્રની તવ શીખ લઇને, બેઠા રથે જદુરાય.
સુખાસન નરવાહાન તે પર, બેઠા છે સ્રીજંન;
રત્ન મણિમય શોભિત ઉપર, જાળી મોતીની રમ્ય.
પંચ શબ્દ નિશાણ વાગા, ધજા ફરકે અપાર;

સૈન્યના સહુ નાયક પ્રભુને, નમી થયા અસવાર.
કોઈએક સેવક આગળ ચાલે, રહ્યા તે રેહે પૂઠે;
આગળ રથ શ્રીકૃષ્ણનો, રૂખમણીનો તે પૂઠે.
એરીતે બહુ સૈન્ય સંગાથે, ચાલ્યા શ્રી જદુનાથ;
ડેરા તંબુ ગલેચા, કોનાથ તકીયા સાથ,
બાજારસાથે વિવિધ મેવા, વસ્તનો નહીં પાર;
વાટે વાસો જાંહાં રેહે તાંહાં, જાણે વસ્યું નગર નવું સાર.
કુશસ્થળી મુકી જાય ચાલ્યા, અન્ય દેશ દયાળ;
સોરઠ નેગિરનારથી, પ્રભુ આવ્યા દેશ પંચાળ.
મારવાડને ગુજરાત આગળ, ચાલ્યા જાંહાંકુરૂક્ષેત્ર;
રાજધાની એ રીતે મારગ, જાય છે જન તેહ.
જહાં ઉતરે તાંહાં આનંદ ઓછવ, થાય રાગ ને રંગ;
તાલ ઝાંઝ મૃદંગ વાજે, અપછરા નૃત્ય સંગ.
એમ દેશ મુકી આવી પોહોતા, સમીપ ઈંદ્રપ્રસ્થ;
સમાચાર પોહોતો રાયને, તે નીસરયા તતક્ષણ.
સૈન્ય સરવે સજ કરાવ્યું, વાગાં બહુ નીશાણ;
સારથી રથ વેગે ચાલ્યા, બેઠા સંગ પ્રધાન.
ભીમ અર્જુન નકુળ સહદેવ, ભકત હરિના જંન;
બહુ સૈન્ય સાથે આવ્યા સાહામાં, જુધિષ્ટિરરાજંન.
આવતા ભગવાને દીઠા, હરખ્યું અંતઃકર્ણ;
મળવાને પ્રભુ રથથી હેઠે, ઉતરયા તતક્ષણ.
જુધિષ્ટિર તવ મળ્યા આવી, ભેટયા ઘણો એક પ્રેમ;
કંઠ ગદગદ મધુર વાણીયે, પુછયું કુશળ ક્ષેમ.
ભીમસેન તવ હરખ સાથે, ભેટયા પ્રભુની સાથ;
ભુજ પસારી અર્જુનને હરિ, લીયે રૂદયા સાથ.
ફરી ફરી આલિંગન પ્રેમે, દીયે મધુસુદંન;
પારંપંર ઘણી કૃપાદષ્ટી, કહિયે પ્રાણજીવંન.

નિકુળ સહદેવ નમ્યા ચરણે, આવીને રસ રંગ;
તતક્ષણ ઊંચલી લીધા હૃદયા, ફેરવ્યો ભુજ અંગ.
અવર બીજા રાય આવી, નમાવે તવ શીશ;
સર્વને સનમાન હરિયે, દીધાંછે એ રીત.
વાટિકા વૃક્ષ પરમ સુંદર, કહિયે જળનાં ઠામ;
ગણુએક તાહાં વિશ્રામ લઈને, બેઠા રથે ભગવાન.
તાહાંથકી પ્રભુ શીઘ્ર ચાલ્યા, વજ્યા નિશાણે ઘાય;
પ્રકાર પુરને પરમ શોભા, દેખતાં ભુખ જાય.
નગ્રહનિવાસી લોક કાગરે, જુએ હરીને હેત;
પાંડવસાથે નગ્રમાં પ્રભુ, આવ્યા સેન્ય સમેત.
પુરની શોભા શી કહું, અતિ રમ્ય ભાગ્ય નિધાન;
દેખીને ઘણું હરખ પામ્યા, રીઝયા શ્રીભગવાન.
સસભોમી અવાસ સુંદર, થઇ રહ્યા ઝાતકાર;
ધજાપતાકા તોરણ લળકે, ચંદનના છંટકાવ.
જેણે સાંભળ્યું હરિ આવ્યા છે, તે ઉઠયા જેમના તેમ;
કોઇ બાળકને ધવરાવતાં, કો સ્નાન ભોજન એમ.
દરશને આતુર ઘણું, જોવા મળે નરનાર;
અંધને જોવા નેત્ર આવ્યાં, અપંગ ને પગ ત્યાર.
પુષ્પે વધાવે લક્ષ્મીવરને, શોભા કહી નવ જાય;
તેજપુંજ પ્રકાશ દેખી, નેત્ર તૃપ્ત ન થાય.
કોઈ છજાં જાળી અટાળી રહી, નાખે મોતીની મૂઠ;
વારી વારી લીયે ઓઠડાં, દેખી ગરૂડારૂઢ.
દયાનિધિ ભગવાન સહુને, આપે દર્શન ધંન;
કૃપાદ્દષ્ટી કોઢ નહીં, સદા હસિતવદંન.
તાલ ઝાંઝ મૃદંગ વાજે, ગાય ગાંધ્રવગાન;
અપછરા નૃત્ય કરે આગળ, જાચક જન જસ માન.
એ રીતે હરિ આવી પહોંચતા, પાંડવ રહે જે ઠામ;

મંદિર રચના શી કહું, જાણે ઉગ્યા શશીયર ભાણ.
રથથી ઉતરી પાંડવ સાથે, ગયા મંદિરમાંહે;
કુંતા દ્રૌપદી સુભદ્રા સહુ, મળ્યાં આવી તાંહે.
રત્નદીપક આરતી, શોહે મુકતા કંચનથાળ:
પુજાની સામગ્રી શીઘ્રે, કરી છે તતકાળ.
આસન મણિમય જડાવ તેપર, બેસાડયા કરીપૂજન;
પુષ્પહાર સુગંધ એ રીતે, અગરના બહુ ધુપ.
કોઇને દેખી ઉઠયા શ્રીહરિ, નમ્યા આવી પાય;
સમાચાર સહુ પરસ્પરે, પુછયા છે સુખદાય.
મળીને રૂખમણી પાસે, આવ્યાં કોઇ તતખેવ;
સર્વને સનમાન દઇને, પુછયું કુશળક્ષેમ.
રૂખમણી આવી પગે લાગાં, અવર બીજા જાણ;
સુભદ્રાને મળ્યાં આશિશ, દ્રૌપદી સનમાન.
રૂખમણીની કરી પૂજા, દ્રૌપદીયે પ્રીતે;
સતભામા જાંબુવતી આદે, જાણજો એ રીતે.
જુધિષ્ઠિર શ્રીકૃષ્ણ બેઠા, ચમર ઢળે ચોપાસ;
ભીમ અર્જુન નકુળ સહદેવ, ઉભા સેવા કાજ.
રાય કેહે મે મોકલ્યા, તમ પાસે નારદ દેવ;
દયા કરી પરિવાર સાથે, આવ્યા છો તતખેવ.
મુજ દિન ઉપર ઘણી કીપા કીધી, પધારયા ભગવાન;
આજ જન્મ સફળ થયો, માગે પવીત્ર કરયાં મમ ધામ.
હવે આજ્ઞા હોય તમારી તો, કરૂં રાજસુજગંન;
તમ પ્રતાપે જીતશું, સહુ દેશના રાજંન.
ભકતવત્સલ બર્દ સ્વામી, પાળો ભકતનાં લાડ;
દયાનિધિ ભગવાન કેહે, એ શી કહોછો વાત.
શેષને બહુ માન દેઇને, ઊતારયા ભલે ઠામ;
ભક્ષ ભોજન વિવિધ પેશનાં, હરિ કિપાયે જાણ.

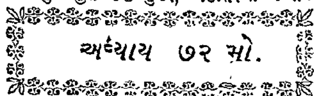
સર્વને અંન પૂરવી, પછે પોતે સે મહારાજ;
ભોજનની વેળા થઈ, કોઈ ઉઠાડે જમવા કાજ.
તેલ સુગંધી મર્દન કીધાં, ઉષ્ણોદક શુભ સ્નાન;
પીતાંબર કટી પેહેરયાં શોભે, દામની ઘનશ્યામ.
અંગુછે કરી અંગ લોહ્યા, કીધાં શુદ્ધ આચમંન;
રવીને નમસ્કાર કરી પ્રભુ, બેઠા રત્નઆંસન.
ભાવનાં ચંદન કેસર, તિલક દ્વાદસ છાપ;
ધ્યાન બ્રહ્મનું ધરી એ રીતે, બેઠા પાંડવ સાથ.
સોવણ થાળ કચોળાં ચોસેટ, પીરશે કુંતા હેત;
ખાજાં ઘેવર જલેબી, એ આદે વસ્તુ અનેક.
કારેલાં સિંગફળી કોહોળાં, તુરિયાં વંત્યોક;
સુરણ કદળી વિવિધ પેરનાં, શું વિખાણું પાક.
આદાં લીંબુ રાયતાં, કંઇ ભાતનાં એ રાન;
શાક પાક ખટરસ ભોજન, આરોગ્યા ભગવાન
પ્રસંદ વદને કહ્યું ફોઈને, ભાવતાં એ અંન:
સ્વાદ અતિઘણો શું કહું, એમ વિખાણે પરિબ્રહ્મ
ભોજન કરી હરિ ઉઠયા ભાનુ, પુત્ર પ્રદ્યુમન સંગ;
શીતળ જળ સુખવાસ બીડી, વસ્ત્ર ભૂષણ અંગ.
રૂખમણી સોળ સહસ્ત્ર, સાથે કીધાં છે ભોજંન;
સહસ્ત્ર સહસ્ર સંગ દાસી સહુને, પોહોંતાં છે એ
પાકશાળામાં હરિકૃપાયે, ઘટે નહીં અંન તાહે.
અંનપુરણા અંનપુરી રેહ્યાં, પોતે લક્ષ્મી ઘરમાંહે.
કુંતા દ્રોપદી સુભદ્રા જમી, બેઠાં રૂખમણી પાસ;
સતભામા જાંબુવતી જમુના, કરેછે પ્રેમે વાત.
આદરમાન એ રીતે સહુને, દીધાં છે રાજન;
લક્ષ્મીનારાયેણ રહ્યાં જે ઘેર, તેહને સોંગી ધંન્ય.
પાંડવ સાથે સભામધ્યે, બેઠા છે ભગવાન;

તાલ ઝાંઝ મૃદંગ વાજે, અપછરા નૃત્ય ગાંન;
એ રીતે નિત આનંદ ઓચ્છવ, થાયે હરિયશગાય;
એક દિવસ પ્રભુ પારથ સાથે, મૃગયાને વન જાય.
અર્જુનના સારથી થઈ રથ, હાંકે ગ્રહી હેમરાસ;
ધજાપર હનુમાન રહે, જાહારે, સમરે તાહારે પાસ.
શ્રોતામન સંદેહ ભાંગે; કહુ કપિની ક્ષાત;
સંક્ષેપે કરી જાણજો, કહી પારથે પ્રભુને વાત.
મુજ સરખો બાણુ વળી કો, નોહોતો રામને પાસ;
ઠાઠ બાંધી ઉતારત સહુ, સૈન્યાં પેલે પાર.
શ્રીકૃષ્ણ કેહે તમ સરખા કો નહીં, રામા અવતારે વીર;
જઈ જીતો હનુમાનને, એક રહ્યા છે રણધીર.
જઈ ઠાઠ બાંધી ભાંજી કપિયે, હારે તે કરે સેવ;
અરજુન હારયા જાણ્યું પ્રભુએ, આવ્યા છે તતખેવ.
કો સાક્ષા છે ફરી ઠાઠ બાંધો, સકયું છે વજ્ર હેઠાંય;
આકાશ જઇ કપિ પડયા કૂદી, ભાગી નહીં હારયા ત્યાંય.
તે માટે કપિ રહ્યા ધજાપર, કરવું હરિ ઇચ્છાય;
સગ્રામમાં જે કરવી સહાયતા, કવી ભારથકથાય.
ધનંજય અવતાર નરનો, કરયું તપ બહુ કાળ;
એ પુન્યે કરી પામ્યા અરજુન, સંગ શ્રીગોપાળ.
બાણાવળીમાં સીમા અરજુન, ઠાઠ બાંધી કેમ;
એકના સહસ્ર લક્ષ કોટી, હરિકૃપા થઇ એમ.
પારથસાથે મિત્રાચારજ, કેહેવી ગુંજની વાત;
ખાવું પીવું બેસવું હરિને, સુવું સેજે સાથ.
કરેકરી સુતા ખસેડે, ત્યારે ખસે ભગવાન;
અરજુનના એહેવાં એહેવા લાડ પાળે, ભકતવત્સલ સ્યામ.
ભીષ્મ માટે ચક્ર જુદ્ધમાં, ધરયું પ્રભુએ હાથ;
પોતાની પોણ ગઈ રાખી, ભકતની પોણ નાથ.
કો રૂખી કેહે પૃથ્વી મોટાં, પૃથ્વી કેહે શેષ ફેણ,

કૂર્મ કેહે દધિ અગસ્ત મોટા, અગસ્ત કેહે ગગંન.
ગગન કેહે હરિ મોટા, નભને કરયુ એક પદ:
હરિ કેહે મોટા ભકત સુજને, રાખે હૃદયા ગધ.

વલણ.

ભકતને મોટા કરયા, શુક કેહે સાંભળ રાયરે;
ધનદાસના સુત સુત કેહે સુંદર, એકોતેરમો અધ્યાયરે.

અધ્યાય ૭૨ મો.

(કડવું ૧૮૫મું—રાગ રામગ્રી)

વધ્યા પરિક્ષત સુણો મુનિજંન, હરિગુણ સાંભળવા સુજમંન:
નવાં નવાં ચરિત્ર હરિના રમ્ય, એ સાંભળતાં તૃપ્ત નહીંમિન.
કેહેશો દિવસ રહયો છે એક, કેમ સાંભળશો ગુણ અનેક;
જે સાંભળ્યું તે લેખે લાગ્યું, એ શુકસ્વામી હું તમકને માગું.
જેમ આવ્યા તેમ જાવું શૂન્ય, એ માહારે સાંભળ્યા સાથેપુન્ય;
શુકદેવ કેહે સુણ્ય રાયે, તત્વનું તત્વ કહ્યું સુખદાયે.
હેમતનયા પ્રતતાલીક, તા સહોદરસુત વવેક;
તા રિપુપત્નીબાંધવ જાણ, નિશદિન ધરિયે તેહેનું ધ્યાન.

ઢાલ.

ધ્યાન ધરો શ્રીકૃષ્ણનું, સદા હરિ રાખો હૃદેય;
અનેક શાસ્ત્ર પુરાણ ખોળ્યાં, પણ તત્વ અક્ષર બેય.
ગીરી કાજળ પાત્ર સિંધુ, લેખણ એ વનરાયે;
પત્ર ઉર્વી લેખે સરસ્વતી, તોયે ન આવે પાયે,
શેષ પાર પામે નહીં, કહયું સંક્ષેપે રાજંન:
સંભા સહિત પરધાન સંગે, બેઠા છે શ્રીધર્મ,
પ્રપીતામહ વૃધ પોતે, સંગે શ્રીભગવાન;

ભીમ અરજુન નીકુળ સહેદેવ, કહીયે સાવધાન.
પ્રધુમન સાંબકુંવર ભાનુ, અવર બીજા રાય;
વરણ ચારે સભા મધ્યે, થાયે રામ કથાય.
સત કોટી શ્લોક શીવજીયે, વેહેચ્યા ત્રણ ભોવંન;
માર્કંડઋષિ કેહે ધર્મ આગળ, સાંભળો હરિજંન.
આનંદ ઓછ્વ સદા માંગલ, થાય રાગ ને રંગ;
સભામાંહે હરિ વીરાજે, જેમ તારામાં શોભે ચંદ્ર.
અહેવા આનંદમાં વીચારશું, પ્રથમ કહું કોહેને વાત;
વૃદ્ધ કેહેશે પુછ્યું નહીં, પણ એથી શું જ થાય.
વિનવ્યા ભગવાનને રાયે, સ્તુતિ ઘણી કરી ત્યાંહિ;
રાજસોઇ જગ્ન કરવા, ઈચ્છા થઇ મનમાંહે.
ગુરૂપત્નિને પુત્ર આપ્યો, પુરયા મનોરથ નાથ;
તેમ મનોરથ પુરીએ, ભકતનો પોંહોંચે આશ.
પૃથ્વી જીતી જગ્ન એ, તમકૃપા હોય ત્યારે થાય;
સાહાકારી તમ સરખા માથે, કહિયે જાદવરાય.
વચન રાયનાં સાંભળી, પછે બોલ્યા પ્રાણજીવન;
તમે કહ્યું તે સત્ય સત્યજ, વિચારી જુઓ મંન.
અહંકારી પેહેલાં દુરજોધન, એ દુર્જય કેમ જીતાય;
જરાસંઘ શિશુપાળ આદે, મહા બળી વિખ્યાત.
તમો કહ્યું તે સત્ય સ્વામી, વદ્યા રાય વચંન;
શ્રીમુખે કરી કહો ત્યારે, જીનિયે ગર્જંન.
વચન રાયનું સાંભળી, ઘણું પ્રસન થયા જદુરાયે;
ચારે ભાઇ પ્રત્યે મુખે કહ્યું, જીતો ચારે દિશાયે.
પેહેલાં અરજુન ગયા વંનમાં, તપ કરવાને કાજ;
ઇંદ્ર શિવને પ્રસંન કરી ઘેર, આવ્યા પારથ રાજ.
વળી ભગવાને તેજ મુકયું, વિજય કોઇયે ન જીતાય;
બાણાવળીમાં શિરે અરજુન. ગદા જુદ્ધ ભીમરાય.

થઇ આજ્ઞા ભગવાનની, તવ ઉઠયા ચારે શૂર;
પ્રણામ કરીને થયા તતપર, વાગ્યાં બહુ રણતૂર.
ઘણુ સૈન્ય સાથે આપ્યુ રાયે, સીખ લેઇ તવ જાય;
ઉત્તર દિશા અરજુન ગયા, ભીમ પૂર્વ દિશાય.
સેહેદેવને દક્ષણ દિશા, નકુળ પશ્ચિમ દેશ;
ચારે દિશાના ભૂપ સરવે, જીત્યા જઇને નરેશ.
ઉત્તર દિશા રહ્યા મોરધ્વજ રાજા, કરયો તેણે મોટો જગ્ન;
ગજશુંડાકારે ઘૃત ત્યાંહાં થયુ, અગ્નિને અજીર્ણ.
પિંડરોગી થઇ આવ્યો હરિકને, રાખો દુખથી શ્યામ;
દેખીને હરિ દયાળે, ઉપકાર કરાવ્યું કામ.
જીવનમૂળ ઓખદી આપી, પ્રાસ્યું ખાંડવવંન;
તેણે કરી દિવ્ય દેહ ધરી અગ્નિ, ગયા થઇને પ્રસંન.
લક્ષેલક્ષ થાયે બ્રહ્મભોજ તેહેને, વિવિધપેરનાં અંન;
સોમણ પાત્રે જમે જૂઠાં, નાખી દે રાજંન.
જગ્નઅંતે વિપ્રને, ઉંચલાયે તેટલાં દ્રવ્ય;
ભાર ઘણો થયે નાખ્યું વાટે, તે લાવ્યા અરજુન સર્વ.
પૃથ્વી ઉપર પડયું દ્રવ્ય સહુ, તે રાયનું વેહવાત;
એ રીતે જીતી દ્રવ્ય લેઇને, આવ્યા ચારે ભ્રાત.
જુધિષ્ઠિર શ્રીકૃષ્ણને, આવી કરયો પ્રણામ;
ભીમસેન કેહે જરાસંધ વિના, જીત્યા સહુ રાજાન.
શ્રીકૃષ્ણ કેહે એહેને જીત્યા વિના, જુવે. જગ્ન કેમ કરી થાય;
જુધિષ્ઠિર કરે વીનતી, એ તમ થકી જીતાય.
વિચારયુ પ્રભુએ સહી, એહેને શિવનું વરદાન;
શસ્ત્રે અસ્ત્રે મરે નહીં, હવે કરવું શું એ કામ.
જુધિષ્ઠિર એહેવું સાંભળીને, વદ્યા સુખથી વાણ;
અમ કરતાં તમને શ્રમ થાય તો, ક્ષમા કરો ભગવાન
સૈન્ય લઇને જાઇયે પણ ત્યાં, સૈન્ય નહીં જીતાય;

વિપ્રનો અમો વેષ લેઇને, જઇએ તો વશ થાય.
ભીમ અરજુન સંગ લઇને, સોંડયા જાદવરાય;
ક્ષત્રીવેશ તજી કરી, ધરચ વિપ્રવેશે એ કાજ.
ધોતિયાં કટી પેહેરયાં મસ્તક, શ્વેત કહિયે પાઘ;
શ્રીરામ નામની છાપ એહેવાં, વસ્ત્ર ખાંધે સાર.
તિલક કેસર ધરયાં અંગે, સુમરણી જપમાળ;
એક મુખી રૂદ્રાક્ષ કંઠે, બ્રહ્મતેજ વિશાળ.
એ રીતે પ્રભુ રાજ સભામો, જઇ પોંહોંતા નાથ;
જરાસંધને દ્વારે આવ્યા, ભીમ અરજુન સાથ.
ભોજનની વેળા થઈ, તેડયા વિપ્ર જમવાકાજ;
તે સમે ભિક્ષાંનદેહી કરીને, ઊભા શ્રીમહારાજ.
અગ્નિહોત્ર પૂજા કરી, મુહુર્ત માત્ર જુએ છે વાટ;
કો જાચક આવે તેહેને આપું, એવે શબ્દ સાંભળ્યા શાટ
શું માગો એમ કહ્યુ ત્યારે, વધ્યા મધુસુદન;
જે માગું તે આપશો, ઉદાર તમો રાજંન.
તમારો જશ સાંભળી, અમો આવ્યા છૈં મહારાજ;
મનના મનોરથ પોંહોંચશે, તમથકી સરશે કાજ.
આપવા સરખું હોશે તમને, આપશું કહે રાય;
તમો કેહેશો પુત્ર કે સ્ત્રી, તે કેમ આપ્યાં જાય.
વિપ્ર કેહે તમો સત્ય કોહો છો, સાંભળો મુજ વાત;
સતવાદી ચુકે નહીં, તે આપે છે ભલી ભાત.
હરિશ્ચંદ્ર રાજા સતવાદી, સત મુકયાં નહી મંન દ્રઢ;
એ ઈતિહાસ પુરાતન કહ્યું, સંક્ષેપે રાજંન.
વિશ્વામિત્ર વશિષ્ઠ બેહુને, માંહોમાં થયો વાદ;
તે માટે જજમાન સાથે, એટે[1] એ સંવાદ.
ઈંદ્ર સભામાં વશિષ્ઠ રૂષિયે, કરયું રાયનું વખાણ;

1 ખેડ સંવાદ, એટે એ. સં વાદ, ખેદ પમાડે સં.

સતવાદી હરિશ્ચંદ્ર સરખા, હવા ન હશે પ્રાણ.
વિશ્વામિત્ર કહે તો ખરો, હું ચુકવું સત કાજ;
વારાહ રૂપે જઈ વાડી ઉખાડી, એ જાણી રાયે વાત.
તતક્ષણ આવીને વાડી ઘેરી, સૈન્યને કેહે રાય;
આ ડુકકર જાશે જેહેની આગળથી, તેહેને કરૂં શિક્ષાય.
વિચારયું મનમા સહી, વૃથા રંક મારયોજાય;
એહેના અશ્વ આગળથી નાહાઠો, દોડયા હરિચંદ્ર રાય.
એ રૂપ તજીને વિપ્ર થયા, કરયું તીર્થ માયા ધ્યાન;
હરિશ્ચંદ્રરાયે સ્નાન કરી તાંહાં, આપ્યાં સર્વસ દાન.
ગજ રથ અશ્વ ભંડાર આપ્યાં, વિચારયુ નહીં મંન;
વિશ્વામિત્રે માયાયે કરી, હરી લીધું ધંન.
તોહે રણ માથે રહયું છે, સવાભાર સોવનણ;
તે કાજે પરગામ ચ્રીસું, સૈચાયાં જણ ત્રણ.
મંદિર તજી રાય નીસરયાં, રોહીદાસ તારા સંગ;
નગ્ર પોળ મુકીને, તવ ચાલ્યા મારગ પંથ.
સુમરણ કરયું શ્રીશારંગ ધરનું, હરિચર્ણસું મંન;
વિશ્વામિત્ર જાયે પુઠળે, લેવાને સોવણ.
સોવણનું શું કામ પ્રંડયું છે, જોવા રાયનું સત;
અનેક પ્રકારે કરે માયા, પણ મુકે નહીં કો ગત.
ઉષ્ણકાળ ઘણી તૃષા લાગી, પરબની થઇ ભેટ;
આપ્યા વિના કેમ જળ લીયે, જુઓ ત્રણેનું ચિત્ત એક.
શિવની તે રાજધાનીમાં જઇ, ઉભા અહુટે ચોક;
મસ્તક તૃણનો પુળો દેખી, મૂલ કરે છે લોક.
અર્ધ ભારે સ્ત્રીને રાખી, વિપ્રે ટેહેલને કાજ;
પાય ભારે રોહીદાસ રાખ્યો, રહયા હરિશ્ચંદ્ર રાજ.
કોઇ લીયે નહીં પછી ડુમને તાંહાં, રહયા કાશી માંહે;
મણી કર્ણના ઘાટ ઉપર, મંડપ હતો તેહેને તાંહે.
કો મરે તેહેને કાષ્ટ આપે, રાખ્યા છે એ કામ;

રૂખીનું રણુ આપ્યું તોહે, પૂઠ ન મુકે નિદાન.
રોહીદાસને વિપ્રે મોકલ્યા, લેવા પુષ્પ વાડી માંહે;
સર્પે ખાધો આવી માતા, વિલાપ કરતી તાંહે.
તેહેની પાસે બેઠાં જઇ, આવ્યું કલંક મિથ્યાભાસ;
લોક કેહે એણે ખાધો, મારવા લેઈ ગયા રુમપાસ,
તેણે આપી આજ્ઞા સેવકને, એહેને કરો ઘાયે;
સ્રીને દેખી શું કરે, એ કરવુ સ્વામી કાજ.
હવે સમરો હોય તેહેને, આવે અવઘડ કામ;
હાર વિના રાખે નહીં કો, દયાનિધી ભગવાન.
એમ કહીને ઉઠયા તતક્ષણ, ખડગ લેઇને હાથ;
તારા કેહે હરિશ્ચંદ્ર, કહો હરિ, સમરૂં છો હે નાથ.
અવર હું જાણતી નથી, કેહેતાં ઉગામ્યો તેણે ઘાય;
ચતુરભુજ આવી હાથ ઝાલ્યો, ધન હરિશ્ચંદ્ર રાય.
માગ માગ માગ પ્રસંન છૌં, તાહારી ભકિત દ્રઢ કેહે શ્યામ;
રાય કેહે હવે શરણ રાખો, નગર સહિત સ્વધામ.
નગર અજોધ્યા સહિત ત્રણે, ગયાં બેસી વિમાન;
ભકતને હરિ લેઇ ગયા છે, વાજતે નીશાણ.
પૃથ્વી જીતી જગન કીધા, રાજસું રઘુરાયે;
વિપ્રને બહુ દાન આપ્યાં, ના ન કેહે ચિત્ત માંહે.
સર્વસ આપી રહયા ઉભા, આવ્યો વિદ્યાર્થી રાજ;
ચઉદ કોટી સોનઇયા, તેણે માગ્યા ગુરૂને કાજ.
વિચાર્યું કુબેરને જઇ, જીતી લાવું દ્રવ્ય;
પ્રતાપ જાણી તેણે મોકલ્યા, રાયે આપ્યાં વિપ્રને સર્વ
દધીચીઋષિયે અસ્થિ આપ્યાં, દેવને ઉપકાર;
કો પ્રાણુથી વાહાલું નહીં, જુઓ એવા એ ઉદાર.
રંતીદેવ ચાળીસ દિવસે, પારણું કરે ધંન;
પોતે સ્રી પુત્ર વહુ સાથે, ભોજન તતપર. અંન-

તે સમે ક્ષુધારથી એક, આવ્યો જાચક રંક;
તે અંન સરવે આપ્યું તેહેને, રાહેરેલું મન એક.
એ પુન્યે કરી દરશણુ પોતે, ચતુરભુજ ભગવાન;
કુટુંબ સાથે ગયા સ્વર્ગે, બેસી દિવ્ય વિમાન.
બળીરાયે પાસે ભોમ માગી, વિપ્ર પગલાં ત્રણ;
શુક્રાચાર્જે ના કહી, સત ચુકયા નહીં રાજન.
દયાનિધી ભગવાન તેહેને, પસંન થયા કેહે ધંન;
સુતળનુ આપ્યુ રાજ દ્વારે, રહ્યા શ્રી પરિબ્રહ્મ.
કર્ણ ત્યાગી બળી રઘુ એ, ત્યાગી જીમુતવાહન;
હરિશ્ચંદ્ર સરખા નહીં ત્યાગી, હવા ન હોશે પ્રમાણ.
અદ્યાપિ એ કીરત જગમાં, રેહેછે જસ નામ;
તે માટે નાશવંત કાયા એ, સાધન કરો સાવધાન.
કૃમિ વિષ્ટા ભસ્મ દેહના, કહિયે ત્રણ પ્રકાર;
સુકૃત હોય તે આવે સંગે, જુઓ વિચારી રાય.
વચન વિપ્રનાં સાંભળીને ઉઠયા, આવ્યા છે રાયદ્વાર;
જરાસંધે ઓળખ્યા, તમો વિપ્ર નહીં નીરધાર.
ક્ષત્રીવેશ તજી કરી, તમો ધરયા વિપ્રના વેશ;
ધનુષના કરપાશ અંગુલીયે, દિસે ચ્હેન નરેશ
વિપ્ર નહીં તમો જાદવના તંન, ઓળખ્યા રૂડીપેર;
આ તો અર્જુન ભીમ છે, એ મશે આવ્યા મારે ઘેર.
શું માગો છો આપું તમને, વદ્યા રાય વચંન;
પ્રાણ માગો તો આપું આ વેળા, એ ધર્મ માહારો જ
વિપ્ર કહે અમો જુદ્ધ માગું, અવર નહીં કાંઇ કામ;
જરાસંધ કહે જુદ્ધ માટે, કરવો આવડો શ્રમ.
વિપ્ર કેહે તમો માહાબળીયા, તે માટે ધરયો વેષ;
મોટા મોટા ભૂપ જીતી, લાવ્યા આંહાં નરેશ.
લાવીને વળી દુખ દેઓ, તેહેને ઘાલ્યા છે ગફામાંહે;

એહેવું તમને ઘટે નહીં, કેહેવા આવ્યા છીં આંહાંયે.
તે માટે એહેને મુકી દ્યો, નહીંતર જુદ્ધને થાઓ સજ;
વચન વિપ્રના સાંભળી, વધ્યો મુખથી રાજે દ્ર.
એ મુજને આવી મળ્યા નહીં, કેમ મુકું જુદ્ધ કરૂં એ ન્યાય;
તમ સાથે હું નહી વઢું, તમો નાહાસો જાદવરાય
સંગ્રામમાં નાહાસવુ નહીં, એ ક્ષત્રીકેરો ધર્મ;
• અઢારવી વાર નાહાઠા હતા, જુઓ વિચારી મર્મ.
અર્જુન તો બાણાવળી, ગદાજુદ્ધ શું જાણે મર્મ;
એ જુઓ ને હું જુઓ, એ કહીયે જુદ્ધ અધર્મ.
કાંઇએક ભીમસેન ઠરે મુજસુ, તમારૂ નહીં કામ;
બોલશો મો તમો વચે આવી, ભીમ થાઓ સાવધાન
એમ કહી આજ્ઞા આપી, સેવકને તતક્ષણ;
ગદા બે આણી મુકી આગળ, ગમે તે લો મંન.
ભીમસેને જોઇ લીધી, ગદાલોહ પ્રચંડ;
જરાસંધ તવ થયા શીઘ્રે, જુદ્ધને બળવંત.
શ્રીકૃષ્ણ કેહે ચાલો બાહાર જઇયે, સરખેસરખા મલ;
પહછડે ઘર પડે અહિયાં, માન્યું રાયનું દલ.
વિપ્રને આગન્યા આપી, કરો તમો ભોજંન;
એમ કહીને બાહાર આવ્યા, નગ્ર તજી રાજંન
મંડળ કરીને રહ્યા ઉભા, મલ્લ વિદ્યાની રીત;
તે મલજુદ્ધ જોવા કારણે, થઈ દાનવ માનવભીડ.
મસ્તક કેશ અંબોડા વાળી, ઉલટયા દધિનીર;
સ્કંધ જંઘા આસ્ફોટણ, કરેછે બેહુ વીર.
શ્રીકૃષ્ણ કેહે ભીમસેનને, મન મુકી કરો સંગ્રામ;
કછી કાછ બેઉ થયા તત્પર, ગદા લેઈ સાવધાન.
પોતાનું અંગ ચૂકવીને, મારે છે જોઈ લાગ;
એક એકને ગાંજે નહીં, મલવિદ્યામાં સમર્થ.

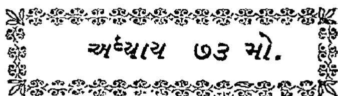
પરસ્પર સમાન બેહુએ, જુદ્ધ અતિઘણું થાય;
ગદા ભાંગી ચૂર્ણ થઇ પણ, વાગે નહીં અંગઘાય
સ્કંધે સ્કંધજ આફળે, આવી વળગે બેહુ રાજન;
ધબડકે ધરા ધ્રુજે, ઉડે એહ ગગન.
ગડબડતા જાય તળે ઉપર, વળી બેઠા થાય;
ઉદરમો મસ્તક મારે જઇને, મલ્લજુદ્ધ કેહેવાય.
પદપ્રહાર ઝડદા મુષ્ટી કોણી, એમ વંઢે છે રાજન;
સંજાકાળે ઘેર આવી, કરે છે ભોજન
રાતે વામો સુવું ઘરમાં, દિવસે કરવું જુદ્ધ;
જરાસધનું બળ દેખી, ભીમની ગઇ સુદ્ધ.
એ રીતે જુદ્ધ કરતાં વીતા, દિવસ સત્તાવીસ;
ભીમે આવી કહ્યું રાત્રે, પોહોડયા જાંહાં જુગદીશ
પગ તળાંસી નિદ્રામાંથી, જગાડયા પરિબ્રહ્મ;
તમો કેહેશો કહ્યું નહીં, હું કેહેવા આવ્યો એમ.
જરાસંધના મારથી, થયુ શિથળ વિથળ શરીર;
તે માટે જુદ્ધ નહીં કરૂં હાવે, જાણજો જુગદીશ.
મલ્લવિદ્યામાં પ્રવીણ એ છે, જરાસંધ બળવાન;
મનમાં પ્રભુએ જાણિયું, ગયું ભીમનુ અભિમાન.
શ્રીકૃષ્ણ કેહે જરાસંધનું, આવ્યું મૃત્યું રહ્યા દિન એક;
તે માટે હવેપુરો જશ લો, ટાળો મંન ઉદવેગ.
હારો ત્યારે મુજ સાહામું જોજો, કરજો હું કહુ તેમ;
તાહારે તેહેને જીતશો, એમાં નહીં કાંઇ શ્રમ.
ત્યાંહાંથકી ભીમ ઠામ આવી, સુતા છે સુખાસંન;
પ્રાતઃ થયો ખટકર્મ કરીને, ચાલ્યા મંન પ્રસંન.
બાહાર આવી જુદ્ધ કરે છે, મલ્લવિદ્યા ભરપુર
શ્રીકૃષ્ણ અર્જુન જુએ, ભાગી અંગ થાય ચૂર.
પગ ધરી ભીમને નાખ્યા હેઠાં, ભોમપર મુજો ઘણું;

ભીમસેને જાણિયું, હવે આવ્યું માહારૂં મર્ણ.
શ્રીકૃષ્ણસાહામું જોયું ત્યારે, જાણ્યું પ્રભુએ મંન;
ઇસારો કરી કહ્યું પ્રભુએ તેમ, ભીમે પછાડ્યો રાજંન.
લેઇ ભોમી સાથે આફળ્યો, ઉપર મુક્યો પાગ;
એક પગ કરસો ગ્રહી, ભીમે ચીરી કરયા બે ભાગ.
જેમ નાખે તેમ પાછા આવી, ફરી અંગ સંધાય;
ચીરી દેખાડી સોટી પ્રભુએ, ત્યારે પડી એ કાય.
અવળી સવળી ફાડ નાખી, વચ્ચે કરયું શિવલિંગ;
ફરી અંગ સંધાય નહીં, પછે તજી દેહ થયો ભંગ.
પ્રસવતાં બે ફાડ થઈ, માંયે નાખી દીધી નકામ;
જરા રાખસીયે સાંધ્યા માટે, જરાસંધ પડ્યું નામ.
જુઓ જસ મહિમાં એહ્રે, જીત્યા છે બહુ રાય;
ભાયેગ પુરવનું કળે નહીં, જે લખ્યું વિધાતાય.
તપ કરી શિવ પાસે માંગ્યું, મરૂં નહીં વરદાન;
ગદાજુદ્ધમાં મર્મ જોઈને, શિવ કેહે ભીમ ફેડશે ઠામ.
અવર કોઈ જીતે નહીં, એ જાણજો કહ્યું વચંન;
વર આપી શિવ ગયા થાનક, હવું મંન પ્રસંન.
તે માટે જસ આવ્યો ભીમને, સુણો શ્રોતાજંન;
કરતા હરતા શ્રીકૃષ્ણજી, એ નિમિત માત્ર છે મંન.
નગરના બહુ લોક જોવા, મળ્યા છે તેણે ઠામ;
હાહાકાર પુરમાં થયો, ભેટ્યા ભીમને ભગવાન.
ઘાય પડ્યા ભીમને વાંસે, ફેરવ્યો ભુજ શ્યામ;
સહદેવ આવી નમ્યા ચરણે, વાગાં જીત નીશાણ.
જેહેવાના તેહેવા થયા, હવે આગન્યા મમ દેવ;
સ્તુતિ કરી સહદેવ પ્રભુની ઘણી, ત્યારે પ્રસન્ન થયા તતખેવ.
ભગવાન કેહે તમો પિતાને જઈ, દાહ કરો એ વાત;
આજ્ઞા મસ્તક ધરીને, આવ્યા જાંહાં પડ્યા તાત.

તાત તાત કરી રોયા સહદેવ, ઊઠોની શૂર સોમ;
ઘર તજી કેમ બાહાર આવી, સુતા છો રણભોમ.
શ્રીકૃષ્ણ અર્જુન આવ્યા, તમને કેહેવાને હો બાપ;
તેહેનું કહ્યું માન્યું નહિ, એમ કહી કરે વિલાપ.
સમજાવે શ્રીકૃષ્ણ અરજુન, મળ્યા લોક અનંત;
દાહ સ્નાન કરી ઘેર આવ્યા, પછે છોડાવ્યા રાજેંદ્ર.
ક્રિપા કરી સહદેવ આવ્યા, નમ્યા પ્રભુને ચર્ણે;
માગધનું એને રાજ આપ્યું, ત્રુઠા અશર્ણાશર્ણ.

વલણ.

ત્રુઠા અશર્ણાશર્ણ એ, શુક કેહે સાંભળ રાય રે;
ધનદાસના સુત સુત કેહે સુંદર, બોહોતેરમો અધ્યાયરે

(કડવું ૧૮૬મું—રાગ રામગ્રી)

શુકજી બોલ્યા સુણ રાજનજી, હરિગુણ ગાતાં શુદ્ધ થાય મનજી

ઢાળ.

ગાતાં સુણતાં પવિત્ર થાયે, સાંભળ પરિક્ષિત રાય;
ગઢદ્વારે આવીને ઉભા, પોતે શ્રી મહારાજ.
સહદેવે આણી મુકયાં આસન, રત્ન મણિમય જડાવ;
શ્રીકૃષ્ણ અર્જુન ભીમ જોવા, બેઠા એ ઘણો ભાવ.
થઈ આજ્ઞા સહદેવને, જઈ ઊઘાડયાં તે દ્વાર;
વીશ સહસ્ર ને આઠસેં, રાય નીસરયાં છે બાહાર.
નખ મોટા વસ્ત્ર જીરણ, દેખીને કેહે પ્રભુ ધંન;
ઘણા દિવસ જરાસંધે રાખ્યા, બંધ માહારાજન.

ભક્ત માહારા કષ્ટ પામ્યા, દયાનિધિ કેહે શ્યામ;
ચતુર્ભુજ થઈ દર્શણ આપ્યાં, સર્વ રાયને ભગવાન.
શંખ ચક્ર ગદા પદ્મ પોતે, ધરયાં આયુધ પુજ;
મુગટ કુંડળ રૂપ સુંદર, તેજના બહુ પુંજ.
દેખીયે રાય નમ્યા આવી, સ્તુતિ ઘણી કરી તાંહે.
અમ પતિતને દર્શણ દેવા, આવ્યા છો પ્રભુ આંહે.
સહજે પાળો સંધારો, તમને કહિયે પૂરૂષપુરાણ;
આદ અંત ને મધ્ય તમ વિના, અવર નહીં કો શ્યામ.
જોગેશ્વરને દર્શણ દુર્લભ, તે અમને અવિનાશ;
જરાસંધનું ભલુ થાઓ, છુટા અમો ભવપાશ.
ઘણા દિવસ દુખ ભોગવ્યાં, તે ગયાં સર્વે આજ;
અમ કરતાં તમને શ્રમ થયો; તે ક્ષમા કરો માહારાજ.
વિપ્રનો તમો વેશ લેઈને, આવ્યા છો આ ઠાર;
ભકતવત્સલ બર્દ સ્વામી, કાહાવો દેવ મોરાર.
જરાસંધે રાખ્યા બંધમાં તો, જ્ઞાન થયું અમ કાજ;
ભક્તિ થઇ તમ દર્શણ પામ્યા, એ પ્રસે જદુરાજ.
નહીંતર અમો છુટતા નહીં, એ બંધનથી નીરધાર.
કાંઈ સુકૃી પુન્ય કરયાં હશે, તમો મળ્યા દેવ મોરાર.
આવાગમનનો ફેરો અમને, ટળ્યો શ્રી મહારાજ;
રાજમદે કરી પડવું સ્વામી, ભલું થયુ એ કાજ.
જુઠી દેહ તેને સાચી કરીને, માને છે મૂઢ જંન;
તમને તેણે નહીં ઓળખ્યા, તે પડે ભવબંધન.
એમ સ્તુતિ કરી કરજોડી ઉભા, વિનય કરી સહુરાજ;
આજ જન્મ થયો અમારો, સરયાં સરવે કાજ.
શ્રીકૃષ્ણ કેહે ભવબંધનથી, કેમ છુટશો સહુ રાય;
કીધાં કર્મ તે ભોગવો, એ શું ગળે પડયાની વાત.
રાય કેહે તમ દર્શણથી, ગયાં પાતક સઘળાં એહ;

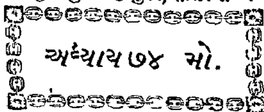
હવે જન્મ મરણ નહીં, એમાં નહીં સંદેહ.
સાંભળી હરિ વદ્યા વાણી, જાઓ પોતાને દેશ;
ગૃહકુટુંબ પરિવારને જઇ, મળો વેહેલા નરેશ.
આગન્યા મસ્તક ધરી, એક વિનંતી જદુરાય;
રાજ અમો નહીં કરૂં સ્વામી, રાજથી મદ થાય
ભક્તિ તમારી હલે રૂદયે, ચરણકમળનું ધ્યાન;
જેણે કરીને ભવ દુસ્તર તરીને, જઇયે શ્રીભગવાન.
શ્રીકૃષ્ણ કેહે તમો રાજ કરો જઇ, તમને મદ નહીં થાય;
અંતસમે માહારૂં સમરણ કરજો, પામશો પદ રાય.
રાજમદે કરી વઢે ભાંજે, માંહોમાં જઇ ગામ;
હું મોટો એ કનિષ્ટ એમ કેહે, ભમે ભૂતળમાંહે.
અંહકારે કરી પડયા એહેવા, કહું તમને રાજ;
જમદગ્નિએ પ્રોહોણા રાખ્યા, સહસ્રાર્જુન કજ.
સહુ સેન્ય સાથે ઇચ્છા ભોજન, નાનાવિધિ પકવાન;
તેડયા સ્વર્ગથી કામધેન તેણે, પૂરવ્યાં મન કામ.
જે જોઇયે તે સરવે પૂરણ, ઘટે નહીં કો વસ્ત;
દેખીને તવ વિસ્મે પામ્યાં, ફરી રાયની મત્ત.
જમદગ્નિ ને કહ્યું રાયે, આપો એ કામધેન;
રૂખી ના કેહેતાં લેઇ ગયા, તહાંથી નીસરયું બહુ સૈન્ય.
સીંગમાંથી સિંધી નીસરયા, સુખેથી સુલતાન;
ખુરની ખુરાસાની પૂંઠેથી પારસી, રોમથી રૂમસાન.
જુધ કરીને નસાડયા, સહસ્રાર્જુન કાજ.
કામધેન સ્વર્ગે ગયાં, થઇ માંહોમાં પછી રાઢ;
તેહેને સાની નૂન છે, રાજ મદે થઇ મતિમંદ.
ફરસરામે હણ્યા ક્ષત્રી. ફેડયો તેહેનો કંદ.
નહુષ રાજા ઇંદ્રપદવી, ભોગવે બળવાન;
ઇંદ્રાણીસું ભોગ કરવા, મતી થઇ કહુંમાન.

ઈંદ્રાણીયે કહ્યું ગુરૂને, તેણે કહયો એ દાવ;
જેપર કોઇ બેઠું નહીં, તે વાહનપર બેસી આવ.
આવીને એમ કહ્યું ત્યારે, હરખ્યું રાયનુ મંન;
વિચાર્યું કોનું વાહન નહીં એ, વિપ્ર ધરયા મુનિજંન.
સુખાસનપર બેસી વેહેલો, જાય કરવા ભોગ;
સર્પ થયા રૂખી શ્રાપથી, જઇ પડયા અજગર લોગ.
વેણું રાજાએ કહ્યું વિપ્રને, ભજો લ્યો માહારૂં નામ;
નહું પ્રજાપતિ હું સ્વામી, અવર નહીં કો' જાણ.
રૂખી શ્રાપે ભસમ થયા છે, ગર્વ કરી મતિ મંદ;
રાવણ સીતા હરી ગયો, જુઓ એહેવા એ મદઅંધ.
પરનારી પ્રત્યક્ષ કહિયે, વિખ હળાહળ અંગ;
રાવણનાં મસ્તક ગયાં, તે પરનારીને સંગ.
મદે કરી એ પડયા રાજા, જુઓ વિચારી મંન;
તમને મદ મચ્છર નહીં, મુજ કીપાયે રાજંન.
તે માટે પરીવારને જઇ, વેહેલા મળો કરો રાજ;
પાંડવના જગંન મધ્યે, આવજો સરે કાજ.
વચન પ્રભુનાં ધરી મસ્તક, થયા તતપર રાય;
સહદેવે તેડી પ્રોહોણા રાખ્યા, કરયો આદરભાવ.
નાઇ તેડાવી નખ મરદન, સ્નાન એ ખટ કરંમ;
ભોજન નાનાવિધતણા, જળપાન એ રાજંન.
મુગટ કુંડળ વસ્ત્ર ભૂષણ, રથ સાજ સહીત;
આપીને તવ વિદા કીધા, સહદેવે ભલી રીત.
પ્રણામ હરીને કરી તાંહાંથી, ગયા દેશ રાજંન;
પરિવારને સહુ મળ્યા આવી, ગાયે હરિજસ ધંન.
શ્રીકૃષ્ણ અર્જુન ભીમની, ભલી પૂજા કીધી રાય;
વસ્ત્રાભૂષણ આપી સહદેવ, નમ્યા હરિને પાય
સેવાચોર હું છો સ્વામી તે, ક્ષમા કરો અપરાધ;
પ્રસન થયા હરિ વદે વાણી, હવે કરો સુખે રાજ.

હેદેવે રથ સજ કરાવી, મગાવ્યો તે ઠામ;
ન્ય આપી વિદા કીધા, ગયા શ્રીભગવાન.
ાંચજન્ય જઈ શખ વજાડયો, શ્રીમુખે કરી ધંન;
ભેંશાયે જાણ્યું, જીતી આવ્યા શ્રીપરિબ્રહ્મ.
દ્રેપ્રસ્થમો જઈ પોહોતા, વાગાં જીત નીશાણ;
ાુધિષ્ઠિરને મળ્યા આવી, ભીમ અરજુન શ્યામ.
ામાચાર મળી કહ્યા તતક્ષણ, રાયને ભગવાન;
ાુઓ પ્રાક્રમ ભીમનુ, મારયો જરાસંધ બળવાન.
ીસ સહસ્ર ને આઠસે, સહુ છોડાવ્યા રાજંન;
ાાંભળી રાય જુધિષ્ઠિર, ઘણું હરખ પામ્યા મંન.
ાતુતિ કરી પ્રભુની ઘણી, તમો પુરયાં મનનાં કામ;
ાુજ કરતાં તમને શ્રમ થયો, તે ક્ષમા કરો ભગવાન.
ાાહ્મણનો તમો વેશ લઈને, ગયા શ્રીમહારાજ;
ાાચક થઈને માગ્યુ દ્વારે, ગણી નહીં તમે લાજ.
ાત્રી તો જાચે નહીં, પણ જાચવું પડયું શ્યામ;
ાષ્ટ પડે જયારે ભકતને, ત્યારે કરો એહેવાં કામ.
ાેવ કાજે સ્રી થયા છો, ધરયુ સુંદર રૂપ;
ભકતવત્સલ બર્દ સ્વામી, કહિયે વૈકુંઠભૂપ.

વલણ.

કહિયે વૈકુંઠ ભૂપરે, શુક કેહે સાંભળ રાયરે;
પ્રેમાનંદદાસના સુત સુત કેહે સુંદર, તોતેરમો અધ્યાય.

અધ્યાય ૭૪ મો.

(કડવું ૧૮૭ મું—રાગ રામગ્રી)

કેહે પરિક્ષતને શુકજોગી, સાંભળ રાય હરિરસ ભોગી;
રાખો વિષ્ણુચરણસું મંન, જે ટળે ચોરાશી ભ્રમણ.

ઢાળ

લખચોરયાશી ટળે ફેરા, સાંભળો પરિક્ષિત ભૂપ;
જુધિષ્ટિર કેહે જગ્ન કરૂં, હોયે આજ્ઞા બ્રહ્મસ્વરૂપ.
સ્તુતિ કરી પ્રભુની ઘણી, તાહારે પ્રસંન થયા ભગવાન;
થઈ આજ્ઞાના રાય જુધિષ્ઠિરને, કરો જગ્નનાં કામ.
દેશ દેશ પત્રજ મોકલ્યા, આવી મળ્યા સહુ રાય;
સહસ્ત્ર અઠયાસી મળ્યા ઋષિ, તાંહાં જગ્ન આરંભ થાય.
વશિષ્ઠને વામદેવ અત્રી, કશ્યપ આદે શ્રીક્ષ;
વરયા બ્રાહ્મણ મોટા મોટા, જાણે જગ્નની રીત.
સોનાનું હળે કરી ભોમ શોધી, રચ્યા મંડપ વિશાળ;
અગ્નિકુંડ તો પંચ કીધા, રૂચિયે તતકાળ.
સામગ્રી સહુ કરી તત્પર, વિવિધપેરની રમ્ય;
જગ્નના આરંભે બેઠા, દીક્ષા લેઈ રાજંન.
દ્રૌપદી સંગે વિરાજે, રાય શોભા કહી નવ જાય;
અગ્નિકુંડ દીપમાન ઋષિજી, હોમે ભણીને સ્વાહાય.
ભીમ અર્જુન નકુળ સહદેવ, દુરજોધંન તે સંગ;
સરભરામાં ઉભા સહુ પોતે, પૂર્વે પૂરણાનંદ.
મંડપમાં બહુ ભીડ થઈ, જોવા મળ્યું ત્રૈલોક;
જગ્ન પરિપૂરણ થયો, હવો પૂર્વાશ્રમે મોક્ષ.
સ્વર્ગના લોક આવે અહિંયાં, ઇહાંના જાય સ્વર્ગ;
પૂર્વે આવાગમન એકજ, જાણજો સતસત.
પૂજાની સામગ્રી શીઘ્રે, કરી છે તાતકાળ;
પ્રથમ પૂજા કોહોની કરવી, વિચારે ભૂપાળ.
વર્ણ ચાહારે મળી અહિંયા, કોહોનું પૂજન મોક્ષ;
મોહોટા મોહોટા બેઠા મુનિજન, દર્શનથી જાય દોષ.
સહદેવને તવ પુછ્યું રાયે, પ્રથમ કોહોનું પૂજંન;
આગન્યા મસ્તક ધરી, પછે બોલ્યા મુખ વચંન.

અધ્યાય ૭૪મો–શિશુપાળનો વધ અને કૃષ્ણનું પૂજન.

તેમ ઋષિ રહ્યા ને એની પૂજા, ઘટે નહીં રાજન;
પિતામહ વૃદ્ધ ધૃતરાધ્રર, એ બેઠા પ્રભુને પાસ;
વચન એહેવાં સાંભળયાં, એણે નઘા શ્રીઅવિનાશ.
ભીમ અરજુન નકુળ સહદેવ, શત ભ્રાત દુરજોધન;
ધનુરબાણુ ગદા લઇને, ઉઠયા છે તતક્ષણુ.
જેણે સાંભળી, એ નંઘા તેણે, અંગુળી ધરી કાન;
નિંઘામાં બેસવું નહીં, ઉઠી જાવું બીજે ઠામ.
સાધ તથા શ્રીભગવાનની, કો કરે નિંઘા શૂન્ય;
ભલાએ બેસવું નહીં, એ સાંભળે જાયે પુણ્ય.
પૂજામાં એણે વીઘન કીધું, નંઘા શ્રીજુગદીશ;
ગદા લઇ ભીમ જાય એહેવે, વારે છે પ્રભુ ઇશ.
તમારૂં નહીં કામ ઇહાં, એ માહા બળવાન;
ભીમ અરજુન દુરજોધન એ, રહ્યા ઊભા ઠામ.
વિચારયુ પ્રભુએ સહી, એ કરે છે અન્યાય;
જગ્નમાં એણે વિધ્વંસ કીધો, ફેડુ એહેનો ઠામ.
સો ગાળ તેણે દીધી તાંહાં લગી, બોલ્યા નહીં ગોપાળ
ફોઇને એ વચન આપ્યું, માટે સાંખી ગાળ.
પછે ચક્રે કરી શિર છેદિયુ, તેણે તજયા તતક્ષણુ પ્રાણુ;
તેજ આવી મળયુ પ્રભુને, દયાનિધિ ભગવાન
રાય મન આશ્રજ હવાં, સાંભળો વૈકુંઠભૂપ;
તમારો દ્વેશી કહિયે, કેમ થયો તદરૂપ.

પ્રથમ પુજંન કીજીયે, શ્રીકૃષ્ણ વિશ્વાધાર;
સર્વનું એ મૂળ કહિયે, જુઓ વિચારી રાજ.
પછે પૂજંન વિપ્રનું, એ કહીયે મોહોટા બ્રહ્મ;
તાહાર પછી સહુ રાયનું, એ જાણજો રાજંન.
ગંગા આદે તીરથ કોટી, વસે પ્રભુને ચર્ણ;
તીરથથી વિપ્ર અહિંયા, હરિ વાહાલા છે ઘણુંમન.
સકળ તીરથ આવ્યાં અહિંયાં, જુઓ મંન ભૂપાળ;
સાંભળી સહુ સભા હરખી, રીજ્યા દીનદયાળ.
સહદેવ મોહોટા જ્ઞાની કહિયે, જાણે સઘળો મર્મ;
ઘટે તેવું કહ્યું એણે, માન્યું વચન એ ધર્મ.
પૂજાની સામગ્રી લેઇ રાય, આવ્યા જાંહાં જદુવીર;
ચર્ણ પખાળી ચર્ણોદક; નામે દ્રૌપદી તવ નીર.
ચર્ણામૃત મસ્તક ધરીને, કીધા છે પ્રસંન;
વળી મંદીરમાં છાંટયાં સઘળે, પ્રેમે કરી રાજંન.
કેસર ચંદન ચરચ્યા ભાળે, કુંકમ અક્ષત સોય;
પુષ્પ તુળસીમાળ કંઠે, સુગંધ મઘમઘ હોય.
ધુપદીપ રત્નઆરતી, કરી નમ્યા પ્રભુને પાય;
શિશુપાળ વિના સહુને ગમ્યું, તાંહાં વરત્યો જેજેકાર.
ભરી સભા સહુ બેઠી છે, એક જોજનલગી પ્રમાણ;
શબ્દ સાંભળી જાણ્યું સરવે, પૂજા થઇ ભગવાન.
જાણીને શિશુપાળ ઉઠયો, ખડગ લેઇ તતકાળ;
રૂખીરાય સહુ રહ્યા અમથા, પ્રથમ પૂજયા ગોવાળ.
કુળહીંણુ અજાત કહિયે, જ્ઞાતિથીયે બાહાર;
જાંહાં જાણે તાંહાં ખાતા ફરે છે, એહેવા એ ગોચા
માતપિતા એ કહિયે એહેના, ઊછરયા ગોપને તાંહે;
દધી માખણ ખાધાં ચોરી, લજ્જા નહીં મનમાંહે.
જેમ જગન પૂરણ સમે કો, કાગને આપે અંન;

તેમ ઋષિ રહ્યા ને એની પૂજા, ઘટે નહીં રાજન;
પિતામહ વૃદ્ધ ધૃતરાષ્ટ્ર, એ બેઠા પ્રભુને પાસ;
વચન એહેવા સાભળયા, એણે નઘા શ્રીઅવિનાશ.
ભીમ અરજુન નકુળ સહદેવ, શત ભ્રાત દુરજોધન,
ધનુરબાણુ ગદા લઇને, ઉઠયા છે તતક્ષણુ
જેણે સાભળી એ નઘા તેણે, અગુળી ધરી કાન;
નિઘામા બેસવું નહીં, ઉઠી જાવુ બીજે ઠામ
સાધ તથા શ્રીભગવાનની, કો કરે નિદ્યા શૂન્ય;
ભલાએ બેસવુ નહીં, એ સાભળે જાયે પુણ્ય
પૂજામા એણે વીઘન કીધુ, નઘા શ્રીજુગદીશ;
ગદા લઇ ભીમ જાય એહેવે, વારે છે પ્રભુ ઇશ
તમારૂ નહીં કામ ઇહા, એ માહા બળવાન;
ભીમ અરજુન દુરજોધન એ, રહ્યા ઊભા ઠામ
વિચારયુ પ્રભુએ સહી, એ કરે છે અન્યાય,
જગનમા એણે વિધ્વંસ કીધો, ફેડુ એહેનો ઠામ
સો ગાળ તેણે દીધી તાહા લગી, બોલ્યા નહીં ગોપાળ,
ફોઇને એ વચન આપ્યુ, માટે સાખી ગાળ
પછે ચક્રે કરી શિર છેદિયુ, તેણે તજયા તતક્ષણુ પ્રાણ,
તેજ આવી મળયુ પ્રભુને, દયાનિધિ ભગવાન
રાય મન આશ્રજ હવા, સાભળો વકુઠભૂપ,
તમારો દ્વેશી કહિયે, કેમ થયો તદરૂપ
શ્રીકૃષ્ણુ કેહે એ દ્વારપાળજ, જય વિજય અતિમોક્ષ,
સનકાદિકના શ્રાપથી, વેર ભાવે મૃત્યુલોક
હિરણ્યકશ્યપ હિરણ્યાક્ષ કહિયે, રાવણુ ને કુભકર્ણ;
દતવક્ર શિશુપાળ, એ, ત્રણુ જન્મે આવ્યા મુજ શર્ણ
જન્મ થયો શિશુપાળનો ત્યારે, ચાર ભુજ ત્રણુ આખ,
તે જોઇ આશ્રજ પામી માતા, કહિયે વિસ્મે વાત
આકાશથી વાણી હવી, પડશે હાથ બે એક નેત્ર,

પ્રથમ પુજંન કીજીયે, શ્રીકૃષ્ણ વિશ્વાધાર;
સર્વનું એ મૂળ કહિયે, જુઓ વિચારી રાજ.
પછે પૂજંન વિપ્રનું, એ કહીયે મોહોટા બ્રહ્મ;
તાહાર પછી સહુ રાયનું, એ જાણજો રાજંન.
ગંગા આદે તીરથ કોટી, વસે પ્રભુને ચર્ણ;
તીરથથી વિપ્ર અહિંયા, હરિ વાહાલા છે ઘણુંમન.
સકળ તીરથ આવ્યાં અહિંયાં, જુઓ મંન ભૂપાળ;
સાંભળી સહુ સભા હરખી, રીઝ્યા દીનદયાળ.
સહદેવ મોહોટા જ્ઞાની કહિયે, જાણે સઘળો મર્મ;
ઘટે તેવું કહ્યું એણે, માન્યું વચન એ ધર્મ.
પૂજાની સામગ્રી લેઇ રાય, આવ્યા જાંહાં જદુવીર;
ચર્ણ પખાળી ચર્ણોદક, નાખે દ્રૌપદી તવ નીર.
ચર્ણામૃત મસ્તક ધરીને, કીધા છે પ્રસન;
વળી મંદીરમાં છાંટયાં સઘળે, પ્રેમે કરી રાજંન.
કેસર ચંદન ચરચ્યા ભાળે, કુંકમ અક્ષત સોય;
પુષ્પ તુળસીમાળ કંઠે, સુગંધ મઘમઘ હોય.
ધુપદીપ રત્નઆરતી, કરી નમ્યા પ્રભુને પાય;
શિશુપાળ વિના સહુને ગમ્યું, તાંહાં વરત્યો જેજેકાર.
ભરી સભા સહુ બેઠી છે, એક જોજનલગી પ્રમાણ;
શબ્દ સાંભળી જાણ્યું સરવે, પૂજા થઈ ભગવાન.
જાણીને શિશુપાળ ઉઠયો, ખડગ લેઇ તતકાળ;
રૂખીરાય સહુ રહયા અમથા, પ્રથમ પૂજયા ગોવાળ.
કુળહીણુ અજાત કહિયે, જ્ઞાતિથીયે બાહાર;
જાંહાં જાણે તાંહાં ખાતા ફરે છે, એહેવા એ ગોચાર.
માતપિતા બે કહિયે એહેના, ઊછરયા ગોપને તાંહે;
દધી માખણ ખાંધાં ચોરી, લજ્જા નહીં મનમાંહે.
જેમ જગ્ન પૂરણ સમે કો, કાગને આપે અંન;

પ્રથમ પુજન કીજીયે, શ્રીકૃષ્ણ વિશ્વાધાર;
સર્વનું એ મૂળ કહિયે, જુઓ વિચારી રાજ.
પછે પૂજન વિપ્રનું, એ કહીયે મોહોટા બ્રહ્મ;
તાહાર પછી સહુ રાયનુ, એ જાણજો રાજન.
ગગા આદે તીરથ કોટી, વસે પ્રભુને ચર્ણ;
તીરથથી વિપ્ર અહિયા, હરિ વાહાલા છે ઘણુ મન.
સકળ તીરથ આવ્યાં અહિયાં, જુઓ મન ભૂપાળ;
સાંભળી સહુ સભા હરખી, રીઝ્યા દીનદયાળ.
સહદેવ મોહોટા જ્ઞાની કહિયે, જાણે સઘળો મર્મ;
ઘટે તેવું કહ્યું એણે, માન્યુ વચન એ ધર્મ.
પૂજાની સામગ્રી લેઇ રાય, આવ્યા જાંહાં જદુવીર;
ચર્ણ પખાળી ચર્ણોદક, નામે દ્રૌપદી તવ નીર.
ચર્ણામૃત મસ્તક ધરીને, કીધા છે પ્રસન;
વળી મંદીરમાં છાંટયાં સઘળે, પ્રેમે કરી રાજન.
કેસર ચંદન ચરચ્યા ભાળે, કુકમ અક્ષત સોય;
પુષ્પ તુળસીમાળ કંઠે, સુગંધ મઘમઘ હોય.
ધુપદીપ રત્નઆરતી, કરી નમ્યા પ્રભુને પાય;
શિશુપાળ વિના સહુને ગમ્યું, તાંહાં વરત્યો જેજેકાર.
ભરી સભા સહુ બેઠી છે, એક જોજનલગી પ્રમાણ;
શબ્દ સાંભળી જાણ્યુ સરવે, પૂજા થઈ ભગવાન.
જાણીને શિશુપાળ ઉઠયો, ખડગ લેઇ તતકાળ;
રૂખીરાય સહુ રહયા અમથા, પ્રથમ પૂજયા ગોવાળ..
કુળહીણુ અજાત કહિયે, જ્ઞાતિથીયે બાહાર;
જાંહાં જાણે તાંહાં ખાતા ફરે છે, એહેવા એ ગોચાર
માતપિતા બે કહિયે એહેના, ઊછરયા ગોપને તાંહે;
દધી માખણ ખાધાં ચોરી, લજ્જા નહીં મનમાંહે.
જેમ જગન પૂરણ સમે કો, કાગને આપે અંન;

તેમ ઋષિ રહ્યા ને એની પૂજા, ઘટે નહીં રાજન;
પિતામહ વૃદ્ધ ધૃતરાષ્ટર, એ બેઠા પ્રભુને પાસ;
વચન એહેવાં સાંભળયાં, એણે નઘા શ્રીઅવિનાશ.
ભીમ અરજુન નકુળ સહદેવ, શત ભ્રાત દુરજોધન;
ધનુરબાણ, ગદા લઈને, ઉઠયા છે તતક્ષણ.
જેણે સાંભળી એ નઘા તેણે, અંગુળી ધરી કાન;
નિંદામાં બેસવું નહીં, ઉઠી જાવું બીજે ઠામ.
સાધ તથા શ્રીભગવાનની, કો કરે નિંદા શૂન્ય;
ભલાએ બેસવું નહીં, એ સાંભળે જાયે પુણ્ય.
પૂજામાં એણે વીઘન કીધુ, નઘા શ્રીજુગદીશ;
ગદા લઇ ભીમ જાય એહેવે, વારે છે પ્રભુ ઇશ.
તમારૂં નહીં કામ ઇહાં, એ માહા બળવાન;
ભીમ અરજુન દુરજોધન એ, રહ્યા ઊભા ઠામ.
વિચારયુ પ્રભુએ સહી, એ કરે છે અન્યાય;
જન્મમાં એણે વિધ્વંસ કીધો, કેહુ એહેનો ઠામ.
સો ગાળ તેણે દીધી તાંહાં લગી, બોલ્યા નહીં ગોપાળ;
ફોઇને એ વચન આપ્યુ, માટે સાંખી ગાળ.
પછે ચક્રે કરી શિર છેદિયુ, તેણે તજ્યા તતક્ષણ પ્રાણ;
તેજ આવી મળયુ પ્રભુને, દયાનિધિ ભગવાન
રાય મન આશ્રજ હુવા, સાંભળો વૈકુંઠભૂપ;
તમારો દ્વેશી કહિયે, કેમ થયો તદરૂપ.
શ્રીકૃષ્ણ કેહે એ દ્વારપાળજ, જય વિજય અતિમોક્ષ;
સનકાદિકના શ્રાપથી, વેર ભાવે મૃત્યુલોક.
હિરણ્યકશ્યપ હિરણ્યાક્ષ કહિયે, રાવણ ને કુંભકર્ણ;
દંતવક્ર શિશુપાળ એ, ત્રણ જન્મે આવ્યા મુજ શર્ણ.
જન્મ થયો શિશુપાળનો ત્યારે, ચાર ભુજ ત્રણ આંખ;
તે જોઇ આશ્રજ પામી માતા, કહિયે વિસ્મે વાત.
આકાશથી વાણી હુવી, પડશે હાથ બે એક નેત્ર;

જેહેના ખોળામાં બેસાડતાં પડે, જાણ તેથી મૃત્ય.
હરિને ખોળે બેસાડતાં પડયા, જાણ્યું એથી કાળ;
કોઈ કેહે એને મારીશ મો, હરિ કેહે શાંખીશ શત ગાળ.
તે માટે મેં હણ્યો એહને, જાણજો રાજન;
સાંભળી સહુ હરખ પામ્યુ, હરખ્યું અંતઃકર્ણ.
રૂપી સર્વની કીધી પૂજા, રાયે કેહે ધંનધંન;
પંચ શબ્દ નીશાણ વાગાં, રીજ્યા અશરણશર્ણ.
જુધિષ્ઠિર કેહે ધન શ્રીહરી, પૂરયાં મનોરથ મંન;
જગ્ન અંતે સ્નાન કરવા, જઈયે ગંગા પ્રક્ષ.
પરિવાર સાથે થયા તત્પર, પોતે સુંદરશ્યામ;
રથ મંગાવી સજ કરાવ્યો, આવ્યા શ્રીભગવાન.
ભીમ અરજુન નકુળ સહદેવ, જુધિષ્ઠિર મહારાજ;
દુરજોધન શત ભ્રાત સાથે, અવર બીજા રાજ.
રૂખમણી આદે સોળ સહસ્રજ, દ્રૌપદી સહુ સાથ;
એ રીતે આવ્યા શોભાસાથે, ગંગાજીતટ શ્રીનાથ.
રથથી ઉતરી સ્નાન તર્પણ, કીધાં છે એ રીત;
માંહેમાં જળક્રીડા કરે છે, ઉરાડે બહુ નીર.
રૂખમણી આદે સર્વ સ્ત્રી, એ રીતે રમે જળમાંહે;
જુધિષ્ઠિર સંગ દ્રૌપદી, આવી સ્નાન કરે છે તાંહે.
એ પ્રવાહ નીચો સ્નાન સર્વે, કરયાં છે ઘડે પુન્ય;
સ્નાન અંતે વિપ્રને આપ્યાં, દાન થાય વેદ ધુન્ય.
સ્નાન કરી સરવે ઘેર આવ્યા, વાજતે નીશાણ;
જાચક જન જસ છંદ બોલે, અપછરા નૃત્યગાન.
એ રીતે ધર્મરાય આવી, ખરચે છે બહુ દામ;
આનંદ ઓછવ ગીત મંગળ, આપે વિપ્રને બહુ દાન.
જગ્નઅંતે દક્ષણા દેવા ઉઘાડયા ભંડાર;
જે માગે તેહેને ના ન કેહેવી, એહેવા ધર્મ ઉદાર.
શ્રીભગવાન કેહે ભંડાર ઉપર, દુરજોધનનું કામ;

હથેલીમાંહે જવની રેખા, ઘટે નહીં કાંઇ દામ
એ આપશે વીશેષ સહુને, ગાશે જસ ધંન ધંન;
તે માટે ભંડાર ઊપર, બેસાડયા રાજંન.
જેહને જેહેવા ઘટે તેહેવા, સોંપેછે પ્રભુ કામ;
ભીમસેન તે દ્રવ્ય આણી, આપેછે તે ઠામ.
નકુળ સહેદેવ અવર બીજા, કરેછે એ કાજ;
દ્રવ્ય આણી ગંજ કીધા, દુરજોધનની પાસ.
મોટા મોટા રૂષી સરવે, મળ્યા છે તે ઠાર;
અર્જુન સહુને માન દઇને, વીને કરે છે અપાર.
ભીષ્મપિતામહ વદ્ધ પોતે, સંગ શ્રીભગવાન;
જુધિષ્ટિર એ સભા સહિત, બેઠા જુએ તે ઠામ.
જાચક જનની ભીડ થઈ છે, લક્ષો લક્ષ અપાર;
દુરજોધન કેહે તેમ આપે, કર્ણ મહાઉદાર.
કુંકમ અક્ષત ભાળ વિપ્રને, થાયે વેદના ઘોષ;
જે માગે તહેને વિશેષ આપે, શોનયા ભરી પોશ
ગજ રથ અશ્વ અનેક ઊપર, જડીત મણિમય સાજ;
વિપ્રને કૃષ્ણાર્પણ કરી, આપે છે ધર્મરાજ.
વરૂણને ઘેર થયો તેહેવો, જગત એ નીરધાર;
જસ ગાયે ધર્મ રાયનો, ત્રૈલોકમાં નરનાર.
દુરજોધનને ગમ્યું નહીં, જુવો પાંડવનો જસ ગાય;
મહારો જસ બોલે નહીં કો, દેખી નવ શકાય.
રાજાએ રૂષિની સ્તુતી કરી, ભગવાનની તે ઠામ;
શિશુપાળે નીંદા તેહેને, કરયો આપ સમાન.
જુધીષ્ટીર કરે વીનંતી, હવે કરવા ઘરનાં કાજ;
જ્ઞાતભોજન વીપ્રને, સહુ સામગ્રી કરો તૈયાર.
સભા વિસર્જન થઇ ત્યાંથી, ઉઠયા શ્રીભગવાન;
મંદીરમાં આવી સરભરા પોતે, કરે સુંદરશ્યામ.
રૂખમણી આદે સોળ સહસ્રજ, કરે ઘરનાં કાજ;

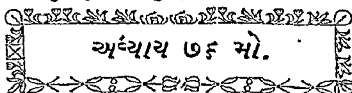
એથી લક્ષગુણ સદા આનંદ, જાણજો વૈકુંઠમાંહે.
સાંભળી રાય હરખ પામ્યા, ભલું કહ્યું ભગવાન;
વપુ ધરીને જનને દેખાડવા, કરોછો એહેવાં કામ.
સમસ્ત રુષિની પુજા કરી રાયે, આપે છે દક્ષણા દાન;
આશરવાદ દેઇને ઋષીજી, ગયા પોતાને ઠામ.
દેશ દેશનાં રાય મળ્યા, તેહેની પૂજા કરેછે રાય;
વસ્ત્રાભૂષણ વિવધપેરનાં, આપી કરયાછે વિદાય.
લક્ષ્મીનારાયણ તે આવ્યા ઘરમાં, એ ભાયેગ શું નાનું,
શ્રીકૃષ્ણને પ્રણામ કરી સહુ, ગયા દેશ મનમાન્યું.
વિદાય થઈ સહુ ઠામ પધાર્યું, કરે જગ્નની વાત;
ત્રણલોકમાં કીરત ચાલી, ધંન જુધિષ્ઠિર રાય.
એહેવા ઉદાર થાશે નહીં આગળ, દયાળુ મહારાજ;
રાજ કરે પણ દ્વેશ નહીં, એમ ન કહે કોને માર.
દુરજોધન અંહકારી તેપર, શ્રીહરીનું નહીં મન;
પાંડવ હરિને વાહાલા છે ઘણું, કહિયે પ્રાણજીવંન.
દુરજોધન સદાવ્રત ચલાવે, પણ જસ નહીં રાજંન;
તે માટે જસ આવ્યો એહેને, એમ કેહે સહુ રાજંન.
વિદાય કરીને રાય જુધિષ્ઠિર, વિચારે મનમાંહે;
શ્રીકૃષ્ણ આજ્ઞા માંગશે ત્યારે, શું કરવું મેં આંહે.
તે માટે સહુ પ્રોહોણા રાખું, જાવા નહીં દેઉ જાણ;
પ્રોહોણા જાય ત્યારે શ્રીકૃષ્ણજાયે, કેમ કરી રેહે માહારા પ્રાણ.
રાય કને આવી આજ્ઞા માંગે, વિનય કરી શ્રીભગવાન;
ઘણા દિવસ થયા છે અહિયાં, હવે જાશું અમો ગામ.
તે માટે મુને આજ્ઞા આપો, સેન્ય ઘણુંજ મુજ સાથ;
કયાંહાં લગી હવે રાખશો રાજા, એમ કહે જદુ નાથ.
રાય કેહે ઘણું સેન્ય છે માટે, શું થયું જુઓ મંન;
જે આવે તેહેનો રજક લઈ સાથે, વિશ્વંભર પૂરવે અંન.

હજી લગીયે મોહોણા સરવે, વિદાય નથી કરયા કોઇ;
તો તમને કેમ આજ્ઞા આપું, માનો વચન રહ્યા જોઇ.
પ્રદ્યુમન આદે રૂખમણી સહુને, આજ્ઞા આપે શ્યામ;
તમો જાઓ હવે દ્વારકા, પુઠળ આવું છૌ અમો ગામ.
રૂખમણીજીયે આજ્ઞા માગી, કુંતાજીને પાસ;
કુંતા કેહે તમો આવ્યાં તેથી, પોંહોતી અમારી આશ.
કંચન ચીર મંગાવી સહુને, પેહેરાવ્યાં રૂડી રીત;
વળી વેહેલાં આવજો બાઇ, રાખજો અમપર પ્રીત.
મળી કરી સહુ સૈન્ય સંઘાતે, ચાલ્યા છે પ્રદ્યુમન;
મોક્ષપુરીમાં આવી પોંહોતાં,મળી પુછયું સુખાસંન.
સભા સહિત પ્રધાન સંઘાતે, બેઠા છે મહીપાળ;
સ્તુતિ કરી રાય કૃષ્ણની, રાય રીઝ્યા દીનદયાળ.
તમ પ્રતાપે જગ્ન થયો છે, વાગાં બહુ નીશાણ;
તાલ ઝાંઝ મૃદંગ વાજે, ગાયછે ગાંધ્રવ ગાન.
તે સમે દુરજોધન આવ્યા, જોવા મયની સભાય;
નીલ મણિમય રચીછે રચના, શોભા કહી નવ જાય.
થળને ઠામ થઇ જળની ભ્રાંતી, જળને ઠામ દીસે સ્થળ;
વસ્ત્ર કરી ઊંચા જાયછે તાંહાં, મિથ્યા દીસેછે જળ.
જળને ઠામ ચાલ્યા જાય છે, પડયા રાય ભીનાં વસ્ત્ર;
મનમાં ઘણુ લજ્જા પામ્યા, શી કરવી હવે ગત.
દેખીને સહુ સભા હશી છે, ધર્મ વિના એક જાણ;
અંધતણા જે અંધજ કહિયે, એમ વદે તવ વાણ.
રાયે જુધિષ્ઠિર વારે તેમ કરે, નેત્ર ઇસારો શ્યામ;
તેમ તેમ ભીમ આદે સહુ હસતા, રહે નહીં તેણે ઠામ.
જાળિયે રહીને જુએછે, રાણી દ્રોપદી આદે મુખ્ય;
અજાત સત્રુને નહીં ગમતું, પડયા ભાઇ પામ્યાં બહુ દુખ.
તતક્ષણ વસ્ત્ર દઇને રાયે, મોકલ્યા છે પ્રધાન.

ભાઈને કોહો આ સુકાં વસ્ત્રજ, પેહેરો થઈ સાવધાન.
તાંહાંથકી દુરજોધન રાજા, ગયા રીસાવી ઠામ;
સૈન્ય સહુ સજ કરી ચાલ્યા, થઈ રાયને જાણ.
રાય કેહે માહું થયું છે, કુળનો આવ્યો એહ;
માંહોમાં વિરોધ થયો, ભાઈ રીસાવી ગયા ગેહે.
શ્રીકૃષ્ણને ગમતી થઈ વાતજ, રોપાયું વિષ બીજ;
લોમી ભાર વિશેષ થયો એ, કાર્જ થયુ હવે સિદ્ધ.
દુરજોધન તવ આવી પોહોતા, હસ્તિનાપુર મુજ્તર;
ઇંદ્રપ્રસ્થમાં હરણુ ચરાવું, એમ કેહેછે રાય.
નપાંડવી પૃથ્વી કરૂં, મુજને કરયું સભામાં હાસ્ય;
તાંહાં ટાળી દાઝ સમે નહીં; કરૂં પાડવનો નાશ.
એ કળીનો અવતાર કહિયે, દુરજોધન રાજંન;
પાંડવનો જસ મહિમાં દેખી, ગમ્યું નહીં તેહેને મંન.

વલણ.

ગમ્યું નહીં મન દુરજોધનને, શુક કેહે સાંભળ રાયરે;
ધનદાસના સુત સુત કેહે સુદર, પંચોતેરમો અધ્યાયરે.

અધ્યાય ૭૬ મો.

(કડવું ૧૮૯મું—રાગ કેદારો)

શુકજી કહે હસ્તિનાપુર ધણી, શીપેર વરણવું લીલા હરિતણી;
શ્રીકૃષ્ણચરિત્રની કથા છે ઘણી, એક જિભ્યાયે કેમ જાયે ભણી.

ઢાળ.

ભણી ન જાએ અગાધ લીલા, શું કહે પામર પ્રાણી;
પાંડવનો જન્મ થયો પરિપૂરણ, શ્રીપા સારંગપાણી.

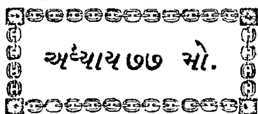
શિશુપાળનો મિત્ર શાલ્વરાજા, વિચાર્યું તેણે મંન;
રૂખમણી હરણ કરી ગયા તાહારે, કહ્યું હતું મેં એમ.
જાદવને હું રેહેવા નહીં દેઉં, તાહારે મહી તુજ મીત્ર;
તાહારપછે શિશુપાળ સભામાં, માર્યો એ વિપરીત.
તે માટે હવે જાદવ સહુનો, કરૂં તેં કચ્ચરઘાણ;
તો હું મિત્રનો ઉતરાઇ થાઉં, રહે વચન એ પ્રમાણ.
હું શીપેરે જઇ જીતું એહેને, એ છે મહાબળવાન;
તપ કરી શિવને આરાધું, તે પૂરે મનનાં કામ.
એહેવું જાણીને વનમાં આવી, આરાધ્યાં શિવબ્રહ્મ;
એક સંવત્સર મુષ્ઠિ ધુળની, ખાઇ કર્યો તપ ત્યમ.
શિવજીયે તવ મન વિચાર્યું, એ કરે છે કુડું કર્મ;
શ્રીકૃષ્ણનો એ દ્વેષી કહિયે, હું કેમ થાઉં પ્રસંન.
એણે પ્રાણલગી આરંભ્યું, તપ કરયું એક ચિત્ત;
હત્યાદોષ લાગે મુજને, શિવ કેહે હાવે શી રીત.
તેમાટે ભોળાનાથે આવી, દીધું છે દરશણ;
માગ માગરે તું શુયજ માગે, તહારે શાલ્વ વધ્યો છે વચંન.
માગું જાદવ સાથે જુદ્ધ કરૂં, દેખે નહીં એહેવું વેમાન;
મયદાનવને આજ્ઞા આપી, શિવજી થયા અંતર્ધાન.
તેણે ઘડી આપ્યું શાલ્વને, માયાવૈ કેહેવાય;
ક્ષણ દેખે ક્ષણ નહીંજ દેખે, ક્ષણ સૂક્ષ્મ સ્થુળ થાય.
ક્ષણમાં સ્વર્ગ મૃત્યુ પાતાળજ, જઇ આવે ફરી ઠામ,
તે વેમાન બેશીને દ્વારકા, આવ્યા શાલ્વ રાજંન.
સૈન્ય ઘણું પ્રધાન સંઘાતે, બેઠા છે એક ઠામ;
તતક્ષણ આવી વાડી ઉખેડી, જાણ્યું નગરમાં રામ.
પુરની અટાળી ભાંજી પૂર્વે, ભાંજ્યા નગરના કોટ;
ઉપર આવી ત્રુટી પડે છે, દેખે નહીં તેહેને કોય.
ત્રાહે ત્રાહે લોક કાપ્યા ત્યારે, આવી કહ્યું રાજંન;
સાંભળીને બહુ સૈન્ય સંઘાતે, ચાલ્યા છે પ્રદ્યુમન
સાત્યકી જાદવ સાંબ ને ભાનુ, અવર બીજા બહુ રાય;

પંચશબ્દ નીસાણુ વાગાં, જુદ્ધ બહુપેર થાય.
અસ્ત્ર શસ્ત્ર બહુ બાણુજ વરસે, એકના લક્ષ થાય અનંત;
તાંહાંથી શલ્યા વર્વત નાખે, શાલવ મહા બળવંત.
પરસ્પર અસ્ત્ર શસ્ત્ર વરશે, કરે છે શાલવ માર;
વાયુ અસ્ત્રે કરી આધી, આગળ સુજે નહીં લગાર.
ઉડે રેણું રવી ન દીસે, અકળાયું સહુ સૈન્ય;
પ્રધુમન સાધી પર્વતાસ્ત્રજ, નિવારે છે પવંન.
શત બાણુ મુકયાં શાલવ ઉપર, પ્રધુમન કેહે સાવધાન;
પચીશ બાણુ દ્દુમાન ઉપર, કહીયે જે પરધાન.
એકેકુ સહુ સૈન્યજ ઉપર, પડયા તેહેના બહુ વીર;
શાલવે બાણુ આવતાં છેદ્યાં, શૂર શિરોમણિ ધીર.
પ્રધુમન સરખા નહીં કો જોદ્ધા, જાણ્યું શાલવે મંન;
દ્દુમાનને કેહે શું જુઓછો, એમ વધા રાજંન.
કરી પ્રણામ દ્દુમાનજ આવ્યો, જાંહાં ઉભા પ્રધુમન;
ગદા શાંગ ત્રિશૂળ ને બાણુજ, વરસે જેમ પરજંન.
સાત્યકી જાદવ સાંબને ભાનુ, સમાન બેહુ ગમા વીર;
સરખે સરખા જુદ્ધ કરે છે, શૂં કહું રણધીર.
જુદ્ધ કરતાં પ્રધુમનને આવી, ગદા લાગી અંગ;
મુરછા ખાઇ રથ ઉપર સુતા, થઇ પડયા ગતિભંગ.
સારથીયે તવ મંન વિચાર્યું, શી કરૂં હાવે ગત;
જુદ્ધમાંથી રથ ફેરવી આપો, લેઇ ગયો છે તુરત.
ક્ષણુ એક પછી સાવધાન થઇને, બોલ્યા મુખવચંન;
કલંક આવ્યું મુજને કેહેશે, વિમુખ થયા પ્રધુમંન.
ભાભી સરવે હસશે મુજને, કાયેર થયા જુદ્ધમાંહે;
સાંભળીને મુજ તાત મનમો, લજયા પામશે તાંહે.
બળભદ્ર કેહેશે પ્રધુમન જઇ, શું કરયું આક્રમ;
તે માટે મુને લજયા આવી, જુઓ વિચારી મંન.
સારથી કેહે સ્વામી ધર્મ રાખ્યો, વાંક નહીં મુજ તેમ;

રથી પડે તાહારે સારથી રાખે, સારથીને રથી એમ.
પડયા પછી આવી ઘા કરે કો, તાહારે તાંહે શું કરૂં હું રાય;
તે માટે રથ હાંકયો તાંહાંથી, ક્ષમા કરો અન્યાય.
જળ મંગાવી મુખ પખાળ્યું, ફરીને થયા સાવધાન;
આંહાંથકી રથ હાંકો શીઘ્રે, ઉભો જાંહાં દુમાન.
સારથીએ રથ હાંકીયો તાંહાંથી, જુદ્ધમાં આવ્યા સનમુખ ધીર;
ધનુશનો ટંકારજ કરતાં, પ્રદ્યુમંન મહા વીર.

વલણ.

પ્રદ્યુમંન રણધીર છે, શુક કહે સાંભળ રાયરે;
ધનદાસના સુત સુત કહે સુંદર, છોતેરમો અધ્યાયરે.

(કડવું ૧૯૦ મું—રાગ રામગ્રી ૧)

શુકજી બોલ્યા સુણ રાજંનજી, પ્રધુમન હરખ્યા દેખી દુમાનજી.

ઢાળ.

હરખ પામ્યા દેખી તેણે, મુકયાં બહુવધ બાણ;
આવતાપ્ર દ્યુમને છેદ્યાં, એહેવા શૂર સુજાણ.
આઠ બાણ દુમાન ઉપર, મુકયાં છે તતખેવ;
ચાહારે બાણે ચાહરે ઘોડા, એક ધજા છેદી તેવ.
એકે બાણે મનુષ ભાંજયું, એકે છેદ્યુ શીશ;
એકનાં લક્ષ મેન્ય ઉપર, જીત્યા છે રણઈશ.
દુમાનનું ઉડાડયું મસ્તક, એહેવા પ્રદ્યુમન શૂર,

૧ બા૦ પ્રતમા ચાલતા છે,

સાંબકુમાર ને ગદભાનુએ, સૈન્ય કાધું ચૂર.
એહવે શાલવ આવી પોહોતો, જુદ્ધને સાવધાન;
અહીંથકી ગદ સાંબ પ્રધુમન, કરે બહુ સંગ્રામ.
બાણુના વરસાત વરસે, પરસ્પર એ રીત;
રાત દીવસ એમ જુદ્ધને, થયા દિવસ સત્તાવીશ.
સુકન માઠા થાય ત્યારે, જાણ્યુ શ્રીભગવાન;
જુધિષ્ઠિર કને આજ્ઞા માગે, જાઊં દ્વારીકા ગામ.
રાય કહે તમ વિના મુજને, લાગે સઘળું શૂન્ય.
તે માટે વળી રહિયે સ્વામી, માનો વચન એ મુજ.
પિતામહને કહ્યું પ્રભુએ, સમજાવી કહો રાજ;
નગરમાં ઊતપાત દીસે, માટે જાવું આજ.
ભીષ્મપિતામહે કહ્યું તાહારે, માન્યું છે તવ રાય;
વસ્ત્ર ભૂષણ વિવિધપેરનાં, આપી કીધા વિદાય.
કુંતા દ્રૌપદી સુભદ્રાને, મળ્યા જઇ અશ્વમેવ;
મળી સહુને બેઠા રથપર, ચાલ્યા છે તતખેવ.
નગ્ર તજીને જાય સાહામાં, સુકન માઠાં થાય;
વામ ભુજ એ લોચન ફરકે, મનુપચરિત્ર કેહેવાય.
દડમજલ પ્રભુ આવી પોહોતા, દ્વારિકાને પાસ;
જુએ તો સંગ્રામ થાય ગયા નહીં, નગરમાં અવિનાશ.
સારથીને કેહે નગ્ર મારગ, મુકી દ્યો સાવધાન;
તાંહાંથકી રથ ફેરવ્યો, આવ્યા શાલવ તાંહાં ભગવાન.
પરસ્પર સંગ્રામ થાય એહેવે, આવી પોહોતા પરિગ્રહ્ય;
ગરૂડધ્વજ રથ ઓળખ્યો, દેખી હરખ્યા છે પ્રધુમન.
શાલવે મન જાણિયું, હવે ચાલે નહીં પ્રાક્રમ;
એ કૃષ્ણ સર્વનું મૂળ કહિયે, જાણે સઘળો મર્મ.
હવે મેં જીતવું નહીં, પણ જુદ્ધને થયા સજ;
સૈન્યની બહુ ખેહ આગળ, સુઝે નહીં રથધ્વજ.
સાત્યકીજાદવ સાંબ ને ભાનુ, જુએ પ્રભુની વાટ;

હજી કૃષ્ણ આવ્યા નહીં, એમ કરે સૈન્યમાં વાત.
કોઈએ દીઠા કોઈએ નહીં, પછે ઓળખ્યો એ રથ;
ધીરજ આવ્યાં સર્વને, હવે જીતસે સમરથ.
પરસ્પર સમાન બેહુએ, કરે મહા સંગ્રામ;
શાલવે શ્રીકૃષ્ણજી ઉપર, મુકયાં છે બહુ બાણ.
હાથમાંથી ધનુષ પાડયું, એહેવા શાલવ વીર;
શ્રીકૃષ્ણજીએ બાણ નાંખ્યા, શાલવ ઉપર ધીર.
બાણેકરી ડાંમાડોલ થયું, વેમાન ફરે જેમ ચક્ર;
ગદા મારી હડબચી ઉપર, રૂધિર ઓકે મુખ વક્ર.
ક્ષણ એક પછી સાવધાન થઈને, બોલ્યા મુખથી વાણ;
શિશુપાળની સ્ત્રી હરણ કરીને, લાવ્યા હવે સાવધાન.
વળી સભામાં એકલો જાણી, હણ્યો તેહેને ઠાર;
મિત્રનો ઉતરાઈ થાઉં, હવે સહો મુજ પ્રહાર.
એમ કહીને બાણ નાખ્યાં, વરસે જેમ પરજંન;
શ્રીકૃષ્ણજીયે આવતાં તે, છેદ્યાં છે તતક્ષણ,
તાહારપછી ભગવાને નાખ્યાં, જુદ્ધ બહુપેર થાય;
અકળાયા પછે વિમુખ થઈને, નાહાઠા શાલવરાય.
તાંહાં જઈને કરી માયા, દૂત મોકલ્યો કહી એમ;
શ્રીકૃષ્ણમુખ આવી દૂતે, કહ્યા એહેવા વચન.
માત દેવકીયે મોકલ્યો, મુહને કેહેવાને તમકાજ;
વસુદેવને બાંધી શાલવ રાજા, લેઈ ગયો મહારાજ.
સાંભળી ચિત્ત થયું વિશ્રે, વિચારયું તાંહાં રહ્યા શેષ;
બળભદ્ર સરખા પાસે નગરમાં, કેમ કીધો પ્રવેશ.
એટલે સાવધાન થઈને, આવ્યા શાલવરાય
તુજ જનેતાને બાંધી લાવ્યા, જુઓ કરૂં શિક્ષાય.
તુજ દેખતાં એહેને હણું, એમાં નહીં સદેહ;
વસુદેવ કેહે પુત્ર છોડાવો, શું જુઓ છો તમો એહ.
દેખીને મન શોક કીધો, નેત્ર ભરયાં જળ નીર;

મુજ દેખતાં મુજ પિતાને, એ હણે છે વિપરીત.
શાલવે વસુદેવનું, તતક્ષણ પાડયું શીશ;
ક્ષણ એક તવ હરિ મોહ પામ્યા, જાણ્યું માયા ઇશ.
બાણે કરી વેમાન હરિયે, ઉડાડયું આકાશ;
ફરતું ફરતું ઘુમરી ખાઈ, આવ્યું પ્રભુને પાસ.
ગદા મારી ચૂર્ણ કીધું, જઇ પડયું દધિમાંહે;
સૈન્ય સર્વે હણ્યું પ્રભુયે, પડયા વીર બહુ તાંહે.
પગે ચાલી શાલવ રાજા, આવ્યા જુધ્ધને સાવધાન;
શ્રીકૃષ્ણજીયે વિચાર્યુ, હવે ફેડુ એહેનો ઠામ.
ચક્રેકરી તવ શ્રીહરીયે, ઉડાડયું તેહેનું શીશ;
મુગટ કુંડળ સહિત ભૂપર, પડયું છે થઇ જીત.
દેવના દુંદભી વાગાં, પુષ્પ વૃષ્ટિ થાય;
પાંચજન્ય એ શંખશબ્દજ, વરત્યો જયજયકાર.

વલણ.

વરત્યો જેજેકાર એ, શુક કેહે સાંભળ રાયરે;
ધનદાશનઃ સુત સુત કેહે સુંદર, સિતોતેરમો અધ્યાયરે,

અધ્યાય ૭૮ મો.

(કડવું ૧૯૧મું - રાગ આદુલ ગોડી)*

પરિક્ષત કહે સ્વામી વળી, પુણ્યકથા સંભળાવો ભલી;
શુકજી કહે શી રીતે ભણું, લીલા હરિની છે અતિઘણું.

ઢાળ.

અગાધ લીલા કહી નવ જાયે, સાંભળો પરિક્ષત રામ;

* " ચોપાઈ " શુ૦ પ્રતોમાં,

દંતવક્ર સંજ થઇને આવ્યો, જુદ્ધ કરવાને કાજ.
સનમુખ આવી રહ્યા ઊભા, બોલ્યા મનમાં રીસ;
શિશુપાળ શાલવ પુંડરિક વાસુદેવ, હણ્યા તમો જુગદીશ.
એ મિત્ર માહારા હસશે મુજને, સ્વર્ગથકી હૃષિકેશ;
તે માટે ઉતરાઇ થાવા, આવ્યો છું હું વિશેષ.
ગદા સાંગ લઈ થયા તત્પર, પગે પાળા રાજન;
શ્રીકૃષ્ણજી રથથકી હેઠા, ઉતરયા તતક્ષણ.
ગદા લઇને એખલા પોતે, ચાલ્યા શ્રીભગવાન;
તું કાંઇ માહારો વેરી નહીં, ફોકટ કાં મરે કેહે શ્યામ.
દંતવક્ર કેહે મિત્ર માહારા, હણ્યાં કહું તે મર્મ;
હવે મળ્યા તમે એકલા, માટે જુઓ મુજ પ્રાક્રમ.
મે તો તહમને ઓળખ્યા, તમો કહિયે પુરૂષપુરાણ;
તેહેને હણી તમો મોક્ષ આપી, તેમ મુજને શ્યામ.
તે માટે જુદ્ધ કરી મરવું, મિત્રનો એ ધર્મ;
હોયે આજ્ઞા તો ગદા તમપર, નાંખું શ્રીપરિબ્રહ્મ.
ભગવાન કેહે તમો સાંભળો, કો કેહેશે મુજને માર;
પ્રાણથી વાહાલું નહીં, એ જુઓ વિચારી સાર.
દંતવક્ર કહે તમો સ્વામી, હું સેવક હણું કેમ;
પણ મિત્રમાટે હણું છો, તે ક્ષમા કરવું બ્રહ્મ.
એમ કહી ભગવાનને તવ, ગદા મારી શીશ;
કમળનું જેમ પુષ્પ વાગે, તેમ વાગી જુગદીશ.
ઠામથી હાલ્યા નહીં, ભલી પૂજા કરી અશ્વમેવ;
સેવકનો એ ધર્મ છે, પેહેલાં સ્વામીની કરવી સેવ.
એમ કહીને ગદા પ્રભુયે, ઉગામી સાવધાન;
તતક્ષણ તેહેના મસ્તક ઉપર, મારી કાહાડયા પ્રાણ.
તેજ આવી મળ્યું પ્રભુને, વાગાં જીત નીશાણ;
એહેનો ભાઇ વિદૂરથ આવ્યો, જુદ્ધને તેણે ઠામ.

ભગવાન કેહે એ સાથે શું વઢવું, એહેનું બળ કોણમાત્ર;
ચક્રે કરી શિર ઉડાડયું, તે જઈ પડયું દુર ગાત્ર.
દેવનાં દુંદુભી વાગાં, પુષ્પ વરશે અપાર;
સાંભળી સહુ હરખ પામ્યા, વરત્યો જેજેકાર.
કંસ કેશી જવન શાલવ, જરાસંધ શિશુપાળ;
પુતના આદે દૈત વિદુરથ, ઉતારયો ભોમીભાર.
એમ સ્વર્ગ મૃત્યું પાતાળમાં, જસ ગાય હરિનાં ધંન;
સાંબકુમાર ને ગદભાનુ, મળ્યા આવી પ્રદ્યુમન.
હથિયાર કર ધરવાં નહીં, હવે કોણપર ધરે શ્યામ;
સમાચાર સહુ કહ્યા પ્રદ્યુમને, રીઝ્યા શ્રીભગવાન.
બહુ સેન્ય સાથે ચાલ્યા નગરમાં, વાજતે નીશાણ;
જાચક જન જસ છંદ બોલે, અપછરા નૃત્ય ગાન.
ચંદનના છંટકાવ કીધા, અગર ધૂપ સુગંધ;
પુષ્પ વધાવે નગરનારી, જોવા મળ્યા સહુ વૃંદ.
એ રીતે પ્રભુ આવી પોહોતા, મળ્યું કુટુંબ પરિવાર;
ઊગ્રસેન બળભદ્રને આવી, કહ્યા સહુ સમાચાર.
સભા સહિત પ્રધાન સંગે, બેઠા જાદવરાય;
સાંભળી સહુ હરખ પામ્યાં, આનંદ ઓછવ થાય.
શેષે મનમાં વિચારયું, રહ્યો કૈરવદળભાર;
દુરજોધન કેહેશે આવો અમભણી, જાવું પડે નિરધાર.
તેહેનો પક્ષ કરી વઢવું પડે, શી કરવી હાવે ગત્ય[1];
પાંડવની મેર શ્રીકૃષ્ણ છે, મેં કેમ જુદ્ધ થાય અસત્ય[2].
વિચારીને તીર્થજાત્રાયે, નિસરયા ઋષિસાથ;
દ્વારિકાથી આવી પોહોતા, પ્રથમે તે પ્રભાસ.
સરસ્વતી જઇ સ્નાન કીધાં, સાગર સંગમમાંહે;
અષ્ટભુજા છે ઈશ્વરી, વળી ચક્રતીર્થ છે તાંહે.
સોમનાથના કરી દરશણ, ચાલ્યા તાંહાંથી શેષ;
પ્રાચી ને સરસ્વતી સ્નાન કીધાં, અષ્ટ તીરથ વળી એ.

૧ 'મેર' બા૦ પ્રત. ૨ 'મેં જુદ્ધ થાયે વેર' બા૦ પ્રત

એમ તીરથ કરતા આવી પોહોતા, પ્રાગરાજ કેહેવાય;
શ્રીગંગા જમુના સરસ્વતી, તાંહાં નાહ્યા જદુરાય.
અષ્ટતીરથ કરી ચાલ્યા આગળ, નિમિષારણ્ય જાંહાંએહ;
રાય કેહે નિમિષારણ્ય કેમ, શુક કહે ટાળું સંદેહ.
સમસ્ત ઋષિયે કહ્યુ અજને, સાંભળો મહારાજ;
કળી આવ્યો ક્યાંહાં રહિયે, એકાંત આપો ઠાર.
શ્રવણ કીર્તન ધ્યાન હરિનુ, ધરીયે હૃદયામાંહે;
સહસ્ત્ર વર્ષલગી નીમ અમને, વિઘ્ન ન થાયે તાંહે
સાંભળી અજ વધા વાણી, સાંભળો પુત્ર વાત
આ ચક્ર માહારૂ મોકલુ, એ ઠરે તાંહાં તમ વાસ.
ચક્ર આવી ઠરયું અહીંયાં, પુણ્યક્ષેત્ર સુઆર;
નિમિષમાં એ ઠરયુ માટે, નિમિષારણ્ય કેહેવાય.
લોમહર્ષણ વ્યાસના શીષ, કેહે ઋષીને કથાય;
સુકદેવ કહે સુણ રાયજી, એ કહ્યો ક્ષેત્રમહિમાય.
સહસ્ત્ર અઠયાસી સાંભળે, એહેવે આવ્યા હરિભ્રાત;
ઋષિયે સહુ માન દીધાં, પૂંજા કરી ભલીભાત.
સાહામું જોયું તો પુરાણિક તાંહાં, કેહે હરિની કથાય;
દેખીને નમસ્કાર નહીં,ન કીધો આદરભાવ.
રીસાવ્યા બળભદ્ર કેહે, વ્યાસના કહીયે શીષ્ય;
ધર્મશાસ્ત્રના વક્તા કહિયે, એ જાણે જ્ઞાનની રીત.
આવ્યા અમો વસુદેવના અંશ, સંકર્ષણ જાણે નામ.
એણે મુને ઓળખ્યા નહીં, ન જોયું વાંચે પુરાણ.
એહેવુ કીધું એ ભોગવશે, શાહાને લીજે આપણુ નામ.
પણ ધર્મ મરજાદા રાખવી, ફરી નહિ કરે એહેવું કામ.
એમ કહીને દરભ શેષે, લીધો છે તવ હાથ;
એહેવું તમને ઘટે નહીં, કહી નાખ્યો તેપર હાથ.
ભાવી પદારથ વજ્ર થઇને, લાગું તેહેને લીન;

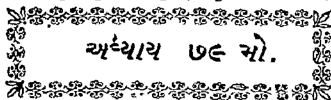
તતક્ષણ મસ્તક પડયું હેઠું, દ્વાદશીનો દીન.
હાહાકાર થયો તે સમે, રૂષી કહે શું કરયું ભદ્ર;
બળિભદ્ર કહે એ શુદ્ર છે, મેં સેહેજે નાખ્યો ગર્ભ.
તે એહેને ખડગધાર થઇને, લાગ્યો છે અંગે મર્મ;
હોનાર છે તેહેને કોણ રાખે, જુઓ વિચારી મંન.
રૂષિ કેહે વ્યાસ આસન બેસી, કેહે પ્રભુની કંથાય;
તેહેને વ્યાસ કરી માનવા, એમ કહે નિગમ ને ન્યાય.
તમો તો મહારાજ છો, કહું લોક વેહેવારને કાજ;
તમોયે એહને માન્યો નહીં, તાહારે કોણ માને રાજ.
શેષ કહે એહેને જીવાડું તમો કહો તે કરૂં કામ;
ઋષિ કહે તમો સમરથ છો, જે ચાહો તે કરો કામ.
મારીને વળી જીવાડો, આગળ રૂડું નહીં દેવેશ;
મૃત્યુ લોકમાં એમ કરશે કો, માટે માનો વચન કહ્યું શેષ.
એહેના પુત્રને બેસાડો, એ આસન ઉપર રામ;
અશ્રશ્રવાને તેડી રામે, બેસાડયો દેઇ માન.
નમસ્કાર કરી વ્યાસ આસને, બેઠાછે એહ પ્રમાણ;
કૃપા કરી કહ્યું શેષે, હજો તુજ કલ્યાણ.
સમસ્ત ઋષિયે પુજા કીધી, ભાવસું પુન્યક્ષેત્ર;
સુતપુરાણી સૌનક આગળ, કહે કથા હરિ હેત.
રૂષીને બળિભદ્ર કેહે, શી આજ્ઞા મુને હોય;
બ્રહ્મહત્યા કેમ છુટશું, એ ઉપાય કહો મુનિ સોય.[1]
ઋષિ કહે ઇલવણ તેહેના, સુત તે બીલવણ;
પુરણ માસી જગનમાં, આવી કરે છે વિઘંન
રક્ત માસને સુરાપાનજ, નાખેછે અગ્નિ કુંડ;
તે માટે એહેને હણીને કરો, તીરથ એ ભરતખંડ.
બાર વરસ એમ તીરથ કરતાં, નિરગમાવે દીન;

૧ બા૦ પ્ર૦ માં 'જોય' છે. ૨ 'કાલ' ગુ૦ પ્ર૦.

પાતક સરવે થયાં પ્રલ્લે કેહેછે વેદ વચંન.
તંમો ઇશ્વર એક સંવત્સર, ફરવું તીરથ શેષ;
તાહારે બ્રહ્મહત્યા ઉતરે, એહેમાં નહિ સંદેહ.
ધર્મશાસ્ત્ર એમ કહે સ્વામી, જુઓ વિચારી રાજ;
તમો તો મહારાજ છો, પછે ગમે તે કરો કાજ
બળભદ્ર એહેવું સાંભળી, વિચારયું તવ મંન;
ઋષિએ કહ્યું તે સત્ય આગળ, રાખવો એ ધર્મ

વલણ.

રાખવો છે ધર્મ એ, શુક કહે સાંભળ રાયરે;
ધનદાસના સુત સુત કહે સુંદર, ઇહોતેરમો અધ્યાયરે.

અધ્યાય ૭૯ મો.

(કડવું ૧૯૨મું—રાગ રામગ્રી)

શુકજી એણીપેરે વધા વચન, સાંભળ પરિક્ષત માહારાજંન
પરવણીયે જગન કરેછે રૂખી, બીલવણ આવ્યો છે દુરમુખી;
અંધકાર આગળ સુઝે નહીં, રૂખી કહે શું કરવું અહીં,
રૂધિર માસ પરૂ નાંખે એહ, બળભદ્રજીયે તવ દીઠા તેહ.

ઢાળ.

દીઠાં છે બળભદ્રજીયે, સાંભળો અભિમંન તંન;
આયુધનું સમરણ કરયું, તે આવ્યુ છે તતક્ષણ
દેત કાળો કાજળ[1] સરખો, તામ્ર કહિયે કેશ;
દંત એ વિકાળ દેખી, વિસ્મે પામ્યા શેષ.
એ દુષ્ટને હું હણું એમ કહી, લીધું હળ મુસળ;
હળે તાણી લીધો મારયું, મુસળ ટાળ્યું સલ.

'૧' કાલ ગુ૦ પ્ર૦

પાહાડ સ ખો દઇત આવી, પડયો પૃથ્વી માંહિ;
રૂધિર ઓક્યો મુખથકી, ગયા પ્રાણ તતક્ષણ તાંહિ.
વૃતાસુરને ઇંદ્રે માર્યો, તેમ હરખ્યા દેવ;
પુષ્પની વૃષ્ટી થઇ, આનંદ્યા તતખેવ.
રૂષયે રામની પુજા કીધી, દુષ્ટનો ફેડયો ઠામ;
વિદાઇ થઇને ઉત્તર દિશાયે, ચાલ્યા તીર્થને રામ.
બિંદુસરોવરને તીર્થે કર્દમે, તપ કર્યો બહુ કાળ;
તપ દેખીને વિષ્ણુનેત્રથી, આંસુ ખરયાં તે ઠાર.
તે માટે બિંદુસરોવર તાંહાં, નાહાયા જઇને રામ;
એહેમાંથી એ પ્રવાહ ચાલ્યો, સરજુ કહિયે નામ.
પુષ્કર ગુરૂ સર્વ તીર્થના, એ કહિયે સરોવર પુંજ;
પાતાળથી જળ બિંબ ઉપર, નીસરયાં જળ સુદ્ધ.
તાંહાં સ્નાન પૂજા કરી આગળ, ચાલ્યા છે તંવ રામ;
હરદ્વાર ને કેદારબદ્રી, ફરયા સઘળે ઠામ.
અજોધ્યા કાશીપુરી પાટણ, ગણ્ડકી વૈજનાથ;
શોણહદ ને પુન્યપુન્યા, ગયા જઇ સારયાં શ્રાધ.
એક સો ને એક કુળ તાંહાં, ઉધરે મોક્ષદાય;
જગન્નાથથી ગંગાસાગર, આવ્યા જાદવરાય.
સહસ્ર મુખે જઇ મળ્યાં ગંગા, નાહાયા સંગમમાંહિ;
સપ્તમુખે ગોમતી ગંગા, તે પણ મળ્યાં દધિ જાંહે.
તાંહાંથકી વળી આગર આવ્યા, અગસ્ત રહે છે ઠામ;
મલકાર્જુન થઇ કાંચીપુરીમાં, આવ્યા ફરતા રામ.
સેતબંધ રામેશ્વર આવી, સ્નાન કીધાં શેષ;
અચુત ગૌ દાન આપ્યાં, વિધિયે કરી વિશેષ.
ગોકર્ણ પુન્યક્ષેત્ર દુર્ગા, ભવાની બળપૂર;
સ્વામીકારતક થઇ આગળ, આવ્યા પંઢરપૂર.
ભીમરા તુંગભદ્રા ભામા, કૃષ્ણા ત્રવેણી પુણ્યક્ષેત્ર;

ચંદ્રભાગામાં સ્નાન કીધાં, ઋષ્યશંગે શેષ.
માતતાતની સેવા પુંડરીકે, કરી છે ચિત ઠામ;
પ્રસંન વિઠ્ઠલ રહ્યા ઉભા, અદ્યાપિ તે ગામ.
દક્ષણના સર્ન તીરથ રામે, કરયાં છે શુદ્ધ મંન;
પંપાસરોવર મુકી આવ્યા, દંડકારણ્ય વંન.
ત્ર્યંબકેશ્વર ગોદાવરીના, મહિમા કહિયે વિશેષ;
કુશાવર્તના કુંડમાં[1] આવી, નાહાયા છે તવ શેષ,
સિંહનો ગુરૂ થાયે સંઘસ્તે[2], આવે દેવ સમસ્ત;
એક સંવત્સર નાહય અહિંયાં, એહેવું છે એ તીર્થ.
તાંહાંથકી જઇ નરસિંહ તીરથ, આવ્યા ફરતા રામ;
હિરણ્યકશ્યપને મારયો એ, બ્રહ્મહત્યા ગઈ તે ઠામ.
સૂર્યદેહામાં સ્નાન કીધાં, નરસિંહે અશ્વમેવ;
તે માટે નરસિંહજી નામજ, તીર્થનુ ચાંગદેવ.
નરસિંહ તીર્થમાં સ્નાન કરીને, ચાલ્યા આગળ રામ;
નર્મદા કાવેરી સંગમ, નાહાયા જઇ તે ઠામ.
માન્ધાતા તીર્થ ક્ષીમા, અવંતી મોક્ષ રાસ.
સકળ તીરથ કરી પાછા, આવ્યા છે પ્રભાસ.
કૌરવ પાંડવ માંહોમાંહે તે, કરે બહુ સંગ્રામ;
અષ્ટાદશ દિન થયા જુદ્ધને, જાણ્યું એ બળરામ.
અઢાર ક્ષૌહિણી સેન્ય સરવે, નાશ પામ્યું જાંહે;
દુર્જોધનને ભીમ એ બેહુ, વઢે છે હજુ તાંહે.
સાંભળી બળભદ્ર કેહે, જઇ કહું રાજને કાજ;
પ્રભાસથી તવ આવી પોહોતા, કુરૂક્ષેત્ર મુઝાર.
શ્રીકૃષ્ણ પાંડવ બેઠાછે તેહેને, મળ્યા જઇને રામ;
આસન આપી પૂજા કીધી, પાંડવે તેણે ઠામ.
શ્રીકૃષ્ણ મુખે બોલ્યા નહીં, રખે ક્રોધ કરે જયેષ્ઠ ભ્રાત;

૧ "કુશાવર્તરામકુંડમાં" ગ્રં૰ પ્રતો ૨ [સિંહસ્થ]

મંડળ કરી બેહુ વઢેછે, શેષ ગયા કેહેવા કાજ.
દુરજોધનને રામ કેહે, હવે શાહાને કરોછો જુદ્ધ;
તમો છો તો સર્વ મળશે, માનો કહું એ શુધ્ધ.[1]
ગદાજુદ્ધમાં બેહુ સરખા, વઢેછે મહ્લ[2] રીત;
સાંભળી દુરજોધન બોલ્યા, હવે શું જુગદીશ.
સેન્ય સરવે નાશ પામ્યું, એ ગઇ પેહેલાં વાત;
હવે કેહેવું તે વૃથા, જુઓ પડયા છે શત ભ્રાત,
પુત્ર બંધુ તજી સુજને, ગયા સ્વર્ગ સદંન;
તે ગયા ને હું રહુ એહેમાં, નહીં કાંઇ ધર્મ.
તે માટે જુદ્ધ કરી મરવું, જાણજો, આ ઠામ;
છેલ્લો એ નમસ્કાર તમને, કરૂં છૌં હું રામ.
માન્યું નહીં તવ રયા પાછા, તાંહાંથકી બળદેવ;
તીરથ કરતા આવી પોહોતા, દ્વારિકા અશ્વમેવ.
આવીને તાંહાંના તીર્થ કીધાં, ભાવસું જદુરાય;
વશિષ્ઠ લાવ્યા ગોમતી, તેહેનો મહિમા કહયો નવ જાય,
સ્નાન કરતાં પાતક સરવે, બળી ભસ્મજ થાય;
ચક્રતીરથમાં જે મરે તે, ચક્ર થઇને જાય.
પદ્મતીરથમાં પદ્મ થાયે, શંખોદ્ધારે શંખ;
મોક્ષપુરી એ દ્વારિકા એહેનો, મહિમા શું કહું અશંખ.
તીરથ કરી શેષ પરવરયા, જોડું હાથ એ મંનવિચાર;
ઇષ્ટમિત્ર ઋષિ સ્રીસાથે, ચાલ્યા ફરી નિમિષારણ્ય.
સોરઠ ને મચ્છ કચ્છ દેશજ, મુકયા ગઢ ગિરનાર;
એ રીતે આવી મળ્યા ઋષિ ઘણે, પ્રસંન થયા તેણીવાર.
બળભદ્ર કહે તમ આજ્ઞાએ, કીધાં તીરથ સર્વ;
હાવે અમો અહીં હાથ જોડું, એ કારજ કરવા સત.
જગ્નનો આરંભ કીધો, ઋષીજીયે તતકાળ;
સ્રી સંગે શેષે હાથ જોડયા, રીઝયા મંન દયાળ.

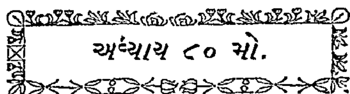
---

૧ 'સધ' 'માનો મારી બુદ્ધ' ગુ૰ પ્રતો. ૨ 'ભલી' ગુ૰ પ્રત.

જગનઅંતે સમસ્ત ઋષીને, કરાવ્યાં ભોજન;
વિપ્રને કહ્યું જે માંગો, તે આપું દક્ષણા ધન.
વિપ્ર કેહે ધન શું કરવું, અમો માગું દક્ષણા જ્ઞાન;
જ્ઞાને કરી એ દુસ્તર તરીયે, જઇએ ઉત્તમ ઠામ.
બળીભદ્ર કેહે સહુને જગતને વિષે, એક શબ્દ બ્રહ્મ;
રવિ એક પ્રતિબિંબજ ઘટઘટ, તેમ જાણો મન.
જાણે તે તદરૂપ થાયે, નહીંતર ભમે ભવમાંહે;
તમે માંગ્યું જ્ઞાન એ મેં, આપ્યું તમને આંહે.
સાંભળી ઋષી હરખ પામ્યાં, સ્તુતિ કરી બોલ્યા વેણ;
તીરથના એ વેષ મુકી, ધરો રાજાના ચેહેન.
વસ્ત્ર ભૂષણ આપ્યાં ઋષીયે, વિનય કરી કરજોડ;
તમો ગુરૂ અમો શિષ્ય સ્વામી, પોહોતાં મનનાં કોડ.
મુગટ કુંડળ પેહેરયાં પીતાંબર, શોભા કહી નવ જાય;
તારામાં જેમ ચંદ્ર શોભે, વિપ્રમાં જદુરાય.
હવે આવી સ્તુતિ કરી, તમો કહિયે શ્રીવાસુદેવ;
સંકર્ષણ પ્રધુમન અનિરૂધ, ચાહારે મૂરતી એક.

વલણ.

એક રૂપ કરી જાણવા, શુક કેહે સાંભળ રાયરે;
ધનદાસના સુતસુત કહે સુંદર, ઓગણ્યાસીમો અધ્યાયરે.

અધ્યાય ૮૦ મો.

(કડવું ૧૯૩મું—રાગ રામગ્રી.)

વદ્યા પરિક્ષત શુક પ્રત્યે એમ, હરિના ચરિત્ર થઇ રહ્યા કેમ;
જે તમો બીજાં કહો મુનિજંન, હરિગુણ સાંભળવાં સુજમંન.

કહ્યાં ચરિત્ર તમો બળરામ, તે અમો સાંભળ્યાં ચિત દેઈકાન;
હાવે કહો ચરિત્ર હરિના રમ્ય, એ સાંભળવા તૃપ્તિ નહીંમન
કેહેશો સાભળ્યાંછે તમો ઘણાં, એમ મો જાણુશો મુનિજંન;
શુકદેવ વધ્યા છે વચન, સાંભળો વિષ્ણુભક્ત રાજંન*.

ઢાળ.

સાભળો હવે કથા કહુ, ભગવાનનિ રાજંન;
તમારૂં ચિત હરિકથાપર, બીજાપર નહીં મંન.
સકળ સભા સહુ સાંભળે, તેહેમાં તમારો ઘણો ભાવ.
શરીર તો અસાર છે, એહેમાં સાર હરિગુણ ગ્રામ;
રસનાએ હરિનામ લેવું, તાહારે રસના સાર;
મધુર વચને બોલવું, એ મુકી મનનો રાગ
કરે કરી હરિ પૂજા કરવી, વળી એ પુણ્ય દાન;
મસ્તક તે હરિને નમાવે, ગૌ સાથ વિપ્રને જાણુ.
નેત્રે હરિના દરશણ કરવાં, સાંભળવાં ગુણ કાને;
પગે કરી હરિમંદિર જાવું, તીર્થે એ સાવધાને.
તો દેહ ધરયાનું સફળ છે, નહીંતો વૃથા જન્મ ગયો શૂન્ય;
ક્ષણુભંગુર એ દેહ સાથે, આવે સુકિત પુણ્ય.
તેમાટે હરિભક્તિ કરવી, ભકિતયે વશ શ્યામ;
હવે સુદામાની કહું કથા, એ સાંભળો સાવધાન.
અજાચક વૃત્તિ પાળે સુદામો, હરિ ઉપર તેહેનું મંન;
ક્ષણુમાત્ર તે વીસરે નહીં, એહેવા ભકત રાજંન
થોડું ઘણુ અંન મળ્યું તેહેમાં, રાખેછે સંતોષ;
સાંદીપનને ઘેર આવ્યા, ભણુવાને ઉદ્યોગ.
સકળ વિદ્યાએ પૂરણુ ગુરૂજી, એહેવા ગુરૂ સમર્થ;
વેદવિદ્યા ધનુર્વીદ્યા, ભણે જે મનોર્થ.
એહેને મઠે ભણુવાને આવ્યા, રામ કૃષ્ણ બેહુ ભ્રાત;

* એ લીટી બા૦ પ્રતમા નથી.

સાંદીપન બહુ માન દેઇ, હેતે શીખવે રળિયાત.
પાટી દેખાડવા સુદામા પાસે, આવે દેવમોરાર;
વડો નિશાળીયો કહાવે મઠમાં, થઇછે મિત્રાચાર.
ખાવું પીવું ભણવું ભોજન, સુવું એકે ઠામ;
સુદામા સાથે પ્રીત એહેવી, થઇછે ભગવાન
ચોસેટ દાહાડે ચૌદે વિદ્યા, ભણ્યા શ્રીજદુરાય;
ગુરૂસુત દક્ષણામાં આપી, હરિ થયા વિદાય.
સુદામાને ભેટી રોયા, પોતે જુગદાધાર;
માનુભાવ ફરી મળજો મુજને, માગું છોં એક વાર.
સુદામા ગદગદ કંઠ થઇ કેહે, ભક્તિ હજો મુજ શ્યામ;
મળીકરી મથુરામાં આવ્યા, હળધર શ્રીભગવાન,
સુદામા ઘેર આવ્યા ભણીને, માંડયો ગૃહસ્થાશ્રમ;*
તૂટી મઢી વસ્ત્ર જીરણ, નિર્ગમે એમ દીન.
ધાતુપાત્ર મળે નહીં, અલક્ષમીનો વાસ;
દરિદ્રે ઘણું પીડયા ઋષીને, મળે નહીં કોડી પાસ.
પતિવ્રતા ધર્મ પાળે પત્ની, અન્ન થઇછે પેટ;
ભુખ્યાં બાળક વલવલે, એમ દરિદ્ર આવ્યું નેટ.
મળ્યું તો ઋષી ખાય નહીંતર, ભુખ્યા કરે છે સેન;
પત્ની પુત્રનું પુરૂ પાડે, કોહોનું કામ કરીને એમ.
પછે અંન જડતું રહ્યું, તવ શું કરે સ્રીજંન;
સ્વામીને કેમ કહુ મુખથી, જે આણી આપો અંન.
ન કહું તો અર્થ કેમ થાયે, લાજે વણુશે કાજ;
લાજ મુકી કેહેવા આવ્યા, છેક અડયુંછે આજ.
કરજોડીને રહ્યાં ઉભાં, વિનંતી સ્વામીનાથ;
તમારે શ્રીકૃષ્ણ સરખા, મિત્ર સાંભળી વાત.
તે માટે જાઓ જાચવા, પુરશે મનનાં કામ;

* એ ને એ પછીની ચીટી આ૦ પતમાં નથી.

તમે કહેશો વૈકુંઠમાં છે, કેમ જાવું તે ઠામ.
એમ નહીં હવડા દ્વારિકામાં, રહેછે સ્વામીન;
દરિદ્રદુમને કાપશે, કાંઈ કર્યું નહીં મેં પુણ્ય.
કેહેશો દીધા વીના કેમ આપશે, આપશે જાણી દીન;
એમ નહીં તે કરૂણાનિધિ છે, જાણશે હરિ મંન.
આજસુધી મેં કહ્યું નહીં,. સ્વામી નૈવેદ વના રેહે દેવ;
બાળક જીવે કેમ કરી, માટે માનો વચન અશ્વમેવ.
ધીરજ કેમ ધરૂં સ્વામી, શું છે આપણે સુખ;
નખ મોટા વસ્ત્ર જીરણ દેખી, થાય છે મુને દુખ.
દરભતણી ત્રૂટી સાદડી, તેપર સેન કરો છો નાથ:
તે માટે જાઓ જાચવા, હું કહું જોડી હાથ.
તમો કહેશો કેમ માગું, માગતાં આવે લાજ;
વિભીષણે જઇ શીષ નામ્યું તો, આપ્યું લંકારાજ.
તમો જ્ઞાની જાણો છો, હું કહું તે અન્યાય;
પણ શું કરિયે જાચવું પડયું, એ વાતની નહીં લાજ.
અજાચક વ્રત ભાંગશે, એમ જાણશો સ્વામીનાથ;
એમ નહીં એ વિશ્વ સર્વે, માગે છે એ પાસ.
જગત ભિક્ષુક દાતા એ છે, જુઓ વિચારી મંન;
સ્રીના વાયેક સાંભળીને, બોલ્યા ઋષિ વચંન;
અંતરજામી રહ્યા વ્યાપિક, જાણે મનની વાત:
આપનારો હોય તો આંહાં બેઠાં, આપશે વિશ્વનાથ.
સ્રી કેહે અગ્નિ પાસે આવે, તેહેની જાયે તાહાઢ;
માગ્યા વિના કેમ આપશે, વિવાદે થાયે રાઢ
સાંભળી સુદામો કેહે ભલું, એ મસે મળશે શ્યામ;
ભેટ શું જઇ મુકું આગળ, પાસે નહીં કાંઇ દામ.
મિત્ર આગળ મામ મુકી, માંગતાં જીવ જાય;
દીનવચન જઈ કેહેવું ભોગી, મૃત્યું સારૂં થાય

સ્રીને રૂષિજી એમ કેહે, તમો જીત્યાં હારયો હુંય;
કહો ભાભી ને ભગવત આગળ, ભેટ મુકું શુય.
હરખ પામી પડોશણને, આવી કહિ એ વાત;
ચાર મુષ્ટિ તાંદુળ તેણે, આપ્યાં છે તાતકાળ.
સ્વામીને કહ્યું લીજીયે આ, તાંદુળ પૂરે આસ;
બાંધવાને મળે નહીં કાંઇ, વસ્ત્ર સારૂં પાસ.
ઉપરાઉપરી બંધન કીધાં, ચીથરાં દસંવીસ;
રતનની પેરે તાંદુળ બાંધ્યા, જેમ છોડતાં ચડે રીસ.
એ તાંદુળ લઇને શીઘ્રે તાંથી, નીસરયા મુનિજંન;
હરિકૃપાયે આવી પોહોતા, દ્વારિકાપુરી ધંન
ગોમતીમાં સ્નાન કીધાં, પ્રયોગ તર્પણ ધ્યાન;
તિલક દ્વાદશ ધરયાં અંગે, ચાલ્યા જપતા હરિનામ.
ત્રણ પાળ મુકી ગયા આગળ, જોતાં નગ્રનાં ધામ;
સાવ કંચન રત્નમણિમય, શું કરૂં પુરનું વખાણ.
એ રીતે આવી પોહોતા, જાદવનાં ઘરપાસ;
જુએ તો મોટી અટાળી, તે દેખી વિસ્મે થાય.
હરિકૃપાયે જાય ચાલ્યાં, લીધું નહીં કોઇયે નામ;
સોળ સહસ્રના મંદિર મધ્યે, રૂખમણી ઘેર શ્યામ.
તે ઠામે આવી ઉભા ઋષિજી, વિચારયું તવ મંન;
ક્યાં ઘરમાં જાઉં એહેવે, દીઠા પ્રાણજીવંન.
ઉઠીને તતક્ષણ સાહામાં, ગયા શ્રીભગવાન;
ભુજ પસારી લીધા ઋષિને, ભેટયા આદરમાન.
ગદગદ કંઠે થયા શ્રીહરિ, નેત્ર ભરયાં તવ નીર;
બાંહે ધરી પ્રભુ લેઇ ગયા છે, પોતાને મંદીર.
સિંઘાસણપર બેસાડયા, ઋષિ જોઇ થયા રળિયાત;
પૂજાની સામગ્રી શીઘ્રે, મંગાવી તતકાળ.
સાંભળી રૂખમણી ઉઠયાં, કરવા રૂષીની સેવ;
સોવણપાત્રમો પૂજા લઇને, આવ્યાં છે તતખેવ.

સુદામાનાં ચરણ ગ્રહીને, પખાળે મહારાજ;
રૂખમણી જળ નાખે ઉપર, પુરયાં મનોરથ આજ.
અર્ઘપાદ પૂજા કરી, લેઇ ચરણામૃત ધરયું શીષ;
કૃતારથ અમને કરયાં, આજ પધારયાં રૂખી ઇશ.
સાંભળી સોળ સહસ્ત્ર આવી, જોવા હરિના મિત્ર;
જોઇ સહુ હસવા લાગી, એ શું જુઓ હરિની પ્રીત.
દેહે દુર્બળ વસ્ત્ર જીરણ, દીસતા કદરૂપ;
સતભામા કેહે મિત્ર હરિના, કુટડા ઘણું રૂપ.
એમ કાનેકાન કરે વારતા, એ જાણ્યું દેવમોરાર;
શ્રીકૃષ્ણ કેહે એહેની સેવા કરશે, તે વાહાલી મુજને નાર.
સાંભળી ઊો વીજણુ લેઇને, આવી ઢાળે વાય;
કો પાન બીડી જળની લોટી; ઉભી લેઇ સેવાકાજ.
સુદામાસું પ્રીત વારતા, કરે શ્રીપરિબ્રહ્મ;
થાકા હોશો મિત્ર તમને, થયો મારગમાં શ્રમ.
કાંઈ તમને સાંભરે, કે નહીં પૂર્વની વાત;
સાંદીપનને ઘેર આપણુ, ભણતાં બેહુએ સાથ.
ભણી ગયા પછી તમારો, કેમ થયો છે નિર્વાહ;
પરણ્યા છો કે નહીં દીસે, ચેહેન પરણ્યાનાં આંહ
વસ્ત્ર ભૂષણ નહીં એ કેમ, ચાલે ગ્રહસ્થાશ્રમ;
બ્રહ્મચારી ગૃહસ્થાશ્રમજ, પછે વાનપ્રસ્થ.
એ પછી સંન્યાસ કહિયે, તરવા મારગ ધર્મ;
મિત્ર માહારા કષ્ટ પામ્યા, દુખે ગયા છે દીન.
ગોવિંદે ઝાડી ગોઠડી, મિત્ર સાંભળો માહારી વાત;
ચિંતા શી પડી આવડી, જે દુર્બળ દીસે કાય.
સંતાનસુખ નહીં ઘરમાં, શું ભાભીયે આંણ્યા વાજ;
કે જ્ઞાને કરી ત્યાગી થયા, સંસારપર નહીં ભાવ.
તપે કરી ઇંદ્રી વશ કરયાં, દેહદમન મન વૈરાગ;
એટલાં દુઃખમાં કયું દુઃખ તે, કહો મુજને અનુરાગ

રૂખી કેહે તમ વિજોગે કરી, પામ્યા છૌ અમે દુઃખ;
અંતરજામી મળ્યા છો, તો હવે થાશે સુખ.
શામળિયા આજ મળ્યા તમને, સાંભરે છે કે શૂન્ય;
ગોરને ઘેર એક સ્વરે કરી, ભણતા વેદની ધુન્ય.
સ્રીને સોંપી ગયા ગુરૂજી, કરવા જગનનાં કામ;
ગુરૂપત્નિયે વિચાર્યું, આજ ઇંધણ નહીં ઘરમાંહ.
આપણે આવી એ કહ્યું, છેક અડયું છે શિષ્ય;
કાઇ કડકો મળે નહીં,'હું રસોઇ કરૂં શી રીત.
સાંભળી તતક્ષણ ચાલ્યા, કુવાઢા લેઇ સ્કંધ;
અમે તમે બળભદ્ર સાથે, ગયા વનમાં સંઘ.
ખોડ ફૂંડી ભારા ત્રણે, બાંધ્યા છે તતક્ષણ;
સાંભરે કે નહીં તમને, જુઓ વિચારી મંન
તે સમે વાયુ આંધી આવી, વરસ્યા બહુ વરસાત;
રવિ અસ્તાંગત દિશા ભૂલ થઇ, સુઝે નહીં કાંઇવાટ.
નદી નાળાં પૂર ટાહાડે, ધ્રુજીએ વંનમાહે;
એકેકના કર ગ્રહી ચાલ્યા, વિપત પડે બહુ તાંહે.
રૂખે કો ભુલા પડે થઇ, અંધારી ઘણી રાત;
વસ્ત્ર ભીંગાં વળી ઊપર, વરસે છે વરસાત.
એ રીતે આપણ રાત સઘળી, ફરયા છૌ મુનિજંન:
સુદામા કેહે સાંભરે મુને, રહ્યા રાત્રે વંન.
શ્રીકૃષ્ણ કેહે વળી સાંભરે, મિત્ર કહું. તમને વાત;
પ્રાત થયો પછી ભારા ત્રંણે, ચાલ્યા લઈને વાટ.
ગુરૂએ આવી કહ્યુ સ્રીને, કાંહાં ગયા એ બાળ;
ગોરાણી કેહે મોકલ્યા મેં, લેવા સરપણ કાજ.
રીસ ઠીધી અતિઘણી, તેં એ શું કીધું કર્મ;
રામકૃષ્ણ બેહુ ભણવા આવ્યા, એ કહિયે પરિબ્રહ્મ.
સુકુમાર-બાળક મોકલ્યા, કેમ કરી રાખું ધીરજ;
હજી લગી આવ્યા નહીં, વરસે મેહે ચમકે વીજ.

રાત્ર થઇ નદીપૂર આવ્યાં, શું કરે તે બાળ;
સ્ત્રીને એ રીતે કહ્યું ગુરૂએ, ચંતામાં ગઈ રાત.
બાળક વનમાં રહ્યા ભુખ્યા, શું કરૂં હવે જોયે;
પ્રાત થયો આવ્યા ખોળતા, આપણને દેખી મન મોહે.
ધાઈ[1] આવીને ભારા નખાવ્યા, લીધા હૃદયા સાથ;
એમ કરતાં તમને કષ્ટ પડયું, કહી મુકયા મસ્તક હાથ.
પ્રસંન થયા છે આપણને, ઘેર તેડી ગયા ઓલ્લાસ[2];
તમારી વિદ્યા તમને ફળજો, દીધો આશીરવાદ
ગૌ દોહોતાં કર વધારી, દોહોણી આપી થયું જ્ઞાન;
ગોરાણીએ પુત્ર માગ્યો, મુવો તે આપ્યો જાણ.
વીદા થઇને ઘેર આવ્યા, એ સાંભરે મિત્ર વાત;
તે દાહાડાના આજ ફરીને, મળ્યાં છૌ રળિયાત.
સાંભળી રૂખીજી વદ્યા, મુને સાંભરે મહારાજ;
આજ જન્મ માહારો થયો સફળ, દરશણથી સરયાં કાજ.
તમે કહ્યું ગૃહસ્થાશ્રમ, કેમ ચાલે છે આંહ;
તમ કૃપાથી આજ સુધી, થયો છે નિર્વાહ.
જગતગુરૂ તમે કહિયે સ્વામી, ભણ્યા ગુરૂને પાસ;
ભણવું ભણાવું શું પડે તમને, લોક વેહેવારને કાજ.
સચ્ચિદાનંદ રહ્યા વ્યાપી, એક અનંત સ્વરૂપ;
કોટિ કોટિ બ્રહ્માંડ ફરે છે, તમારાં રોમકૂપ.
તમો વિશ્વંભર વિશ્વપાળક, આપો સહુને અંન;
અમને શાની છે ચિંતા, માથે તમો પરબ્રહ્મ.
સંસારનું સુખ સ્વપ્ન સરખું સ્વામી, સાચું એક હરિનું નામ;
શ્રવણ કીર્તન ધ્યાન ધરે તે, પામે વૈકુંઠ ઠામ.
પરસ્પર વાત એમ કરે છે, ઋષી ને ભગવાન;
સુતપુરાણીયે શૌનક આગળ, કહ્યું છે એહ પ્રમાણ.

૧. "દયા સુ૦ પ્રત" ૨ "આહ્લાદ" બા૦ પ્રત.

વલણ.

કહ્યું છે એ પ્રમાણ રે, કહે સાંભળ રાયરે;
ધનદાસના સુત સુત કહે સુંદર, એંશીમો અધ્યાયરે.

અધ્યાય ૮૧ મો.

(કડવું ૧૯૪મું—રાગ કેદારો)

શુકજી કહે સુણો રાજન, હરિનાં ચરિત્ર કહું અતિરમ્ય;
સુદામાપર પ્રભુની પ્રીત, પૂરવની વાત કરે જુગદીશ.

ઢાળ.

જુગદીશ કેહે માહારા મિત્રને, નથી દ્રવ્યની ઇચ્છાયે;
ધણિયાણીને ઇચ્છા છે, મન જાણ્યું જદુરાયે.
દીધાં વિના કેમ પામશો, એમ કહે મધુસુદન;
સાત જન્મલગી જાદુપ્રભુયે, મળે નહીં કાંઇ પુન્ય.
વૈભવ માહારો દેખીને, એ લાજશે મનમાંય;
એ તે માટે તાંદુળ મુજને, આપશે નહીં હાથ.
મિત્રને કેહે અગારી કાજે, લાવ્યા છો શું હેત;
દેવગુરૂ તથા રાજદ્વારે, મૂકવી કાંઇ ભેટ.
પત્ર અથવા પુષ્પ કે ફળ, કરે મુજ અરપણ;
તેણે કરી હું સંતોષ પામું, ઘણું નહીં રીઝે મન.
ભાભીયે ભેટ મોકલી તે, આપો અમને વસ્ત;
લાવ્યા છો શી ગાંઠડી, કાંઇ દીસે એસેમાં ત્રસ્ત.
ઋષિજી મન વિચારે, તુચ્છ ભેટ મુકું શું યઃ
શ્રીકૃષ્ણનો વૈભવ જુઓ. રંગ દુર્બળ બ્રાહ્મણ હું મ.
કંચનમણિમય કહિરે રચના, સહસ્રોમીઆવાસ;

મુક્તાફળનાં તોરણ દ્વારે, તેજપુંજ પ્રકાશ.
અષ્ટસિદ્ધિ નવનિધિ ઘરમાં, ભરયા કોષભંડાર;
શું જોઈને એ તાંદુળ આપું, કરે મંન વિચાર.
શ્રીકૃષ્ણે મન વિચારયું, એહેને આપતાં આવે લાજ;
હસતાં હસતાં તાણી લીધી, ગાંઠડી જદુરાજ.
દેખીને ઘણુ પ્રસંન થયા છે, છોડે છે પોતે ગાંઠ;
સુદામાનું દારિદ્ર ખોવા, પ્રીત ઘણી એ માટ.
જેમ છોડે તેમ ભવના બંધન, છુટતાં જાય તાંહે;
છોડતાં તાંદુળ દીઠાં, હરખ્યા ઘણુ મનમાંહે.
ચખીને ભગવાન કેહેછે, તમે કેમ જાણી મનની વાત;
ભગવાનને એ વાહાલા છે, માટે લાવ્યા છે એ ભાત.
સ્ત્રી સર્વે આશ્ચર્જ પામી, આ શું માંહે એમ કેહે નારી [1],
આવડું એણે બંધન કીધું, કરયું જતન બહુ ભારી [2].
માંહોમાંહે કેહે છે નારી, એહેવી શું છે વસ્ત.
જે દેખી રળિયાતજ થાય છે, હરિ ઓડેછે હસ્ત.
એક મુષ્ટિ લેઈ આરોગ્યા બીજી ભરી, લક્ષ્મીયે ઝાલ્યો હાથ;
શક તુષ્ટયે આપ્યું હવે શું, આપશો મુજને નાથ.
પછે તમને ગમે તે ખરૂ, સમજા દેવમોરાર;
બાકી સ્ત્રીને વેહેંચી આપ્યા, પ્રેમે તાંદુળ સાર.
એક તાંદુળ ભાવનો તે, કહિયે લક્ષ સમાન;
રૂખમણીને કેહે શ્રીહરી, તે જાણજો મનમાંહ.
એ સરખું મેં આપ્યું નહીં, એમ વદ્યા જુગદાધાર;
આપ્યું તે રૂખમણી જાણે, બીજી ન જાણે નાર.
શ્રીકૃષ્ણ કહે માહારા મિત્ર ભૂખ્યા, કરો સામગ્રી તૈયાર;
મારગમાં ઘણો શ્રમ થયો, સાંભળી સ્ત્રીયે વાત.
ચોકો પાણી અંન સામગ્રી, કરયું ઈ સર્વ તર્ત;
રૂખમણી કેહે ઊઠાડો, હવે રૂખીને ભગવંત.

૧. "આ શું પેર પેરનાં રત્ન." ૨ 'કરયું બહુ તે જત્ન" ગુ૦ પ્રતો.

પ્રેમવાત કરિ ત્યાંહાંથી, ઊઠયા છે ભગવાન;
સુદામાને તેલ મર્દન, ઉષ્ણોદક શુભ સ્નાન.
મિષ્ટાન ભોજન શીતળ જળ, મુખવાસ બીડીખરાસ;
રત્નજડિત સેજયા ઉપર, સુવાડયા રૂખીરાજ.
શ્રીકૃષ્ણ રૂખીના પાગ ચાંપે, લક્ષ્મી ઢોળે વાય;
નિદ્રાવશ તવ થયા રૂખીજી, સુતા પછી જદુરાય.
પ્રાત થયો વિદા માગી ચાલ્યા, સુદામાં સાવધાન;
વળાવાને ગયા સંગે, પોતે શ્રીભગવાન.
સુદામાને ભેટયા શ્રીહરિ, ફરીને મળવું કયાંહે;
ઠાલે હાથે વળાવી પ્રભુ, આવ્યા મંદિરમાંહે.
સતભામા કહે જાંબુવંતીને, કૃપણ થયા જુઓ હેત;
બ્રાહ્મણ દુર્બળ ગયો તેહેને, આપી નહીં કોડીએક.
રૂખમણી કેહે સમજો શું તમો, પ્રભુની વાત છે ગૂઢ;
આપ્યું પણ મુખે નવ કહ્યું, જુઓર એહેવા ગરૂડારૂઢ.
મારગમાં રૂષી જાય ચાલ્યા, કરતા મંનવિચાર;
ભલું થયું આપ્યું નહીં, મુહુને દ્રવ્ય દેવશોચાર.
મિત્રે જાણ્યું દ્રવ્ય આપું તો, માયામાં થાય મગ્ન;
તે માટે હેત કરયું મુજપર, રાખ્યો માહારો ધર્મ.
પાપને મૂળે અવતરે, એ મૃત્યું લોક અવતાર;
હું રંક કૃપણ પતિતને કોણ, આવડું કરનાર.
તેલ સુગંધી મર્દન કીધાં, ઉષ્ણોદક એહેવો ભાવ;
થાકાછો મિત્ર નાહાઓ ઘણો જળે, ઊતરે પગથાક.
ભોજન કરાવી સેજયા ઉપર, સુવાડયા ગયો શ્રંમ;
ઉશીસાં મખમલ તળાઇ, સમુદ્રફેણ જેહેવી નરંમ.
થાકાછો મિત્ર એમ કહીને, ચાંપ્યા મહારા પાય;
રૂખમણી ઉભાં સેવા કાજે, ઢોળે વીંઝણુવાય.
એટલું સુખ કાંહાંથી મુજને, હું રંકને જુઓ પ્રેમ;

હું પામર તે ઇશ્વર કહીયે, વિચારે ઋષિ એમ.
ભલુ થયુ કાઇ ન આપ્યુ મુજને, કરયું રૂડું કામ;
સુખે હરિ સમરણ નહીં, દુખે સમરીયે રામ.
વળી રૂખી મન વિચારે, કાઇ આપ્યું નહીં મહારાજ;
બાળક કેહેશે પિતાજી, શું લાવ્યા છો અમકાજ.
વળી કેહે ધન મદે કરીને, પડતા કુભીપાક;
સમજી કરયું મુજ સખાયે, મુને કરયો એ ઉપકાર.
ભકિત મોહોટી સર્વથી, જેણે વશ થાયે ભગવાન;
એમ વિચાર કરતા આવી પોહોતા, દીઠુ ઋષિયે ગામ.
વાટીકા વૃક્ષ પરમ સુંદર, ભરયાં સરોવર અથાગ;
કમળપુષ્પ સુગંધ બેહેકે, દેખી વિસ્મે થાય.
જોતા જોતા ચાલ્યા નગરમાંહે, આવ્યા મંદિર સમીપ;
સપ્તભોમી અવાસ મણીમય, દીઠા છે એ રીત.
સાવકંચન રત્ન હીરા, જડીત થંભ અમૂલ;
વિશ્વકર્માયે રચી રચના, થાય નહીં એ મૂલ.
છજ્જાં અટાળી ગોખ જાળી, બેસવાના ઠામ;
મુકતાફળનાં તોરણ લટકે, શું વખાણું ધામ
સોવણ પુતળી રત્ન ધરમાં, દીસે જોત પ્રકાશ;
ગલેચા જાજમ તકીયા, ત્રુઠા છે અવિનાશ.
હેમકળશ એ ધજા ઉપર, દેવવિમાનની ભાત;
સહસ્ર સહસ દાસી ભૂષણ, પેહેરયાં મણીમય જડીત.
રત્નજડીત સેજ ઉપર, ચંદ્રવે મોતી ઝૂલ;
ઇંદ્રના જેહેવી કહિયે વિભુતી, શોભા મંદિર રમ્ય.
મદગળીત ગજ હેમ સાંકળે, ઝુલેછે તે ઠામ;
જાચકજન જસ છંદ બોલે, અપછરા નૃત ગાન.
દેહોરી નોબત વા.ે દ્વારે, થઇ રહયો નાટારંગ;
એ શું વિશ્વકર્માએ કરયું ક્ષણમાં, વિચારે મુની પંગ.

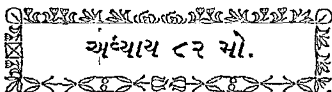
મનુષ્ય પામર શું કરે, એ કહિયે રચના દેવ;
અહર્ પહરૂં જુએ ઋષીજી, પણ જડે નહીં ઘર એવ.
ઠામ ભુલ્યો પણ ગામ નિશ્ચે, દીસે કો ધનવંત;
એહ ભોવનમાં જે રહે, જેણે સેવ્યા ચરણભગવંત.
હસ્તિ ડોળે આંગણે, વળી હય કરે હીંસાર;
અચુત સેવક ઉભા દ્વારે, વળી એ પ્રતિહાર.
તાલ ઝાંઝ મૃદંગ વાજે, ગાયે ગાંધ્રવ ગાન;
સુદામાજીયે વિચારયું, કો છત્રપતિનું ધામ.
મઢી માહારી કાંહાં ગઇ, ને કાંહાં ગયા શ્રી બાળ;
એ શું મુજને ભ્રાંત થઈ છે, દીશાભુલ જંજાળ.
સળ્યાં સરખાં છોકરાં, દિસે લુટી સરખી નાર;
ત્રુટી સરખી ઝુંપડી, તે દિસે નહીં નિરધાર.
વળી મનમાં વિચારયું, એ કહિયે મહારો ઠામ;
એટલી વારમાં કોણ કરે, અકુતમ કરતા શ્યામ.
ક્ષણમાત્રમાં જુએ સોવણ દ્વારિકા, રચી છે અતિસાર;
ક્ષણમા સૃષ્ટિ સંઘાર કરે તો, એહેને કરતાં શી વાર.
જુઓ સખાએ મુજને કહ્યું નહીં, છેહનાછેહ સુધી જેહ
સાવકંચન રત્ન મણીમય, આપ્યાં મંદિર એહ.
આગળથી એ રચ્યાં મંદિર, જાણે લક્ષ્મી વાત;
બીજું કો જાણે નહીં, એહેવા મિત્ર માહારા બ્રાત.
અકેક કણ તે ઇંદ્રસનપેં, અધિક માન્યો શ્યામ;
તુચ્છ ભેટ તે ઘણીકરીને, માની લે ભગવાન.
ગદ ગદ કંઠે થયો સુદામો, નેત્ર વહે જળધાર;
કોટી કોટી પ્રણામ પ્રભુને, કરૂં છૌં નમસ્કાર
હવે પતિવ્રતા ઘેર વાટ જુએછે, સ્વામીની શી રીત;
સોળે સણગાર સસભૂષણ, પેહેરયાં કંચન ચીર.
નેપુર રણઝણ વિછુઆ, વાજે મણીમય જડાવ;

ગલુબંધ બાજુબંધ બેરખાં, કરકંકણુ મુકતા હાર.
રત્નમણીમય ઝાલ ઝળુકે, શોભેછે મુખચંદ્ર;
નવજોબન રૂપ વિશાળ સતીનું, એ કૃપા શ્રીગોવિંદ.
રત્નઆસને બેસી ઝરૂખે, જુએ સ્વામીની વાટ;
કાઇએક દાસી સેવામાં તે, કરેછે કામકાજ.
કો પાનબીડી જળની ઝારી, કો પુષ્પના લેઈ હાર;
અગર ધૂપ સુગંધ બેહેકે, શોભા કહી નવ જાય.
સેવકને એમ કહે સુખથી, સુદામાની નાર;
માહારા સ્વામીને પ્રતાપે કરી, એ મળી રિદ્ધ અપાર,
ભગવાન તેહેને પ્રસંન થયા, આવતા હોશે વાટ;
એમ કહીને જુએછે એહેવે, નયણે નીરખ્યા નાથ.
સહસ્ર દાસી સંગ પોતે, લક્ષ્મી સરખું રૂપ;
પૂજાની સામગ્રી લેઇને, આવ્યાં છે સનમૂખ.
ઋષી મન આશ્રજ હુવા, કો આવે છે સ્રી આંહે;
ઇંદ્રાણી કે લક્ષ્મી પોતે, વિચારે મનમાંહે.
એટલે સહુસ સહસ્ર દાસીસાથે, વીટી લીધા બ્રહ્મ;
સુદામાને કેહે નારી, દરિદ્ર ગયા તમારે પૂન્ય.
પુજા કરીને ચરણે લાગાં, સ્વામીનો ગ્રહયો હાથ;
હરિ કૃપાયે થયા મંદિર, જાણુજો સ્વામીનાથ.
એમ કહીને ગયાં તેડી, મંદીરમો ઝાતકાર;
શ્રીકૃષ્ણુ સરખું રૂપ રૂખીનું, થયું તેજ પ્રકાશ.
વસ્ત્ર ભૂષણ વિવિધપેરનાં, સાવમણીમય જડાવ;
બાળક દીઠાં રૂપ સુંદર, વર્ત્યો જેજેકાર.
સિંધાસણુપર બેસાડયા ઋષિજી, ચમર ઢળે ચોપાસ;
કંઈએક સેવક ઉભા આગળ, જાણીયે કૈલાસ.
સ્ફાટીકમણિમય કહિયે મંદિર, સોનાનાં સહુ પાત્ર;
ઋષિનો વૈભવ જોતાં, કુબેર તે કોણુ માત્ર.

તાલ ઝાંઝ મૃદંગ વાગે, આનંદ ઓછવ થાયે;
જાચકને ઋષિ દાન આપે, દરિદ્ર તેહેનાં જાયે.
ઋષિ મનમાં વિચારે; રખે માયામાં થાઉ મગ્ન;
સદૈવ માહારી મનષા રેહેજો, શ્રીકૃષ્ણને ચર્ણ.
પ્રભુયે આપ્યું તો ભોગવવું, પણ ચિત્ત રહે ઉદાસ;
જન્મ જન્મ શ્રીકૃષ્ણની, ભક્તિ હોય અવિનાશ
એમ અકેકું પાનું તજતા જાયે, વિષયપર નહીં મંન;
શ્રવણ કીર્તન ધ્યાન હરિનું, નીગમે એમ દીન.
અંતરજામીએ જાણ્યું એહેનું, મંન રહે ઉદાસ;
હરિભક્તિયે અંત પદવી, પામે વૈકુંઠ વાસ.
સુદામાનું ચરિત્ર ગાયે, સાંભળે નર ને નાર;
દરિદ્ર તેહેને પીડે નહીં, તે પામે ઉત્તમ ઠામ.

વલણ.

પામે ઉત્તમ ઠામ એ, શુક કહે સાંભળ રાયરે;
ધનદાસના સુત સુત કહે સુંદર, એકયાસીમો અધ્યાયરે.

અધ્યાય ૮૨ મો.

(કડવું ૧૯૫મું—રાગ રામગ્રી.)

શ્રીશુકદેવ કહે સુણ રાય, હરી કુરૂક્ષેત્રની જાત્રાજાય;
સૂર્યગ્રહણ આવ્યું મોહોટું પર્વ, લેઇ પરિવાર સાથે ચાલ્યા સર્વ.
ઉગ્રસેન વસુદેવ તાત, પ્રદ્યુમન સાંબ ને બળભ્રાત;
સાત્યકી જાદવ ગદ બળવાન, વાગાં દુંદભી બહુ નીશાણ.
અનિરૂધ કૃતવર્મા મુકયા ગામ, રક્ષાકારણ શ્રીભગવાન;
ગજ રથ અશ્વ બેસી સુખાસંન, થયા તત્પર શ્રી પરિગ્રહ.

ઢાળ.

શ્રી પરિબ્રહ્મ પોતે જાયછે, સાંભળો પરીક્ષતરાય;
કેહેશો એટલાં એ તીરથ મુકી, કુરૂક્ષેત્ર કેમ જાય.
મ્લેચ્છ પરાયણ[1] હણ્યા ક્ષત્રી, હણ્યા એકવીસવાર;
તે પરશુરામની બ્રહ્મહત્યા, ઉતરી એ ઠાર.
દૈતની પેરે પીડતા, માટે હણ્યા જીવ વિશેષ;
અહીંયા આવી કીધું તર્પણ, હત્યા ગઇ તતખેવ
તેમાટે પુણ્યક્ષેત્રછે, સહુ ગયા તેણે ઠામ;
તે દિવસ અપવાસ બીજે, સૂર્યગ્રહણ કીધાં સ્નાન
ખગ્રાસ સઘળો ગળ્યો રાહુયે, પર્વ મોહોટું એહ;
ગ્રહણ અંતે દાન ગૌના, આપ્યાં વિપ્રને તેહ.
વસ્ત્ર ભૂષણ વિવિધ પેરના, દીધાં દાન અનેક;
તીર્થ કરીને વાડીમાં પ્રભુ, ઉતારયા સહુ સમેત.
છાયા શીતળ વૃક્ષની, ફળફુલ અમ્રનાં ઝાડ;
બ્રહ્મભોજન દાન દક્ષણાં, આપ્યાં છે તે ઠાર.
સભાસહિત પ્રધાન સંગે, બેઠા છે ભગવાન.
તાલ ઝાંઝ મૃદંગ વાજે, ગાય ગાંધ્રવ ગાન.
તીર્થ કરી હરિ પરવાર્યા, મળ્યા લોક બહુ પુણ્યક્ષેત્ર;
ઠામ ઠામ સહુ ઉતરયા તેહેને, મળવાનું કરે હેત.
કહિયે દેશ પંચાળના, વૈરાટ દ્રુપદ દેશ;
દેશ દેશના ભુપ મળ્યાં અહિયાં, તીર્થ મહા વિશેષ.
ભીષ્મ પિતામહ વૃદ્ધ પોતે, ધૃતરાષ્ટ રાજંન;
ગાંધારી શત પુત્ર આદે, સૈન્યનો નહીં પાર.
દ્રોણાચાર્ય કરણ કૃપ આદે, કહિયે દુરજોધન;
ભીમ અર્જુન નકુળ સહદેવ, જુધષ્ઠર મહિપાળ.
કુંતા દ્રૌપદી સુભદ્રા, વળી કહિયે બીજો પરિવાર;
નંદ જસોદા ગોપ ગોપી, આવ્યાં તેણે ઠાર.

[1] ગુ૦ પ્રતમાં 'બળેછે પ્રાણ હત્યા ક્ષત્રી'

વચન પ્રભુયે કહ્યું હતું જે, મળશુ અમો કુરૂક્ષેત્ર;
એક પંથ બેહુય કામ, તીર્થે, આવ્યા સહુ સમેત.
હરિદરશણનો લાભ મોહોટો, સર્વથી ઘડે પુણ્ય;
વસુદેવજીને મળવાં આવ્યાં, કુંતાંજી તતક્ષણ
દ્રૌપદી સંગે સુભદ્રા એ, આદે કઈએક નાર:
બેહેનને આવતાં દેખી, ઉઠયા મળવા રાય.
મળીને સમાચાર પરસ્પર, પુછયા છે સુખદાય;
વસુદેવ કહે બેહેન ઘણે દિવસે, મળ્યા તમને આજ.
કુંતાજી કેહે ભાઈ સાંભળો, કહું દુખની વાત;
શ્રીકૃષ્ણ સરખા ભત્રિજા, તમ સરખા માહારે ભ્રાત.
જુઓ આવડું કષ્ટ પડયું અમને, લીધી નહીં સંભાળ;
અદ્રષ્ટ વાંકું અમારૂં, તમો શું કરો ભૂપાળ.
જાહારે અદ્રષ્ટ હોશે પાધરૂં, તાંહાંરે સર્વ સાનકુળ થાય;
સાંભળી વસુદેવ કહે બેહેન, સત્ય કહયું તમે આપ
જુઓ કારાગૃહમાં દોહેલા દિન, નિગમ્યાં અમે એમ;
તમારો તપાસ અમે કેમ, લિજિયે આવી બેહેન.
હવડાં દાહાડા વળ્યા છે, તમ ભત્રીજાને પુણ્ય;
હવે તમોને કષ્ટ પડશે, તાહારે સાહ્ય કરશે શૂન્ય
કંસ પાપીયે પીડયાં અમને, દીધુંછે ઘણું દુઃખ;
એ દુષ્ટનો નીગ્રે કરીને, આપ્યું પુત્રે સુખ.
વસુદેવજી એમ કહેછે, એહવે આવ્યા બહુ રાજંન;
ઉગ્રસેન સહુ સભા બેઠી, પોતે મધુસુદંન.
રાજસૂમા મળ્યા રાજા તે, સર્વ પાંડવ સાથ;
ઊગ્રસેન વસુદેવને, આવી મળ્યા સુખ દાય.
સ્તુતિ કરી રાયે અતિઘણી, વસુદેવની તેણે ઠામ;
ધનભાગ્ય જાદવ તણા, જેહનાં વંશમાં ભગવાન.
અરસપરસજ બોલવું, અહર્નિશ રેહેવું પાસ;

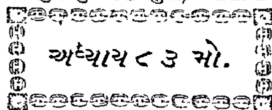
મનુષ ભાવે કરી જાણોછો, એ કહિયે અવિનાશ.
કોઇએક વેળા કરગ્રહી વારતા, કરવી હરિસું એમ.
એકે પંગતે ભોજન કરવું, એકે સાથરે સેન.
ઊગ્રસેન આદે સર્વને, એમ કેહે છે રાજન;
એ ભાયેગ શુ નાહાનું તમને, સંગે જગજીવંન.
સંસાર તો અસાર છે, આંહાં જન્મ મરણનું દુઃખ;
ઉંધે મસ્તક રેહેવુ નર્કમાં, શું છે અહિયાં સુખ.
સંસારસાગર તરવા નૌકા, કહિયે પ્રભુનું નામ;
શ્રીકૃષ્ણ પોતે સાંભળે, મળી ગયા રાયજી ઠામ.
શ્રીગોકુળથી નંદ જસોદા, ગોપ ગોપી તાંહે;
જાણ્યું જે ભગવાન અમને, મળશે તીરથમાંહે.
તે માટે કુરૂક્ષેત્ર આવી, મળ્યા નંદ વસુદેવ;
મળી કરી સમાચાર પુછયા, અન્યોઅન્ય સહુ ખેમ.
આદરમાન વસુદેવ દીધાં, ગદગદ કંઠે થાય;
તમારો ઉપકાર અમે કહિયે, છૂટશું નંદરાય.
તમારે પુન્યે ઊછરયા એ, બાળક બેહુએ ધંન;
ઓસંકળ કેમ થાઇશ તમને, એમ વદ્યા રાજંન.
ખોળે બેસાડી રામ કૃષ્ણને, દીધાં અલિંગન;
નંદ કહે પુત્ર ઘણે દીવસે, મળ્યા જળ ભરયાંલોચંન.
કયારે અમને સંભારો કે, નહીં સુંદરશ્યામ;
રાજ સુખમાં ભુલાછો, હવે સંભારો શું કામ.
શ્રીકૃષ્ણ કેહેછે પિતાજી, તમને વિસારતા નથી તાંહે;
સદૈવ માહારી મનપા રેહેછે, જાણજો વ્રજમાંહે.
જસોદાજી દેવકીને, આવ્યાં મળવા કાજ;
રોહિણી સહુ મળ્યાં પ્રેમે, પુછી વાત સુખદાય.
જસોદાને દેખી બેહુએ, આવી મળ્યા તતખેવ;
ખોળે બેસાડી આલિંગન મા, પુછે કુસળક્ષેમ.

ઘણે દિવસે મળ્યા અમને, નેત્ર વહે જળધાર;
દેવકી કેહે જસોદાજી, તમો ખરાં માત તાત.
નાહાનાથી મોહોટા કરયા, તમવડે ઉછરયા તંન;
અમને તો જાણુતા નથી, તમ ઉપર હરિનું મંન.
શ્રીકૃષ્ણ મુખથી વદ્યા વાણી, સાંભળો મુજ વાત;
તમારી તુલનાયે પૃથવીમાં કો, હવી ન હોશેમાત.
ગદગદ ગંઠે થઇને કેહે, આવી ઉતરો અમપાસ;
અમો રહું તાંહાંલગી તમો રેહેવું, એમ વદ્યા અવિનાશ.
નંદ જસોદા ગોપ ગોપી, ઉતરયાં સહુ તાંહે;
મળવાને વ્રજનાર સરવે, આવી છે પ્રભુ જાંહે;
નયણે નરખ્યાં નાથને, ઘણું હરખ પામી મંન;
કોઇએક વેળા અમને સંભારો કે, નહીં પ્રાણજીવંન.
બાળલીલા આપણ રમ્યાં તે, કેમ વીસરે કેહે શ્યામ;
મળવાને અવકાશ નહીં જે, આવું ગોકુળગામ.
જરાસંધ કાળજવન પુંડરીક, શાલવ ને દંતવક્ર;
એ આગળ આવી નવ શકયા, તમો માનજો સતસત.
કાળને વશ સર્વ છે, એમ કહે જાદવરાય;
તૃણને જેમ વાયુ ઉરાડે, ફરી ન મળવું થાય.
વાદળ એકઠું મળે આવી, વીજોગ થાય ક્ષણમાંહે;
વાયુ પરજન ઉડાડી ને, લેઇજાય કયાંહાંનું કયાંહે.
તેમ સહુ એ કાળને વશ, જાણજો તમો ન્યાય;
પંચભૂતથી દેહ થાયે, ફરી તેહેમાં સમાય.
જેમ મૃત્તિકા ઘટ નીપજે, ભાત ભાતના આંહે;
ભાંગે તાહારે મૃત્તિકા થઇ, મળે પ્રથવીમાંહે.
સોનાના બહુ ઘાટ નીપજે, નામ તેહેના અનેક;
ભાગે તાહારે સોનવુ કહિયે, તેમ ઘટ ઘટ એક.
જે જાણે તે તદરૂપ મુજને, મળે આવી જીવ;

નહીંતર ભુલા ભમે દુખ સુખ, ભોગવે એ રીત.
જોગેશ્વરને દરશણ દુર્લભ, તે તમને જુઓ મંન;
જ્ઞાન ગદ પ્રભુયે કહ્યાં, તાહારે ઓળખ્યા એ બ્રહ્મ.
ગોપી કહે તમ માયાથી, રેહે ચિત્ત અમારૂં ઉદાસ;
એટલું સ્વામી માગું છો, તે દીજીયે અવિનાશ.
શ્રીકૃષ્ણ કહે તમો મોક્ષ પામ્યાં, મુજ કૃપાયે એહ;
તમને જન્મ મરણ નહીં, એહેમાં નહીં સંદેહ.
સાંભળી વ્રજનારી સરવે, એ હરખ પામી મંન;
ગોપી તનમય થઈ ગઇ છે, દેખે સઘળે બ્રહ્મ.

વલણ.

બ્રહ્મભાવે તે દેખે છે, શુક કહે સાંભળ રાયરે;
ધનદાસના સુત સુત કેહે સુંદર, બ્યાસીમો અધ્યાયરે.

અધ્યાય ૮૩ મો.

(કડવું ૧૯૯ સુ—રાગ રામગ્રી)

શ્રી શુકદેવજી વધ્યા વચંન, સાંભળ પરિક્ષિત મહારાજંન;
પાંડવ આવ્યા બહુ સેન્યા સાથ, મળવા કાજે તાંહાં જદુનાથ.

ઢાળ.

મળવા શ્રીજદુનાથને, એ આવ્યા છે રાજંન;
જુધિષ્ઠિરને દેખીને, સાહામાં ગયા છે પરિબ્રહ્મ.
ભુજ પસારી લીધા રાયને, ભેટયા આદરમાન;
સમાચાર તવ ક્ષેમકુશળના, પુછે શ્રીભગવાન.
રાય કેહે જેહેને ભકિત તમતણી, તેહેને ક્ષેમ કલ્યાણ;

કથાઅમૃત શ્રવણ કીરતન, ચરણકમળનું ધ્યાન.
તેહેને શાહાની ચિંતા જેહેને, માથે શ્રીપરિબ્રહ્મ;
નીરભે થઇને ફરે ભૂતળ, શું કરે તેહેને જંમ.
રાજ તથા પરિવાર ઘરસું, મમત્વ નહીં સ્વાધીન.
ચિત્ત અમારૂં તમારે ચરણે, રેહે છે થઈ લીન.
બીજું અમને ગમે નહીં, સદા ભકિત હોય [1] મુજ શ્યામ;
તદરૂપ તમને દેખું છૌં, સર્વત્ર શ્રીભગવાન.
સ્તુતિ રાયે પ્રભુની કરી, ઘણું રીજયા દેવમોરાર;
એમ ઠામે ઠામ વાત પ્રભુની, કરે છે નરનાર.
અંતઃપુરમાં દ્રૌપદી, રૂખમણી આદે સહત્ર;
એમ મળીને કરે વારતા, દ્રૌપદી પુછે અત્ર.
રૂખમણીને કહ્યું પેહેલા, કેમ પરણ્યા તેહ;
સાંભળવાની ઇચ્છા છે, માટે કેહો મુજને એહ.
રૂખમણી કેહે ભાઇયે મુજને, આપી હતી નીરવાણ;
શિશુપાળને તેડાં ગયાં, તે આવ્યા લેઈ બહુ જાન.
માહારૂં ચિત્ત તો હરિચરણે, મેં પત્ર મોકલ્યું તાંહે;
લગ્નદિવસપર આવી પોહોંતા, હરખ અતિ મનમાંહે
અંબિકા દેહેરે હું ગઇ, પુજી નીસરયાં જોઇ વાટ;
સમરણ કીધું સારંગ ધરનું, લેઇ ગયા મુહને નાથ.
સર્વ રાજાને જીતી મુજને, પરણ્યા લક્ષ્મીકાંત;
છૌં એહેનાં ઘરની કિંકરી હુ, પછી કહી સતભામાયે વાત.
માહારા પિતાને સૂરજે આપ્યો, સ્યમંતકમણિ તે તાંહે;
શ્રીહરિયે માગ્યો આપ્યો નહીં, પછી મુકયો જઈ ઘરમાંહે.
પ્રસેન જાદવ કંઠે બાંધી, ગયા મૃગયા વંન;
મૃગયા રમતાં સિંહે મારયો, સહીંને રીંછે જઇ એમ.
કાને કાન કરે વારતા, આગળ કહાવ્યો માગ;

[1] 'દો' બા- ૫૦

રીંછ સાથે અઠ્ઠાવીસ દિન, વઢ઼ઢ્યા જઇ વિતરાગ.
રીછને જીતી મણિ લાવ્યા, જાંબુવતી સંગ નાર;
પિતાને પરિતાપ થયો મેં, મિથ્યા દીધું આળ.
અક્રૂરને આપવા કહી, મુને પરણાવી હરિ સાથ;
ઘેર આવી જાંબુવતી પરણ્યાં, છોં અમો એહની દાસ.
કાલિંદી કહે તપ કર્યો, મેં વર્યા શ્રીજુગદીશ;
મૃગયા રમવા મળ્યા મુજને, પરણ્યા છે ભલી રીત.
નગ્નજીતા કહે મારા પિતાયે, વૃષભની કરી પોણ;
સાત સ્વરૂપ કરી નાથ્યા, મુજને પરણ્યા છે પરિબ્રહ્મ.
તે માટે હું એહેના ઘરની, માર્જની કરૂં કામ;
લક્ષ્મણા કહે પિતાયે કરી, મચ્છની પોણ જાણ.
માહારૂં ચિત્ત નેપિતાનું ચિત્ત, ભગવાન ઉપર મંન;
મોહોટા મોહોટા ભુપ સાથે, વેર થાય માટે કર્યું પોણ;
જળમાં જોઇ ઉંચો મચ્છ વેધે, વરે તેહ પ્રમાણ;
સર્વ રાજા જોઇ રહ્યા, કોણે ન ઘાલી હામ.
શિશુપાળ આદે કરણ સરખા, જોઇ રહ્યા આંખી કચ્છ;
બાણાવળી અરજુન તેણે, વિંધાયો નહીં તે મચ્છ.
તાર પછી ભગવાન ઉઠયા, ધનુષ બાણ લેઇ હાથ;
જળમાં નીચું જોઇ ઉપરથી, મચ્છ વિંધ્યો જદુનાથ.
સ્વર્ગથી પુષ્પવૃષ્ટિ થઇ છે, જીત્યા પુરૂષપુરાણ;
રત્નમાળા હું લેઇ ઉભી, અદૃષ્ટ થયા ભગવાન.
રાય સરવે મોહ પામ્યા, દેખી માહારૂં રૂપ;
હું જોતી જોતી આવું છોં, નહીં દીઠા જાદવભૂપ.
જાણ્યું જે મુજવિના મુર્છા, ખાઇ પડશે ધર્ણી;
તતક્ષણ ત્યાંહાંથી પ્રગટ દરશણ, કીધું અશર્ણશર્ણ.
વરમાળ કંઠે આરોપી, તવ વાગાં દેવ નિશાણ;
જેજેકાર સઘળે થયો, એ રીતે પરણ્યા શ્યામ.
મચ્છ વિંધી અરજુન તમને, પરણ્યા તે રીત;

એ રીતે મચ્છ વેધી મુજને, વરી છે રણજીત.
ગજ રથ અશ્વ અનેક દાસી, લેખું કેમ ન થાય;
માહારા પિતાયે પેહેરામણી ઘણી, આપી નમિયા પાય.
અક્ષોહિણી સેન્ય આપ્યું સાથે, વળાવ્યા દઈ માન;
રથે બેસાડી લઇ ગયા, મુને વાજતે નીશાણ.
સારથીને કહ્યું પ્રભુયે, હાંક વેહેલો રથ;
સર્વ રાજાને જીતી આઠે, પરણ્યા શ્રીજુગદીશ;
છૌં એ ઘરની કિંકરી, બાઇ જાણજે વિશેષ.
સોળસહસ્ત્ર કેહે નરકાસુરે, આણી અમને વાજ;
નાગ ગાંધર્વ દેવકન્યા, રોકી એણે એ રાજ.
ઇંદ્રે આવી કહ્યું તાહારે, ચઢયા તેપર શ્યામ;
નરકાસુરને હણી અમને, લાવ્યા દ્વારીકા ગામ.
સોળસહસ્ત્ર ને એકસો રૂપ, ધરયાં શ્રીભગવાન.
તેટલાં વસુદેવ દેવકી, ને તેટલા ગુરૂ ઠામ.
મને કરી અમે વરયાં પ્રભુને, ગફા ઉઘાડી તાંહે;
આણીને એ રીતે પધારયાં, દ્વારિકાપુર માંહે.
સાંભળી ઘણું હરખ પામી, દ્રૌપદી મનમાંહે;
પરણ્યાનો વિસ્તાર સરવે, કહયો કુરૂક્ષેત્ર તાંહે.
શુકદેવજી કેહે રાયજી, કહ્યાં ચરિત્ર હરિનાં રમ્ય;
શ્રોતાજન ભાવે કરીને, ભજીયે પ્રાણજીવંન

વલણ.

ભજીયે શ્રીકૃષ્ણ નામ, એ થયા ત્યાસી અધ્યાય• પ્રમાણરે;
ધનદાસના સુત સુત કહે સુંદર, મેવાડા નામરે.

અધ્યાય ૮૪ મો.

(કડવુ ૧૯૬મું રાગ ધનાસરી*)

શુકદેવ કહે સુણ રાય, સાંભળી પ્રસંન થયા મનમાંહિ;
કુંતા ગાંધારી જસોદા માત, ગોપી સહુ થયાં રળીયાત;
સભામાં જેણે સાંભળ્યું કાન, તે સર્વ વખાણે ગુણ ભગવાન.

ઢાળ.

ભગવાનના ગુણ ગાય એહેવે, આવ્યા તાંહાં મુનિ પંગ;
હરિદરશણની ઇચ્છા મનમાં, હરખ અતિ ઉમંગ.
વશિષ્ટ ને સતદેવ અત્રિ, ભૃગુ દુર્વાસા રામ;
વ્યાસ નારદ અંગિરા, વિશ્વામિત્ર ગૌતમ વામ.
અગષ્ટ ઋષિ માર્કંડ લોમહર્ષ, વચન ઋષિ ગુરૂદેવ;
આવતા દેખી સભા સહિતજ, ઉઠયા હરિ તતખેવ.
આસન આપી પૂજા કીધી, પવિત્ર કરયાં અમ ઠામ;
કુતારથ અમને કરયાં, ભલે પધાર્યા કહે શ્યામ.
સ્તુતિ કરી ઋષિની ઘણી, તમો કહિયે ભૂદેવ;
કૃપા કરીને આવ્યા અમને, દરશણ દેવા ખેવ.
તીર્થમાં જઇ સ્નાન કરિયે, તાહારે પામે ફળ તે સત;
પ્રતિમાં કો કાળે ફળેછે, સિદ્ધ મળે ફળ તૂર્ત.
ઋષિ કેહે અમને મોહોટા કીધા, સાંભળો હરિવાત;
પ્રતિમાં વળી તીર્થ કોટી, જુઠાં છે શું નાથ.
તમો જાહારે એમ કહો તાહારે, આને કોણ મહારાજ;
ભગવાન કહે એ ભક્તિ મારગ, લોક સંદેહ કાજ
પ્રતિમાં અષ્ટ ધાતુની, વળી તીરથ કહીયે સાર;

* 'રામગ્રી' ગુ૦ પ્રત.

તમ સરખા સાધુના દરશણ, પુણ્ય હોય તાહારે થાય.
વેદ શાસ્ત્રના વકતા તમોછો, તમથી પામે જ્ઞાન;
જ્ઞાને કરીને ભકિત થાયે, ભકિતયે નિજ ધામ.
જુઓ જનકે કોટિ નરકના જીવ, તારયા રામપ્રતાપ;
સાધ સમાગમ એહેવો છે, શું કહું મુખથી વાત.
તમથી તીરથ પ્રતિમાની, પ્રતિષ્કા જાણે લોક;
તે માટે તમો મોહોટા પ્રભુયે, સ્તુતી કરી શ્રીમુખ.
સર્વ જનને જાણવા એ, કહયું સભામાંહે;
સાંભળી ઋષિ પ્રસંન થયાં ઘણું, હરખ પામ્યા તાંહે.
ધન ધન શ્રીમહારાજ તમને, વદ્યા ઋષિછ વાણ;
ધર્મ મરજાદા રાખવા, એ કહ્યું શ્રીભગવાન.
અમો તમારા સેવક છીં, જુઓ સ્તુતિ કરી ઘણી સોયે;
તમારો મહિમા એ સ્વામી, જાણે જ્ઞાની કોયે.
તમો તે પ્રરિબ્રહ્મ કહિયે, માયાથી ગુણવિકાર;
મૃતિકાથી ભાત ભાતના ઘટ, નીપજે તે સાર
ભાગે તાહારે મૃતિકા તેમ, દીસે માયા લોક;
સ્વપ્નામાં સુખ ભોગવે, પ્રાણી જાગે તાહારે ફોક.
તેમ તમે ખરા માયા જુદી, દીસે સહુ પરપંચ;
સચિદાનદ રહયા વ્યાપી, રમત રચી એ સંચ.
તમ ચરણથી ગંગા પ્રગટી, તે આપે પ્રાણીને મોક્ષ;
જાદવ બીજા રાય તમને, ઓળખે નહીં લોક.
એતો આપણા સગાવહાલા, એમ કરી જાણેમંન;
ખાવું પીવું બેસવું સંગે, સુવું એક આસન.
એમ ન જાણે જગદીશ છે, કેમ બરાબરી કરું શીવ;
મરજાદા પાખે નહીં, એ બ્રહ્મ આપણ છીવ.
એમ સ્તુતી કરી ઋષિયે ઘણી, હવે આજ્ઞા જાઇયે ઠામ;
ભકિત તમારી હલો અમને, માગું એ ભગવાન.
માન્ધાતા મહીપતી, મુચકુંદ એહેના તંન;

તેહેને તમે કેમ મુક્તિ આપી, તે અમને પરીબ્રહ્મ'
વચન ઋષિનાં સાંભળી, હરિ થયા મન રળીયાત;
પિતામહ સંગ ધૃતરાષ્ટ્ર, વળી જુધિષ્ઠર મહારાજ.
ઉગ્રસેન સહુ સભા કેહે, ઋષીયે કરયા પાવંન;
શ્રીકૃષ્ણ મુખથી વદ્યા વાણી, સાંભળો મુનિજંન.
ભાવ હોય તો પ્રતિમા ફળે, તીર્થ એ સુખદાય;
કેહેશે આટલાં જળ તેમ ગગાં, કેમ ફળ તેહેને થાય.
તમ સરખા સાધને પ્રાણી, જાણે નહીં મતિમંદ;
સંસારનાં સુખ વિષે તેહેમાં, પડયા જન એ ફંદ.'
ગંગા કેહે મહા પાતકી, આવી નાહાયે મુજમાં તેહ;
તે પાતક હું તાહારે છુટું, સાધમળે સંત એહ.
ત્રૈલોકને પાવન કરે, તે કેહેછે જુઓ એમ;
સાધ સંગત એહેવી છે, એ જાણે નહીં કો કેમ.
આટલાં જેમ મનુષ છે, તેમ જાણે તમને મૂઢ;
ઔ ખર પશુ કરી જાણવા, એમ વદ્યા ગરૂડારૂઢ.
તમે અમારૂ દૈવત છો, તમ વિના નહિં કો અન્ય;
તમને આપે તે હરિને પોંહોંચે, મોહોટા તમો મુનિજંન.
તમારાં એ ચર્ણની રજ, પવિત્ર કરે ત્રૈલોક;
તીરથ સથળાં વસે ચરણે, જ્ઞાન ઉપદેશ મોક્ષ.
આગળ આવશે કળી, વિપ્રને માનશે કોણ આમ;
તે માટે સભા સહુ દેખતાં, કહેછે એમ શ્યામ.
સાંભળી ઋષિ વિચારે, હરિમહિમા કહ્યો નવજાય;
સકળ સૃષ્ટિનું મૂળ વિષ્ણું, જગતપિતા કેહેવાય,.
વસુદેવનંદન કાહાવે જગતમાં, એ વિટંબણ વાત;
પ્રભુને જન્મ મરણ નહીં, એ જાણે વિરલા સંત.
વિપ્ર કહે આવ્યા દરશણને, જુઓ સ્તુતિ કરી એહવી પ્રીત;
આપણે મોહોટા કરયા, એહેવા ભકતવત્સળ ઈશ.
એમ માંહોમાંહે કરે વારતા, ઘણું હરખ પામ્યા મંન;

એ વિશ્વેસર વિશ્વપાળક, કહીયે મધુસુદન.
ઋષિ કહે શ્રીકૃષ્ણને, તમો સેવું હીં અમો દાસ;
અમો પામર તમો મહાપ્રભુ, મોહોટા તમો અવિનાશ.
જોગેશ્વર દરશણ દુર્લભ, તે અમને મહારાજ;
દિવ્યચક્ષુ દેખે નહીં તે, તે ચર્મચક્ષુ દીઠા નાથ.
અષ્ટાંગ જોગ સાંધે તાહારે, દરશણ થાયે રૃદયામાંહે;
તે પ્રભુ અમે નયણે નિરખ્યા, પ્રત્યક્ષ જુઓ આંહે.
એમ સ્તુતિ કરીને ઊઠયા તાહારે, માગ્યું એ વરદાન;
ભક્તિ તમારી હજો અમને, બીજુ નહીં કાંઇ શ્યામ.
ધૃતરાષ્ટર ઉગ્રસેન આદે, પિતામહ ધર્મરાય;
તે દેખતાં પ્રક્રમા કરી ઋષી, નમ્યા પ્રભુને પાય.
સભા સર્વની શીખ લેઈને, ચાલ્યા છે મુનિજંન;
વસુદેવજી તવ ઉઠીને વિનવે, આવી ધરયાં ઋષિના ચર્ણ.
તમસરખા મહંત મોહોટા, આવે અમો મંન થયા રળિયાત
તમ વિના ઉપદેશ કોણ કરે, સાંભળો મુનિ વાત.
સંસારનાં રૂડાં ભુડાં કર્મ તે, થયા બંધન ભાર;
એ કેમ કરી હવે છુટિયે, કેમ ઉતરીયે ભવપાર.
વચન રાયનાં સાંભળી, તવ બોલ્યા નારદ વાણ;
જગતગુરૂ છે એહેનાં ઘરમાં, એ પુછે અમને જ્ઞાન.
ગંગાથી રેહે સહસ જોજન, તેહેને જાવાનું મંન;
પાસે હોય તાહારે ભાવ ન ઉપજે, જાણજો રાજંન.
ગંગા તજીને અન્ય તીર્થની, કરે છે જન આશ;
તેમ જગન્નિવાસ કૃષ્ણજી મુકી, આવ્યા છો અમ પાસ.
ઉદકપૃથવી વાયુ અગ્નિ, સૂરજ એ સ્વર્ગવાસ;
એહેને ભજિયે કે આહાને ભજિયે, દુગધાએ ફળનાશ
તે માટે ભાવ ધરી પ્રભુજીને, ભજિયે મન દઢાવ;
સકળ મનોરથ થાય પૂરણ, કૃપાનિધિ સુખદાય.
જગ્ન દાન વ્રત તીરથથી, ભાવ છુટીયે રાજન;

વસુદેવ કેહે એ જન્મ લઈને, ભોગવવાં કાંઈ કર્મ.
પાપ પુન્ય એહુયે ભોગવવાં, એહેમાં નહીં સંદેહ;
ઋષી કહે તમો સત્ય કહો પણ, સાંભળો કહુ એહ.
શ્રીવિષ્ણુંઅર્પણ કરીયે કર્મ, નિઃકામના રાજન;
શાને કરી દેહ ધરે જેહેને, વાસના નહીં મંન
તે માટે કરો જગ્ન એ પુણ્યે, પામશો હરિધામ;
તમે તો સેહેજે તરયા છો, લોક સંદેહ કામ.
ગૃહસ્થંના એ ધર્મ છે, પામ્યા ખરચવું દ્રવ્ય રાય;
સંચે કરીને મુકે ઉંડું, વાસનાએ સર્પ થાય.
તુળશી જળે કરી પાત્ર જોઈને, દિયે વિપ્રને દાન;
જળના સ્વામી વરૂણ એ પુણ્યે, આપે વિષ્ણુને આમ.
વિષ્ણુ આજ્ઞાયે સહસ્રગણું, રવિ જોઈયે તે આપે દામ;
કિરણે જળ એકગણું શોષે, આપે લક્ષ પ્રમાણ.
જેમ ચંદ્ર કિર્ણે અમૃત તેણે, ઝીલે છે સહુ વૃક્ષ;
તેમ રવિ કીરણે જગત એ, હરિકૃપાએ દ્રવ્ય લક્ષ.
તુળસી તાંહાં સાખ પુરે, કીધું હોય જેણે પુણ્ય;
શ્રીવિષ્ણુના ગણ લઈ જાયે, અંતે પામે હરિપદ ધંન્ય.
ક્ષણભંગુર એ દેહ તેણે, કરવું સાધન ભદ્ર;
જગ્નદાન એ પુન્ય માર્ગે; ઘટે નહીં કાંઈ દ્રવ્ય.
અહર લોક[1] ને પરલોકમાં, તેહેનો ગાયે જસ ધનધંન;
તે માટે તમે જગ્ન આરંભ, કરો એ રાજન.
એણે કરી સંતોષ થાયે, જગ્નપુરૂષ એ બ્રહ્મ;
ઈંદ્રે જગ્ન કરયા ઘણા તો, પામ્યા સ્વર્ગસદંન.
વચન મુનીના સાંભળી, ઘણું પ્રસંન થયા વસુદેવ;
જગ્ન કારજ કરવાને, ઋષિઓને રાખ્યા છે અશ્વમેવ.
થઈ આજ્ઞા રામકૃષ્ણને કરો, સામગ્રી સહુ તીયાર;

૧ કેટલીક પ્રતમાં 'અરલોક' છે. [ઈહલોક].

મોહોટા મોહોટા ઋષેશ્વર મળ્યાં, દાવ છે આ ઠાર.
વચન તાતનાં મસ્તક ધરી, કરે જગ્નનાં કામ;
સંઘમાં પડો ફેરવ્યો, કોઇ જાયે નહીં હવે ગામ.
પંચ દિવસ સહુ રાખ્યા તેહેને, વિવિધ પેરનાં અંન;
જગ્ન સામગ્રી કરી શીઘ્રે, મંડપ મણિમય રમ્ય.
વસુદેવજી મૃગચર્મ દીક્ષા, ધરી બેઠા તાંહે;
દેવકી આદેસ્ત્રી અષ્ટાદશ, સંગે મંડપમાંહે.
પૂજાની સામગ્રી સર્વે, મંગાવી તતખેવ;
કેસર ચંદન પુષ્પ તુળસી, પૂજા કરે વસુદેવ
આસન મણિમય જડાવ તેપર, બેસાડયા વિપ્રઇશ;
ચર્ણ પખાળી ચર્ણોદક લઈ, ધરયાં છે તવ શીષ.
વરયા વિપ્ર તેહેની પૂજા કીધી, ભાવ શું ઘણી પ્રીત;
અગ્નિકુંડ દીપ્તમાન કીધાં, મંત્ર ભણી એ રીત.
હોમ સામગ્રી ઋષીની આગળ, મુકી જગ્ન કુંડ જાંહાં;
તિલ ઘૃત આદે અનેક વસ્તુ, હોમે ભણીને સ્વાહા.
શ્રીકૃષ્ણ રૂખમણી આદે સહુકો, કરે જગ્નનાં કામ;
બળભદ્ર સ્ત્રી પરિવાર સાથે, પુત્ર પ્રદ્યુમન સાંબ.
મંડપમાં ભીડ બહુ જોવા, મળ્યા લોક અપાર;
દેખીને ઘણું સુખ પામ્યા, વરત્યો જેજેકાર.
વસ્ત્ર ભૂષણ વિવિધપેરનાં, પેહેરયાં છે સહુ અંગ;
જગ્નમાં ઝાતકાર શોભા, થઇ રહ્યો અતિ રંગ.
જાચક જન જસ છંદ બોલે, કિરત ગુણશ્રીભગવાન;
તાલ ઝાંઝ મૃદંગ વાજે, ગાયે ગાંધર્વ ગાન.
જગનઅંતે સ્નાનને, ચાલ્યા રામ કૃષ્ણ છે જાંહાં;
વસુદેવ નાહાયા તે પ્રવાહ હેઠળ, નાહાયું ગર્ગ કો તાંહાં
આપ્યાં વસ્ત્ર ભીના જાચકને, નવાં પેહેરયાં છે સુખદાર
પંચશબ્દ નિશાણ વાગાં, આવ્યા આશ્રમે રાય.

ષોડશ પ્રકારે પૂજા કરીને, આપ્યાં વિપ્રને દાન;
જાચકની બહુ ભીડ થઇ, દેવા ઉભા શ્રીભગવાન.
વર્યા તેહેને વિશેષ દક્ષણા, શ્રીકૃષ્ણ તાંહાં શું ન્યૂન;
ગજ રથ અશ્વ ગૌ ભોમી દાનજ, કરયા છે બહુ પુણ્ય.
વસ્ત્ર ભૂષણ વીપ્રને, આ'યાં રત્ન મુક્તા હેમ;
જે માગે તેહેને ના નહીં, ઉદાર અતિ ઘણો પ્રેમ.
સમસ્ત ઋષિ સંગ સરવેને, આપ્યાં ઇચ્છાભોજન અંન;
ઇંદ્રે કીધો એહેવો જગ્ન એ, વિખાણે સહુ જંન.
સોરઠ મચ્છ પંચાળના, કાંક વંક દેશના રાય;
ભરતખંડના લોક સરવે, આવ્યા દર્શણ કાજ
સૂરજગ્રહણ કુરૂક્ષેત્ર બીજું, જોવા હરિનું રૂપ;
તેમાટે તે જાતરામાં, મળ્યા છે બહુ ભુપ.
હાવે પરવારયા કરી તીરથ, માંગે આજ્ઞા હરિપાસ;
વસ્ત્ર ભૂષણ સેવક શુદ્ધાં, આપી કીધા વીદાય.
પિતામહ ધૃતરાષ્ટર પાંડવ, અવર બહુ રાજન;
શ્રી કૃષ્ણને મળી થયા તત્પર, આગન્યા હવે બ્રહ્મ.
કુંતા દ્રૌપદી સુભદ્રા, એ આદે બીજી નાંર;
દેવકી આદે રૂખમણી સહુ, મળ્યા પ્રેમ અપાર
પેહેરામણી કીધી ભલી, જેહેને ઘટે જેહેવી રીત.
મળી કરી સહુ દેશ ચાલ્યાં, ગાયે હરિજન ગીત.
નંદ જસોદા ગોપ ગોપી, માગે આવી વીદાય;
વસુદેવ કેહે હવે પરવારયાં, સંગ બેઠા નહીં કરી વાત;
કારાગૃહમાં દોહેલે દુખ, ભોગવ્યા જેમતેમ.
હવે સ્રીપુત્ર રાજમાંહે, ભૂલા તમને એમ;
તમારી પ્રોહોણા ચાર ન થઈ, આજ ભોજન સાથ.
નાનાવિધ પકવાન સાથે રાયે, જમાડયા ગોપ માત્ર;
બળભદ્રજીયે બીજે દીવસે, રાખ્યાં ગોપ સમસ્ત.

ત્રીજે દીવસે શ્રીકૃષ્ણે રાખ્યાં, ચોથે સાત્યકી ગદ.
એમ મોહોણાચારી હેત નંદપર, રાખે અશરણાશર્ણ;
આજ રહો હવે કાલે જાઓ, એમ વીત્યા માસંજ ત્રણ.
નંદ કેહે હવે કાંહાંલગી, હોયે આગન્યા હરિ એમ;
ુ કેહેછે પિતાજી, તમ વિના ગમશે કેમ.
.ચેત્ત રેહે વ્રજવિષે, કહાંરે દેખું ગોકુળ ગામ;
શું કરૂં રાજકાજ આગળ, અવાય નહીં તેણે ઠામ.
એ મસે વ્રજસાથ સુજને, મળ્યો છે જુઓ આંહે;
દીવસે મળ્યા આપણ, ફરી મળવું કયાંહે.
લે વર્ષાકાળ આવ્યો, જાવા મન પ્રફુલ;
જસોદા ગોપ ગોપીને, આપી વસ્ત અમૂલ.
ભૂષણ વિવિધ પેરનાં, રત્ન હેમ જડાવ;
તમ સરખું આપ્યું નહીં, એમ વિનય કરે દીનદયાળ.
દેવ દેવકી રામ કૃષ્ણ એ, મળ્યા પ્રેમ અપાર;
.. ય સાથે વળાવાને, આપ્યું દેવમોરાર.
મળી નંદ જસોદા ચાલ્યા, ગોપ ગોપી ગામ.
શ્રીકૃષ્ણવિરહભરયાં લોચન, રહ્યું ચિતમાં ધ્યાન.
 હવે ઉગ્રસેન સહુ જાદવસાથે, થયા સજ પ્રમાણ;
ગજ રથ અશ્વ એ સુખાસન પર, બેઠા વાજે નિશાણ.
રામ કૃષ્ણ તે સંઘ લેઇ આવ્યા, દ્વારિકા જગદીશ;
આનંદ ઓછવ ગીત મંગળ, રાજધાની એ રીત.

વલણ.

એ રીતે આવ્યા નગરમાં[1], શુક કેહે સાંભળ રાયરે;
ધનદાસના સુત સુત કહે સુંદર, ચોરયાંસીમો અધ્યાયરે.

---

૧ 'રાજધાનીની રીત એ' શુ૦ પ્રત.

અધ્યાય ૮૫ મો.

(કડવું ૧૯૭મું—રાગ રામગ્રી)

શુક પરિક્ષતને કહે વાણી, સૌનકને સૂતપુરાણી;
કથામૃત નવનવી શ્યામ, શ્રોતા સાંભળો થઈ સાવધાન.

ઢાળ.

સાવધાન થઈને સાંભળો, એ ચરિત્ર હરિના રમ્ય;
જે સહુ દેખો તે કારસું, સાચું નામ શ્રીપરિબ્રહ્મ.
એ કીરતીછે રામ નામની, પાપના બહુ પહાડ;
બલીહારી પ્રભુના નામની, જેણે બાળી કીધી રાખ.
હુતાશનની એક કાણુકા, તૃણુ મેરૂસમાન;
બાળી તેહેને ભસ્મ કરે તેમ, પાપને હરિનામ.
વસુદેવને ઋષિ કહી ગયા, એ કૃષ્ણ પૂર્ણાનંદ;
તેણે કરીને વિશેષ જ્ઞાનજ, ઓળખ્યા ગોવિંદ.
વસુદેવજી ઘરમાં ગયાં, જાંહાં બેઠાછે વિશ્વનાથ;
તતક્ષણ ઉઠી નમ્યાં તાતે, મસ્તક મુકયો હાથ.
ધન ધન તમને મેં ઓળખ્યા, તમે કહિયે શ્રીપરિબ્રહ્મ;
સરજો પાળો સંધારો, તમો પિતા જકતસ્વામીન.
તમો પિતા કહી મુને બોલાવોછો, એ વિટંબણુ જોય;
તમારી સત્તાએ સંસાર ઉભો, તમવિના નહીં કોય.
બ્રહ્મથી એ તત્વ માયા, એથી પ્રકૃતિ એમ;
એહેમાં પ્રતિબિંબ છાયા, રવિ જળ ઘટ તેમ.
પૃથ્વીપર જંન રહેછે, એ પૃથ્વી મસ્તક શેષ;
કુર્મ ઉપર શેષ તળે જળ, શકિત શ્યામ તમ વિશેષ.

વાયુ તૃણને ઉડાડે, એ સત્તા વાયુની એમ;
દિસે નહીં વ્યાપી રહ્યો વાયુ, જાણજો બ્રહ્મ તેમ.
સઘળે તમે વ્યાપી રહ્યાછો, તમને દેખે નહીં કો જંન:
માયાયે વાહ્યા ફરે પ્રાણી, ભોગવે દુખ કર્મ,
ફરી મનુષ્યદેહ પુણ્યે, પામે ઊત્તમ કાય;
બધીર મુકો અંધ તેહને, કેમ હરિ પ્રાપ્ત થાય.
સર્વાંગ દેહ પામ્યાં સારી, જાણે નહીં મન મૂઢ;
મનુષ દેહ દેવને દુર્લભ, એથી વાસ વૈકુંઠ.
એ દેહે ઓળખ્યા નહીં, શબ્દબ્રહ્મ પૂર્ણાનંદ;
દીપક હાથમાં ને પડે કૂપે, એહેવા એ મતિઅંધ.
એમ ન જાણે આપણ પડયા છૈં, કાળના મુખમાંહે;
રાત દિવસ અહંમમતામાં, તે ફરે ભૂલ્યા આંહે.
તષ્ણા તૃપ્ત થાયે નહીં, જો પામે ઈંદ્રનું રાજ;
તોહે તે બ્રહ્મલોક ઇછે, એહેવા મૂઢ નહીં રાજ.
સ્થિર થઇ ક્ષણમાત્ર તે જુઓ, લીયેનહીં હરિનામ;
તમારી માયા પ્રબળ તેહેને, ફેરવે ચારે ખાણ.
તમો કહેશો હું બ્રહ્મ છૈં, મનુષ દેહ ધરયું કેમ;
એમ નહીં તમે પૃથ્વી ભારજ, ઉતારયો આવી બ્રહ્મ.
સનકાદિકના શ્રાપથી, જય વિજય પડિયા ભોમ;
તે કારણ તમો દેહ ધરીને, આવ્યા જદુકુળ શ્યામ.
તે માટે માહારા પુત્ર નહીં, તમો સચિદાનંદ બ્રહ્મ;
તમને જન ઓળખે નહીં, તેહેનો શોચ કરૂં હું મંન.
સ્થાવર જંગમ ફરતા ફરતા, આવે નહીં કહું થાહે;
તે શ્રમ આળે ગયો, નરદેહ ન જાણ્યો આંહે.
શ્રીકૃષ્ણ વળતું બોલિયા, તમે કહી તે સત વાત;
આવડી સ્તુતિ માહારી શું કરો, શું જોઇયે તમારે તાત.
પૂરવે તમે તપ કરી માગ્યું, મુજકને વરદાન;

તમ સરખા માહારે પુત્ર હોય માટે, આવ્યા છો તમધામ.
હું છોં તે છોં જાણજો મનમાં, ચરચા શી કરો તાત;
લોકને તમો જણાવો, હજુ કરવું આગળ કાજ.
વસુદેવ કહે ભવબંધનથી, તારો મુજને તંન;
ભક્તિ તમારી હજો હૃદયા, માગું છોં એ બ્રહ્મ.
કારાગૃહમાં દરશણ આપ્યું તે, અમો વીસરયા ભાન;
માયા તમારી દુર જે જાણ્યા, પુત્રભાવે ગયુંજ્ઞાન
શ્રીકૃષ્ણ કહે સુણોપિતાજી, તમો જુઓજ્ઞાન વિવેક;
હું તું ભાવ છાંડી મુજને, દેખો સઘળે એક.
તમો તો સેહેજે તરયા, કહુ લોક સંદેહ કાજ;
ભાવે કરી મુજને ભજે, તે છુટશે ભવ રાજ.
વસુદેવ સુન્ય ધરી રહ્યા, ફરી બોલ્યા નહીં તવ ભૂપ;
જ્ઞાને કરી તનમય થયા, દેખે સઘળે બ્રહ્મસ્વરૂપ.
શુકદેવ કહે સુણ રાયજી, આવ્યાં દેવકી પ્રભુજી પાસ;
પુત્ર પેહેલાં છ નાશ પામ્યા તે, માગશે એ આશ.
સ્તુતિ કરે મા દેવકી, મેં જાણ્યા તમે પરિબ્રહ્મ;
જય નારાયણ જય પુરષોતમ, જય જય મધુસુદંન.
મુકુંદ માધવ કેશવ વિષ્ણુ, સદા વદન પ્રફુલ્લ;
જોગેશ્વર તમે કરતા હરતા, સર્વ સૃષ્ટિનું મૂળ.
નિમિતમાત્ર એ બ્રહ્મા વિશ્વને, સરજે છે ભગવાન;
ઇંદ્ર જમ દિગપાળ રવી શશી, આજ્ઞાએ કરે કામ.
તે માટે માહારા પુત્ર નહીં, એ કેહેવાને જન્મ વાદ;
સર્વ ભુતના સાક્ષી તમોછો, નિરાકાર સાકાર.
તમો કેહેશો કેમ મનુષ દેહ ધરી, ભોગવવું સુખ દુઃખ;
તે માટે તમો મનુષ નહીં, ધરયું દેવકારજ રૂપ.
મનોરથ એક ઉપનો, તમને કેહેવા શ્રીજુગદીશ;
છ પુત્ર માહારા મુઆં છે તે, આણીઆપો ઇશ.

એકવાર તેહેને જોઉં દ્રષ્ટે, પોહોંચે મનની આશ;
કરજોડી કરૂં વીનતી, એ માનો શ્રીઅવિનાશ.
તમે કેહેશો હું કાંહાંથી લાવું, મુઆં પુત્ર ફરી આંહિ;
એમ નહીં ભુત ભવિષ્ય તમને, કળે છે મનમાંહે.
તે માટે મુને આણી આપો, તમથકી થાયે કામ;
ગુરૂપુત્ર તમો જમનગરથી, આણી આપ્યો શ્યામ.
ગોરાણીની આજ્ઞા તમો, લેઇ ચઢાવી શીષ;
તેમ માહારી આજ્ઞા હોય તોહાંથી, લાવો શ્રીજુગદીશ.
વચન માતાના સાંભળી, પછે બોલ્યા મધુસુદન;
એ કેટલીએક વાત છે, આણી આપું તમારાતંન.
રથ મંગાવી સજ કરાવી, બેઠા દેવમોરાર;
સુતળમાં પ્રભુ આવી પોહોતા, બળી રેહે જે ઠાર.
દેખીને રાય શીઘ્રે ઉઠયા, કરયો દંડપ્રણામ;
આસન મણિમય જડાવ તેપર, બેસાડયા ભગવાન.
અર્ઘપાદ્દ પૂજા કરી, લઈ ચરણોદક ધરયું શીષ;
ધુપદીપ નૈવેદ આરતી, ભાવસું ભલી રીત.
તમે દેવગુરૂ વળી અમારા, બે ભાવ નહીં જુઓ શ્યામ;
સંસાર દુઃખમાં પડયા અમને, ઉધારો ભગવાન.
આ તન મન ધન તમને અર્પણ, દાસના છૈં દાસ;
કૃતારથ અમને કરયા, કહો અમ સરખું કાંઇ કાજ[1].
સ્તુતિ કરી પ્રભુની ઘણી, તાહારે પ્રસંન થઇ કહે શ્યામ;
મન વશ કરો એ તરવું સુલભ, જુઓ વિચારી જ્ઞાન.
તમને શાની ચંત્યા જેહેને, સાથે છે પરિબ્રહ્મ;
હવે કહું એકવાત તે તમો, સાંભળો રાજંન.
છ ભ્રાત માહારા મા જણ્યા, તે આવ્યા છે આડામ;
તે કારણ અમો આવ્યા અહિંયાં, લેવાને સાવધાન.

૧. "કાંઇ કાજ" ને બદલે બા૦ પ્ર૦માં "અવિનાશ" છે.

પૂર્વે મરીચી ઉરણના, એ પુત્ર કહિયે મોક્ષ;
અજને શ્રાપે અસુરયોની, પામ્યા છે મૃતલોક.
એ વિસ્તારી કહું સાંભળો, સરસ્વતી રૂપનિધાન;
તે દેખીને પુંઠે દોડયા અજ, રૂદ્રે લીધું હણવા બાણ.
જેષ્ટ પુત્રને દેખી નાહાઠા, મુકી તેહેની પુઠ;
રેત પડયું તેહેવામાંહે, કામ દુર્જય મૂઢ.
સાઠ સહસ્ર બાળ ખટ સનમુખ, ચાલે રવિને સાથ;
ઇચ્છા પ્રભુની કરવું એ દેખી, હસ્યા એ છ ભ્રાત.
જકતપિતા એહેવું કરે તાહારે, ચાલે કેમ એ ધર્મ;
દેખીને અજ કહે માહારા, પુત્ર થઇ હસે કેમ.
મોઢા કરે તે સમજી તેહેને, નિંદેછે કેમ મૂઢ;
પગે કરીને રેત ધ ર્યું તેહેનો, સાઠ સહસ્ર રૂખી ગૂઢ.
શું જોઇને હસ્યા અજ કહે, કરૂં એહેની પેર;
શ્રાપ થયો પામ્યા અસુરયોની, હિરણ્યકશ્યપને ઘેર.
તાંહાંથકી જોગમાયાયે, આણિમુકયાં દેવકીકુખ;
ભોજરાજ એ કંસ એણે, હણ્યા છે એ દુઃખ.
માતા શોક કરે ઘણો, એ પામ્યા છે દુર્મર્ણ;
ઇશ્વર જાણી કહ્યું મુજને, આણી આપો તંન.
ને માટે તમો શીઘ્રે વેહેલા, આપો મુજને સય;
વિલંબ આંહાં કરવો નહીં, એ માનો સહી સુખદાય.
તમો કહેશો અહિયાં કાંહાંથી, એમ નહીં જુએ તેહ;
એ પેલા છ બેઠા અહિયાં, એહેમાં નહીં સંદેહ.
સૂતપુરાણી શૌનક આગળ, કેહેછે એ કથાય;
અકળગતિ ગોવિંદની, કોણે કળી નવ જાય.
બળી કહે અમરાવતીથી, અધિક સુતળ સાર;
તમે એહેને કેમ લઇ જાઓછો, મૃત્યુલોક મુઝાર.
ભગવાન કહે એ સત કહો મુને, ધાવતાં રહ્યું શેષ;

તેહેનું એ પયપાન કરશે, તેથી પદવી નરેશ.
વચન પ્રભુના ધરી મસ્તક, આપ્યા છે એ બાળ;
રથે બેસાડી લેઇ ચાલ્યા છે, તાહાથી દીનદયાળ.
ભ્રાત લેઈ ભગવાન આવ્યા, દ્વારિકાપુર માંહે;
માતાને કહે લીયો પુત્ર તમારા, હરખ્યાં મન જોઇ તાંહે.
જેહેવા હતા તેહેવા એ બાળક, કહિયે રૂપ રશાળ;
કૃતિમકર્તા સમર્થ શ્રીહરિ, ધન્ય શ્રીગોપાળ.
દેખતાં પયધાર છુટી, માતું હેત ઘણું મંન;
ખોળે બેસાડી આલિંગન દેઇ, ધરાવ્યા છે તંન.
મુહુર્તમાત્ર બેઠા સહી, પછે આવ્યું દિવ્ય વેમાન;
વિષ્ણુના ગણ ચતુર્ભુજ એ, દીઠા રૂપનિધાન.
માતપિતા ભ્રાત રાહુને, કીધા નમસ્કાર;
છયે જણ બેસી ગયા તાંહાં, વરત્યો જેજેકાર,
માતાયે મન જાણ્યું એ મુને, ભ્રાત થઇશું બાળ;
સ્વપ્નની પેરે થઇ ગયું છે, એ જુઠી માયા જાળ.
કોહોનાં બાળક કોહોનાં આપણ, એ સહુ મિથ્યા ફોક;
બ્રહ્મની એ માયામાંહે, ભુલ્યા સરવે લોક.
એહેવા એ ભગવાન ઘટમાં, સખા કહિયે બ્રહ્મ;
તેહેને તો જાણતા નથી, પછે ભોગવે દુખ કર્મ.
પ્રાણ વાહાલા તેહેને વાહાલા, ઘટમાં બ્રહ્મ ને તેજ; !
એ છે તો સ્ત્રી પુત્ર જન વાહાલું, નહીંતો અપ્રિય એજ.
એમ સ્તુતિ કરે મા દેવકી, એ કૃષ્ણ શ્રીપરિબ્રહ્મ;
પુત્ર છ મુને આણી આપ્યા, વાર ન લાગી ક્ષણ.
મેં ઓળખ્યા ભગવાનને, એ કહિયે વૈકુંઠ ભુપ;
હું તું ભાવ ટળી ગયો, સઘળે દેખે એક સ્વરૂપ.

વલણ.

તદરૂપ થયાં મા દેવકી, શુક કહે સાંભળ રાય રે;
ધનદાસના સુત સુત કહે સુંદર, થયો પચ્યાસીમો અધ્યાયરે.

અધ્યાય ૮૬ મો.

(કડવું ૧૯૮મું—રાગ સામેરી)

કહે પરિક્ષતને શુક એમ, પ્રભુનાં ચરિત્ર અતિઘણાં રમ્ય;
હરિરસ પીતાં તૃપ્ત ન થઇયે, કહ્યું વસુદેવને જ્ઞાન હરિયે.
જાણ્યા દેવકીયે જીવના જીવન, થયાં તનમય દેખે એકબ્રહ્મ;
ભવબંધનના છુટા પાશ, થોડામાં જ્ઞાન કહ્યું અવિનાશ.
માહારી પિતામહી હરિની બેન, અર્જુન હર્ણ કરી લાવ્યા કેમ;
દુરજોધન ઉપર શેષનું મંન, એ વિસ્તારી કહો મુનિજંન.
શુકજી કહે સુણ રાય, તમ પિતામહનો કહું મહિમાય.

ઢાળ.

મહિમા કહું તે સાંભળો, ચિત્ત દેઇને રાજંન;
તીર્થ જાત્રા કરવાને તવ, નિસરયા અરજુન.
ફરતા ફરતા પ્રભાસમાંહે, આવી પોહોતા ગુડાકેશ;
સાંભળ્યું જે દુરજોધનને, કન્યા આપે શેષ.
મોહોટા મોહોટા ભૂપ આવી, માગે છે કન્યાયે;
બળભદ્ર તેહેને આપે નહીં, તે ફરી પાછા જાયે.
વસુદેવ દેવકી શ્રીકૃષ્ણનું, છે અરજુન ઉપર મંન
એ સમાચાર જાણી પારથ, નિસરયા તતક્ષણ.
વિચારયું બળભદ્ર આગળ, ચાલે નહીં પ્રાક્રમ;
સન્યાસી ત્રિદંડી થઇને, જાણી જોઇ મર્મ.
તે માટે એ વેશ ધરીને, આવ્યા દ્વારિકા મોક્ષ;
વાટે વાસો જાંહાં રહે, તાંહાં પુજા કરે સહુ લોક.
નગ્રમાં ચારે વર્ણ આવી, નમેછે રસરંગ;

તેજપુંજ પ્રકાશ દીસે, નરનારાયણ અંશ
તે જાણતા નથી કપટ વેશને, ધરયો છે અરજુન;
ભોજનને સર્વ તેડી જાયે, ભાવસું ધંન ધંન.
બળભદ્રે જાણ્યું સન્યાસી એ, દીસે જ્ઞાનીબ્રહ્મ;
એક દિવસ ભોજનને, તેડી લાવ્યા મંન પ્રસંન.
આસન આપી પૂજન કીધું, પંચામૃત ભોજન;
સુભદ્રાજી આવી ઉભાં, દીઠાં કન્યા રતંન.
દેવાંગના જાણે સ્વર્ગથી શું, આવીછે ધણું રૂપ;
કન્યાયે તવ ઓળખ્યા, નહીં સન્યાસી કો ભૂપ.
દેખીને ચિત્ત થયું વેહેવળ, અરજુનનું તતખેવ;
સુભદ્રાનું અરજુન ઉપર, બેહુનું ચિત્ત એક
આજાનબાહુ વિશાળ લોચન, દીસે છે તેજવંત;
કન્યાયે મન જાણિયું, એ વર હજો ભગવંત.
ભોજન કરીને ઉઠયા શેષે, આપ્યાં બીડાં ગરાસ;
શ્રીકૃષ્ણને મળી ગયા આશ્રમ, જાણ્યું તે અવિનાશ.
પ્રીત થઇ તાહારે કો વેળા આવી, કેહેછે બ્રહ્મજ્ઞાન;
શ્રીકૃષ્ણનો મત લેઇ પારથ, થયા પછે સાવધાન.
અંબિકાની જાતરાયે, નીસરયું સહુકોય;
રથે બેસીને સુભદ્રાજી, જાયે છે જુએ લોક
સન્યાસી તાંહાં જોવા ઊભા, દીઠો રથ એ જડાવ;
કંઇએક જોદ્ધા રક્ષા કારણ, સંગે વીર વિકાળ.
પારથે મન જાણિયું, ભલો દાવ છે કરૂં કામ;
સારથીને પાડયો ઢાળી, બેઠા રથે સાવધાન.
ધનુષ તેહેના લઇ પારથે, નહસાડયા સહુ વીર;
તાંહાંથી રથ લઈ ગયાછે, ધનુરવિદ્યા ધીર
નગ્રમાંહે હાક વાગી, સંન્યાસીયે કરયું કામ;
સુભદ્રાને હરણ કરીને, લેઇ ગયા તેહેને ગામ.

સાંભળી બળીભદ્ર કોપ્યા, તે જાણ્યું પારથ રાય;
એહેનને કેમ લેઇજાયે, ફેડું એહેનો ઠામ.
હાથે નગ્રસુદ્ધાં લાખુ ઊધું, હસ્તિનાપુર તે ગામ;
સમુદ્રની જેમ વેળ આવે, તેમ કોપ્યા છે રામ
હળમુસળનું સમરણ કરયુ શેષે, આવી ઉભું એવ;
રથે બેસીને જાય એહેવે, વારેછે ગુરૂદેવ.
સમજાવે સહુ રામને, તમે શાંત કરો હવે ક્રોધ;
માનો તો અમો કહું તમને, સાંભળો પ્રતિબોધ.
હવે આપણા પુજ થયા છે, એ સાથે શી રાઢ;
વિધાતાયે લખ્યા લેખ તે, માંટે નહીં એ સાર.
ભાવી પદારથ હોનાર છે, તેહેને શું કરવું જુઓ મંન;
ક્ષત્રોનો એ ધર્મ છે, જીતી કરે ગાંધર્વ લગંન.
સમજાવ્યા સમજે નહીં, તવ ચાલ્યા હળધર શેષ;
એ સમાચાર શ્રીકૃષ્ણે જાણ્યા, ઉઠયા છે તતખેવ.
કો એ આગળ જીતે નહીં, તો અર્જુન છે કોણ માત્ર;
માહારો ભક્ત હારયો તારે હું હારયો, આવ્યા છે જયાં જેષ્ટભ્રાત;
વિનય કરીને નમ્યા ચરણે, શેષને અવિનાસ.
સુભદ્રા દીજે અર્જુનને, તે માગીલેઉં તમપાસ.
તમારૂં ચિત દુરજોધનપર, અર્જુન શું છે કાંઇ હીણ;
તે માટે તેહેને તેડાવીને, લગ્ન કરો શુભ દીન
વચન પ્રભુનાં સાંભળી, પછે ક્રોધ કીધો શાંત;
પારથને હરિયે તેડાવીને, મેળવ્યા ભાગી ભ્રાંત.
હવે વેહેવાનો આરંભ માંડયો, હરખસું બળદેવ;
સામગ્રી બહુ કીધી શીઘ્રે, વાર ન લાગી એવ.
મંડપ થંભ જડાવના, ચંદ્રવે મોતી ઝુલ;
રત્નદીપક ઝગમગે, શોહે શોભા અતિઘણી રમ્ય,
જલેચા જાજંમ તકિયા, શોભે મંડપમાંહે;

ક્રીનાતે ચિત્ર વિચિત્ર પુતળી, બોલશે જાણે તાંહે.
મંડપ છાંયો મોગરે, દ્વારે તોરણ કદળી થંભ;
અગર ધૂપ સુગંધ એ રીતે, વેહેવાના આરંભ.
પત્ર લખીને તેડાવ્યા તે, આવ્યા સજન સહુ કોય;
છપ્પન ક્રોડ જાદવ મંડપમો, મળ્યા રંગરસ જોય.
સુભદ્રા અરજુનને, પછે પરણાવ્યાં રૂડી રીત;
વસુદેવે કન્યાદાન દીધું, ઊપર ઘણુંએક વીત.
ઢાલના ઢમકાર થાયે, ગાયે ગીત મળી નાર;
ચોરી સારી કંસાર ખાધા, ફરયાં મંગળ ચાર.
ખાજાં ઘેબર જલેબી, સર્વ સાથને પકવાન;
ઉછેતર કરી વળાવ્યાં છે, વહુવરને બળરામ
ગજ રથ અશ્વ અનેક ઉપર, જડિત મણિમયસાજ;
દાસ દાસી વસ્ત્ર ભૂષણ, આપી કરયો નમસ્કાર.
સૈન્ય આપી વળાવ્યાં પછી, થઇ અતિઘણી પ્રીત;
શુકદેવ કહે શુણ રાયજી, તમો પરણ્યાની પુછીરીત
સતદેવ બ્રાહ્મણ ભક્તહરિના, જનક એ બેહુ જંન;
હવે કહું કથા તે સાંભળો, સ્થિર થઇ તમે રાજંન.
મિથિલ દેશના રાજા કહિયે, પુણ્યશ્લોક જેહેનું નામ;
એહેના નગરમાં રેહે બ્રાહ્મણ, શું કરૂં બેહુના વખાણ.
બ્રહ્મચર્ય વ્રત પાળે બ્રાહ્મણ, સંતોષી વિતરાગ;
થોડું અંન મળ્યું તેહેમાંથી, નિત કાઢે છે પંચ ભાગ.
હરિચરણે દ્રઢાવ બેહુનાં, ચિત પ્રભુને પાસ;
ભક્ત જાણી દેવા દરશણ, જાય છે અવિનાશ.
એખલા કેમ જઇયે એહેવે, આવ્યા મળવા બ્રહ્મ;
વ્યાસ નારદ અત્રિ મોહોટા, કહિયે ઋષિ ચવંન.
વામદેવ ને પરસુરામજ, અંગિરા શુકદેવ;
દેખીને હરિ પ્રસંન થયા, કેહે સિદ્ધ થાવું એવ.

રથ મંગાવી સજ કરાવ્યો, અશ્વ જોડયા ચાર;
ઋષી સંગે રથે બેસિને, ચાલ્યા દેવમોરાર.
જેણે સાંભળ્યું તે પુજા લેઈને, સામા આવ્યા મળવા પ્રેમ;
ત્રિવિધિ તાપ સહુ ગયા તેહેને, દરશણથી સુખ એમ.
સોરઠને મચ્છ કચ્છ વંકજ, મુકયા દેશ ગુજરાત;
મિથિલા નગરી સમીપ આવ્યા, જાણી બેહુએ વાત.
સાંભળી તતક્ષણ ઉઠયા, વિપ્ર ને રાજંન;
પુજાની સામગ્રી સંગે, નગરના બહુ જંન.
કોઇ પુષ્પ તુળશી ફળ દુરવા, ભેટ માંગલ્ય વસ્ત;
જનક ને સતદેવ આવી, નમ્યા પ્રભુને સમસ્ત.
પુષ્પ વધાવે અતિ પ્રેમે કરી, જે જે કમળ લોચંન;
સર્વને સનમાન દેઇને, મળ્યા મધુસુદંન.
એ બેહુ ભકતે કહ્યું સાથે, ચાલો મેઘશ્યામ;
આગળ પાછળ બોલ્યા નહીં, પછે વિચારે ભગવાન.
પ્રથમ કોહોને મંદીર જાવું, બેહુએ ભક્ત સમાન;
તતક્ષણ એ રૂપ ધારયાં પ્રભુયે, ગયા બેહુને ધામ.
અશ્વ રથ એ સારથી, બે રૂપ ઋષિનાં તેમ;
રાય જાણે છે માહારી સાથે, વિપ્ર જાણે એમ.
નગ્ર પોળ મુકી આવી પોહોતા, મધ્યે ચોક વિશાળ;
જોવાને બહુ ભીડ પ્રભુને, વધાવે નરનાર.
પુષ્પની વૃષ્ટી કરે સહુ, બોલે જે જે વાણ;
સર્વને દરશણ આપે, કૃપાનિધિ ભગવાન.
એ રીતે પ્રભુ ભકતને ઘેર, ગયા જગજીવંન;
બેહુના મન રાખ્યાં હરિયે, કોઈ ન જાણે મર્મ.
આસન મણિમય જડાવ તેપર, બેસાડયા ભગવાન;
પ્રથમ પૂજા રાજાનીતે, કહિયે પરમ નિધાન.
ઋષિ સર્વને માન દેઈ ને, બેસાડયા રત્ન આસંન;
પૂજાની સામગ્રી પેહેલાં, મંગાવી રાજંન.

કેસર ચંદન પુષ્પ તુળસી, રત્ન દીપક થાળ;
સંખી સંગે જનક સ્ત્રી લેઈ, આવ્યાં છે તતકાળ;
તેજના બહુ પુંજ દેખી, નમ્યા પ્રભુને પ્રીત;
જનક હરિના પગ પખાળે, સ્ત્રી નાખે ઊપર નીર.
ચરણામૃત લઈ ધરયાં મસ્તક, પીધાંછે સુખદાય;
છાટયાં મંદિરમાં સર્વને, વેહેંચી આપ્યાં રાય.
કેસર ચંદન ચરચ્યાં ભાળે, સમરપ્યા પુષ્પ હાર;
અગર ધૂપ સુગંધ આરતી, થઈ રહ્યો ઝાતકાર.
ષોડશ પ્રકારે પૂજા કીધી, ઋષિની ભલી રીત;
તાલ ઝાંઝ મૃદંગ વાજે, ગાંધ્રવ ગાયે ગીત.
સ્તુતિ કરી પ્રભુને ઘણી, આવ્યા ઋષી સંગે શ્યામ;
કૃતારથ અમને કરયા, આજ પવિત્ર કરયાં મમધામ.
વ્યાસ નારદ ફરસરામને, ચવન અત્રિ વામદેવ;
એહેનાં સુજને દરશણ થયાં, તમ પ્રતાપે હૃષીકેશ.
વિનતિ કરી પ્રભુની ઘણી, હવે પોહોતા મનોરથ મંન;
આજ જન્મ સફળ થયો માહારો, દીઠાં મેં પરિબ્રહ્મ.
વચન ભકતનાં સાંભળી, ઘણું રીઝ્યા ઋષિ ભગવાન;
ભોજનની વેળા થઇ, ઊઠો જમવા સુંદરશ્યામ.
તેલ સુગંધ મર્દન કીધાં,-ઊષ્ણોદક શુભ સ્નાન;
પીતાંબર કટિ પેહેરિયાં, શુદ્ધ આચમન તિલક ધ્યાન.
નાનાવિધિ પકવાન ઋષી સંગ, આરોગ્યા શ્રીરંગ;
શીતળજળ મુખવાસ બીડી, વસ્ત્ર ભૂષણ અંગ.
આનંદ ઓછવ ગીત માંગલ, સદા જાહાં જદુરાય;
જનક હરિનાં ચરણ તળાસે, સ્ત્રી ઢોળે છે વાય.
હરિ સેવામાં તત્પર ઊભા, બેહુએ નર ને નાર;
શ્રીકૃષ્ણ કહે આવડી ભકિત, શ્રમ તમને થાય.
ઓસંકળ કેમ થઇયે તમને, વદ્યા જનક રાજંન;

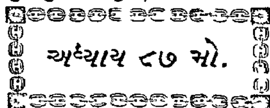
વેદ વચન એ સાચું કરવા, આવ્યા મધુસુદન.
ભકતના તમે લાડ પાળ્યાં, સચ્ચિદાનંદ ભૂપ;
પ્રલ્હાદ કાજે સ્તંભમાંથી, ધરયું નરસહીં રૂપ.
ભકિત દેખી રાયની, ઘણું રીઝ્યાઋષિ ભગવાન.
શુકદેવ કહે સતદેવની, હવે કહું કથા રાજાન;
વિપ્રને તેડી ગયા મંદિર, તેજના બહુ પુંજ;
સ્રીને કેહે આવ્યા જુઓ, સંગે મોટા મુનિજંન.
કોણ સુકીત કરયાં આપણે, જે થયું હરિ દરશણ;
ઉમંગ મનમાયે નહીં, આવી નમ્યા હરિને ચરણ.
દંપતી કહે રંકને ઘેર, કૃપા કરી ભગવાન;
ભકતને મોહોટા કરયા, તમો કહિયે પુરૂષપુરાણ.
દર્ભ આસન પત્રનાં, આણી મુકયાં છે તતખેવ;
તે ઉપર શ્રીહરિ બેસાડયા, સંગ ઋષિજી ભૂદેવ.
ચરણ પખાળી પૂજા કીધી, ચરણામૃત ધરયાં શીષ;
મૃત્તિકા પાત્રમાં ધુપ દીધા, રીઝ્યા શ્રી જુગદીશ.
નૈવેદ જળફળ વિવિધપેરના, નમાર તાંદુળ સાર;
સર્વ તંત કરી મુકયા આગળ, હરખ્યાં મંન અપાર.
સતદેવને પ્રભુયે કહ્યું, એકાંત તેડી વાત;
ઋષિ રહ્યા ને માહારી પૂજા, ઘટે નહીં ભકત રાજ.
કેમ વિષય બુદ્ધિ થઈ તમારી, જુઓ બેઠા છે બ્રહ્મ;
વ્યાસ નારદ વામ શુક, અતિ ઋષિ ચવન.
દરશણથી નિઃપાપ થઈયે, એહેવા એ ફરસરામ;
ધન ભાયગ છે તમારૂં, એ આવ્યા છે તમ ધામ.
એનું અંતર નહીં મુને, ભકત વાહાલાં એહ;
ચતુર્ભુજ માહારૂં રૂપ એ પણ, વાહાલું નહીં મુને તેહ.
બળભદ્ર માહારા ભ્રાત છે, વળી લક્ષ્મી કહિયે જેહ;
ભકત વાહાલા એવું કો નહીં, એહેમાં નહીં સંદેહ.
તે માટે એહેની પૂજા કરવી, ભાવસું સતદેવ;

વચન પ્રભુનાં ધરયાં મસ્તક; પૂજયા ઋષિ તતખેવ.
આંબા જાંબુ રાયણ કદળી, દ્રાક્ષ દાડમ સાર;
શીતળ જળ આણી મૂકયાં આગળ, રીજ્યા ઋષિજી દયાળ.
તારામાં જેમ ચંદ્ર શોભે, વિપ્રમાં શ્રી મોરાર;
ઘણું મગ્ન થયાં પછે, સ્તુતિ કરે નરનાર.
મુજ રંકપર ઘણી કૃપા કરીને, આવ્યા છો ભગવાન;
આજ જન્મ માહારો થયો સફળ, પવિત્ર કરયાં મમધામ.
ઊંચ નીચ ને રંક રાવજ, સરખાં તમને મોરાર;
વસ્ત્ર કરમાં ધરી હરખે, નાચ્યાં નર ને નાર.
તન મન તમપર વારૂં સ્વામી, તમો પૂર્ણાનંદ;
ગંગા આદે તીર્થ કોટિ, વસે ચરણારવિંદ.
સફળ તીરથ આવ્યાં જુઓ, ઋષી સંગ સમેત;
હું દીન દુર્બળ દાસ ઉપર, કોણ કરે એવડું હેત.
ધન દિવસ ધન પોહોર આ ઘડી, નિરખ્યા વૈકુંઠરાય;
હરખ મન માયે નહીં, પ્રેમે નૃત કરે ગુણ ગાય.
પ્રક્રમા કરી નમ્યાં ચરણે, પોહોતાં મનનાં કોડ;
ભક્તિ દેખી નરનારની, ઘણું રીજ્યા ઋષિ રણછોડ.
માગ માગ હું પ્રસંન છો, તમ ભક્તિ દઢ કેહે ધંન;
દરશણથી તનમય થયાં, સઘળે દેખે એકજ બ્રહ્મ.
ભકત કહે સ્વામી શરણ રાખો, કૃપાનિધિ ભગવાન;
ભવભ્રમણથી છૂટિયે, હું માગું એ વરદાન.
જે માગ્યું તે આપ્યું ભકતને, પોહોતાં બેહુનાં કોડ;
થોડા દિવસમાં પામશો પદ, કેહે શ્રીરણછોડ.
દરશણને થઇ ભીડ મે પછી, જોવા મળ્યું છે સમુદાય;
આખા દિવસનો તાપ ચંદ્રથી, જાય તેમ શીતળ થાય.
સતદેવ જાણે માહારે ઘેર શ્રીહરિ, જનક જાણે તેમ;
રાજઘેરથી રાજ સભામાં, જાયે નિત્ય પ્રભુ એમ.

તાલ ઝાંઝ મૃદંગ વાજે, ગાયે ગાંધ્રવ ગાન;
અપછરા નૃત્ય કરે આગળ, જાચક જન જસ શ્યામ.
ઘણા દિવસ રહ્યા ભાવ ભકતનો, પછે માગી વિદાય;
મિથિલદેશ મુકી આવી પોહોતા, દ્વારિકા જદુરાય.
સાંભળી નગ્ર લોક સાહામાં, આવ્યા મળવા પ્રેમ;
ઉગ્રસેન વસુદેવ દેવકીયે, પુછયું કુશળક્ષેમ.
ભકત ઉપર એહેવી પ્રીત પ્રભુને, સુણો શ્રોતાજંન;
સૂતપુરાણીયે શૌનકને કહ્યું, સંક્ષેપે રાજંન.

વલણ.

સંક્ષેપે કરી જાણજો, શુક કેહે સાંભળ રાયરે;
ધનદાસના સુત સુત કહે સુંદર, છયાસીમો અધ્યાયરે.

અધ્યાય ૮૭ મો.

(કડવું ૨૦૦ મું—રાગ રામગ્રી)

પરિક્ષત શુકને કેહે શીશ નામી, તમો કહ્યા નિરાકાર બ્રહ્મસ્વામ
નહીં નામ ઠામ રૂપ ધામ, તો કેમ પ્રગટ થયા ગુણગ્રામ[1].
વેદે સ્તુતિ કરી જુઓ કેમ, દેહ ધરી કોહોને ગાયા તેતો બ્ર
મુને સંદેહ ઉપન્યો મંન, તે વિસ્તારી કહો મુનિજંન.
શુક કહે બ્રહ્મલીલા અગાધ; કહું નારાયણ નારદનો સંવાદ.

ઢાળ.

સંવાદ કહું એ સાંભળો, અભિમંનસુત રાજંન;
નારદપર ઘણી કૃપાદૃષ્ટિ, ક્રાહયે પ્રભુનું મંન.
હેત કરીને વેણા પ્રભુયે, આપ્યો મુનિને હાથ;

1 "ગુણશ્યામ" ગુ૦ પ્રત.

ચોદભુવનમાં કીરત પ્રભુની, ગાયે તુંબર સાથ.
ફરતા ફરતા આવી પોહોતા, બદ્રિકા આશ્રમ;
નરનારાયણ તપ કરે, તે દેખી થયા પ્રસંન.
આવીને પ્રણામ કીધા, બોલ્યા મુખથી વાણ;
કહ્યું અમારૂં મન શીતળ થયું નહીં, હરિકથા વિના શ્યામ.
અમૃતપાન;
જ્ઞાન.
તવ મૂળ;
જનલોક.
દા;
મુનિજંન.
થઇ જનલોક;
તેજ હોય.
મુનિજંન;
થા એ બ્રહ્મ.
જના પુંજ;
મુનિ પુંગ.
કરે કામ;
પુરૂષપુરાણ.
શ્રષ્ટ;
સ્પષ્ટ.
નાંછે ઈંડ એક;
કોટી કોટી અહવા ઇંડજ; ...... પ્રભુને અનેક.
ઊર્ણનાભ મુખતાર કાઢી, રમે મન સીઆય;
વળી ઇચ્છાયે લીયે મુખમાં,' તેમ બ્રહ્મ ઇચ્છાય.
અકળ ગત ગોવિંદની, કોણે કળી નહીં મુનિજંન;

નારાયણ એમ કહે કથા, શુક કહે સુણ રાજંન;
છત્રીસ જોજન પીઠ પોહોળી, એહેવા સંકર્ષણ;
શેષશાઈ જળમો શયન કરેછે, તેપર અશર્ણાશર્ણ;
વિશ્વને એ સરજે રાત્રે, શીઘ્રે કહયો ભેદ;
સૃષ્ટિનો જાહારે સમો થાય તાહારે, શ્વાસોશ્વાસથી વેદ
દેહ ધરી વેદ સ્તુતિ પ્રભુને, જગાડે કરી ગાન;
રાજાને ઢાઢી જગાડે, તેમ એ સાવધાન.
પ્રાતસમે જાહારે થાય તાહારે, સૃષ્ટિનો આરંભ;
જે નારાયણ જે વિષ્ણુ, જેજે શ્રીપરિબ્રહ્મ.
જે પુરૂષોતમ કેશવ માધવ, જે સચિદાનંદ;
એમ કહી શ્રુતિ જગાડે, જે શબ્દ શ્રીગોવિંદ.
પૂર્વી પ્રભુનાં ચરિત્ર નામને, ગાયછે શ્રુતિ ધંન;
પ્રાત થયો હવે જગીયે, કરવા સૃષ્ટિ જગજીવંન.
તમો કેહેશો મુજને કાં જગાડો, સૃષ્ટિનું શું કામ;
એથી બંધન થાય મુજને, એમ નહીં ભગવાન.
તમને બંધન છે નહીં, તમે કૃત્રિમ કરતા શ્યામ;
મને સૃષ્ટિ સંધાર કરો છો, તમે પુરૂષપુરાણ.
ઓંકાર એ શબ્દ શર્વનું, બીજ કહિયે બ્રહ્મ;
નાભિકમળથી બ્રહ્મા, એથી સૃષ્ટિ ઉપની ધંન.
બ્રહ્મ રૂપે સરજો પાળો, વિષ્ણુ રૂપે જગદીશ;
શીવ રૂપે સંધાર કરો છો, તમો ત્રિગુણાતીત.
પ્રતિબિંબ છાયા સર્વ ઘટમાં, એક અનંત સ્વરૂપ;
જીવના ઇશ્વર તમે, જે જાણે તે તદરૂપ.
શંકર્ષણનાં મુખથી, જાહારે નીસરે વીખજ્વાળ,
જગ્ત શહુને પ્રલે જુવો, બાળીને કરે છે છાર.
શત વરસ પરજંન વરસે, સમસ્ત શુંડાધાર;
પૃથ્વી જળમય કરશે તાહારે, ફરી નવો વિસ્તાર.

સઘળે જળ બિંબ દીસે, સ્વર્ગ મૃત્યુ પાતાળ;
તાહારે સ્વામી તમે એખલા, કો સંગ નહીં શ્રીદયાળ.
તમારી ગમ પ્રભુ તમો જાણો, બીજું ન જાણે કોય;
સહસ્ત્ર જિભ્યાયે સમરથ નહીં કેહેવા, શેષ તે ગુણ સોય.
તમે કેહેશો આવડી માહારી, સ્તુતિ કરો કાં સેવ;
મુને ભજો તેમ અગ્નિને ભજો, એ શું નહીં છે દેવ.
જે થકી જગ્ન હોમ વરસે, મેહ સ્વર્ગથી પોણ;
એ થકી અંન સૃષ્ટિ સર્વે, એથી મોહોટું કોણ
તે માટે એહેને ભજો એમ નહીં, શ્રુતિ કેહે સુણો બ્રહ્મ;
એ અંશ છે તમ તેજ સ્વામી, તમથી નહિં કોઊ અન્ય.
બાજીગર ખેલ કરે આંબાનો, લાગે ફલ જુએ લોક;
તેમ ઇંદ્રજાળ માયા તમારી, દીસે તે સહુ ફોક.
માટે તમે ખરા એ માયા જુઠી, જાણે નહીં તમને જંન;
કથા અમૃત શ્રવણ કીર્તન, કરે તે ધન ધંન.
અધમ પાપી અન્ત જાતી, ભજે તમને નાથ;
તે સરખા તરી જાય સ્વર્ગે, તો બીજાની શી વાત.
ભકિતહીણ જાણે નહીં, તે ફોકટ પૃથ્વી ભાર;
લખચોરયાશી ફેરા ફરી પામ્યો, મનુષદેહ અવતાર.
બધીર મુકો નેત્ર નોહે, કેમ લીયે હરિનામ,
નેત્ર કર્ણ એ જીભ્યા આપી, ગાવા ગુણ ભગવાન.
પુત્ર કલત્ર દ્રવ્યમાંહે, ભુલ્યા ભમે જન એહ;
ઘટઘટમાહે તમે રહ્યા વ્યાપી, દેખે નહીં હૃદયામાંહે;
કાષ્ટમાં રહે વન્હી છાનો, દેખે નહીં તેહેને કોય;
મથે તાહારે તેમ તમે પ્રગટ, અંતરજામી સોય.
નાભિકમળમાં કસ્તુરી, મૃગ ખોળતાં ફરે વંન;
આત્મારામ વિરાજે ઘટમાં, જાણે નહીં મૂઢ જંન
એમ ન જાણે શત વરસનું, આયુશ કળીમાંહે પુણ્ય;

એહમાંથી જુઓ મિથ્યા ભાવણે, થયું કાંઈએક નુન્ય.
પંચોતેર રહ્યાં આસરે, તેહે ન ભોગવે ધરી કાય;
અર્ધ તો ગયાં રાત્રિમાં, અર્ધ રહ્યાં છે આંહાંય.
બાળ અવસ્થા રમતમાંહે, તરૂણ અવસ્થા સ્ત્રી સંગ;
વૃદ્ધ અવસ્થા તૃષ્ણામાં પછે, ભજશે કહિંયે શ્રીરંગ.
હું તું એ તો અહંકારનું મુળ, અહંકારે કરી કામ;
ક્રોધ લોભ એ વાસનાયે, ફરે જીવ ચાહારે ખાણ.
એ જ્ઞાન કહ્યું છે મનુષ્યને, કો જાણે હરિના જંન * ;
જાણે તે તદરૂપ ગંગા, સાગર તેમ એ બ્રહ્મ.
સહસ્ર નદી જઈ ભળે દધિમાં, એક રસ એક નામ;
નદીનો કાંઈ નાશ નથી, તેમ જીવ એહ પ્રમાણ.
પાતાંજળીના શાસ્ત્ર એમ કહે, જીવ એ કેમ બ્રહ્મ;
જીવ જુઆ ઈશ્વર જુઆ, ઊંચ નીચ દેહ ધરે કેમ.
કર્તુમકર્તા સમરથ સ્વામી, જીવથી શું થાય;
એમ વાદ કરે ખટ શાસ્ત્ર તાહારે, શ્રુતિ કહે સુણો ન્યાય.
સોવણ એક તેહેના ઘાટ બહુવિધી, ભાગે ત્યારે સોવણ;-
તેમ બ્રહ્મ એક એ માયા ઉપાધી, જીવને જન્મ મર્ણ.
એક વૃક્ષપર બે પંખી, એક ખાય ફળ એક શુન્ય;
સ્વાદ લીયે ને ભોગવે, પોતે સાક્ષી પાપ ને પુણ્ય.
ગુણે કરી ઊંચ નીચયોનિ, ફરે ભવમાં જીવ;
વાસનાયે રહિત જે જીવ, થાયછે પછે શીવ.
ભગવાન. કહે છે નિગમને, મુને ઓળખ્યા તમે કેમ;
હું બ્રહ્મ કાંહાં રહું કો નવ જાણે, શીઘ્રે કરીને એમ
કેમ જાણી માહારી સ્તુતિ કરોછો, એ અસંભવ વાત;
શ્રુતિ કહે તમ માયાયે કરી, પ્રગટ ગુણ વિખ્યાત.
પ્રકૃતિ જડ તેહેમાં પવન મુકી, રમત કરો છો રમ્ય;

* એ ને પછીની એક લીટી બા૦ પ્ર૦ માં નથી.

તમ કૃપાયે કહું સ્વામી, શ્રોતા વકતા બ્રહ્મ.
તમે સર્વના આતમા, અવિનાશી કહિયે બ્રહ્મ[1];
દેવ દિગ્પાળ સહુ આજ્ઞામાં, ફરે છે રવિ ચંદ્ર.
મરજાદા મુકી જાય નહીં જળ, એહેવા એ દધિ સાધ;
જઠરઅગ્નિ પચાવે અંન, અદકું ઓછું ન થાય.
તમ આજ્ઞાયે ચાલે તેહેને, સદા હોય કલ્યાણ;
મરજાદા મુકી ચાલે તેહેને, કુશળ કેમ હોય શ્યામ.
તે ભવભ્રમણ ફરી આવે તાહારે, પામે બ્રહ્મા દેહ;
તેહ ઉત્તમ વેદ વકતા, જાણે હરિને તેહ.
ધનદાસ સુત ગૃહ તજી થાયે, સન્યાસી ધરે દંડ;
પરમહંસ તમ ચરણે ચિત્ત, તે પામે પદવી અખંડ.
જો માયામાં ચિત્ત રહે ઉપર, ભકિત અંતર દંભ;
રીજવે ઈંદ્રી સ્વાદ માટે, જંન ફરે નવ ખંડ.
મનુષ્ય દેહે ઓળખ્યા નહીં, તે કહિયે કાષ્ટ પાષાણ;
પ્રેતતુલ્ય તેહેને જાણવા, નરજીવ એહ પ્રમાણ.
જેમ ધુંવેરે કરી દેખે નહીં, પાસે પોતાનું અંગ;
તેમ વિષયી માયામાં પડયા તે, ભૂલા તમને બ્રહ્મ.
આતમઘાતી કહિયે જેણે, જાણ્યા નહી હરિ રાય;
આઠ પોહોરમાં એક ક્ષણ જો, ભજે તો શુભ થાય.
નહિંતર કર્મે બાંધ્યો ફરે પ્રાણી, ભોગવે સંસાર;
ન્યાય કહે કેમ કર્મ મોહોટું, ઈશ્વર નહીં જુઓ વાત.
નિગમ કેહે એ સાક્ષી પ્રભુ એહેને, લેપે નહીં કાંઇ કર્મ;
ઇશ્વર કોહોનું રૂડું બુડું, કર્તા નહિ કહયો મર્મ.
બ્રહ્મ કરેછે કુલાલવૃત્તિ, વિષ્ણુ ધરે અવતાર *;
શિવ જોગી એ કર્મને વશ, ફરે રવિ નિરધાર.
ત્રિગુણાતીત છે વેગળા, તે કહિયે મોહોટા વિશેષ;

1 'ભદ્ર' ગુ૦ પ્રત * એ ને પછીની લીટી બા૦ પ્રતમા નથી.

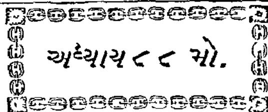
એહેની આજ્ઞાયે સૃષ્ટિ કરેછે, બ્રહ્મા વિષ્ણુ મહેષ.
બ્રહ્મથી ઓંકાર તત્વજ, તત્વથી વૈરાટ;
સહસ્રપદ જેના સહસ્ર હાથજ, સહસ્ર મસ્તક કાન.
મુગટ કુંડળ સહસ્ર સહસ્રજ, તેજના ભંડાર;
પાર કો પામે નહીં, એહેવા કહિયે દેવમોરાર.
બાળક જળમાં મુખ પોતાનું, જોઇ રમે તે સાથ;
તેમ પોતાના પ્રતિબિંબ સાથે, રમત રમે વિશ્વનાથ.
શાસ્ત્ર કહે એ આતમાથી, આતમા પામે મોક્ષ;
આતમાંથી પડે હેઠા, ભોગવે ફળ જોખ.
મીમાંસા શાસ્ત્ર કહે કર્મના, લેખ ટળે નહીં સત વાત.
જોતિષી કેહે ગ્રહ બળિયા, માંહોમાંહે એમ વાદ.
શાસ્ત્રે કહ્યું પણ ઠરાવીને, વેદે કહ્યું એ પ્રમાણ;
રવિ એક પ્રતિબિંબ જળ ઘટ, તેમ એક ભગવાન.
આદ્ય અંત ને મધ્ય વ્યાપી, રહ્યા પુર્ણાનંદ;
હરિ વિના કો છે નહીં[1], સ્તુતિ કેહે મુખે વેદ.
ઘટમાં બ્રહ્મનું તેજ છે તો, વાહાલું લાગે સજંન;
હંસ જાહારે રમી જાય તાહારે, પ્રિય નહીં જુઓ મંન,
પ્રાણથકી એ પ્રિય વાહાલો, એહેમાં નહીં સંદેહ;
એહેવા પ્રભુને ભજે નહીં, મદ અંધ કહિયે તેહ.
કલ્પવૃક્ષને તજી જે કો, સેવે બીજો દેવ;
માતપિતાને પરહરી, મૂઢ કરે નીચની સેવ.
કાળભુજંગ ફુંફુવાટ કરતો, ફરે મસ્તક આય;
એમ ન જાણે ખાસે હવડાં, ભજીયે ભલો છે દાય.
જન્મ સઘળો ગયો આળે, અંત સમે કેહે રામ;
વેમાન બેસી જાય સ્વર્ગે, વાજતે નીશાણ.
નામનો પ્રતાપ એહેવો, જુઓ મંન વિવેક[2];

૧ 'એ વિના કશો પદારથ નહીં' ગુ૦ પ્રત.
૨ સવાલાખ શ્લોક શ્રુતિના, તાહાં કહીયે અનેક, ગુ૦ પ્રત.

નેતિનેતિ નિગમ કહે, ગુણ કેમ ન આવે છેક.
શત વરસ કમળ જળમાં, અજ ગયા ન જડચો થાય;
કેહેતાં કેહેતાં વાણી થાકી, ચરિત્ર કહ્યાં નવ જાય.
જન લોકની મૃત લોકમાં, મુનિ કહી કથા એ સાડ;
સાંભળી સ્તુતિ કરી પ્રભુની, નારદજીએ તેણીવાર.
તમે બ્રહ્મા ઈશ્વર સ્વામી, તમે શ્રી વિષ્ણુ બ્રહ્મ;
તમારી સત્તાયે સંસાર ઉભો, તમ વિના નહિં અન્ય.
ઈંદ્ર વરૂણ કુબેર જમ એ, શેષ વન્હી ભાણ;
જળ સ્થળ સઘળે તમો વ્યાપી, ઘણું શું કહું શ્યામ.
તપ કરોછો લોકસંઘે, ભકતજનને કાજ;
એ રીતે તપ કરે તેહેને, પ્રસંન થાય મહારાજ.
નારાયણ કહે ધન નારદ, ભક્તામાં તમો મોક્ષ;
અહરનીશ પ્રભુનાં ચરિત્ર ગાતાં, ફરો છો ત્રૈલોક
નમસ્કાર કરીને ગયા તાંહાંથી, નારદ પોહોતી આશ;
વેણાનો ટંકાર કરતા, આવ્યા જાહાં વેદવ્યાસ.
કાષ્ટમાથી અગ્નિ મથતાં, બળ્યું વ્યાસનું રેત;
અરણીમાં આવી પડયું તેથી, ઉપના શુકદેવ.
નારદ દેખી વ્યાસ ઉઠયા, થયા મન રંગિયાત;
ત્રણલોકમાં ફરી આવ્યા, કહો કાંઈએક વાત.
મુનિ કેહે સુને નારાયણે કહ્યું, તે કહું તમને જ્ઞાન;
ઉપદેશ કરીને ગયા સ્વર્ગે, ગાય હરિરસ ગાન.
શ્રીહરિદાતા ભુકતા કહીયે, પ્રજાપતિ વિપ્ર અન્ય;
વેદ વાયકસતા એ, શુક કહે સુણો રાજંન.
તમે કહ્યું નિરાકાર તે, સાકાર કેમ થાય બ્રહ્મ;
જથા બુદ્ધિયે કહ્યું તે, એ જુઓ જ્ઞાન દ્રષ્ટિયે મંન.

વલણ.

જાણજો બ્રહ્મ એક છે, શુક કેહે સાંભળ રાયરે;
ધનદાસના સુતસુત કહે સુંદર, સત્યાસીમો અધ્યાયરે.

(કડવું ૨૦૧ મું—રાગ રામગ્રી)

વધા પરિક્ષત શુક પ્રત્યેવાણી, સંદે ઉપન્યો એક મુને સ્વામી;
શિવ કહિયે દિગંબર જોગી, દ્રવ્યની ઇચ્છાએ તેને ભજે ભોગી.
વિષ્ણું મક્ષ્મીવાન છે એક, કો વેળા તેને ભજે નહીં કેમ;
વધા શુકજી મંન પ્રસંન, સાંભળ પરિક્ષત એ રાજંન.

ઢાળ.

કહું કથા વિષ્ણુરાટ તમને, સાંભળો દેઇ કાન;
પૂર્વે પુછ્યું ભગવાનને, તમ પિતામહ સાવધાન.
તેમ તમને કહું હું શ્રીહરી, બેઠા પાંડવ સાથ;
જુધિષ્ઠર શ્રીકૃષ્ણને કહે, સાંભળો સ્વામીનાથ.
શિવ પ્રસંન કેમ થાય વેહેલા, વિષ્ણુ નહીં કેમ તેહ;
એ વિસ્તારીને કહો મુજને, ટળે મન સંદેહ.
શિવ તો જોગી ભોગી વિષ્ણુ, કહિયે લક્ષ્મીવાન;
તે ઉતાવળા કેમ પ્રસંન ન થાયે, ભકતપર ભગવાન
વચન રાયનાં સાંભળી, વળતા વધા શ્રીમહારાજ;
ભકતને જાહારે જોઇયે તાહારે, આપું દ્રવ્ય તે કાજ.
મુને અવિચળરાજ લક્ષ્મી, આપ્યું નીરખે તેહ;
લક્ષ્મી વિના શોભે નહીં, જુઓ રાજપદવી. તેહ.
છત્રીશ સહસ્ર વરસ ધ્રુવે, ભોગવ્યું સુખ રાજ;
અંતે તારામંડળ મધ્યે, આપ્યો અવિચળ ઠાર.
જે વેળા જેહને જોઇયે, તેહેવો આપું દ્રવ્ય અનંત;
સમી સગી તેહેનો ટેક પાછો, થાય નહીં મંદ અંધ.

ધન હોય તાહારે કુટુંબ મિત્રજ, આશ્ચર્યે કરે પ્રીત;
પ્રાણથી હું વાહાલો મુજને, તજે તે પર ચીત.
તે માટે તેહેની લક્ષ્મી હરી લેઉં, તાહારે આવે જ્ઞાન;
પછે મુજને ઓળખે, તવ ગાય હરિજિસ ગાન.
સ્મરણ ભકિતયે પામે પદ્દી, એથી શું છે બીજું સાર;
લક્ષ્મીને મદે ફરવું સુખ દુખ, ભોગવે સંસાર.
તે માટે હું આપું નહીં, લક્ષ્મી એ ધર્મરાય;
સાંભળી રાય પ્રસંન થયા છે, ધંન હરિસુદાય.
વિષ્ણુ તો ખરી કસોટી લીયે, તાહારે થાય પ્રસંન;
કહું ઇતિહાસ પુરાતન, શુક કહે સુણો રાજંન.
સીબ્રીરાજા ભકત મહાદ્દઢ, સતવાદી ચાલે ધર્મ;
શરણે આવ્યો હોય તેહેને રાખે, સદાવરતી અંન.
જે માગે તેહેને ના કહી કેહેવી, એહેવા તે ઉદાર;
ત્રૈલોકમાં ચાલી કીરતી, જોવા આવ્યા વિશ્વાધાર.
વાઘરી રૂપે થયા દેખી, પંખી નાહાઠાં જાય;
એક કપોત આવી બેઠો રાયને, ખોળે વીસમે વાત.
શરણે આવ્યો તેહેને રાખવો, એહેવી રાયની પેણ;
પારધી કહે આપો મુજને, રાય કહે તું કોણ.
હું પારધી આવ્યો લેવા એહેને, રાય કહે બીજું માગ;
એ વિના માગો તે આપું, શરણે આવ્યો મુજ લાજ.
વાઘરી કહે મુને એહજ આપો, કુટુંબપોષણ થાય;
નહીંતર આજ અપવાસ ના કહો, ફરી જઇયે રાય.
ધર્મ સંકટ પડયું રાયને, વધા મુખથી વાણ;
એ બરાબર માંગશો તે આપું, શાસ્ત્ર આજ્ઞાએ માગ.
વાઘરી કહે તમ અંગનું, આપો એ બરાબર માંસ;
સાંભળી રાયે હરખ્યા એહેવે, આવી સ્રી તે પાસ.
સ્રી કેહે અર્ધ અંગ હું છું, આપીશ માસ એ કાજ;

પુત્ર કહે એહેવે હુંયજ આપું, વાઘરી કહે નહીં રાજ.
તમારૂં એ માંસજ મુજને, આપો તો લેઊં રાય;
તોળ્યું તે બરાબર અંગ રાયનું, તો એ પુરૂં નવ થાય.
રાણીયે આપ્યું પુત્રે આપ્યું, તોએ ઉચું જાય;
રાય કહે મારૂં મસ્ત આપું, તાહારે પુરૂ થાય.
એમ કહીને ખડગ કંઠે, મુકયું છે રાજંન;
ચતુર્ભુજ થઇ દરશણ આપ્યુ, માગમાગ હું પ્રસંન.
તે માટે વિષ્ણુ એહેવા શુક કહે, ધંન શ્રીગોપાળ;
હવે કહું કથા શિવજીતણી, તે સાંભળો ભૂપાળ.
એક દૈત શકુનીનો પુત્ર તેહેનું, વકાસુર કહિયે નામ;
તપ કરવાને જાય એહેવે, મળ્યા નારદ સ્યામ.
તેજપુંજ પ્રકાશ દેખી, નમ્યો મુનીને પાય;
ત્રણ દેવમાં કહો વેહેલો, પ્રસંન થાય કહો તેહ.
હતો મનમાં સંકલ્પ વિકલ્પ, ભલે મળ્યા મુનીજંન;
સાંભળો ઋષિજી વધા, વેહેલા શિવ થાવ પ્રસંન.
શંકર ભોળા આપશે, જે માગશો તે વસ્ત;
પાછું ફરી તે જુએ નહીં, એહેને આપશું કોણ ગત.
સંકટમાં પોતે પડે છે, વર આપીને જુઓ વાત;
એ સંક્ષેપે કરી કહું તમને, સાંભળો દૈતરાજ.
રાવણને વેહેલા પ્રસન થયા, તેને આપ્યો વર એ જોખ;
પ્રાક્રમ બળ કો તોલ ન આવે, જીત્યું તેણે ત્રૈલોક
કૈલાસ સરખું ગડગડાવ્યું, કરે શિવસું દંદ;
લંકામાં લઇ જાઊં એહેને, એહેવો તે મદઅંધ.
બાણાસુરને પ્રસન થયા, શિવે આપ્યા સહસ્રજ હાથ;
વઢવા કો સમરથ નહીં, આવ્યા જુદ્ધને શિવસાધ.
શિવ કહે મેં વર આપ્યો, એતો આવ્યો મુજશું દુષ્ટ;
સમજાવી કહ્યું દૈતને, મુજ સરખો મળશે પુષ્ટ.

ભક્તવત્સલ તેહેના નગરમાં, કરે શિવ રક્ષાય;
તે માટે જઇ આરાધો, વળી કહું સુણો દૈતરાય.
વિદ્દુત માળીને પ્રસંન થયા, તેણે માગ્યું વરદાન;
સૂરજના જેહેવું તેજ આપો, હું ફરૂં બેસી વિમાન
માંગ્યું તે શિવે આપ્યું તે પછે, ફરે રવિસંદેશ;
સૂર્યનો રથ જાય તેહની, પુઠળ તેજ વિશેષ,
રવિયે મનમાં વિચારયું, થયો કાળનો હવે લોપ;
પોતાને તેજે વિદ્દુતમાળીને, બાળી કીધો ફોક.
શિવે જાણ્યું ભક્ત માહારો, દગ્ધ કરયો છે આજ;
ત્રિશુળ લઇ તનક્ષણ ઉઠી, હણું રવિને ક્ષણમાંજ.
સૂરજે મનમાં જાણ્યું શિવજી, કોપ્યા મુજપર આંહે;
મેં હાવે ઉગરવું નથી, શરણ જાવું તાંહે
તે માટે રાજધાનીમાં જઇ, છુપાયા પાતાળ;
શિવે જાણ્યું રવિ શરણ આવ્યા, પ્રસંન થયા તતકાળ
અદ્યાપિ સૂરજકુંડ કાશીમાં, લોલાર્ક કહિયે નામ;
એહેવા એ શિવ ભોળા નારદે, કહ્યું દૈતને આમ.
મનના મનોરથ પોહોંચશે, એમ કહી ગયા મુનિજંન
વકાસુર જઇ તપ કરે છે, બદ્રિકાશ્રમ ધન.
ઉંચે ચરણે ઉર્ધ વદને, કરે ધુમરપાન;
એકમને શિવ આરાધ્યા તેણે, ધરયું હૃદયા દ્રઢધ્યાન;
તોહે શિવ તેહેને પ્રસન નહીં, તવ હોમ્યું શરિરનુ મા
સાત દિવસ થયા હોમ કરતાં, પછે થયા છે નિરાશ
શીષ કમળ હોમવા માંડયું, વિચારયું શિવે મંન;
હત્ય દોષ એ લાગે મુજને, શિવ થયા પ્રસંન.
અગ્નિકુંડથી પ્રકટયા પોતે, નીસરયા તતખેવ;
માગ માગ તું શું માગે છે, એમ વદ્યા મહાદેવ.
શા માટે એહેવું કરોછો, શિવ સમજાવે ભલી રીત;

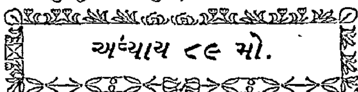
વિષ ખાયે કો ઝંપાવે, તેહેને મનાવે તે ઇશ.
એમ કહી ભુજ ફેરવ્યો, થયું શરીર દૈતનું દિવ્ય;
સ્તુતી કરીને નમ્યો ચરણે, માગું તમ કને શિવ.
જેહેનાં મસ્તકપર હાથ મુકું, તે બળીને થાય રાખ;
શિવ કહે એણે એ શું માગ્યું, કહિયે એ ખળ જાત.
સર્પને પય પાય તો એ, કરે આવી ડંશ;
તેમ એહેને વર આપું, રખે કરે મુજનું ધ્વંસ.
શિવજી મન દુખવાયા, પણ શું કરે ભોળાનાથ;
માગ્યો તે વર આપી શિવજી, જાય છે કૈલાસ
કેમ જણાયે પારખું, પાસે દિસે નહીં બીજું કોય;
શિવ મસ્તક જો હાથ મુકું, લેઉં એહેની સ્રી જોય.
એમ કહિને પૂઠળ દોડયો, મુકવા ખળ હાથ;
ત્રણ ભોવનમાં ફરયા શીવજી, આવ્યા જાંહાંછે નાથ.
કોઇથી દૈત નવ્યો નહીં, એ જાણ્યું પ્રભુએ મંન;
શીવ કહે તે પેહેલાં જઇને, નીવારયું એ વીધ્ન.
લાજસે મુજ દેખીને શીવ, ધરૂં બટુકનું રૂપ;
મૃગચર્મ કમંડળ કરમાં, બ્રહ્મચારી થયા ભૂપ.
પોતે સનમુખ ગયા તેહેની, કોઈ ન જાણે મર્મ;
માહાપુરૂષ તેજવંત દેખી, ભાવ ઊપનો મંન.
પાશે આવી દૈત્યે પ્રભુને, કરયો છે નમસ્કાર;
ભગવાન કહે ઉતાવળા કાંહાં, જાઓછો કોણ ઠાર.
શ્વાસોશ્વાસ માતો નથી, ક્ષણ ઊભા રહી ખાઓ શ્વાસ;
આવડો શ્રમ કરોછો શું, જીવની નહીં આશ.
પ્રાણ વાહાલા સર્વને, એહેને આપીએ રૂડું સુખ;
અકળાયા ઘણું દોડતા, મુજ કહો શું છે દુખ.
દૈત કહે શીવે વર આપ્યો, જોઉં પરીક્ષા મુકી હાથ;
ખરૂં ખોટું જાણવા પુઠળ, દોડું છઉં સ્વામીનાથ.

ભગવાન કહે ધંન ધંન એ તું, શકુનીનો છે તંન
શીવને કહે તું ભલો લાગે, તે ભંગી ભાઈ જુઓ મંન
દૈત કહે તે મહેશ્વર છે, નમે સહુ તેહેને કાજ;
તે શું સમરથ છે નહીં, વર આપવા મહારાજ.
બટુક કહે તમો સત રહોછો, સાંભળો દૈતરાય;
દક્ષનો એહેને શ્રાપ થયો છે, ગયો જસ મહીમાય.
પીશાચ થઇને ફરે સંગે, ભૂત પ્રેત એ મિત્ર;
દીગંબર ગળે રૂંઢમાળા, સર્પ ભૂષણ એ રીત.
વાઘાંબર ડાક ડમરૂ કરમાં, ત્રીશુળ અંગ ભભુત;
દેવ એહેને સંગે નહી, તું તેહેને કહે લાગો ધૂર્ત.
શિવજી મસ્તક હાથ મુકી, નૃત્ય કરતા તે રાય;
મંત્ર તુને કાંઇ કહયોછે એમ, હાથ મુકે શું થાય.
એ જોગીનો વિશ્વાસ શો, તું જો વિચારી મંન;
તેમાટે ઘેર જાઓ પાછા, માનો એહ વચંન.
નહિંતર પરીક્ષા જુઓ પોતાનાં, મસ્તકપર મુકી હાથ;
ખરૂં ખોટું કંકણ કરમાં, દરપણનું શું કાજ.
વિષ્ણુ માયાયે હર્યું ચિત્તને, વિશ્વાસ આવ્યો મંન;
એણે માહારા પિતાનું નામ લીધું, કહિયે એ શુરબ્રહ્મ.
દીસેછે વય નાહાધડી, બુધ ઘણી વચન રસાળ;
ઇચ્છા પ્રભુની કરવું એહેને, કોણ રાખણહાર.
આનંદ મનમાં હવો- નાચ્યો, મસ્તક મુકી હાથ;
કર મુકતાં તે દૈતકાયા, બળીને થઇ રાખ.
દૈત મોહોટો પહાડ સરખો, ક્ષણ ના લાગીવાર;
દેવના દુંદુભી વાગાં, વરત્યો જેજેકાર.
એહેવે શિવજી આવી ઉભાં, તેહેને કેહેછે ભગવાન;
શું જોઇ એહેવા દૈતને, વર આપ્યો કેમ કલ્યાણ.
આપીને સંકટમાં પડો, વિચારી કરવું કામ;

શિવ કહે આણ લગી તાણ્યું મેં, આપ્યો વર એ શ્યામ.
વરમાગે તેહને આપવો મેં, ના કેમ કરી થાય.
સંભાળનારા તમોછો તો, અમને શી ચિંતાય;
સ્તુતિ કરી શિવ ગયા સ્વર્ગે, વિષ્ણુ ગયા છે ઠામ.
વકાસુર બળી ભસ્મ થયો માટે, ભસ્માસુર પડયું નામ.
વર આપવાને ભોળાશંકર, વિષ્ણુ લે સંભાળ;
ત્રણે મુરતી એકછે, શુક કહે સુણ ભૂપાળ.
તમે કહ્યું શિવ આપે લક્ષ્મી, વેહેલા એ વરદાન;
શ્રીવિષ્ણુ તો ઉતાવળા, નહીં આપે એ કહ્યું જ્ઞાન.
ભાવે કરી ભણે સાંભળે એ, અધ્યાય અતિપાવંન;
કષ્ટતી તેહને રાખે શ્રીહરિ, શુણો શ્રોતાજંન.

વલણ.

શ્રોતાજન કહ્યું જ્ઞાન એ, જુઓ એહેવા વૈકુંઠરાયરે;
ધનદાસના સુતસુત કહે સુંદર, અઠયાસીમો અધ્યાયરે.

અધ્યાય ૮૯ મો.

(કડવું ૨૦૨મું—રાગ રામગ્રી.)

શુકજી કહે શી રીતે ભણું, લીલા હરિની છે અતિઘણું;
થાકાં સરસ્વતી થાકા વેદ, પાર ન પામે પ્રભુનો છેક.
સંક્ષેપે કરી કહું રાજંન, સાંભળજો થીર થઇને મંન.

ઢાળ.

થીર થઇ તમે સાંભળો, કહું કથા હરિની રમ્ય;
નિમિષારણ્ય સરસ્વતી તીરે, બેઠા છે ઋષિજંન.

સહસ્ત્ર વરસનો નેમ તાહાં, કળી કરે નહીં પ્રવેશ;
પરિક્ષત રાજાના રાજમાં, ચાલે નહીં લવલેશ.
તે માટે એ જ્ઞાન જગ્નજ, કરે છે ભલો દાવ;
મંત્રે કરીને મૃત્યુ-તેડયા, તે આવ્યા છે ધરી કાય.
ઋષિ કહે તમો ભાગ લીયો, જગ્નમો એ જોય;
અમને વ્યાધિ પીડે નહીં, સહસ્ત્ર વરસ ન મરે કોય.
તે માટે અમ પાંસે બેસો, મૃત્યુ કહે સુણો બ્રહ્મ;
કેમ બેસું તમપાસે કરવું, કામ સ્વર્ગસદન.
સુતપુરાણીયે કથા આરંભ, માંડયો છે રાજન;
ઋષિ કહે હાવે કથામાંથી, ઉઠવું નહીં જંમ.
તે માટે સહસ્ત્ર વરસ સુધી, રહયા છે મૃત્યુ તાંહે;
જેહેનો ભે તે પાસે બેઠા, હરખ્યા રૂખી મનમાંહે.
માંહેમાંહે ઋષિ વદે ત્રણમાં, કોહોનું ધારયે ધ્યાન;
કોઇ કહે શિવ બ્રહ્માનું, કો કહે વિષ્ણુનું આમ.
ત્રણે ગુણમાં મોહોટો કોણ, એમ કુલાહલ બહુ થાય;
ઋષિ કેહે જુઓ પરીક્ષા, પછે સાંભળીયે કથાય.
સરવે મળીને કહ્યું ભૃગુને, કેમ ટળે સંદેહ;
ત્રણે ગુણમાં કીંહાયે ગુણ કરી, પામીયે પદ એહ.
ભૃગુ કહે ધીર ધરો, હું જોઈ આવું તાંહાંલગી બ્રહ્મ;
આજ્ઞા લઇને જઇ પોહોતા, પેહેલા બ્રહ્મસદંન.
ચાર મુખ ચાર સભા અજની, જોજન શત પ્રમાણ;
પંચાસ કોડ ગાંધર્વ ઉભા, અપછરા નૃત્ય ગાન.
એહેવામાં ભૃગુ આવ્યા મળવા, પિતા છે જેને ઠામ;
બ્રહ્માયે દીઠા આવતા, જેષ્ટપુત્ર દીજે માન.
એટલે આવી બેઠા બ્રહ્માને, કીધો નહીં નમસ્કાર;
અજ કહે માહારા પુત્ર થઇને મુજને, નમ્યા નહીં નિરધાર.
હું થકી શું એજ મોહોટો, બોલ્યા નહીં જુઓ બોધ;

એમ કહી ભૃગુટી ફેરવી, નેત્રજવાળા ઉપન્યો ક્રોધ.
જળ છાંટીને શ્રાપે એહેવે, સાવિત્રીયે વારયા તેહ;
મનમાંહે બ્રહ્માયે જાણ્યું, આવ્યા પરીક્ષાને મુજ એહ.
ક્રોધ સમાવીને રહ્યા અબોલા[1], બોલ્યા નહીં ફરી વાત;
પિતાયે નમસ્કાર કરીને, ઉઠયા ભૃગુ ધરી વાટ.
રજોગુણ જોઇ વળ્યા તાંહાંથી, આવ્યા ઋષિ કૈલાસ;
પંચવદન ભાળ ચંદ્ર ઝળકે, બેઠા શ્રીઅવીનાશ.
કુબેર એ પરધાન પાસે, પારવતી અરધાંગ;
જક્ષ કિંનર ભુત પ્રેતજ, સભામાં નૃત્ય રંગ.
એહેવે ભૃગુ ઋષિ જઇ પોહોતા, દીઠા નયણે એમ;
ઉઠીને શિવ જાય સાહામાં, મળવાને અતિ પ્રેમ.
ભૃગુયે મનમાં જાણ્યું શિવને, ગળેછે રૂંઢમાળ;
સર્પ હાર મંગળ દેખી, મળ્યા નહી અજબાળ.
આવી ઋષિ બેઠા ન કરી, વાત નહીં પ્રણામ;
શિવ કહે અમો મળવા ઉઠયા, મળ્યા નહીં ફેકું કામ.
એમ કહી ત્રિશૂળ તેપર, નાખવા ચઢયો ક્રોધ;
પારવતીયે વારયા તાહારે, સમજ્યા શિવ મનમધ્ય.
મુજ પરીક્ષાને આવ્યા ઋષિજી, વૃથા મેં કરી રીસ;
ક્રોધ મનમાં સમાવીને, બેઠા છે તવ ઇશ.
ભૃગુયે ઉઠી પ્રણામ કીધો, ક્ષમા કરો અન્યાય;
તમોગુણ જોઇ વળ્યા તાંહાંથી, ગયા જાંહાં મહારાજ.
વૈકુંઠ શોભા શી કહું, થઇ રહ્યો છે ઝાતકાર;
હેમ માણમય ખચિત મંદિર, આવ્યા હરિને દ્વાર.
પીતાંબર ઓઢી પોઢયા છે, લક્ષ્મી તળાંસે પાય;
કો સેવામાં જળઝારી લેઇને; કો ઉભી છે વીંજણ વાય.
ભ્રગુ કહે એને ક્રોધ કેમ ચઢે, વિચારસું તવ તાંહે;

૧ 'અમોલા' બા૦ પ્રત.

એમ તો ક્રોધ ચઢે નહીં, મારી લાત હૃદયામાંહે.
તતક્ષણ શ્રી હરી જાગી ઉઠયા, નમ્યા ઋષિને પાય;
વાગું હોશે તમને માહારૂં, હૃદે કઠણ છે આય.
ચરણ તમારાં કોમળ સ્વામી, મેં મારયા હેત અનેક;
તેણે કરી હૃદે કઠણ થયું છે, તમો જુઓ વિચારી વીવેક.
એમ કહીને ચરણ સેવન, કરે છે પ્રાણજીવન;
ક્ષણ એક બેસી વીશ્રાંત લો, તમને શ્રમ થયો મુનિજન.
અર્ઘપાત પૂજા કરી, લેઈ ચર્ણામૃત ધરયું શીશ;
વળી મંદીરમાંહે છાંટયા, વદ્યા શ્રીજગદીશ.
તમારાં ચર્ણ તીર્થને એ, પવિત્ર કરે કહું ગુજ;
પાતકી આવી નાહાય ગંગામાં, સાધ નાહાય થાય સુદ્ધ.
માહારે વિષે દિગપાલ દેવ સહુ, થયા એહ પવિત્ર;
ઋષી કેહે ધન ધન મહાપ્રભુ, જુઓ ઉલટી રીત.
મેતો કીધો પ્રહાર શ્રીહરિ, કરો માહારૂં સ્તવંન;
નેત્રથી આંસુધાર ગદગદ, કંઠે કેહે છે વચંન.
ધન્ય શ્રીભગવાન તમવિન, કોણ પાળે લાડ;
સત્વગુણને જોઇ તાંહાંથી, વળ્યા ભૃગુ તતકાળ.
ઋષેશ્વરને કહ્યું આવી, ત્રણે સરખા દેવ;
તેહેમાં સત્વગુણ તે શ્રેષ્ટ જાણો, એહેમાં નહીં સંદેહ.
જે વીતી તે માંડી કહી, બ્રહ્મા શિવની વાત;
શ્રીવીષ્ણુના ગુણ કહ્યા તાહારે, ઋષી થયા રળીયાત.
રજોગુણે કરી મનુષ દેહને, પામે તે અશ્વમેવ;
તમો ગુણે કરી દૈત ભાવ ને, સત્વગુણે કરી વિપ્રદેવ.
તે માટે સત્વગુણે કરીને, ધરે પ્રભુનું ધ્યાન;
સાંભળી બ્રહ્મ સભા હરખી, ધંન શ્રીભગવાન.
ભૃગુ લાંછન ભૂષણ પ્રભુએ, ધરયાં હૃદયા રમ્ય;
ભકતનાં જુઓ લાડ પાળ્યાં, એહેનાં મધુસુદંન.

સુતપુરાણી સૌનક આગળ, કહી કથા અતીસાર;
સત્વગુણે કરી અંતે પદવી, પામે તે નિરધાર.
વેદાંત સાસ્ત્ર પુરાણ વકતા, ઋષી કહે સુત ધંન;
વ્યાસ પ્રસાદે કથા અમૃત, પ્રવાહ વહે સુખ રમ્ય.
ઋષી સર્વે વખાણે ધન ધન, એ પરક્ષિત રાય;
જેહેની સભામા કથા હરિની, થાય પ્રભુ ચર્ચાય.
વિખાણે શુક પરિક્ષતને, એહેવો ઋષીનો ભાવ;
હરિકથાપર પ્રેમ વિપ્રને, શ્રવણ કરે ભલો દાવ
શ્રવણ ભકિતયે અતે ઋષિજી, ગયા બેસી વેમાન;
શુકદેવ કહે સુણ રાયજી, વળી કહું કથા ભગવાન.
દ્વારકામા બ્રાહ્મણનો પુત્ર, જન્મતાં પામ્યો નાશ;
રૂદન કરતા આવ્યા સભામાં, બેઠાં જાંહા અવિનાશ.
ઉગ્રસેન બળભદ્ર જાદવ, પ્રદ્યુમન એ મહાવીર;
દેખતાં વિપ્ર સન્મુખ આવી, કહ્યુ છે એ રીત.
શત વરસનું આંચુસવિધિયે, લખ્યું છે એહ પ્રમાણ;
તે કેમ મિથ્યા થાય જુઓ, વીચારીને શ્યામ.
વિષયી લોભી દ્વેષી રાજા, પ્રજા પીડણ જેહ;
પરદુખને જાણે નહીં, એહેવા દુષ્ટ કહિયે તેહ.
પ્રભાતે ઉઠી કર્મ કરયા વિના, જાયે મૃગયાવંન;
એમ ન જાણે હિંસા કરૂં તે, ભોગવવું લેઇ જન્મ.
આખર એ દુખદાઇક ભુંડાં, કર્મ કરી પડે ફંદ;
આપણો જીવ તેહેવો સર્વનો, એમ જાણે નહીં મતિમંદ.
રાજા પાપે પ્રજા દળીદ્રી, પીડા પામે કષ્ટ;
પુત્રનો વિજોગ થાયે, તેમ થયું જુઓ દષ્ટ.
પછે સમજાવીને મોકલ્યા, વિપ્રને એહ પ્રમાણ;
એ રીત એહેના આઠ બાળક, નાશ પામ્યાં જાણ.
નવમી વેળા સભા મધ્યે, બેઠા પારથ આપો આપ;

તે દેખતાં વીપ્રે બાળક આણી, નાખ્યું કરે છે વીલાપ.
નવ બાળક માહારાં મુઆં છે, તમો સાંભળો નહીં રાવ;
અર્જુન કેહે વિપ્રને, એ શું છે મુજ કહો વાત.
વિપ્ર કેહે તાહારી આગળ શું કહું, તુંથી શું જ થાય;
વાસુદેવ સંકર્ષણ પ્રદ્યુમન, અનિરૂધ સરખા રાય.
એણે આણી આપ્યો નહીં મુજને, તું શુ ભાંજીશ દુઃખ;
બાળબુદ્ધિ એ શું બોલોછો, સભામાં જુઓ મુખ
પારથ કહે વાસુદેવ નહીં, હું સંકર્ષણ નહીં નામ;
હું ધનંજય ધનુષધારી, કહો તે કરૂ કામ.
વિપ્ર કહે નવ બાળક પાપે, મુઆ છે એ જોય;
સભા મધ્યે કહું દુઃખ પણ, સાંભળે નહીં કોય;
પારથ કહે હાવે પ્રસવ થાયે તવ, કરજો મુજને જાણ;
તાંહાંલગી હું રહીશ બાળક, લઇજાય તે કેણ ઠામ.
વિપ્ર કહે વાસુદેવ આગળ, બોલો સમજી નરેશ;
અરજુન કહે એ ક્ષત્રી નોહે, કહિયે નટના વેશ.
એશું આણી આપશે, એહમાં પુરૂષારથ છે શું ય;
એ બ્રાહ્મણનાં કર્મ કરે બેઠા, આણી આપીશ હું ય
ગા બ્રાહ્મણની વાહારે ધાયે, તે કહિયે રાજન;
તમો રૂદન કરો એ સાંભળે, એ ક્ષત્રીનો નહિ ધર્મ.
વિપ્ર કહે કર્તુમકર્તા, સમરથ શ્રી ભગવાન;
તેણે નહીં માહારો પુત્ર રાખ્યો, તું કેમ રાખીશ જાણ,
અર્જુન કેહે જાંહાં હોય તાંહાંથી, લવુ સહી રાખે કોણ;
નલાવું તો અગ્નિમાંહે, બળી મરૂં એ પોણ.
સભામધ્યે એમ કહ્યું તાહારે, બોલ્યા નહીં ભગવાન;
અર્જુનનું એ વચન માની, વિપ્ર ગયા ફરી ઠામ.
લોકો કહે આજ રડતો વિપ્ર નહીં, જાયછે ઘેર મુન્ય;
વિપ્ર કહે મુને પારથે કહ્યું છે, આણી આપુ તુજ તંન

એક સંવત્સર રહ્યા પારથ, પ્રસવનો આવ્યો દિન;
વિપ્ર તેડી ગયા મંદીર, બેસો આંહાં સ્વામીન.
તે સમે શરપંજર બાંધી, ગયા અરજુન વીર;
પવનનો પ્રવેશ ન થાયે, ધનુરવિદ્યા ધીર.
પ્રસવતાં તતક્ષણ બાળકે, કરયું તવ રોદંન;
જોયું તો દીસે નહીં, વિપ્ર કહે કાંહા ગયો તંન.
પૃથવી ગળી ગઈ શું થયું, પુત્ર ગયો તે કોણ વાટ;
સભામાં આવી કહયુ, જાહાં બેઠા છે પારથ જાત.
ધીક ધીક તાહારાં પ્રાક્રમ બળને, વૃથા કરી તેં પોણ;
એમ ન જાણ્યુ ભગવાન બેઠા, સભામાં કોણ કોણ.
સંકરષણ પ્રધુમન સરખા, તે આગળ તું શુંય;
તે ઉફરાં બોલિયો એમ કહયું, આણી આપું હુંય.
એ નપુંસકને કહે લાગો, હું પણ મુરખ માંહે;
એમતો પુત્રનું મુખ દેખતો, આતો સમુળો ગયો કાંહે.
ગાંડીવ ધનુષ ગાઢું થઈ ગયું, એમ વદ્યા વિપ્ર પ્રસન;
અર્જુન મનમાં લાજિયા, વિપ્ર બોલ્યા એ શું વચંન.
સભા સહુકો દેખતાં, મારૂં કીધું છે અપમાન;
અરે બ્રાહ્મણ ધીરજ ધર, આણી આપું થા સાવધાન
શંકરનું સમરણ કરી, ગયા દક્ષણદિશા અરજુંન;
જોગાભ્યાસે જઈ પોહોંતા, જમનગર રાજંન.
છયાસી સહસ્ર જોજન જમપુરી, તાંહાં ગયા એકક્ષણમાંહે;
શાસ્ર વકતા ઋષી સંગે, બેઠા છે ધર્મ તાંહે.
પંચાસ જોજન સભા જમની, પચીસ એ ચિત્રગુપ્ત;
દેખીને ઊઠી માન દીધાં, કેમ આવ્યા ભુપત
પારથ કહે વિપ્રના સુત, આવ્યા દશ રાજંન;
તેહેને અમો લેવા આવ્યા આંહાં, તે આપો અમને જંમ.
જે મરે તે આવે અહિંયા, પ્રથમ લેખું થાય;

પછે જેહેવાં કર્મ તેહેવાં, ઠામ આપો રાય.
જમ કહે તમો સત કહોપણ, આવ્યા નહીં આ ઠામ;
વિદા થઇને પૂર્વ દિશાએ, ગયા ઇંદ્રને ગામ.
નંદનવૃક્ષ વાટિકા, અતિ કહિયે રમણીક ધન્ય;
બેસવાના ઠામ જળસ્થળ, શોભા મણિમય રમ્ય.
તેત્રીસક્રોડ દેવ સભામાં, વિરાજે શક્ર નામ;
તાળ ઝાંઝ મૃદંગ વાગે, અપછરા નૃત્ય ગાંન.
તે સમે આવી ઊભા પારથ, દીધાં બહુપેર માન;
મળી કરી સમાચાર લેઇને, આવ્યા પૂરવ ઇશાંન.
રૂદ્રપુરી જોઇ વળ્યા, તાંહાંથી આવ્યા ઉત્તર દિશાય;
અલકાપૂર કુબેરને, જઇ પુછયું પારથરાય.
અહિયાં તો નથિ આવ્યા સ્વામી, વદ્યા જક્ષ એમ વાણ;
ધનના ધણી કુબેર જુઓ, કહિયે શિવપરધાન.
જોઇને પછે ગયા આગળ, પશ્ચિમ દિશા અરજુન;
વરૂણ કેહે આજ કૃપા કરી કેમ, આવ્યા આંહાં ધંનધંન.
પારથ કેહે અહિયાં વિપ્રનાં તન, આવ્યા હોય લેવા કાજ;
વરૂણને કહી ઉઠયા તાંહાંથી, ચિંતા થઇતવ રાજ.
નવ નવ જોજન કોટી અંતરે, વસે દશે દીગપાળ;
દશેદિશા સ્વર્ગ લોક જોયા, કયાં હું ન લાધીબાળ.
જોતાં જોતાં એમ જાય પારથ, ધનુષ ગાંડીવ હાથ;
તળ વિતળ સુતળ રસાતળ, ખોળ્યા સપ્તપાતાળ.
સ્વર્ગ મૃત્યુ નાગ લોક જોયા, નાહાંના મોટા ઠામ;
બ્રાહ્મણના પુત્ર જડયા નહીં, હવે સહી મેં તજવા પ્રાણ;
જળ સ્થળ સઘળે જોઇ પાછા, આવ્યા દ્વારિકા ગામ.
લજયાશ્રમિત થયા હવે, શું કેહેશું વિપ્રને ધામ.
સભામાં કાને સાંભળ્યો મેં, વિપ્રનો સંતાપ.
ક્ષત્રી થઇ દુખ ભાંજયું નહીં, એ લાગું મુજને પાપ.
ગૌબ્રાહ્મણની વાહારે ન ચડે, ક્ષત્રી ન કહિયે તેહ;

તે માટે દેહ તજું તાહારે, છુટું પાતક એહ.
કાષ્ટ મંગાવી ચિતા રચી છે, અગ્નિ કરચો પ્રવેશ.
અંતરજામિયે જાણ્યું એહવે, તજે પ્રાણ નરેશ.
તતક્ષણ આવી એમ કહ્યું, એ શું કરે અરજુન;
એકાએક શું જોઇ સભામાં, કરી પોણ રાજન.
એમ ન જાણ્યું એ ઇશ્વર આધીન, આપણે કહે શું થાય.
અર્જુન કહે અપમાન થયુ, હવે જીવ્યાનું શું કાજ.
શ્રી કૃષ્ણ કહે તમ કીરત વધશે, લાવશો જહારે બાળ;
ધનધન કેહેશે જગતમાં, ગાશે જસ ભૂપાળ.
તે માટે ધીર ધરો ક્ષણ એક, કાં બળો રાજન;
ચાલો તમને દેખાડું હું, વિપ્રના દશ તંન.
વૈકુંઠનો રથ અશ્વ જોડી, મંગાવ્યો તતકાળ;
અર્જુનને બેસાડી સીધે, ચાલ્યા દીનદયાળ.
સપ્તસાગર દ્વીપ પર્વત, મરજાદા રૂપી જેહ;
બાર સમુદ્ર લખ જોજન બોલે, દ્વીગુણ રસનો તેહ.
ક્ષીરસાગર દધિમધ મીઠો, એક એકથી બમણો એમ;
તેટલા લોક વસે મધ્યે, મુકી ગયા પરીબ્રહ્મ.
આગળ કંચન ભોમ કહિયે, પછે લોકાલોક;
પંચાશ ક્રોડ પૃથવીને ફરતાં, પ્રથમ દુર્ગ એ મોખ.
દશ સહસ્ર જોજન ગીરિ તાંહાં ઊંચો, તાહાંલગી સૂરજનો ગમ;
પછે તિમિર રથ સુઝે નહીં, રહ્યો અટકી એમ.
આગળ લોકાલોક દીસે, મારગ નહિં ઊચાટ;
ચક્રનું સમરણ કરયું તે, આવી કરેછે વાટ.
લોકાલોક ભેદી ચક્ર ચાલ્યું, સહસ્ર રવિનું તેજ;
આગળ ચક્ર ને પાછળ રથ, એહવે આવ્યો એહનો છેક.
શ્રીરામણાણે તેમ ચક્ર ફરે નહીં, ચાલે તેજ વિશેશ,
તે તેજે કરી તિમિર નેત્રે, આવ્યાં પાર્થનરેશ.

શ્રીકૃષ્ણ કહે સાવધાન થાઓ, નેત્ર ચોળી અરજુન;
જુએ તો જળબિંબમધ્યે, દીઠું મંદિર રમ્ય.
સહસ્ર ખંભનું કહિયે મણિમય, તાંહાં ગયા કેશવરામ;
જુએ તો શેષશાઈ બેઠા, અષ્ટભુજા ભગવાન.
શ્વેત રૂપે શેષ જેહેની, ફણા કહિયે સહસ્ર;
ઉપર મણી ઝાતકાર શોભા, લીલાંબર અંગે વસ્ર.
એહેવા સંકરષણ તેપર, વિરાજે દેવમોરાર;
મુગટ મસ્તક ધરયાં કાને, કુંડળ મકરાકાર.
શંખ ચક્ર ગદા આયુધ આઠે, દેહ ધરી ઉભા પાસ;
ભક્તિ મુક્તિ સિદ્ધિ આગળ, કરેછે કામકાજ.
પીતાંબર ઘન દામની, એહેવા શોભે શ્રી ઘનશ્યામ;
કોટી રવિનું તેજ રથથી, ઉતરયા શ્રીભગવાન.
શ્રીકૃષ્ણ દેખી હસ્યા મંદમંદ, અષ્ટભુજા ભગવાન;
અરજુનને દેખાડવા, આંહાં આવ્યા પુરણાનંદ.
નર નારાયણ બેહુયે આવી, કરયો છે નમસ્કાર;
શ્રીકૃષ્ણ એ પરિબ્રહ્મ જાણી, દીધા આદર સાર.
કૃપા કરીને આવ્યા અમને, દરશણ દેવા શ્યામ;
કૃતારથ અમને કરયા કહો, અમ સરખું સ્વામિ કામ.
શ્રીકૃષ્ણ કહે દશ બાળક વિપ્રના, આવ્યા છઉં લેવા આંહે;
અષ્ટભુજ ભગવાન કહે, મેં આણ્યા જુઓ ઘરમાંહે.
નરનારાયણ અવતરયા, એ પૃથ્વીપર જાણ્યું મંન;
દરશણની મુને ઇચ્છા એ મસે, મળ્યા શ્રીપરિબ્રહ્મ.
ભોમી ભાંર ઉતારી ને, પરવારયા હવે શ્યામ;
વળી કાંઇ કામ રહ્યું હોય તે, શીઘ્રે કરી આવો ધામ.
દેખાડવાને ધર્મ મારગ, ધરી છે આ દેહ;
એ માર્ગ જોઇ પ્રજા ચાલે તો, પામે પદવી તેહ
હવે સ્વામી શીઘ્ર વેહેલા, આવો પ્રાણજીવંન;

સાંભળી પ્રસન્ન થયા, પછે વધા શ્રી પરિક્ષત.
થોડા દિવસમાં આવું છૌં, લેઈ બાળક ચાલ્યા શ્યામ;
એક મુહૂર્તમાં આવી પોહોતા, દ્વારિકાપુર ગામ
બ્રાહ્મણના પુત્ર દશ આણી આપ્યાં, વાગાં જીત નીશાણ;
વિપ્રે આશિર્વાદ દીધો, હજો તમને કલ્યાણ
નગ્ર સહુકો એમ કેહે, ધન ધન શ્રીગોવિંદ;
જાદવે પણ ઓળખ્યા, એ કહિયે પૂરણાનંદ.
અર્જુન તવ જાણ્યુ મનમાં, એ જોગેશ્વર ભગવાન;
મેં જાણ્યુ માહારા સખા મિત્રજ, કરાવ્યાં બહુ કામ.
સારથી થઈ રથ હાંકયા, ભકતવત્સલ ઈશ;
હું સેવક એ સ્વામી કહિયે, જુઓ ભિભા શીશ.
મહિમા પ્રભુનો કો લેહે નહીં, એ સર્વે જાણ્યું મંન;
વિદા થઈને ચાલ્યા અરજુન, હસ્તના પુરમાં જાણ.
કંઇ જગ્ન પુન્ય પ્રભુયે કરયા, વળી કરાવ્યા ધર્મસાર;
અધાથી એ કીરત જગમાં, ગાયે જસ નરનાર.

વલણ.

ગાયે જસ અવિનાશનો, શુક કહે સાંભળ રાયરે;
ધનદાસના સુત સુત રહે સુંદર, નેવ્યાસીમો અધ્યાયરે.

અધ્યાય ૯૦ મો.

(કડવું ૨૦૩—રાગ રામગ્રી)

વધા પરિક્ષત શુક પ્રત્યે વાણી, સંપે ઉપનો એક સુને સ્વામી;
શ્રીકૃષ્ણ કહિયે પુરૂષપુરાણ, ચાઉભુવનના કોણ ભગવાન.
શુકદેવ કેહે સુણો હંસ, એ વાસુદેવના કહિયે અંશ;

વાસુદેવ સંકર્ષણ પ્રદ્યુમન, અનિરૂધ ચાહારે એકજ બ્રહ્મ.
તે માટે અનિરૂધ મૂર્તમાન, અષ્ટભુજાના એક ભગવાન;

(ઢાળ ચોપાઇ)

ભગવાન એ અષ્ટભુજાના, શ્રી વિષ્ણુ અંશ રાજન;
નરનારાયણ એક કહિયે, તમે એ જાણો મંન.
અરજુનને દેખાડવા, શ્રીકૃષ્ણ લેઇ ગયા તાંહે;
એ જાણે માહારા સગા મિત્રજ, ભાવ ટળે મનમાંહે.
વળી દ્વારકાના લોક જાદવ, જાણે એ કૃષ્ણ રામ;
હરિકૃપાયે ઓળખ્યા, એ કહિયે શ્રીભગવાન.
એ જોગેશ્વર પરબ્રહ્મ કહિયે, એ વિના નહીં કોય;
આનંદ ઓચ્છવ ગીત મંગળ, સદા જે તાંહાં હોય
સુખી લોક ધનાઢય સહુકો, રોગ નહીં પ્રજાવાન:
તેજવંત નરનાર દીસે, કહિયે રૂપનિધાન.
દેવાંગના જાણે સ્વર્ગથી, શું આવી છે આ ઠાર;
એહેવી સ્ત્રી સહુ દિસે નગરમો, થઇ રહ્યો ઝાનકાર.
ધજા પતાકા તોરણ કેસર, ચંદનના છંટકાવ;
અગર ધુપ સુગંધ મગમગ, રત્નદીપક ભાવ.
છજાં ઝરૂખા રાવટી, મોહોટા સપ્તભોમી અવાસ;
હેમકળશ ઝગમગી રહ્યા, મધ્યે મોહોટા ચોક અવાસ.
ઐરાવત ચાલે ડોલતાં, મદ ઝરે મારગ માંહે;
તેણે કરદમ અશ્વખુરે, ઊડે ખેહુ તે તાંહે.
રથ ચાલે અશ્વ ધમ ધમ, ગળે ઘુઘરમાળ;
એ રીતે રાજમારગ નગ્રમાંહે, આનંદ અતિ ભૂપાળ.
વાટિકા વૃક્ષ અતિ સુંદર, દ્રાક્ષ દાડમ બોર;
આંબા જાંબુ રાયણ કદળી, વિવિધ પેરનાં જોર.
માલતી ચંપક મોગરો, ગુલાબ તુળસીવંન;
વાવ સરોવર કૂપ જળના, ઠામે રમણિક રમ્ય.
ગ્રીષ્મ ઋતુ જાણી જળક્રીડાને, ચાલ્યા પુરૂષપુરાણ;

સોળ સહસ્ત્ર સાથે સ્ત્રી સહુ છે, વાજતે નીશાણ.
તેટલા ઘર ઘરથી રૂપ, ધરયાં સુંદરશ્યામ;
સર્વનાં મન રાખે પોતે, એક શ્રીભગવાન.
ભરયાં સરોવર કમળ ફુલ્યાં, સુગંધ મગમગ સાર;
નાહાવાને સહુ પેઠા જળમાં, છાંટે માંહોમા જળ નાર.
સર્વ સ્ત્રી મળી દક્ષણભુજા ભણી, છાંટે છે આવી પાસ;
તાહારે શ્રીહરિ વામ ભુજા ભણી, છાંટેછે અવિનાશ
જળ ક્રીડાની રીત કરેછે, ઉડાડે બહુ નીર;
સર્વને પુરા પડે પોતે, એક શ્રીજદુવીર
જેમ હસ્તણીના ટોળામાં, ગજ શોભે તેમ શ્રીરંગ;
હવે ઘણું થયું હરિ એમ કહે, પછે નીસરયાં રસરંગ.
ભીના વસ્ત્ર મુકી નવાં પેહેરયાં, વિવિધપેરનાં અંગ;
જાચક જનની ભીડ બહુ જસ, ગાયે નાના છંદ.
તેહેને વસ્ત્ર તે ભીના સર્વે, આપ્યાં છે બહુ મૂલ;
રૂખમણી આદે સુખાસનપર, બેઠાં મોતીની ઝૂલ.
શ્રીકૃષ્ણ રથપર બેઠા આગળ, વાજે બહુ નીસાણ;
પાછળથી નરવાહન સ્ત્રી સહુ, આવ્યાં પોતાને ઠામ
એ રીતે ઘેર આવીને પ્રભુ, ગયા રાજસભાય;
દેખીને સહુ સભા ઉઠી, રીઝ્યા જાદવરાય.
ઈંદ્રે મોકલી સભા પેહેલી, બેસવા શ્રીહરિ કાજ;
જમનું ત્યાંહાં ચાલે નહીં, સદા આનંદ નીરખે રાજ.
પાંડવને મયે આપી તેહેવી, સભા રમણીક રમ્ય;
જળને ઠામે સ્થળની ભ્રાંતી, સ્થળને ઠામે જળ ત્યંમ.
એહેવી સભા ભગવાનની, જાણે પ્રગટ્યા રવિ ઉદ્યોત;
હેમ મણિમય જડિત રચના, શોભા ઝગમગજ્યોત.
એ સભામાં જાદવ સરવે, ઉગ્રસેન રાજાન;
રાયને પ્રણામ કરીને, બેઠા સનમુખ ભ્રહ્મ.

ઉગ્રસેન મહારાજ કહીએ, પોતે પ્રભુ પરધાન;
તાલ ઝાંઝ મૃદંગ વાજે, અપસરા નૃત્ય ગાન.
એ રીતે નિત આનંદ ઓછવ, સદા માંગલ્ય હોય;
સભા વિસરજન થઇ તવ, હરિ આવ્યા ઘેર જોય.
સોળ સહસ્રમાં રૂખમણીનું, મંદીર પરમનિધાન;
સુનીમાં મધ્ય નયક શોભે, તેમ ઝગઝગ ધામ.
રથથી ઉતરી શ્રી કૃષ્ણ પોતે, આવ્યા મંદીર જાંહે;
રૂખમણી સહસ્ર દાસી સંગે, ઉભા સેવામાંહે.
આસન મણિમય જડાવ તે પર, બેઠા દેવમોરાર;
શીતળ જળ મુખવાસ બીડી, આપે રૂખમણી નાર
નિદ્રા આવી તે સમે, હરિ પોઢયા છે સુખાસન;
સમુદ્રફેણ એવિ સેજ કહિયે, શોભા રમણિક રમ્ય.
લક્ષ્મી પોતે પગ તળાસે, ખોળામાં લઇ એમ;
શ્રીકૃષ્ણ ચરણનો વિરહ ક્ષણએક, સેહેવાયે નહીં અતિ પ્રેમ.
સોળ સહસ્ર એ રીતે પ્રભુની, સેવા કરે ઘણો ભાવ;
કો પાન બીડી જળ લઇ, કો ઉભી વીંજણ વાય.
પ્રેમે કરી તનમય થઇ, સહુ વીસરી દેહ ભાન;
ટીટોડીને કહે થોડું બોલ, સુતા જાગશે ભગવાન.
પળમાત્ર બોલતી રેહે નહીં તું, સ્વામી વિરહે કાજ;
અમને શ્રીકૃષ્ણવિના ક્ષણ એક, જાયે તે જુગ થાય.
ચકલીને કેહે રાત્રે આવડો, શોક કરે કહાં રાન;
સ્વાનીના વિજોગ માટે, અમને થાય તેમ મંન
સમુદ્રને કહે રાત ને દિન, કાં કરે ઘુઘવાટ;
રત્ન તમારાં હરયાં તે દુખે, નિદ્રા નહીં તમકાજ.
જેમ અમારાં મન હરયાં, અમને નિદ્રા નહીં દિન રાત
તેમ શું તમને થયું, એહેવું દિસે છે તીર્થરાજ
મંદ્રાચળથી સુગંધ વાયું, આવે તેહેને કેહે એમ;

જુએ તો ખોળામાં શયન કરે છે, કહ્યું નહીં કાંઇ ભાન.
જાંહાં જુએ તાંહાં શ્રીકૃષ્ણ વ્યાપીક, દેખે સઘળે ઠામ;
હું તું ભાવ રહ્યો નહીં, તંદરૂપ જાવું સ્વધામ.
રૂખમણી આદે એક એકને, દશ પુત્ર એક કન્યાય;
એ લક્ષ ને સહસ્ર એકસટ, એંસી પુત્ર એ થાય.
એહેવા ગૃહસ્થાશ્રમ પ્રભુના, આનંદ સઘળી રીધ,
ત્રૈલોકનો વૈભવ ઘરમાં, અષ્ટ સિધ નવ નીધ
એહેવામાં કાંઇ પુણ્ય પ્રભુયે, કરયાં આત સુખદાય;
વાવરતાં ખુટે નહીં, શુક કહે સાંભળ રાય.
નીત પ્રત્યે ગૌદાન આપે, વિપ્રને પ્રભુ જેહ;
બીજા દાનનું લેખું નહીં, શું તમને ગૃહસ્થાશ્રમ;
ધર્મમારગ થાપવા, આસકત નહીં પ્રભુમન.
શ્રીકૃષ્ણના પુત્ર પ્રૌત્ર તેહેના, કહિયે અસખ્યાત;
પરિવાર પ્રભુનો ગણ્યો ન જાયે, બીજાંની શી વાત.
જાદવનાં અષ્ટકુળ ભોજક, અધક મધુ એહેવા નામ;
એકનાં દશ રાત સહસ્રજ, લક્ષ કોટી પ્રમાણ.
છપન ક્રોડ જાદવ તેહેના, પુત્ર પ્રૌત્ર અપાર;
અયુત વર્ષ એહેની કથા, તોહે ન આવે પાર.
ત્રણ કોટી અઢારસેં ગુરૂ, ભણાવે નીશાળ;
બાળકનું લેખું નહીં, એહેવા જદુવંશ ભૂપાળ.
રૂખમણીના પુત્ર પ્રદ્યુમન, અનિરૂધના વજનાભ;
એહેના સુત પ્રતિબાહુ આગળ, ચાલ્યો વંશ એ લાભ.
પૃથ્વી ભાર સહુ ઉતરયો, મન વિચારયું ભગવાન;
જાદવકુળ એ રહ્યું તેહેનું, પરભારયું કરૂ કામ.
માહારા ભુજના અંશ એહેને, બીજો હણે એહેવો કોણ;
માહારાને હું કેમ હણું, વિપ્ર શ્રાપે મરે પોણ.
એહેવો વિચાર કરીને શ્રીકૃષ્ણ, પરવારયા સાવધાન;
જાદવનો હવે કાળ આવ્યો, સોંડયા શ્રીભગવાન

અમને શું હિપમાન કરે છે, કામ દુર્જેથી જેમ.
કટાક્ષદૃષ્ટી જોયું હરિયે, વાગાં અમને બાણ;
શરીરે ઘા પડયા એહેવામાં, વાયુ દુખ દે કાંય.
અમે તમારૂં શું વણસાડયું જે, વેર કરો અમસાથ;
એહેવું તમને ઘટે નહીં, એ જુઓ વિચારી વાત.
મેઘને કહે તમારે નામે, નામ પડયું મેઘશ્યામ;
તમારી ઉપમાં આવી પ્રભુને, જુઓ ભાગ્યનિધાન.
મંદમંદ વરસે ઝીણી બુંદે, શું કારણ કેહેવાય;
અમને જેમ શ્રીકૃષ્ણ વિરહે, નેત્ર જળ તેમ થાય.
ચંદ્રને કહે ક્ષય રોગી તમે, થીર થઇ રહ્યા કેમ;
જેમ અમારા મન કૃષ્ણ પાખે, ચાલે નહીં આગળ તેમ.
ગોવર્ધન ગિરિને કહ્યું, ઊંચો શૃંગ કરો શું કામ;
હરિ મળવા ઇચ્છા થઇ, જેમ અમે ઇચ્છું તેમ આમ.
અમો મોઠી શોધું ઔષધી, આપો જીવનમૂળ;
ઉપકાર વૃક્ષ ફુલ ફળ નહીં કો, આવે તમ સમતૂલ.
તમો તો પ્રીત કરો હરિસું, કેમ મેળાપક થાય;
આખર એ દુખદાયક એહેને, વિરહે તજવી કાય.
કોકિલાને કહે મધુરે, સ્વરે કરી કરો ગાન;
મુવું હોય તે જીવતું થાયે, કરે અમૃતપાન.
તેમ તમે હરિગુણ ગાયા અમને, આવ્યા ઘટમાં પ્રાણ;
હંસને કહે વૈકુંઠથી દુત, આવ્યાં આંહાં કેમ જાણ.
સમાચાર લાવ્યા રમાપતિના, તે કહો અમને કાજ;
દુરથી તમે આવ્યા માટે, થાકા હશો પંખીરાજ.
જળપીયો વળી ક્ષુધા હોય તો, પય પીયો એ પ્રમાણુ;
કુશળ છે ભગવાન એ કહો, હજો તમને કલ્યાણ.
એમ સ્ત્રી સર્વ થઇ તનમય, લાગું હરિસું ધ્યાન;
હરિ પાસ છે દેખે નહીં, તેની દૃષ્ટિ હૃદયામાંહે.
હરિકૃપાયે જ્ઞાન થયું છે, સુણો શ્રોતા કાન;

જુએ તો ખોળામાં શયન કરે છે, કહ્યું નહીં કાંઈ ભાન.
જાંહાં જુએ તાંહાં શ્રીકૃષ્ણ વ્યાપીક, દેખે સઘળે ઠામ;
હું તું ભાવ રહ્યો નહીં, તદરૂપ જાવું સ્વધામ.
રૂખમણી આદે એક એકને, દશ પુત્ર એક કન્યાય;
એ લક્ષ ને સહસ્ત્ર એકસઠ, એંસી પુત્ર એ થાય.
એહેવા ગૃહસ્થાશ્રમ પ્રભુના, આનંદ સઘળી રીધ,
ત્રૈલોકનો વૈભવ ઘરમાં, અષ્ટ સિધ નવ નીધ
એહેવામાં કાંઈ પુણ્ય પ્રભુયે, કરયાં આત સુખદાય;
વાવરતાં ખુટે નહીં, શુક કહે સાંભળ-રાય.
નીત પ્રત્યે ગૌદાન આપે, વિપ્રને પ્રભુ જેહ;
બીજા દાનનું લેખું નહીં, શું તમને ગૃહસ્થાશ્રમ:
ધર્મમારગ થાપવા, આસકત નહીં પ્રભુમન.
શ્રીકૃષ્ણના પુત્ર પૌત્ર તેહેના, કહિયે અસખ્યાત;
પરિવાર પ્રભુનો ગણ્યો ન જાયે, બીજાંની શી વાત.
જાદવનાં અષ્ટકુળ ભોજક, અધક મધુ એહેવા નામ;
એકનાં દશ રાત સહસ્ત્રજ, લક્ષ કોટી પ્રમાણ.
છપન ક્રોડ જાદવ તેહેના, પુત્ર પૌત્ર અપાર;
અયુત વર્ષ એહેની કથા, તોહે ન આવે પાર.
ત્રણ કોટી અઠારસેં ગુરૂ, ભણાવે નીશાળ;
બાળકનું લેખું નહીં, એહેવા જદુવંશ ભૂપાળ.
રૂખમણીના પુત્ર પ્રદ્યુમન, અનિરૂધના વજનાભ;
એહેના સુત પ્રતિબાહુ આગળ, ચાલ્યો વંશ એ લાભ.
પૃથ્વી ભાર સહુ ઉતરયો, મન વિચારયું ભગવાન;
જાદવકુળ એ રહ્યું તેહેનું, પરભારયું કરૂં કામ.
માહારા ભુજના અંશ એહેને, બીજો હણે એહેવો કોણ;
માહારાને હું કેમ હણું, વિપ્ર શ્રાપે મરે પોણ.
એહેવો વિચાર કરીને શ્રીકૃષ્ણ, પરવારયા સાવધાન;
જાદવનો હવે કાળ આવ્યો, સોંડયા શ્રીભગવાન

હવે એકાદશસ્કંધની કથા, એહેમાં કહું છૌં હરિજંન
શ્રીકૃષ્ણ જન્મ સ્વધાત પૂરણ, ચરિત્ર થાય અતિ રમ્ય.
ઓધવ હરિના ભકત તેહેણે, જાણ્યો એ અભિપ્રાય;
એકાંત શ્રીહરિ બેઠા છે, તાંહાં આવી નમ્યા પાય.
એક વિનંતી છે એ સ્વામી, એમ જાણ્યું જશો વૈકુંઠ;
કાળ આવ્યો લોકનો, શું થાશે ગરૂડારૂઢ.
અંતરજામીયે જાણ્યું એ ભલું, પુછે જનને કાજ;
ઓધવને કહે કથા અમૃત, મુકું છૌં આ ઠાર.
પુરાણમાં એ અધિક ભાગવત, કહિએ માહારૂં તેજ;
શ્રવણ કીર્તન ધ્યાનથી જન, પામશે પદ એજ.
એહેમાં જ્ઞાન વૈરાગ ભક્તિ, ભકિતયે હોય મોક્ષ;
માહારો ભકત મુજને દેખશે, હું વ્યાપી રહ્યો ત્રૈલોક.
જળસ્થળ સઘળે જાણે મુજને, હું વિના નહિં કોય'
ઉદ્ધવ તુજને કહું જ્ઞાન તે, કેહેજે ભકતને જોય.
તે માટે તમો રહો જનને, કેહેવા એ ઉપદેશ;
અંતે મુજને પામશો, એહેમાં નહીં સંદેહ.
ઓધવ કહે તમ વિના સ્વામી, એક ક્ષણ જુગ જાર
હું તમારી સાથે આવીશ, નહીંતર તજું આ કાય.
જ્ઞાન ગદ પ્રભુયે કહ્યાં, તાહારે સમજ્યા વૈષ્ણવજંન;
પણ ચિંતા મનમાં ઉપની, હરિ વિના કેમ ઠરે મંન
હવે મુજને દર્શણ દુર્લભ, ફરીને મળવું કાંહાયે;
કેમ સહીશ વિજોગ પ્રભુનો, શોક કરે મનમાંહે.
થઈ આજ્ઞા ભગવાનની તો, શું કરે હરિજંન;
રાજ કાજ કરશે સહુ, શ્રીકૃષ્ણ ચરણે મંન.
દુર્વાસા આદે ઋષી મળવા, આવ્યા કહી શુભ વાત;
મળી પ્રભુને આવી ઉતરયા, વાટિકા રમ્ય રાત.
તાંહાં પીંડતારક કુંડ પાંડવે, સારયું છે જાણી તીર્થ;
તરયા છે પીંડ લોટના, માટે નામ પડયું એ પ્રસિદ્ધ

એ ઠામે ઋષી બેઠા છે તેહેમાં, દુર્વાસા મહંત;
જાદવના બહુ કુંવર રમતા, આવ્યા તાંહાં ગુણવંત.
રમતા રમતા હેલાંમાંહે, કરયું ઋષિનું હાસ;
સાંબકુમારને સ્રીનો વેશ ધરાવી, લાવ્યા મુનિને પાસ.
ચીરં પેહેરાવી કટિ આગળ, કીધું મોહોટું પેટ;
હોનાર છે તેને કોણ વારે, આવી લાગુ નેટ.
બાળક કેહે આ સ્રી કેહેતાં, લજ્યા પામે મંન;
અમો તમને પુછું છૌ, એ શું જણશે મુનિજંન.
ઋષિયે મનમાં જાણ્યુ એણે, કીધી કપટની વાત;
નામ જનાર્દન વિના શ્રાપ્યા, ઋાષયે તાંહાં તાત્કાળ.
દુર્વાસા તવ વદા બાળક, સાંભળો સાવધાન;
એ જણશે મુસળું, જાદવ માત્ર કરશે ઘાણ.
સાંભળી ઘણું લજ્જા પામ્યા, શી કરવી હવે પેર;
વિપ્રશ્રાપ ફરે નહીં, આપણો વાંક શું કેહેશુ ઘેર.
નિસ્તેજ થઇને બાળક તાંહાંથી, ગયા મુકી અહમેવ;
વસ્ત્ર છોડતાં પડયું નીસરી, મુસળું તતખેવ.
સમાચાર આવી પોહોતો પ્રભુને, બોલ્યા નહીં ધરયું મુન્ય;
ભાવી પદારથ લખ્યું એહેને, રાખે એહેવું કોણ.
જુઓ બાળકે કરી છલણા, તેણે થયો છે વિપ્રનો શ્રાપ;
તે કેમ મિથ્યા થાય જાદવ, માંહોમાંહે કરે વાત.
સભામાં આણી મુકયું જાદવે, કરયું છે લોહ ચૂર;
સમુદ્રમાં સહુ ઘસી નાખ્યું, તેમાંની શેષ પણ દૂર.
નગરમાં ઉતપાત વાયસ, લાગા છે હવે કેમ;
સભામાંહે સહુ જાદવને, પછે કહે શ્રીહરિ એમ.
ચાલો પ્રભાસે જઇયે જાતરા, તાંહાં છુટિયે બ્રહ્મશ્રાપ;
વચન પ્રભુનાં માનીને, તવ શીઘ્રે થયો સહુ સાથ.
શ્રીકૃષ્ણ બળભદ્ર જાદવ સર્વે, ગયા છે પ્રભાસ;

પેહેલે દિવસે સ્નાન તર્પણ, કીધાં તીર્થ અપવાસ.
બીજે દીવસે શ્રાદ્ધ સારીયાં, આપ્યાં બહુ વિધિ દાન;
ભોજન કરાવ્યાં વિપ્રને પોતે, પરવારયા કરી કામ.
આપ આપણે સહુ ઠામ બેઠા, આનંદ ઓચ્છવ ગાન;
તે સમે છટ વારૂણી આવી, સ્વર્ગથી ઠામ ઠામ.
શ્રીકૃષ્ણ વિના સહુ જાદવે, એ પીધી છે ચઢી જોર:
માંહિમાહે મર્મ વાયક ઉઠયાં, જુદ્ધ થાયે ઘોર.
પ્રદ્યુમન કૃતવર્મા બેહુ, સાત્યકીને ગદભાન;
ખડગ ચામર સાંગ કરમાં, ધનુષ ને વળી બાણ.
હથિયાર ભાગાં ગડદા કોહોણી, હઠે નહીં એ પોણ;
મરજાદા મુકીને વઢેછે, નહીં જાણતા એ કોણ.
બળભદ્ર વારે માને નહીં, એમ ગઇ જાદવ બુદ્ધ;
સાગર સંગમ સરસ્વતી, તાંહાં થાય છે બહુ જુદ્ધ.
એમ ન જાણે આ પિતા છે, પુત્ર બંધુ ભ્રાત;
લોહ ચુર ઉડયાં ભાલપત્રે, કરે સઘળો માર.
તેણે કરી એક મુહુર્તમાં સહુ, પડયા જાદવ ભોમ;
છપન કોડ એ નાશ પામ્યા, રહ્યા શેષ હરિ સોમ.
વાંસે વાંસ ઘસાય તાહારે, અગ્નિયે થાય ભસ્મ;
તેમ ઇચ્છા પ્રભુની કરવું, પોતે જુએ બેઠા બ્રહ્મ.
બળભદ્ર કહે શ્રીકૃષ્ણને, મુને આજ્ઞા શ્રીગોપાળ;
જોગાભ્યાંસે દેહ દહી, મળીયા શેષ પાતાળ.
શ્રીકૃષ્ણ તાંહાથી પીપળ છાંયે, બેઠા જઈ ક્ષણમાત્ર;
તે સમે મૈત્રેય ઓધવ, આવી નમીયા પાય.
નેત્રથી આંસુધાર ચાલી, સ્તુતી કરી કહે વાણ;
અમને સ્વામી સંગે તેડો, કેમ રેહેશે પ્રાણ.
વચન ભકતનાં સાંભળી, પછે વદ્યા શ્રીજદુરાય;
મૈત્રેયને કહે વીદુર સુજને, મળ્યા નહીં સમે આય.

તે માટે તમને જ્ઞાન કહ્યું એ, કેહેજો વિદુરને કાજ;
જાઓ અંતે મુજને પામશો, મળી થયા ઋષી વીદાય.
ઓધવને કહ્યું જાઓ અહીંથી, તમો બદ્રીકાશ્રમ;
તાંહાં જઇ ઉપદેશ જ્ઞાને, પામશો પદ બ્રહ્મ.
આજ્ઞા મસ્તક ધરી તાંહાંથી, ગયા ઓધવ વંન;
ફરી ફરી મુખ જુએ પ્રભુનું, વહે જળ લોચંન.
ઊરૂ ઉપર ચર્ણ મુકી, બેઠા છે વિશ્વનાથ;
લોહચૂર કરતાં શેષ તેહેની, ભાલ પારધી હાથ.
પદ્મ દેખી બાણ માર્યું, પારધીયે હરિચર્ણ.
જાણ્યું જે મૃગનયણ ચળકે, લાગું અશર્ણાશર્ણ.
આવી જોયું ભગવાન દીઠા, કરી મનમાં શોચ;
શ્રીકૃષ્ણ કહે માહારી ઇચ્છાયે થયું, શાને કરે છે શોચ.
પારધી કહે હણ્યો મુજને, કર્યો મેં અન્યાય;
શ્રીકૃષ્ણ કહે પૂર્વે વેર વાળી, આપ્યું તુજને આજ.
એહેને મોક્ષ આપી હીરણ્યા તીરે, આવ્યા સુંદર શ્યામ;
એહેવે સારથી રથ તુળસી માર્ગે, આવી કરયો પ્રણામ.
વિનય કરીને વદ્યા વાણી, આગન્યા મમ દેવ;
શ્રીકૃષ્ણ કહે આંહાં રથ મુકી, જા દ્વારિકા તતખેવ.
સમાચાર જઈ કહો તાતને, થયું આ રીત કેહે ઇશ;
પછી મુજને પામશો, તેહેને વિદાય આપી જગદીશ.
કોટી કોટી વેમાન દેવનાં, આવ્યા દરશણ કાજ;
સ્તુતિ કરીને કહે સ્વામી, ઊતારયો ભૂભાર.
સુનું છે વૈકુંઠ શીઘ્ર, જાવું તાંહાં મહારાજ;
ચતુર્ભુજ થઇ દર્શણ હરીયે; આપ્યાં દેવને કાજ.
તેજના બહુ પુંજ વિષ્ણુ, રૂપે થયા ભગવાન;
રથે બેસી સ્વદેહે ગયા છે, બાજતે નીશાણ.
રવિ શશિ તારા ઋતુમંડળ, શોભા રમણીક રમ્ય;

જન લોક તપ સત લોક મુકી, ગયા શ્રીપરિબ્રહ્મ.
દારૂકે જઇ કહ્યું તાતને, થઈ છે જે રીત;
મુહૂર્ત માત્રમાં જાદવ માંહોમાંહે, વઢીમુઆ વિપરીત
જોગઅભ્યાસે દેહ તજીને, ગયા હળધર ઠામ;
સ્વદેહ ચતુર્ભુજ થઇને, ગયા હરિ નિજધામ.
મુને કેહેવા મોકલ્યો, આહા રહેશો મા તમો કોય;
સાત દિવસ પછી સમુદ્ર આવી, લોપશે નગ્રજ સોય
ઉગ્રસેન વસુદેવ દેવકીયે, સાભળતાં તજ્યા પ્રાણ;
રૂકમણી આદે સોળ સહસ દેહ, તજી ગયાં નિજધામ.
પારથ કહે મુને વંચી હરિ ગયા, કહી નહિં કાંઇ વાત;
એમ કહીને રૂદન માંડ્યું, પાળશે કોણ લાઠ.
એહેવું કહ્યું મુન્ય ધર્યું તવ ઘણું, શોક કરે મનમાંહે;
હવે પ્રભુજને દર્શણ દુર્લભ, ફરી મળવું કયાંહે.
નગ્ર તજીને લોક તાંહાંથી, જઇ રહ્યા શંખોદ્ધાર;
વજ્રનાભ ધનંજય મળી, ક્રિયા કરી નીરધાર.
પડો પુરમાં ફેરવ્યો, વરતી જુધિષ્ઠિરની આણ;
શ્રીકૃષ્ણનો જશ ગાય નિર્મળ, પ્રજા સહુ તેણે ઠામ.
રાજ સોંપી ચાલ્યા તાંહાંથી, વજ્રનાભ અર્જુન;
ગોપી મળવા આવ્યાં સંગે, ગયા ઇંદ્રપ્રસ્થાન.
મારગમાં ગોવાળ લુંટે, ચાલે નહીં પ્રાક્રમ;
અદ્યાપી તે ઠામ નીપજે, ગોપીચંદન રમ્ય.
તેજ અરજુન જુએ ઉભા, તેજ ગાંડીવબાણ;
તેજ ગયું પ્રભુવિના લાગે, સઘળે સુનું રાણ.
શુકદેવ કહે સુણો રાયજી, કહું વિદુર ઓધવ સંવાદ;
એક ક્ષોહેણી સેન્યસું આવ્યા, વિષ્ટિ કરવા દયાળ.
દુર્યોધનને કહ્યું સભામાં, આપો તમે અર્ધરાજ;
નહીંતર એ પાંચ ગામ આપો, સરે પાંડવકાજ.
ભીષ્મપિતામહ ધૃતરાષ્ટર, સાંભળે છે કાન;

વચન પ્રભુનું માન્યું નહીં, ગયા રીસાવી ભગવાન.
વિદુરે સમજાવી કહ્યું, ન માન્યું એ હોનાર;
શયને ચઢયો ક્રોધ કાકાને, કાહાડી મુકયા બાહાર.
તીરથ કરતાં ઓધવને, આવી મળ્યા મધુવન[1] સાર;
પુછયું કૌરવ પાંડવ કુશળ છે, એ કેહો મુજને સમાચાર.
એક સંવત્સર થયો તાંહાંની, જાણી નહીં મેં વાત;
ઓધવ કહે સાધને પીડે, તેહેને શુભ કેમ થાય.
જુઓ વિષ્ટિ કરવા ગયા શ્રીહરિ, માન્યું નહીં એણે મૂઢ;
અંહકાર અભિમાની તે પર, રૂઠયા ગરૂડારૂઢ.
તમે કહ્યું તમને કાઢી મુકયા, નગરથી એણે બાહાર;
તે માટે તેને શું કુશળ કહું, કેહેતાં જીભ ખંચાય.
જુઓ રાવણે કુદ્રષ્ઠ રાખી, વિભીષણપર સાર;
તમપર દુરજોધનને રાખી, થયું કુળ સહુ નાશ.
એહેવા એ મદઅંધ તે નહીં, જાણે એહ રીત જન;
કૌરવ પાંડવ જુદ્ધ થયું, પડયું અઢાર શ્રોહેણી સૈન્ય.
ધૃતરાષ્ટ્ર ગાંધારી પાંડવ, રહ્યા છે થયો કેહેર;
સાંભળી ઘણું રૂદન કીધું, અંધની શી પેર.
શ્રીકૃષ્ણના સમાચાર કહો મુને, કુશળ છે સહુ પરિવાર;
ઓધવ કેહે હરિ કુશળ તેહેનું, પુછવું શું વિચાર.
જુઓ પુતના પ્રાણ લેવા આવી, તેહેને આપી મોક્ષ;
શરીર તેહેનું દાહ કરયું, છુટી સુગંધ મગમગ જોક્ષ.
એહેવા શ્રીહરિ જાદવકુળમાં, પ્રગટી રવિ થયો અસ્ત;
સાંભળી બેહુએ રૂદન કીધું, વિદુર ઓધવ સંત..
ઓધવ કહે હરિયે સંભારયા, મળ્યા નહીં સમે આમ;
મૈત્રેય ઋષિને જ્ઞાન કહ્યું, એ કેહેજો વિદુરને કાજ.
તે માટે તમે કેહેશે એ પછે, ગયા વિદુર તેણે ઠામ;

[1] 'પ્રાગમુઝાર' યુ૦ પ્ર૦

જન લોક તપ સત લોક મુકી, ગયા શ્રીપરિબ્રહ્મ.
દારૂકે જઇ કહ્યું તાતને, થઈ છે જે રીત;
મુહૂર્ત માત્રમાં જાદવ માંહોમાંહે, વઢીમુઆ વિપરીત.
જોગાભ્યાસે દેહ તજીને, ગયા હળધર ઠામ;
સ્વદેહ ચતુર્ભુજ થઇને, ગયા હરિ નિજધામ.
મુને કેહેવા મોકલ્યો, આંહા રહેશો મા તમો કોય;
સાત દિવસ પછી સમુદ્ર આવી, લોપશે નગ્રજ સોય
ઉગ્રસેન વસુદેવ દેવકીયે, સાંભળતાં તજ્યા પ્રાણ;
રૂકમણી આદે સોળ સહસ્ર દેહ, તજી ગયાં નિજધામ.
પારથ કહે મુને વચી હરિ ગયા, કહી નહિં કાંઇ વાત;
એમ કહીને રૂદન માંડયુ, પાળશે કોણુ લાડ.
એહેવું કહ્યું મુન્ય ધરયું તવ ઘણું, શોક કરે મનમાંહે;
હવે મુજને દર્શણ દુર્લભ, ફરી મળવું કયાંહે.
નગ્ર તજીને લોક તાંહાંથી, જઇ રહ્યા શંખોદ્ધાર;
વજ્રનાભ ધનંજય મળી, ક્રિયા કરી નીરધાર.
પડો પુરમાં ફેરવ્યો, વરતી જુધિષ્ઠિરની આણ;
શ્રીકૃષ્ણનો જશ ગાય નિર્મળ, પ્રજા સહુ તેણે ઠામ.
રાજ સોંપી ચાલ્યા તાંહાંથી, વજ્રનાભ અર્જુન;
ગોપી મળવા આવ્યાં સંગે, ગયા ઇંદ્રપ્રસ્થાન.
મારગમાં ગોવાળ લુટે, ચાલે નહીં પ્રાક્રમ;
અદ્યાપી તે ઠામ નીપજે, ગોપીચંદન રમ્ય.
તેજ અરજુન જુએ ઉભા, તેજ ગાંડીવબાણ;
તેજ ગયું પ્રભુવિના લાગે, સઘળે સુનું શણ.
શુકદેવ કહે સુણો રાયજી, કહું વિદુર ઓધવ સંવાદ;
એક ક્ષોહેણી સેન્યસું આવ્યા, વિષ્ટિ કરવા દયાળ
દુરજોધનને કહ્યું સભામાં, આપો તમે અર્ધરાજ;
નહીંતર એ પાંચ ગામ આપો, સરે પાંડવકાજ.
ભીષ્મપિતામહ ધૃતરાષ્ટ્ર, સાંભળે છે કાન;

નભુજાએ લોચન ફરકે, નગ્રમાં ઉતપાત;
મને કહે કુશળ નહીં હવે, એહવે આવ્યા અર્જુનભ્રાત,
ચાર પુછયા જાદવરાયના, કુશળ પ્રદ્યુમન રામ;
કુમાર ને ગદ ભાનુ, અનિરૂધ એ સાવધાન.
ષ્ણુનો પરિવાર સરવે, કુશળ છે બોલ્યા સૂખ;
એ તાંહાં કલપાંત થયો, નિસ્તેજ દીસે મૂખ.
ગદગદ નેત્ર જળ, પછે વદ્યા મુખથી વાણુ;
વત્સલ ગયે મેં તમ, મળવા રાખ્યા પ્રાણ.
ને પ્રતાપે પૃથ્વી જીતી, રાજ કરો છો રાય;
રત દિસતી નથી, મેં વિજોગ કેમ સેહેવાય.
વિના ભોજનને અટકી, બેસતા વિશ્વનાથ;
આવે તાહારે ભોજન, સૈન કરવુ સાથ.
એ જગ્નમાંહે, કરયાં ઘરનાં કામ;

હરદ્વારમાં મત્રેય મળી તેણે, કહ્યુ તત્વજ્ઞાન.
એ આદ અત ને મધ્ય વ્યાપી, રહ્યા પુર્ણાનંદ;
વિદુર મત્રેય સવાદ છે ઘણો, જાણજો એ સત.
ઓધવ બદ્રિકેદાર દેહ તજી, ગયા તેજ નિજધામ;
વિદુર હસ્તિનાપુર આવી, મળ્યા પાડવ ગામ
ધૃતરાષ્ટ્ર ગાધારીને જઈ, મળ્યા કરયુ રૂદંન;
સમજાવી કહ્યુ ભાઇને, હવે કરવુ કાંઇ સાધન.
એ ભીમે તાહારા પુત્ર હણ્યા, તેહેને હાથે જમે કેમ;
પ્રતિબોધ કરી લઇ ગયા છે, એહ બદ્રિકાશ્રમ
જોગ અભ્યાસે દેહ તજી ગયા, દંપતી નિજ ધામ;
પ્રભાસે જઇ વિદુરે દેહ મુકી, પામ્યા ઉત્તમ ઠામ
પ્રાતઃકાળ આવ્યા સેવા કરવા, જુધિષ્ટિર રાજન;
દીઠા નહીં માતતાત રાજ્ય, દીલગીર થયા દુખમંન.

વામભુજાએ લોચન ફરકે, નગ્રમાં ઉતપાત;
ભીમને કહે કુશળ નહીં હવે, એહેવે આવ્યા અર્જુનભ્રાત,
સમાચાર પુછયા જાદવરાયના, કુશળ પ્રદ્યુમન રામ;
સાંબકુમાર ને ગદ ભાનુ, અનિરૂધ એ સાવધાન.
શ્રીકૃષ્ણનો પરિવાર સરવે, કુશળ છે બોલ્યા સૂખ;
જાણીએ તાંહાં કલપાંત થયો, નિસ્તેજ દીસે મૂખ.
કંઠ ગદગદ નેત્ર જળ, પછે વદ્યા મુખથી વાણ;
ભકતવત્સલ ગયે મેં તમ, મળવા રાખ્યા પ્રાણ.
જેહેને પ્રતાપે પૃથ્વી જીતી, રાજ કરો છો રાય;
તે મુરત દિસતી નથી, મેં વિજોગ કેમ સેહેવાય.
મુજ વિના ભોજનને અટકી, બેસતા વિશ્વનાથ;
અર્જુન આવે તાહારે ભોજન, સેન કરતુ સાધ.
રાજસુ એ જગનમાંહે, કરયાં ઘરનાં કામ;
પત્રાવળ જુઠી વિપ્રની, લઇ નાખતા શ્રીભગવાન.
મચ્છ વેધી દ્રૌપદી લાવ્યા; સભામાં પુરયાં ચીર;
લાખાગૃહથી બળતા રાખ્યા, દુર્વાસા વન વીર.
સદાશિવને જીત્યા જુધમાં, દહ્યું ખાંડવ વંન;
ઇંદ્રાસન જઇ અર્ધા આસને, બેસતા રાજંન.
ગૌધેન વાળી ગયા કૌરવ, સાંભળ્યું એ કાન;
ઉત્તરકુંવર લઇ સંગે, રથ ખેડયો તેણે ઠામ.
ભીષ્મ દ્રોણ કરણ શલ સરખા, મહારથી મહા ધીટ;
મોહાસ્ત્ર કરી મોહ પમાડયા, લાવ્યા, ગૌ થઇ જીત.
જુદ્ધ કરી તેહેને જીતી આવ્યા, પડયું જગમાં નામ;
ગૌ વાળે તેહ અર્જુન, પ્રતાપ શ્રીભગવાન.
કૌરવ રૂપી સૈન્યાસાગર, તરયા છૌ સ્વામીનાથ:
બે ભુજે માહારી રક્ષા કરતા, બે જુદ્ધ સૈન્ય સાથ.
રક્ષા કરીને રાખના પ્રજાપર, પુરયા એમ મનોરથ;

હરદ્વારમાં મૈત્રેય મળી તેણે, કહ્યું તત્વજ્ઞાન.
એ આદ અંત ને મધ્ય વ્યાપી, રહ્યા પુર્ણાનંદ;
વિદુર મત્રેય સવાદ છે ઘણો, જાણજો એ સત.
ઓધવ બદ્રિકેદાર દેહ તજી, ગયા તેજ નિજધામ;
વિદુર હસ્તિનાપુર આવી, મળ્યા પાંડવ ગામ.
ધૃતરાષ્ટર ગાંધારીને જઈ, મળ્યા કરયું રૂદંન;
સમજાવી કહ્યું ભાઇને, હવે કરવું કાંઇ સાધંન.
એ ભીમે તાહારા પુત્ર હણ્યા, તેહેને હાથે જસે કેમ;
પ્રતિબોધ કરી લઇ ગયા છે, એહ બદ્રિકાશ્રમ.
જોગ અભ્યાસે દેહ તજી ગયા, દંપતી નિજ ધામ;
પ્રભાસે જઇ વિદુરે દેહ મુકી, પામ્યાં ઉત્તમ ઠામ.
પ્રાતઃકાળ આવ્યા સેવા કરવા, જુધિષ્ટિર રાજંન;
દીઠાં નહીં માતતાત સંજય, કીહાં ગયા દુખમંન.
નેત્રભરી કહે મુને વંચી, ગયા પુણ્ય શ્રી લોક;
સાંભળી એહેવો શોક કરતાં, આવ્યા નારદ મોક્ષ.
પરમપદને પામ્યા તેહેનો, શાને કરોછો શોક;
તે ગયા કાળે તમને જાવું, રેહેશે નહીં જુઓ કોઈ લોક.
સરામાં આવી રાત્રે વાસો, રહે વટાઉ લોક;
પ્રભાતે ઉઠી જાયે દશે દશાયે, જેમ હટવાડે લોક.
કોહોના માતતાત બંધું સ્વામી, કોહોના પુત્ર સ્રી ધંન;
તમો જ્ઞાની એ વિષ્ણું માયા, જુઓ વિચારી મંન.
જે આવ્યો તેહેનો નાશ અહિયાં, રહે નહીં કો સ્થીર;
કો સુખાસન બેસી જાય છે, કો બાંધ્યા જાય જંજીર.
ઇશ્વર આધીન જગ્ત સરવે, સ્વાધીન નહીં કોય;
રહ્યા ગયાનો શોચ ન કરવો, કહિ ગયા મુનિ જન.
જુધિષ્ઠિર ચિંતા કરે, હજુ આવ્યા નહીં અર્જુન;
સાત માસ તેહેને વહી ગયા, તાંહાં થયું કાંઇ વિઘ્નંન.

વામભુજાએ લોચન ફરકે, નગ્રમાં ઉતપાત;
ભીમને કહે કુશળ નહીં હવે, એહેવે આવ્યા અર્જુનભ્રાત,
સમાચાર પુછયા જાદવરાયના, કુશળ પ્રદ્યુમન રામ;
સાંબકુમાર ને ગદ ભાનુ, અનિરૂધ એ સાવધાન.
શ્રીકૃષ્ણનો પરિવાર સરવે, કુશળ છે બોલ્યા સૂખ;
જાણીએ તાંહાં કલપાંત થયો, નિસ્તેજ દીસે મૂખ.
કંઠ ગદગદ નેત્ર જળ, પછે વદ્યા મુખથી વાણુ;
ભકતવત્સલ ગયે મેં તમ, મળવા રાખ્યા પ્રાણુ.
જેહેને પ્રતાપે પૃથ્વી જીતી, રાજ કરો છો રાય;
તે મુરત દિસતી નથી, મેં વિજોગ કેમ સેહેવાય.
મુજ વિના ભોજનને અટકી, બેસતા વિશ્વનાથ;
અર્જુન આવે તાહારે ભોજન, સેન કરતુ સાથ.
રાજસુ એ જગ્નમાંહે, કરયાં ઘરનાં કામ;
પત્રાવળ જુઠી વિપ્રની, લઇ નાખતા શ્રીભગવાન.
મચ્છ વેધી દ્રૌપદી લાવ્યા; સભામાં પુરયાં ચીર;
લાખાગૃહથી બળતા રાખ્યા, દુર્વાસા વન વીર.
સદાશિવને જીત્યા જુધમાં, દહ્યું ખાંડવ વંન;
ઇંદ્રાસન જઇ અર્ધા આસને, બેસતા રાજંન.
ગૌધેન વાળી ગયા કૌરવ, સાંભળ્યું એ કાન;
ઉત્તરકુંવર લઇ સંગે, રથ ખેડયો તેણે ઠામ.
ભીષ્મ દ્રોણ કરણ શલ સરખા, મહારથી મહા મીટ;
મોહાસ્રજ કરી મોહ પમાડયા, લાવ્યા, ગૌ થઇ જીત.
જુદ્ધ કરી તેહેને જીતી આવ્યા, પડયું જગમાં નામ;
ગૌ વાળે તેહ અર્જુન, પ્રતાપ શ્રીભગવાન.
કૌરવ રૂપી સૈન્યાસાગર, તરયા છૌ સ્વામીનાથ;
બે ભુજે માહારી રક્ષા કરતા, બે જુદ્ધ સૈન્ય સાથ.
રક્ષા કરીને રાખના ધજાપર, પુરયા એમ મનોરથ;

અ'ઢાર ક્ષોહિણી સૈન્ય મધ્યે, રાખ્યો રથ સમરથ
તૃષા લાગી અશ્વને, મારયું બાણ પૃથવી હીન.
જળ કાહાડી મેં પાયા જુદ્ધમાં, જો હતા સ્વામીન.
- મુજમાટે ચતુર્ભૂજ થઈ, કરતા હરિ સંગ્રામ;
પોતાનું અંગ આગળ કરે, રખે મિત્રને લાગે બાણ
સારથી થઈ રથ હાંકયા, કરાવ્યાં નીચ કામ;
કોઈ વેળા મે સભા મધ્યે, હાસ કીધું ભગવાન.
અપરાધ માહારો સહ્યો તેણે, ચઢી નહીં કાંઇ રીસ;
એહેવી મુજ પરતીત તે આજ, તજી ગયા ભાઈ ઇ:
બ્રહ્મશ્રાપે જાદવ મુઆ, રહ્યો એક વજ્રનાભ;
સાંભળી મુરછા થઇ રાયને, પડયા કરે વિલાપ.
નકુળ સહદેવ ભીમસેને, જાણી વાત તતક્ષણ;
કુંતા દ્રૌપદી સુભદ્રા સહુયે, કરયાં બહુ રૂદંન.
કુંતા કેહે ઘણા દિવસ થયા મુને, મળ્યા નહીં જોઉ વાટ
આવો તો ઓહોણાચારી કરૂં હું, સુના કરૂ છો સાદ.
જાહારે અમને કષ્ટ પડે તાહારે, આવતા ભગવાન;
તે અમને મુકી કાંહાં ગયા, કુંતાએ તજિયા પ્રાણ.
પારથ કહે હરિયે કહ્યું, અહીં રેહેશો મો રાજંન;
પરિક્ષિતને તવ રાજ આપી; ગયા સ્વર્ગસદંન.
શુકદેવ કહે સુણો રાયજી, કહ્યાં કૃષ્ણચરિત્ર અતિરમ્ય:
સુતપુરાણીયે શૌનક આગળ, કહી કથા પરિબ્રહ્મ.
હેમાચળમાં જાત ચાહારે, ગળ્યા દ્રૌપદી સંગ;
સ્વદેહી ધર્મ ગયા વૈકુંઠ, પામ્યા પદ શ્રીરંગ.
શ્રોતાજન અહંમમતા મુકી, ભજવા શ્રી ભગવાન;
પતિવ્રતા બેઠી રહી, જુઓ ગણિકા ચઢિ વેમાન
વજ્રનાભને મથુરાંનું, રાજ આપી ગયા ધર્મ;
પ્રજાનું પાળણ કરે, સુણો શ્રોતાજંન

શ્રીભાગવત કથા પ્રેમે, સાંભળે નરનાર;
શ્રોતા વકતા પુછક જન, તે પામે પંદ નિરધાર.
ભગવાન પ્રિય અર્થે કહ્યું, જનરંજને શું થાય;
કોઈ નંદો કોઇ વંદો કાંઇ કહો, પ્રેમે ગાયા ગુણ જદુરાય,
સંવંત સત્તર છન્નુએ, વસંત પંચમી દંન[1]; ૧૭૯૬,
દશમસ્કંધ પૂરણ થયો છે, ધાએતામો હરિજંન.
હરિજન કો ખોડમો હેશો, અજાણે કીધો ગ્રંથ;
માહારા હૃદયમાં હરિ વસ્યા, તેણે કહ્યું છે એ સંત
કરતા હરતા પોતે શ્રીહરિ, નિમિત માત્ર હું દાસ;
શ્રોતા વકતા બ્રહ્મ હરિજન, ભજવા શ્રીઅવિનાશ

વલણ.

ભજવા શ્રીભગવાન એમ થયા, અધ્યાય નેવું ભણ્યા રામરે;
મનદાસના સુતસુત કહે, સુંદર મેવાડા નામરે.

---

૧ એ લીટીની પછી સઘળી ગુ૦ પ્રતોમા આ ત્રણ લીટી
—અધ્યાય બાવનથી અધુરોરે, તે હરિકૃપાએ થયો સંપૂર્ણ રાવ
ર પ્રગણા મધ્યે ધાએતામો વાસ.
સુંદર હરિનો દાસ કહે પ્રભુ રાખો ચરણ નિવાસ.
* એ ગુ૦ પ્રતમા વલણ છેજ નહીં, એ ગુ૦ પ્રતમા માત્ર પહેલી
લીટી અંતે જૂજ ફેર છે.